

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MŐSTEŐARLIĐI

YAYIN NO:

DPT :

**İKİNCİ
BEŞ YILLIK
KALKINMA
PLANI
1968 - 1972**

ÖNSÖZ

1961 Anayasasının kalkınmayı Plana bağlamış olması neticesi, hazırlanmış olan Birinci Beş Yıllık Plan; 1967 yılı sonunda hitama ermiş bulunuyor.

«1968 - 1972» yılları arasındaki topyekûn kalkınmanızı ana çerçevesini çizen İkinci Beş Yıllık Plan, uzun çalışmalar sonunda hazırlanmış ve meclislerimizin çok titiz ve değerli tetkikinden geçerek kabul edilmiş bulunmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Plan devresi, memleketimiz için çok önemli ve hayati bir mahiyet taşır. Zira bu devrede ekonomimiz bir taraftan bûnyevt değişikliklere maruz kalacak; diğer taraftan da dış kaynaklara olan bağıllık derecesi gittikçe azalacaktır.

İkinci Beş Yıllık Planın memleketimizin gerçeklerine, milletimizin arzu ve ihtiyaçlarına azami derecede uygun olmasına büyük itina gösterilmiştir. Zira inancımız odur ki, memleketin gerçeklerini ve milletin arzu ve temayülünü gözönünde tutmayan bir plan hayatiyetten mahrumdur,

Her türlü kalkınma çabasının hedefi, insanı memnun ve mes'ut etmektir. Bu güzel ve büyük bir hedeftir. Erişilmesi kolay olmayan bir hedeftir.

Bizim siyasi felsefemizin temelinde mamur ve müreffeh Türkiye'yi yaratma amacı vardır. Kalkınma Planımızın temel hedefini Türk vatandaşının mesut ve müreffeh hale gelmesi, yüzünün gülmesi teşkil eder. Bu amaca erişebilmek için evvelâ inanç sahibi olmak lâzımdır. Biz herhangi bir müşkülden yılmadan ve herhangi bir engel karşısında tereddüde düşmeden mamur ve müreffeh Türkiye hedefine ulaşacağımız hususunda tam İnanç içerisindeyiz.

İkinci Beş Yıllık Planın hazırlanması dolayısıyla yapılan hesaplar bu inancımızı teyid etmiştir.

Karma ekonomi düzeni içinde, Türk Vatandaşının yaratıcı gücünden azami derecede istifade ederek ve Devletin bütün imkânlarını harekete getirerek; istikrarlı, devamlı, hızlı ve dengeli bir kalkınma potansiyelinin milletimizde ve memleketimizde mevcut olduğuna inanmaktayız.

Böylece daha çok vatandaşa iş imkânlarının açılabilmesi, vatandaşlarımızın gelirlerinin ve satınalma güçlerinin artması ve sosyal adaleti gerçekleştirici çeşitli tedbirlerle, topyekûn mUtetünüzün daha ileri bir yaşama seviyesine erişmesi mümkün olacaktır.

Önümüzdeki beş yıl zarfında memleketimizin kaynaklanm hangi istikametlere tevcih edileceği, bu planla tespit edilmiş oluyor.

İktisadî, sosyal ve kültürel meselelerimizin tümünü içine alan İkinci Beş Yıllık Plan, modern Türk Devletinın Anayasamızla ve Kanunlarımız» la tayin edilmiş olan vecibelerini, itina ile gözönünde tutmuştur. Bu cümleden olarak İkinci Beş Yıllık Plan bir taraftan hür ve demokratik sistemin icabı olarak kamu sektörü için emredici, diğer taraftan b'zel sektör için yol gösterici niteliktedir.

İkinci Beş Yıllık Planla Türkiye'nin bütün meselelerinin hallolacağı iddia olunamaz. Ama huzur ve sükûn içinde çalışıldığı takdirde bir millet ömründe uzun sayılanuyacak bir devrede Öğünülecek bir başarıya ulaşmamız mümkündür. Çünkü hür ve demokratik sistemin kalkınma için en müsait bir ortamı temsil ettiğine olan inancımız tamdır. Kalkınma için hürriyetlerden sarfınazar etmek lüzumsuzdur.

İkinci Beş Yıllık Plan devresinde milli gelirimiz her yıl % 7 artacak ve fert başına düşen gelir 2600 liradan 3200 liraya yükselecektir.

Gelecekte daha yüksek bir refah seviyesine kavuşmak için gerekli yatırımların yapılmasının bir mecburiyet olduğu gözöminde bulundurulursa, nüfusu yılda % 2,6 gibi yüksek bir oranla artan memleketimizde fert başına daha yukarı bir gelir artışı sağlayamamanın nedeni ortaya çıkar.

İkinci Beş Yıllık Plan, Türkiye'yi ham madde satıp, mamul madde alan iptidaî bir ekonomik bünyeden; mamul madde yapıp, mamul madde satan sanayileşmiş bir bünyeye götürme istikametinde mühim bir adımdır.

Böylece sanayimizin GSMH içindeki payı % 25,5 den % 30,7 ye yükselmektedir.

Bunu sağlamak tarımla meşgul olan nüfus oranını azaltmakla mümkündür.

Bu sebeple bur taraftan sanayileşmeye giderken, diğer taraftan tarımda modern teknolojinin bütün imkânlarından faydalanarak daha çok gelir sağlama imkânları İkinci Beş Yıllık Planda derpiş edilmiştir. Keza bu dönemde sanayileşmenin ayrılmaz cüz'ünü teşkil eden enerji ve münakale ekonomisine mühim meblâğlar yatırılacaktır.

Böylece tarım dışında birbuçuk milyon ve bütün sektörlerde iki milyon üçyüzbin vatandaşa yeniden iş imkanları açılacaktır.

Madencilik ve turizm sahaları kalkınmamızın değerli kaynaklarını teşkil etmektedir. İkinci Beş Yıllık Plan devresi sonunda İlkokul yaşına gelmiş bütün çocuklarımız ilkokul imkânma kavuşmuş olacaktır. Yeniden bir çok eğitim müessesesine kavuşulacaktır.

Sağlık hizmetlerimiz halkımıza çok daha geniş çapta ulaştırılmış olacaktır.

Bu dönemde modern teknolojinin bütün imkânlarından, diğer memleketlerin tecrübelerinden ve bilgilerinden, velhasıl Türkiye'nin biran evvel kalkınabilmesi için hertürlü imkandan faydalanacağız. Kaynaklarımızı en iyi şekilde kullanarak erişmek istediğimiz hedeflere biran evvel varabilmeyi sağlamış olacağız.

Büyük milletimizin sahip olduğu yüksek haslet ve meziyetler, çalışma azmi, hukuk ve nizam sevgisi, hak duygusu, teşebbüs gücü, medeni cesareti değerli kaynağıdır.

Milletimizin muasır medeniyet seviyesine, hür, adaletli ve demokratik bir düzen içinde erişme kararlılığı ayrıca bu gücü bir kat daha kuvvetlendirmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plan devresi sonunda Cumhuriyetimiz 50 nci yılını idrak edecektir. Cumhuriyetin 50. nci yılına parlak bir tablo ile çıkmaya mecburuz, bu mümkündür. Bunun için İkinci Beş Yıllık Planın başarıya ulaşması lâzımdır. Milletçe birlik ve beraberlik içinde çalıştığımız takdirde başarıdan emin olabiliriz.

Devlet idaresinde vazife almış olsun olmasın her Türk Vatandaşına bu mevzuda büyük mesuliyetler tereddüp etmektedir.

Şuurlu, Bilgili ve disiplin bir çalışma, kalkınmanın temel ilkesidir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planım başarıya ulaştırmakta herkesin kendisine düşen görevi yapacağından eminim.

İkinci Beş Yıllık Planın memleketimize ve milletimize hayırlı ve uğurlu olmasını diler, refah ve saadet getirmesini Cenabı Haktan niyaz ederim».

S. Demirel

İÇİNDEKİLER		<u>Sahife</u>
ÖNSÖZ		I
BÖLÜM : I		1
İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ AMAÇLARI		3
BÖLÜM: II		5
TÜRK EKONOMİSİNİN GELİŞMESİ VE KISITLAYAN YAPISAL GÜÇLÜKLER		7
Ekonominin Genel Gelişmesi		7
Fiyatlar		32
Para ve Kredi Alanındaki Gelişmeler		33
İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİ BAŞINDA - TÜRK EKONOMİSİNDE GELİŞMEYİ SINIRLA-YAN YAPISAL GÜÇLÜKLER		40
Tasarrufların Yükseltilmesi		40
Türk Ekonomisinde Gelişmeyi Sınırlayan Bir Faktör Dış Ticaret		41
Gelişmeyi Kısıtlayan Kurumsal Güçlükler		42
BÖLÜM:		45
TÜRKİYE'NİN NÜFUSU VE TOPLUM YAPISININ ÖZELLİKLERİ-		47
Nüfus		47
Toplum Yapısının özellikleri		55
BÖLÜM : IV		63
İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ HEDEFLERİ VE GENEL DENGELERİ		65
Metot		65
Genel Gelişme Hedefleri		65
Gayrisafi Millî Hasıladaki Gelişmeler ve Yapısal Değişim		66
Ekonominin Genel Dengesi		68
Yatırım Tasarruf Dengesi		72
Kamu Sektörün Dengesi ve Finansmanı		73
Özel Sektörün Finansmanı », ...		83
Ödemeler Dengesi ve Dış Ekonomik ilişkiler		90

VI		Sahife
BÖLÜM : V	.....	97
	1968-1972 DÖNEMİNDE TÜRK EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER	99
	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Temel Politikaları ..	99
	Karma Ekonomi Politikası	99
	Tasarruf - Politikası ve Sermaye Piyasası	102
	Vergi Politikası	105
	Fiyat Politikası	109
	Para Politikası	111
	Kredi Politikası	114
	Özel Teşebbüsün Teşviki Politikası	116
	Ödemeler Dengesi ve Dış Ekonomik ilişkiler ve Politikası	118
BÖLÜM : VI	.....	125
	EKONOMİK GELİŞMEDE İNSAN UNSURU	127
	İstihdam	127
	Çalışma Sorunları	135
	İnsangücü	145
	Eğitim	158
	Hizmetiçi Eğitim	181
	Kültür Faaliyetleri	187
	Spor	192
	Bilim ve Araştırma	197
	Milletlerarası Teknik ve Bilimsel Dayanışma	202
BÖLÜM :VII	.....	207
	TOPLUMUN GÜVENLİK İÇİNDE GELİŞMESİ VE REFAHI	209
	Sosyal Güvenlik	209
	Sağlık	215
	Aile Planlaması	226
	Sosyal Refah Hizmetleri	229
	Köy ve Köylü Sorunu	235
	Küçük Toplum Birimlerinde Teşebbüs Gücünün Geliştirilmesi Programları	250
	Gençlik Sorunları	254
BÖLÜM :VIII	vnı	261
	TOPLUMUN YURT ÜZERİNDE YERLEŞMESİ VE BARINMASI ..	263
	Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Sorunu	263
	Bölge Planlaması	271
	KONUT	273

VII

BÖLÜM : IX

	Sahife
SEKTÖRLERDE GELİŞMENİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ	289
Toprak Su Kaynaklarının Geliştirilmesi	291
Bitkisel Durum	309
Hayvancılık	313
Su Ürünleri	328
Ormancılık	337
MADENCİLİK	342
Madencilik Sektörü	350
Kömür Madenciliği	350
Demir Cevheri Madenciliği	356
Demirden Başka Metalik Cevherler Madenciliği	356
Ham Petrol	357
İMALÂT SANAYİİ	358
Tütün Mamulleri Sanayii	363
İçki Sanayii	375
Gıda Sanayii	379
Dokuma ve Giyim Sanayii	386
Orman Ürünleri Sanayii	393
Kâğıt Sanayii	398
Basım Sanayii	404
Deri ve Deriden Mamul Eşya Üretimi	409
Lastik Sanayii	414
Plastik İşleme Sanayii	419
Kimya Sanayii	424
Petrol Ürünleri Sanayii	428
Seramik Sanayii	441
Cam ve Camdan Eşya Sanayii	449
Çimento Sanayi	454
Pişmiş Kilden ve Çimentodan Yapılan Gereçler Sanayii	459
Demir Çelik Sanayii	463
Demirden Başka Metaller Sanayii	467
Madeni Eşya Sanayii	476
Makina İmalât Sanayii	483
Tarım Aletleri ve Makinaları İmalât Sanayii	489
Elektrik, Makina Cihaz ve Malzemeleri İmalât Sanayii	497
Elektronik Sanayii	508
Karayolları Taşıtları İmalât Sanayii	515
Demiryolu Taşıtları İmalât Sanayii	520
Gemi İnşaat Sanayii	529
Uçak İmalât ve Onarım Sanayii	535
Küçük Sanayi ve El Sanatları	541

VIII

	<u>Sahife</u>
BÖLÜM: X	549
İNŞAAT	551
GENEL ENERJİ	553
Kok ve Havagazı	556
Elektrik Sektörü	558
ULAŞTIRMA - HABERLEŞME	561
Ulaştırma	561
Haberleşme	581
Radyo ve Televizyon	589
TURİZM	593
DİĞER HİZMETLER SEKTÖRÜ	603
Mali Kurumlar	603
Kamu Hizmetleri	607
İçme Suyu	607
İdare Binaları ve Genel idare	609
Belediye Hizmetleri	610
İmar Planları	611
Harita, Tapu, Kadastro	612
BÖLÜM: XI	615
İKİNCİ BEŞ YILLIK PLANIN UYGULAMA DÜZENİ	617
Beş Yıllık Plan -Yıllık Uygulama Programları	617
Programlarda Uygulama Araçları	618
Projeler	619
Ekonomik ve Mali Tedbirler	620
Dış Ticaret	620
Kalkınma Fonu	620
Finansman ve Mali Durum	621
İstatistik	621
Millî Gelir ve Millî Muhasebe Hesapları	622
Yatırım Hesapları	622
Üretim Endeksleri	622
Fiyat Endeksleri	622
Stok ve Kapasite istatistikleri	622
YENİDEN DÜZENLEME ÇALIŞMALARI	623
PLAN HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ	627
KALKINMA PLANININ UYGULANMASI	
ESASLARINA DAİR KANUN	643
İNDEKS	647

Bölüm I

İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ GENEL AMAÇLARI

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk milletini hür ve medeni bir ortamda, demokrasi ve karma ekonomi düzeni içinde adalete ve tam çalışma esasına bağlı olarak herkes için İnsanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine ulaştırmayı gaye edinmiştir. Plan, Türkiye'de bir yandan fert başına geliri hızla ve devamlı olarak artırmayı hedef alırken, öte yandan çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli gelişmeyi sağlamak, çok sayıda vatandaşa iş imkânları yaratmak, kalkınmanın nimet ve külfetlerinin fırsat eşitliğine, sosyal adalet ilkesine göre paylaşılarak iktisadi ve sosyal düzende olumlu bir gelişme elde etmek amaçlarına göre hazırlanmıştır.

1. İkinci Beş Yıllık Planın temel gelişme hedefi, gayrisafi mim hasılayı 1967 - 1972 yılları arasında yüzde 40,3 artırmaktır. Bununla beraber, İkinci Beş Yıllık Plan, kalkınma hızını yalnızca 1967 - 1972 yılları arasında yükseltmeyi değil, fakat aynı zamanda ekonomik sosyal yapıyı, hızlı bir gelişme temposunu 1972 yılı ötesinde de devam ettirebilecek bir üretim gücüne erişirmeyi hedef olarak almıştır. Bu amaçla, Türk ekonomisinin karşılaştığı yapısal güçlüklerin süratle ortadan kaldırılması ve kaynakların en etkin bir şekilde kullanılması zorunludur. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, Türk ekonomisinin yüksek bir kalkınma hızını devam ettirebilmesi seçilen hedeflere varmadaki kararlılık ve basan derecesine bağlı olacaktır.

2. İkinci Plan, ekonominin yılda ortalama yüzde 7 oranında gelişmesini öngörürken, bu gelişmenin sağlanabilmesi ve devam ettirilebilmesi için köklü bir yapısal değişimin meydana getirilmesini de hedef olarak almıştır. Ekonomik faaliyetlerin bütünüyle modernleştirilmesi bir yandan geleneksel tarım metotları yerine ileri teknoloji ve yeniliklerin kullanılmasına, öte yandan gayrisafi milli hasıla içindeki sanayi sektörünün payının hızla yükseltilmesine bağlıdır. Bu amaçla İkinci Plan döneminde ekonomide sürükleyici bir nitelik kazanacak olan sanayi sektörünün üretimi yılda ortalama yüzde 12,0 artınlacak ve gayrisafi milli hasıla içindeki payı 1967 yılında yüzde 16,3 ten 1972 yılında yüzde 20,5 e çıkarılacaktır. Genel istihdam imkanlarının genişletilebilmesi, tarım sektöründeki fazla işgücünün tarım dışı faaliyetlere doğru kaydırılması, yetişmiş insan gücünün verimli kullanılması uzun vadede ekonominin dış kaynaklara bağıllığının önlenmesi, ödemeler dengesindeki tıkanıklıkların ortadan kaldırılması ve hepsinin üstünde hızlı bir gelişme temposuna erişme bakımından ekonominin sanayi hızının yükseltilmesi ve kalkınma gayretleri içinde buna bağlı olarak gelişen şehirleşmenin desteklenmesi zorunlu görülmüştür.

3. Ekonominin genel yapısı tarımsal bir karakterden sanayi sektörünün hâkim olduğu bir düzene geçerken tarımsal üretimin hava şartlarına aşırı bağıllığının azaltılması da hedef olarak alınmıştır. Bir yandan tarımın toplam gelir içindeki

payının, öte yandan tarımsal üretimin hava şartlarına bağlılık derecesinin azaltılması, gelişme hızının kontrol altında tutulabilmesine ve böylece, yaşama seviyesinin toplumun tercihlerine uygun olarak tayin edilmesine imkân verecektir. İkinci Beş Yıllık Planda, tarımsal üretimin hava şartlarına bağlılık derecesinin azaltılması, gerek daha kararlı bir gelişme hızı sağlayarak özellikle tarım kesiminde çalışanların yaşama standardındaki dalgalanmaların önlenmesi, gerekse daha gerçekçi tahminlere dayanan güvenilir bir Plan hazırlanabilmesi için zorunlu görülmektedir.

4. İkinci Beş Yıllık Plan toplumun hayat standardının yükseltilmesini amaç olarak almıştır. Genellikle ekonomik gelişmenin mümkün olduğu kadar hızlandırılması ile yaşıyan kuşakların, tüketim miktarı ile ölçülen fizikî refahın yükseltilmesi arasında bir çelişme vardır. Diğer bir deyimle Türk toplumunun gelecek dönemlerde ulaşacağı ekonomik güç ve refah seviyesi, bugünkü kuşakların tüketimlerini ne ölçüde kısıbabileceklerine, toplam tasarruf ve yatırımları ne ölçüde artırbabileceklerine bağlıdır. İkinci Beş Yıllık Plan ile öngörölmüş bulunan kalkanma hızı bu iki amaç arasında Türk toplumunun yapmış olduğu tercihi açıklıkla tanımlamaktadır. 1967 - 1972 döneminde, bir yandan daha uzun vadede hayat standardını hızla yükseltebilmek amacıyla iç tasarrufların yüzde 77,6 yükseltilmesi öngörölürken, öte yandan özel tüketimin beş yılda yüzde 28,0 veya yılda ortalama yüzde 5,1 artırılması hedef alınmıştır. Ancak, aynı dönemde nüfusun yılda yüzde 2,6 çevresinde artacağı tahmin edildiğinden, yaklaşık olarak nüfus başına gayrisafi milli hâsıladaki yüzde 4,4 artışa karşılık tüketim veya yaşıyan kuşakların hayat standardı yüzde 2,5 oranında yükseltilecek ve fert başına gayrisafi milli hâsıla 2 580 liradan 3 200 liraya, fert başına özel tüketim 1 755 liradan 1980 liraya yükseltilecektir. Bununla beraber, artan gelirin vatandaşlar arasında daha adil dağılımı ile bölgeler arası dengeli gelişmeyi sağlamak amacıyla izlenecek politikalar sonucunda, düşük gelir gruplarının yaşama standardın da ortalamanın üzerinde bir iyileşme sağlanacaktır.

Ancak tasarruf ve tüketimdeki artış oranları arasındaki büyük fark gözönünde tutulduğunda, ikinci Beş Yıllık Planın temel amacının, «toplumun 1968 - 1972 döneminde fiziki refahın (Tüketiminin) artırılmasından çok, sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerine uygun olacak şekilde gösterilecek gayretlerle Türk ekonomisinin hızlı gelişmesini devam ettirebilir bir güce kavuşturulması ve dolayısıyla gelecek kuşakların refah seviyesinin artırılması» şeklinde açıklıkla tanımlanması gereklidir.

5. Öte yandan, Türk toplumunun uzun vadeli amacı, ekonominin hedef olarak alınan kalkınma hızını dış yardımlara başvurmadan kendi kaynakları ile devam ettirebilir bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bu amaca yönelik gayretlerin sonucu olarak, İkinci Beş Yıllık Plan kalkınma kredisi niteliğindeki dış borçlanmayı zorunlu görmekte beraber, bunun mümkün olan en düşük sınır içinde tutulmasını ve dış tasarrufların gayrisafi milli hâsılaya oranınının 1967 de yüzde 2,0 dan 1972 yılında yüzde 1,7 e düşürölmesini hedef almıştır. Böylece 1968 - 1972 arasındaki yular Türk toplumunun ekonomik yeterliğe kavuşturulması yönünde en kritik bir dönem olacaktır.

Bölüm II

TÜRK EKONOMİSİNİN GELİŞMESİ VE KALKINMAYI KISITUYAN YAPISAL GÜÇLÜKLER

1. EKONOMİNİN GENEL GELİŞMESİ :

a. *GAYRİSAFİ MİLLİ HASILADAKİ GELİŞMELER :*

Türk ekonomisi, son yıllarda oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir. Bunda, yatırımlarda görülen büyük artışların önemli rolü olmuştur. 1962 - 1966 döneminde GSMH yılda ortalama yüzde 6,5 artarak 1962 yılında 61,9 milyardan 1966 yılında 79,5 milyar liraya yükselmiştir. Böylece dört yılda yüzde 28,5 milyar bir artış elde edilmiştir. Bu dönemde GSMH'daki gelişmeler Plan hedefleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 1 de gösterilmiştir.

TABLO : 1 — GSMH, 1962 -1966 Dönemi

*(Milyar T.L.)
(1995 fiyatları ile)*

	Plan hedefleri	Yıllık artış %	1965 fiyatları ile gerç.	Yıllık artış %	Endeks 1962 = 100
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1962	62,497	—	61,882	—	100,0
1963	66,871	7,0	66,648	7,7	107,7
1964	71,553	7,0	69,910	4,9	113,0
1965	76,962	7,0	73,127	4,6	118,2
1966	81,921	7,0	79,536	8,8	128,5

1962 - 1966 döneminde elde edilen ortalama yüzde 6,5 gelişme hızı Tablo 1 den de görüleceği gibi, bir yandan Plan hedefinin altında kalmış, diğer yandan da yüzde 4,6 ile yüzde 8,8 arasında değişen bir dalgalanma göstermiştir.

Aşağıda yıllara göre verilen açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Planın GSMH için öngördüğü yüzde 7 büyüme hızının altında kalınmasında tarımla birlikte diğer sektörlerde ve özellikle sanayi sektöründe 1962 - 1966 döneminde üretim hedeflerine ulaşamaması rol oynamıştır. Bunun temel nedeni 1963 yılından bu yana yatırımlarda sağlanan hızlı artışlara rağmen meydana gelen gecikmelerdir. Bu gecikmeler üretimi olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla beraber Birinci Planın son yıllarında bu gecikmenin telafi edilmesi İkinci Beş Yıllık Plan dönemi başlangıcında ekonominin üretim gücünü önemli ölçüde artırmıştır.

Genel gelişme hızındaki istikrarsızlığın başlıca nedeni tarımsal üretimdeki dalgalanmalardır. Çünkü Tablo 2 de görüldüğü gibi tarım dışı sektörlerde gelişme devamlı ve hızlı olduğu halde, GSMH içinde en büyük paya sahibolan tarım sektöründe gelişme, yıldan yıla büyük farklılıklar göstermiştir.

GSMH'da yukarıda kısaca özetlenen gelişmeler yıllara göre aşağıdaki gibi olmuştur.

1963 yılında GSMH için Planda öngörülen hedef aşılmış bulunmaktadır. Bunun temel nedeni, tarım sektöründe hava şartlarının elverişliliği dolayısıyla yüzde 4,2 olarak planlanan artış hızının yüzde 7,6 olarak gerçekleşmesidir. Tarım sektöründeki bu gelişmeye rağmen diğer sektörlerden, özellikle sanayi sektörü, Plan hedefinin oldukça altında bir artış göstermiştir. Sanayi sektöründe bu geri kalışın yukarıda belirtilen genel nedenleri yanında, Özellikle ekonomide beliren enflasyonist baskılan ortadan kaldırmak amacıyla alınan ekonomik faaliyeti daraltıcı tedbirler sonucunda genel talep seviyesinin düşmesinin de rolü büyük olmuştur. Bu durum belirli malların satışlarının azalmasına ve dolayısıyla üretim kapasitesinin tam olarak kullanılmamasına yol açmıştır.

Tablo 1 den de görüleceği gibi, gayrisafi millî hasılanın büyüme hızı 1964 ve 1969 yıllarında Plan hedefinin önemli ölçüde altında olmak üzere sırası ile yüzde 4,9 ve yüzde 4,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu düşüşlerin en önemli nedeni tarımsal üretimde 1964 yılında hiçbir artış olmaması ve 1965 yılında ise yüzde 3,3 kadar bir azalış meydana gelmesidir. 1964 yılının diğer bir özelliği de özel sektör yatırımlarında belirli bir yavaşlamanın başgöstermesidir. 1964 yılındaki bu durgunluk yıl sonunda ekonomik faaliyetleri canlandırıcı tedbirler alınması dolayısıyla 1965 yılında sona ermiş ve piyasa canlılık kazanmıştır.

1965 yılında devam eden ekonomik canlılık 1966 yılında en yüksek seviyeye ulaşarak büyük bir gelişme şeklini almıştır, iyi hava şartlarının yardımı ile tarım sektöründe artış oranı yüzde 8,6 olurken gayrisafi milli hasılanın artış oranı yüzde 8,8 e yükselerek planın öngördüğü hız aşılmış bulunmaktadır. 1966 yılında büyüme hızı hedefi aşılmış olmakla birlikte geçmiş yılların geri kalmaları nedeniyle Planın gayrisafi milli hâsıla için öngördüğü mutlak seviyeye ulaşamamıştır. Bununla beraber 1966 yılında erişilen gayrisafi milli hasıla seviyesi, Planın aynı yıl için öngördüğü hedefin 2,4 milyar lira veya yüzde 2,9 kadar gerisindedir.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde elde edilen gelişmelerin sektörler seviyesinde ve ekonominin yapısı yönünden taşıdığı anlam aşağıda özetlenmiştir.

Türk ekonomisinde halen tüketim malları üreten sektörler hakim bulunmaktadır. 1963 yılında toplam üretimin yüzde 76 sini tüketim malları, yüzde 13 ünü hammadde üretimi ve geriye kalan yüzde 11 ini de yatırım malları teşkil ediyordu. Tüketim malları tüketiminin toplam içindeki payının bu ölçüde büyük olmasında iki faktör rol oynamaktadır. Birincisi, fert başına gelirin çok düşük olması ve böylece doymuşluk noktasının henüz çok altında bulunmasıdır. Nitekim, yiyecek ve giyecek maddelerinin gelir esnekliği, ileri ülkelere oranla çok yüksektir, ikinci faktör, nüfus artış hızının yüksek olmasıdır.

Bununla birlikte son yıllarda ekonomide ara malları ve yatırım malları lehine önemli gelişmeler olmuştur. 1963 - 1967 yılları arasında tüketim malları üretiminin toplam imalat sanayii içindeki payının yüzde 65,4 den 1967 de yüzde 60,6 ya düşmesi ara malları payının yüzde 25,5 den yüzde 28,5 e ve yatırım malları payının

yüzde 9,1 den yüzde 10.9 a yükselmesi beklenmektedir. Ara malları endüstrisinde görülen bu gelişmeyi, demir-çelik, çimento ve petrol mamulleri ile kimya sanayilerindeki hızlı gelişmelerle açıklamak mümkündür.

Hammadde ve yatırım malları üreten sanayilerde, diğer sektörlerle oranla, daha büyük bir gelişme sağlanmış olması ekonominin sanayileşmesi yönünde gösterdiği olumlu gelişmeyi göstermektedir. Başka bir deyimle sınai hammadde kullanma oranının artışı, ekonomide sektörler arasındaki bağınlaşmanın kuvvetlendiğini ve bunun bir sonucu olarak da hızlı sanayileşmenin gerektirdiği hammadde üretim bazının hızla gelişmekte olduğunu göstermektedir.

1962 - 1966 döneminde üretken sektörler yönünden de, Planda öngörülen ölçüde olmamakla beraber, ekonomide yapısal bir değişim meydana gelmiştir. Ekonominin tanma bağıllık derecesi, tarım sektörü katma değerinin yurt içi gelirlerden daha yavaş artması sonucunda azalmıştır. 1962 - 1966 yılları arasında tarımsal gelir, yurt içi gelirlerin yüzde 26,5 artmasına karşılık ancak yüzde 13,1 yükselmiş ve bunun bir sonucu olarak toplam içindeki payı 1962 de yüzde 41,1 den 1966 da yüzde 36.8 e düşmüştür.

Aynı dönemde, sanayi sektörü, Plan hedeflerinden büyük ölçüde geri kalmış, buna rağmen ekonominin en hızlı gelişen sektörü olmuştur. Nitekim sanayi sektörü katma değeri 1962 - 1966 yılları arasında yüzde 40,3 artarak yurt içi gelirler içindeki payı yüzde 16,7 den 18,6 ya yükselmiştir.

Hizmetler sektörlerindeki gelişme yurt içi gelirlerdeki artıştan daha hızlı olmuş ve dört yılda katma değerdeki artış oranı yüzde 34,0 a ulaşmıştır.

Millî gelirin sektörler göre dağılımı ve faktör fiyatları ile sektörel net gelirlerin yurt içi net gelirler içindeki payları Tablo 2 ve 3 te gösterilmiştir.

Sonuç olarak Birinci Beş Yıllık Planının ilk dört yılında ekonominin yapısı tanmsal niteliğini muhafaza etmekle beraber sanayi ve hizmet sektörlerinin payları yükselmiştir. Böylece 1962 - 1966 yılları arasındaki yapısal değişim Planın öngördüğü yönde, fakat daha yavaş bir tempoda gerçekleştirilmiştir. Ekonominin halen büyük ölçüde tanm sektörüne bağlı olması dolayısıyla ekonomik gelişme, her safhada tarımsal üretimin etkisi altında kalmıştır. Ekonomik gelişmeyi böyle bir ortamdan kurtarmak, dengeli bir kalkınma süresi içinde ancak tarım sektörünün tüm ekonomi içindeki nispi öneminin azaltılması ve tarım dışı faaliyetlerin özellikle sanayi sektörünün payının yükseltilmesi ile mümkündür. Şöyle ki Türk ekonomisi uzun vadeli bir hedef olarak hızla sanayileşmek ve tanm sektöründe modern metodların kullanılması suretiyle prodüktiviteyi artırarak üretimin genel seviyesini yükseltmek zorunluluğu ile karşı karşıyadır.

TABLO : 2 — Milli Gelirin Sektörlere Dağılımı

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları ile)
Yıllık

Sektörler	1962	1963	Artış oranı	1964	Artış oranı	1965	Artış oranı	1966	Artış oranı	1962 - 1966 endeksi	ortalama artış hızı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Tarım	22 121,7	23 813,7	7,6	23 813,7	—	23053,0	— 3,3	25 035,5	8,6	113,2	3,3
Sanayi	8093,5	9 716,3	8,0	10 551,9	8,6	11 491,0	8,9	12 628,6	9,9	140,4	8,9
İnşaat	3 052,6	3240,0	6,1	3505,7	8,2	33716,0	6,0	4 050,4	9,0	132,7	7,3
Ticaret	4 918,7	5 280,0	7,3	5 739,4	8,7	6 129,0	6,8	6 595,5	7,6	134,1	7,6
Ulaştırma	3 491,3	3786,3	8,4	4 024,8	6,8	4306,5	7,0	4668,2	8,4	133,7	7,5
Mali müessese + Serbest Mes.	3940,6	4 218,7	7,0	4522,5	7,2	4852,6	7,3	5 226,2	7,7	132,6	7,3
Konut	1835,8	1960,6	6,8	2 107,7	7,5	2 295,3	8,9	2490,4	8,5	135,7	8,0
Devlet hizmetleri	5351,3	5 783,2	8,0	6 193,8	7,1	6769,8	9,3	7 257,2	7,2	135,6	7,9
Yurt içi geliri	53 705,5	57 798,8	7,6	60 459,5	4,6	62613,9	3,6	67 952,0	8,5	126,5	6,1
Dış âlem geliri	— 272,2	— 191,9	29,5	— 208,4	— 8,6	+ 214,2	102,8	484,9	126,4	278,1	29,2
Safi milli hâsıla (Fak. Fi.)	53433,3	57606,9	7,8	60251,1	4,6	62 828,1	4,3	68436,9	8,9	128,1	6,4
Vasıtalı vergiler	5722,1	6 165,9	7,7	6579,0	6,7	7000,1	6,4	7560,1	8,0	132,1	7,2
Safi milli hâsıla (Fak. Fi.)	59155,4	63 772,8	7,8	66830,1	4,8	69 828,2	4,5	75 997,0	8,8	128,5	6,5
Aşınma - eskime	2727,4	2 876,0	5,4	3080,2	7,1	3 298,0	7,1	3 539,7	7,3	129,8	6,8
Gayrisafi milli hâsıla	61 882,8	66648,8	7,7	69 910,3	4,9	73 127,1	4,6	79536,7	8,8	128,5	6,5

TABLO : 3 — Sektörlerin Faktör Fiyatları İle Net Yurt İçi Gelirler İçindeki Payları

(Yüzde olarak)

Sektörler	1962	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Tarım	41,2	41,2	39,4	36,8	36,8
Sanayi	16,7	16,8	17,5	18,4	18,6
İnşaat	5,7	5,6	5,8	5,9	6,0
Ticaret	9,2	9,1	9,5	9,8	9,7
Ulaştırma	6,5	6,6	6,7	6,9	6,9
Mali müessese serbest mesleki	7,3	7,3	7,5	7,7	7,7
Konut	3,4	3,4	3,5	3,7	3,7
Devlet hizmetleri	10,0	10,0	10,1	10,8	10,6
Yurt içi geliri	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

b. YATIRIMLAR :

Türkiye'de millî gelir, harcama yönünden hesaplanmadığı için (gelir yönünden hesaplanmaktadır) yatırımların, özellikle özel sektörde nasıl geliştiğini izlemek güç olmaktadır. Çeşitli anketlerle tahmine çalışılan toplam yatırımlar 1965 fiyatlarıyla 1962 yılında 8,2 milyardan yüzde 75 çevresinde artarak 1966 yılında 14,3 milyara yükselmiştir. Yatırımlarda sabit fiyatlarla, Plan hedeflerinden 4,2 milyar lira kadar bir geri kalma olmuştur. Aşağıda daha ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi geri kalma kamu sektörü yatırımlarında görülmektedir.

Tablo 4 te yatırımların Plan hedefleri ile gerçekleştirmeleri karşılaştırılmıştır.

TABLO : 4 — Yatırımlar Plan Hedefleri ve Gerçekleşmeler

(Milyar T. L.)

(1965 fiyatlar ile)

Yıllar	Plan hedefi	Gerçekleşme	Yüzde olarak ger- çekleşme	Endeks 1962=100
	(1)	(2)	(3)	(4)
1963	10,9	10,8	99,1	131,7
1964	12,4	10,8	87,1	131,7
1965	13,8	12,0	87,0	146,3
1966 (ilk geçici)	15,0	14,3	95,3	174,4
Toplam (1963 -1966)	52,1	47,9	91,9	—

1963 - 1966 döneminde 1965 fiyatları ile 47,9 milyar lira yatırım yapılmıştır. Aynı dönemde yaratılan gelir artışı 17,7 milyar liradır. Böylece bu dönemde sermaye - hasıla oranı 2,7 olarak hesaplanmıştır. Ancak 1962 - 1966 yılları arasında yılda ortalama yüzde 6,5 oranında bir gelişme hızının elde edilmiş olması gerçek sermaye - hasıla katsayısının Planda öngörülenden daha yüksek olması gerektiğini ifade etmektedir.

1963 - 1966 döneminde yapılan yatırımların kamu ve özel sektör dağılımı Plan hedefleri ile karşılaştırılmalı olarak Tablo 5 de gösterilmiştir.

*TABLO : 5 — Yatırımların Kamu ve Özel Sektöre Dağılımı 1963 -1966
(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)*

	Özel Sektör		Kamu Sektörü		Özel Yatırımların pay 1%	
	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan hedefi	Gerçekleşme	Plan	Gerçekleşme
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1963	4,3	5,3	6,6	5,5	39,4	49,1
1964	4,8	5,0	7,6	5,8	38,7	46,3
1965	5,4	5,5	8,4	6,5	39,1	45,8
1966 (Geçici)	6,0	6,4	8,9	7,9	40,0	42,9

Tabloda görüldüğü gibi, özel sektör yatırımları Plan hedeflerini bütün dönem boyunca aşarken kamu yatırımları hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Ancak, özel sektör yatırımları, 1963 -1966 döneminde dış ticaret, kredi ve vergi politikaları ile çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmasına rağmen hızlı sanayileşmenin gerektirdiği ölçüde imalat sektörüne kaydırılamamış ve konut yapımı dönem boyunca çekiciliğini devam ettirmiştir. 1963 yılında toplam özel sektör yatırımları içinde yüzde 43,2 olan konut yatırımları payı 1965 te yüzde 46,0 a yükselirken aynı yıllar arasında imalat yatırımlarının payı yüzde 36,4 ten yüzde 23,9 a düşmüştür. Ancak özel sektörün imalat yatırımlarının 1963 yılındaki payının yüksek olmasına bu yıl da Ereğli Demir - Çelik Fabrikaları yatırımları sebep olmuştur. Öte yandan Birinci Beş Yıllık Planda özel sektörü geliştirmede üzere öngörülen tedbirlerin büyük bir kısmı gerçekleştirilememiş veya yeteri etkinlikte uygulanamamıştır. Buna rağmen özel sektör yatırımları Planın ilk dört yılında hedefleri toplam olarak yüzde 8,3 aşmıştır. Kamu sektörü yatırımları planlanandan az gerçekleşmiş olmakla birlikte 1963 - 1965 döneminde hem toplam hem sınıai yatırımlar içindeki payı önemli ölçüde artmıştır.

Kamu sektörünün Planda Öngörülen hedeflere ulaşamamasının başlıca nedenleri aşağıda özetlenmiştir:

1. Kamu gelirlerinin Plan hedeflerine ulaşamaması ve kamu cari giderlerinin Planda öngörülen sınırlar içinde tutulamaması sonucu iç finansman güçlüklerinin ortaya çıkması.
2. Planın ilk yıllarında yeterli sayıda ve nitelikte projenin bulunmaması.
3. Yatırımcı daire ve kuruluşların yatırım yapma güçlerinin ve tecrübelerinin eksikliği.
4. Yatırım harcamalarının zorlaştıran ve aksaklıklar yaratan mevzuatın değiştirilememesi.
5. Yatırımların dış finansmanını sağlamada, özellikle proje kredilerinin taahhüdü ve kullanılmasında, program yardımı ve kredilerinin kullanılmasında, Planın başlangıcında umulan sürat ve kolaylığın sağlanamaması ve dış finansman sorununun ortaya çıkması.

TABLO : 6 — Toplam Yatırımların Sektörlere Dağılımı, 1963 - 1966
(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)

	Plan	Dağılım %	Program	Dağılım %	Gerçekleşme	Dağılım %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Tarım	8,781	16,9	8,381	16,1	7,455	15,5
2. Madencilik (1)	3,193	6,1	3,128	6,0	2.700	5,6
3. İmalat	9.730	18,7	9,901	19,1	8.775	18,3
4. Enerji	4,390	8,4	4,248	8,2	3,335	7,0
5. Ulaştırma	6,832	13,2	7,404	14,3	7,007	14,6
6. Konut	10,608	20,4	10,029	19,3	10,103	21,1
7. Eğitim	3,507	6,7	3,510	6,8	3,168	6,6
8. Sağlık	1,173	2,3	1,060	2,0	860	1,8
9. Turizm	725	1,4	1,068	2,1	889	1,9
10. Hizmetler	3,051	5,9	3,164	6,1	3,644	7,6
Toplam	51,990	100,0	51,893	100,0	47936	100,0

(1) Madencilik sanayii yatırımlarına Petrol Ürünleri İşleme Sanayii yatırımları da dahildir.

II. Beş Yıllık Planda Petrol Ürünleri İşleme Sanayii yatırımları imalât sektörü içinde gösterilmiştir.

6. Plan uygulanmasını izlemede etkin bir sistemin kurulamaması.

Tablo 6, 1963 - 1966 döneminde ekonominin çeşitli sektörlerine ait Plan ve program hedefleri ile gerçekleşen yatırımları göstermektedir. Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, Plan ve program hedeflerine ulaşamayan sektörler, genellikle hizmetler dışında kamu sektörü payının daha büyük olduğu faaliyet dallarıdır.

c. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ :

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde ekonominin yarattığı ve kullandığı kaynaklar ve bunların büyüklük ve önemleri Tablo 7 de gösterilmiştir.

Tablonun kaynaklar bölümünde dönem içinde gerçekleşen veya gerçekleşeceği beklenen gayrisafi milli hasıla ile dışardan ekonomiye eklenen mal ve hizmetlerin tutarı olan cari işlemler açığı yer almaktadır.

1962 - 1966 yılları arasında oldukça yüksek bir gelişme hızına ulaşılmakla beraber, yurt içi kaynaklarda Planda öngörülen değişim ve gelişmeler beklenen önem ve büyüklükte olmamıştır. Planın baz yılı olan 1962 de tahminlerin gerisinde kalınmasına rağmen 1963 yılındaki hızlı gelişme sonucunda bu geri kalma kapatılmış ve Plan hedefi aşılıp 1963 yılı gayrisafi milli hasılası 66 milyar lira yerine 66,7 milyar lira olarak gerçekleşmiştir. Planda öngörülen dış açık ise, 2,30 milyar T.L. yerine 2,70 milyar olarak gerçekleşmiş, böylece toplam kaynaklar Planda öngörülen seviyeyi bir miktar aşmıştır.

1964, 1965 yıllarında hem gayrisafi milli hasıla, hem de dış açık gerçekleşmeleri Plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. 1964 yılında dış açık 2,50 milyar yerine 0,95 milyar T.L. olarak gerçekleşmiş ve toplam kaynaklar 70,86 milyar liraya varmıştır. 1965 te de dış açığın 2,20 milyar T.L. yerine 0,69 milyar olarak gerçekleşmesi sonucunda toplam kaynaklar 73,82 milyar lira olmuştur. Böylece Plan hedeflerinin sırasıyla yüzde 3,1 ve 5.0 gerisinde kalmıştır.

TABLO : 7 — Kaynaklar ve Harcamalar

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları ile)

	1962	1963	1964	1965	1966 (1)	4 yıllık artış	Yıllık ortalama artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
KAYNAKLAR							
G.S.M.H.	61 882,8	66 648,8	69 910,3	73 127,1	79 536,7	28,53	6,5
Dış açık	2178,0	2 709,0	954,0	693,0	1 476,0		
Toplam kaynaklar	64060,8	69 357,8	70 864,3	73 820,1	81 012,7	26,46	6,0
KAYNAKLARIN KULLANIMI							
Toplam yatırımlar	8 157,6	10838,7	10 828,1	11 950,3	14 313,3	75,46	15,0
Özel	3767,4	5 343,4	4 996,1	5 430,0	6382,9	69,42	14,0
Kamu	4390,2	5 495,3	5832,0	6 520,3	7 930,4	80,64	16,0
Kamu cari harcamaları	8643,9	9890,5	11 452,8	11 565,0	12 357,8	42,97	9,4
Diğer harcamalar	47259,3	48 628,6	48 583,4	50 304,8	54 341,6	14,99	3,9
Toplam harcamalar	64060,8	69 357,8	70 864,3	73 820,1	81 012,7	26,46	6,0
Gayrisafi Milli Hasılının Yüzdesi olarak							
Dış açık	3,5	4,1	1,4	0,9	1,9		
Toplam kaynaklar	103,5	104,1	101,4	100,9	101,9		
Toplam yatırımlar	13,2	16,3	15,5	16,3	18,0		
Özel	6,1	8,0	7,2	7,4	8,0		
Kamu	7,1	8,3	8,3	8,9	10,0		
Kamu cari harcamaları	13,9	14,8	16,4	15,8	15,5		
Diğer harcamalar	76,4	73,0	69,5	68,8	68,3		

(1) Geçici

1966 yılında toplam kaynaklar gayrisafi milli hasılda gerçekleştirilen büyük artış sonucunda önemli ölçüde yükselmiş ancak önceki yılların geri kalmaları tamamen telafi edilmediği ve dış tasarruflar öngörülen seviyeye varamadığı için Planda öngörülenden küçük olmuştur. 1966 yılında 2,20 milyar TL na varacağı beklenen dış tasarruflar 1,48 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve toplam kaynaklar Planda öngörülenin yüzde 1,5 altında kalmıştır.

Planın ilk dört yılı için öngörülen toplam dış tasarruflar 9,20 milyar TL. olduğu halde, gerçekleştirilen miktar 5,82 milyar TL. çevresinde kalmıştır. Sağlanan dış tasarruflar toplamı, öngörülenden yüzde 36,7 düşüktür.

Bu geri kalmanın nedenleri istenen tutarda dış yardım ve kredilerin sağlanamaması ve ithalâtın Planlanan seviyede gerçekleştirilememesine karşılık ihracatın tahminleri aşması ve görünmeyen işlemlerin beklenenin Üstünde olumlu gelişme göstermesidir.

1962 - 1968 döneminde toplam kaynakların kullanımı kamu ve özel sektör ayrıntısı ile tablo 7 de gösterilmiştir, özel sektörün yaptığı yatırımlar ayrıca görülmekle beraber, özel tüketim tam kapsamı ile he-saplanamamaktadır. Artık değer olarak hesaplanan diğer harcamalar özel tüketimle birlikte özel ve kamu stok artışlarını da kapsamaktadır.

Birinci Plan döneminde gerçekleştirilen yatırımlar Tablo 4 ve 5 de gösterilmiştir. Toplam kaynaklardan yatırıma yöneltilen miktarlar Planda öngörülen seviyeyi bulmamakla beraber önemli oranlarda artırılmıştır. Gerçekten 1963 te gayrisafi milli hâsılanın yüzde 16,3 ü yatırımlara harcadığı halde bu oran 1966 da 18,0 e çıkmıştır. Buna karşılık dış kaynaklardan yatırıma ayrılan miktar 1963 te gayrisafi milli hâsılanın yüzde 4,1 i iken 1966 da yüzde 1,9 una düşmüştür. Bu gerçek. Birinci Plan döneminde gelişmenin Planda öngörülenden daha büyük ölçüde iç gayretlerle başarıldığını açıklamaktadır. Bu tablolarda görüldüğü üzere dört yılda yatırımların ortalama artış hızı toplam kaynakların ve diğer harcamaların artış hızından yüksek olmuştur. Buna ilişkin olarak özel sektör yatırım gerçekleştirmelerinin Plan hedeflerine uygun ve hatta bunun üstünde olması dikkate değer görülmektedir. Bu sonuca özel tasarrufların tüketime göre daha büyük oranda artması ile ulaşılmıştır. Dış tasarruflardan özel sektörün kullandığı kısım da, yıldan yıla değişmekle beraber, önemli orandadır. Kamu sektörünün yatırımlara yönelttiği kaynaklarda da büyük artışlar sağlanmakla beraber, Plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Bu konu ayrıntısı ile yukarıdaki bölümde incelenmiştir.

Kamu cari harcamaları, ekonomiden kamu sektörüne mal ve hizmet akımlarını sağlayan harcamalar yanında, kamunun transfer için yaptığı ödemeleri de kapsamaktadır. Birinci Planda kamu cari harcamaları ile transfer harcamalarının kesinlikle ayrılmaması nedeniyle, karşılaştırmada da bu ayırım yapılmamıştır. Tabloda da görüldüğü üzere bu harcama kaleminde Plan hedefleri bazı yıllar aşılmıştır. Kamu cari harcamalarının Plan hedeflerinden sapması kamu tasarruflarının daha düşük oranda artması sonucunu doğurmaktadır. Bununla beraber kamu cari harcamaları içinde gelir ve sermaye transferi niteliğindeki harcamaların bulunması bu yüzdeyi artıran nedenlerden -biridir. Ayrıca mal ve hizmet alımları için yapılan harcamalar içinde gelişme carileri de yer almakta

ve bunların gelişmeye paralel olarak büyük oranda artırılması zorunlu olmaktadır.

Kamu cari harcamalarının burada ele alınmıyan ayrıntıdaki özellikleri kamu maliyesi bölümünde açıklanmıştır.

Tablo 7 deki “Diğer harcamalar” kalemi Planda özel tüketim olarak gösterilmiştir. Ancak yatırımlar gayrisafi sabit yatırımlardan ibaret olduğundan bu kalıntı büyüklük içinde kamu ve özel stok artışları da yer almış bulunmaktadır. Bu nedenle diğer harcamalarda meydana, gelen gelişmeler stok değişmelerini de kapsamakta ve Planda gösterilen özel tüketim hedefleri ancak diğer harcamalar olarak nitelenmek suretiyle gerçekleştirilebilmektedir.

Gayrisafi milli hasılanın ve cari işlemler açığının Plan hedeflerinin gerisinde kalması ekonominin elinde bulundurduğu toplam kaynakların öngörülen seviyeye varamaması sonucunu doğurmuş ve dolayısıyla diğer harcamalarda Plan hedefine varılamamıştır. Gerçekten 1963 yılında Planın 48,0 milyar liralık hedefine karşı 48,6 milyarlık bir gerçekleştirme sağlanmıştır. Ancak diğer yıllardaki geri kalmalar sebebiyle dört yılda hedef alınan, yıllık ortalama yüzde 5,4 lük artış gerçekleştirilememiş ve oran 3,9 olmuştur. Diğer harcamaların gayrisafi millî hâsıla içindeki payı da 1963 yılından sonra hedeflerden sapmış ve 1964 te yüzde 71,3 e karşı 69,5; 1966 da da yüzde 69 a karşı 68,3 olmuştur.

Diğer harcamalar -içindeki stok payı ihmal edilse bile fert başına düşen tüketim harcaması istenilen ölçüde artınlamamıştır. Ancak kamu cari harcamaları içindeki refah artırıcı kısım dikkate alınırsa fert başına düşen tüketimin tabloda görülenin üstünde artmış olabileceği sonucuna varılmaktadır.

Gayrisafi milli hasılanın Planda öngörülen ölçüde artınlamaması nedeniyle genellikle harcama hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Buna rağmen tm dönemde de kamu gelirlerini artırıcı ek tedbirler alınmış, özel tasarruflar yükselmekte devam etmiş ve sabit yatırımlarda yılda ortalama yüzde 15 lik bir artış sağlanmıştır. Buna karşı Özel tüketimi ifade eden diğer harcamalar ancak yüzde 3,9 oranında artmıştır. Toplam olarak ve fert başına tüketim öngörülen seviyeye çıkarılamamıştır. Gayrisafi millî hâsılanın bileşiminde 1962 - 1966 döneminde meydana gelen farklılaşma fertlerin ve toplumun tüketim taleplerini yansıtan harcamalarında meydana gelen değişmelerin sonucudur.

d. KAMU MALİYESİ ALANINDAKİ GELİŞMELER :

Birinci Beş Yıllık Planda kamu maliyesi alanında ulaşılması öngörülen hedefler üç ana başlık altında incelenmiştir: (1) gelir hedefleri, (2) harcama hedefleri, (3) gelir ve harcama örgütünde geliri ve harcama etkenliğini artırıcı nitelikte yapılan değişiklikler ve iyileştirmeler.

(1) (Birinci Plan döneminde kamu gelirleri için öngörülen hedeflere ne mutlak büyüklük ne de GSMH'nin yüzdesi olarak ulaşılmıştır. Bu geri kalmalar Birinci Planın baz yılı olan 1962 de başlamış ve son yıla kadar devam etmiştir. Kamu kesimi gelir hedefleri Tablo 8 ve 9 da gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere 1962 de meydana gelen geri kalma önemli oranda olduğu için Plan dönemi içinde alınan tedbirlere rağmen giderilememiştir. Gerçekten 1962 yılında toplam gelirler GSMH'nin yüzdesi olarak 3,11 puvan geri kaldığı halde 1966 da bu 3,63 olmuştur.

TABLO : 8 — Kamu Kesimi Gelir Hedefleri

(Milyar TL.)
(Cari fiyatlarla)

Yıllar	Vergi gelirleri	Diğer Kamu gelirleri	Tasarruf bonoları	İk. Dev.-Teş. yaratılacak fonlar	Mahallî idareler	Karşılık paralar ve yabancı kredi karşılığı	Toplam
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1962	7114	763	404	327	1309	1253	11170
1963	8424	1333	474	816	1416	2023	14483
1964	9292	1402	042	1033	1598	1471	15 338
1965	10257	1458	633	1560	1752	1419	17079
1966	12441	1466	707	1600	1865	1295	19424
Toplam Gelir İçindeki Yüzdeler							
1962	63,69	6,83	3,62	2,93	11,72	11,21	100,00
1963	68,16	9,21	3,26	5,63	9,78	13,96	100,00
1964	60,58	9,14	3,53	6,74	10,42	9,59	100,00
1965	60,06	8,64	3,70	9,13	10,26	8,31	100,00
1966	64,05	7,55	3,90	8,24	9,60	6,66	100,00

Not: Mahalli idare ve döner sermaye gelirleri geçicidir.

Kaynak: Maliye Bakanlığı

TABLO : 9 — Kaamt Kesimi Gelir Hedefleri

Yıllar	Vergi gelirleri	Diğer kamu gelirleri	Tasarruf bonoları	(GSMH'nın yüzdesi olarak)			Kaynağı belirlenemeyen fonlar	Toplam
				İk. Dev. Teş. yaratılacak fonlar	Mahalli idareler	Karşılık paralar ve yabancı Kr. K.		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1962 Plan Hedefi	14,61	1,76	0,95	1,04	2,55	3,83	—	24,74
1962 Gerçekleşme	13,61	1,47	0,77	0,62	2,51	2,40	—	21,63
1063 Plan Hedefi	15,95	1,74	0,95	1,19	2,55	2,50	1,48	26,36
1963 Gerçekleşme	13,32	2,10	0,75	1,29	2,24	3,20	—	22,90
1964 Plan Hedefi	16,74	1,74	0,95	1,59	2,55	2,60	0,30	26,45
1964 Gerçekleşme	13,66	2,05	0,80	1,52	2,35	2,16	—	22,64
1965 Plan Hedefi	16,93	1,67	0,95	1,57	2,55	2,16	0,70	26,63
1965 Gerçekleşme	14,03	2,00	0,36	2,13	2,39	1,94	—	23,35
1966 Plan Hedefi	17,10	1,64	0,95	1,56	2,55	2,16	1,29	27,25
1966 Gerçekleşme (1)	15,13	1,78	0,92	1,94	2,27	1,68	—	23,62

(1) Geçici

Böylece hedeflerin gerçekleşmesi halinde 1962 yılında cari fiyatlarla 12 milyar 926 milyon lirayı bulacak olan toplam kamu gelirleri 11 milyar 170 milyon lira olmuş yüzde 13,6 geri kalmıştır. 1966 yılında ise 22 milyar 404 milyonluk hedefe karşı 19 milyar 404 milyon gelirin sağlanmış olduğu tahmin edilmektedir. Böylece geri kalma yüzde 13,3 e düşmüştür. Plan yıllarında gösterilen ek gayretler özellikle vergi gelirlerini artırma, iktisadi Devlet Teşekküllerinin öz kaynak ve fonlarını yükseltme yönünde olmuştur. Vergi gayretleri özellikle vasıtalı vergiler alanında olmuş Dış Seyahat Harcamaları Vergisi, ithalat Damga Resmi gibi yeni vergiler yanında mevcut vergilerin uygulama alanlarında veya tarifelerinde yapılan değişikliklerle vergi gelirleri artırılmıştır. Diğer taraftan Vasıtasız Vergiler alanında da Motorlu Kara Taşıtları Vergisi konmuş, tarım kazançlarından alınan Gelir Vergisinin artırılması için bazı tedbirler alınmıştır, iktisadi Devlet Teşekküllerinin yeniden düzenlenmeleri konusunda alınan tedbirler ve fiyat ayarlamaları ile bunların yarattıkları özkaynak ve fonlar artırılmaya çalışılmıştır.

Bu ek çabaların sonucunda Plan döneminde ulaşılan gelir seviyesi hedefin gerisinde kaldığını göstermekle beraber geri kalma her gelir kaleminde aynı önemde değildir. Tablo 9 da görüldüğü üzere geri kalmada rol oynayan başlıca gelir kalemi vergi gelirleridir. Diğer kamu gelirleri grubunda ve iktisadi Devlet Teşekkülleri gelirlerinde GSMH'nin yüzdesi olarak verilen hedefler aşılmıştır. Gelir gruplarının toplam içindeki payları tablo 8 de gösterilmiştir. Tablo 8 İktisadi Devlet Teşekküllerinin payının arttığını buna karşılık diğer kalemlerin payının büyük bir değişiklik göstermediğini açıklamaktadır. Vergi gelirlerinin payı bir miktar düşmüş diğer kamu gelirleri ile tasarruf bonolarının payı küçük bir oranla artmıştır.

Vergi gelirlerinin gelişiminde alınan tedbirlerin çoğunlukla Vasıtalı Vergiler alanında olması nedeniyle Vasıtasız Vergiler oranı yükseltilememiştir.

Birinci Beş Yıllık Planın gerçek kaynaklarla finansman ilkesine uygun olarak alınan gelir artırıcı tedbirler sonucunda kamu gelirleri cari fiyatlarla yılda ortalama yüzde 15 çevresinde artmış olmakla birlikte kamu gelir sistemi, Planda kamu sektörüne düşen yatırımları finanse edecek ve gerekli cari ve transfer giderlerini karşılayacak esnek bir sistemin taşınması gerekli niteliklere arzu edilen ölçüde kavuşmamıştır.

(2) Birinci Planda öngörülen harcama hedeflerine nicelik olarak ve harcamaların alanları bakımından ulaşılamamıştır. Mutlak büyüklük ve GSMH'nin yüzdesi ile ifade edilmiş olan kamu sektörü harcamaları tablo 10 da gösterilmiştir.

Planda transfer harcamaları kamu cari harcamaları içinde gösterildiği için tablodaki cari harcamalarla transfer kalemleri toplanarak Plan hedefleri ile karşılaştırılabilir.

TABLO : 10 — Birinci Plan Döneminde Kamu Harcama Hedeflerinin Gerçekleşmesi

(Milyon T. L.)

(Cari fiyatlarla)

	<u>1962</u> (1)	<u>1963</u> (2)	<u>1964</u> (3)	<u>1965</u> (4)	<u>1966 (1)</u> (5)
1. KAMU HARCAMALARI	11739	14538	16815	18085	20978
2. Kamu cari harcamaları	7719	9396	8228	8822	9918
3. Kamu yatırım harcamaları	4020	5142	5660	6520	8200
4. Transfer harcamaları	—	—	2927	2743	2860
GSMH'nın yüzdesi olarak					
1. KAMU HARCAMALARI	22,47	22,98	24,71	24,73	25,51
2. Kamu cari harcamaları	14,77	14,85	12,09	12,06	12,06
3. Kamu yatırım harcamaları	7,69	8,13	8,32	8,92	9,97
4. Transfer harcamaları	—	—	4,30	3,75	3,48
Yıllık ortalama artış (1962 – 1966)					
1. KAMU HARCAMALARI			15,6		
2. Kamu cari harcamaları ve transferler			13,4		
3. Kamu yatırımlar harcamaları			19,6		

(1) 1966 yılı geçicidir.

(2) 1962 - 1963 yılı cari harcamaları içinde transfer harcamaları dahildir.

Kamu yatırım harcamaları ve cari harcamalarının genel nitelikleri ilgili bölümlerde incelendiği için burada özellikle cari harcamaların kuruluşlar itibariyle dağılımı ile gelişme ve diğer cariler ve transfer harcaaları olarak ayrıntısı ele alınmıştır.

Plana göre 1963 yılında GSMH'nin yüzde 15,10'u olması gereken cari harcamaların yüzde 1.72'si Mahalli idarelerce yapılacak ve bu yüzde, yıllar itibariyle bir miktar artarak 1966'da 1.81'e yükselecektir. Geçmiş yıllar uygulaması gözden geçirildiğinde Mahalli idare cari harcamalarının 1963 yılında GSMH'nin yüzde 1.70'i oranında gerçekleştiği, ancak Planın öngördüğü şekilde artmadığı tespit edilmektedir. Mahalli idare cari harcamalarının geri kalmasının başlıca nedeni, Planda öngörülen gelir reformunun gerçekleştirilememesidir.

Mahalli idarelerin cari harcamaları düştüğünde Planın Genel ve Katma Bütçeli Daireler için gayrisafi millî hasılanın yüzdesi olarak koyduğu hedefler 1963 için 14.36 ve 1966 için 14.13'dür. Görüldüğü üzere Mahalli idarelerin daha etkin bir bünyeye kavuşması için cari giderlerinde gelirlerine paralel bir artış öngörüldüğü halde, Genel ve Katma Bütçeli Dairelerin cari harcamalarında gayrisafi milli hasılaya göre nispi bir düşme öngörülmüştür. Uygulamada ise bu oranlar Plan hedeflerinin gerisinde kalmakla beraber, bir artış eğilimi göstererek 1963'te gayrisafi milli hakların yüzde 13.22'si iken 1966'da yüzde 14'ü çevresinde gerçekleşmiştir.

Plan döneminde konsolide bütçenin gelişme carileri için hedef alınan seviyelere ulaşılmadığı tespit edilmektedir. Plana göre gelişine cari harcamaları 1963 yılında gayrisafi milli hasılanın yüzde 4.61'u 1966 yılında ise 5.06'sı olması gerekirken bu oranlar yüzde 4'ün altında kalmıştır.

Diğer harcamalar içinde Milli Savunma harcamaları en hızlı artan bir nitelik göstermiştir. Milli muhasebe prensiplerine uyularak Milli Savunmanın altyapı yatırımları da cari giderler arasında gösterildiği takdirde bu kesimin önemi daha belirgin hale gelmektedir.

(3) Birinci Planla ve yıllık programlarla ilk Plan döneminde geliri ve harcama etkenliğini artıran nitelikte yapılması öngörülen değişiklik ve iyileştirme hedeflerinden bir kısmına ulaşılmakla beraber bu dönemin uygulama sonucu aşağıda sayılan ve çözüm bekleyen sorunlarla ve giderilecek aksaklıklarla özetlenebilir ve tanımlanabilir:

- (a) Gelirler yönünden Planda öngörülen hedeflere varılamamıştır.
- (b) En önemli gelir grubu vergi gelirleri olup bunlardaki geri kalmalar önemli oranlardadır.

Bu geri kalmaların başlıca nedenleri: (i) Vergi kazası reformunun yapılamaması, (ii) Vergi idaresi reformunun yapılamaması, (iii) Vergi kontrol teşkilatının etkinliğinin artmaması, (iv) Planın öngördüğü vergi reformlarının yapılarak vergi ödeme kabiliyeti olan bütün alanların vergilendirilememesidir. Bu reform ve ıslah tedbirlerinin gerçekleştirilememesi sonucu vergi mekanizması verimli ve etkin bir yapıya kavuşamamış, vergi gelirleri 1966 yılı hariç tutulursa bütün Plan döneminde programlanan gelir hedeflerinin gerisinde kalmıştır.

Planlı dönem içinde vergi gelirlerini artırmak ve Planın finansmanını sağlamak amacı ile yeni vergi koymak, eski vergi kanunlarını değiştirmek suretiyle bazı tedbirler

alınmış olmakla beraber, bunlar yetersiz kalmıştır.

(4) Mahalli idarelerin gelir reformları da yapılamamış mahalli hizmetlerle bunları karşılayacak gelirler arasında paralellik sağlayacak, diğer yandan Devlet gelirleri ile Mahallî idare gelirleri arasında dağılımı daha istenir bir şekilde düzenliyecek Mali Tevzin Kanunu çıkarılamamıştır.

Bu İdareleri daha verimli ve esnek gelir kaynaklarına ulaştıracak yeni gelir kanunları çıkarılmadığı için gelir artışları istenen hedeflerin gerisinde kalmıştır.

(5) İktisadi Devlet Teşekkülleri için Planda öngörülen ve gayrisâfi milli hasılanın yüzdesi olarak ifade edilen kaynak yaratma hedefleri aşılmış olmakla beraber esas artış tasarrufçu kurumlardan sağlanmıştır ve işletmecî kuruluşların verimli çalışmalarını sağlamak ve kamu tasarruflarını artırmak amacı ile öngörülen yeniden düzenlenmeleri bitirilememiştir. Bu nedenle yaratılan kamu fonları ve tasarrufları bu konuda yanıltıcı sonuçlara götürücü bir nitelik taşımaktadır. İşletmecî kurumların açıkları tasarrufçu kurumların İşletme fazlaları ve kapatılmakta ve toplam kamu gelirleri arasında hesaba katılmaktadır.

Birinci Plan döneminde harcamaların iktisadi ilkelere ve Plan ve programlar ile öngörülen harcama hedeflerine uyması için bütçe uygulamalarında bazı değişiklik ve iyileştirmeler sağlanmıştır. Özellikle bütçede harcama alanlarının yatırım, cari ve transfer harcamaları olarak ayırımı oldukça ileri bir adım olmuştur. Bununla birlikte özellikle Devletin harcama faaliyetleri çok eski kanunlara bağlı kalmış, harcamaları tıkıyan, güçleştiren bu eski usullerin değiştirilmesi sağlanamamıştır. Özellikle cari harcamaların verimliliğini artıran, bunları hizmetin gerektirdiği ölçü ve orana indirme imkânı verecek olan ödenek vermede hizmeti esas alan uygulamaya geçilememiştir.

Cari giderleri gelişme carileri ve diğer cariler olarak bölümliyen ve bunlara belirli bir oranda artma imkanı veren Plan hedeflerinden sapılmıştır. Gelişme carilerinin Plandaki artma oranı yılda ortalama yüzde 15 i olduğu halde 1962 - 1966 arasında gerçekleşme yüzde 9 un altında kalmıştır. Bütçe uygulamasında bu ayırma uyulmamış cari giderler toplam olarak ele alınmış ve öyle gösterilmiştir.

Mahalli idarelerin cari giderleri ve yatırımları konusunda Planda öngörülen hedeflerin tutulması için kayıtlayıcı hiçbir tedbirin alınmaması nedeni ile, Plan Mahallî idareler için de sadece yol gösterici olmuştur. Bu nitelik dolayısıyla Mahalli idarelerin gelirlerine ve zorunlu cari giderlerine göre yatırım yapılabilmiştir.

e. BİRİNCİ PLAN DÖNEMİNDE DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER ALANINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER :

Birinci Plan dönemi içinde dış ekonomik ilişkiler alanında kaydedilen gelişme ve değişimler genellikle olumlu yönde meydana gelmiş ve hatta bazı alanlarda Plan hedefleri aşılmıştır.

Bu gelişme ve değişimler başlıca ithalat, ihracat, görünmeyen kalemler ve sermaye hareketleri başlıklarına göre aşağıda irdelenmiştir. Planın projeksiyonlarına paralel olarak hazırlanan ve dört yıllık gerçekleştirmelere göre düzenlenen ödemeler dengesi tablo 11 de gösterilmiştir.

TABLO: 11 — Ödemeler Dengesi (1963 - 1966)

(Milyon dolar)

	1962	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
I - CARİ İŞLEMLER					
A) DİŞ TİCARET :					
1. İhracat (F.O.B.)	881	368	411	464	490
2. İthalât (C.I.F.)	— 622	— 688	— 537	— 572	— 718
Dış ticaret dengesi	— 241	— 320	— 126	— 108	— 228
B) GÖRÜNMEYEN KALEMLER					
1. Dış borç faiz ödemeleri	— 33	— 31	— 31	— 30	— 33
2. Turizm ve dış seyahat (net)	— 10	— 13	— 13	— 11	— 13
S. İşçi gelirleri			9	70	115
4. Kar transferleri	— 2	— 2	— 5	— 15	— 20
5. Proje kredileri			— 4	— 7	— 6
Hizmet ödemeleri	4	16	5	4	2
6. Diğer görünmeyenler	— 41	— 30	— 39	11	45
Görünmeyen kalemler					
C) ENFRASTRÜKTÜR - OFF - SHORE	40	49	59	20	19
Cari işlemler dengesi	— 242	— 301	— 106	— 77	— 164
II - SERMAYE HAREKETLERİ					
1. Dış borç ödemeleri	— 07	— 114	— 110	— 161	— 09
2. Pİ. 480 (Sürpiti)	71	94	32	29	20
3. Özel yabancı sermaye	36	21	25	22	29
4. Proje kredisi	26	97	36	57	54
5. Kredi ithalat	26	10	10		
6. Bedelsiz ithalat	—	5	7	6	6
7. Program kredisi	152	169	145	169	206
Sermaye hareketleri dengesi	214	282	145	122	166
Genel denge	— 28	— 19	39	45	2
III - REZERV HAREKETLERİ	11	47	— 11	— 13	51
IV - KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ	-	— 35	21	— 35	— 25
V - NET HATA VE NOKSAN	17	7	— 49	3	28

Kaynak: Maliye Bakanlığı

(1) İthalât:

Birinci Beş Yıllık Planda yıllar itibariyle öngörülen ithalât hacmi hedeflerine dört yıllık toplam gerçek ithalât esas alınmak gartıyla ulaşılmış ve hatta hedef yüzde 0,5 oranında aşılmıştır. Plana göre 1963 yılında 567,0 milyon dolarlık ithalât yapılacak ve bu miktar artarak 1966 da da 675,0 milyon dolara varacaktır. Tabloda görüldüğü üzere bu yıllık hedefler 1963 yılında ve 1966 yılında asılmıştır. Diğer yandan 1964 ve 1965 yıllarında gerçek ithalât Plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır.

1963 yılında Plan hedefinin büyük ölçüde aşılmasının nedeni Ereğli Demir-Çelik işletmesi için yapılan ithalâtla sürplü ithalâtının 1963 te olağanüstü ölçülerde gerçekleşmiş olmasıdır. Bu iki kalemin toplamı 1963 yılında 166,5 milyon dolara varmıştır. 1966 yılında ithalâtın Plan hedeflerini aşması ise bu yum gelir yönünden Plan hedeflerini aşması (Yüzde 7 ye karşı yüzde 8,8) ve 1965 ithalatının Plan hedefinin gerisinde kalmış olması ile izah edilebilir. 1964 ve 1965 te ithalâtın geri kalması, dış ödeme imkânsızlıkları ve bu yıllarda gelir hedeflerine de ulaşılmaması yüzündendir.

İlk Plan döneminde yapılan ithalâtın ana mal grupları itibariyle bileşimi tablo 12 de gösterilmiştir.

TABLO : 12 — İthalâtm Bileşimi
(Milyon Dolar)

Yıllar	Yatırım malları (1)	Ham maddeler (2)	Tüketim malları (3)	Toplam (4)
1963	256,0	327,4	104,2	687,6
1964	197,3	295,9	44,2	537,4
1965	197,0	313,0	62,0	572,0
1966 (1)	260,0	373,0	85,0	718,0

(1) 1966 yurt geçicidir.

İthalâtın bileşim tablosunun gösterdiği gibi Plan döneminde üretime bağlı olarak hammadde ithalâtı devamlı bir artış göstermiştir. Buna karşılık yatırım malları yatırım arzularına, özellikle Ereğli Demir - Çelik gibi bazı projelerin gerçekleşmelerine göre değişik bir hacim göstermiştir. Tüketim malları ise tarımsal ürün fazlası ithalâtının (PL 480) etkisi altında kalmıştır.

Birinci Planın öngördüğü ithalât bileşimi, gerçekleşen bileşime göre oldukça farklıdır. Toplam ithalât hacminin gerçekleşme yüzdesi ile hedefler arasında mevcut yakınlık mal grupları itibariyle ithalâtın gerçekleşme yüzdeleri ile hedefler arasında yoktur, özellikle yatırım malları ithalâtı tahminlerin gerisinde kalmış, hammadde ithalâtı ise tahminleri esmiştir. Hedef yatırımların gerçekleşme yüzdelerinin düşüklüğü ile de ilişkisi olan bu geri kalmalarla birlikte ekonominin ihtiyaç duyacağı hammadde ithalatının düşük tahmin edilmesinin de rolü vardır. Tüketim malları ithalâtının istenen seviyeye düşürülmesi sağlanmıştır. Ancak büyük şehirlerde kaçak lüks tüketim mallarının Planın son yıllarında ortaya çıkması dolayısıyla ödemeler dengesinde görülen

tüketim malı ithalâtının görüldüğünden daha büyük olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Bununla birlikte ithal rejiminin ithalâtın bileşimini istenen yönde etkilemeye imkân verdiğini ve ilk Plan döneminde bu imkân olumlu yönde kullanıldığını belirtmek gerekir.

İthalâtın bölgelerarası dağılımında anlaşmalı ülkelerin toplam içindeki payı yükselmiştir. İthalâtın bölgelerarası dağılımı Tablo 13 de gösterilmiştir.

*TABLO : 13 — İthalâtın Bölgelerarası Dağılımı
(Yüzde olarak)*

	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)
1. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı ülkeleri (OECD)	76,36	74,83	73,90	75,29
2. Anlaşmalı memleketler	12,11	11,66	13,46	13,45
3. Diğer Ülkeler	11,53	13,51	12,64	10,36
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00

İhracat imkanı ile sınırlı olan anlaşmalı ülkelerin yapılan ithalâttaki artış, ihrac ürünlerimize bu ülkelerde pazarlar bulunduğunu göstermektedir. Bu ülkeler arasında özellikle Doğu Bloku önemli bir yer tutmaktadır. (1963 te ithalâtın yüzde 9,99 u).

(2) İthal sistemi :

Döviz kaynaklarının sınırlı olması dolayısıyla ithalâta Plan hedeflerine uygun öncelik ve tercihlere uygulama gücü kazandırmak amacı ile miktar kısıtlanmalarına imkân veren bir rejim ve görünmeyen işlemler konusunda da kısmen mail kontrol vasıtalarının kullanılması tercih edilmiştir.

Bu ithal sistemi içinde yapılan ithalât finansman şekline göre ikiye ayrılmaktadır. Bir kısım ithalât için döviz tahsisleri yapılmakta, bir kısım ithalât ise kendikendilerini finanse etmekte, bunlar için ayrıca döviz tahsisine gerek görülmemektedir.

1962 -1966 yılları arasında döviz tahsisi yoluyla yapılan ithalât tüm, ithalâtın yaklaşık olarak 2/3 ü olmuştur. Gelişme bakımından önceliği, alan mallar liberasyon listesi içine alınmaktadır. Plan döneminde bu şekilde ithal edilen malların tüm ithalât içindeki payı yüzde 40 - 44 olmuştur. Bu oranın Planlı Bonem içinde ithal edilen başka tip mallar da kapsayacak şekilde genişletilmesi, umulan dış finansman araçlarına, kavuşamadığı için, sağlanamamıştır. Uzun vadeli amacın miktar kısıtlamalarına son vererek, ithalâtın serbestçe yapılabilmesi olduğu gerçeği unutulmamakla beraber, bunu sağlayacak ekonomik şartlara kavuşulamamıştır.

Diğer bir kısım mallar ise tahsisli İthal listelerine alınmıştır. Bunların ithali serbest değildir. Bu tip malların tüm ithalât içindeki payları uzun vadeli ama aksine artmıştır. Birinci Planın ilk yıllarında tahsisli ithal mallarının tüm ithalât içindeki payları yüzde

22-23 olduğu halde son yıllarda bu oran yüzde 28 - 30 a çıkmıştır. Bu oranın artmasının nedenleri ekonominin gelişmesine paralel olarak bazı mal kotalarının artırılma zorunluluğu ve döviz imkânlarına yeterli bir artışın sağlanamaması ile açıklanabilir.

Döviz tahsisini gerektirmeyen ithalât ise proje kredileri, özel yabancı sermaye, anlaşmalı memleketlere yapılan ihracat, enfastrüktür ve off-shore ihracatı ve sürplü kredilerle finanse edilen ithalât ile bedelsiz ithalâtı içine almaktadır.

Özel yabancı sermayenin gerektirdiği ve finanse ettiği ithalât geniş ölçüde petrol arama ve işletme alanına münhasır kalmaktadır. Yıllar itibariyle 1964 den itibaren bu kaynaktan finanse edilen ithalât sırasıyla 15.8; 15.8; 20.8 milyon dolar olmuştur.

Esas itibariyle Küringe dayanan ikili anlaşmalar voliiyle yapılan ithalât. Plânın son yıllarında artmıştır. Ortalama olarak tüm ithalâtın yüzde 10 u çevresinde olan bu tip ithalât, son yıllarda yüzde 12 yi aşmıştır. Bu kaynaktan finanse edilen ithalâtın artış nedeni, anlaşmalı memleketlere yapılan ihracatın gelişmesi ve döviz imkânlarının libere ve tahsisli ithalât hacmini, ekonominin gereklerini karşılayacak şekilde, yükseltmeye elverişli bulunmamasıdır. Bu tip ithalâtın artışı (i) ihracı zor bazı mallara ihraç imkânı sağlama karşılığında olmak ve (ii) ithal ve ihraçta gereksiz fiyat artışlarını önleyecek tedbirlerin alınması kaydiyle ekonomik yönden sakıncalı görülmektedir. İlk. Plan döneminde yapılan uygulama yukarıdaki koşullardan ikincisini taşımadığı için gelişme sakıncalı görülmektedir.

Sürplü maddeleri ithalâta Birinci Plânın ilk yıllarında oldukça büyük hacimlere ulaşmış, son yıllarda bu ithalatın tutarı düşmüştür. 1967 de bu kanaldan tthalât yapılmıyacağı beklenmektedir.. Normal fiyat mekanizmasını bozucu niteliği dolayısıyla iç üretimi olumsuz bir şekilde etkileyen bu ithalâtın sona ererek normal ithal rejimi içinde ekonominin gerektirdiği maddelerin sağlanması yoluna gidilmesi, olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir.

İthalâta teminat usulünün uygulanması Birinci Plan döneminden önce de kulanılan bir usuldür. Teminat usulünün kullanılma amacı (i) İthalâtın gerçekleşme süresini kısaltmak ve (ii) teminatın maliyeti artıcı etkisinden yararlanarak fthal talebini kısımdır. Plan döneminde usulün kullanılma ayrıntısı üzerinde sadece maddeye göre teminat nispetini farklılaştırmaya gidilmiş ve teminatın ithal talebini kısıcı etkisinden yararlanılmasına ağırlık verilmiştir. Teminat usulünün para arzı üzerindeki etkisi, teminatların ve dolayısıyla tthalâtın finansmanı yönüne dikkat edilmemiştir. Teminatların para arzına etkisi ekonomide enflasyonist baskının bulunduğu zamanlarda olumlu olmakla beraber durgunluk devrelerinde veya deflasyonla baskıların bulunduğu zamanlarda istenmiyen yönde meydana gelmektedir. Birinci Plan döneminde 1964 yılında ve 1965 yılının ilk yarısında teminat usulü ekonomideki durgunluğu, likidite darlığını daha da artırarak olumsuz yönde etkilemiştir.

(3) İhracat :

Dış ödemeler dengesi tablosunda ihracatın gerçekleşme hacimlan yıllar itibariyle verilmiştir. 1963-1966 yıllarında ihracat Plan hedeflerinin üstüne çıkmıştır. Birinci

Planda önceki yıllarda görülen gelişmelerin etkisiyle ihracat 1963 de (FOB) 343 milyon dolar, 1966 da da 427 milyon dolar tahmin edilmiştir. Oysa, ihracat gerçekleşmesi uygulanan ilk dört yılda Plan hedeflerini yüzde 12 aşmıştır, ihracatta bu dönemde bir artışın sağlanması, yapısal bir değişmeden çok, elde mevcut bazı tarımsal ürün stoklarının eritilmesi, ihracata yönelen tarımsal ürünlerin üretimlerinin artırılması gibi nedenlerle açıklanabilir.

Sanayi mamullerinin ihracat içindeki nispi yeri değişmemiştir, ilk Plan döneminde ihraç mallarımızın fiyatlarında düşmeler olmuştur, ihracat fiyat endeksi 1963 yılından itibaren devamlı bir düşme göstermektedir. Planın ilk uygulama yılındaki ihracat fiyat seviyesi 100 kabul edildiğine göre, bu 1964 te 95,4; 1965 te 93,6 olmuştur. Buna karşı ithalât fiyatı endeksi bir miktar yükselmiş ve ticaret hadleri aleyhe bir gelişme göstermiştir.

Bir tarun ülkesi olması nedeni ile Türkiye'nin ihracatında tarım ürünlerinin yeri ve önemi büyüktür. Birinci Plan döneminde ihracatın bileşiminde Önemli yapısal bir değişme olmamıştır, ihracatın 1963-1966 döneminde bileşimi tablo 14 te gösterilmiştir.

TABLO : 14 — İhracatın Bileşimi

(Milyon dolar)

Yıllar	Tarım Ürünleri (1)	Madencilik ve Taşocakçılığı (2)	Sanayi ürünleri (3)	Toplam (4)
1963	284,2	10,5	73,3	368,0
1964	311,5	15,0	84,3	410,8
1965	351,9	21,0	90,8	463,7
1966	379,0	23,2	88,3	490,5

Gerçekleşen bu rakamlara göre tarım ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı 1963 de yüzde 77,23 1966 da yüzde 77,27 olmuştur. Birinci Planda madencilik ve taşocakçılığı üretiminde beklenen gelişmeye paralel olarak ihracatın da hızla yükseleceği tahmin edilmiştir. Buna karşılık madencilik üretiminin Planın ancak son yıllarında hızla yükselmesi dolayısıyla ilk yıllardaki ihracat hedeflerinin oldukça gerisinde kalmıştır.

Sanayi ürünlerinin ihracatın bileşimindeki nispi payı hemen hemen aynı kalmıştır. İhracatta yapısal bir değişikliğin sağlanması için özellikle bu payın büyümesi gerekmektedir. Ancak Birinci Planda sanayi mamulleri ihracatını geliştirmek için öngörülen bütün tedbirler alınamamış, ayrıca uygulamada aksaklıklar belirmiştir. Sanayi ürünleri ihracatının artmasını önleyen başlıca engeller maliyet yüksekliği, kalite düşüklüğü, pazarlama bilgisi noksanlığı, ve üretim kapasitesinin ihracata imkân verecek ölçüde yükseltilememesidir.

Plan döneminde ihracatın bölgeler arası dağılımı yüzde olarak tablo 15 de gösterilmiştir.

TABLO: 15 — İhracatın Bölgeler Arası Dağılımı

(Yüzde olarak)

Bölgeler	1963 (1)	1964 (2)	1965 (3)	1966 (4)
1. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	79,2	78,5	72,4	73,8
2. Anlaşmalı ülkeler	13,1	14,6	19,0	18,7
3. Diğer ülkeler	7,7	6,9	8,6	7,5
4. Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Plan döneminde ihracatın artışı özellikle anlaşmalı ülkelere bir kayış geklinde ortaya çıkmıştır. Genel olarak, ihracatın serbest döviz karşılığında yapılmaması belirli sakıncaların doğmasına yol açmakta ise de ihracatı artırma zorunluluğu anlaşmalı ülkelerle daha sıkı ticaret bağları kurulmasını gerektirmiştir.

(4) İhracat Rejimi :

İhracat konusunda oldukça serbest bir rejim uygulanmaktadır. Kanun ve kararnamelerle ihracı yasaklanmış olanlarla, lisans veya tescile tabi tutulmuş olanlar dışında her türlü maun ihracı serbesttir.

İhracatın teşviki için ihraç formalitelerinin ve lisans, tescil gibi bir ölçüde kısıtlayıcı tedbirlerin azaltılması ve kaldırılması faydalı görülmekle beraber, ihracatta fiyat dalgalanmalarını önlemek, ihracatçıları uyarmak, iç ve dış fiyatlar arasındaki ilişkiyi gözden kaçırmamak amacı ile bazı malların ihracında tescil zorunluluğunun konulması gerekli olmuştur. Ancak ihracatın artırılması için, yabancı ülkelerin İthal rejimleri de gözönünde tutularak, ihracat şansı olan yeni pazarlar bulunduğu ihraç rejimimizin mümkün olduğu kadar serbestleştirilmesine çaba gösterilmiştir.

Plan görünmeyen işlemler dengesinde artı kalıntı vermeyi uzun vadeli bir hedef olarak göstermiş, ve eksi kalıntının 1963 te (— 79) milyon dolardan 1967 de (— 42) milyon dolara inmesi hedef alınmıştır. 1963. yılında (— 30) olarak gerçekleşen görünmlyen kalemler dengesinin 1967 de (+ 68) olacağı tahmin edilmiştir. Bu dönemde dış borç faiz ödemelerinin, Planda öngörülenden yüksele seviyede gerçekleşmesine karşılık, özel yabancı sermaye ve kar transferleri daha düşttk olmuş, turizm gelirleri hedefin gerisinde kalmış, ancak Plan döneminde yepyeni bir döviz: kaynağı olarak ortaya çıkan işçi gelirlerinin iyileştirici bir etken olarak 1967 de 130 milyon dolara varacağı tahmin edilmektedir. Böylece 1965 yılında görünmeyen işlemler dengesi artı kalıntı vermiş; bu durum 1966 da da devam etmiştir. Dış yardımlarda meydana gelen geri kalmaların ekonomiyi olumsuz yönde etkilememesi ancak görünmeyen işlemlerden çesinde gerçekleşen bu gelişmeyle mümkün olabilmıştır.

(5) Sermaye Hareketleri:

Cari işlemler açığı kapatmak ve borç ödeme gibi ihtiyaçları karşılamak üzere Planda öngörülen diğer sermaye ithali kalemindeki gelişmeler beklendiği şekilde

meydana gelmemiştir. Ekonominin dış açığı, gerekli yardım ve kredilerin istenen ölçüde ve zamanında sağlanamaması nedeni ve ayrıca döviz gelirlerinde tahminlerin üstünde bir artış olması sonucunda küçülmüştür. Buna paralel olarak gelişme için zorunlu olan tasarruf hacminin dışardan sağlanan kısmı azalmış, ve Planın finansmanım sağlamak için daha büyük ölçüde iç gayretlerin artırılması zorunlu olmuştur. Planda öngörülen sermaye ithali ile gerçekleşen büyüklükler Tablo 17 de karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere 1963 te gayrisafi milli hâsılanın yüzde 4,8 i oranında sermaye ithali öngörüldüğü halde gerçekleşme sadece 3,8 olmuştur. 1966 yılı için ise Planda bu oranın yüzde 3,1 Öngörülmesine karşılık gerçekleşmenin yüzde 2,8 olacağı beklenmektedir.

TABLO : 16 — Dış Finansman Durumu 1963 -1966

(Milyon dolar)

	1963	1964	1965	1966	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Proje taahhütleri	40.5	107.0	160.0	156.0	463.5
Proje kullanımları	107.0	37.2	57.2	72.5	377.7

Kaynak: Maliye Bakanlığı

TABLO : 17 — Sermaye Hareketleri

(Milyon Dolar)

	1963		1964		1965		1966	
	Plan (1)	Gerçek- leşme (2)	Plan (3)	Gerçek- leşme (4)	Plan (5)	Gerçek- leşme (6)	Plan (7)	Gerçek- leşme (8)
Sermaye hareketleri	251	282	273	145	242	122	246	170
'Dış borç ödemeleri	— 148	— 114	— 99	— 110	— 164	— 161	— 80	— 119
PL 480	60	94	60	32	60	29	60	17
Özel yabancı vermeye	25	21	25	25	25	22	25	30
Diğer sermaye ithalâtı (Dış finansman)	349	281	322	198	356	232	276	242
Diğer sermaye ithalatının GSMH ya oranı (GSMH 1965 fiyatları ile dir.)	4,78	3,80	4,13	2,57	4,28	2,86	3,07	2,76

Sermaye ithalâtı içerisinde yer alan proje kredileri ile ilgili olarak: yapılan taahhütler ve Ödemeler tablo 16 da gösterilmiştir. Ancak burada proje kredisi kullanımının bu kaynaktan yapılan ödemeleri göstermesine karşılık, ödeme dengesindeki proje kredileri, bu kredilerden yapılan fiili ithalâtı ifade etmektedir.

(6) Birinci Plan döneminde dış ödemeler dengesinde gerçekleşen büyüklükler gözden geçirildiğinde başlıca şu sonuçlara ulaşılmaktadır :

(a) Dış ödemelerde dengeye ulaşmanın mümkün olmadığı ve ayrıca ithalatın finansmanını yapacak döviz imkânları da sağlanamadığı için ithalâta uygulanan dolaysız miktar kısıtlamalarında bir gevşeme yapılamamıştır.

(b) İthalâta uygulanan ve mail kısıtlama rolü oynayan ithal teminattan usulü ekonominin deflasyonist baskılara maruz kaldığı dönemlerde istenmiyen yönde etkiler doğurmuştur.

(c) Planın ihracat hedefleri aşılmakla beraber ihracatta yapısal bir değişiklik sağlanamamıştır.

(d) Sanayi, dünya pazarlarında rekabet edebilecek bir yapıya kavuşturulamamış ve bu nedenle gelişmekte olan endüstrilerin yüksek Gümrük Resimleri ve miktar kısıtlamaları ile korunması uygulaması devam etmiştir.

(e) Görünmiyen işlemler dengesinde meydana gelen olumlu gelişmeler Plan hedeflerinin üstündedir. Ancak (I) turizm alanında hedef alınan gelişme sağlanamamıştır, (II) yabancı ülkelerde çalışan işçilerin, yurda transfer ettikleri döviz gelirlerinin kazandığı önem ilk Planda tahmin edilmiyen yepyeni bir gelişmedir. Ancak turizm ve özellikle işçi gelirleri dış ekonomilerin gelişimine ve buna ilişkin politikalara bağlı olma niteliği gösteren ödemeler dengesinin, uzun vadeli amaçlar için, ihracat ölçüsünde güvenilir olmiyan kalemleridir.

(f) Sermaye hareketlerinde ortaya çıkan sonuçlar (I) ilk Plan: döneminde ödenen dış borçların Planda öngörülenin üstünde olduğunu göstermiştir, (II) Sermaye ithali öngörülen seviyeye varamamıştır. Bunda özellikle Planın dış finansmanını sağlamak için kurulan Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumunun proje ve program kredisi olarak talep edilen yardımları istenen ölçüde ve zamanda verememesinin, bunu sağlama, usullerinin zaman alıcı olması yüzünden ortaya çıkan gecikmelerin payı. büyük olmuştur. Birinci Plan döneminde güdülen dış finansman politikası, gerekli dış kaynakların yeterli ölçüde ve zamanda sağlanmasında, istenen ölçüde başarılı olamamıştır. Ancak ekonomiye Birinci Plan döneminde büyük yükler getiren dış borç bileşimi ertelemeler ve röfinansman yolu ile kısmen olumlu yönde değiştirilmiştir. Sağlanan kredilerin ödemesiz devre, vade ve faiz şartlarında Birinci Plandan önceki döneme göre olumlu gelişmeler sağlanmıştır.

(g) Birinci Plan döneminde ithalât hacmine uygun bir döviz rezervi ayrılamamıştır. Dış finansman kaynaklarının sağlanmasında gecikmeler doğması ve ithal taleplerinin ekonomide meydana gelen veya gelmesi muhtemel bazı nedenlerle dalgalanması dolayısıyla ödeme güçlükleri ortaya çıkmıştır. Bunun gibi güçlüklerin psikolojik etkilerinin ekonomide istenmiyen sonuçlar doğurabileceği açıktır.

(h) Birinci Plan döneminde ithal ikamesi politikası mümkün olan ölçüde kullanılmıştır. Planda öngörülen ikame hedeflerine ulaşıldığı tahmin edilmektedir.

*TABLO : 18 — Fiyat Artışları (Yıllık Ortalamalar)
(Yüzde olarak)*

	1962	1963	1964	1965	1966	1962=100 1966 endeksi
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Toptan eşya fiyat endeksi	5,7	4,2	— 0,7	9	4	117,7
a. Gıda maddeleri ve yemler	8,8	4,2	— 1,9	9,4	5,8	118,5
b. Sanayi hammaddeleri ve yan mamulleri	—	3,8	1,8	7,2	2,0	115,7
2. Ankara geçinme endeksi	3,8	6,1	1,9	7	5	121,6
3. İstanbul geçinme endeksi	3,8	6,5	0,8	5	9	122,0

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Konjonktür Dairesi

2. FİYATLAR :

Birinci Beş Yıllık Plan döneminden önceki yularda başlıyan fiyat istikrarı politikasına Plan döneminde de devam edilmiş ve genel fiyat seviyesinde nispi istikrar korunmuştur. Plan döneminde toptan eşya fiyatları ile Ankara ve İstanbul geçinme endeksleri yıllık ortalamalarının artış hızları Tablo 18 de gösterilmiştir.

Genel fiyat seviyesinin kullanılabilir bir göstergesi olan toptan eşya fiyat endeksi 1965 yılı ayrı tutulursa fiyat istikrarının korunduğunu göstermektedir. 1964 yılında ekonomide görülen durgunluğun giderilmesi amacı ile izlenen para ve harcama politikaları sonucu genel fiyat seviyesinde istikrar korunamamış ve toptan eşya fiyat endeksi yüzde 9 çevresinde yükselmiştir. Toptan eşya fiyat endeksinin alt bölümleri olan gıda maddeleri ve yemler ile sanayi hammaddeleri ve yarı mamullerin fiyat endeksleri aynı oranda artmamıştır. Tabloda görüldüğü üzere gıda maddeleri ve yemler grubundaki fiyat artışları daha yüksektir, ve toptan eşya fiyat endekslerini de bu gruptaki maddelerin fiyat artışları önemli oranda etkilemektedir. 1965 yılında toptan eşya fiyat endeksinde görülen bu yüksek artışın diğer bir nedeni de gıda maddeleri grubundaki bazı yiyecek maddelerinin fiyatlarındaki yükselmelerdir. Kullanılan fiyat endeksleri, endekslerin hazırlanışlarında sırada ekonominin seviyesine uygun olmakla beraber, geçen uzun süre içinde meydana gelen gelişmeler, endekslerin anlamlı bir gösterge niteliklerini azaltmıştır. Gerek endekse dahil malların cins ve sayılarını, gerekse ağırlıklarını değiştirerek endeksi günümüzün şartlarına uydurmak, güvenilirliği için zorunlu görülmektedir.

Geçinme endekslerindeki artış toptan eşya fiyat endeksine göre daha büyüktür. Bunun nedeni de gıda maddelerinin geçinme endekslerindeki ağırlığının büyük olması ve bu yıllarda gıda maddeleri fiyatlarında ortalamanın üzerindeki artıştır. Toptan eşya fiyat endeksinin düzeltilmesine paralel olarak geçinme endekslerinin de bugünkü yaşama düzeyinde ailelerin eğilim ve ihtiyaçlarına uygun tüketimlerini dikkate alacak şekilde değiştirilmesine çalışılmalıdır.

3 — PARA VE KREDİ ALANINDAKİ GELİŞMELER :

a. PARA İLE İLGİLİ GELİŞMELER :

Birinci Planda para politikasının, kaynakların tam olarak kullanılmasına ve etken dağılımına engel olacak enflasyonist veya deflasyonist eğilimlerin gelişmesini önleyecek şekilde yürütülmesi öngörülmüş, bu arada tedavül hacmindeki artış nispetinin üretim ve milli gelir artışının çok üstünde seyrederek enflasyon doğuracak bir orana ulaşmaması ve Plan süresince açık finansman yoluna başvurulmaması gereği kabul edilmiştir.

Birinci Planın ilk dört yılında para arzı yılda ortalama yüzde 15,9 artarak 1962 de 10,9 milyar liradan 1966 da 19,7 milyar liraya yükselmıştır. Para arzı Tablo 19 da gösterilmiştir. Aynı dönemde tedavül hacminde yıllık ortalama artış yüzde 12,1, kaydi para hacmindeki artış yüzde 13,1 ve vadesiz tasarruf mevduatındaki artış ise yüzde 20,2 çevresindedir. Gayrisafi milli hasılda yıllık ortalama yüzde 6,5 artış olmuş, fiyatlar genel seviyesi ise yılda ortalama yüzde 4,2 ye yükselmiştir. Bu dönemde para arzındaki artışların bir kısmının para kullanımının yayılması ile ilgili olduğu varsayılsa da para arzı genişlemesinin gayrisafi milli hasıladaki artışlardan daha hızlı olmasının fiyat artışlarına yol açtığı görülmektedir. 1963 ve 1964 yılının ilk yarısında Planın getirdiği ilkelere uyulmuş, para arzındaki artış millî gelirdeki artışa paralel olmuştur. Ancak 1964 ün ortalarında ekonomik deflasyonist eğilimlerin belirmesi para politikasında genişletici tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir. Bu tedbirlerin etkisiyle 1964 yılı sonunda para arzındaki artış, genellikle Merkez Bankası kanalı ile gerçekleşmiştir. 1965 yılında halkın likidite tercihinin azalması ile para arzındaki artış hızlanmıştır. Ancak bu artışın önemli kısmı mevduat hacmindeki yükselişle ilgilidir. Yıl sonunda bu hızlı artışın önlenmesi için kısıtlayıcı tedbirler alınması gerekmiştir. Net altın ve döviz rezervlerindeki azalmaya rağmen mevduattaki artış büyük olmuş ve para arzındaki artış 1966 yılında da devam etmiştir.

TABLO : 19 — Para Arzı (Aralık sonu itibariyle)

(Milyon T. L.)

	1962	1963	1964	1965	1966 (1)	1962 - 1966	Yıllık
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	%	ortalama % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Banknot	4527	4926	5835	6326	7148	57,9	12,1
Banknot	4368	4772	5664	6174	6975	59,7	12,4
Ufak para	159	154	171	152	173	8,8	2,0
Kaydl para	1950	1999	2230	2580	3203	64,3	13,1
Vadesiz ticari mevduat	1747	1805	2207	2555	3178	81,9	16,0
Merkez Bankası	203	194	23	25	25	—12,0	—
Vadesiz tasarruf mevduatı	4487	5242	5934	7528	9409	109,7	20,2
Para arzı	10964	12167	13999	16434	19760	80,2	15,9

Kaynak: T. (7. Merkez Bankası
(1) 1996 yılı sonu rakamları geçicidir.

b. KREDİ ALANINDAKİ GELİŞMELER :

Birinci Planda kredi politikasının para politikası ile olan yakın ilişkisi ve ekonomik istikrar açısından önemi dikkate alınmış ve enflasyona, yol vermeyecek bir kredi politikasının izlenmesi öngörülmüştür. Ayrıca kredilerin vadeleri, yeterlikleri ve üretim sektörleri arasındaki optimum dağılımları konusunda da, Planın genel ekonomik hedeflerine uygun, tedbir ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

Birinci Planın uygulama sonucu bilinen yıllarında banka kredi hacmi yılda ortalama yüzde 19,5 çevresinde artmış ve 1962 de 11,2 milyar liradan 1965 yılında 19,1 milyar liraya çıkmıştır. Buna rağmen Birinci Beş Yıllık Planda özel teşebbüsün geliştirilmesi amacıyla öngörülen kredi tedbirleri gerçekleştirilememiş bu konuda gerekli teşkilatlanma sağlanamamıştır. Banka sistemi net kredi hacminin bileşim ve dağılımı tablo 20 de gösterilmiştir.

Türkiye'de teşkilatlanmış kredi piyasasında yer alan (1) Bankalar, (2) Merkez Bankası, (3) 2279 sayılı Kanuna göre ödünç para verme işleri

*TABLO : 20 — Banka Sistemi Net Kredi Hacminin Bileşim ve Dağılımı
(Milyon T. L.)*

	1962	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)
BİLEŞİM				
Senetler cüzdanı	1680	2615	2943	3219
Avanslar.	1226	1886	1981	2807
Borçlu cari hesaplar	4599	5368	5551	7015
Küçük sanat ve Es.	183	202	247	312
Tarım kredileri	1931	2312	2991	3206
İpotek karşılığı krediler	1235	1410	1651	1813
Sanayi bankaları	33i	385	485	593
Banka tasfiye fonu	54	73	118	205
Toplam kredi	11242	13751	15967	19170
DAĞILIM				
Mali amaçlı krediler	1587	2109	2832	3627
Genel bütçeli idareler	552	899	1204	1753
Katma bütçeli idareler	13	83	337	425
Mahalli idareler	968	1054	1173	1244
İller Bankası	883	863	1041	1123
Diğer bankalar	85	91	132	121
Bankalar tasfiye fonu	54	73	118	205
Ekonomik amaçlı krediler	9655	11642	13135	15543
Özel sektör	9166	10541	11896	14367
Muhtelif krediler	5587	6348	6645	8598
İhtisas kredileri	3579	4193	5251	5769
Küçük sanat esnaf	183	202	247	312

	1962	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)
Tarım kredileri	1931	2312	2991	3206
San. Ban. kredileri	334	385	485	593
Mesken inşaatı kredileri	1131	1294	1528	1658
İktisadi Devlet Teşekkülleri	489	1101	1239	1176

Kaynak : T. C. Merkez Bankası

ile uğraşanlara teşkilatlanmamış kredi piyasasında kredi verme işleri ile uğraşanlar da eklenirse kredi piyasasının yapısı ortaya çıkmaktadır. Teşkilatlanmamış kredi piyasasının verdiği kredinin hacmini tahmin etmek çok güçtür. Bu kredilerin bir kısmının bankalar sisteminden kaynak aldığını da gözönünde tutmak gerekir.

Yapılan araştırmalara göre teşkilatlanmamış kredi piyasasının Türkiye'de yaygın olarak faaliyette bulunduğu ve Birinci Plan döneminde alınan tedbirlerin bu alandaki 'kanuna aykırı faaliyetleri önlemeye yetmediği anlaşılmaktadır. Bu alandaki kanuna aykırı faaliyetler ve yüksek faiz uygulamaları kredi hacminin yetersizliğini ve kredilerin talebe uygun dağılmadığını ortaya koyan göstergeler niteliğindedir.

Ödünç para verme işleri ile uğraşanların verdikleri kredilerin önemsizliği nedeni ile yalnızca bankalar sisteminin kredi hacmi ve kredilerin özellikleri Tablo 21 de gösterilmiştir.

Tablodan görüldüğü gibi kredi hacmi içinde Merkez Bankasının payı nispi olarak 1962 ye göre artmaktadır. Bununla beraber, bu durum Merkez Bankası kredi alanındaki etkinliğinin arttığı anlamına gelmemektedir. Zira baz olarak 1963 yılı esas alınırse Merkez Bankasının payı hemen hemen değişmemektedir. Ayrıca Merkez Bankasının doğrudan doğruya açtığı krediler de büyük bir artış göstermektedir. Öte yandan krediler daha çok kamu sektörünün ihtiyaçlarını karşılamada kullanılmakta ve Merkez Bankasının kredi politikasında etkin rol oynaması mümkün olamamaktadır.

*TABLO : 21 — Banka Sistemi Kredi Hacmi
(Milyon T. L.)*

	1962	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)
A) Merkez Bankası kredileri	1874	3151	4140	4665
B) Doğrudan doğruya açılan	880	1865	2523	3070
C) Bankalar aracılığıyla açılan	944	1286	1617	1595
— T. C. Ziraat Bankası	370	570	820	.602
— Diğer bankalar	574	716	797	993
D) Bankalar kredileri	10362	11886	13444	16100
E) Kendi kaynaklarından açtıkları:	9418	10600	11827	14505
F) Merkez Bankasına taahhütler	944	1286	1617	1595
Banka kredileri hacmi (B+C+E)	11242	13751	15967	19170

Kaynak : T. O. Merkez Bankası

Banka kredilerinin ulaştığı hacim ve bunların kaynakları gözden geçirildiğinde bankaların kendi kaynakları ile verdiği kredilerde büyük bir gelişme görülmektedir. Bankaların kendi kaynakları ise özellikle mevduata dayanmakta ve bu kalemdeki artışa bağlı kalmaktadır. Banka kaynaklarının 1964 yılındaki nispi dağılımı Tablo 22 de görülmektedir. Genellikle kredi hacminin banka kredilerindeki değişmeye çok duyar olması ve banka kredilerinin de başlıca kaynağını mevduatın meydana getirmesi, mevduatın niteliği üzerinde durmayı zorunlu kılmaktadır. Bankalarda toplanan mevduat küçük tutarlarda ve dağınık bir nitelik göstermektedir. Ayrıca genellikle vadesizdir veya kısa vadeli. Bununla birlikte daha çok tasarrufları temsil edecek niteliktedir. Mevduat artırımının gücü ve niteliği kredilerin sınırlı olmasına, daha çok kısa süreli ve riski az ticarî kredilere yönelmesine yol açmıştır. Birinci Plan döneminde mevduatın vadeli kısmının istenen ölçüde artırılmaması ve buna uygun bir faiz farklılaştırılmasının yapılmaması nedeni ile ekonominin orta ve uzun vadeli kredi sorunu çözümlenememiştir.

TABLO : 28 — Bankaların Kaynaklarının Nispi Dağılımı (1964 yılı)

	Ticaret bankaları	Özel kanunla kurulan bankalar	Toplam
	(1)	(2)	(3)
Öz sermaye	7,8	23,8	18,2
Mevduat	75,0	31,2	44,9
Taahhütler	8,5	21,4	17,5
Ted. tahvilleri	—	3,3	2,2
Sair pasifler	8,7	20,3	17,2.
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: T. C. Merkez Bankası

İktisadi Devlet Teşekküllerinin uzun vadeli yatırım kredisi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile kurulan Devlet Yatırım Bankası bu kesimde olumlu sonuçlar doğurmakla beraber, özel sektörün orta ve uzun vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelişme sağlanamamış, uygulanmakta olan yüksek faiz haddi yatırımların gelişmemiş bölgelere kaydırılmasına imkân vermemiştir.

Kredilerin sektörler itibariyle dağılımını, gösteren Tablo 23 ve 24 banka kredilerinden daha çok kısa vadeli kredi ihtiyacı duyan ticaret sektörünün yararlandığını göstermektedir. Sanayi bankalarının açtığı veya tarım sektöründe açılan kredilerin nispeten daha büyük oranla artmakla beraber, hacim olarak yetersiz olduğu görülmektedir. Ancak ticari bankaların açtığı krediler içinde de sanayie giden önemli bir kısmın bulunduğunu işaret etmek gerektir. Kredi temditleri yoluyla orta ve bazan uzun vadeli kredi ihtiyaçları karşılanmakla beraber bu uygulama kredinin fiyatını yükseltmekte, diğer taraftan bu şartlar altında dahi küçük güçsüz ünitelerin kredi teminine imkan vermemektedir.

*TABLO : 23 — Kullanma Şekline Göre Banka Kredileri
(Merkez Bankan Hariç}*

	<i>(Milyon T. L.)</i>			
	1962	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)
SENETLER CÜZDANI	1163	1215	1245	1595
Avanslar	917	994	1274	1566
BORÇLU CARÎ HESAPLAR	4599	5368	5551	7015
Açık krediler	2319	2632	2884	3479
Kefalet karşılığı krediler	267	291	306	405
Maddi teminat karşılığı krediler	2015	2445	2361	3131
KÜÇÜK SANAT VE ESNAF	183	202	247	312
İpotek karşılığı kredi	1235	1410	1651	1813
Tarım kredileri	1931	2317	2991	3206
SANAYİ BANKALARI KREDİLERİ	334	385	485	593
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	334	385	408	475
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası	—	—	77	118
Toplam	10362	11886	13444	16100

Kaynak : T. C. Merkez Bankası

*TABLO : 24 — Amaçlara ve Sektörlere Göre Banka Kredileri
(Merkez Bankası Hariç}*

	<i>(Milyon T. L.)</i>				
	1962	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
MALİ AMAÇLI KREDİLER	1194	1221	1824	1410	
Genel bütçeli idareler	213	159	149	164	
Katına bütçeli idareler	13	8	2	2	
Mahalli idareler	968	1054	1173	1244	
İller Bankası	883	963	1041	1123	
Diğer bankalar	85	91	132	121	
EKONOMİK AMAÇLI KREDİLER	9168	10665	12120	14690	
Özel sektör	9116	10541	11896	14367	
Muhtelif krediler	5537	6348	6645	8598	
İhtisas kredileri	3579	4193	5251	5769	
Küçük sanat ve esnaf	183	202	247	312	
Tarım kredileri	1931	2312	2991	3206	
Sanayi bankaları kredileri	334	385	485	593	
Mesken İnşaat kredileri	1131	1294	1528	1658	
İktisadi Devlet Teşekkülleri	52	124	224	323	
Toplam	10362	11886	13444	16100	

Kaynak: T. C. Merkez Bankası

Kredilerin kamu ve özel sektör arasındaki dağılımında da özellikle Merkez Bankası kaynaklarının daha çok kamu sektörüne yönelmesi sonucunda bu sektörün nispi payının Planın baz yılına oranla yükseldiği tespit edilmektedir. (Tablo 24). Kamu sektörünün payı bir taraftan mali amaçlı krediler, diğer taraftan da İktisadi Devlet Teşekküllerinin iktisadi amaçlı kredilerinin artması sonucunda yükselmiş bulunmaktadır.

Kredi kontrolünün etkinliği ve uygunluğu istenen yönde bir kredi politikasının uygulanabilmesi için zorunludur. Kredi kontrolü için kullanılacak iskonto hadlerini değiştirme, faiz hadlerini farklılaştırma, gibi araçların kullanılması yetkisi farklı kuruluşlara verilmiş ve Birinci Plan döneminde de bu dağılık sorumluluk durumu devam etmiştir.

Birinci Plan döneminde kredi politikasının uygulanması ve kredi alanında meydana gelen gelişmelerin başlıca özellikleri şöylece özetlenebilir :

Bankalar sistemi halkın tasarruflarını toplamada ve bunları kullanım alanlarına dağıtmada tek araç olmakta devam etmiş ve Birinci Plan döneminde yeni kurumlar geliştirilememiştir.

Kamu sektörünün, özellikle, Merkez Bankası kredi kaynaklarını geniş ölçüde kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanması dışında, kredileri istenen sektörlerle yöneltmek için etkin bir politika izlenememiştir. Reeskont politikası ve marjinal kanuni karşılıkların kullanılması bu alanda yeterli olamamış, kredilerin dağılımı tamamen banka idarelerinin ve serbest piyasanın şartlarına bağlı kalmıştır.

Bankaların ihtisaslaşması sınırlı kalmış, uzun ve orta vadeli kredi ihtiyaçları kısa vadeli kredi hacmi içinde ve onun şartlarına uygun olarak karşılanmıştır. Gerek mevduatta, gerekse kredi alanında vade farklılaştırılmasını sağlayacak bir faiz farklılaştırılması uygulanamamıştır.

İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİ BAŞINDA TÜRK EKONOMİSİNDE GELİŞMEYİ SINIRLAYAN YAPISAL GÜÇLÜKLER

Son yıllarda Türkiye'nin dünyanın hızla gelişen ülkeleri arasında yer almasına rağmen, ekonomik ve sosyal bazı yapısal güçlükler kalkınma hızının yükseltilmesi İmkânlarını sınırlamaktadır. Bu nedenle, 1968 - 1972 döneminde getireceği fedakarlıklarla birlikte hızlı bir ekonomik gelişmeyi hedef alarak Türk toplumunun refah seviyesini yükseltmeyi amaç edinen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, gelişme hızını yavaşlatan bu yapısal güçlüklerin ortadan kaldırılması ya da etkilerinin azaltılmasına yönelmiştir. Bu bölümde bu güçlükler açıklıkla tanımlanmıştır. İkinci Beş Yıllık Planın hedef ve politikası ile ilgili bölümlerde ise bu amaçla alınacak özel tedbirler ile geliştirilecek politika araçları belirtilmiştir.

1. TASARRUFLARIN YÜKSELTİLMESİ:

Genellikle Türkiye gibi nüfus ve gelirin hızla yükselmekte olduğu gelişmenin başlangıcında olan ülkelerde, kalkınma hızını tayin eden temel faktör talep yetersizliği değil fakat üretim kapasitesinin, dolayısıyla yatırımların yükseltilebilme imkanlarıdır. Yatırımların artırılması ise ithal kapasitesinin yükseltilmesi yanında yurt içi tasarrufların hedef olarak seçilen kalkınma hızını besleyebilecek bir seviyeye yükseltilmesine bağlıdır. Diğer bir deyimle ekonomik kalkınma, her şeyden önce yükselen gelirin gittikçe artan kısmının tasarruflara ayrılmasını zorunlu kılar.

Türk ekonomisinde ve sosyal kurumlarında, son. yılların güven verici gelişmelerine rağmen tasarrufların hızla yükseltilmesini sınırlıyan yapısal güçlükler ve yetersizlikler vardır.

Tasarruflarda sağlanacak artışları sınırlayan temel neden şüphe yok ki, tasarrufların seviyesini tayin eden genel gelir seviyesinin düşük olmasıdır. Gelir seviyesinin düşük olması, zaruri ihtiyaçların karşılanmasından sonra tasarruflara ayrılacak kısmın da küçük olması sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin dünyanın ileri yüksek gelirli toplumları ile kurmuş bulunduğu yakın ilişkiler, toplumun tüketim seviyesini daha da yükseltici yönde etkilemektedir.

Gittikçe artan bir dinamizme kavuşmasına rağmen toplumdaki tasarruf yaratıcı müteşebbisler grubunun henüz yeterli güç ve genişliğe erişememiş olması da tasarrufları karlı olarak kullanma imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle tasarruflar seviyesinin düşük olmasına yol açmaktadır. Ayrıca, toplumun değer yargıları ve sosyal güvenlik düzeni de tasarruf seviyesini etkilemektedir. Aile içi bağıntıların kuvvetli olduğu toplumlarda, gelecekteki tüketim seviyesini düşürmemek amacıyla yapılan tasarruflar az olmaktadır.

Tasarrufların sınırlı kalması sonucunu doğuran bu faktörler yanında dağınık ellerde toplanan tasarrufların etkin bir şekilde mobilizas-yonunu sağlayacak bir düzen de yeteri biçimde kurulamamıştır. Diğer bir deyimle, tasarrufları teşvik edecek ve etkin bir şekilde dağılımını sağlayarak verimli alanlara yöneltecek kurumsal düzenin gelişmemiş olması da tasarrufların sınırlı kalmasına yol açan nedenlerdendir. Özellikle sanayileşme temposunun hız kazandığı İkinci Beş Yıllık Plan dönemi başlangıcında bu kurumsal yapının düzenlenerek mali aracı kuruluşların güçlendirilmesi ve yaygın hale getirilmesi temel bir sorun olarak belirlemektedir.

Türk ekonomisinin 1967 - 1972 yılları arasında hedef olarak seçilen yüzde 7 gelişme hızına erişebilmesi, iç tasarrufların yüzde 77,6 artırılmasını ve 1972 yılında gayrisafi milli hasıla içindeki payının yüzde 22,6 ya çıkarılmasını gerekli kılmaktadır. Tasarruflarda beş yılda bu ölçüde bir artış sağlayabilmek ancak yukarıda belirtilen yapısal güçlüklerin ortadan kaldırılması, tüketimi (kısıtlayıcı etkin bir politikanın izlenmesi ve yaratılan tasarrufların çeşitli yatırım alternatifleri arasında etkin dağılımını sağlayacak bir düzenin kurulması ile mümkün olacaktır.

2. TÜRK EKONOMİSİNDE GELİŞMEYİ SINIRLIYAN BİR FAKTÖR OLARAK DIŞ TİCARET :

Genellikle hızlı bir kalkınma, yatırımların süratle artırılmasını zorunlu kılar. Bu bağıntı özellikle sanayileşmenin yoğunlaştığı ölçüde daha belirgin bir hale gelir. Zira yatırımların artırılması iki temel faktörün bir arada varlığına bağlıdır. Bir yandan tasarruflar, artan yatırımları besleyebilecek seviyeye süratle yükselebilmesi, öte yandan ithal kapasitesi, yatırımların yükseltilmesi ve kurulu üretim kapasitesinin tam olarak kullanılabilmesi için gerekli fakat yurt içinde yapılamayan makina, teçhizat ve hammadde ithaline imkân verecek bir seviyeye çıkarılmalıdır.

Türk dış ticaretinin geçmiş dönemdeki uzun vadeli eğilimi, birkaç; yıl hariç tutulursa, milli gelirdeki artışlara paralel bir gelişme gösterememiş olması ve böylece ekonomik gelişmeyi sürükleyici değil fakat sınırlayıcı bir niteliğe sahip olmasıdır. Diğer bir deyimle, geçmiş yıllarda ekonomik gelişmenin sınırlı kalmasına yol açan temel yapısal engellerden birisi de, dış ticaret sektörünün, ya da daha genel tanımını ile ödemeler dengesi faaliyetlerinin ekonomik genel gelişmeyi izliyememesidir.

Gerçekten, 1962-1966 yılları arasında dış ticaret hacminin yüzde 20,8 artmasına karşılık gayrisafi milli hasıla yüzde 29,5 oranında yükselmiş, bunun sonucu olarak ithalat ve ihracat toplamının gayrisafi milli hasıla içindeki payı zamanla düşmüştür. Daha uzun devre ele alındığı takdirde bu durum daha açıklıkla belirlemektedir, ihracat, 1953 te eriştiği seviyeyi ancak 1964 te aşabilmiştir. 1966 ihracatı ise 1953 seviyesinin ancak yüzde 23,8 üzerindedir. Genel bir kaide olarak dış ticaret hacminin gelir artışlarından daha hızla yükselmesi gerektiği göz önünde tutulacak olursa bu dönemde dış ticaret sektörünün ekonomik gelişmeyi tutucu bir etki yapmış olduğu sonucuna varılabilir. Yine aynı şekilde, 1962-1966 döneminde toplam yatırımların sabit fiyatlarla yaklaşık olarak iki misli artmış

olduğu dikkate alınırsa dış ticaret hacminin ekonomik gelişmeyi sınırlıyan niteliği daha açık olarak ortaya çıkar.

Dış ticaret sektörünün hızlı gelişmenin gerektirdiği tempoya erişmemesi nedeniyle dış borçlanma zorunlu olmuştur. Ancak, 1962-1966 yılları arasında sağlanan 1 372 milyon dolar tutarındaki dış yardımların yüzde 55 i evvelce alınan borçların ana para ve faiz ödemeleri için kullanılmıştır. Bu nedenle, sağlanan dış yardımlar da özellikle son yıllarda, ithalât kapasitesini artırmada karşılaşılan güçlüklerin ortadan kalkmasına yeteri ölçüde yardımcı olamamıştır.

Sanayileşme temposunun hızlandığı ölçüde dış ticaret hacminin yükseltilmesi gereği önem kazanmaktadır. Türkiye'nin oldukça yüksek bir nüfusa ve geniş bir araziye sahip olması ve tabii kaynaklarının çeşitliliği ekonomik gelişmenin dış ticarete bağımlılık derecesini azaltmasına rağmen, kalkınmanın ve sanayileşmenin hız kazanacağı yakın gelecekte, ithal kapasitesini yükseltebilme, gelişme hızını tayin eden en önemli bir faktör olacaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sağlanacak döviz gelirleri ile ekonomide belirtilecek tasarruf yetersizliği yanında ve özellikle hızla gelişmenin gerektireceği ithalât seviyesine erişebilmek mümkün olamayacaktır. Önümüzdeki yıllarda belirli bir iyileşmenin beklenmesine rağmen dış ticaret konusundaki gelişmeler yüzde 7 kalkınma hızının gereklerine yeterli olanuyacak ve dolayısıyla 1968 -1972 yılları arasında dış borçlanma sorunlu olacaktır.

3. GELİŞMEYİ KISITLIYAN KURUMSAL GÜÇLÜKLER:

Ekonomik gelişmeyi sınırlayıcı yapısal güçlükler yanında ve onlar kadar etkili ve tinemli başka bir faktör de «Ekonomik organizasyon noksanlığı»dır. Daha açık olarak, potansiyel tasarrufların daha verimli alanlara kaydırılmasında ve yeni yatırım fırsatlarının gereği gibi kullanılmasında bir yandan mevcut sistem etken bir şekilde işletilememekte - diğerk yandan da bunu sağlayacak gerekli teşkilatlanma meydana getirilememektedir.

İkinci Planın çeşitli bölümlerinde yakanda değinilen faktörlerdeki kısıtlılıkların ekonomik gelişmeyi hangi alanlarda ve ne yönlerde etkilediği açıklanmış ve gerekli politika tedbirleri verilmiştir. Burada, İkinci Plan dönemi başında ekonomik gelişmeyi engelliyen organizasyon konusu ele alınacak ve 3 ana sektör yönünden taşıdığı anlam belirtilecektir.

a. TARIMSAL ORGANİZASYON VE ETKİNLİK :

Ekonomik gelişme büyük ölçüde tarımsal üretimin etkisi altında bulunmaktadır. Tarımsal üretimdeki gelişmelerin niteliği Türk toplum ve ekonomisini özellikle iki yönde etkilemektedir.

1. Hava şartlarına bağılılığı dolayısıyla genel ekonomik gelişme istikrarsız olmakta;
2. İstikrarsız oluşu sektörün kendi içinde çeşitli ekonomik ve sosyal sorunların doğmasına yol açmaktadır.

Tarımsal Üretim ve fiyatlardaki istikrarsızlığı tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Ancak bu istikrarsızlıktan şiddetlendiren nedenlerin yok edilmesi suretiyle genel

ekonomik gelişme zerindeki olumsuz etkileri yumuşatmak mümkündür. Türkiye'de tarımsal fiyat ve üretim istikrarsızlığını şiddetlendiren en önemli faktör tarımsal organizasyonun iyi işliyememesidir.

Tarımsal gelişmeyi organizasyon yönünden sınırlıyan en önemli eksiklik çiftçilerin yaygın bir teşkilatlanmaya gidememeleridir. Özellikle küçük toprak sahiplerinin kooperatifler şeklinde birleşme eğilimleri henüz kuvvet ve hız kazanmış değildir, öte yandan pazarlama ve kredi konusundaki kooperatifleşme hareketinin gelişmemiş olması aşağıdaki sakıncalara yol açmaktadır.

Muhtemel fiyat değişimleri hakkında daha güvenilir bilgiler edinmek ve böylece üretimle pazar arasındaki bağıntıyı kuvvetlendirmek mümkün olamamakta; toplumun hareketliliğini artırarak ve ekonomik gelişmeyi hızlandırarak bu konuda gerekli gelişme sağlanamadığı, eğitim, ulaştırma, enerji gibi faaliyet dallarında büyük ilerlemeler kaydedilmediği takdirde, özellikle İkinci Beş Yıllık Plan dönemi sonlarında gelişime önemli ölçüde kısıtlanmış olacaktır.

b. SANAYİDE ORGANİZASYON VE ETKENLİK :

Sanayi sektöründe gelişmeyi ve etkinliği büyük ölçüde sınırlayan darboğaz niteliğinde organizasyon güçlükleri mevcuttur.

Özellikle imalat sanayiinde çok sayıda müteşebbis ayrı ayrı küçük işletmeler halinde faaliyette bulunmaktadır. Bu nedenle genellikle asgari iktisadi kapasitelerde üretim yapılamamakta ve sanayileşmiş ülkelerde hızla gelişen üretim teknolojilerinden ve işletme tekniklerinden yararlanılamamaktadır. Ayrıca, uygulamaya yönelmiş sınıai araştırmalar yapabilecek organlar geliştirilememiştir.

Sınıai üretimde bulunan kamu işletmelerinin koordinasyon ve organizasyon güçlükleri devam etmektedir. Büyük yatırım harcamaları ile vücuda getirilmiş kamu sınıai tesislerinin verimli olarak kullanımı için üretimde ihtisaslaşma, teknik hizmetlerin geliştirilmesi ve pazarlama faaliyetlerindeki etkinliğin artması gerekmektedir.

c. HİZMETLER VE ALTYAPI:

Gelişme temposunun hızlandırılmasında sosyal ve ekonomik altyapı yatırımlarının önemli rolü vardır. Benzeri ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin altyapı yönünden nispeten iyi bir seviyeye erişmesine rağmen İkinci Beş Yıllık Plan başlangıcında Türk ekonomisinin erişmiş olduğu gelişme seviyesi ve önümüzdeki yıllar için tespit edilmiş bulunan hedefler mevcut ekonomik ve sosyal altyapının güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bölüm III

TÜRKİYE'NİN NÜFUSU VE TOPLUM YAPISININ ÖZELLİKLERİ

a. NÜFUS :

1. DURUM :

Kalkınmanın bir ölçüsü olarak kabul edilen gelir artışı, artan gelirin kullanılış şekli ve kişi başına dağılımı nüfus artışı ile ilişkilidir. Nüfus, milli gelirinkine yakın bir hızla arttıkça iktisadi gelişmenin bir ölçüsü olan kişi başına gelir artışında kalkınmadan beklenen gelişme olamamakta, hızlı nüfus artışı, küçük yaşlardaki nüfusu artırdığından tüketim ihtiyacının büyümesine yol açmaktadır. Ayrıca hızlı nüfus artışı, yatırımların niteliğini etkilemekte, artan nüfus sonucunda hayat seviyesini düşürmemek için lüzumlu olan demografik yatırımların bunun dışındaki yatırımlara karşıt olarak gelişmesine sebep olmaktadır. Nüfus artış hızı yatırımların niteliğini ve niceliğini tayin ettiğine göre, kalkınmada nüfus faktörü yatırımla eş bir önem kazanmaktadır, iktisadî kalkınmaya katkısı bulunan insan gücünün niceliği ve niteliği iktisadi refah seviyesi ile birbirine bağlıdır. Nüfus, nicelik yönünden yatırımların miktarını ve dağılımını, nitelik yönünden kalkınma için gerekli insan gücünü sağlayan, dolayısıyla iktisadi gelişmeyi iki yönden etkileyen bir unsurdur. Bu anlayış ışığında nüfus konusunda amaç, nüfusun yapısını iyileştirmek ve nüfus artış hızını iktisadi gelişmeyi güçleştirmeyecek ölçüde azaltmaktır.

Türkiye nüfusunun gelişmesinde Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı sonucu nüfusumuzdaki azalmayı giderici yönde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen nüfusu artırma politikası etkili bir rol oynamıştır, ölümlerin azalması için sağlık şartlarını düzeltici tedbirlerin yanı sıra doğumları teşvik edici tedbirler alınmıştır. Bunun sonucu olarak, son onbeş yıl içinde yurdumuzda daha önceki devrelerde erişilmemiş bir seviyede yıllık artış oranları ortaya çıkmıştır. 1950-1955 döneminde binde 27,7. 1955 -1960 döneminde binde 28,5, 1960 -1965 döneminde binde 26,1,¹ nüfus artışı hızı olmuştur.

Nüfus artış hızını yavaşlatmak için nüfus politikasında bir değişiklik yapmak gerekli olmuş ve 1965 ten bu yana yeni bir nüfus politikası uygulanmaya başlanmıştır. Yeni politikanın esasını aile planlaması teşkil etmektedir.

1965 nüfus sayımının geçici sonuçlarına göre nüfusumuz 31 milyondur. Nüfusun hızla arttığı ve doğurganlığın yüksek bir seviyede bulunduğu yurdumuzda küçük yaş gruplarında yoğunlaşma göze çarpmaktadır. Tablo 25 üç anayış grubunun dağılımını göstermektedir. 0-14 yaş grubunun toplam nüfus içindeki yüzdesi yüksek doğurganlığın bir sonucu olarak artmaktadır. Küçük yaşlardakilerin üretken olmamaları, tüketici nitelikleri

¹ Dış ülkelere giden işçilerle birlikte.

sonucu bu grubun yükünü iktisaden faal olan 15 - 64 ;yaş grubu taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerde 0-14 yas grubu toplam nüfusun yüzde 25-30 unu kapsamaktadır. Türkiye'de bu oran yüzde 42 ye varmıştır. Bu durumda ekonomiye katkıda bulunan üretken yaş gruplarının taşıdığı yük daha fazla olmaktadır, «Bağımlılık oranı» olarak adlandırılan bu yük hızlı nüfus artış hızının etkisi altında artmaktadır. .Bağımlılık oranlarındaki değişme Tablo 26 da gösterilmiştir.

TABLO : 25 — Uç Anayaş Grubunun Dağılımı (Yüzde)

Yaş grupları	1945	1950	1955	1960	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
0—14	39,54	38,32	39,37	41,25	41,74
15—64	57,12	58,35	57,05	55,22	54,46
•65+	3,34	3,33	3,58	3,53	4,10
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları

TABLO : 26 — Bağımlılık Oranlarında Değişme

(Bin kişi)

Yıllar	15 yaşından küçük	65 yaşından büyük	15-65 yaş grubu	Bağımlılık oranı %
	(1)	(2)	(3)	(4)
1955	9 475	860	13 729	75
1960	11 427	1 029	15 299	81
1965	13 102	1 286	17 003	85

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları

Doğurganlıktaki azalma çocuk yaştaki nüfus oranının küçülmesine ve çalışma çağındaki nüfusun artmasına yol açacağından bu durumda Dağımlılık oranı doğurganlıkla birtflece azalacaktır. Bağımlılık oranında değişme tahminleri Tablo 35 de gösterilmiştir.

Yaş bileşimi ile ilgili diğer bir konu ise iş gücü arzı konusudur. Türkiye'de nüfus artışı istihdam yönünden çok önemlidir. Nüfus artış hızının yüksek olması sonucu işgücü arzı da artmaktadır. Yaratılan istihdam iş gücü arzı kadar olmadığı zaman aradaki fark tazımda gerektiğinden çok kişinin çalışmasına yani gizli işsizliğe, tazım dışında İse açık işsizliğe yol açmaktadır. Bu konu «istihdamı bölümünde açıklan- mıştır.

İş gücünün çeşitli sektörlere dağılımının incelenmesi Türkiye'nin iktisadi yapısını ortaya koymaktadır. Nüfusumuzun yüzde 70 i kırsal yörelerde yaşamakta çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. 1965 sayımı sonuçlarına göre iktisaden faal olan nüfusun yüzde 75 i tarımda, yüzde 12 si sanayide, yüzde 13 ü hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Sanayi ve hizmetlerde çalışanların oranı gün geçtikçe artmaktadır. Uç ana sektörde çalışan nüfus Tablo 27 de gösterilmiştir.

TABLO : 27 — Üç Ana. Sektörde Çalışan Nüfus (Yüzde)

Sektör	1955	1960	1965
	(1)	(2)	(3)
Tarım	82	79	75
Sanayi	9	10	12
Hizmetler	9	11	13

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları

Türkiye'de altıdan yukarı yaştaki nüfus 25 milyon kişi olup bunun yüzde 48 i okuma - yazma bilmektedir 1960 - 1965 devresinde okur - yazar nüfus 8,7 milyondan 12,2 milyona çıkmıştır

Okur - yazar nüfusun yüzde 58,4 ü ilk, yüzde 6,7 si orta, yüzde 2,5 i mesleki, yüzde 2,8 i lise. yüzde 1,6 sı ise yüksek öğrenim yapmıştır. Yüzde 28 i ise belli bir eğitim kurumundan mezun olmayan kişilerden meydana gelmektedir.

1965 yılında ilkokul çağındaki çocukların yüzde 78 i okula gitmektedir. 1960 yılında bu oran yüzde 67 idi.

Nüfus topluluklarında yerleşmenin yeri ve büyüklüğü toplumu meydana getiren kişilerin yaşayış şekilleri, birbirleriyle ilişkileri ve geçimlerini sağlamak için kullandıkları metotlar yönünden farklılıklar doğurmaktadır.

Şehir ve kırsal nüfusunun ayırımında yerleşmenin büyüklüğüne dayanan özelliklerle birlikte endüstrileşme, tarım dışı faaliyetler, enerjiye dayanan üretim, ihtisaslaşma, müesseseleşme ailenin küçülmesi, iş bölümüne faydalı dayanışma geleneklerinin zayıflaması, dikey ve yatay hareketlilik gibi iktisadi ve sosyal unsurlar büyük ağırlık taşımaktadır. 10 000 nüfus, yurdumuzda şehir ve köy ayırımı için şehir niteliklerine uyması nedeniyle sınır olarak seçilmiştir. Bu durumda, nüfusumuzun yüzde 30 u şehirlerde yaşamaktadır. Şehirli nüfus oranında yıldan yıla artışlar olmaktadır.

TABLO : 28 — Şehir ve Kırsal Nüfusu Oranları (1950-1965)

Yıllar	Şehirli nüfus	Şehirleşme hızı	Köylü nüfus
	(1)	(2)	(3)
1950	18,5		81,5
1950	22,1	6,5	77,9
1960	26,3	6,5	73,7
1965	29,9	5,1	70,1

Şehirli nüfus oranının artışı şehirleşmenin bir göstergesi olarak Tab.'o 28 de gösterilmiştir, öte yandan şehir niteliğindeki yerlerin sayıları da artmaktadır. Nüfus büyüklüklerine göre şehir sayılan Tablo 29 da gösterilmiştir.

TABLO : 29 — Nüfus Büyüklüklerine Göre Şehir Sayıfıan

Nüfus	1945 (1)	1956 (2)	1965 (3)
10- 20000	62	72	79
20- 50000	30	38	68
50 - 100 000	6	11	16
100.000 den daha fazla	4	6	14

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü :

Şehirli nüfusun yıllık artış hızı 1960 - 1965 döneminde binde 51,5 olarak toplam nüfus artışından fazladır. Şehir nüfusundaki artış doğumlar ile 'ölümler arasındaki farktan çok şehirlere olan göçlerden ileri gelmektedir.

Yerleşim düzeniyle ilgili diğer bir konu konut ve nüfus ilişkisidir. Türkiye'de oda başına ortalama nüfus 2,36 dır. Gecekonduya yaşıyan şehirli nüfusun oranı yüzde 21,8 dir. 1965 te ortalama aile büyüklüğü 5-6-kışidir. Bu büyüklük, şehirlerde 5, köylerde 6 dır.

2. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ:

Demokratik geçiş döneminde bulunan Türkiye yüksek bir artış hızına sahiptir. Sağlık şartlarının iyileştirilmesi sonucu ölüm oranları düşmekte buna karşılık doğum oranlarında düşüş aynı hızla olmamaktadır.

1960 ve 1965 sayımları arasında nüfus artış hızı binde 24,9 dur. Bu hızın aynı dönemde binde 27,9 olacağı tahmin ediliyordu. Binde 24,9 luk artış hızı önceki beş yıldaki artış hızının çok altındadır. Bu durumun nedeni tahminler yapıldığı sırada yurt dışına gidecek işçilerin hesaba, katılamamasıdır. 1960 sayımı kesin sonuçlarına dayanarak ve yurt dışına giden işçileri de hesaba katarak 1960 - 1965 dönemi için bulunan artış hızı binde 26,1 dir.

1960 - 1965 döneminde doğurganlık çağında bulunan kadın nüfusun büyük bir kısmı 1940 - 1945 döneminde doğmuştur. Harb yıllarında doğumların azalması yanında bu dönemde doğanların sayısını etkileyen doğurganlık çağındaki kadın nüfus sayısı ise, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi yıllarında doğan kadın nüfus olduğundan azdır. Bu durumda. 1960 - 1965 döneminde artış hızının azalması, Birinci Dünya Savaşı sırasında doğumların, dolayısıyla 1940 - 1945 devresindeki doğurgan yaş grubunun bunun sonucu olarak da 1960 - 1965 dönemindeki doğurganlık çağındaki kadın nüfusun sayıca az olmasına bağlıdır. 20 - 26 yıl sonra kendini tekrar hissettirebilecektir. Şehirlerde doğurganlık seviyesinin düşük olması ve şehirleşmenin hızla devam etmesi gibi faktörler gözönünde tutulduğu zaman artış hızındaki azalmanın bir ölçüde doğurganlığın düşmesinden ileri geldiği de anlaşılmaktadır.

Türkiye'de yeterli doğum ve ölüm istatistiklerinin bulunmayışı nedeniyle doğumların hesaplanmasında sayımlar kaynak olarak kullanılmıştır. Kaba ölüm ve doğum oranları Tablo 30 da gösterilmiştir.,

TABLO : 30 — Kaba ölüm ve Doğum Oranları

Yıllar	(Binde)	
	Ölüm oranı (1)	Doğum oranı (2)
1035 . 1940	19,4	38,3
1940 - 1945	27,2	37,1
1945 - 1950	17,6	38,8
1950 - 1955	14,1	42,2
1955 - 1960	12,6	44,0

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları

Doğum oranındaki değişmelerde demografik, sosyal ve iktisadi faktörler rol oynamaktadır. Doğurganlık çağındaki kadın nüfusun fazla veya az olması doğumları sayısal yönden etkiler. 15 - 49 yaş gruplarındaki kadınların toplam nüfusa oranına bağlı olarak genel doğum oranı değişmektedir. Bu kadınların evlenme oranı yükseldikçe doğumlar da sayısal yönden artmaktadır. 1965 yılında doğurganlık çağındaki nüfusun yüzde 75,7 si evli iken 1960 yılında bu oran yüzde 80 idi. Sanayi öncesindeki toplumlarda aile büyüklüğü, çok çocuk sahibi olmak iktisadi bir dayanak olarak düşünüldüğünden, tarımdan sanayiye geçiş doğum oranlarının azalmasına yol açmaktadır. Doğurganlığın diğer bir göstergesi olan çocuk-kadın oranları köy ve şehirlerde bu farklılaşmayı ortaya koymaktadır. Çocuk - kadın oranları Tablo 31 de gösterilmiştir.

TABLO :31 — Çocuk - Kadın Oranları

Yıllar	(Binde)		Türkiye ortalaması (3)
	Nüfusu 10 000 den fazla yerlerde (1)	Nüfusu 10 000 den az yerlerde (2)	
1955	565,8	812,0	758
1960	685,4	825,4	762
1965	553,3	790,9	718

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Çocuk kadın oranları gittikçe azalmakta ve doğurganlıktaki azalma eğilimini de göstermektedir. Doğurganlıktaki azalma yukardaki göstergelerin açıkladığı gibi, toplum yapısının değişmesi ve iktisadi bakımdan çocuğun ailede taşıdığı anlamın farklılaşmasının sonucudur. Öte yandan iktisadi ve sosyal gelişme ölüm oranlarının düşmesini gelişme içinde daha önce etkilemektedir.

Yapılan araştırmalardan Türkiye'de çocuk ölümlerinin, beslenme bozukluğu, fena bakım, bulaşıcı hastalıklar gibi nedenlerle yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde dahi ölümlerin yüzde 30 unu bir yaşından küçük çocukların ölümleri teşkil etmektedir.

Bir yaşından küçük çocuk ölümleri hakkında kesin bir sayı olmamakla beraber yapılan araştırmalar bu oranın binde 120 ile 150 arasında değiştiğini göstermektedir.

Ölümlerin azalması genel ölüm oranının düşmesi ve ortalama hayat süresinin uzamasıyla kendini göstermektedir. Ortalama hayat süresindeki artışın gelişmesi Tablo 32 de görülmektedir.

TABLO : 32 — Doğuştaki Ortalama Hayat Süreleri (1935 - 1965)

Devreler	Erkek (1)	Kadın (2)	Her iki cins (3)
1935 - 1940	42,3	47,3	44,9
1940 - 1945	33,5	35,6	34,5
1945 - 1950	42,2	50,4	46,3
1950 - 1955	50,7	54,8	52,7
1955 ~ 1960	53,7	56,6	55,7
1960 - 1965 (1)	56,1	99,2	57,6

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

(1) Çocuk ölümlerinin yüksek alındığı bir başka tahmine göre bu değerler erkekler için 51,8, kadınlar için 53,4 tür.

3. TÜRKİYE NÜFUSUNUN GELİŞMESİ :

Birinci Beş Yıllık Planda yapılan tahminlerin gözden geçirilmesinde yurt dışındaki işçilerin nüfusa etkisi, doğurganlık yaşındaki kadın nüfus sayısı, 1960 nüfus sayımının kesin sonuçlarından yararlanamama durumu gözönünde tutulmuş ve elde bulunan verilerle 1960 - 1965 dönemindeki doğurganlık seviyesinin gelecek için hesaplarda devam ettirilmemesi gerektiği anlaşılmıştır. Söz konusu tahminlerde kullanılan yaş ve cinsiyete göre ayarlanmış doğum oranı 1960 - 1965 dönemi için binde 44,60 iken 1960 sayımının kesin sonuçlarına ve 1995 örnekleme sonuçlarına göre bu oran binde 41,13 olarak hesaplanmıştır. Yeni projeksiyonlarda yüksek doğurganlık için bütün dönemlerde bu oran kullanılmış orta ve alçak doğurganlık projeksiyonlarında bu oran 1965 den başlayarak her beş yılda bir yüzde 5 ve yüzde 10 olarak azaltılmıştır.

Ölüm oranları hakkındaki varsayımlarda bir değişiklik yapmak gerekli olmamıştır. 1960 - 1965 döneminde dış ülkelere giden işçilerin bir kısmının yurda dönmesi beklenmektedir. Ancak hızı azalmış da olsa yurt dışına gidişin devam edeceği varsayılmıştır. Hızlı sosyal değişim ve şehirleşme eğilimleri ile birlikte ortaya çıkan sosyal ve iktisadi faktörler, aile planlama uygulaması gözönünde tutularak doğurganlık seviyesinde uzun dönemde bir düşme beklenmektedir. İkinci Beş Yıllık Planda bu nedenle orta doğurganlık varsayımına dayalı tahminler kullanılmaktadır.

TABLO : 33 — Türkiye Nüfusunun Gelişmesi Tahminleri (1968 - 1985)

Nüfus	(Bin kişi)						
	1965 (1)	1967 (2)	1970 (3)	1972 (4)	1975 (5)	1980 (6)	1985 (7)
Yüksek doğurganlık (1)	31 391	33 091	35 803	37 801	41 005	47 402	65 292
Orta doğurganlık	31 391	32 984	35 628	37 409	40 420	45 767	52 010
Alçak doğurganlık	31 391	32 888	35 285	36 858	39 375	43 874	48 837
Artış oranı :							
Yüksek doğurganlık	26,6		27,5		29,4	31,3	
Orta doğurganlık	25,1		26,1		25,2	25,9	
Alçak doğurganlık	23,5		22,2		21,9	21,7	

(TABLO: 33 ün devam)

Nüfus	1965	1967	1970	1972	1975	1980	1985
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Kaba doğum oranı :							
Yüksek doğurganlık	35,5		35,9		36,7	37,5	
Orta doğurganlık	34,8		34,5		32,4	32,2	
Alçak doğurganlık	33,4		30,5		29,2	28,2	
Kaba ölüm oranı :							
Yüksek doğurganlık	9,9		8,4		7,3	6,2	
Orta doğurganlık	9,7		8,4		7,2	6,3	
Alçak doğurganlık	9,9		8,3		7,3	6,5	

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları.

(1) Diğer bir araştırmaya göre bu doğurganlıkta nüfus yıllara göre sırasıyla 31 391, 32 894, 36 034, 37 927, 41891, 49 285, 58 568 olacaktır.

TABLO: 34 — Türkiye Nüfusunun Yaş Bileşimi Tahminleri (1965-1985)

(Bin kişi)

	1965	%	1970	%	1975	%	1980		1985	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
0 — 14										
Yüksek doğurganlık	13 337	42,5	14 966	41,8	16 772	40,8	19 438	41,0	23 118	41,8
Orta doğurganlık	13 337	42,5	14 691	41,4	16 137	39,9	17 803	38,9	20 102	38,7
Alçak doğurganlık	13 337	42,5	14 448	40,9	15 092	38,3	15 910	36,3	17 165	35,2
15 — 64										
Yüksek doğurganlık	16 787	53,5	19 249	53,8	22 404	54,6	25 787	54,5	29 957	54,2
Orta doğurganlık	16 787	53,0	19 249	54,1	22 404	55,4	25 787	56,3	29 691	57,1
Alçak doğurganlık	16 787	53,5	19 249	54,6	22 404	56,9	25 787	58,8	29 445	60,3
65 —										
Yüksek doğurganlık	1 267	4,0	1 589	4,4	1 879	4,6	2 177	4,6	2 217	4,0
Orta doğurganlık	1 267	4,0	1 589	4,5	1 879	4,7	2 177	4,8	2 217	4,2
Alçak doğurganlık	1 267	4,0	1 589	4,5	1 879	4,8	2 177	4,9	2 217	4,5

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları.

TABLO : 35 — Bağımlılık Oranında, Değişme Tahminleri (1965 – 1985)

	(Yüzde olarak)				
	1965 (1)	1970	1975	1980	1985
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yüksek doğurganlık	85	86	83	84	85
Orta doğurganlık	85	85	80	77	75
Alçak doğurganlık	85	83	76	70	66

*Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları
(1) Gerçek durumu göstermektedir.*

Yüksek, orta ve düşük doğurganlık varsayımlarına göre 1985 yılına kadar nüfus sayısı doğum ve ölüm oranları Tablo- 33 de, yaş bileşimi Tablo 34 de gösterilmektedir. Tablo 35 doğurganlığın azalışını gösteren bağımlılık oranlarındaki gelişmeyi göstermektedir.

b. TOPLUM YAPISININ ÖZELLİKLERİ :

İktisadi ve sosyal kalkınma toplum yapısının olumlu yönde değişmesi demektir. Türk Milleti, iktisadi ve sosyal kalkınmayı Anayasa düzeni içinde kendisine amaç edinmiş, böylece toplum yapısında değişme ve modernleşme isteğini ortaya koymuştur. Çağdaş medeniyetin en üst seviyesine ulaşmak, geçmişin sadece geleneğe ve görgüye dayanan ortamından sıyrılarak akılcılığa ve bilgiye yönelmiş bir düzene varmak amaç olmuştur. Türk Milleti, geçmişten gelen toplum yapısını kendi benliğini kaybetmeden, değer yargılarını ve davranışlarını çağdaş medeniyet seviyesiyle bağdaştırarak modernleştirmekte kararlıdır.

Türkiye, köyü ve tarımıyla, şehri ve sanayisiyle yıldan yıla daha hızlı bir kalkınma oluşumu içindedir. Köy ve şehrin gelişmesi kendi yapılarının özelliklerine bağlı kalmakta, gelişme hızları ve seviyeleri farklı olmaktadır. Bu farklar sonucu Türkiye'de İkinci Dünya Harbinden bu yana, hızlı nüfus hareketleri olmuştur ve olmaktadır. Şehirleşme ve aynı yönde gelişen sanayileşme hareketleri toplum yapısının hızla değişmekte olduğunu göstermektedir. Bu açıdan şehirleşme hareketi, Türkiye için olumlu bir eğilim olarak nitelenebilir. 1945 yılında 10 binden fazla nüfuslu şehirlerde yaşayanların toplam nüfusa oranı yüzde 18,5 iken, bu oran 1955 yılında yüzde 22,1 e yükselmiş ve 1965 yılında yüzde 29,9 u bulmuştur.

Şehirleşmenin ilk safhasında şehre gelenler için konut ve iş bulma en önemli iki sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde, konut ihtiyacının veri olan şartlar içinde en tabii çözüm şekli olan ve bazı yaşayış ve davranış özellikleriyle kırsal hayatı şehir çevresi içinde devam ettiren gecekondular doğmaktadır. Şehre yeni gelen nüfus, kırsal ilişkilerini devam ettirmekte ve bu ilişki işgücü hareketliliğinden beslenme şekline kadar çeşitli alanlarda kendisini göstermektedir. Şehre gelenlerin şehir hayatı ile temasları sonucu tüketim eğilimi değişmekte ancak şehir hayatına uymada başlıca sorun, bu hayatın imkanlarının gelecek için ne dereceye kadar güvenlik sağlayabileceği olmaktadır. Güç şartlara rağmen, şehirleşmenin bu safhasında şehre yeni gelenlerin önceki

hayatlarına oranla daha mutlu oldukları anlaşılmaktadır. Kırsal nüfus, şehirde daha iyi hayat şartlarına sahip olacağını ve daha yüksek bir refah seviyesine ulaşabileceğini beklemekte, yeni yetişen nesiller için şehrin daha geniş imkânlar yaratabileceğini düşünmekte ve şehir hayatını genellikle kırsal hayata tercih etme eğiliminde bulunmaktadırlar. Kırsal alanda da küçülmekte olan aile büyüklüğü şehre göç sonucu bu yönde daha belirli bir eğilim kazanmaktadır.

Toplum yapısındaki gelişmeleri iktisadi ve sosyal göstergeler ortaya koymaktadır. İktisadi gelişme göstergelerinin başında GSMH'nin gelişmesi gelir. GSMH sabit fiyatlarla 1962 yılında 62 milyar TL. dan 1966 yılında 79 milyar TL ya yükselmiştir, her yıl aynı artış hızını gösterememekle birlikte toplam olarak yüzde 28,6 oranında artmıştır. Kişi başına düşen gelir de sürekli bir artış göstermekte devam etmiş, 1961 faktör fiyatları ile 1950 de kişi başına gelir 1181 TL iken, bu değer 1960 ta 1539 TL na varmış ve 1966 da 1 788 TL nı bulmuştur. Yapılan bir önaraştırma sonucuna göre 1963 yılında ailelerin en alt gelirdeki yüzde 20 si milli gelirden yüzde 4,5 oranında pay alırken, en üst gelirdeki yüzde 20 sinin yüzde 57 oranında pay almakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda 1963 te birinci grup için aile başına yıllık gelir yaklaşık olarak 2 500 TL ve İkinci grup için 31 900 TL. olmaktadır. Bu durum İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gelir dağılımını İslah edici yöndeki politikaların sebebini teşkil etmektedir.

Fert başına gelirin GSMH oranında artmaması nüfusun hızla artmasından ileri gelmektedir. 1950-1966 döneminde GSMH 1961 faktör fiyatları ile yüzde 132 oranında arttığı halde, kişi başına gelir aynı dönemde yüzde 51,3 artmıştır. 1945 de 17 890 000 olan Türkiye nüfusu 1965 te 31 391 000 bulmuştur. Nüfusun hızla artması iktisaden faal nüfusun toplam nüfusa oranını da etkilemiştir. Bu oran 1955 yılında, yüzde 57 iken, 1965 yılında yüzde 54 e düşmüştür.

Kalkınmanın diğer bir iktisadi göstergesi GSMH'nin bileşimindeki gelişmelerdir. Tarım sektörü hasılanın GSMH ya oranı 1963 yılında, yüzde 35 iken bu oran 1966 yılında 30,8 e düşmüş, sanayi gelirinin oranı ise bu dönemde yüzde 15 ten yüzde 16,5 e yükselmiştir.

İktisadi açıdan tarım ve sanayi sektörlerinin yakın ilişkisi, sosyal açıdan köy ve şehrin bir bütün olarak ele alınması zorunluluğu,, sanayileşmeye yönelmiş bir gelişme içinde tarım sektörünün öncelikle incelenmesini gerektirmektedir. Tarımda işlenen arazi miktarı 1945 yılında 12700000 hektardan, 1955 yılında 21000 000 hektara çıkmış, 1965 te ise 23 840 000 hektara yükselebilmıştır. Bu durumda ekilebilir topraklarda sınıra varılmış olduğu ve yoğun tarıma geçilmesinin zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan makineli tarıma geçilmesi, ekilen ürünlerin çeşitlenmesi, modern tarım girdilerinin kullanılmaya başlanması, böylece tarımda medenileşmenin toplumca arzulanmakta ve gerçekleştirilmekte olması bu konudaki gelişme gücüne işaret etmektedir. Söz konusu edilen gelişmenin kısa sürede gerçekleşmesi, büyük ölçüde toprak varlığına ve insan toprak ilişkilerinin doğurduğu sorunların çözülmesine bağlıdır.

Sanayi bitkilerinin ekim sahasının 1945 te 537 000 hektardan 1965-te 1 536 000 hektara ulaşması, bağ, meyvalık ve sebzelik ekim alanının 1 952 -1965 döneminde

1 666 000 hektardan 2 305 000 hektara varması-köylerin kendileri için üreten kapalı İktisadi ve sosyal birimler olmaktan çıkarak iç ve dış pazarlar için üretim yapan ve bu pazarlarla, gerekli iktisadi ve sosyal ilişkileri kuran topluluklar olmaktadır eğilimlerini göstermektedir.

İç ve dış pazarlarla bu ilişkilerin gelişmesi, üretici ile pazar arasındaki kademelerin azalmasına bağlıdır. Bu konuda üretim birimlerini tüketim birimlerine doğrudan doğruya bağlayan modern kuruluşların başarısı gelişmenin gerekli olan yönünü göstermektedir.

Türk tarım modernleşme eğilimi içindedir. Türkiye'de traktör sayısı 1945 te 1100 den 1965 te 54 700 e çıkmış, traktörle işlenen arazi de aynı dönemde 87 000 hektardan 4 100000 hektara yükselmiştir. 1948 -1952 döneminde hektar başına ortalama 0,14 Kg. suni gübre tüketilirken bu ortalama 1965 te 8,6 Kg. a erişmiştir. Sulanan arazi 1966 da 1 500 000 hektarı bulmuştur.

Tarımın modernleşmesinin kitlenin yenileşme ve kalkınma arzularını karşılayabilmesi, böylece üretim artarken olumsuz sosyal davranışlara yol açılmaması modern tarım girdilerinden ve Devletin sağladığı kredi ve diğer desteklerden küçük işletmelerin de doğrudan doğruya yararlanmalarını sağlamaya bağlıdır. Yenileşmeyi arzulayan kitlenin beklediklerini hızla elde etmesi kalkınmaya yönelten değer yargılarının devam ve gelişmesi bakımından çok önemlidir.

Bu iktisadi gelişme yanında köye giden hizmetlerin artması sosyal gelişme için önemli bir faktör olmaktadır. Ulaştırma imkânları, artan karayolu ve köy yolları ile genişler ve 1960 - 1966 döneminde standart kaplama köy yolları uzunluğu yüzde 153 lük bir artış gösterirken, aynı dönemde içme suyuna sahip köy sayısı yüzde 55, elektriğe sahip köy sayısı mevcudu az olduğundan yüzde 273 oranında artmıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra bölgeler arasındaki gelişme durumlarının farklılığı devam etmektedir. Gelişme gücünü ortaya koyan davranışlar bütün bölgelerde görülmekle birlikte, az gelişmiş bölgelerin kıt olan. tasarruf ve vasıflı İşgücü kaynaklarının gelişmiş bölgelerde yoğunlaş-masıyla sorun ağırlaşmaktadır.

İşgücü bileşiminde meydana gelen değişimler modernleşmeyi göstermektedir. 1955 yılında sanayi sektöründe istihdam edilenlerin 15-64 yaş grupundaki nüfusa oranı yüzde 7,3 iken, bu oran 1965 yılında yüzde 8,7 yi bulmuştur. Hizmetler sektöründe aynı oran 1955 yılında yüzde 7,5 den 1965 yılında yüzde 10 a yükselmiştir. Bu göstergeler insan-gücü yapısının hareketliliğini ve hızla modernleşme yönünde değiştiğini göstermektedir.

Sanayi alanında elektronik, petro-kimya gibi yeni dalların ortaya, çıkması ve buralarda çalışan teknik insan-gücü sayısındaki artış ve mesleklerdeki farklılaşma sanayiin kendi içerisinde modernleşme çabasını ortaya koymaktadır. Sanayileşme ve şehirleşmeye bağlı olarak meslek çeşitleri de artmakta ve insan-gücü ücrete, dikey ve yatay harekete yönelerek yüksek vasıflı olma eğilimi gösteren modern bir yapı kazanmaktadır. Şehirlerde geleneksel değer yargılarının değişmesi sonucu serbest mesleklere eğilim artmaktadır. Tanım sektöründeki modernleşmeye paralel olarak, kırsal alanda da yeni mesleklerin ortaya çıkması iktisadi gelişmenin bir başka göstergesidir.

Tarım araçları teknisyenliği, nakliyecilik gibi yeni meslekler gelişmekte, bazı meslekler de yaygınlaşmaktadır.

Tarım sektöründeki gizli işsizlik ve halkın zamanım tam olarak değerlendirme arzusu, modern haberleşme araçlarının çoğalması ve yaygınlaşması, şehir ve köyün iktisadi ve sosyal alış verişlerinin yoğunlaşması, köylünün arzuladığı refah seviyesinin yükselmesi ve bu amaçla ek gelirler sağlama isteği şehirleşmeden önce mevsimlik göç hareketlerini artırmaktadır, özellikle Çukurova ve Ege bölgelerinde tarım işçiliği, büyük şehirlerde inşaat ve hizmetler sektöründe istihdam gelişmektedir.

İktisadi ve sosyal yapının gereklerine uyarak ve söz konusu değişmelerle aynı yönde olarak mesleki ve teknik eğitim de gelişmektedir. Son beş yılda lise seviyesinde mesleki eğitim gören öğrenci sayısı yüzde 56, lise seviyesindeki teknik öğretim gören öğrenci sayısı yüzde 29, yüksek okullara ve üniversitelere devam eden öğrenci sayısı yüzde 30 oranında artmıştır. Yaratılan ek kapasitelere rağmen talebin karşılanamaması toplumun öğrenim arzusunu ortaya koymaktadır.

Sosyal göstergeler İktisadi göstergeler kadar kesinlikle gelişmeyi ortaya koyabilmektedir. Gerçekte iktisadi ve sosyal göstergeler birbirine çok yakından bağlı ve karşılıklı ilişkindir. Hızlı modernleşme içinde sosyal gelişmeyi her konuda sayılarla ölçmenin güçlüğü vardır. Burada önemli olan değişimin yönünü izleyebilmektir. Toplumda, bulduğu ile yetinen hayat görüşü, yerini modern kavramlara ve değer sistemlerine bırakmakta, sosyal düzeni bozmadan maddeye verilen anlam değişmektedir. Halkın dilekleri ve ihtiyaçlarının sayısı çoğalmakta, nitelikleri yükselmektedir. Köylerde temel alt yapı dışında elektrik, yaygın eğitim imkanlarına ve şimdiye kadar köye girmemiş; tüketim mallarına talep artmaktadır. Şehirlerde, sayı ve çeşit bakımından çoğalan ve hızı artan modern haberleşme araçlarıyla dış alemle sıklaşan ve yakınlaşan ilişkilerin sonucu yeni tüketim kalıpları benimsenmekte ve buna bağlı olarak refah kavramı ve seviyesi için erişilenin çok üstünde bir istek doğmaktadır. Türk toplumu gün geçtikçe daha çok ve daha yukarı nitelikteki unsurları kendisinin tabii bir ihtiyacı olarak görmektedir.

Böyle bir modernleşme süreci içinde sosyal yapıda yüzyıllar boyunca önemli rol oynayan ve gelişmeyi engelliyen yargılar güçlerini kaybetmektedirler. Bu konuda köy kademesinde uygulanan sağlık programlarının başarısı ve halkın sağlık konusunda daha akılcı davranışlara yönelmesi iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Bu durum, modernleşme yönünde toplum yapısının etkili değer sistemleri içinde olduğunu göstermektedir. Değer sistemlerindeki bu etkililik ekonomik ve sosyal gelişmenin hızlandığı Türkiye'de gelişme yönünde ağırlık kazanmaktadır. Şehirlerde net olarak görülen bu eğilim köylerde de yenilikler ve modernleşme yönündedir. Bir araştırmaya göre, köye getirilen bir yeniliği ilk uygulayan olma arzusu, yani modernleşmede önder alma isteği köylülerin büyük bir çoğunluğu tarafından ifade edilmiştir. önemli olan yeniliklere katılmadaki bu arzuların gerçekleşme imkanlarının sağlanabilmesi, hizmetlerin ve kamu desteğinin kişilere doğrudan doğruya ulaştırılabilmesidir.

Köylülerin büyük bir çoğunlukla yeni nesillere verilecek eğitimin öncelikle mesleki ve kültürel unsurları taşıması gereğini anlaması ve bunu istemesi, eğitimin modernleşme içindeki yerini ve önemini göstermekte, ayrıca diğer bir modernleşme göstergesi olmaktadır. Eğitime duyulan bu ilgi okur -yazar oranındaki hızlı artışlarda da görülmektedir. Bu oran 1950 yılında yüzde 34 iken, 1965 yılında yüzde 48 i bulmuştur. 1960-1966 arasında ilköğretimde toplam öğrenci sayısı yüzde 42 artış göstermiştir. Bu artış oranı köyler için yüzde 45 tir. 1960 - 1966 yılları arasında okulu olan köy sayısında yüzde 24 oranında bir artış olmuştur.

Köylerde hayatta başarılı olmak için gerekli eğitim seviyesinin lise ve üniversite tahsili olduğu anlayışı uyanmıştır ve talep durumuna geçilecektir, öte yandan şehirlerde talep fazlalığı sonucu orta öğretim zor şartlar altında devam etmekte üniversiteler talepe cevap vermemektedir. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesine göre, köylerde artan eğitim talebini karşılayacak burs sistemiyle köylü çocuklarına sosyal hareketlilik imkanları hazırlamak, artan isteklerin cevaplanmasını, böylece kişilerin geleceğe daha umutlu ve iyimser bakmalarını sağlayıp verimlerini artırmak bakımından zorunludur.

Araştırmalar okur -yazar olanların çevrelerine sağlayabilecekleri faydaların daha fazla olduğunu göstermektedir. Okur - yazar olanlar kırsal çevrede yenilikleri benimsemeye veya modernleşmeye daha açıktırlar. Genellikle bu kişilerin çevrelerindeki hareketlilikleri yüksek olmakta, şehirle ilişkileri artmakta, şehre ve modernleşmeye ilgileri yükselmektedir. Okur -yazar olanların modernleşmedeki ileri durumları yapılan araştırmalarda yüksek bir hayat seviyesine ve sosyal itibara kavuşma arzularında, daha az sayıda çocuğa sahip olmayı istemelerinde, haberleşme araçlarından daha fazla yararlanmalarında ve bu araçların etkilerini olumlu görmelerinde ortaya çıkmaktadır.

Modern haberleşme araçları bütün bölgelerde gittikçe çoğalmakta -ve yaygınlaşmaktadır. 1945 yılında 75 günlük gazete çıkarken bu rakam 1966 yılında 380 e varmıştır. Türkiye'de çıkan toplam gazete sayısı 1945 te 150 iken 1966 yılında 950 yi bulmuştur. Türkiye'de köylerin yarısı kadarına haftada en az bir kere gazete gitmektedir. 1946 yılında Türkiye'de radyo alıcısı sayısı 101 000 iken bu rakam 1966 da 2 590 000 i bulmuştur. 1966 yılında bütün yurttaki 100 kişiye 8 radyo düşmektedir. Bu oranın daha yüksek olması muhtemeldir. Kırsal nüfusun, yansından fazlasının yaşadığı köylerde 10 veya daha fazla az sayıda radyo alıcısı bulunmaktadır. Şehirlere yakın köylerle, kalabalık köylerde modern haberleşme araçlarına karşı davranışlar daha olumlu ve bunlardan yararlanma oranı daha yüksektir. Kitle haberleşme araçlarından yararlanmanın artmakta olduğu bu ortam, modernleşme ve kalkınma faaliyetlerini hızlandırıcı bir rol oynamaktadır.

Sosyal değişimin bir diğer göstergesi ve faktörü toplumun, isteklerinin karşılanmasında söz sahibi olmasıdır. Son 15 yıllık dönemde özellikle köylerin siyasî alanda etkilerinin artması ve siyasî kişiliklerine kavuşmaları, köy kademesindeki ihtiyaçların milli seviyede doğrudan doğruya düşünölmeye başlaması ve toplumun köy sorunlarına artması bu konudaki olumlu gelişmelerdir.

Yapılan çalışmalar, köylerde duyulan ihtiyaçlar arasında içmesuyu, yol, okulun başta geldiğini, ancak yasama seviyesini yükseltmek ve sorunları çözebilmek için temel sorunun fakirliğin yenilmesi olduğunu göstermektedir. Devletle işbirliği, gerekli şartlar yaratıldığında, olumlu sonuçlar vermektedir. Köylüde bu işbirliği anlayışı vardır ve bunun doğuşu bir modernleşme göstergesi olarak kabul edilebilir. Köyün sorunlarını ele almasında yardımcı olan geleneksel yardımlaşma metotları ve kendine yeter düzen eski önemlerini kaybetmekte, köy toplulukları bunların, yerini tutacak Devlet hizmetlerini ister duruma gelmektedirler. Bunun yanında modern anlamda ve belirli amaçlara yönelmiş teşkilatlanmalar artmaktadır.

Şehirlerde gönüllü kuruluşlar çoğalmakta ve modern bir sanayi düzeninin özelliklerine uygun olarak meslek gruplaşmaları önem kazanmaktadır. Sanayileşme hareketine paralel olarak çoğalan ve güçlenen işçi kuruluşları bu meslek gruplaşmalarının başlıcasıdır. 1966 da çeşitli sendikalara bağlı ücretli sayısı 500 000 civarındadır. Grev, Lokavt ve Toplu Sözleşme uygulamaları işçi kuruluşlarının toplumdaki önemini ve gücünü artırmıştır, öte yandan 1960-1965 döneminde bütünüyle sosyal güvenlik kapsamına girenlerin sayısında yüzde 44 oranında bir artış olmuştur. Modernleşmenin gerektirdiği müesseselerin kurulmasının gerekliliği, toplumun talebi olarak ortaya çıkmakta ve belirli bir seviyeye ulaşmak ve modernleşmeyi hızlandırmakta bu tür müesseseler etkili bir araç, ve bu nedenle bir kamu görevi olarak belirmektedir.

Toplum yapısının modernleşme yönünde hızla değişmekte olduğu açıktır, önemli olan hızla, gelişen isteklerin «kişilerde beklenen refah seviyesine kısa sürede ulaşamamaktan doğan bir hoşnutsuzluk doğurmadan karşılanabilmesidir. Bu konuda Türkiye'de karşılaşılan sorunlar gelişmenin ve modernleşmenin kaçınılmaz yan etkileriyle ortaya çıkmaktadır ve çözüm yolu gelişmenin hızlandırılmasıdır.

Halkın üstün bir refah seviyesini ve daha iyi hayat şartlarına kavuşmayı arzulanması, bu arzuların çabuk gerçekleşmesini isteme, maddi ve manevi unsurları aynı düzeyde bir bütün olarak kavrama eğiliminde olan halkın yapılması gerekli ayırım yaparak genellikle daha iyi maddi şartlara kavuşma arzusuna öncelik vermesine yol açmıştır. Pazar için üretim, özellikle sanayi ürünleri üretimine geçiş, ek gelir sahaları arama, bu arada mevsimlik göçler ve hızlanan sanayileşme hareketi, bu öncelik tanımının doğurduğu ortamda anlamlarını bulmaktadırlar. Eğitimden yararlananların çoğalması ve modern haberleşme araçlarının ve ulaşım imkânlarının artması ve yaygınlaşması, yukarıda değinilen unsurlarla birlikte düşünüldüğünde, halkın daha geniş bir çevre ile iktisadi ve sosyal alış - verişini geliştirdiğini ve bu gelişme sonucu şehirleşme hareketini yoğunlaştırdığını göstermektedir. Daha yüksek bir refah seviyesine ulaşma arzusu ve şehir ve köy topluluklarının kendi bünyelerine oranla sınırları daha geniş olan ve gittikçe genişliyen çevrelerle temas geçmelerini doğuran nedenler, modernleşme sürecindeki şehirleşme noktasında birleşmektedir. Gittikçe hızlanan İktisadi ve sosyal gelişmeden halkın sosyal adalet ilkesine uygun olarak yararlanması modernleşmeyi itici bir faktördür. Bu bakımdan dengesizlikler ve kitlelerin kamu hizmet ve yardımlarının kapsamına gerekli şekilde gireme mesisi değişmeyi sınırlayıcı veya engelleyici unsurlar olarak ortaya

çıkılmaktadır. Tarım alanında üretim, kredi ve pazarlama yönlerinden teşkilatlanma ve Devletin buna ön ayak olması toplulukların kendi iç düzenlerini modern bir anlama kavuşturabilir. Bu, gelişme yönünden zorunludur. Öte yandan bu gelişme içinde kişilere kabiliyetlerine ve başarılarına dayanan dikey sosyal hareketlilik ve fırsat eşitliği imkanlarını hazırlamak gereklidir. Halk ve kamu idaresi arasındaki ilişkileri bir işbirliği ve karşılıklı anlayış çerçevesinde geliştirmek, gelişen bir iktisadi ve sosyal yapı için zorunludur. Bu arada toplumun geniş anlamıyla bir sosyal güvenlik sistemi içine alınması üzerinde özellikle durmak gerekir. Değişmenin itici gücü geleceğe olan güven duygusudur.

Girişkenliğin, sosyal şartların etkisiyle kısıtlanması, kaynaklarıyla kalkınmaya katkıda bulunabileceklerin milli iktisadi hedeflerle bagda-şamıyacak alanlara yönelmeleri, sosyal itibara yönelmiş bir tüketim tarzını benimsemesi katlanma üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.

Toplumun bütününe yukarıda açıklanan anlayış içinde kalkınmaya yönelmiş bir çabaya katarken bölgeler arasındaki gelişme farklılığını giderici politikaların önemi ortaya çıkmaktadır.

İktisadi ve sosyal değer ve davranışları hızla değişen Türk toplumunun hızlı ve dengeli bir şekilde kalkınması için, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, yukarıda açıklanan gelişme gücünü olumlu yönde, itmek ve sınırlayıcı nedenleri ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli politikkalar getirmektedir.

Bölüm IV

İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ EKONOMİK HEDEFLERİ VE GENEL DENGELERİ

1. METOT :

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hedeflerinin seçimine ışık tutmak ve bu hedefleri gerçekleştirecek politika araçlarını, tutarlı bir çerçeve içinde tespit edebilmek amacı ile, birbiriyle bağıntılı üç farklı safhadan meydana gelen bir metot kullanılmıştır. Makro büyüklüklerle ilgili analizler, ekonominin çeşitli kesimlerine ait ayrıntılı çalışmalar ve proje değerlendirilmesi safhalarını içine alan bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, daha sonra birleştirilmiş ve Planın hedefleri genel amaçlara uygun olarak tutarlı bir tarzda tespit edilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının genel hedefleri ile diğer makro büyüklükler, ilk safhada geliştirilen bir makro model çerçevesi içinde ele alınmıştır. Bu safhada, seçilen gelişme hızı ve dış tasarruf seviyesine göre, özellikle toplam kaynaklar ve harcamalar, kamu kesimi harcama ve gelirleri, geniş sektörler itibariyle gelişme hedefleri ve bunların gerektirdiği yatırımlar ve iç tasarruf gereği analize tabi tutulmuştur.

İlk geçici istatistiklere dayanarak yapılan makro analizler, Plan çalışmalarının son safhalarında ve özellikle ayrıntılı sektör çalışmalarından elde edilen daha yeni ve güvenilir istatistikî bilgilerin ışığı altında, revize edilerek, sektörel hedeflerle birleştirilmiştir.

Makro hedeflerin kesin şekli ancak, makro modelde kullanılan varsayımlara dayanılarak yapılan sektör çalışmalarının sonuçlandırılmasıyla verilebilmiştir. Ayrıntılı sektör çalışmaları, özellikle, talep, üretim, katma değer, ithalat ve ihracat gibi kritik büyüklüklerin tahminlerinde yoğunlaştırılmıştır. Sektör çalışmaları ve bunlar arasındaki tutarlılık, 37 sektöre ait bir girdi - çıktı tablosuna dayanarak geliştirilen ve ikinci safhada Plan çalışmalarının ağırlık noktasını teşkil eden bir girdi - çıktı model çerçevesi içinde sağlanmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı açıklama «Sektör Programlarının Genel Görünüşü» bölümünde verilmiştir.

Yukarda kısaca açıklanan safhalarda tespit edilen üretim ve yatırım hedeflerinin projelendirilmesi, kamu sektörü ile özel sektör için yapılan yatırım anket ve proje tespiti çalışmalarıyla sağlanmıştır, özellikle kamu sektörü projeleri, tek tek değerlemeye tabi tutularak gerekli seçimler yapıldıktan sonra Birinci Beş Yıllık Plan döneminden devam eden projelerle birleştirilerek ve özel sektör yatırım anketlerinin de ışığı altında her sektörde kamu ve özel sektör yatırımları ayn ayn tespit edilmiştir.

2. GENEL GELİŞME HEDEFLERİ:

a. KALKINMA HIZI:

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının temel ekonomik hedefi gayri safi milli hasılda 1967 - 1972 yılları arasında toplam olarak yüzde 40,5 çevresinde bir artış sağlamaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan dönemi için seçilen gelişme hedefini haklı ve gerekli kılan nedenler genel hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

(1) Planlı kalkınma uygulamasının ilk yılları olmasından doğan güçlükler rağmen, 1962 - 1966 döneminde, yılda ortalama yüzde 6,5 çevresinde bir gelişme hızının sağlanmış olması, Türk toplumunun. İkinci Beş Yıllık Plan dönemi için hedef olarak aldığı yılda ortalama yüzde 7 kalkınma hızının ulaşılabilir olduğunu göstermektedir.

(2) İkinci Plan dönemi için seçilen yüzde 7 gelişme hızının ulaşılabilir bir hedef olmasının temel nedeni, Türk ekonomisinin, bu hızı devam ettirebilecek bir potansiyele ve elindeki yagın ve değişik kaynakları harekete geçirebilecek güce sahip olmasıdır.

(3) Hedef olarak alınan kalkınma hızı, Türk toplumunun hayat standardını uzun vadede yükseltmek ve insan haysiyetine yaraşır bir seviyeye çıkarmak için zorunludur. Bu hedef, aynı zamanda, Heri ülkelerle mevcut büyük gelir farklarını zamanla kapatmaya yetecek kadar da yüksek bir gelişme hızıdır.

(4) Yüzde 7 gelişme hedefi, Türkiye'nin, uluslararası düzende güçlü bir yere sahip olmasını ve dünyanın hızlı kalkınmakta olan Ülkeleri arasındaki durumunu kuvvetlendirmesini Bağlıyacaktır.

(5) Öte yandan hedef olarak seçilen gelişme hızı Türk toplumuna katlanamayacağı bir fedakarlık yükü de getirmemektedir. İkinci Plan döneminde öngörülen kalkınma hızının gerektirdiği tasarruf ihtiyacı toplumun yasama standardının düşmesine yol açmayacak, aksine nüfus başına tüketim yılda ortalama yaklaşık olarak yüzde 2,5 oranında artacaktır.

b. DIŞ KAYNAKLARA BAĞLILIĞIN AZALTILMASI :

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ekonominin dış kaynaklara. bağıllık derecesinin azaltılması amaç alınmıştır. Bu amaca varmak üzere dış tasarrufların GSMH içindeki payı 1907 yılında yüzde 2,0 dan 1972 yılında yüzde 1,7 ye. düşürülecektir. Aynı dönemi içerisinde sağlanması gerekli kalkınma kredisi niteliğindeki dış yardımların da GSMH'ya oranının, döviz rezervlerini yükseltmek için gerekli görülen kısım hariç tutulursa, yüzde 2,4 ten yüzde 1,7 e indirilmesi hedef alınmıştır.

1968 - 1972 yılları arasında yukarıda belirtilen iki temel hedefe varırken fiyatlar genel seviyesinde istikrarın bozulmaması ve ekonomide enflasyonist veya deflasyonist eğilimlerin belirmemesine özel bir dikkat gösterilecektir. Ayrıca İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, GSMH'da, yılda ortalama yüzde 7 gelişme hızı sağlanırken, uygulanacak gelişme stratejisi ve sanayi sektörünün ekonominin sürükleyici niteliğini kazanması ve tanmsal üretimin hava şartlarına bağıllılığının azaltılması da genel ilkeler olarak kabul edilmiştir.

3. GAYRISAFÎ MİLLİ HASILADAKİ GELİŞMELER VE YAPISAL DEĞİŞİM

Hedef alınan gelişme hızı sonucunda 1967 yılında 1965 fiyatlarıyla 85,1 milyar lira olacağı tahmin edilen gayrisafi milli hâsıla beş yılda yüzde 40,3 artacak ve 1972 de

119,4 milyar liraya yükselecektir. Böylece gayrisafi milli hasıla 1967 - 1972 yılları arasında 34,3 milyar lira artmış olacaktır. Sağlanacak bu gelişme ile 1967 yılında 2 580 lira olan fert başına gelir, beş yılda yüzde 24,8 veya yılda ortalama yüzde 4,4 artarak 1972 de 3 200 liraya yaklaşacaktır.

Tablo 36 gayrisafi milli hasılanın 1967 ve 1972 yılı değerlerini göstermektedir. Tablo ayrıca sektörlerde «faktör fiyatları» ile net yurt içi gelirleri ve bunların gayrisafi milli hasıla içindeki paylarını da vermektedir. Gayrisafi milli hasıla ve sektörlerde öngörülen gelişmeler «sektörlerin genel görünüşü bölümündeki Tablo 144 de de verilmiş bulunmaktadır. Ancak, i İki tablo arasında önemli bir fark vardır. Tablo 144 de sektörlerde öngörülen katma değer hedefleri «piyasa fiyatları» ile gayrisafi değerlerdir. Yani, bu büyüklüklerde dolaylı vergilerle amortismanlar da bulunmaktadır.

Tablo 36, Tablo 144 deki «piyasa fiyatları» ile gayrisafi değerlerden, 1968 - 1972 döneminde elde edilecek dolaylı vergilerle amortismanlar düşürülerek hazırlanmıştır. İki tabloda da verilen sektörel büyüme hızlarındaki fark bu işlemde ileri gelmektedir. Tablo 36 nın ayrıca düzenlenmesinin başlıca nedeni Tablo 144 ün, gerçekleşme yönünden geçmiş dönemlerle mukayese yapma imkanını vermemesidir. Çünkü, bugüne kadar elde mevcut millî gelir serileri, sektörlerde «faktör fiyatları» ile net yurt içi gelirler esasına göre hazırlanmış bulunmaktadır.

Tablo 36 nın incelenmesinden de görüleceği gibi, gayrisafi milli hâsılada yılda ortalama yüzde 7 gelişme elde edilebilmesi için, 'faktör fiyatları ile yurt içi gelirlerin, tarım sektöründe yüzde 4,1, sanayide yüzde 12,0, inşaat sektöründe yüzde 7,2, ulaştırma sektöründe yüzde 7,2,. konut sektöründe yüzde 5,9 ve diğer sektörlerde yüzde 6 gelişme göstermesi gerekmektedir.

Böylece İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, hızlı bir ekonomik gelişme yanında, ekonomide önemli bir yapısal değişiklik de öngörmektedir. Nitekim, 1968 -1972 döneminde sanayi sektörü ekonominin en hızlı gelişen sektörü olacak ve gayrisafi milli hasıla içindeki payı 1967 yılında yüzde 16,3 ten 1972 yılında yüzde 20,5 e yükselecektir. Öte yandan sanayi dışı sektörlerin tümü yılda ortalama yüzde 5,4 gelişirken gayrisafi milli hâsıla içindeki payları yüzde 83,7 den yüzde 79,5 e düşecektir. Böylece sanayi sektöründen daha yavaş gelişecek olan sektörlerin ve özellikle tarımın gayrisafi milli hasıla içindeki payının ggftinwn dolayısıyla uzun vadede daha hızlı ve istikrarlı bir gelişme elde etmek mümkün olacaktır.

Tarım sektörü için öngörölmüş bulunan yüzde 4,1 gelişme hızı, artan nüfus ve gelir dolayısıyla yükselen gıda talebini, enflasyona meydan vermeden, yurt içi üretimle karşılamak, tarım ürünleri ithalâtı zorunluluğuna yol açmamak ve ödemeler dengesindeki baskıları artırmamak, tarım sektöründe çalışanların hayat standartlarını yükseltmek ve tarımdan tarım dışı sektörlerle kaynak transferleri sağlamak için zorunlu olmaktadır.

TABLO : 36 — Faktör Fiyatları ile Net Yurt İçi Gelirleri ve Gayrisafi Milli Hasıla : 1967 - 1972

(Milyar T. L)
(1965 fiyatları ile)

	1967	1972	Endeks	Yıllık ortalama Artış %	GSMH'ya Oranları %	
					1967	1972
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tarım	25,3	30,9	122,1	4,1	29,7	25,9
Sanayi	13,9	24,5	176,3	12,0	16,3	20,5
Ulaştırma	5,0	7,1	142,0	7,2	5,9	5,9
İnşaat	4,3	6,1	142,0	7,2	5,0	5,1
Konut	2,7	3,6	133,3	5,9	3,1	3,0
Diğerleri	20,3	27,2	134,0	6,0	23,9	22,9
Yurt içi gelir (FF)	71,5	99,4	139,0	6,8	84,0	83,3
G. S. M. H.	85,1	119,4	140,3	7,0		

4. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ:

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, ekonominin elinde bulunduracağı toplam kaynaklar gayrisafi milli hasıla ile dış tasarruflardan meydana gelmektedir. Gayrisafi milli hasıla beş yıllık dönemde yüzde 40,3 artarak 1967 de 85,1 milyar liradan 1972 de 119,4 milyar liraya yükselecektir. Ancak gerek ödemeler dengesinde karşılaşılan açık, gerekse iç tasarrufların öngörülen gelişme hedefine ulaşmak için yeterli olmaması dolayısıyla, bu dönemde, yurt dışından yabancı tasarruflar şeklinde kaynak transferi zorunlu olacaktır. Bu sebeple dış tasarrufların GSMH içindeki payı düşmekle beraber 1967 de 1,7 milyardan 1972 de 2,0 milyar liraya yükselecek ve böylece toplam kaynaklar dönem başlangıcında 86,8 milyar lira iken 1972 de 121,4 milyar lirayı bulacaktır.

TABLO : 37 — Kaynaklar Harcamalar

(Milyar T. L.)
(1965 fiyatları ile)
% Artış

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	Beş yıllık	Yıllık
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
A) Toplam kaynaklar	86,8	92,9	99,4	106,4	113,6	121,4	39,9	7,0
1. GSMH	85,1	91,1	97,4	104,3	111,6	119,4	40,3	7,0
2. Dış tasarruflar	1,7	1,8	2,0	2,1	2,0	2,0	17,6	3,3
B) Toplam harcamalar	86,8	92,9	99,4	106,4	113,6	121,4	39,9	7,0
1. Yatırım harcamaları	16,9	18,8	21,0	23,6	26,6	29,0	71,6	11,4
a) Sabit sermaye								
Yatırımlar	16,1	17,5	19,6	22,1	25,0	27,3	69,6	11,2
Özel yatırımlar	7,4	8,1	9,3	10,5	11,7	13,3	79,7	12,5
Kamu yatırımları	8,7	9,4	10,3	11,6	13,3	14,0	60,9	10,0
b) Stok gelişmeleri	0,8	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	112,5	16,3
2. Tüketim harcamaları	69,9	74,1	78,4	82,8	87,0	92,4	32,2	5,8
a) Özel tüketim	57,9	61,1	64,5	67,8	70,4	74,1	28,0	5,1
b) Kamu tüketimi	12,0	13,0	13,9	15,0	16,6	18,3	52,5	8,8

Yurt içinden ve dış alemden sağlanan kaynakların genel ekonomik ve sosyal amaçlara uygun olarak ve ekonominin verileri dikkate alınarak tespit edilen harcama hedefleri Tablo 37 de verilmektedir.

Kaynaklar ve harcamalar arasında kurulan eşitlik bir fiziki eşitlik olup, kullanılabilir mal ve hizmetlerin hedef alınan seviyede gerçekleşmesi, harcama dağılımı ve seviyeleri için konulan Plan hedeflerinin gerçekleşmesi ile mümkün olacaktır. Bu dengenin istenen seviye ve birleşimde gerçekleştirilmesi ekonomik istikrarı korumak için en önemli şarttır.

a) *YATIRIM HARCAMALARI:*

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde öngörülen gelişme hızına ulaşmak, ekonominin uzun vadeli olarak kendi imkanlarına dayalı gelişmesinin gerektirdiği ekonomik yapıyı kurmak, sosyal adalet ilkesi uygulamasına devam etmek için zorunlu görülen yatırım seviyesi 1967 de 16,9 milyar T.L. dan 1972 de 29,0 milyar T.L. sına çıkacaktır. Bu hedefin gerçekleşmesi için yatırımların yılda ortalama yüzde 11,4 artman öngörülmeyle beraber yılların özelliği dikkate alınmış ve yatırım seviyesi her yıl için tespit edilmiştir.

Yatırım harcamalarının 1967 de yüzde 46,7 sinin 1972 de ise yüzde 49,3 ünün özel sektöre yapılacağı tahmin edilmiştir, özel sektörün yapacağı yatırım seviyesinin tespitinde ilk Plan uygulamasının verileri, özel sektörün finansman imkânları, karma ekonominin kuralları ve İkinci Plan döneminde yapılacak yatırımların teknolojik özellikleri ve sektörel dağılımı dikkate alınmıştır.

Toplamı yatırımların özel ve kamu kesimleri arasındaki zorlayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Uzun vadede ekonomik bakımından önemli olan, yatırımların toplam seviyesi ve çeşitli sektörler arasındaki dağılımıdır. Gönüllü tasarruflar tahminlerden hızlı arttığı takdirde kamu yatırım gereği azalabilecek veya özel tasarruflarda aksi yönde bir eğilimin belirmesi halinde kamu yatırımlarını öngörülen seviyelerin üzerine çıkarmak gerekecektir. Ancak kamu yatırımlarının hedef alınan seviyelerde gerçekleştirilmesi kamu sektörü için emredici olan Planın başarılı uygulamasının en önemli şartıdır.

Birinci Plandan farklı olarak İkinci Planda stok değişimleri ayrıca ele alınmıştır. Stok artışları tanım ve sanayi üretim artışlarına bağlı olarak hesaplanmıştır. Stok artışlarının vatmm harcamaları içinde gösterilmesi, özel tüketim gelişmesini açıklıkla izlemek için de gerekli görülmektedir.

Yatırım harcamaları gayrisafi milli hasılanın 1967 de yüzde 19,9 undan 1972 de yüzde 24,3 üne varmaktadır. Yatırımların kamu kesimi ve özel kesim arasındaki bölümünü ile sabit sermaye ve stok artışları arasındaki dağılımınının ayrıntısına yatırım tasarruf dengesi kısmında değinilmiştir.

b. TÜKETİM HARCAMALARI :

Tüketim harcamaları 1967 de gayrisafi milli hasılanın yüzde 82,1 i iken 1972 de yüzde 77,4 tine düşecektir. Planın öngördüğü hedeflere ulaşmak için kamu ve özel tüketim artışında belli seviyeleri aşmamak gerekli görülmüş ve toplam tüketimin beş yılda ortalama yüzde 5,8 artması hedef alınmıştır. Özel sektöre yapılan gelir dışındaki transferleri de kapsıyan kamu tüketiminin yılda ortalama olarak yüzde 8,8 artacağı ve gayrisafi milli hasıla içindeki payının 1967 de yüzde 14,1 den 1972 de yüzde 15,3 e yükseleceği öngörülmüştür.

Yatırım ve tasarrufların hızla artırılması ilkesine paralel olarak özel tüketim harcamalarının ikinci Beş Yıllık Plan döneminde yılda ortalama yüzde 5,1 artırılması hedef alınmıştır, özel tüketim harcamalarının gayrisafi millî hasıla içindeki oranının 1967 de yüzde 68,0 dan 1972 de yüzde 62,1 e düşeceği öngörülmektedir.

Özel tüketim harcamalarının gayrisafi milli hasıla içindeki payının zaman içerisinde azalacağı varsayılmakla beraber, yılda ortalama yüzde 5,1 oranında artırılması buna karşılık nüfusun yüzde 2,6 artacağı tahmin edilmesi dolayısıyla toplumun yasama standardının bir göstergesi olan nüfus başına özel tüketimde yaklaşık olarak yılda ortalama yüzde 2,5 çevresinde bir artışın sağlanabileceği tahmin edilmektedir. Böylece 1967 yılında 1 755 lira olan fert başına özel tüketim 1972 yılında 1 980 liraya yükselecektir.

Ayrıca, özel tüketimdeki artışın yanunra özellikle sağlık, eğitim gibi kamu gelişme cari harcamalarının fertlerin hayat standartları üzerinde olumlu etkiler yaptığı dikkatten uzak tutulmamalıdır. Bunun ötesinde, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, gelirin kişiler arasında daha adil bir şekilde dağılımını sağlamak amacıyla izlenecek politika sonucun» da» düşük gelir gruplarının tüketiminde ortalama dan daha hızlı bir artış olacaktır.

Toplam özel tüketimin başlıca gruplara göre ayrımı Tablo 38 de özetlenmiştir, İkinci Plan döneminde özel tüketimin yapısında nispi bir değişikliğin meydana geleceği tahmin edilmektedir. Bununla beraber 'başlıca mal grupları veya sektörler'e göre, harcamaların mutlak seviyesinde, genel bir artışın meydana geleceği de öngörülmektedir. Başlıca gruplara göre bu bünye değişiklikleri şöyle özetlenebilir:

Tarım grupundaki özel tüketimin toplam özel tüketime oranı 1967 de yüzde 27,8 iken, 1972 de yüzde 26,0 a düşmektedir. Gıda grıyuna yapılan harcamalarda ise, hem mutlak hem de oransal artış öngörülmektedir. Bu grupun toplam tüketim içindeki oranı 1967 de 20,4 iken 1972 de yüzde 21,5 e yükselecektir. Bunun, ekonomi geliştikçe fertlerin tüketim harcamalarının işlenmemiş tarımsal ürünlerden işlenmiş gıda snaddelerine kaydırma eğilimine uygun bir durum olduğu söylenebilir.

TABLO : 38 — İkinci Beş Yıllık Plan Döneminde Özel Tüketim Harcamaları

(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları)

Sektörler	1967 yılı		1972 yılı	
	Mutlak değer (1)	Yüzde dağılım (2)	Mutlak değer (3)	Yüzde dağılım (4)
1. Tarımsal gıda maddeleri	16,1	27,8	19,3	26,0
2. Yakacak maddeleri	0,5	0,9	0,6	0,8
3. İşlenmiş gıda maddeleri, içki, ve tütün	11,8	20,4	15,9	21,5
4. Dokuma ve giyim	4,5	7,8	5,2	7,0
5. Diğer sınat maddeler	5,5	9,5	7,9	10,7
6. Elektrik	0,2	0,3	0,4	0,5
7. Hizmetler	19,3	33,0	243	33,5
Toplam	57,9	100,0	74,1	100,0

5. YATIRIM TASARRUF DENGESİ :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gayrisafi milli hasılda 34,3 milyar liralık artış sağlamak için, 3.25 olarak hesaplanan stok hariç sermaye nasıla katsayısına göre beş yılda 111,5 milyar liralık sabit sermaye yatırımı yapmak gerekecektir. Aynı dönemde ekonomide 7,5 milyar liralık stok artışı olacağı tahmin edildiğinden toplam yatırımlar 110,0 milyar lirayı bulacaktır.

İkinci Plan döneminde hedef olarak alınan gelişme hızına erişilmesi ve ekonomide genel istikrarın korunması, yatırımların gerçek tasarruflar ile karşılanmasını gerekli kılmaktadır.

İkinci Plan döneminde gönüllü tasarrufların gelişimi önceki dönemlerde doğan eğilimin tespiti ve gönüllü tasarrufları teşvik için öngörülen sermaye piyasasının kurulması ve banka, sigorta sisteminde kurumsal değişiklikler gibi tedbirlerin tamamen gerçekleştirileceği dikkate alınarak tespit edilmiştir. Böylece 1967 de gayrisafi milli hasılanın yüzde 8,9 u olan gönüllü tasarruflar beş yılda yüzde 55,3 veya yılda ortalama yüzde 9,2 artarak 1972 de gayrisafi milli hasıla yüzde 9,9 una ulaşmaktadır.

Kamu tasarrufları mevcut gelir sisteminin sağlayacağı toplam net kamu gelirleri, ve yatırımlar dışında kalan kamu harcama hedefleri esas alınarak hesaplanmıştır.

Gönüllü tasarruflarla ek gayret gösterilmeden sağlanacak kamu tasarruflarının toplamı dikkate alındığında ekonomide yıldan yıla artan miktarlarda tasarruf açığı belirmektedir. Tablo 39 da görüldüğü gibi tasarruf açığının bir kısmı dış tasarruflarla karşılanacaktır. Kalan ek tasarruf gereği ise, kamu tasarruflarını artırıcı gayretler ile karşılanacaktır.

İkinci Plan döneminde tasarruflar ile gayrisafi millî hasıla arasındaki ilişki Tablo 41 de gösterilmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ekonomide meydana gelecek tasarruf açığının nasıl kapatılacağı «Kamu kesiminin dengesi» ve «Vergi politikası» bölümlerinde genel hatları belirtilmiştir.

TABLO : 39 — Tasarruf Açığı

(Milyar T. L.)

(1965 fiyatları ile)

	1967 (1)	1968 (2)	1969 (3)	1970 (4)	1971 (5)	1972 (6)
Toplam yatırımlar	16,9	18,8	21,0	23,6	26,6	29,0
Yurt içi tasarruflar	14,9	16,4	18,2	20,3	22,6	24,5
a) Gönüllü tasar.	7,6	8,4	9,3	10,1	10,8	11,8
b) Kamu tasar.	7,3	8,0	8,9	10,2	11,8	12,7
Ek tasarruf gereği	2,0	2,4	2,8	3,3	4,0	4,5
Dış tasarruflardan karşılancak gerek	1,7	1,3	2,0	2,4	2,0	2,0
Yurt içi tasarruflarla karşılancak gerek	0,3	0,6	0,8	1,2	2,0	2,5

Bu suretle İkinci Beş Yıllık Plan döneminde toplam tasarrufların gayrisafi milli hasıla içindeki payı 1967 de yüzde 19,9 dan 1972 de yüzde 24,3 e çıkarılacak ve beş yıllık dönemde ortalama olarak gayrisafi milli hasılanın yüzde 22,7 sini bulacaktır.

Öte yandan iç tasarrufların yeterli olmaması ve özellikle ödemeler dengesi açığı dolayısıyla dış tasarruflara başvurmak zorunlu olacaktır. Ancak iç tasarrufların yılda ortalama yüzde 12,2 artırılmasına karşılık dış tasarruflardaki artış, oranı yüzde 3,3 çevresinde kalacak ve gayrisafi milli hasıla içindeki payı 1967 de yüzde 2 den 1972 de yüzde 1,7 ye düşecektir. Yurt İçi tasarrufların gayrisafi milli hasılaya oranı ise aynı yıllar arasında yüzde 17,9 dan yüzde 22,6 ya yükseltilecektir.

6. KAMU KESİMİNİN DENGESİ VE FİNANSMANI:

Tarihi ve geleneksel nedenlerle Türkiye'de kamu kesiminin ekonomi içindeki yeri büyük ve önemlidir. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payının yüzde 53,3 ten 1972 de yüzde 50,7 ye düşmesinin öngörülmesine rağmen kamu kesiminin ekonomik gelişme konusundaki önemli rolü devam edecektir. Karma Ekonomi Politikası Bölümünde genel hatlarıyla belirtilen faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için kamu gelirlerinin gayrisafi milli hasılaya oranının 1967 de yüzde 27,4 den 1972 de yüzde 31,3 e yükseltilmesi gerekmektedir.

TABLO : 40 — 1967 - 1979 Yatırım Tasarruf Dengesi
Milyar T. L.
1965 fiyatları

Yıllar	Sabit sermaye yatırımları (1)	.Stok artışları (2)	Toplam yatırımlar (3)	Yurt içi tasarruflar (4)	Dış tasarruflar (5)	Toplam tasarruflar (6)
1967	16,1	0,8	16,9	153	1,7	16,9
1968	17,5	1,3	18,8	17,0	13	18,8
1969	19,6	1,4	21,0	193	2,0	21,0
1970	22,1	1,5	23,6	21,5	2,1	23,6
1971	25,0	1,6	26,6	24,6	2,0	26,6
1972	27,3	1,7	29,0	27,0	2,0	29,0
1968 - 1972 Toplamı	111,5	7,5	119,0	109,1	9,9	119,0
<i>Gayrisafi Milli Hasılının yüzdesi olarak</i>						
1967	18,9	0,9	19,8	173	2,0	19,9
1968	19,2	1,4	20,6	18,6	2,0	20,6
1969	20,1	1,4	21,5	193	2,0	21,5
1970	21,2	1,4	22,6	203	2,0	22,6
1971	22,4	1,4	23,8	22,0	1,8	23,8
1972	22,9	1,4	24,3	22,6	1,7	24,3
Ortalama	21,3	1,4	22,7	203	1,9	22,7
Ortalama yıllık % artış oranı	113	16,8	11,4	123	3,3	11,4

TABLO : 41 — Gayrisafi Milli Hasıla -Tasarruflar

(Milyar TL.)
(1968 fiyatları)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	5 Yıllık	% Artışlar Yıllık
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Gayrisafi milli hâsıla	85,1	91,1	97,4	104,3	111,6	119,4	40,3	7,0
Kullanılabilir gelir	65,5	69,5	73,8	77,9	81,2	85,9	31,1	5,6
Kullanılabilir gelir gayrisafi milli hâsıla	77,0	76,3	75,8	74,7	72,8	71,9	—	—
Özel iç tasarruf	7,6	8,4	9,3	10,1	10,8	11,8	55,3	9,2
Özel iç tasarruf kullanılabilir gelir	11,6	12,1	12,6	13,0	13,3	13,7	—	—
Kamu tasarrufu	7,6	8,6	9,1	11,4	13,8	15,2	100,0	14,9
Kamu tasarrufu gayrisafi milli hasıla	8,9	9,4	10,0	10,9	12,4	12,7	—	—
Toplam iç tasarruf	15,2	17,0	19,0	21,5	24,6	27,0	77,6	12,2
Toplam iç tasarruf gayisafi Milli hasıla	17,9	18,7	19,5	20,6	22,0	22,6	—	—

a. KAMU HARCAMA HEDEFLERİ :

İkinci Plan döneminde, genel ekonomik ve sosyal amaçlara uygun olarak tespit edilen kamu harcama hedefleri Tablo 42 de gösterilmiştir. Kamu harcamaları, bu kesimin, ekonomide yaratılan fizik kaynaklardan hedeflere ulaşmak için yaptığı yatırım ve cari mal ve hizmet ödemeleri ile gelir ve sermaye transferlerini kapsamaktadır. Fiziki harcama hedeflerine ulaşabilmek için fiyat istikrarının, yatırım ve tüketim malları arasındaki nispi fiyat dengesinin bozulmaması gerekmektedir.

1. YATIRIM HARCAMALARI :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde kamu kesimince yapılacak yatırımların hacmi, sektöre! dağılımı ve öngörülen gelişme hızı yapısal değişime uygun olarak tespit edilmiştir. Kamu yatırımlarının hedef alınan bacımları kamu tüketimi ile özel tüketim ve kamu tüketimi ile yatırımlar arasında yapılan tercihleri de göstermektedir. Kamu yatırımlarının dağılımında İkinci Beş Yıllık Planla öngörülen yapısal değişiklik, üretimin bileşimi ve bölgelerarası denge gibi konular gözönünde tutulmuştur.

Kamu kesimi içinde yatırım yapan kamu kuruluşları Genel ve Katma Bütçeli Daireler, Mahalli idareler, Döner Sermayeli idareler ve iktisadi Devlet Teşebbüsleridir. Devlet genel ve katma bütçeye konulan ödeneklerle özellikle altyapı yatırımlarını gerçekleştirecek, İktisadi Devlet Teşebbüsleri ve Döner Sermayeli idareler ise daha çok mal ve hizmet üreten yatırımlara yöneleceklerdir. Mahalli idareler genellikle mahalli hizmetlerin nitelik ve niceliğini artırıcı yatırımları yapacaklardır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de ekonomik gelişmeyi sağlamada önemini muhafaza edecek olan kamu yatırımları 1967 yılında 9 milyar liradan yılda ortalama yüzde 10,3 artarak 1972 yılında 14,7 milyar liraya varacaktır. Bu dönemde kamu yatırımlarının toplam kamu harcamaları içindeki payı yüzde 38,6 dan yüzde 39,8 e yükselecektir.

2. CARİ HARCAMALAR :

Kamu kesiminin genel gelişme hedeflerine varmak için yapmak zorunda olduğu cari harcamaların hedef olarak Tablo 42 de verilmiştir.

Genel ve Katma Bütçeli Dairelerle Mahalli idarelerin cari giderlerini kapsayan bu harcamalar üst «mır olarak tespit edilmiştir.

Döner sermayeli kuruluşlarla İktisadi Devlet Teşebbüslerinin işletme giderleri ile cari gider niteliğindeki harcamaları birlikte düşünüldüğü ve bunların yarattıkları öz kaynaklar net olarak dikkate alındığı için, bu kuruluşların harcamaları ayrıca cari giderler içerisinde gösterilmemiştir. Yaratacakları öz kaynaklara etkisi dolayısıyla bu kuruluşların: cari giderleri Plan dönemi içinde dikkatle izlenecektir.

Cari giderlerin tespitinde 1967 de ulaşılacak giderler tutan veri olarak alınmış ve gelişme genel hedeflerini aksatmadan kamu hizmetlerinin nitelik ve niceliğinin mümkün olan ölçüde artırılması başlıca kriter olarak kullanılmıştır.

İkinci Plan döneminde kamu cari giderleri yılda ortalama yüzde 8,5 artacak, 1967 de gayrisafı milli hasılanın yüzde 12,8 i, 1972 de yüzde 13,7 si çevresinde olacaktır.

Kamu gelirlerinin daha büyük bir kısmının yatırımlara ayrılabilmesi cari giderlerin mümkün olan ölçüde kısıtlanmasını gerektirmektedir. Bu hedefin tespitinde ekonominin genel gelişme hızı, nüfus artışı ve sosyal refahın artırılması için yapılması gerekli harcamalar bir arada düşünülmüştür. Kamu cari harcamalarını, devletin yapmakla görevli olduğu emniyet, eğitim, sağlık, adalet gibi hizmetleri yeteri nitelikte yerine getirebilmesi için, daha fazla kısmak mümkün olamamıştır. Öngörülen cari harcama seviyeleri bu hizmetleri ancak kısmen iyileştirebilmek imkânını verecektir. Cari giderler gelişme carileri ve diğer cariler olarak ayrılmış, tarımsal yayım harcamalarının yüzde 15, sosyal altyapıyı kuracak ve kuvvetlendirecek olan eğitim ve sağlık carilerinin yüzde 13, diğer gelişme carilerinin yüzde 12 çerçevesinde artmasının İkinci Plan dönemi için uygun ve yeterli olacağı tespit edilmiştir. Kalan cari giderler de savunma ve diğer cari giderler olarak ayrılmış, savunma carilerine, milli muhasebe prensiplerine ve diğer ülkeler uygulamalarına paralel olarak milli savunma alt - yapı yatırımları eklenmiştir. Mahalli idarelerin cari giderleri ile diğer cari giderler ise yüzde 8 çevresinde artacaktır.

3. TRANSFER HARCAMALARI:

Transfer harcamaları yalnız genel ve katma bütçeli dairelerin transferlerini kapsamaktadır.

Transfer harcamaları kısmen otonom, kısmen de kanuni zorunluklara dayanılarak yapılmakta olup, özellikle gelir ve sermaye transferlerini kapsamaktadır.

1967 yılı transfer harcamaları veri olarak alınarak, iç ve dış borçların İkinci Plan döneminde vadesi gelecek olanları ile ödenecek faizler, yapılacak yatırımlar için gerekli istimlak bedelleri ve diğer kanuni ödemeler gözönünde tutulmak suretiyle Plan dönemi için tespit edilen transfer harcamaları Tablo 43 de gösterilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde özel sektörün yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payını öngörülen oranlara çıkarabilmek için 1970 yılından itibaren özel kesime transfer yapılması gerekli görülmüştür. 1970 yılında 400 milyon lira olan net kaynak transferinin 1971 de 900 milyona ve 1972 yılında 1,5 milyara çıkması gerekmektedir.

b. KAMU GELİR HEDEFLERİ :

Planda kamu kesimi için öngörülen harcama hedeflerine ulaşılabilmesi, bu amaçla yeterli gelirlerin sağlanmasına bağlıdır.

İkinci Plan döneminde kamu gelirlerinin mevcut gelir sistemi ve uygulanmakta olan mevzuat ile ulaşacağı seviyeler Tablo 44 de gösterilmiştir.

Tabloda gösterilen kamu gelir hedeflerinin tespitinde gözönünde tutulan varsayımlar ve özellikler gelir gruplarına göre şunlardır :

(1) Vergi gelirleri:

Bu grup sadece konsolide bütçenin vergi gelirlerini kapsamaktadır. Bu vergilerin Vasıtalı ve Vasıtasız ayrımı Tablo 44 de verilmektedir.

Vasıtasız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1967 de yüzde 30,2 den, 1972 de yüzde 29,3 e düşmektedir. Bunun nedenlerinden biri uygulaması ertelenen asgari geçim ve götürü gider indirimi kanununun 1968 basında yürürlüğe girmesidir.

Vasıtasız vergilerin başlıcaları Gelir Vergisi ile Kurumlar Vergisidir. Bu vergilerden sağlanacak gelirler, geçmiş dönem uygulama sonuçları ve İkinci Plan döneminde gayrisafi millî hasıla için öngörülen artışlar gözönünde tutularak tahmin edilmiştir. Gelir Vergisi hâsılatının 1968 de asgari geçim ve götürü gider indirimlerindeki artışa paralel olarak düşeceği hesaba katılmıştır. Diğer Vasıtasız vergilerin hâsılatından da geçmiş uygulama ve vergilerin özellikleri dikkate alınarak tahmin edilmiştir. Vasıtasız vergilerden sağlanacak gelirler yılda ortalama yüzde 8,3 artacaktır.

Vasıtalı Vergi gelirlerinin tahmininde herbirinin bağlı olduğu büyüklüklerde İkinci Plan döneminde meydana gelecek değişmeler dikkate alınmıştır. Bu vergilerin içinde ithale bağlı olanlar en önemli alt grubu teşkil etmektedir. Tapılan gelir tahminlerinde, Planın ithal tahminleri ile, bu vergilerin özellikleri gözönünde tutulmuştur. İç üretime veya iç-tüketime bağlı olan vergi gelirlerinin tahmininde bu büyüklükler için-İkinci Planın hedefleri dikkate alınmıştır. Hizmet vergilerinin tahmininde kullanılan metot da aynıdır. Diğer Vasıtalı Vergilerden sağlanacak gelirler geçmiş uygulamalarına ve vergilerin özelliklerine göre tahmin edilmiştir. Bu gruptakî vergilerin hâsılatı yılda ortalama yüzde 9,2 artacaktır.

Vasıtalı Vergilerden Tekel Savunma Vergisi ve safi hâsılatı ile Şeker istihlâk Vergisi tahminlerinde kuruluşların mali bünyelerinde gerekir iyileşmenin sağlanacağı varsayılmıştır. Akaryakıt istihsal Vergisi tahsilatında özellikle gümrüklere bağlı olarak gerekli düzeltmenin yapıldığı varsayılmıştır.

(2) Vergi dışı gelirler:

Vergi dışı gelirler Genel Bütçenin vergi dışı normal gelirleri, bazı özel fon gelirleri ile katma bütçe gelirlerinden, meydana gelmektedir. İkinci Plan dönemi gelir tahminleri geçmiş dönemdeki gelişmeler ve bu gelirlerin özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır. Bu gelir grubu yılda, ortalama yüzde 2,8 artış gösterecektir.

(3) Öz kaynak ve fonlar:

Bu gelir grubu mahalli idarelerin öz kaynakları döner sermayeli kuruluşların gelirleri ile İktisadi Devlet Teşebbüslerinin öz kaynak ve fonlarını kapsamaktadır.

Mahalli idarelerin gelirleri mevcut gelir sisteminin, bir değişiklik yapılmadığı takdirde, İkinci Plan döneminde saghyahileceği gelirler olarak tahmin edilmiştir. Bu İdarelere, kanuni zorunluluklar dışında konsolide bütçeden sermaye transferleri yapılmadığı için, gelirlerinde önemli oranda bir artış olduğu takdirde bazı hizmetlerin bu idarelerce yapılması sağlanacaktır.

Döner sermayeli kuruluşların gelirleri sadece yatırımlarına ayıracakları gelirleri göstermektedir.

İktisadi Devlet Teşebbüslerinin yaratacakları öz kaynaklar ve fonlar tahmin edilirken mevcut işletmeciler kurumlarının mali durumlarında meydana gelecek değişimler, yeniden kurulacak kapasitelerin etkileri ile yeniden faaliyete geçecek teşekküllerin kapasite ve mali durumları incelenmiş bu gelirlere tasarrufçu kurumların yaratacakları net fonlar eklenmiştir. İktisadi Devlet Teşebbüslerinin yaratacakları kaynakların yılda ortalama yüzde 19,3 artarak 1967 yılında 1,9 milyardan 1972 yılında 4,6 milyara yükseleceği öngörülmüştür. Bu önemli artışta 1967 yılında yapılan fiyat ayarlamaları ile daha yaygın bir Sosyal Sigorta düzeni kurmak için sigortalı kapsamında yapılacak değişiklik de gözönünde tutulmuştur. İktisadi Devlet Teşebbüslerinin, özellikle işletmeciler kurumlarının, öz kaynak ve fonlarının artırılması ve kamu gelirleri ve kamu tasarrufları içinde bunların önem kazanması İkinci Plan döneminde bu kuruluşların faaliyetlerinin önemle izlenmesini zorunlu kılmaktadır.

(4) *Karşılık paralar:*

Ödemeler dengesinde özel ve kamu kesimlerinin dış borç ödemeleri, özel yabancı sermaye ve bedelsiz ithalât gibi sermaye hareketleri kalemlerinin özellikleri gözönünde tutularak dış finansman gereğinden özel kesime yönelecek olan miktar hesaplanmış ve 'kalanın kamu kesimine kullanılması öngörülmüştür. Ödemeler dengesinde sağlanacak iyileşmeler sonucu bu gelirlere 1967 ye oranla 1972 de bir düşme beklenmektedir.

(5) *Tasarruf Bonusu geliri:*

Tasarruf bonusu mecburi borçlanma niteliğinde olduğu için normal gelirler arasında yer almaktadır, İkinci Plan döneminde hasılatının ne olacağı tahmin edilirken 1967 yılında uygulamada yapılacak olan değişiklikler ve bunların gelir düşürücü etkileri gözönünde tutulmuştur.

c) *KAMU KESİMİNİN DENGESİ :*

Kamu kesimi için verilen harcama hedefleri ve mevcut getiri sisteminin sağlayabileceği gelirlere göre kamu kesimi dengesi Tablo 45 de verilmektedir. Kamu kesiminin dengesini kurmak üzere sağlanacak ek finansman gereği 1968 de 0,6 milyardan 1972 de 2,5 milyar TL. sına çıkmaktadır.

Finansman gereğinin kamuya yöneltilecek gerçek kaynaklarla, karşılanması ekonomide istikrarın korunması için gereklidir. Kamu kesiminin finansman gereğinin sağlanmasında izlenecek politikada temel ilke mevcut sistemin mahzurlarını azaltmaktır. Ayrıca ek finansman gereğinin karşılanmasında gelirin fertler arasında dağılımına olumlu yönde etid yapmak ve kalkınmanın hedef alınan hızda ve nitelikte gerçekleşmesini mümkün kılmak amaçları da gözetilecektir.

d) *FİNANSMAN GEREĞİNİN KARŞILANMASI :*

Finansman gereğinin sağlanmasında alınacak tedbirler ve başvurulacak kaynaklar şu suretle özetlenebilir.

(1) *İç borçlanma:*

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde uzun vadeli borçlanma yoluyla sağlanacak kaynaklar Planın finansmanında kullanılacaktır. Kısa vadeli borçlanmaya cari nakit ihtiyacını karşılamak için başvurulacaktır.

Kamu kesiminin borçlanmasını kolaylaştırabilmek için daha yaygın dağılımını sağlamak, özel tasarrufların artmasını teşvik etmek, sermaye piyasasının kurulmasını sağlamak ve iyi işleminde düzenleyici rol oynamak gözetilecek hususlardır.

Kamu kesimi kısa vadeli nakit ihtiyaçlarını karşılamak, para politikasının etkenliğini artırmak için 'kısa vadeli borçlanmaya da gidebilecektir. Kısa vadeli borçlanma alanında ekonominin gidişine uygun düşecek bir politika izlenecek, ekonomik şartların elverdiği ölçüde Merkez Bankası kaynaklarına da başvurulabilecektir.

(2) *Vergi gayretlerinin artırılması*

Planın ek finansman gereğinin karşılanmasında kullanılacak başlıca kaynak vergi gelirleridir. Bu amaçla öncelikle mevcut vergi sisteminin hâsılatını artırıcı tedbirler alınacak ve vergi rezervi olan sektör ve alanların vergilendirilmesine gidilecektir. Vergilemede gözetilecek ilkeler ve alınacak tedbirler genel tatlan ile vergi politikası bölümünde açıklanmıştır.

(3) *Mahalli idare gelirlerinin artırılması :*

Mahalli İdare gelir sisteminde yapılacak reform ile bu idarelerin öz gelirleri büyük ölçüde artırılabilecektir. Belediye Gelirleri Kanununun değiştirilmesi, yeni bir arazi ve bina sayımının yapılması mali tevzin kanununun çıkarılması, mahalli idareler gelir reformunun ana noktalarıdır. Gelir reformuna paralel olarak yeni bir hizmet bölüşümünün sağlanması, İkinci Planm kamu kesimince gerçekleştirilecek hedeflerine ulaşmada etken bir rol oynayacaktır.

(4) *Katma bütçe gelirlerinin artırılması:*

İkinci Plan döneminde katma bütçeli dairelerin yaptığı hizmetlerden mümkün olduğu ölçüde yararlananların ödeme gücü oranında bir ücret karşılığı sağlanması esas olacak; gelirlerin bu tedbirlerle artırılmasına çalışılacaktır.

(5) *İktisadi Devlet Teşebbüslerinin öz kaynak ve fonlarının artırılması*

İktisadi Devlet Teşekküllerini yeniden düzenlemek için yapılmakta olan çalışmalar bitirilecek ve fiyat politikaları ilgili bölümde öngörüldüğü şekilde ayarlanarak yaratılacak öz kaynak ve fonlar artırılacaktır. Tasarrufçu kurumların yarattıkları fonlar, özellikle sosyal sigortaların kapsamının genişletilmesine paralel olarak artırılacaktır.

(6) *Döner sermayeli kuruluşların gelirlerinin artırılması.:*

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde döner sermayeli idarelerin sevk ve idaresini iyileştirmek, uygun bir fiyat politikası izlemelerine önem vermek ve faaliyet hacimlerini genişletmek suretiyle yaratacakları kaynaklar artırılacaktır.

Kamu kesiminde Planda öngörülen harcama hedeflerini gerçekleştirmesi ve bunu Planın, istikrar içinde gelişme hedefini zedelemeyen ve sosyal amaçlara uygun olarak yapabilmesi için harcamalarını sağlam kaynaklarla karşılaması zorunludur.

TABLO : 42 — Kamu Harcama Hedefleri 1967 - 1972

(Milyar TL.)
(1966 fiyatlar ile)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	Yıllık ortalama artış (1967-1972) %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. KAMU HARCAMALARI	23,3	25,4	27,6	30,6	34,4	37,4	9,9
2. Kamu cari harcamaları	10,9	11,9	12,9	14,0	15,2	16,4	8,5
3. Kamu yatırım harcamaları	9,0	9,9	10,9	12,2	13,9	14,7	10,3
4. Transfer harcamaları	3,4	3,6	3,3	4,4	5,3	6,3	13,1
Gayrisafi milli hasılanın yüzdesi olarak							
1. KAMU HARCAMALARI	27,4	27,9	23,3	29,3	30,8	31,3	
2. Kamu cari harcamaları	12,8	13,1	13,2	13,4	13,6	13,7	
3. Kamu yatırım harcamaları	10,6	10,9	11,2	11,7	12,4	12,3	
4. Transfer harcamaları	4,0	3,9	3,9	4,2	4,7	5,3	

TABLO: 43 — Transfer Harcamaları

(Milyar TL.)
(1965 fiyatları ile)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Gelir transferleri	1,8	1,9	2,0	2,1	2,1	2,2
2. Sermaye transferleri	1,6	1,7	1,3	2,3	3,2	4,1
3. Toplam	3,4	3,6	3,3	4,4	5,3	6,3
Toplam harcamalara oranı						
1. Gelir transferleri	7,7	7,5	7,2	6,9	6,1	5,9
2. Sermaye transferleri	6,9	6,7	6,5	7,5	9,3	10,9
3. Toplam	14,6	14,2	13,8	14,4	15,4	16,8

TABLO :44 — Kanat Gelir Hedefleri (1967 -1972)

(Milyar TL)
(1965 fiyatları ile)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	Yıllık ortalama artış %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Vergi gelirleri	14,9	16,8	17,3	18,9	20,7	22,8	9,0
Vasıtasız	4,5	4,6	5,0	0,5	6,1	6,7	8,3
Vasıtalı	10,4	11,8	12,3	13,4	14,6	16,1	9,2
2. Vergi dışı gelirler	1,8	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	2,8
3. Öz kaynak ve fonlar	4,2	6,0	5,3	6,1	7,3	7,7	12,9
4. Karşılık paralar	1,9	1,9	2,0	2,0	1,9	1,7	—
5. Tasarruf bonusu	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	11,4
6. Toplam gelir	23,0	24,8	26,8	29,4	32,4	34,9	8,7

Gayrisaflı millî hasılanın yüzdesi olarak

1. Vergi gelirleri	17,5	17,3	17,8	18,1	18,5	19,1
Vasıtasız	5,3	4,9	5,1	5,3	5,5	5,6
Vasıtalı	12,2	12,4	12,6	12,8	13,1	13,5
2. Vergi dışı gelirler	1,0	1,4	1,3	1,3	1,2	1,8
3. Öz kaynak ve fonlar	4,9	5,5	5,4	5,9	6,5	6,4
4. Karşılık paralar	2,2	2,1	2,1	1,9	1,7	1,4
5. Tasarruf bonusu	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0
6. Toplam gelir	27,0	27,2	27,5	28,1	29,0	29,2

Not: Tablo mevcut sistem ve mevzuat ile ulaşılabilecek kamu gelirlerini göstermektedir.

TABLO : 45 — Kamu Kesimi Dengesi (1967-1972)

	(Milyar TL). (1965 fiyatları ile)					
	1967	1968	1969	1970	1971	1972
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Kamu harcamaları	23,3	25,4	27,6	30,6	34,4	37,4
2. Kamu gelirleri	23,0	24,8	26,8	29,4	32,4	34,9
3. Ek finansman gereği	0,3	0,6	0,8	1,2	2,0	2,5
Gayrisafi milli hasılanın yüzdesi olarak						
1. Kamu harcamaları	27,4	27,9	28,3	29,3	30,8	31,3
2. Kamu gelirleri	27,0	27,2	27,5	28,1	29,0	29,2
3. Ek finansman gereği	0,4	0,7	0,8	1,2	1,8	2,1

7. ÖZEL SEKTÖRÜN FİNANSMANI :

Genel ekonomik gelişmenin hızlandırılabilmesi için özel sektörün İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, kalkınma çabalarına daha geniş ve artan bir ölçüde katkıda bulunması gerekli olmaktadır. Özel sektörün hızlı bir gelişme düzeninde, büyük ve verimli yatırımlara yönelmesi, karşılaşılan finansman sorununun üzerinde önemle durulmasını zorunlu kılmaktadır.

a. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Özel sektörün yatırım ve işletme faaliyetleri genellikle firmaların kendi kaynakları ve kredi sisteminden sağladıktan kaynaklarla finanse edilmektedir.

Özel sektörün 1962 - 1966 yılları arasındaki genel finansman hacmi Tablo 46 da verilmiştir.

TABLO : 46 — Özel Sektörün Kullandığı Krediler

	(Milyon T. L.;				
	1962	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Banka sisteminden özel Sek. yönelen krediler hacmi (Merkez Bankası kredileri dahil) (1)	8889	10065	11483	13561	16 796 (4)
2279 sayılı Kanuna tabi kuruluşlar kredi hacmi (2)	92	77	87	73	124
Teşkilatlanmamış kredi piyasası net kredi hacmi (3)	3600	3700	3000	3200	3500
Özel sektörün kullandığı krediler toplamı	12581	13842	14570	16834	

Kaynak : (1) T. C. Merkez Bankası
(2) Ticaret Bakanlığı
(3) Devlet Planlama Teşkilat*
(4) Koşum 1966 rakanudtr.

Özel sektörün finansmanına yararlı olan malî kurumlar, bankalar, özel sigorta şirketleri, 2279 sayılı Kanuna göre ödünç para vermeye yetkili şahıslar, kredi ve kefalet kooperatifleri ile teşkilatlanmamış para piyasasıdır.

Bu aracı kuruluşlar içinde özellikle 2279 sayılı Kanuna göre ödünç para vermeye yetkili şahıslarla teşkilatlanmamış para piyasasının özel sektörün finansmanındaki etkenliğini toplu şekilde düşünmek gerekir. 2279 sayılı Kanuna göre ödünç para verme işleriyle uğraşanlar Tablo 47 de, teşkilatlanmamış kredi piyasası Tablo 48 de gösterilmiştir.

TABLO : 47 — 2279 Sayılı Kanuna Göre Ödünç Para Verme İşleriyle Uğraşanlar

Yıl	Kuruluş sayısı	Yıl içinde verilen kredi tutarı (Milyon T. L.)
1961	85	100,8
1962	73	92,2
1963	80	77,1
1964	91	87,8
1965	86	73,0
1966	77	123,5

Kaynak : Ticaret Bakanlığı

*TABLO : 48 ~ Teşkilatlanmamış Kredi Piyasası
(Milyon T. L.)*

	1962	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yıl sonu teşkilatlanmamış kredi piyasası hacmi	6400	6800	5900	6200	6700
Bu meblâğın banka sisteminden gelen kısmı	2800	3100	2900	3000	3200
Net teşkilatlanmamış kredi hacmi	3600	3700	3000	3200	3500

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Son yıllarda özel sanayi sektörünün finansmanında gittikçe artan ölçüde etken olan bir kaynak da, dış borçlanmalar yoluyla sağlanan ve özel sektöre proje kredileri şeklinde yöneltilen imkanlardır.

Proje kredilerinde 1963 - 1966 devresinde kaydedileri gelişmeler Tablo 49 da gösterilmiştir.

Ayrıca, genel kredi sistemi dışında kamu kesimi özel fonlar kurarak ve kısa vadeli kredi vermek suretiyle özel sektörün finansmanına katılmaktadır.

Buna ek olarak Devletin özel sektörden gelir ve kurumlar vergileri, ait olduğu yılı ileyen devrede taksitle ve faizsiz olarak tahsil etmesi, vergileri taksitleme sistemi ve yatırım indirimi gibi uygulamalar da özel sektörün finansman ihtiyacını karşılamada dolaylı olarak kullanılmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde yeterli kaynakların yaratılmaması ve etkin bir dağıtım sisteminin kurulamaması dolayısıyla uzun vadeli kredi uygulamasına geçilememiştir. Öte yandan özel sektörün yatırımlarının finansmanı yanında işletme kredisi ihtiyacı üzerinde gereğince durulamamıştır.

TABLO : 49 — Özel Sektörün Kullandığı Proje Kredileri (1963 - 1966) (Bin dolar)

Kredi veren uluslararası kuruluş	Kredi tutarı	Kullanılan Miktar			1966 (11 ay)	Toplam	Bakiye (11/1966)
	(1)	1963 (2)	1964 (3)	1965 (4)	(5)	(6)	(7)
AID-DLP	149900	118 773	11820	10305	5327	146225	3675
IDA	45700	591	5 028	7440	17517	24576	21124
IBRD	18000	18000	—	—	—	18000	—
EÜB	6290	—	—	—	4775	4775	1515
Genel toplam	219890	137364	16848	17745	21019	193576	26314

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Özellikle sanayi sektöründe yatırım ve üretime bağlı olarak müteşebbisin geniş ölçüde yabancı kaynaktan yararlanmakta olması özel sektör için kredi sorununun önemini artırmaktadır.

Tablo 50 de özel sektöre ait sanayi işletmelerinde yapılan bir araştırmaya göre. 1962 - 1965 devresinde belli sektörlerde, net sabit kıymetlere yapılan yatırımlar ile öz sermaye, uzun ve kısa vadeli kredi ihtiyacı arasındaki bağıntılar verilmiştir.

Bu araştırmanın sonuçları, sınai yatırımlarda sabit kıymetlerin müteşebbisin öz sermayesi ile sağlandığını ancak üretime geçebilmek ve üretimi yürütebilmek için net sabit kıymet yatırımının iki katına yakın ölçüde yabancı kaynaklardan yararlanıldığını ortaya koymaktadır.

Banka sisteminden sağlanan krediler net sabit kıymet yatırımlarının yüzde 98,9 u ve diğer kaynaklardan sağlanan krediler yüzde 82,4 ünü meydana getirmektedir.

TABLO : 50 — Özel Sektöre Ait 285 Sanayi Kuruluşunda Yapılan, incelemeye göre 1962 - 1965 devresinde sektörlerde yalının ile öz sermaye ve uzun ve kısa kredi ihtiyacı arasında bağıntılar

	Kuruluş sayısı	Net sabit kıymetlerin dağılımı			Banka kredileri			Diğer krediler			Krediler		Toplam		
		TL (Bin)	%	Net Sabit Kıymetler (Esas)	Öz sermaye	Kısa Vade	Uzun Vade	Toplam	Kısa Vade	Uzun Vade	Toplam	Toplam Kısa vade	Toplam Uzun vade	Toplam Kredi	Öz ve Yabancı kaynaklar
Gıda	35	75503	5,93	100,0	124,6	43,1	40,7	83,8	36,6	3,1	30,7	79,7	43,8	123,5	
Dokuma (İplik, boya apre dahil)	72	631 197	49,43	100,0	157,4	111,7	24,7	136,4	79,8	6,4	86,2	191,5	31,1	222,6	
Giyim eşyası	11	16 162	1,27	100,0	196,2	85,3	11,1	96,4	116,2	5,5	121,7	181,7	16,6	218,1	
Kauçuk - lastik	12	144 187	11,32	100,0	108,7	20,5	46,2	66,7	15,0	18,7	33,7	35,5	69,9	100,4	
Kimya	23	33 072	2,59	100,0	323,4	148,8	32,0	180,8	161,7	88,8	250,5	310,5	120,8	431,3	
Plâstik işleme	8	19 579	1,54	100,0	173,1	177,9	13,4	191,3	61,4	—	61,4	239,3	13,4	252,7	
Demir - çelik metalürji	24	97 990	7,69	100,0	121,7	52,0	35,6	85,6	27,6	3,1	40,7	89,6	38,7	126,3	
Madeni eşya	37	69 124	5,42	100,0	164,7	63,5	27,8	91,3	60,8	4,6	65,4	124,3	32,4	156,7	
Makine İmalat sanayii	6	30 691	2,41	100,0	197,7	75,7	14,9	90,6	169,1	11,7	180,8	244,8	26,6	171,4	
Elektrik alet ve cihazlar	13	36 929	2,85	100,0	205,4	132,3	31,6	163,9	122,2	—	122,2	254,5	31,6	286,1	
Diğer sanayi	44	119 960	9,41	100,0	120,0	86,9	29,7	116,6	82,9	23,9	106,8	69,8	53,6	223,3	
285 kuruluş toplamı ve ortalaması	285	1 274 394	100,00	100,0	151,5	69,5	29,4	98,9	71,6	10,8	82,4	141,1	40,2	181,3	332,8

Özel sektörün kredi ihtiyacıyla ilgili yaklaşık nispi bağıntılar, sektör için ilave yatırım hedefleri düşünülürken bu yatırımların işletme faaliyetleri dolayısıyla gerekli kılacağı ek finansman ihtiyacının da gözönünde bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde gayrimenkul teminat gösterme şartı, taksitli satışların finansmanı için gerekli örgütlenmenin sağlanmaması, sanayicilerin hammadde alım ve pazarlama ile ilgili senetlerinin reeskont kolaylıklarından faydalanmaması ve nihayet orta vadeli kredi konusunda uygulamaya geçilememesi sanayicilerin banka sisteminden geniş ölçüde yararlanmalarını engellemiştir.

Sınai yatırım ve kredi bankalarının faaliyeti Birinci Beş Yıllık Plan döneminde beklenen yönde gelişmemiştir. Bu konuda ilk Planda kar amacı güdülmesi, kredinin yüzde 200 ü civarında gayrimenkul teminat aranması, ve hizmet masraflarının yüksekliği bu bankaların çalışmalarında ancak belli grup sanayicilerin yararlanması sonucunu ortaya çıkarmış, öte yanda bazı hallerde banka kaynaklarının sınırlı olması faaliyet alanının genişletilmesine imkan vermemiştir.

b. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

Özel sektörün 1968 - 1972 yıllarını kapsayan devrede toplam 57,4 milyar liralık yatırım yapacağı öngörülmektedir. Özel sektör yatırımları Tablo 51 de gösterilmiştir.

Özel sektörün yatırım ve üretim hedeflerine varabilmek için duyacağı finansman ihtiyacı özel sektörün gönüllü tasarrufları ve dış tasarruflardan özel sektöre ayrılacak pay ve kamudan özel kesime yapılacak transferler ile karşılanacaktır.

Gönüllü tasarrufların verimli yatırım alanlarına yöneltilebilmesi için mail kurumların daha iyi işler bir düzene kavuşturulmaları gerekmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gönüllü tasarrufların özel kesim için öngörülen yatırım hedeflerini finanse etmeye yeterli olmaması nedeniyle 1970 yılından itibaren kamudan özel kesime kaynak transferi zorunlu görülmektedir. Bu fonlar, daha çok kurulması teşvik edilecek, karma teşebbüsler ve kurulacak özel sektör Yatırım Bankası eliyle verimli alanlara yöneltilerek kullanılacaktır.

Özel sektörün yatırımları dolayısıyla ortaya çıkacak finansman ihtiyacını karşılayacak kaynaklar Tablo 51 de gösterilmiştir.

TABLO : 51 — Özel Yatırımlar ve Kaynaklar (1967 -1972)

(Milyar TL.)
(1965 fiyatlarıyla)
% Değişim

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	% Değişim	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	Beş yıllık	Ortalama yıllık
Özel yatırımlar	7,9	8,9	10,1	11,4	12,7	14,3	81,0	12,6
Kaynaklar	7,9	8,9	10,1	11,4	12,7	14,3	81,0	12,6
İç tasarruflar	7,6	8,4	9,3	10,1	10,8	11,8	55,3	9,3
Dış tasarruflar	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0	66,7	9,1
Kamudan net kaynak	-0,3	-0,2	—	0,4	0,9	1,5	—	—

8. ÖDEMELER DENGESİ VE DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

a. GELİŞMELER :

Birinci Beş Yıllık Plan döneminin tamamlanan ilk dört yılında ithalât ve ihracat yönünden öngörülen hedeflere genellikle ulaşılmıştır. Özellikle ihracat, tespit olunan hedeflerin üzerinde gerçekleşmiş; 1963 -1966 yılları ihracatı Birinci Planda öngörülen seviyelerin yüzde 12,3 oranında üstünde olmuştur. Planlı dönemin dört yılında ihracat ortalaması 433 milyon dolardır. Planlı dönemden önceki son dört yılın ortalaması ise ancak 3-50 milyon doları bulmuştur. Bu suretle dört yılda kaydedilen ortalama artış oranı yüzde 24 çevresindedir, ihracat gelirleri fiyatlarda beliren düşmelere rağmen gayrisafi milli hasıladan daha hızlı artmıştır. 1963 - 1966 yılları ihracatında gözlenen bir başka özellik de ihracatın yapısında kesin bir değişimin sağlanamamış olduğu, tarımsal karakterini koruduğudur.

1963 - 1966 yıllar ithalatı ise. yıldan yıla önemli dalgalanmalar göstermekle beraber Plan ve programlarda öngörülen tahminler çerçevesinde gerçekleşmiş bulunmaktadır. Döviz tıkanıklıkları, dış yardımların genellikle gecikmesi ve projelerin hazırlanması konusundaki aksamalar gibi nedenlerle düzensiz bir gelişme gösteren ithalat toplam olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen hedeflerin yüzde 0,5 oranında, altında kalmıştır. Genellikle dış yardımlara bağlı olarak ithalât miktarının yıldan yıla kararsızlık göstermesi, ekonomide zaman zaman dar boğazların belirmesine, kurulu kapasitenin tam olarak işletilmemesine, yatırımların istenilen ölçüde gerçekleştirilememesine yol açmıştır.

İthalat ve ihracat konusundaki gelişmeler sonunda 1963 - 1966 yılları arasında dış ticaret dengesi açık vermekte devam etmiştir. Ancak özellikle işçi gelirlerinde meydana gelen beklenmeyen artış cari işlemler dengesi açığının azalması sonucunu doğurmuştur. Bu duruun, ödemeler dengesi açığı bakımından dış yardım ihtiyacının Plan tahminlerinin altında kalmasına yol açmışsa da iç tasarrufların, aynı sebeple Plan hedeflerinin üstünde bir seviyeye çıkarılmasını sorunlu kılması dolayısıyla finansman güçlükleri kaçınılmaz olmuştur. Nitekim Birinci Beş Yıllık Planda dış açığın ortalama olarak gayrisafi. milli hasılanın yüzde 3,5 olacağı hesaplanmışken dış ödemeler dengesinde meydana gelen gelişmeler sonunda 1963 - 1966 ortalaması yüzde 2,4 e inmiş ve iç tasarrufların aynı ölçüde hedeflerin üzerine yükseltilmesini gerektirmiştir.

b. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(1) Cari İşlemler :

İthalat İkinci Beş Yıllık Plan dönemi için öngörülen hedefler, kalkınma hızına paralel yönde ve makro seviyedeki dengelere uygun olarak tespit edilmiş; yatırım - üretim, üretim - tüketim dengeleri çerçevesinde sektörler seviyesinde yapılan ayrıntılı çalışmalarla düzeltilmiştir.

Ayrıca, ithalat tahminlerinde, toplam yatırımların gelişme durumu, sanayi sektöründeki gelişme hızı ve tüketimdeki artışlar dikkate alınmış; bundan başka ithalatı ikame edecek yeni üretim imkanları üzerinde durulmuştur.

İthalat tahminlerinde esas itibariyle üç anamal grubu ele alınmış; beklenen gelişmelere göre aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

TABLO : 52 — İthalât Tahminleri

	Yatırım malları (Mil.\$)	Hammadde (Mil.\$)	Tüketim malları (Mil. \$)	Toplam (Mi1. \$)
	(1)	(2)	(3)	(4)
1967	320	380	80	780
1968	332	418	85	835
1969	350	460	90	900
1970	370	510	95	975
1971	385	555	100	1 040
1972	405	605	105	1 115

Bu hedeflere göre ithalat, İkinci Beş Yıllık Plan döneminin başında 835 milyon dolardan, dönem sonu olan 1972 yılında 1 milyar 115 milyon -dolara yükselmış olacaktır.

1968 - 1972 yılları arasında ithalâtın yılda ortalama yüzde 7,4 çevresinde artacağı hesaplanmıştır. Bu suretle artış oranı millî gelirdeki artış hızından daha yüksek bulunmaktadır. Ancak, hedef alınan kalkınma hızına varabilmek ve gerekli yatırımları sağlayabilmek amacıyla gerekli görülen bu artış hızının, özellikle ithalat karnesinin artması sonucu Planın son yıllarında azalacağı tahmin edilmiştir. En önemli ithalât ikamesinin gübre, petro - kimya ürünleri, metalürji ve makina imalat sektörlerinde sağlanacağı planlanmıştır.

İhracat İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yüzde 41,2 veya yılda ortalama yüzde 7,2 artacak olan ihracatın tarımsal karakterini korumakta devam etmesine rağmen kurulması planlanmış bulunan sanayilerin gelişmesi ve alınacak teşvik tedbirleri sonucunda dönem sonlarına doğru yapısında belirli değişiklik meydana geleceği ve toplam içerisinde mamul madde ihracatının payı yüzde 17,8 den 1972 de yüzde 27,3 e yükseleceği öngörülmektedir. Madencilik ve taşocakçılığı ürünleri ihracatı beş yılda yüzde 50,7 kadar artacaktır. Buna karşılık daha çok dış talep yönünden sınırlı olan tarımsal ürün ihracatının sarf edilecek gayretlere rağmen ancak yüzde 22,9 kadar artırılacağı tahmin edilmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plan dönemi sonunda ihracatta beklenen genel gelişme ve ihracatın yapısında meydana gelecek değişime Tablo 53, 54 ve 55 de gösterilmiştir.

TABLO : 53 — 1967-1978 İhracat Tahminleri

	Tarım ürünleri (Mil. \$)	Madencilik ve taşocakçılığı ürünleri (Mil.\$)	Sanayi ürünleri (Mil.\$)	Toplam (Mil. \$)
	(1)	(2)	(3)	(4)
1967	391,3	28,0	90,7	510,0
1968	409,0	31,0	100,0	540,0
1969	427,0	34,0	114,0	575,0
1970	445,0	37,0	133,0	615,0
1971	465,0	40,0	160,0	665,0
1972	480,9	42,2	196,9	720,0

TABLO : 54 — Ana Gruplarının İhracat Dağılımındaki Oranları

	Tarım ürünleri	Madencilik ve taşocakçılığı ürünleri	Sanayi ürünleri	Toplam
	%	%	%	
	(1)	(2)	(3)	(4)
1967	76,7	5,5	17,8	100,0
1968	70,7	5,8	18,6	100,0
1969	74,3	5,9	19,8	100,0
1970	72,4	6,0	21,6	100,0
1971	69,9	6,1	24,0	100,0
1972	66,8	5,9	27,3	100,0

Tarım ürünleri: ikinci Plan döneminde de tarımsal ürünler ihracatı, ihracat dağılımında önemli bir yer tutmakta devam edecektir. Bu alanlarda daha önce başlamış bulunan ve 1968 - 1972 yılları arasında dış talebi etkileme yönünde sarf edilecek gayretler yanında hızlanarak devam edecek olan gübreleme, sulama, tohum geliştirme ve randıman artırma ile ilgili gahşmalar sonunda tarımsal ürünler ihracatı artırılacaktır.

TABLO : 55 — 1967 - 1972 İhracat hedefleri

(Milyon Dolar)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
I - Tarım ve hayvancılık ürünleri	391,3	409,0	427,0	445,0	465,0	480,9
a) Hububat ve baklagiller	12,2	14,3	17,2	20,0	23,4	25,4
b) Meyvalar ve sebzeler	109,1	115,3	120,5	126,5	133,4	138,5
c) Sanayi bitkileri	225,9	232,3	240,7	247,0	255,3	262,0
d) Hayvancılık ve hayvan ürünleri	39,0	41,5	42,2	42,7	42,9	43,0
e) Su ürünleri	5,1	5,6	6,4	8,8	9,5	12,0
II - Madencilik ve taşocakçılığı	28,0	31,0	34,0	37,0	40,0	42,2
III - Sanayi ürünleri	90,7	100,0	114,0	133,0	160,0	196,9
a) Gıda - İçki sanayii	44,3	45,0	43,0	45,0	44,0	41,4
b) Dokuma sanayii	7,5	13,0	20,0	27,0	33,7	38,9
c) Orman ürünleri sanayii	1,1	1,4	2,0	2,9	4,3	5,6
d) Deri-kösele işleme sana.	0,2	0,7	2,0	4,0	6,3	8,9
e) Kimya sanayii	3,9	5,5	8,0	10,0	11,2	12,2
f) Çimento sanayii	—	—	—	—	1,5	2,8
g) Cam - seramik sanayii	2,7	3,3	3,9	4,5	5,1	5,9
h) Demirden başka metaller	22,2	21,0	22,0	22,0	30,8	53,4
l) Madeni eşya - makina						
İmalât sanayii	2,0	2,5	4,5	7,5	10,5	13,7
j) Elektrik makinaları - elektronik sanayii	3,4	4,2	5,5	7,2	10,0	12,2
k) Diğerleri	3,4	3,4	3,1	2,9	2,6	1,9
Toplam	510,0	540,0	575,0	615,0	665,0	720,0

Madencilik ve taşocakçılığı: İkinci Beş Yıllık Plan döneminde madencilik ve taşocakçılığı sektörü ihracatında önemli gelişmeler beklenmektedir. Çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından yapılmış olan yatırımlar sebebiyle, cıva, manyezit üretimi ve ihracatı büyük ölçüde artacaktır. Kolomanit ihracatı da İkinci Plan döneminde artış eğilimini devam ettirecektir. Volfram, tesislerin faaliyete geçmesiyle birlikte, 1969 yılından itibaren ihraç edilmeye başlanacaktır.

Sanayi ürünleri: İkinci Beş Yıllık Plan dönemi içerisinde ihracatı ümitli görülen başlıca sanayi dalları işlenmiş gıda ürünleri, dokuma ve konfeksiyon, deri - kösele, kimya demir - çelik metalürji, orman ürünleri makina imalat, elektrik makinaları ve araçlarıdır.

Özellikle bakır tesislerindeki yeni yatırımlarla meydana gelecek üretim artışı, İkinci Plan dönemi ortalarından itibaren sanayi ürünleri ihracatını önemli surette etkileyecektir.

Bu sanayi dalları ile diğer sanayi kesimlerinde beklenen gelişmelerle sanayi ürünlerindeki ihracatın 1967 de 90 milyon dolar çevresinden, 1972 de 197 milyon dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.

(2) Görünmeyen işlemler:

Turizm ve dış seyahat: Birinci Beş Yıllık Plan döneminde, genellikle aleyhte sonuç veren turizm ve dış seyahat dengesinin İkinci Beş Yıllık Plan döneminde önemli bir gelir kaynağı olması beklenmektedir. Dünya turist akımının ülkemize yönelmesi üzerine alınan yatırım ve teşvik tedbirleri ve çekici özellikleri, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde turizm sektörünün süratle gelişebileceğini göstermektedir. Bu büyük döviz geliri potansiyelini hızla işletebilmek için gerekli bütün fırsatlardan faydalanılacaktır. Bu konuda yapılan tahminlere göre, ülkemize gelmesi beklenen turist sayısı 1967 yılında 470 binden 1972 yılında 1,5 milyon çevresine yükselecektir. Bu gelişmeye paralel olarak turizm ve dış seyahat gelir ve giderleri, Tablo 56 da gösterilmiştir. Bu konuda izlenecek politika ve alınacak özel tedbirler turizm sektörü bölümünde ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

*TABLO : 56 — 1967 - 1972 turizm gelirleri
(Milyon dolar)*

	Gelir	Gider	Fark
	(1)	(2)	(3)
1967	25,0	31,0	— 6,0
1968	45,0	45,0	0,0
1969	55,0	50,0	5,0
1970	77,0	55,0	22,0
1971	110,0	60,0	50,0
1972	135,0	65,0	70,0

1964 yılı ortalarında alınan tedbirler sonucu önemli bir döviz kaynağı olarak yer alan işçi gelirlerinin İkinci Beş Yıllık Plan döneminde artış hızının azalacağı ve beş yılda yüzde 30,8 artarak 1967 de 130 milyar dolardan 1972 de 170 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.

Dış borç faiz ödemeleri: İkinci Beş Yıllık Plan döneminde alınacak yeni borçların faizleri ile birlikte dış borç faiz ödemelerinin 1967 de 43-milyon dolardan 1972 de 66 milyon dolara yükseleceği hesaplanmıştır.

Kar transferleri: Kar transferleri İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gelecek özel yabancı sermaye akımına paralel olarak kar transferlerinde de belirli bir artış beklenmektedir. Bu nedenle, kâr transferlerinin 23 milyon dolardan 40 milyon dolara yükseleceği tahmin edilmiştir.

Diğer görünmeyenler : Navlun, liman, istasyon masrafları, sigorta, hizmet ve komisyon gibi işlemlerin gelir ve giderlerini kapsıyan bu kalemin bu konularda alınacak çeşitli tedbirler sonucunda, ödemeler dengesini olumlu şekilde etkileyecek bir gelir kaynağı olması ve 25 milyon dolara yükselmesi beklenmektedir.

Enfrastrüktür ve Off - Shore gelirleri: İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Enfrastrüktür ve Off - Shore gelirlerinin azalacağı ve 1972 yılında 10 milyar dolara düşeceği tahmin edilmiştir.

Sermaye hareketleri : Dış borç ödemelerinin, alınacak yeni yardımlara rağmen yapılan hesaplara göre İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ilk yularda 100 milyon dolar çevresinden, dönem sonunda 78 milyon dolara ineceği hesaplanmıştır.

Özel yabancı sermayenin Türkiye'ye gösterdiği ilginin artarak devam edeceği ve 1972 yılında 55 milyon dolara yükseleceği beklenmektedir.

C. TÜRK - EKONOMİSİNİN DIŞ KAYNAKLARA BAĞLILIĞI SORUNU VE DIŞ YARDIM İHTİYACI :

Türkiye'nin uzun vadeli amacı planlı kalkınma içersinde arzu edilen nitelikte ekonomik gelişmeyi devam ettirirken, Türk ekonomisini dış yardımlara ihtiyaç duynuyacak bir yapıya ve gttce kavuşturmadır. 1968 -1972 yılları arası, bu amaca varma konusunda kritik bir dönem niteliğini kazanmaktadır. Türk toplum ve ekonomisinin elinde bulunan kaynakların- etkin kullanımı ile İkinci Beş Yıllık Plan dönemini izliyen ilk yıllarda, gerek ödemeler dengesi açığının kapanması, gerekse iç tasarrufların süratle artırılması sonucunda Türk ekonomisinin kalkınma kredisi niteliğindeki dış yardımlara ihtiyaç duymaksızın hızlı bir gelişmeyi devam ettirmesi mümkün görülmektedir. İkinci Beş Yıllık Plan döneminden sonra iç tasarruflar gerekli seviyeye erişebilecek ve dış ödemeler dengesinde durum, dünya para ve kredi piyasasında cari faiz ve ödeme şartları ile borç alabilir bir güce kavuşturulabilecektir. İkinci Beş Yıllık Planın hedef ve politikaları, Türk ekonomisini dış ödemeler dengesi ve tasarrufların hızla artırılması yönlerinden bu amaca yaklaştırmak üzere düzenlenmiştir. İkinci Beş Yıllık Plan dönemini aşmak üzere yapılan projeksiyonlar, 1972 yi izliyen ilk yıllarda devam eden proje kredilerinden yapılacak ödemelerin Türk ekonomisinin Üçüncü Beş Yıllık Planın ortalarına kadar ihtiyaç duyacağı kalkınma kredilerini karşılamaya yeterli olacağını ve 1975 yılından itibaren milletlerarası piyasadaki borçlanmak suretiyle gelişmesini devam ettirebileceğini göstermektedir.

Bununla beraber, Türk ekonomisinin 1975 yılından sonra dış yardımlara ihtiyaç duymıyacak bir güce kavuşmasının temel şartı, İkinci Beş Yıllık Planda öngörülen hedeflerin tümüyle gerçekleştirilebilmesi ve dolayısıyla bu dönem için öngörülen dış yardımların eksiksiz sağlanmasıdır. 1968 - 1972 yılları için zorunlu görülen dış finansman ihtiyacı uygun şartlar ve miktarlarda sağlanamadığı takdirde Planın üretim, ihracat, ithalât ikamesi ve yatırımlar gibi kritik hedeflerine ulaşmak mümkün olmayacak ve bu durumda Türk ekonomisinin dış yardımlara bağılılığı ile ilgili hedefin 1975 yılından sonraya ertelenmesi kaçınılmaz olacaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Türk ekonomisinin dış borçlanma ihtiyacı hem nispet hem de mutlak değer olarak azalacaktır. Nitekim 1968 yılında ihtiyaç duyuları dış yardım miktarı rezerv artışları için gerekli miktar hariç 247 milyon dolardan 1972 yılında 229 milyon dolara, gayrisafi milli hasıla içindeki payı ise aynı dönemde yüzde 2,4 ten yüzde 1,7 ye düşmektedir. Ayrıca dış tasarruflar da 1968 yılında gayrisafi milli hasılanın yüzde 1,9 undan 1972 yılında yüzde 1,7 sine düşecektir.

TABLO : 57 — Ödemeler Dengesi Projeksiyonları

(Milyon dolar)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	% değişmeler	
							Beş yıllık	Yıllık
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
I - Cari işlemler açığı :	— 184	— 197	— 216	— 235	— 224	— 226	22,8	4,2
A) Ticaret dengesi	— 270	— 295	— 325	— 360	— 375	— 395	46,3	7,9
1. İthalât	— 780	— 835	— 900	— 975	— 1040	— 1115	42,9	7,4
2. İhracat	510	540	575	615	665	720	41,2	7,2
6) Görüamtyenler dengesi	66	83	94	115	141	159	140,9	19,2
1. Faiz ödemeleri	— 43	— 49	— 51	— 55	— 61	— 66	53,5	5,9
2. Turizm ve dış seyahat	— 6	0	5	22	50	70	1300,0	—
3. Kar transferleri	— 20	— 23	— 27	— 31	— 35	— 40	100,0	14,9
4. İşçi gelirleri	130	140	150	160	165	170	30,8	5,5
5. Diğerleri	5	15	17	19	22	25	500,0	—
C) NATO - Off - Shore	20	15	15	10	10	10	50,0	—
II - Sermaye hareketleri :	184	197	216	235	224	226	22,8	4,2
1. Borç ödemeleri	— 105	— 102	— 101	— 93	— 94	— 78	74,3	—
2. Özel yabancı sermaye	35	40	43	47	51	55	57,1	9,5
3. Bedelsiz ithalat	10	12	14	16	18	20	100,0	14,9
4. Dış finansman gereği	244	277	290	295	279	259	— 6,1	—
III - Rezerv hareketleri	—	— 30	— 30	— 30	— 30	— 30	—	—
IV - Kısa vadeli ithalât-ıhr. kredileri	—	—	—	—	—	—	—	—
V - Net hata ve noksan	—	—	—	—	—	—	—	—

Bölüm V

1968 - 1972 DÖNEMİNDE TÜRK EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

9. İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ TEMEL POLİTİKALARI :

Planda öngörülen temel hedef ve amaçlara ulaşabilmek için yeterli ve elverişli politikaların kullanılması zorunludur. Plan hedef ve amaçlarının gerçekleşmesi, bu araçların seçiminde, geliştirilmesine ve uygulanmasında gösterilen dikkat ve titizliğe bağlıdır.

Plan dönemi içinde izlenecek politikalar ekonominin gösterdiği niteliklere göre seçilecek ve belirtilen temel ilkelere uygun olacaktır. Tespit edilecek politika tedbirlerinin gerçekçi, uygulanabilir olması aranan nitelikler olmakla beraber istenen sonuca götürücü güçte ve seviyede uygulanması da gereklidir. Politikaların izlenmesinde ve tedbirlerin seçiminde Planın temel hedef ve amaçları gözönünde tutulacak, gelişmeler yaratabilecek politikaların kullanılmasından sakınılacaktır. Aynı şekilde kullanılabilir olmakla beraber yan etkileri küçük olan yan etkileri büyük olana ve kısa sürede sonuç doğuranlar, uzun vadeliye tercih edilecektir. Etkisi farksız ise uygulanması dolambaçlı usullere bağlı araç yerine kolayca uygulanabilir olanı seçilecektir.

Bölümün aşağıda gelen kesimlerinde genel ilkeleri gösterilen politikalar ve politika araçları ekonominin gelişmesine ve içinde bulunulan şartlara bağlı olarak esneklik içinde uygulanacak; gerekirse yıllık programlarla yeni politikaların uygulanması da öngörülmektedir.

10. KARMA EKONOMİ POLİTİKASI :

a. İLKELER :

(1) Karma ekonomi düzeninin amacı kaynakların ekonomik ve sosyal faaliyet dalları arasında daha iyi dağılımını sağlayacak bir ortam yaratmak suretiyle ülkenin bütün kaynak ve imkanlarını seferber ederek ekonomik kalkınmayı hızlandırmak olacaktır.

(2) Karma ekonomi düzeni Türk toplumunun daha yüksek bir refah seviyesine erişmesinde adil ve dengeli bir gelişme sağlamanın aracı olarak kullanılacaktır.

(3) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici ve destekleyici, fertlerin teşebbüs gücünü ortaya çıkarıcı ve geliştirici ölçüde olacaktır.

(4) Karma ekonomi düzeninin kuralları açıklıkla tanımlanacak ve mevcut düzenin aksaklıkları hızla ortadan kaldırılacaktır.

b. KARMA EKONOMİ DÜZENİNİN GELİŞİMİ :

Türk ekonomisinin tarihi gelişimi incelendiğinde birbirinden farklı özellikleri olan devreler göze çarpmaktadır.

1923 - 1932 yılları arasında özel teşebbüse dayalı bir ekonomi politikası izlenmiştir. Nitekim bu dönemde İş Bankası ile Sanayi ve Maden Bankasının kurulması ve 1928 yılında «Sanayi Teşvik Kanunu» nün çıkarılması ile özel teşebbüsün geliştirilmesi amacına yönelinmiştir. Ancak 1932 yılından itibaren Devlet ekonomik hayata doğrudan doğruya müdahale etmeye başlamış ve böylece «Karma ekonomi» diye adlandırılan düzen meydana gelmiştir.

Hür ve demokratik düzene bağlı çağdaş toplumların hemen hepsinde yaygın bir uygulama alanı bulmasına rağmen karma ekonomi düzeni gerek doğuş şartları gerekse gelişimi bakımından Türkiye'de belirli özellikler taşır.

Türkiye dünyada karma ekonomi düzenini yaygın olarak uygulayan ilk ülkelerden birisidir, öte yandan ülkemizde karma ekonomi düzeninin doğmasına doktriner görüşler değil fakat hızlı gelişme ihtiyacı, çağdaş uygarlık düzeyine tüm kaynakları kullanarak süratle yaklaşma gereği sebep olmuştur.

1930 ların başlangıcında, hızla gelişmek ihtiyaç ve kararında olan Türk toplumunda, süratli kalkınmanın gerektirdiği tasarrufların yetersiz oluşu ve bu tasarrufları verimli yatırımlara yönlerecek olan müteşebbis grubun mevcut olmayışı Devletin ekonomik hayata, sadece düzenleyici olarak değil fakat üretime yönelen temel yatırımları gerçekleştirerek doğrudan doğruya müdahalesini zorunlu kılmıştır. Böylece madencilik ve metalürji gibi temel sanayiler ile halkın gıda ve giyim ile ilgili zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya yönelen ilk büyük tesisler Devlet eliyle kurulmuştur. Bununla beraber, 1938 yılında yürürlüğe giren 3460 sayılı Kanun ile bu tesislerin zamanla özel teşebbüse devredilebilmesine imkân veren şartlar hazırlanmıştır.

Tasarruf ve müteşebbis yetersizliği yanında piyasa mekanizmasının işleyişinde görülen aksaklıklar da karma ekonomi düzeninin yaygın bir şekilde uygulanmasına yol açmıştır. Gerçekten, piyasa mekanizmasının iyi işlemeyişi sonucunda meydana gelen fiyatlar ekonomideki gerçek kıtlık ya da bollukları tam olarak yansıtamamaktadır. Bu durum yatırım ve Üretim ile ilgili kararlarda piyasa fiyatlarının tek gösterge olarak alınması halinde kaynakların etkin dağılımının sağlanamamasına ve ekonomide israfların belirmesine yol açmaktadır. Diğer bir deyimle sosyal ve özel karlılığın farklılaşması kaynakların ekonomik gelişme için etkin bir şekilde dağıtılmamasına sebep olmaktadır.

Özel teşebbüsün tek başına Türk toplumunun amaç aldığı hızlı gelişmeyi sağlamaya yeterli olmaması kamu sektörünün doğrudan doğruya üretim faaliyetlerinde bulunmasını gerektirmiştir. Ancak bu faaliyetlerde sahipliliğin getirdiği sorumluluğun olmayışı ve risk yüklenme ile karşılığı olan mükafat alma arasında açık bir ilişkinin kurulamaması. Devletin ekonomik hayata doğrudan doğruya müdahalesindeki yetersizlikleri, kaynakların etkin kullanılmamasını kaçınılmaz bir sonuç yapmaktadır. Devletin ekonomik faaliyetlerinde özel teşebbüsün dinamizminin bulunmayışı, haberleşme dar boğazlarının belirmesine ve böylece yönetimde etkenliği azaltıcı, kırtasiyeciliğin artmasına yol açmaktadır.

Bu nedenlerle uygulanmasına 1930 ların ilk yıllarında başlanan karma ekonomi düzeni zamanla gelişmiş ve Türk ekonomisi ve toplumunun genel bir niteliği haline

almıştır. İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda kamu sektörü yanında özel teşebbüs de hızlı gelişme ortamına girmiştir. Bu eğilim sonucunda sanayi sektöründe 1963 - 1966 yılları arasında özel kesimin payı yaklaşık olarak yatırımlarda yüzde 61 seviyesine ulaşmıştır.

c. KARMA EKONOMİ DÜZENİNİN KURALLARI :

Ekonomik gelişmeyi fırsat eşitliği ilkesi çerçevesinde hızlandırma amacıyla kamu ve özel kesimin piyasada bir arada bulunması, karma ekonomi düzeninin kurallarının açıklıkla tanımlanması gerekmektedir. Böylece bir yandan piyasada mevcut belirsizliğin ortadan kaldırılması ile kamunun zarar düşüncesi olmadan yapabileceği rekabet endişesinin doğurabileceği risk unsuru azaltılacak, öte yandan kamu kuruluşlarına geliştirilmesi istenilen faaliyet dalları konusunda yön gösterilmiş olacaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde izlenecek karma ekonomi politikasının kuralları bu nedenlerle aşağıda açıklanmıştır.

(1) Ekonomide statik ve dinamik etkenlik esas olarak piyasa mekanizması yoluyla sağlanacaktır. Diğer bir deyimle, ekonomik kararların alınmasında esas serbest piyasada meydana gelecek fiyatlar olacaktır.

(2) Kamu ve özel kesimlerin üretimle ilgili olarak bir arada faaliyette buldukları alanlarda Devletçe fırsat eşitliği sağlanacak ve ayırım yapılmayacaktır.

(3) Devlet, ekonomik hayatı düzenleyici olarak dolaylı yollarla istikrarı sağlayacak ve fiyat mekanizmasının yetersizliklerini vergi, kredi, para ve dış ticaret politikası gibi araçlarla düzenleyecek, tekeli güçlerin belirmesine engel olacak, tüketicinin ezilmesine müsaade etmeyecektir. Bu suretle piyasa fiyatlarını esas alarak karar veren özel kesimin elindeki kaynakların ekonomik gelişme için yararlı alanlara etkin bir şekilde dağılımını sağlayacak bir ortam yaratılacaktır.

(4) Devlet özellikle genel gelişmeyi hızlandıran alt yapı yatırımlarını geliştirecek ve toplum refahına yönelik eğitim, sağlık gibi sosyal amaçlı yatırımları yapacaktır.

(5) İkinci Beş Yıllık Plan döneminde imalat sektörü gelişiminin uzun vadede esas olarak özel sektöre bırakılmasını sağlayıcı bir politika izlenecektir. Kamu kesimi başlamış bulunduğu yatırımları tamamlayacak, elindeki üretim kapasitelerini ekonomik olmak niteliklerini korumak için artıracak ve daha verimli kullanacaktır. Ayrıca ekonominin hızla gelişmesi için gerekli olan ve özel sektörün kullanılacak teşvik araçlarına rağmen giremediği güç gelişen veya ekonomide dar boğazlar yaratan sanayi alanlarına etkin bir müteşebbis olarak girecektir. Bunun yanında kamunun yeniden girdiği sanayi alanlarında özel teşebbüsün katkısını sağlamak için karma teşebbüsler tercih edilecektir.

«Devlet veya Kamu İktisadi Teşebbüsleri sermayesinin iştirakiyle kurulacak olan karma teşebbüslerde sermaye ve idare hâkimiyetini mahdud sayıda özel kişilere bırakmak yoluna gidilmeyecektir.»

Özel sektörün karar verme sistemini etkileme amacıyla kamu ve özel sektör arasındaki haberleşme düzeni Planın hedeflerine uygun bir kalkınma sağlamak üzere belirlenecek ve sıklaştırılacaktır.

Bunun ortaya çıkaracağı en önemli fayda özel sektörün yatırım ve tüketimle ilgili kararlarında uzağı görmede düşebileceği hatalardan arınması olacak ve böylelikle Plan hedeflerine varmada, kaynakların israf edilmeden etken bir biçimde dağıtımı ve kullanımı sağlanmış olacaktır. Bu amaçla kamu sektörü proje fikirlerinin gelişmesine yardımcı çalışmalara önderlik ederek bunların özel kesimin bilgisine iletilmesini sağlayacaktır. özel sektörün tanımlanacak büyüklüğün üstünde olan projelerinin özellikle desteklenmek üzere Devlet Planlama Teşkilatına gönderilmesi istenecek ve kalkınma hedefleri ile uyumu halinde teşvik araçlarından yararlandırılacaktır.

Böylece İkinci Beş Yıllık Planda temel amaç olan milli refah sosyal adalet anlayışı içinde ve karma ekonomi düzeni çerçevesinde artırılacak ve ekonominin hızla kalkınmasını sağlayacak bir düzen yaratılmış olacaktır.

11. TASARRUF POLİTİKASI VE SERMAYE PİYASASI :

a. *TASARRUF POLİTİKASI :*

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerine ulaşmak amacıyla yurt içi tasarrufları süratle yükseltmek ve bu fonları en verimli yatırımlara yöneltmek üzere izlenecek politikalar aşağıda açıklanmıştır.

Planlı kalkınmanın ilkelerinden birisi de kalkınmayı büyük ölçüde milli kaynaklara dayandırmak, ekonominin yabancı kaynaklara muhtaç olmamasını sağlamaktır. Bu amaçla İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1967 -1972 döneminde yurt dışı kaynakların yılda ortalama yüzde 3,3 artırılmasına karşılık iç tasarruflarda yüzde 12,2 yükseltilmesini hedef olarak almıştır. Böylece artan gelirin her yıl daha büyük bir kısmının tasarruflara ayrılması sağlanarak yurt içi tasarrufların gayrisafi milli hasılaya oranı 1967 de yüzde 17,9 dan 1972 da yüzde 22,6 ya çıkarılacaktır. Öngörülen bu hedef yurt içi tasarrufların süratle artırılabilmesi için ek gayretleri gerekli kılmaktadır. Bu amaçla bir yandan toplumun gönüllü tasarruflarını artırmayı teşvik eden, öte yandan da gönüllü tasarrufların yeterli olmayışı nedeni ile kamu tasarruflarını yükseltici bir politika izlenecektir.

Yurt içi tasarruflar gelir seviyesine bağlı olduğundan, gayrisafi milli hâsılanın 1967 - 1972 döneminde yüzde 40,3 artması tasarrufların 4a süratle yükseltilmesine uygun bir ortamı yaratacaktır. Ayrıca fiyat istikrarının korunması da teşvik edilecektir.

Genellikle fiyatların devamlı ve hızlı bir tempoda artma eğilimi gösterdiği ekonomilerde gönüllü tasarrufların artırılması güçleşir. Diğer bir deyim ile gönüllü tasarrufların seviyesinin yükseltilmesi büyük ölçüde fiyatların genel seviyesinde istikrarın sağlanmasına bağlıdır. Bu nedenle İkinci Beş Yıllık Plan dönemi içerisinde fiyatlarda sağlanacak istikrar ile tasarrufların artırılmasına yardımcı olunacaktır.

Gönüllü tasarrufları teşvik etmek, daha çekici bir hale getirmek, tüketimi Planda öngörülen sınırlar içerisinde tutmak ve kamu tasarruflarını artırmak için vergi ve fiyat politikası etkin bir araç olarak kullanılacaktır. Kamu gelirlerini artırma yönünde alınacak tedbirlerin gönüllü tasarrufları azaltmamasına da dikkat edilecektir. Kamu gelirlerinin

artırılması yanında kamu tüketiminin de belirli sınırlar içinde tutulması, kamu tasarruflarının hızla yükseltilmeğine imkân verecektir.

Vergi politikası zaruri mallar üzerinde düşük, fakat lüks tüketim mallarına özelliklerine göre derece derece artan vergi nispeti uygulana-çak seklide izlenerek zaruri olmıyan tüketimin kısılması sağlanacaktır. Mevcut vergi sistemi bu amaca uygun olarak gözden geçirilecektir.

Devletin ve İktisadî Devlet Teşebbüslerinin izliyeceği fiyat politikası lüks tüketimi kısıtlayıcı yönde olacaktır.

Tüketimi yaygın bir şekilde artıracak olan üretim kapasiteleri kamu sektörünce yaratılmıyacak, özel sektörün bu yöndeki teşebbüsleri teşvik edilmeyecektir.

Gönüllü tasarrufların artırılabilmesi amacıyla Planın ilgili bölümlerinde belirtildiği gibi mevcut malt kurumlar daha etken işliyebilecek şekilde düzenlenecektir. Gerektiğinde gönüllü tasarrufları teşvik etmek üzere yeni kurumlar meydana getirilecektir. Bu arada bankacılık sistemi özellikle tasarrufları artırıcı ve daha etkin dağılımını sağlayacak şekilde gözden geçirilecek ve düzenlenecektir.

Sigortacılığın gelişmesi için gerekli tedbirler alınarak sigorta şirketlerinin elinde toplanan fonların ekonomik kalkınmayı hızlandırıcı yatırımlara yönelmesine çalışılacaktır.

Organize olmıyan kredi piyasasının, bankacılık sisteminin geliştirilmesi ve sermaye piyasasının kurulması suretiyle ortadan kaldırılması yoluna gidilecektir.

Ekonomik kalkınma için gerekli olan yatırım fonlarının sağlanmasında vergi ve fiyat politikası kullanılacak, bu politikada uygulanırken gelir dağılımının iyileştirilmesine dikkat edilecek, çeşitli gelir grupları arasında vergi yükünün adil bir şekilde dağılımının sağlanmasına çalışılacaktır.

Toplam tasarruf seviyesini yükseltebilmek ve kaynak israfını önlemek üzere kamu cari harcamaları kısıtlanacak ve uygulama sırasında öngörülen sınırlar içerisinde tutulmasına özel bir dikkat gösterilecektir. Bu amaçla kırtasiyeciliğin büyümesi önlenecek, belirli hizmetlerin en az harcama ile yapılması ilkesi gözönünde tutulacaktır. Hizmetlerin gereksiz bir şekilde genişlemesi önlenecektir. Ancak cari harcamalar için verilen tahsislerin dayandığı kriterler tam olarak bilinmemektedir. Bu konuda hizmetin önem derecesini tespit etmek üzere etkin bir değerlendirme sistemi kurulmamıştır. İkinci Plan döneminde kamu gelirlerinden azami tasarrufun sağlanabilmesi için kamu cari giderleri açıklıkla tanımlanacak kriterlere dayandırılarak tespit ve tahsis edilecektir.

İktisadi Devlet Teşebbüslerinin ellerinde bulundurdukları fonlardan azam! tasarruf sağlama temel ilke olacaktır. Bu kuruluşların cari harcamaları mümkün olan en düşük seviyede tutulacak ve verimsiz çalışmaları önlenerek maliyetlerin düşürülmesine gayret edilecektir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde tasarrufları artırmak üzere izlenecek politikanın beklenen faydalanı saguyabilmesi yatırılabilir fonların etkin bir dağılımının sağlanması ile mümkün olacaktır.

Kamu kesimince yaratılan yatırımların fonları «Karma ekonomi politikası» bölümünde açıklanan esaslar çerçevesinde kullanılacaktır.

Kamu kesiminin tasarruflarının verimli sahalara gitmesi ilkesine ulaşmak üzere kurumsal tasarrufların verimli olmayan alanlara yönelmesi önlenecektir.

Özel tasarrufların gayrimenkul yatırımlarına ve kısa vadede kar getirebilecek verimsiz alanlara kayması yerine sürükleyici yatırım sahalarına ve az gelişmiş bölgelere yönelmesini teşvik etmek için tedbirler alınacaktır.

En verimli sahalara yönelen müteşebbislere teşvik edici selektif vergi politikası uygulanacaktır, izlenecek kredi politikası artan tasarrufların planın öngördüğü sahalara yönelmesine yardımcı olacaktır.

Sosyal güvenlik sisteminin yaygın ve yeterli olmaması, kredi ve vergi politikası yoluyla teşvik edilmekte olması, küçük tasarrufların verimli olarak kullanılabilmesi sahalara yönelmesini sağlayacak bir düzenin mevcut olmayışı gibi nedenlerle özel tasarrufların büyük bir kısmı konut yatırımlarına yönelmektedir. Hızlı şehirleşme, artan nüfus ve mevcut konut standartlarının düşüklüğü konut ihtiyacını artırmakta ise de lüks konut yapımını önlemek, tasarrufların daha verimli sektörlerle kaydırılması ve böylece Plan hedeflerine varma için önemlidir. Bu sebeplerle vergi ve kredi politikası sosyal standartlarındaki konutların yapımını teşvik etmek, lüks konut yatırımlarındaki artış eğilimini durdurmak için kullanılacaktır.

Sosyal güvenlik sistemini daha yaygın bir hale getirmek amacıyla küçük sanatkar ve esnafın da bu düzen içerisine alınması sonucunda kamu fonlarının artması ile, küçük sanayiye daha fazla desteklenmesi mümkün olacaktır.

Yabancı ülkelerde çalışan işçilerimizin tasarruflarının daha verimli yatırımlarda kullanılmasını teşvik edici tedbirler alınacaktır.

b. SERMAYE PİYASASI:

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde uygulanacak sanayileşme politikası ile özel sektörden beklenen yatırımların gerçekleştirilmesi için gönüllü tasarrufların büyük ölçüde artırılması ve teşvik edilen yatırım alanlarına yöneltilmesi zorunludur. Gönüllü tasarrufların ve özellikle küçük tasarrufların artırılmasında; bunların etkin bir şekilde dağılmasında ve kullanılmasında 'kurulacak sermaye piyasasının önemli rolü olacaktır.

Hukuki tedbirler ve vergi tedbirleriyle tasarrufların gelişimini ve bunların menkul kıymetlere istenen ölçüde akımını sağlamak mümkün-değildir. Ancak bu tedbirler sermaye piyasasının gelişimi için elverişli bir ortamı sağlamada gerekli ve faydalıdır. Bu nedenle sermaye piyasasının gelişmesi için bir yandan tasarrufları teşvik edecek mali ve hukuki tedbirler alınırken, öte yandan piyasanın talep yönünde yer alan teşebbüslerin istenen şekilde düzenlenmesi, fon talebiyle piyasaya başvururken Devletin dahi belli prensiplere uyması, piyasanın etkili bir denetime tabi tutulması ve tasarruf sahiplerinin tercihine uygun menkul kıymet ihraçlarının sağlanması yanında; halkı bu mekanizmaya alıştıracak örnekler verilmesi sağlanacaktır. Söz konusu örneklerin başarılı olmaları ölçüsünde, halkın menkul kıymetleri alıp satma alışkanlığı ve emniyet duygusu artacaktır.

Menkul kıymet emisyonlarının başarısının sağlanmasında ve düzenlenmesinde yardımına başvurulacak olan aracı kuruluşların, piyasanın işleyişinde, tasarrufların menkul kıymetlere akımında ve teşebbüslerin finansman programlarının başarıya götürülmesinde büyük etkileri olacağından, bu kuruluşlarla ilgili mevzuat ihtiyaçlara cevap verecek şekilde geliştirilecektir. Sermaye piyasasının denetlenmesi konusu, bu piyasanın gelişmesi için getirilecek tedbirlerin ve hazırlanacak mevzuatın en önemli bir yönü olarak ele alınacaktır.

Birinci Beş Yıllık Plan dönemi içinde sermaye piyasasının düzenlenmesi ve teşvikine ilişkin çalışmalar sonucu hazırlanan ve genellikle-halka açık anonim ortaklıklarının kurulmasının teşviki konusuna ağırlık veren tasarının kanunlaşması sağlanacaktır. Ayrıca tasarrufların menkul kıymetlere akabilmesini sağlamak amacıyla özel mali kurumlar meydana getirilecek; faiz hadleri sermaye piyasası üzerindeki etkisi yönünden gözden geçirilerek, sermaye piyasasının gelişmesinde kurumsal tasarruflardan da yararlanılacak; sermaye piyasasının teşkilatlanıp güç kazanmasına paralel olarak teşebbüslerin uzun vadeli kredi ihtiyaçlarını para piyasasından karşılamalarını önleyici tedbirler alınacak, bu amaçla kredi temdit ve tecditlerinde gittikçe yükselen faiz hadleri uygulanacak; Devletin tahvil alıp satma politikası sermaye piyasasını düzenleyici yönde kullanılacak; tahvil ihracı için gereken hukuki fiili formaliteler basitleştirilecek; menkul kıymetler borsası canlılık kazanıncaya kadar menkul kıymetlere likiditeyi sağlamak amacıyla sorumlu kamu kuruluşları bankalar sistemiyle işbirliği halinde gerekli tedbirleri alacaktır.

12. VERGİ POLİTİKASI:

a. İLKELELER :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde izlenecek vergi politikasının temel amacı kabul edilmiş bulunan ekonomik ve sosyal hedeflere uygun olarak Planın finansmanını ekonomik istikrarsızlığa yol açmadan adaletli olarak sağlamak ve tasarrufları verimli yatırımlara yönlendirmek olacaktır.

(1) Planın gerçek kaynaklarla finansmanı :

(a) Plan döneminde gayrisafi millî hasılanın ortalama yüzde 30 unu teşkil edecek kamu yatırım, cari ve transfer harcamalarının enflasyonist olmayan yollardan karşılanması esastır. Bu sebeple vergileme gerekli kaynakların elde edilmesinde başlıca vasıta olarak kullanılacaktır.

Mevcut vergi sisteminin, sosyal açıdan olduğu kadar iktisadi ve mali bakımdan da yetersizliklerinin giderilmesi ve ihtiyacı karşılayacak niteliğe kavuşturulması gereklidir. Bu durum öncelikle mevcut sistemin etkenliğini ve verimini artıracak tedbirlerin alınarak yeniden düzenlenmesini ve yeni kaynakların araştırılmasını zorunlu bir hale getirmektedir.

Yapılacak düzenlemede mali bakımdan gözönünde tutulacak ilke, vergi sistemine sık sık kanuni değişikliklere başvurulmasını önleyecek bir gelir esnekliğinin kazandırılması olacaktır.

(b) Vergi gelirlerinin artırılma amacı toplam tasarruf gayrisafi milli hasıla oranının yükseltilmesidir. Bu sebeple vergilemede özel tasarruf ve yatırım eğiliminin kırılmaması da gözönünde tutulacak ve alınacak yeni tedbirler yanında, daha çok mevcut özendirici tedbirlerden etkin olarak yararlanılması sağlanacaktır. Ancak, bu tedbirler geliştirilirken, gelirin kişiler arasındaki dağılımının kötüleşmemesi, toplam tasarruf hacminin azalmaması ve kaynakların etken dağılımının bozulmamasına dikkat edilecektir. Öte yandan bu amaçlara uygun olarak alınacak teşvik edici tedbirlerle dahi verimli alanlara yönelmeyen kaynaklar vergilendirilecektir.

(2) *Sosyal adaleti sağlama* '

(a) İkinci Beş Yıllık Plan döneminde izlenecek vergi politikasının temel bir amacı da gelirin fertler arasında daha âdil bir şekilde dağılmasına yardımcı olmaktır. Aynı amaçla mükelleflerin vergi karşısında eşitliği sağlanacaktır.

Bugünkü sistem, uygulama aksaklıkları, vergilemedeki hata ve noksanlar, ve ekonomik yapının çok ileri vergi tekniklerini kullanmaya elverişli olmaması sebebiyle vergi yükünün fert ve sektörler arasında sosyal adalete uygun olarak dağıtılmasını istenen ölçüde sağlayamamaktadır. Bir taraftan vergi ödeme gücüne göre vergi alınarak dikey vergi eşitliğinin sağlanması, diğer taraftan da eğitim güçleri eşit şekilde vergilendirerek yatay vergi eşitliğini sağlamakla beraber sosyal adalet açısından bazı ayırımların yapılmasına da yer verilmesi için çaba göstermek gerekmektedir.

Herkesin kamu harcamalarına âdil bir pay ile katılması için vergi sisteminde genellik, müterakkilik ve ayırım ilkelerine gerçek anlamı ile yer verilmesi ve böylece fedakârlıkta eşitliğin sağlanarak vergi ödeme gücü olan fert ve sektörlerin vergileme dışında kalmamalarına çalışılacaktır.

Bu amaçla, yapılacak düzenlemede gerçek vergi ödeme gücüne yaklaşılmasına çalışılacak sosyal adalet anlayışını zedeleyici muafiyet ve istisnalar asgari hadde düşürülecek, vergi kaybını önleyici tedbirler geliştirilecektir.

Vasıtalı vergilerin tersine müterakki etkilerini azaltacak tedbirlerin alınması yanında bu yolun mevcut sistemde ekonomik yapıdan gelen etkilerle sınırlı oluşu sebebiyle sosyal adaleti gerçekleştirmede en etken bir araç olan vasıtasız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının artırılmasına çalışılacaktır.

Genellikle ancak şeklen uygulanması mümkün sanayileşmiş ülke sistemlerinin bütünüyle örnek alınmasından kaçınılacak; ana hedef Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısına uygun ve ihtiyaçları en iyi şekilde karşılayan bir vergi sistemine ulaşmak olacaktır.

(S) *Daha etken bir kaynak dağılımı:*

(a) Kabul edilmiş bulunan yılda ortalama yüzde 7 gelişme hedefi tasarruf ve yatırımların öngörülen seviyelere çıkarılması yanında, yatırımların üretim faaliyetleri arasında tespit edilen şekilde dağılmasını da gerektirmektedir. Plan, özel sektör yatırımları için emredici nitelikte olmadığından, izlenecek vergi politikası, uygulanacak

diğer teşvik tedbirleri yanında üretim faaliyetlerinin kârlılık derecesini etkilemek suretiyle öngörülen yatırım dağılımının sağlanmasında yardımcı bir araç olarak kullanılacaktır. Bununla ilgili olarak, mevcut vergi sistemi öncelikle yatırılabilir fonların ekonomik gelişme için en verimli alanlara yönlendirilmesine imkân verecek bir yapıya kavuşturulacaktır. Yatırımların, özellikle ihracata ve yurt içinde üretimi ekonomik sınırlar içinde mümkün ithal mallarını ikame edici sektörlerle kaymasını kolaylaştırıcı bir vergi politikası izlenecektir.

Vergilemede üretimin fizik bünyesi ile tasarruf - yatırım politikası arasında tutarlılığı sağlamak esas olacaktır. Yüksek gelir gruplarının talebine cevap veren ve genellikle gösteriş saikile yapılan lüks tüketim bu mal ve hizmetlerin daha yüksek oranda vergilendirilmesi ile kısıllacaktır. Ancak bu amaçla uygulanmakta olan yüksek Gümrük vergileri ve ithaldeki miktar kısıtlamaları bu mal ve hizmetlerin yurt içi fiyatlarının yükselmesine ve böylece bu tip üretimin cazip bir yatırım sahası haline gelmesine yol açmaktadır. Uzun vadede kıt yatırılabilir kaynakların lüks tüketim malı üretimine yönelmesi daha sakıncalıdır. Bu nedenle bu tip mal ve hizmetlerin yurt içinde üretimi de yüksek oranlarda vergiye tabi tutulacaktır.

(b) Bölgelerarası dengeli gelişmenin sağlanması amacıyla ekonomik bakımdan kesin zorunluk bulunmayan hallerde özel yatırımların belirli bölgelerde aşın şekilde yoğunlaşmıyarak, gelişme potansiyeli yüksek az gelişmiş çevrelere yönelmesi vergi kolaylıkları ile teşvik edilecektir.

b. MEVCUT DURUM:

Mevcut vergi sisteminin ve vergi idaresinin taşıdığı özellikler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

(1) Vergi sistemi yeterli ölçüde esnek değildir. Birinci Plan döneminde her yıl yeni finansman zorlukları ile karşılaşmış ve her yıl gelirleri artırıcı yeni tedbirlerin alınması zorunlu olmuştur.

(2) Vergi sistemi içinde vasıtalı vergilerin payı yüzde 70 çevresindedir. Vasıtalı vergilerin kendilerine has özellikleri ve Türkiye'de uygulanan bazı vasıtalı vergilerin kendi tiplerinin ileri örnekleri olmaması nedeni vergi yükünün dağılımında adalet ilkesinin istenen seviyede gözetilememesine yol açmaktadır. Vasıtalı vergilerin toplam içindeki payının büyük olması yüzünden müterakkilik istenen ölçüde arttırılmamakta, etkisi sınırlı kalmaktadır.

Vergi yükünün dağılımı, vergi kontrolünün ve vergi idaresinin yeterli derecede etken olmaması sebebiyle, özellikle vasıtasız vergiler alanında, sosyal amaçlara uygun bir nitelik göstermemektedir.

(3) Tahsil edilecek vasıtalı vergilerin 1967 de yüzde 42 sinin, 1972 de ise yüzde 36 sının ithalâta bağlı olacağı tahmin edilmektedir. Vergi sisteminin dış ticarete bu derecede bağlı olmasının sakıncalı yönleri mevcuttur.

(4) Mevcut vergi sisteminin sınai mamul maliyetlerine ve kaynak dağılımına olan etkisi olumlu yönde değildir. Bu yüzden sınai ihraç mallarına rekabet gücü kazandırmak için özel teşvik tedbiri gerekmiştir.

(5) Vergi sisteminin kaynakların daha etkin dağılımı ve üretimin artırılmasını teşvik eden bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

(6) Vergi idaresi vergi toplamada, vergi kontrolunda ve mükellefle ilişkilerinde yeteri kadar etkin değildir. Vergi kazası idarenin ve mükellefin çıkarlarını en iyi bir şekilde koruyabilmek için yeniden düzenlenmeye muhtaçtır.

(7) Vergi mükellefleri ile vergi idaresi arasındaki münasebetler iyileştirilecektir.

C. VERGİ REFORMUNUN ANAHATLARI VE TEDBİRLERİ :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde öngörülen hedeflere ulaşıldığı takdirde Planın finansmanı ve özellikle kamu kesiminin dengesi yönünden büyük ek malî fedakarlıklara ihtiyaç duyulmayacaktır. Ancak vergi sisteminin bugünkü yapısı ile ekonomi üzerindeki etkisi ve sosyal sonuçları gözönünde tutularak yapılan fedakârlıkların adil bir şekilde dağıtımını sağlamak, ekonominin istenen hızda ve yönde gelişmesi için tasarrufları artırmak ve kaynakların daha etkin dağılımına yön vermek için mevcut vergi sisteminde reform yapılması zorunlu görülmektedir. Vergi gelirleri alanında yapılacak reformun gerçekleşmesi, kabul edilen üç temel ilkeye uygun olarak mevcut sistemin sakıncalı yönlerini düzeltmeyi, eksik yönlerini tamamlamayı sağlamak üzere üç grup tedbirin alınması ve bu tedbirlerin başarılı uygulanması ile yapılacaktır.

(1) Kamu kesimince Planın finansmanı ve özellikle ek finansman gereği ekonomik yönden sağlam ve güvenilir vergi gelirleri ile karşılanacaktır. Ek finansman gereğini karşılamak için alınacak tedbirler vergi sistemini, reformla ulaşılmak istenen yönde, iyileştirmeye yardım edecek nitelikte olacaktır.

Vergi gelirlerini artırmak amacı ile uygulanacak başlıca tedbirlerden biri vergi idaresinin ıslahı, vergi kazasının yeniden düzenlenmesi ve etkenliğin artırılması olacaktır. Vergi idaresi ve kontrolünün etkenliği artırılarak vergi gelirleri önemli oranda yükseltilebilecek ve vergi alanında gözetilen diğer sosyal ve iktisadi ilkelere de uygun hareket edilmiş olacaktır. Vergi kazası alanında yapılacak yeniden düzenleme ile sürat, güven artacak; ileri bir vergi hukuku düzeni yaratılacaktır. Ayrıca vergi sisteminde mevcut boşlukların doldurularak vergi rezervlerine ulaşılmasını sağlayacak ve vergi hasılatını artıracak olan düzeltici ve tamamlayıcı tedbirler önemle ele alınacaktır.

Finansman ihtiyacını karşılamak ve vergi reformu ilkelerine uygun olarak sistemi ıslah etmek için gerekirse yeni vergi kaynaklarına da başvurulacaktır.

Bu kaynaklara, özellikle;

(a) Arazi ve bina vergilerinin verimini artıracak olan yeni bir sayım yapılması ve bu vergilerin ıslahı,

(b) Vergilendirilmeyen lüks tüketim mallarının vergilendirilmesi,

(c) Katma değer vergisine geçilinceye kadar istihsal vergisinin kapsamının yeniden gözden geçirilmesi.

(d) Karayolu ulaştırmağının bakım ve idame masraflarını karşılayacak şekilde vergilendirilmesi;

(e) Tarım sektöründen alınan verginin artan gelire paralel olarak yükseltilmesi ve mevcut mevzuatın bu amaçla gözden geçirilmesi gibi tedbirlerle ulaşılabacaktır.

(2) Sosyal adaleti sağlamada vergi sisteminin oymyabileceği etkin rolden yararlanılarak, bu amaçla mevcut sistemin sakıncalı görülen yönleri düzeltilecek, eksik görülen yönleri tamamlanacaktır, özellikle Gelir Vergisi tarifesinde alt gelir dilimlen arasındaki kademeler büyütülecek; asgari geçim indirimi bir vergi indirimi haline getirilerek uygulanacak, düşük gelirlilerin Gelir Vergisi yükü hafifletilecektir. Üst gelir dilimleri sahiplerinin ödedikleri Gelir Vergisi, vergi tarifesinde kademelerin farklılaştırılması ile artırılabacak; ancak bunu sağlarken tasarruf ve yatırım eğilimlerini azaltmamaya dikkat edilecektir.

Ayrıca Gelir Vergisinde sosyal açıdan ayırım prensibine aykırı düşen istisna hükümleri kaldırılacaktır. Böylece Gelir Vergisinin hasılatı artırılmış olacaktır. Vasıtalı Vergiler sosyal adalet ilkesini gerçekleştirmeye yardımcı olacak şekilde gözden geçirilecek ve sistemde, mümkün olan ölçüde bu açıdan ayırıma imkan veren, katma değer vergisine geçiş gibi değişiklikler ve düzeltmeler yapılacaktır.

Planın finansmanını sağlamada başvurulacak yeni vergi kaynaklarının özellikle Vasıtasız Vergiler alanında olmasına dikkat edilecektir.

(3) Gündülecek vergi politikası ile vergi sisteminin etkin bir kaynak dağılımı için gerekli nitelikleri taşıması; kaynakların tüketim yerine yatırıma, totenmiyen yatırım yerine Planın teşvik ettiği alanlardaki yatırımlara yöneltmesi sağlanacaktır. Bu amaçla;

(a) Gümrük Vergisi ile istihsal Vergileri gözden geçirilerek sınai mamullerin maliyetlerine olumsuz etkide bulunan yönleri düzeltilenecektir.

(b) İstihsal Vergisinin yerini almak üzere daha ileri bir vergi niteliği gösteren katma değer vergisinin uygulanması hazırlıklarına başlanılacaktır.

(c) Lüks tüketimi vergilemek suretiyle bu mallara olan talep kısılmasını ve bu alanlara yapılacak yatırımların azaltılmasını sağlayıcı yönden tedbirler alınacaktır.

(d) Yatırımların ihracata dönük, maliyet yapısı ile dış pazarlarda rekabet gücü kazanabilecek olan sanayi dallarına yönelmesi için sistem içinde mevcut vergi teşvik tedbirleri gözden geçirilecektir.

(e) Yatırımların bölgelerarası denge yönünden gerekli görülen alanlara yapılması için yeni vergi teşvik tedbirleri alınacaktır.

13. FİYAT POLİTİKASI :

Birinci Beş Yıllık Plan döneminin ilk dört yılında, bir yandan ortalama olarak yüzde 6,5 çevresinde bir gelişme hızı sağlanırken, öte yandan da fiyatlar genel seviyesinin, ekonominin genel dengesini bozucu ölçüde dalgalanması önlenememiştir. Böylece, kaynakların kullanım alternatifleri arasında dağılımında istikrarsızlığın meydana getirebileceği ve ekonomik yönden istenmiyen bir biçimde ortaya çıkabilecek sonuçlardan kaçınılmış ve gelir dağılımının fiyat istikrarsızlığı dolayın ile bozulmasına yol açılmamıştır.

a. *İLKELELER* :

Fiyat politikasının ekonomi içinde çok yönlü etkiler yaratan niteliği ve bu etkilerin Planın genel hedefleri açısından istenir bir seviye ve ağırlıkta kalmasının önemi ilgili bütün karar mercilerince izlenecek fiyat politikasının tayininde belli bazı ilkelere uyulmasını zorunlu kılmaktadır.

İkinci Plan döneminde izlenecek temel ilkeler şöyledir :

(1) *Fiyat istikrarının korunması* :

Ekonomik gelişmenin artan bu hızla devam edebilmesi, kıt kaynakların israfının önlenmesi, gelirin kişiler bölgeler ve sektörler arasında dağılımında adaletsizliklere yol açılmaması için fiyat istikrarının korunması gerekli görülmektedir. Bu amaçla mevsimlik ve arızı fiyat dalgalanmaları dışında, genel fiyat seviyesinin dönem içinde istikrarı sağlanacaktır. Ancak, fiyatlar genel seviyesinin istikrarı, mal ve hizmetlerin nispi fiyatlarının da değişmeyeceği anlamına gelmemektedir. Değişen arz ve talep seviyesine bağlı olarak bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarında yükselmeler diğer bazılarında ise düşmeler olabilecektir.

(2) *Kaynakların daha etkin dağılımının sağlanması* :

Piyasada cari fiyatlar arasındaki nispi yapının ekonomideki gerçek kıtlıktan aksettirmemesi hallerinde nispi fiyatların değiştirilmesi yolu üe tıkanıklıkların giderileceğini ve kaynakların farklı nispi fiyat yapısı altında daha iyi dağıtılacağını ortaya koymaktadır.

Daha hızlı bir gelişmenin sağlanması amacıyla, kaynakların en uygun dağılımı konusunda planlama oluşumunun bütünüyle getirdiği tedbirlere ek olarak; ekonomide fiyat teşekkülüne zorunlu olmadıkça müdahale edilmeyecek, fiyatların piyasada rekabet şartları altında serbestçe meydana gelmesine çalışılacaktır.

(3) *Daha adil gelir dağılımına ulaşılması* :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde fiyat politikasının gelir dağılımına olan etkileri dikkate alınacak ve gelirin fertler, bölgeler ve sektörler arasında daha adil dağıtımına yardımcı olacak bir fiyat politikası izlenecektir. Fiyatlar arasındaki iç bağlantılarda meydana gelecek değişmelerin az gelirli gruplar bütçesinde ağırlık teşkil eden mal ve hizmetler aleyhine olmamasına çalışılacak ve böylece, bu grupların gerçek gelirlerinin azalması önlenecektir. Kamu kesimince tarımsal ürünlere uygulanan destekleme alımları ve kamu iktisadi teşebbüslerinin fiyat politikaları kanalı ile de gelir dağılımı olumlu yönde etkilenecektir..

b. *TEDBİRLER*:

İkinci Plan döneminde fiyat politikası konusunda izlenecek temel ilkelerin gerçekleştirilmesinde uygulanacak politikalar şunlardır:

(1) Fiyat istikrarını sağlamak için toplam talebin gereksiz bir şekilde genişlemesine engel olunacak, kalkınma hızını tayin eden temel faktör olarak kabul edilmiş bulunan yatırımların gerçek tasarruflar ile karşılanmasına dikkat edilecektir. Plan

yapıcı ve uygulayıcı bütün kuruluşlar ile para - kredi politikalarının tayininde etkili olabilecek bütün, müesseselerin, alacakları kararlarda bu temel ilkeyi önemle gözönünde bulundurmaları gerekmektedir.

Yatırım ve tüketim malları arzında önceden görülebilecek dar boğazların giderilmesi ve fiyat dalgalanmalarının önlenmesi için gerekli hallerde icabeden tedbirler alınacaktır.

(2) İlgili mevzuat uyarınca iktisadî Devlet Teşebbüslerinin ürettikleri temel mal ve hizmetlerin fiyat ve tarifelerini tespiti hususunda Hükümete tanınan yetki fiyat istikrarının korunmasında bir araç olarak kullanılacaktır.

Temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının tespitinde fiyatın, temel endüstrilerin varlık ve gelişmelerine, ekonomide yatırımların hacmine ve dağılımına, temel mal ve hizmetlerin girdi olarak kullanılan sektörlerin üretim hacimlerine olacak etkileri dikkate alınacaktır. Tespit edilen fiyatla piyasada teşekkül eden fiyat arasındaki farklılıkların bu mal ve hizmetleri girdi olarak kullanan bir kısım işletmeler lehine haksız rekabete-yol açması veya araçların haksız gelir kazanmalarının önlenmesi sağlanacaktır.

Ekonomi için temel girdi üreten ve çoğunluğu tekel niteliğinde olan iktisadi kamu kuruluşları modern teleolojiden faydalanarak maliyetlerini asgari seviyede tutmaya çalışacak bu tedbirler bir yandan da fiyat istikrarının sağlanmasına yardım edecektir.

(3) Destekleme alımlarının bir amacı da tarımsal üretim seviyesinde meydana gelebilecek dalgalanmaların olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak olacaktır. Böylece destekleme ataları politikası ile üreticilerin gerçek gelirlerinde belirebilecek kararsızlıklar önlenecek ve ekilebilir arazinin genel ekonomi yönünden en yararlı bir şekilde kullanılması sağlanacaktır. Ayrıca, destekleme alımları politikası ile ihraç mallarımızın fiyatlarının dış pazarlarda dalgalanması önlenecektir.

14. PARA POLİTİKASI :

a. TEMEL İLKSLSR VE GELİŞMELER :

(1) İlkeler :

İkinci Plan döneminde para politikası ekonomik kalkınma için gerekli gelişmeyi sağlayacak, kaynakların tam ve etkin kullanımına imkân verecek ve böylece Planda gelişmesi öngörülen sektörlerde hedefe ulaşmaya yardımcı olacaktır. Ancak, bu gelişme fiyatlar genel seviyesindeki dengeyi bozmayacak şekilde gerçekleştirilecektir.

Kısa dönemde meydana gelebilecek enflasyonist veya deflasyonist yöndeki baskılar yakından izlenecek ve yılı içerisinde alınacak tedbirlerle önlenecek, kısa dönem para politikasının dengeli gelişmedeki rolü devam ettirilecektir.

(2) Gelişmeler :

Birinci Beş Yıllık Planda para politikasının, kaynakların tam olarak kullanılmasına ve etkin bir şekilde dağılımına engel olacak enflasyonist ve deflasyonist eğilimlerin gelişmesini önleyecek şekilde yürütülmesi öngörülmüştür.

Birinci Beş Yıllık Planın ilk uygulama yılında para dengesinin sağlanması konusunda önemli bir problem ortaya çıkmamıştır. Para ve kredi konusunda çeşitli nicelikler, ekonomide nispi fiyat istikrarını ve dengeyi sağlayacak ölçüde gelişmiştir. 1964 yılının ilk aylarında gelişen deflasyonist eğilimler para politikası araçlarının kullanılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu tedbirler genellikle halkın likidite tercihinin yükselmesi ile kaynaklan azalan bankaların kaynaklarının artırılması, finansman gücünü çekilen faaliyet kollarına finansman kolaylıkları getirilmesini amaç edinmiştir. 1965 yılında para arzının dengeyi bozacak şekilde gelişmesi üzerine yıl sonunda gelişmeyi kısıtlayıcı tedbirlere yönelinmiştir. 1966 yılında bu tedbirlerin de etkisiyle dengeli bir gelişme görülmüştür. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi «son yılların gelişmeleri» bölümünde verilmiştir.

b. *PARA ARZINDA BEKLENEN GELİŞMELER :*

Para ile ilgili büyüklükleri tahmin önceden belirli olmıyan gelişmelere ve halkın psikolojik eğilimlerine dayandığı için bağlayıcı olmadığı gibi amaç ve hedef veya aşılması gereken sınır değildir.

İkinci Plan Dönemi için para talebi ve bu talebin karşılanması için gerekli emisyon artışı ile ilgili tahminlerde Planda öngörülen ekonomik sistemin işleyişi ile ilgili temel çerçeve esas alınmıştır. Tablo 58 de başlangıç yılındaki para durumunu da gözönünde bulundurularak, gayri safi millî hasılda yılda ortalama yüzde 7 artış olması, dış açığın Planda öngörülen değerlere ulaşması ve fiyat istikrarının bozulmaması halinde para talebinde beklenen gelişme ve bu gelişmeyi karşılamak için emisyon yoluyla yapılması gereken artış gösterilmiştir.

TABLO: 58 — Para Konusunda Beklenen Gelişmeler

	Para talebi (1)		Emisyon		Kaydi para vadesiz tasarruf mevduatı	
	(Bin TL.)	%		%	(Bin T. L.)	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1967	21 250	7,5	9 100	7,1	13 700	8,7
1968	22 850	7,5	9 700	5,4	14 850	8,8
1969	24 550	7,4	10 150	4,6	16 200	9,1
1970	26 350	7,3	10 700	5,4	17 650	9,0
1971	28 400	7,8	11 300	5,6	19 300	9,3
1972	30 600	7,7	12 000	6,2	21 100	9,3

(1) Para talebi, bilfiil tedavül eden para, kaydi para ve vadesiz tasarruf mevduatını kapsamaktadır.

Para talebinde beklenen gelişmelere uygun emisyon artışını hesaplamada 1965 ve 1966 yıllarında artan ve para arzındaki gelişmeyi hızlandıran nakit para yerine banka parası tutma eğiliminin devam edeceği varsayılmıştır.

Geçmiş dönemde emisyon artışı yoluyla yaratılan kaynakların önemli bir kısmı (yüzde 90' ından fazlası) -kamu sektörü tarafından kullanılmıştır, İkinci Plan döneminde kamu sektörünün, normal, gelişme içinde, Merkez Bankası kaynaklarına kısa vadeli Hazine ihtiyaçlarının giderilmesi için başvurması öngörülmektedir. Uzun devrede kalkınmanın gerektirdiği para ve kredi gelişmesini sağlamak için Merkez Bankası kaynaklarına başvurma zorunlu görülmekle beraber, bu genişlemenin gerektirdiği emisyon artışının kamu sektörünce kullanılacak kısmının geçmiş dönemden daha az olması gereklidir. Aynı dönemde Devletin özel sektörden borçlanabileceği miktar üe bunun bankalar sisteminden gelecek kısmının etkileri düşünöldüğünde Hazinesinin Merkez Bankası kaynaklarına başvurusunun, makul sınırlar içinde kalındığı takdirde, ekonominin dengesini enflasyonist yönde bozmayacağı beklenmektedir. Ancak, açık finansman yoluyla para dengesini bozmadan kamu sektörüne sağlanan finansman imkanlarının ne miktarda olabileceğini tayin, ekonomik durumun yakından izlenmesini ve dengesizliklerin, giderilmesi konusunda para ve maliye politikaları arasında uygun bir seçimin yapılmasını gerektirir. İkinci Plan döneminde açık finansman konjonktür dalgalanmalarıyla mücadele vasıtası olarak kullanılacak, ekonominin durgunluk içinde olduğu devrelerde Merkez Bankası kaynaklarına daha fazla başvurulacak, aşın talep genişlemesinin göröldüğü devrelerde ise aksi yönde bir politika izlenecektir.

C. TEDBİRLER :

(1) Para politikasının uygulanmasında Koordinasyon ve Bakanlar Kuruluna müşavirlik yapılması. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı, Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası arasında adı geçen kuruluşların yetkililerinden meydana gelecek Para-Kredi Kurulu ile sağlanacaktır.

(2) 1930 yılından beri yürürlükte olan Merkez Bankası Kanunu, dengeli kalkınma için gerekli etkin ve esnek "bir para politikasının uygulanabilmesini sağlamaktan uzaktır. Para politikasının ikinci Planın öngördüğü ilkelere göre etkili bir şekilde uygulanabilmesi için Merkez Bankası Kanunu bugünün şartlarına göre en kısa zamanda değiştirilecek, Merkez Bankasının Hazine ve bankalar sistemi ile ilişkileri modern ekonomik ve mali anlayışa uygun olarak düzenlenecektir.

(3) Açık piyasaya işlemlerini geliştirerek uygulamada etkinliği ve esnekliği artırmak için Hazineye kısa vadeli avans yerine Hazinesinin çıkaracağı kısa vadeli bonoların bankalara satışı ve gerektiğinde Merkez Bankasının bankalardan bu bonoları alması yolu ile emisyon artışının sağlanması usulü tercih edilecek ve bu usul geliştirilecektir.

(4) Bankaların Plan hedeflerine uygun bir kredi politikasını izlemelerini sağlamak amacıyla bankalar üzerinde Merkez Bankasının kontrolünü artıracak, bankaların Merkez Bankası ile devamlı işbirliğini sağlayacak, Merkez Bankasının bankaların genel politikaları üzerindeki etkinliğini artıracak tedbirler alınacaktır.

(5) Resmi mevduatın para politikası aracı olarak kullanılmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

(6) Merkez Bankası tarafından milli gelir hesaplarına paralel olarak yürütülecek fonlar akımı muhasebe sistemi kurulacaktır.

(7) Para arzı, para politikasının uygulanmasında dikkate alınan en önemli göstergelerden biri olarak bilinmektedir. Ancak para arzı bugünkü tanımı ile para politikası açısından uygun bir gösterge niteliğini taşımaktadır. Para arzının milletlerarası karşılaştırmayı da sağlıklı-yacak şekilde tanımlanabilmesi için Bankalar Kanununun mevduat ayırımı ile ilgili hükümleri değiştirilecektir.

15. KREDİ POLİTİKASI :

a. İLKELER :

İkinci Beş Yıllık Plan dönemi başlangıcında, toplam kredi hacminin genişleyen ekonominin ihtiyaçlarına yeterli seviyeye eritmemesi, mevcut kredi hacminin en verimli alanlara dağıtımının sağlanamamış olması ve faiz hadlerinin, kredilerin dağıtımı konusunda etkin bir araç olarak kullanılamaması karşılaşılan temel sorunlardır. Bu güçlükleri ortadan kaldırarak ekonomik gelişmeyi hızlandırmak amacıyla kabul edilmiş bulunan temel ilkeler aşağıda belirtilmiştir.

(1) Planda öngörülen genel yatırım ve üretim hedeflerine ekonomik istikrarı bozmadan ulaşmak için kredi hacmi ihtiyaca göre artırılacak ve bu amaç için kredi kaynakları yeterli ölçüde genişletilecektir.

(2) Kredilerin, Planda özellikle geliştirilmesi öngörülen sektörlerle yöneltilmesi ve ihtiyacın niteliğine göre faiz ve vade yönünden farklılaştırılmaları sağlanacaktır.

(3) Kredinin, ekonominin çeşitli faaliyet dalları arasında etkin dağılımını sağlayabilmek için teşkilatlanmış kredi sistemi geliştirilecek ve kredilerin mümkün olduğu kadar büyük bir kısmının bu sistem aracılığı ile dağıtılması sağlanacaktır.

Bu temel ilkelerin ışığı altında İkinci Beş Yıllık Plan döneminde aşağıdaki yönlerde gerekli tedbirler alınacaktır.

ö. POLİTİKALAR :

(1) Bankaların kaynaklarının artırılması :

(a) Banka sisteminin kaynaklarının artırılması amacıyla, atıl tasarrufları harekete getirecek, tevdiatın çekiciliğini artıracak, çekle ödeme sistemini geliştirecek tedbirler üzerinde durulacaktır.

(b) Mükellefe kolaylık sağlamak ve banka sisteminin imkanlarını artırmak üzere vergi toplamalarında bankalardan yararlanılacaktır.

(c) Bankaların tahvil ihraç etmek suretiyle uzun vadeli fonlar elde etme şartları kolaylaştırılacaktır.

(2) Faiz :

(a) Tasarruf mevduatı artışını hızlandırmak ve bankaların para maliyetini düşürmek için,

(i) Tasarrufların vadeli tasarruf şeklinde toplanmasını sağlayacak imkanlar yaratılacaktır.

(u) Mevduata verilen faizler, etkin bir mevduat artırma ve mevduat tahkim politikasını yürütme şartlarını ortaya koyacak sistem içinde ve bu politikanın uygulama aracı olarak değişen durumlara göre

(b) Faiz ve iskonto hadleri kredilerin Plan hedeflerine uygun şekilde dağılımını sağlayacak bir araç olarak kullanılacaktır.

(c) Plan ve programlarda teşviki öngörülen sektör ve bölgeler için uygulanacak selektif kredi politikası dolayısıyla, normal faiz haddiyle, özel faiz haddi arasındaki farklı ve bu tip uygulamanın zorunlu •kıldığı kaçınılmaz riskleri karşılamak amacıyla kurulacak fon için gerekli kaynaklar bütçeden sağlanacak özel fonlarla karşılanacaktır.

(3) *Mevduatın sınıflandırılması :*

Mevduat sınıflandırması, mevduatın banka sisteminde emin bir kaynak olarak kullanılması imkanını sağlamak için yeniden düzenlenecektir.

(4) *Teşkilatlanma :*

(a) *Merkez Bankası :*

(i) Kredi politikasının kontrolunda daha etken olabilmesi için Merkez Bankasının banka sistemiyle sıkı ilişkiler kurması sağlanacaktır.

(ii) Merkez Bankasının reeskont politikası, Planda gelişmesine öncelik verilen sektörlerin gelişmesini sağlayacak şekilde düzenlenecektir.

(b) *Diğer kuruluşlar :*

Yeni ve devamlı artış imkanına sahip kaynaklar bulunmadan, yeni kredi kuruluşlarına gitmekten kaçınılacak, özel amaçla sınırlı fonların mevcut kuruluşlar eliyle kullandırılması sağlanacaktır.

(c) *Teşkilatlanmamış kredi piyasası :*

Banka kredilerinin teşkilatlanmamış kredi piyasasını beslemesini önleyici tedbirler alınacaktır. Teşkilatlanmamış kredi piyasasının özellikle yatırımlar ve üretimler üzerindeki ağır baskısı ve olumsuz etkisini ortadan kaldırmak amacıyla etken bir kontrol sistemi kurulacaktır.

(5) *Mevduat sigortası :*

153 sayılı Kanunla kurulan bankalar tasfiye fonuyla ilgili uygulamada, Merkez Bankasınca fona verilen avansların miktarının süratle artması, sistemin gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Kısa devrede fondan sadece bankalardaki tasarruf mevduatı sahiplerine ödeme yapılmak üzere tedbir alınması ve her halde Plan dönemi içinde belli miktarın altındaki tasarruf mevduatı için sigorta sistemi kurulması ele alınacaktır.

(6) *İşletme kredisi ve orta vadeli kredi:*

İkinci Beş. Yıllık Plan döneminde gelişen ekonomik faaliyetlerin gerektirdiği seviyede işletme kredisi sağlanacak ve bu arada orta vadeli kredi uygulanmasına geçilecektir. Merkez Bankası orta vadeli kredi konusunda banka sistemine gerekli imkânları sağlayacak teşvik edici bir politika uygulayacaktır.

(7) *Kredi kontrolü :*

(a) Banka kredilerini tanzim komitesinin kısa devrede banka kredilerinin dağılımını incelemesi ve bu konuda gerekli tedbir ve kararları alması sağlanacaktır.

(b) Merkez Bankasının kredi kontrolü konusunda daha etken olabilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

(8) *İstatistik* :

Bankaların kaynaklarının artırılması ve plasmanlarının düzenlenmesi konusunda daha etken bir politika uygulanabilmesi için bankaların mevduat ve plasmanlarını miktar itibarıyla olduğu kadar yapı ve kaynak bakımından da değerlendirmeye imkân veren sürekli istatistikler Merkez Bankası ve Devlet İstatistik Enstitüsünün de işbirliğiyle düzenlenecektir.

16. **ÖZEL TEŞEBBÜSÜN TEŞVİKİ POLİTİKASI:**

Fertlerin teşebbüs gücünü ortaya çıkarmaya ve geliştirmeye önem veren ikinci Beş Yıllık Kalkınma Planının genel hedeflerine varması, geniş ölçüde, özel teşebbüsün beklenen gelişmeyi göstermesine bağlıdır, özel sektörün Öngörülen hedeflere varabilmesi için alınması gerektiği tedbirler Planın ilgili bölümlerinde gösterilmekle beraber aşağıda, özel teşebbüsün teşviki politikasının ana hatları ayrıca belirtilmiştir.

a. *İLKELELER:*

(1) Özel sektörün yatırımları kalkınma Planının ekonomik ve sosyal ilkeleri çerçevesinde teşvik olunacaktır.

(2) Özel sektörün teşviki ve yönlendirilmesi amacıyla geliştirilmiş bulunan tedbirler dağınıklıktan kurtarılacak, formaliteler basitleştirilecek ve uygulamada hızlı işliyen açık bir mekanizma kurulacaktır.

b. *GELİŞMELER VE SORUNLAR :*

Teşvik tedbirleri, ekonomik ve mali konularda, genel nitelikteki veya belli şartlara uyan faallerde özel nitelikteki teşvik tedbirleriyle, yatırım ve üretimin Plan hedeflerine uygun şekilde geliştirilmesine yöneltilmiştir.

Yatırım indirimi, ihracatta vergi iadesi, hızlandırılmış amortisman sistemleri ile gümrük tarifelerini ayarlamak ve bazı vergi ve resimleri taksite bağlamak usulü, vergi hukukumuzda ithal edilerek, Birinci Beş Yıllık Plan döneminde özel kesimin Plan hedeflerine uygun faaliyetlerini teşvik yönünden uygulanmaya başlanmıştır.

Bu teşvik tedbirlerinden yatırım indirimi, Gümrük Vergi ve resimlerinin taksitlendirilmesi ve ihracatta vergi iadesi daha yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Nitekim 1966 yılı sonuna kadar müteşebbisin öz kaynaklarından karşılanan 1 milyar 66 milyon lira çevresinde yatırım; yatırım indirimi tedbirlerinden faydalanmış ve 182 milyon lira çevresinde ithalâta bağlı vergi ve resim taksite bağlanmıştır. Ayrıca sanayi ürünleri ihracatını teşvik amacıyla uygulanmakta olan ihracatta vergi iadesi tedbiri dolayısıyla 1964 - 1966 dönemi içinde yaklaşık olarak 115 milyon lira vergi iadesi yapılmıştır.

Özel teşvik tedbirlerinin müteşebbisler tarafından geniş ölçüde bilinmemesi; sadece belirli büyüklüğün üzerindeki ve belirli bölgelerdeki kuruluşların bunlardan yararlanmaları; teşvik uygulanmasının bazı durumlarda sadece mükâfatlandırma sonucu

doğurması; teşvik araçlarından yararlanmak isteyen müteşebbisin formalitelerin fazlalığı, yetkili ve sorumlu kuruluşların çeşitliliği nedeniyle zaman kaybetmesi ve güçlüklerle karşılaşması Birinci Beş Yıllık Plan döneminde bu konuda karşılaşılan başlıca sorunlardır.

c. *TEDBİRLER:*

(1) *Kredi alanında alınacak tedbirler :*

(a) Bankalar sistemi özel sektörün kısa ve orta vadeli kredi ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenecek; Merkez Bankasına düşen rol açıklıkla belirtilecektir. Uzun vadeli kredi ihtiyacı, kısmen, kurulacak olan özel yatırım bankasının kaynakları ile karşılanacaktır.

(b) İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sanayiinin teşvikinde selektif kredi politikasından geniş ölçüde yararlanılacaktır.

Selektif kredi politikasından yararlanacak sanayi senetlerine Merkez Bankasınca özel reeskont haddi uygulanacaktır.

Kredi müesseselerinde selektif kredi politikasıyla ilgili özel fonlar tesis olunacak, uygun nitelikteki sınıai kuruluşlar ve yatırımcılar bu fonlardan yararlanacaklardır. Sanayiinin gelişmesi uygun görülen bölgelerdeki yatırımlara, daha geniş ölçüde, benzer avantajlar tanınacaktır.

(c) Özellikle sanayicilerin teminat külfetlerini hafifletmek, sınıai makine ve teçhizatlarını teminat göstererek kolaylıkla kredi bulabilmelerini sağlamak amacıyla işletme rehni ve menkul ipoteği kanunları en kısa zamanda hazırlanacaktır. Ayrıca kredi sigortasının uygulama imkanlarının sağlanmasına çalışılacaktır.

(d) Sanayinin işletme kredisi ihtiyacını karşılamak üzere Kamu Sosyal Sigortalar Kuruluşlarıncı ayrılan fonların yatırımcılara kurulacak özel yatırım bankası aracılığı ile dağıtılması sağlanacaktır.

(e) Yatırımcılara kredi veren Bankaların İstanbul'da bulunması İstanbul dışındaki yatırımcıların mevcut imkanlardan yararlanmalarını güçleştirmektedir. Bu nedenle özel sektöre kredi veren bu kuruluşların İstanbul dışında da faaliyette bulunmaları teşvik edilecektir.

(f) Özel sektör yatırımlarının döviz ihtiyacının karşılanmasında temin edilen proje kredilerinden de yararlanılacaktır.

(g) Özel teşebbüsün getireceği Plan hedeflerine uygun projelerin dış finansmanı kolaylaştırılacaktır.

(2) *Malî teşvik tedbirleri:*

(a) Birinci Plan döneminde mail mevzuatımıza girmiş olan çeşitli teşvik tedbirleri, uygulamada görülen sakıncaları giderilerek kullanılmakta devam edilecektir.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan yararlanan işletmelerin iki ülkede birden vergilenmesini önliyecek tedbirler alınacaktır.

(b) Özel teşvik tedbirlerinin daha geniş ve etken bir uygulamaya kavuşabilmesi, ilgili formalitelerin basitleştirilmesi ve cevaplama süresinin kısaltılması amacıyla, yatırım projelerinin değerlendirilmesinden sonra verilecek tek bir belge ile yatırımın değişik teşvik tedbirlerinden kolaylıkla faydalanmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

(c) Paydası olmayan teşvik araçları kaldırılacak ve böylece etken fakat basit ve açık bir düzen kurulacaktır.

(d) Geri kalmış bölgeler için özel rejim uygulanması imkanları sağlanacaktır.

(3) *Pazarlama ile Ügüü tedbirler :*

İç ve dış pazar imkanlarının geliştirilmesi, iç pazarın zorunlu hallerde iyi bir şekilde himayesi sınai üretimin artırılmasının temel şartlarındanadır.

Üretimin, yabancı sanayicilerin rekabetine maruz bırakılmaması için gümrükler ve dış ticaret rejimi yolu ile korunması konusundaki mevcut imkanların etken bir tarzda kullanılmasına devam olunacaktır.

(4) *İhracatla ügili tedbirler :*

Türk mallarının dış pazarlarda tanıtılması, sürümünün artırılması konusunda sanayici ve ihracatçılarımıza gerekli yardım gösterilecektir.

Milletlerarası temasları artırmak konusunda gerekli çaba gösterilecektir.

İhracatçı birliklerinin kuruluşu teşvik olunacak, birliklerin federasyonlar ve konfederasyon şeklinde dikey teşkilâtlanması sağlanacaktır.

Sınai mamul ihracatında uygulanmakta olan vergi iadesi usulü basitleştirilerek daha yaygın bir hale getirilecektir.

(5) *Sanayi bölgelerine ilişkin tedbirler :*

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sanayi bölgeleri sorununu en alt kademedeyen itibaren ele almak zorunludur. Bu sorunu çözmek için organize sanayi bölgelerinin kurulması ve gelişmesi teşvik edilecektir.

(6) *Müteşebbis ve eleman yetiştirilmesi:*

Müteşebbise sevk ve idare konusunda temel bilgilerin verilmesi, yatırım yapacağı sahalarda seçiminde yardımcı olunması, yatırım ve üretim konusunda ihtiyaç duyacağı istatistiki bilginin sağlanması, proje hazırlamada ve uygulamada yardımcı kuruluşların teşkilatlandırılması, pazar bilgisinin geliştirilmesi önemle ele alınacaktır.

Sanayinin gelişmesinde eksikliği kuvvetli bir şekilde hissedilen teknik ve kalifiye eleman yetiştirilmesi konusunda kamu sektöründe yürütülen programların gözden geçirilmesi kamu sektörüne paralel olarak özel sektörün sorumluluk yüklenmesi ve iki sektör çalışmaları arasında koordinasyon sağlanacaktır.

(7) *Diğer araçlar :*

Özel sektörün yatırım ve üretiminin gelişmesini olumsuz etkileyen, proje hazırlama, mamul geliştirme, zorunlu standartlar, kalite kontrolü gibi konularda alınacak tedbirler bir bütün olarak ve koordine şekilde uygulanacaktır.

17. ÖDEMELER DENGESİ VE DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER VE POLİTİKASI :

a. İLKELER:

İkinci Beş Yıllık Plan dönemini aşan uzun vadeli temel amaç, ekonominin hedef alınan gelişme hızının kendi kaynaklarıyla sağlanabilmesidir. Bunun başlıca iki şartı, bu

gelişme hızının gerektirdiği yatırımların tümünü iç tasarruflar ile karşılamak ve döviz gelirlerini öngörülen gelişme hızına yükseltmektir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ülkemizin yabancı kaynaklara bağılılığının azaltılması amacına kesinlikle yönetebilmek için aşağıda belirtilen temel ilkeleri getirmektedir.

(1) Bütün ihracat fırsatları en geniş ölçüde süratle değerlendirilecektir. Yatırımların çeşitli faaliyetler arasındaki dağılımlarında ihracata yönelen faaliyetlere Öncelik tanınacaktır.

Sanayi Ürünleri ihracatını teşvik ve hızlandırmak üzere bu amaca yönelecek sanayiler geliştirilecek veya gelişmesi teşvik edilecektir.

Özellikle işlenmiş tarımsal ürünlerin ihracatı konusundaki fırsatlar değerlendirilecektir. Geleneksel tarım ürünleri ihracatının daha hızla artırılabilmesi için gayret sarfedilecektir.

(2) Ekonomik görülen alanlarda ve özellikle tabii kaynaklara dayalı dallarda ithalât İkamesine önem verilerek sınırlı döviz kaynaklarının en etkin bir şekilde kullanılması sağlanacaktır.

(3) Sınırlı döviz imkânları ekonominin kalkınmasıyla doğrudan doğruya ilgili faaliyet dallarına yöneltilecek ve lüks tüketim malı ithalâtı yapılmasından kaçınılacaktır.

(4) Hedef olarak alınmış olan kalkınma hızına varılması amacıyla gerekli ithalâtı yapma zorunluluğu, eski ve yeni kredilerden doğan borç ve faiz ödemelerinin devam etmesi ve yatırımlar için gerekli iç tasarrufların yetersizliği karşısında, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de kalkınma kredisi niteliğindeki dış kaynaklara başvurulacaktır. Ancak dış yardım olarak, düşük faizli, ödemesiz dönemli ve uzun vadeli kalkınma kredileri tercih edilecektir.

(5) Özel yabancı sermayeye, ek bir tasarruf, döviz ve teknoloji kaynağı olarak önem verilecektir. Bu teşebbüsler Türk ekonomisine en faydalı sahalara yöneltilecektir, özel yabancı sermayenin Türk müteşebbisinin teknik bilgi, tecrübe ve sermaye yetersizliği sebepleriyle ele alamadığı sanayi dallarına kabul edilmesine özel bir dikkat gösterilecektir. Planda veya programlarda öngörülmemiş, iç tüketim eğilimlerini teşvik edici yabancı sermaye girişlerine izin verilmeyecektir.

(6) Zaman zaman görülen gecikmelerin ve döviz gider ve gelirleri arasındaki mevsimlik dengesizliklerin yarattığı tıkanıklıkları gidermek ve ithalâtın sürekliliğini sağlamak amacıyla, döviz rezervleri yükseltilecektir.

(7) Memleketimizin, özellikle ileri sanayi memleketleriyle olan iktisadi ilişkilerinde, dış ticaret hadlerimizin düzeltilmesi için gereken faaliyet sarf olunacaktır.

b. TEDBİRLER:

İkinci Plan döneminde izlenecek dış ödemeler dengesi ile ilgili politika tedbirlerinin anahatları aşağıda özetlenmiştir.

(1) İhracat ile ilgili tedbirler :

a. Döviz gelirlerinin öngörülen seviyelere ulaştırılması için, ihracatın yapısında köklü bir değişiklik yapılacaktır; sanayi ürünleri *üv* teati hızla artırılabilecektir.

Bu amaçla;

1. İhracata dönük sanayiler kurulmasına ve teşvik edilmesine öncelik verilecektir.

ıı. Sanayi ürünleri ihracatının hızla artırılabilmesi, kurulacak sanayilerin dünya pazarlarında rekabet edebilir bir güce sahip olmasına bağlı bulunduğundan bu amaçla geliştirilecek projelerin ve özellikle uygulanacak teknolojilerin seçiminde maliyet yapısı, dünya fiyatları ile rekabet imkanları ve kalite yüksekliği gözönünde bulundurulacaktır.

ııı. Geniş imkanlar vadeden tarıma dayalı sanayilerin kurulmasına özel bir önem verilecek; işlenmiş tarım ürünleri ihracatının artırılması teşvik olunacaktır.

b. İhraç imkânları, dış talep yetersizliği dolayısıyla sınırlı bulunan geleneksel mallar ihracatını artırmak amacıyla, yeni pazarlar araştırılacak; bu arada mevcut pazarlar devam ettirilecek ve pazar çalışmaları geliştirilecektir.

c. İhraç mallarımızın dış pazarlarda arandır mal niteliğine kavuşturulması amacıyla tipleştirme, standartlaştırma ve dış isteklere uygun mal üretilmesijazırlanması ve kalite yükseltilmesi konularına önem verilecektir.

d. İhracattan sağlanan gelirlerin, kalkınma için etkin bir şeldde kullanılabilmesi, ihracatın serbest dövizle yapılmasını zorunlu kılmakla beraber, artan ihracat potansiyeli için yeni pazarlar bulabilmek, bu pazarları ihraç mallarımıza alısürabilmek ve birikmiş stokları eritebilmek amacıyla ikili ticaret anlaşmaları sistemi üzerinde durulacak; bu sistemin çeşitli sakıncalarının azaltılması sağlanacak, Bu arada özellikle tekelci durumda olan ülkelerin Türkiye'deki muhataplarını seçmesinin doğurduğu mahzurları önlemek üzerinde önemle durulacaktır.

e. İhracatın artırılmasında önemli bir araç olması nedeniyle kredi sisteminde, ihracata dönük bir sistem geliştirilecek; orta ve uzun vadeli, etkin bir kredi düzeni ile ihracatçıların desteklenmesi üzerinde durulacaktır.

f. İhracatçıları arasında gereksiz iç rekabetten doğan döviz geliri kayıplarını önlemek amacıyla, gerekirse bu konuda kamu sektörü ile, ya da özel sektörün kendi aralarında işbirliği yapmaları teşvik edilecektir.

g. İhracata artırma konusunda meydana gelen güçlükleri ortadan kaldırmak amacıyla teşkilatlanma durumu gözden geçirilecek özellikle İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi ihracatı artırmaya yardımcı olacak şekilde yeniden düzenlenecektir. Bu amaçla müstahsilin kurmuş olduğu veya kuracağı kooperatif ve birliklerin teşkilatlanması üzerinde durulacaktır.

h. Mamul madde ihracatçılarımızın rakipleriyle eşit şartlarla ihracat yapabilme imkânlarını sağlamak amacıyla, «ihracat Sigortası» konusu üzerinde durulacak; bu konu geliştirilerek imkanlar araştırılacaktır.

i. Türk ihracat mallarına tefrikçi işlemler yapan ülkelere karşı gerekirse karşılıklı işlemlere geçilecek; bu konu hukuki ve fiili yönden titizlikle izlenecektir.

k. İhracatın teşviki yönünden ihracatçının muhtaç olduğu gerekli ticari ve pazarlama bilgilerinin bir merkezde toplanması sağlanacaktır.

(2) İthalât ile ilgili tedbirler :

a. Kıt döviz kaynaklarının kalkınmaya dönük ihtiyaçların karşılanmasında kullanılması, daha bir süre kısıtlı ithal rejiminin uygulanmasını, liberasyon ve tahsisli ithal mallan sisteminin devam ettirilmesini zorunlu kılacaktır. Bu konudaki uygulama, tespit edilecek öncelikleri sağlayacak etkinlikte olacaktır.

b. İthal rejimi uygulamasında gerçek ithalât istekleri gözönünde tutulacak; spekülâtif amaçlar güden davranışlar ortadan kaldırılacaktır. Bu amaçla, mevcut dağıtım düzeni 'yeniden gözden geçirilecektir.

c. Yeni kurulan veya gelişmekte olan sanayi dallarının, önceden tanımlanacak bir süre içerisinde korunması gereği gözönünde tutulacak, bu amaçla ithalât gerekirse kısıtlanacak ve rejim dışı mal ithalâtı imkânları ortadan kaldırılacaktır. Ancak, tm koruma, ileride rekabet gücü kazanamayacak sanayi dallarına uygulanmayacaktır.

d. İthlât sistemi, ithalâtı ikame etmek amacıyla geliştirilecek sanayi politikasına paralel olarak düzenlenecek ve ithal ikamesi yolu ile döviz tasarrufları artırılabilecektir.

e. Sınai maliyetin yükselmesini önlemek amacıyla ithalâta, özellikle hammadde ve yardımcı madde ithalâtında, fiyat ve kalite unsurlarına önem verilecektir.

(4) Görünmeyen işlemler ile ilgili tedbirler:

a. Yurt dışında bulunan Türk işçilerinin tasarruf eğilimleri teşvik edilecek; tasarruflarının, mümkün olduğu kadar büyük bir kısmının serbest döviz olarak resmî kanallar yolu ile Türkiye'ye girmesi sağlanacaktır.

b. Liman hizmetleri, navlun, sigorta, komisyon ve hizmetlerle ilgili döviz geliri kaynaklarını artıncı yönde tedbirler alınacak; özellikle taşıma hizmetlerinde iyi bir organizasyon kurulacaktır.

c. Turizm konusunda alınacak tedbirler, ilgili bölümde açıklanmaktadır.

(4) Döviz rezervleri ile ilgili tedbirler :

a. Döviz gelirlerindeki dalgalanmalar ve bundan doğan belirsizlik unsurları, özellikle ithalât için yapılan döviz harcamalarında zaman içerisinde yükselip alçalmalara yol açması ve bu durumun yatırımların seviyesine, ithalâta bağlı üretim miktarına, fiyatlara ve ekonominin tümünde istikrarsızlığa ve darboğazların belirmesine sebep olduğu gözönünde tutularak yeterli bir döviz rezervi bulundurulacaktır.

b. Kendi kaynaklarımızdan sağlanan döviz rezervlerine ek olarak bu konuda dış kaynaklardan da faydalanma imkânları üzerinde durulacaktır.

c. Döviz rezervlerinin İkinci Beş Yıllık Plan döneminin son yılında, toplam yıllık ithalâtın yaklaşık olarak yüzde 20 si seviyesine yükseltilmesine çalışılacaktır.

(5) Gümrük ve kambiyo ile ilgili tedbirler :

a. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde büyük bir güç kazanacak olan sanayileşme çabası bu arada gümrük koruması ile desteklenecektir.

Ancak, belirli bir sürede rekabet gücünü kazandırma niteliğinde olacak bu korumanın yüksek fiyatlara ve tekellere yol açmamasına dikkat edilecektir.

b. İthalât ikamesi yaratabilecek sanayi dallarında yapılacak bu korumada, maliyet dikkate alınacak ve uzun vadede dünya pazarlarında rekabet gücüne erisemeyecek sanayi dallarının her ne pahasına olursa olsun korunması yoluna gidilriyecektir.

c. İthal mallarında uygulanacak gümrük hadlerinin, hammadde - mamul madde ve tüketim - yatırım - hammadde ayırımına önem verilecek; buna göre gümrük tarifelerinin farklılaştırılması sağlanacaktır.

d. Döviz kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle uygulanması zorunlu bulunan kambiyo tahditleri İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de devam edecektir. Ancak, bu tahditlerin, gelirleri artırıcı nitelikte olması ve giderlerin, ekonominin öncelik verilen ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmasına önem verilecektir.

(6) *Dış borçlanma ile ilgili tedbirler :*

a. İkinci Beş Yühk Plan için öngörülmüş bulunan yatırım ve gelişme hedeflerinin gerçekleşmesi, 1968 - 1972 döneminde belirtilen ölçüde yabancı kredi sağlanmasına bağlıdır. Buna rağmen, alınacak kredilerin niteliği, uzun dönemde, Türk ekonomisinin dış kaynaklara bağıllığının azaltılması sorunu ile ilgilidir. Bu nedenle, söz konusu dönemde yalnızca kalkınma kredisi niteliğindeki kredilerin kullanılması tercih edilecektir.

b. Ekonomik gelişme balonundan önceliği olan yatırım projelerinin gerçekleştirilmesinin gecikmesine yol açması doıayısıyla, proje kredileri yerine, dış yardım ihtiyacının program kredisi ile karşılanması, tercih edilecektir.

c. Dış finansman gereğinin zamanında karşılanmasında, özellikle proje kredisi alınmasının zorunlu olduğu hallerde, kredilerin sağlanması ve kullanımlarının gecikmemesi için gerekli bütün tedbirler süratle alınacaktır.

a. ULUSLARARASI EKONOMİK BİRLEŞMELER VE KURULUŞLARA İLİŞKİN POLİTİKALAR :

İkinci Cihan Harbinden sonra ekonomik kalkınma ve sanayileşmenin kazandığı öneme paralel olarak uluslararası ekonomik birleşmeler ve başka şekillerdeki milletlerarası iktisadi ilişkiler önem ve ağırlık kazanmıştır.

Üretim faktörlerinin serbestçe akımını sağlamak ve pazarı büyütme imkanını sağlayan ekonomik birleşmelerin, uygun ülkeler arasında ve elverişli şartlar altında yapılması halinde başarılı olduğu görülmektedir.

Ülkelerin ekonomik gelişmelerini hızlandırmak ve ekonomik çıkarlarını korumak ve geliştirmek için birbirleri ile çeşitli ekonomik ilişkiler kurmaları da önem ve hız kazanmıştır.

Bu gelişmelere ilişkin olarak İkinci Beş Yıllık Plan döneminde izlenecek politikaların esasları, aşağıda özetlenmiştir.

1. Ekonomik birleşmeler :

İçer dönük ve kendi kendine yeten bir ekonomi niteliği taşımayan Türk ekonomisinin, İkinci Plan döneminde dış ülkeler, milletlerarası kuruluşlar ve belli şartlarla ortağı bulunduğu ekonomik birleşmelerle olan ilişkisi devam edecek; Plan hedeflerine ve millî çıkarılara uygun şekilde bu ilişkiler artırılacak ve sağlamlaştırılacaktır.

İkinci Plan döneminde, 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinden itibaren de fiilen ve hukuken yürürlüğe girmiş bulunan Türkiye - Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşması, her yönüyle büyük bir önem kazanmaktadır.

Bu anlaşmada öngörülen en kısa süreli «Hazırlık Dönemi» 1969 yılı sonlarında bitmektedir. Ancak en kısa süre içinde Türk ekonomisi «Geçiş Dönemine» hazır hale gelemez ise, «Hazırlık Dönemi» altı yıl daha uzatılacaktır. Bu dönemin amacı Türkiye'nin gerek «Geçiş Döneminde», gerekse «Son dönem» de kendisine düşecek yükümleri taşıyabilmesi konusunda, Topluluğun da yardımıyla, ekonomisini güçlendirmektir.

«Hazırlık Dönemi» nin geçen üç yıllık süresi içerisinde Avrupa Ekonomik Topluluğunun birleşme süresini hızlandırarak 1 Temmuz 1968 tarihinde sanayi ürünleri üzerindeki engelleri kaldırarak tek pazar ve fiyat rejimine girme kararıyla aynı tarihte tarım maddelerinin ortak rejim içine sokulmasının sağlanması karan, «Hazırlık Dönemin» de Türkiye'nin ekonomisini güçlendirmesi konusundaki çabalarını, artırma zorunluluğunu doğurmuştur.

Türk Ekonomisini istenen güce kavuşturmak için çeşitli alanlarda başlamış olan hazırlık çalışmalarının önemle izlenmesi, ekonominin bütünlüğü içinde kalkınma amacına uygun olarak güçlü tedbirlerin alınması ve uygulanması gerekli görülmektedir. Bu amaçla çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülen hazırlık ve inceleme çalışmalarının Devlet Planlama Teşkilâtının yönetiminde koordine edilmesi ve daha etken bir şekilde düzenlenmesi sağlanacaktır.

Türkiye - İran ve Pakistan arasında kurulmuş bulunan RCD (Kalkınma için bölgesel işbirliği) çerçevesi içerisinde çeşitli mallarımız için, pazarlar aramak, ortak ülkelerle bugünkü dış ticaret hacimlerini genişletmek imkânları üzerinde durulacaktır.

İkinci Beş Yıllık plan döneminde ihracatın yüksek bir seviyeye ulaşması beklenmektedir. Döviz harcamalarının gerekliliği olarak ihracatın serbest sahalara yönelmesi hususuna önem vermekle beraber Türkiye'nin ikili anlaşmalarla bağlı olduğu memleketlerle olan ilişkileri bu dönemde de devam edecektir.

2. DİĞER KURULUŞLAR VB KONFERANSLAR :

Çeşitli engelleri ortadan kaldırmak suretiyle milletlerarası ticareti geliştirmek ve özellikle az gelişmiş ülkeler mallarının ihraç imkânlarını artırmak amacıyla başlamış bulunan UNCTAD ve Kennedy Round ile ilgili çalışmalarda, Türkiye'nin ihraç malları için kolaylıklar sağlayan ve bunu teşvik eden bir politika izlenecektir.

Uzun süreden beri bağli bulunan OECD, IMF ve diğer kuruluşlarla olan ilişkilere devam edilecek; bu kuruluşlarla mevcut işbirliği korunacak ve özellikle ödemeler dengesinin gerektirdiği destekler bu kaynaklardan sağlanacaktır.

Bölüm VI

EKONOMİK GELİŞMEDE İNSAN UNSURU

İSTİHDAM

1. İLKELER:

a. İstihdam Üretim faaliyetlerine katılan aktif nüfus olarak iktisadî ve sosyal gelişme içinde önemli bir unsur ve sorun olmaktadır. Ancak, istihdam sorununun çözülmesi zamana ihtiyaç göstermektedir. Bu sadece işgücünün her yılki artışını karşılamak kapsamında değildir. Bugünkü işsizliği ve gizli işsizliği azaltmak için gittikçe artan istihdam yaratmak, iktisadi gelişme sırasında demografik, iktisadi ve sosyal değişme sonucu yeni işler aramak durumunda olanlara da iş sağlamayı gerektirmektedir. Bu anlayış içinde 1968 - 1972 döneminde İstihdam yaratmak ekonominin hızla gelişmesinin bir sonucu olarak ele alınacak, istihdam konusu genel kalkınmanın dışında bağımsız bir amaç olmayacaktır. Bu dönemde seçilen yıllık kalkınma hızının gerçekleşmesine bağlı olarak ve tam çalışma amacına yönelerek iktisadi ve sosyal faaliyet hacminin genişlemesi sonucu artan çalışma imkânları oranında istihdam en yüksek seviyeye çıkarılacaktır.

b. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ağırlık verilecek sanayileşme ile şehirlerde daha fazla çalışma imkanları yaratılacaktır, istihdamın bu gelişmesi yanında istihdam seviyesinin yükseltilmesi ve işsizliğin azaltılması için ekonominin yüzde 7 kalkınma hızı çerçevesinde istihdam artırıcı yönde genişlemesi özel tedbirlerle desteklenecek ve istihdam sorununun büyük olduğu yerler özellikle gözetilecektir.

2. DURUM:

a. İSTİHDAM SORUNUNUN TANIMI :

Iktisaden az gelişmiş ülkelerde işsizliğin nedenleri ve bu sorunun çözüm yolları diğer ülkelerde olduğundan farklıdır. Gelişmiş Ülkelerde sorun çok defa düşük bir efektif talep seviyesinden ve kullanılmayan kapasiteden doğmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde işsizlik sorunu, gelişmiş ülkelerin aksine, tasarruf eğiliminin yüksek oluşundan değil düşük olmasından doğmaktadır. Ve konjonktürel işsizlik niteliğinde değildir devamlı bir nitelik taşımaktadır. Bu sorun bir yandan tarım sektöründe kullanılmayan işgücü ve gizli işsizlik, diğer yandan tarım dışında açık işsizlik ve verim düşüklüğü şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu özellikleriyle sorun ancak uzun sürede çözülebilecek, sadece iktisadi değil sosyal yönü de olan bir ağırlıktadır, istihdam seviyesinin artış oranı ve sek-törlerarası dağılımı, düşük istihdam seviyesindeki bir ekonomide gelir dağılımını etkilemektedir. Açık işsizlik ücret seviyelerini düşürdüğü için gelir dağılımını kötüleştirir. Şehirlerdeki açık işsizlik köylerdeki iş imkanlarının sınırlılığını göstermektedir. Bazı bölgelerde, tarım faaliyetlerinin yoğun olduğu mevsimlerde, işgücü kıtlığı doğmakta ancak tarımda yılın

büyük bir kısmında devamlı bir iş tutamayanların sayısı yüksek bulunmaktadır. Bunlar mevsimlik işsizdirler, bütün yıl boyunca ve tarımın üretim faaliyetlerinin en yoğun döneminde de işsiz olan gizli işsizlikle birlikte toplam kullanılmıyan üretici işgücünü meydana getirmektedir. Kalkınma ve istihdam sorununun çözümü üretime net katkısı pek az olan bu işgücünün tam kullanılmasını sağlamakla olacaktır. Tarımda mevsimlik işsizlik, kullanılmıyan kapasite yönünden, bütün mevsimlerde devam eden gizli işsizlikten daha önemlidir. Bu kaynağın kullanılması işsizlik problemini bir ölçüde çözmekle kalmamakta daha az sermaye ihtiyacıyla daha yüksek bir üretim seviyesine ulaşmaya yardımcı olmaktadır. Bu, her şeyden önce bir teknoloji sorunudur.

b. GELİŞMELERİN EĞİLİMİ :

1927 yılından bu yana yapılmış olan nüfus sayımlarında nüfusun istihdam durumu hakkında yeterü ve karşılaşılabılır bilgiler 1955 nüfus sayımında verilmeye başlandığından nüfusun istihdam durumu 1955 yılından bu yana incelenmiştir. Çalışan nüfusun sektörlerde gelişmesi Tablo 59 da gösterilmiştir.

1955 - 1962 arasındaki dönemde toplam istihdam artışı 1 milyon kadardır. Bu artışın yüzde 27 si tarım, yüzde 35 i sanayi ve yüzde 38 i hizmetler sektörlerinde olmuştur. Sektörlerin kendi içlerindeki istihdam artışları tarımda yüzde 3, sanayide yüzde 36, hizmetlerde yüzde 39 dur. Sektördeki istihdam artış hızlarının değişik oranlarda olması bu dönemde sektörlerdeki çalışanların genel toplam içindeki yüzde dağılımlarını değiştirmiştir. 1955 yılında tarım sektöründe çalışanlar toplam çalışanların yüzde 82 si iken 1962 de bu oran yüzde 78 e düşmüştür. Hizmetler sektörünün toplam içindeki oranı 1955 te yüzde 9 dan 1962 de yüzde 11,5 e çıkmıştır. 1962 - 1967 dönemindeki gelişme Tablo 60 da gösterilmiştir.

1963 ten 1967 yılına kadar toplam istihdam artışı 1 215 400 olmuştur. Bu artışın 213 100 ü tarım sektöründe de olmuştur. Birinci Beş Yıllık Planda öngörülen miktar 700 000 kadardır. Türkiye'de tarım sektöründe gelişme ekilen alanın genişlemesinden çok. mevcut kaynakların iyi kullanılmasına bağlı olduğundan tarımın istihdam yaratması sınırlı olmaktadır. Gerçekleşen istihdam artışının öngörülen miktardan çok düşük olması, tarım sektöründe istenen oranda bir üretim artışının gerçekleşmemiş olmasıdır. Ancak aradaki fark, Birinci Beş Yıllık Planda öngörülen istihdam artışı 1960 nüfus sayımı yüzde 1 örnekleme ön sonuçlarına dayanılarak hesaplanmış olması ve kesin sonuçların bunlardan farklılığı sebebiyle fazla olmuştur. Çalışan nüfustaki artışların karşılaştırılması Tablo 61 de gösterilmiştir.

Sanayi sektöründe 1963 - 1967 döneminde çalışanların artışı 375 500 olmuştur. Birinci Beş Yıllık Planda öngörülen artış 316 000 di. Bu sektördeki istihdam artışı plan hedefinin üstünde olmuştur. Hizmetler sektöründe öngörülen 890 000 istihdam artışı 474 000 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum çalışanların sektörlere dağılımında tahmin edilenden farklı sonuçlara yol açmıştır.

TABLO : 69 — Çalışan Nüfusun Sektörlerde Gelişmesi (1955 - 1967)

(Bin kişi)

Sektörler	1955	1960	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1963 - 1967 dönemindeki gelişme %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Tanım	9 416,1	9 737,5	9 726,9	9 853,3	9 843,5	9 767,7	9 901,4	9 940,0	2,2
Sanayi	805,2	977,5	1 048,4	1 124,9	1 151,9	1 196,6	1 304,2	1 423,9	35,8
İnşaat	200,2	290,1	319,2	338,7	349,2	378,8	414,5	472,0	47,9
Ticaret	341,0	403,8	417,5	434,6	452,8	470,5	490,7	498,0	19,3
Ulaştırma	189,8	246,8	252,5	269,4	282,9	301,0	321,2	339,0	34,3
Hizmetler	496,3	676,8	759,0	808,4	866,6	935,9	1 003,3	1 066,0	40,4
Toplam	11 478,6	12 332,5	12 523,5	12 829,3	12 946,9	13 047,5	13 435,3	13 738,9	9,1

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları

Not : Nüfus sayımlarında çalışma konulan bilinmeyenler katılmamıştır.

Çalışan nüfusun 15 ve daha yukarı yaşta olanları gösterilmiştir.

TABLO : 60 — Sektörlere Göre Çalışan (15 ve Daha Yukarı Yaşta Nüfusun Yüzde Dağılımı (1962 - 1967)

Sektörler	1962	1967
	Dağılımı	Dağılımı
	(1)	(2)
Tarım	77,7	72,3
Sanayi	8,4	10,4
İnşaat	2,5	3,4
Ticaret	3,3	3,6
Ulaştırma	2,0	2,5
Hizmetler	6,1	7,8
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

TABLO : 61 — Birinci Beş Yıllık Planda Öngörülen ve Bu Dönemde Gerçekleşen Çalışan Nüfustaki Artışların Karşılaştırılması (15 ve Daha Yukarı Yaşta Çalışanlar) (Bin kişi)

Sektörler	Birinci Planda Öngörülen		Gerçekleşen		Park
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
	(1)	(2)	(3)	(4)	
Tarım	700,0	33,2	213,1	17,5	— 486,9
Sanayi	316,0	14,9	375,5	30,9	59,5
İnşaat	204,0	9,6	152,8	12,6	— 51,2
Hizmetler	890,0	42,2	474,0	38,9	— 416,0
Toplam	2 110,0	100,0	1 215,4	100,0	— 894,6

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

TABLO: 62 — Üç Anasektör itibariyle Çalışan Nüfusun (15 ve Daha Yukarı Yaşta) Yüzde Dağılımı ve Artışlar (1961-1967)

Sektörler	Birinci Beş Yıllık Planda Öngörülen			Aynı Dönemde Gerçekleşen		
	1962	1967	1962-1967 dönemi %	1962	1967	1962-1967 dönemi %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tarım	77,4	71,1	7,1	77,7	72,3	2,2
Sanayi	9,8	11,9	41,6	10,9	13,8	38,6
Hizmetler	12,8	17,0	54,6	11,4	13,9	33,2
Toplam	100,0	100,0	11,7	100,0	100,0	9,1

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Toplam istihdam artışının Birinci Beş Yıllık Plandaki tahminlere göre 2 100 000 olması gerekirken 1 215 000 bir artış gerçekleşebilmiştir. Geri kalma, 1963 - 1967 döneminde tarımdaki ve hizmetler sektöründeki işgücü artış miktarının düşük olmasındandır, istihdam artışı sektörlerde kullanılan teknoloji ve sektörün üretkenliği ile ilgili olmaktadır. Sektörlere göre son yılların üretkenlik artış hızlarında farklılıklar vardır.

Üretkenlik artış hızları yüksek olan sektörler genellikle sermaye yoğun teknikler kullanmaktadır. Üretkenlik artışı bu sektörlerin ek istihdam yaratmasının sınırlılığına karşılık yüksek büyüme hızından ileri gelmektedir. Bu sektörlerde modern teknolojilerin kullanılması çok defa zorunlu olmakta bu nedenle söz konusu üretim faaliyetinde alternatif teknikler kullanılmamakta sermaye işgücü oranının düşük tutulması ve daha fazla istihdam yaratılması imkanları kısıtlanmaktadır. Bu sektörler petrol ve kömür ürünleri, makina (Elektrik makineler hariç), maden izabesi, esas metaller, madenî eşya ve kâğıttır. 1965-1967 arasında sözü geçen sektörlerde yılda ortalama verim artışı sırasıyla yüzde 17, yüzde 7,5, yüzde 8, ve yüzde 7 olmuştur. Buna karşılık en düşük verim artışı hizmetler sektöründe olmuştur. Ticaret ve bankacılıkta yüzde 1,5, ulaşımda yüzde 2 dir. Tarımda verim, artışı yüzde 3 civarında kalmıştır. Diğer sektörlerde verim artışı yüzde 2 ile 5 arasında değişmektedir. Böylece en çok istihdam artışının hizmetler sektöründe olduğu anlaşılmaktadır.

3. İSTİHDAMIN GELİŞMESİ (1968 - 1972) :

a. TARIM SEKTÖRÜ :

1967 ile 1972 yılları arasında mevsimlere göre işgücü talebindeki değişim ve işsizlik Tablo 63 de gösterilmiştir.

TABLO: 63 — Tarım Sektöründe Mevsimlere Göre İş Gücü Talebi ve İşsizlik (1967 - 1972)

Mevsimler	Aralık	Şubat	Mart	Mayıs	Haziran		Temmuz	Ağustos	Eylül	Kasım
	1967	1972	1967	1972	1967	1972	1967	1972	1967	1972
Ürünler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Bitkisel ürünler (1)	520	858	2 410	2 442	2 428	2 829	7 435	8 095	3 195	3 601
Bitkisel ürünler (2)	(6 691)	(7 172)	(3 334)	(3 378)	(2 428)	(2 829)	(7 435)	(8 095)	(3 414)	(3 847)
Hayvan ürünleri	1 763	1 894	2 015	2 184	2 001	2 180	1 738	1 930	1 530	1 651
Toplam işgücü ihtiyacı (3)	2 283	2 452	4 425	4 625	4 429	5 009	9 173	10 025	4 725	5 252
Kullanılmıyan işgücü	7 800	7 686	5 658	5 513	5 654	5 129	910	113	5 358	4 886

(1) Haftada 45 saat çalışma esasına göre hesaplanmıştır.

(2) Belirtilen aylarda tarımda çalışabilir gün tahminlerine göre hesaplanmıştır.
(Tablodaki mevsimlere göre sırasıyla 6, 567, 26, 53, 73 gün)

(3) Toplam işgücü arzı (Tablo 64) de gösterilmiştir.

Not : İşgücü talebine esas olan analizler tarım bölgeleri için ayrı ayrı yapılmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Bütün mevsimlerde de devam eden asgari kullanılmıyan işgücü seviyesi gizli işsizliktir. Tablo 63 de görülen ve tarımda işgücü talebinin azamî olduğu (Temmuz - Ağustos) dönemindeki kullanılmıyan işgücü bu miktarı göstermektedir. 1967-1972 döneminde tarım kesimi azami mevsimlik işgücü talebi ve işgücü arzı ile gizli işsizlik Tablo 64 de verilmiştir. Tarımdaki istihdamın önemli sorunu gizli işsizlik değil bugünkü teknolojik seviyede tarımdan aynlanımayan fakat yılın uzun bir süresinde kullanılmıyan işgücüdür.

TABLO : 64 — Tarımda Azami Mevsimlik İşgücü Talebi, İşgücü Arzı ve Gizli İşsizlik (1961 - 1972)

(Bin kişi)

Yıllar	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Talep, arz, işsizlik	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Azami mevsimlik işgücü talebi	9173	9350	9510	9680	9850	10025
İşgücü arzı	10083	10151	10163	10143	10154	10138
Gizli işsizlik	910	801	653	463	304	113
Gizli işsizlik oranı yüzde	9,9	8,6	6,9	4,8	3,1	1,1

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

b. TARIM DIŞI SEKTÖRLER :

1967 - 1972 döneminde tanm dışı sektörlerde işgücü ihtiyacı Tablo 65 de gösterilmiştir.

TABLO : 65 — Tarım Dışı Sektörlerde İşgücü Talebi (1967 -1972)

(Bin kişi)

Sektörler	İşgücü talebini yıllık ortalama	1967	1968	1969	1970	1971	1972
	% artışı						
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Madencilik	11,3	120	134	148	164	181	201
İmalât sanayii	8,6	1263	1369	1488	1618	1761	1919
Enerji	14,9	41	47	52	59	67	75
İnşaat	7,0	472	505	540	578	619	662
Ticaret	3,4	498	515	533	551	569	589
Ulaştırma	5,3	339	357	376	396	417	439
Hizmetler	5,2	1066	1122	1180	1241	1306	1374
Toplam		3799	4049	4317	4607	4920	5259

1967 - 1972 arasında İşgücü arzı tahminlerine göre tanm dışı sektörlerdeki işsizlik oranı Tablo 66 da gösterilmiştir.

*TABLO : 66 — Tarım Dışı Sektörlerde İşgücü Talebi Arzı ve İşsizlik
(1966 - 1972)*

(Bin kişi)

Yıllar	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Arz, talep, işsizlik	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Arz	4198	4449	4730	5037	5369	5729
Talep	3799	4049	4317	4607	4920	5259
İşsizlik	399	400	413	439	448	470
İşsizlik oranı yüzde	9,5	9,0	8,7	8,5	8,3	8,2

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları.

1967 - 1972 arasında işsizlik oranı tarım dışında yüzde 9,5 dan yüzde 8,2 ye düşecektir. Bunun gerçekleşmesi, tarım dışında öngörülen iktisadi gelişmenin gerçekleşmesine ve tarımdan nüfusun ayrılma hızını daha fazla artırabilmek nedenlerin ortaya çıkmamasına bağlıdır. Tarım dışı sektörlerde istihdamı artırmak gereğinin ağırlığı böylece ortaya çıkmaktadır.

4. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. İstihdam seviyesinin yükseltilmesi ve işsizliğin azaltılması amacıyla istihdam etkisi yüksek olan sektörler ağırlık verilecek, bunun yanında maliyeti artırmaksızın işgücü yoğunluğu yüksek, sermaye tasarruf edici ve istihdam yaratıcı projelere bütün sektörlerde öncelik verilecektir. Bu konuda istenilen ölçüde bir gelişme sağlanabilmesi için teknoloji seçimi üzerinde araştırmalar yapılmasına devam olunacaktır. Farklı teknik teçhizatın sermaye - işgücü ve sermaye - hasıla katsayıları ve dayanma süreleri gözönüne alınarak yatırımın verimliliğinden fedakarlık yapılmaksızın en çok istihdam yaratan teçhizat tiplerini bulmaya ve aynı kriterlere göre en verimli inşaat tipini tespit etmeye yönelinecektir.

b. Tarım sektöründe, kullanılmayan işgücünden yararlanmak başlıca sorun olmaktadır. Daha çok işgüsü kullanmayı gerektiren yönde tarım teknolojisinde ve ürün tiplerinde değişiklik sağlanırken, yan bir gelir kaynağı olarak el sanatlarının geliştirilmesi tarımda kullanılmayan işgücü sorununun bir ölçüde çözebilecektir. Bu konudaki politika «Köy sorunu» bölümünde açıklanmıştır.

c. Tarımda ve tarım dışı sektörlerde kullanılan kapasitenin bulunduğu alanlarda teşvik tedbirleri ile iş imkânları yaratılması gözetilecektir.

d. İstihdam sorununun baskısını azaltmakta yurt dışına işgücü gitmesi etkili olmaktadır. Bu politika «Çalışma sorunları» bölümünde açıklanan anlayış içinde uygulanacaktır.

e. Yukarıda açıklanan istihdam yaratıcı programların uygulanmasında öncelikle işsizlik sorununun yoğun olduğu çevreler üstünde durulacaktır.

Bu anlayış içinde orman köyleri öncelikle ele alınacaktır.

ÇALIŞMA SORUNLARI

1. İLKELER :

a. Gelirleri ücretlerinden doğan ve yalnız emeği ile geçinenlerin toplumun diğer grupları ile ve kendi aralarında bulunan iktisadi ve sosyal dengesizlikleri gidermek amacıyla çalışma şartları iyileştirilecek sosyal güvenlikleri ve eğitimleri sağlanacak, haklarını Anayasa'nın öngördüğü düzende teşkilâtlanarak elde etmeleri teşvik edilecektir.

b. Asgari ücretlerin işçinin geçimini ve refahını sağlayacak bir hayat seviyesini verecek bir duruma getirilmesine gayret sarf edilecektir. Asgari ücretler üzerindeki gerçek ücret artışları verim artışları ile orantılı olacak, böylece ücretler kalkınmayı engelliyen ve ekonomideki istikrarı bozan bir nitelik taşımayacaktır. Bu anlayışla, ücret politikası istihdam imkanlarının artırılması yanında adaletli bir gelir dağılımı sağlamanın başlıca aracı olarak kullanılacaktır.

e. Tarım, küçük sanatlarda ve küçük hizmetlerde kendi hesabına veya ücret karşılığı çalışanların çalışma şartları düzenlenecektir.

d. Bugünkü İşçi - işveren ilişkileri düzeni içinde çalışmaya hayatında ortaya çıkan sorunların çözülmesine çalışanların katılmalarının sağlanması bu yöndeki teşkilatlanmanın kapsamına ve gücüne bağlıdır. Bu yöndeki güçlenme ve teşkilatlanmanın kapsamının genişletilmesi desteklenecektir. İşçi-işveren ilişkilerinin karşılıklı anlayış ve işbirliği içinde gelişmesi teşvik edilecektir.

e. İşgücünün yurt dışına geçici olarak gitmesi nedenleri devam etmektedir. Gidenlere iyi çalışma ve yasama şartları sağlanması, yeni imkânlar bulunması amaç olacak, yurt dışına işgücü gitmesi devamlı bir politika olarak benimsenmeyecek, yurt kalkınmasında ihtiyaç duyulan vasıflı işgücünün yurt içinde kalması için tedbirler alınacaktır. Devletin yurt dışında olan işçilere yakın ilgisi sağlanacak bu işçilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılacaktır.

f. Yurt dışındaki işçilerin hizmet içi eğitimleri, tasarruflarının kolaylıkla yurda aktarılması ve verimli yatırımlara yöneltmesi göç ve dönüşlerinde kendilerine yardım edecek kuruluşların geliştirilmesi sağlanacaktır.

g. Yurt dışına giden işgücünün daha çok işsizliğin yaygın olduğu alanlardan ve tarım sektöründen olması, tarımdan tarım dışı sektörlerle geçişte gereken eğitimi yurt dışına geçirmeleri düzenlenecektir.

2. DURUM :

a. *TARIM DIŞI SEKTÖRLERDE ÇALIŞANLAR :*

Tarım alanında çalışanlar «İş Kanunu» nun kapsamı dışındadır. Bu kanun sanayi ve hizmetler sektöründe ücretin korunması, asgari ücretlerin tespiti, kıdem tazminatı, çalışma süreleri, kadın ve çocuk işçilerin korunması, iş güvenliği ve işçi sağlığı, iş

sözleşmeleri konularını kapsamaktadır. Bu kanun bu sektörde tüm çalışanları içine almamaktadır.

Özellikleri nedeniyle söz konusu kanun dışında bırakılan «Basın işlerde çalışanlar» ile «Gemi adamları»nın çalışma şartları da ayrı kanunlarla düzenlenmiştir, iş kanunlarının kapsamına giren işçi sayısı Tablo 67 de gösterilmiştir.

TABLO : 67 — İş Kanunlarının Kapsamına Giren İşçi Sayısı (1957 - 1965) (Bin kişi)

Yıllar	Erkek	Kadın	Çocuk	Toplam
	İşçi sayısı	İşçi sayısı	İşçi sayısı	
	(1)	(2)	(3)	(4)
1937	—	—	—	180
1947	217	51	21	289
1950	283	65	26	374
1955	494	79	32	605
1960	721	93	25	839
1961	759	99	24	882
1962	793	101	24	918
1963	865	100	25	990
1964	921	105	25	1047
1965	961	110	25	1096

Kaynak: Çalışma Bakanlığı.

Kamu hizmetlerinin çeşitli dallarında ve bankalarda, çalışanlarla diğer hizmetlerde çalışanlar arasında ve bunların, kendi aralarında çalışma şartları, 19 güvenlikleri, hizmet içi eğitimleri ve teşkilatlanmaları yönünden dengesizlik vardır. 1965 de «Devlet Memurları Kanununu» kamu kesiminde çalışanların bir kısmı için çalışma şartlarını düzenleyici olmuşsa da bu kanun Türkiye'nin insangücü politikasına uymamış ve yer idfca ele alınmıştır. Genel ve katma bütçeli kamu kurumlarında çalışanların eğitim seviyelerinin durumu bu konudaki sorunu ortaya koymaktadır. Tablo 68 çalışanların eğitim seviyelerinin düşüklüğü hizmet içi eğitimin önemini göstermekte ve orta öğretim kademesinden yararlanma imkanlarını belirtmektedir.

TABLO : 68 — Genel ve Katma Bütçeli Kamu Kurumlarında da İşçi Niteliğinde Olmadan Çalışanların Eğitim Seviyelerine Göre Dağılımı

Eğitim seviyesi	Genel Bütçe	Katma Bütçe	Toplam
	(1)	(2)	(3)
Hiç öğrenim görmemiş olanlar	27481	4765	32246
İlköğretim	57288	13171	70459
Ortaöğretim			
Birinci devre	23825	4520	28345
İkinci devre	86611	4202	90713
Toplam	110336	8722	119058
Yüksek öğretim	32591	6426	39017

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

Çalışma konusunda uygulanmakta olan mevzuat ayrı işçi işveren tanımları yapmakta ve sorunlar yaratmaktadır.

b. TARIM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞANLAR :

Tarımda çalışanlar arasında tarım işçisi özelliğinde olan Gündelikçi işçiler önemli bir yer tutmaktadır. Tarım işçisinin tanımlanması ve sayılarının hesaplanmasında güçlükler vardır. Tarım alanındaki aktif nüfusun yaklaşık olarak yüzde 7 si ücretle çalışmakta, ayrıca bu alandaki 6-14 yaş grupundaki toplam nüfusun yüzde 30 u da iktisadî yönden faal bulunmaktadır. Tarım sektörünün bir özelliği yıl boyunca bu sektörde istihdam seviyesinin farklılığıdır. Bu, devamlı işçi yanında mevsimlik işçi çalıştırmayı da gerektirmektedir. Devamlı tarım işçilerinin büyük bir kısmı kamu ve kamunun ortak olduğu kuruluşlarda çalışmaktadır.

Tarım kesiminde, tarım işçisi özelliğinde olan «Gündelikçiler» dışında kendi tarım işlerinde çalışan çiftçiler ve memleketimizde coğrafi bölgelere göre değişik özellikler gösteren ortakçılar ve yancılardan da çalışma şartlarının ve sosyal güvenliklerinin düzenlenmesi gereklidir. Tarım sektöründe teknoloji geliştikçe ve arazi kıymetlendikçe ortakçılık şartlarında da değişimler olmaktadır. Bu eğilim içinde ortakçılar işveren olmaktan çıkarak tarım işçisi durumuna gelmektedirler. Öte yandan kiracılık ise memleketimizde gelişmiş değildir. Gerek kiracılık ve gerek ortakçılık konusunda Borçlar Kanununda hükümler yer almakta ise de bugün tarım sektöründe bu durumda çalışanların çalışma şartlarını ve sosyal güvenliklerini düzenleyici ve teşkilatlanmalarını sağlayıcı yeterli mevzuat yoktur.

Ortakçı, yancı ve kiracılar dışında çeşitli adlar altında tarım kesiminde çalışan ve işveren tarafından «Gündelikçi işçi» olarak kabul edil-miyen ve daha çok işverenin ailesinin bir ferdi gibi bulunan ve işverenin şahsi işlerini de gören kimselerin de durumlarının düzenlenmesi gereklidir. Bu kişiler de ürünün az veya çok olması ve ürün fiyatlarının dalgalanmalarından doğan risklerle karşı karşıyadır.

Genellikle tarım kesiminde çalışma süreleri belirsiz olup, işçi ücretleri işgücü arz ve talebine bağlı olarak değişmektedir. Köylerde tarım dışında, geleneksel dokuma, sanayii ve küçük el sanattan, bulunmaktadır.. Bu faaliyetlerde çalışanlar için sosyal güvenlik sağlanmamıştır.

c. ORGANİZASYON DURUMU :

Çalışma hayatının düzenlenmesi için 1946 yılında Çalışma Bakanlığı kurulmuştur. Bu konudaki çeşitli gelişmelere rağmen Çalışma Bakanlığının imkânları kuruluşundan bu yana sınırlı kalmıştır. Bu Bakanlığa bağlı İş ve İşçi Bulma Kurumu da gereken fonksiyonunu yerine getirecek durumda değildir.

Çalışanların teşkilatlanmasıyla ortaya çıkan sendikalar 1947 deki «işçi ve işveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun» üç şekillenmiş ve önceki yıllarda başlıca sendika hareketleri güçlenmiştir. 1963 teki «Sendikalar Kanunu» ile sendikacılığa yeni bir düzen verilmiştir. Sendikalaşma oranı Tablo 69 da gösterilmiştir.

TABLO : 69 — Sendikalaşma Oranı

Yıllar	İşçi sayısı (1)	Sendikalı İşçi sayısı (2)	(Bin kişi)
			Sendikalaşma Oranı (3)
1955	1624	190	11,6
1960	2437	283	11,6
1961	2600	299	11,4
1962	2762	308	11,1
1963	2925	296	10,1
1964	3087	339	10,9

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü ve Prof. Dr. C. Talaş, Dr. Sait Dilek ve Alpaslan Işıklı, Türkiye'de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme:

Sendikaların çoğunluğu Türk iş bünyesinde toplanmıştır. Sendikaların güçleri artmaktadır. Sendikacılık eğitimi Türk - İş tarafından sağlanmaktadır. Türk-iş tarafının verilen Sendikacılık eğitimi Tablo 70 de gösterilmiştir. 1966 da «Türk – İş Sendikacılık Koleji» açılmıştır.

TABLO: 70 — Türk - İş Tarafından Verilen Sendikacılık Eğitimi (1961 - 1968)

Yıllar	Açılan seminer sayısı (1)	Eğitilen sendikacı sayısı (2)
1961	6	170
1962	16	426
1963	50	1785
1964	89	3741
1965	114	5607

Kaynak: Türk - İş

1965 deki «Devlet Personeli Sendikaları Kanunu» ile İşçi niteliğinde olmayan kamu görevlilerinin teşkilatlanmaları hakkı tanınmıştır. Bu sendikalar genellikle sosyal dayanışma amacı gütmektedir.

Çeşitli mesleklerde çalışanların meslek dayanışmaları için 1949 yılından bu yana çıkarılan kanunlarla dernek, oda ve birlik kurmalarını düzenlenmiştir.

d. ÜCRETLER :

Asgari Ücret, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt düzeninden önce ücretler işgücü arz ve talebine göre sosyal amaçlı düzenlemeler olmadan tespit edilmekte idi. İş Kanunu işçi ücretleri ile ilgili hükümler getirmiş, 1951 de asgari ücretler uygulaması başlamıştır. İlgili komisyonlarca tespit edilen asgari ücretler genellikle işçinin ailesi ile birlikte asgarî hayat seviyesini sağlamaktan uzaktır. 1968 yılında işçiye sosyal yardım

sağlıyan işyerlerinde ortalama asgarî ücret 11,5 T.L. sı, sosyal yardım sağlamayan işyerlerinde ise 12,4 T. L. dir. Asgari ücretlerin gelişmesi Tablo 71 de gösterilmiştir.

TABLO : 71 — Asgari ücretlerin Gelişmesi

Yıllar	Asgari ücret tespit edilen iş kolları sayısı (Toplam)	Asgari ücret tespit edilen il sayısı (Toplam)	Asgari Ücret ortalama T. L.
	(1)	(2)	(3)
1951	5	3	
1955	8	11	
1960	41	44	
1961	45	44	7,57
1962	49	47	8,53
1963 (1)	38	49	8,91
1964	39	51	9,34
1965	39	51	9,70
1966	41	63	10,72

Kaynak: Çalışma Bakanlığı

(1) 1963 yılında tarım alanındaki işkolları birleştirildiği için işkolları sayısında bir düşüş olmuştur.

1963 ten sonra sendikalar toplu sözleşmeler genellikle ücret politikası yönünden yaklaşmışlardır. Toplu sözleşmelerin ücret artışı yönünden olumlu etkisi olmuştur, örneğin kamu kesiminde ortalama günlük işçi ücretlerinde (Sosyal yardımlar dışında) 1955 -1963 yılları arasında yıllık ortalama yüzde 10,7 bir artış olmuş ilk toplu sözleşmelerin çoğunlukla yapıldığı 1964 yılında bu artış yüzde 14 e çıkmıştır. Ücretlerin genel seviyesi genellikle kamu sektöründe daha yüksektir. Günlük ortalama işçi kazançları Tablo 72 de gösterilmiştir.

TABLO : 72 — Günlük Ortalama İşçi Kazançları (1)

Yıllar	Kamu sektöründe işçi kazançları (T. L.)	Özel sektörde işçi kazançları (T. L.)
	(1)	(2)
1955	10,65	4,96
1956	12,05	5,35
1957	13,29	5,72
1958	14,50	8,48
1959	20,04	13,00
1960	21,20	15,03
1961	23,33	15,16
1962	24,69	15,89
1963	29,40	16,98
1964	31,98	18,83
1965	37,85	20,90

(1) Sosyal yardımlar ve fazla mesai dahildir.

Not: Özel sektördeki işçi kazançlarına kamu iştiraklerinde çalışanların kazançları dahildir. Kamu ve Özel sektör işçi kazançları farklı kapsamda olduğundan mukayese edilmemelidir.

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

Kamu kuruluşlarında, işçi niteliğinde olmadan çalışanlar için, eğitim seviyesi, çalışma süresi ve yapılan işin niteliğine göre düzenlenmiş, olan ücret politikası yeterli ve adaletli değildir. Tablo 73 işçi niteliğinde olmayan kamu sektörü personelinin çoğunluğunun (YUzde 60) ortalama işçi Ücretinden daha az ücretle çalışmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Genellikle kamu sektöründe çalışanların maaştan ücret ve yevmiyeye kaymalarının nedeni budur. 1950 de maaşlı olanların oranı yüzde 74 iken 1965 te bu oran yüzde 62 olmuştur.

TABLO : 73 — Kamu Sektöründe işçi Niteliğinde Olmayan Çalışanların Ücret Gruplarına Göre Dağılımı

Ücret grupları TL.	Çalışanlar %
(1)	(2)
400 TL. ve daha aşağı	16,5
401 — 600	35,0
601 — 1000	31,0
1001 — 1500	11,0
1 501 — 2 500	6,0
2 501 ve daha yukarı	0,5
	100,0

Not: (1) 1963 yılında işçiler için «çıplak» ortalama aylık ücret 781,50 TL dir. Sosyal yardımlarla birlikte 849,60 TL. dir.

(2) Su tabloya esas olan yalnız genel ve katma bütçeli kuruluşlardır. Mahalli İdareler ile İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışanların ücret gruplarında bunlardan çok büyük farklılıklar olmadığı için bu genelleme yapılmıştır.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü.

e. ÇALIŞMA SÜRELERİ:

İş Kanununa göre çalışma sürelerinin haftada 48 saati geçmemesi, öngörülmüştür. Gemiadamlarına ait iş süreleri Bakanlar Kurulu kararı ile tespit edilmiştir. Günlük çalışma süreleri üzerindeki fazla çalışma, süresi yılda 270 saat olarak sınırlandırılmıştır. Belirli çalışma şartları için daha kısa çalışma süreleri konmuştur. Tarım alanında çalışma süreleri tarım dışından çok farklıdır. Genellikle kırsal yörelerde çalışanların çalışma süreleri ortalama 12 saattir. Tarım alanındaki çalışma şartları, düzenlenmediği için bu alanda süreler işçi işveren ilişkilerine bağlı kalmakta ve genellikle geleneksel ölçüler kullanılmaktadır.

f. TOPLU SÖZLEŞMELER :

Çalışanların temel haklarından olan toplu sözleşme ve grev hakkı 1963 te tanınmıştır. 1964 - 1965 döneminde kamu kesiminde ve kanunun ortak olduğu kuruluşlarda yapılan toplu sözleşmelerin yüzde 87 si iki yıllık yüzde 28 i bir yıllık ve yüzde 5 İ iki yılın üstündeki süreler içindedir. Bu dönemde yapılan toplu sözleşmeler genellikle uyuşmazlık doğurmamıştır.

Kamu ve kamunun ortak olduğu kuruluşlarda toplu sözleşme görüşmelerinin yüzde 72 si anlaşma ile yüzde 4 ü grevle sonuçlanmıştır.

g. İŞ GÜVENLİĞİ VB İŞÇİ SAĞLIĞI:

Çalışanların işlerinin özellikle iş kazalarına ve meslek hastalıklarına yol açabilmektedir. Bu konuda yapılacak denetimden Çalışma Bakanlığı sorumludur. Sağlık şartlarının denetimi ile ilgili olan kurumlar da katkıda bulunmaktadır.

1965 yılında tarım dışı sektörde çalışanların yüzde 23,4 ü. Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamı içinde idi. Bu kuruma iş kazaları ve meslek hastalıkları için başvurular aynı yıl 1358000 iş günü kaybettiklerine göre aynı oranlarda tarım dışı sektörlerde tüm olarak kaybedilen işgünü sayısı 4 785 000 dir. iş kazaları ve meslek hastalıklarından meydana gelen ölüm olayları da gözönünde tutulursa 1969 yılı içinde tarım dışı sektörde kaybedilen işgünü sayısı 17 175 000 dir. Bu, yaklaşık olarak 60000 çalışan işçinin 300 gün hiç iş yapmamasına eşittir. Meslek hastalıkları ve iş kazalarının yan tesirleri de düşünülürse sorunun önemi ortaya çıkmaktadır.

h. YURT DIŞINDAKİ İŞÇİLER :

(1) İşçi gidişi :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında artan işgücünün istihdamı konusunda ortaya konulan çeşitli tedbirler yanında işgücü fazlasının, işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine gitmesi de öngörülmüştür.

1961 yılından 1966 yılı sonuna kadar yurt dışında çalışmak için 1 033 500 işçi iş ve işçi Bulma Kurumuna başvurmuş ve bunların 195 000 nin (% 18,5) Batı Avrupa ülkelere gitmesi gerçekleşmiştir, 1964 ten bu yana yurt dışına giden işçilerin yüzde 38 i meslekleri olan işçilerdir. Bu yüksek oran, vasıfsız işçi gitmesi amacına uymamakta ve gidenlerin yüzde 60 uun yurdun bata. bölgelerinden gelmiş olması seçilen ilkeye aylan düşmektedir. Yurt dışına giden meslek sahibi işçilerin yüzde 87 sinin çalışabilecek vasıflı işçi niteliğinde olması kıt olan bir kaynaktan yararlanamamak sonucunu doğurmaktadır.

Yurt dışına giden işçilerin yüzde 87 si Batı Almanya'da geri kalanı diğer Batı Avrupa memleketlerinde çalışmaktadır. Bunların yüzde 15 i kadın işçidir. Yurt dışında çalışanların yüzde 18 madencilik, yüzde 18 inşaat, yüzde 64 sanayide ve hizmetlerde çalışmaktadır. Giden işçilerin çoğunluğu 25-35 yaş grupundadır. Ailelerini beraberinde götürülenlerin sayısı sınırlıdır.

İş ve İşçi Bulma Kurumu işgücünün dış ülkelere gitmesi ve ilgili sorunları ile uğraşmaktadır. Bu konu ile diğer bakanlık ve kuruluşların da ilgisi vardır. 1964 ten bu yana bir «Koordinasyon komitesi» işbirliğini sağlamağa çalışmakta, yurt dışındaki 18 çalışma ataşesi işçilerin yurt dışındaki sorunlarıyla ilgilenmektedir.

(2) Yurt dışındaki durum :

Yurt dışında, iktisadi ve sosyal bakımdan farklı bir ortamda yaşamağa başlayan işçilerin bulunduğu çevreye uymaları güç bir sorun olarak ortaya çıkmamaktadır. Bununla birlikte işçilerin gidecekleri ülkelerdeki hayat şekli ve davranışlar hakkında önceden aydınlatılmaları, intibak güçlüklerinin yenilmesi için gereklidir. Bu arada, en önemli konu işçilerin yabancı dil bilmemeleridir.

İşçiler genellikle bir senelik iş sözleşmesi yaparak yurt dışına gitmektedir. Yetişkin işçiler günde 52, TL. ile 80 TL. arasında ücret almaktadırlar. Vasıfsız işçiler bu miktar ortalama 40 TL, dır. Bu ücretlere sağlanan sosyal imkânların bedeli katılmamıştır. Ayrıca yurt dışına işçilerin gitmesiyle ilgili bazı anlaşmalar sosyal sigorta yönünü de kapsamakta ve işçinin uzun sürede yararlanacağı İmkânlar sağlanmaktadır. İşçiler genellikle çalıştıkları ülkelerdeki kurulu sendika ve derneklere üye olma isteğini göstermemektedirler. Bunun yanında kendi aralarında teşkilatlanma yaygındır. 1965 yılında bu teşkilâtlara bağlı üye sayısı 17000 kişidir.

(3) İşçi dönüşü :

Gittikleri ortamdan farklı bir ortamda belirli bir süre yaşamış olan işçiler dönüşlerinde, yurt dışında alıştıkları ve gördükleri hayat seviyesine yakın bir yasama eğilimi göstermektedir. Bu tarımdan gelenlerin şehirleşmesi, tasarruflarını kullanarak İktisadi seviyesini yükseltmesi kazanmış olduğu bilgi ve görgüyü çevresine aktarman anlamına gelmektedir. önemli olan, bu yurt dışı tecrübesinin Türkiye'de değişmeyi ve modernleşmeyi hızlandırıcı etkisidir.

Yurt dışına giden İşgücünün tasarruflarını değerlendirmek için çeşitli yollar aranmış bunlardan kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması projesi başarılı olmamıştır.

Yurt dışındaki işçilerin anonim şirketler kurmaları ise olumlu gelişmeler göstermiştir.

Yurt dışındaki işçilerin tasarruflarını doğrudan doğruya yurda göndermeleri gerek yurt ekonomisi için ek bir kaynak olarak, gerekse döneceklere bir yatırım İmkânı sağlaması yönünden önem taşımaktadır. Bu yoldan sağlanan dış kaynak 1964-1966 döneminde yüzde 1421 bir artış göstererek toplam 1038006000 TL. olmuştur.

(4) Eğilimler:

Yurt dışına işgücü gidişinin eğilimi, işgücü alan ülkelerin gelecekteki İşgücü ihtiyaçlarına bağlıdır. Bu ihtiyaçların önümüzdeki yıllarda devam edeceği umulmaktadır. Türk işçilerinin toplam yabancı işçiler içindeki oranı büyük yoğunluğun bulunduğu Batı Almanya'da 5 yılda 6 kat artmıştır. Bununla birlikte 1964 ten sonra giden işçiler oranında her yıl azalma olmaktadır. 1966 da giden işçi sayının 1964 te gidenlerin yarındır. 1967-1972 döneminde yılda yaklaşık olarak, 30000 işçinin yurt dışına gideceği umulmaktadır. Arupa ekonomik topluluğuna üye olan Türkiye'nin bu durumdan işgücü talebeden üye ülkelerle olan ilişkisi içinde yararlanılabileceği beklenmektedir.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. Çalışma hayatının düzenlenmesinde ve işçi ve işveren ilişkilerinde Devlete düşen sorumlulukları taşımak için Çalışma Bakanlığı güçlendirilecek, bu alandaki araştırma faaliyetlerine ağırlık verilecek, eleman ihtiyacı giderici eğitim imkânları sağlanacaktır.

b. İş ve İşçi Bulma Kurumu gelişen istihdam tmkfrıları işgücünün mesleklere dağılımında önümüzdeki yıllarda beklenen hızlı gelişmelere yön verecek bir niteliğe

kavuşturulacak mesleğe yönelme görevini de içine alan bir kurum durumuna getirilecektir.

c. İşçi ve memur ayırımından işyeri ve işkolunda yapılan toplu sözleşmelerde yetkilerin kullanılmasından, çağrı işlemleri ve benzer güçlüklerden «Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt» Kanununun uygulanmasında görülen aksaklıklar giderilecektir.

d. Tarımda çalışanların çalışma şartları kanunla düzenlenecek, tarımda, köy el ve ev sanatlarında çalışan işçilerin iş kazaları ve meslek hastalıkları için, sağlık hizmetlerini sosyalleştirme programlarına ek olarak sosyal güvenlik imkânlarının sağlanmasına çalışılacaktır. Bu imkânlar ihtiyarlık ve ölüm sigortalarını da kapsayacaktır.

Tarımdaki işçi ve işverenlerin teşkilatlanmaları desteklenecektir.

e. Asgari ücretlerin işçinin geçimini ve refahını sağlayacak seviyede tespit edilebilmesi için geçinme endeksleri ailelerin bugünkü gerçek tüketim ihtiyaçlarına göre düzenlenecektir. Asgari ücretler üzerindeki ücret artışlarının kalkınmayı engelliyen bir nitelik taşımaması ve artışların verim artışları ile orantılı olarak belirli bir seviyede tutulması için, ücretlerin tespitinde yetkili kuruluşlara sorunun tüm iktisadi gelişme bakımından etkileri devamlı olarak sağlanacak ilişkilerle anlatılacak ve uyarılar yapılacaktır.

f. Kamu sektöründe çalışanların çalışma şartları işgüvenliği ve sosyal güvenlik konularında aralarında bulunan dengesizlik asgari standartlar konarak giderilecektir.

g. Şehirlerde küçük sanatlarda, küçük hizmetlerde çalışanların ve esnafın çalışma şartlarının düzenlenmesine gayret edilecektir. Bu konuda işyerlerinin denetimi önem taşımaktadır. Gerekli mevzuatın hazırlanmasında bu gibi işyerlerinin özellikleri gözönünde tutulacaktır.

h. İş kazaları ve meslek hastalıkları yüzünden çalışmaya güçlerini bir ölçüde kaybetmiş olanların yeniden bir işe yerleştirilebilmeleri için-Rehabilitasyon merkezleri ile İş ve İşçi Bulma Kurumu işbirliği içinde çalışarak bu kişilerin geleceklerinin güvenlik altına alınmasına çalışılacaktır.

i. Yurt dışına işgücü gitmesi sadece bir iş bulma hizmeti ile ilgili değildir. Bu konuda çeşitli bakanlıklara görevler düşmektedir. Dış ve iç işgücü piyasası araştırmaları yapılması, ilgili ülkelerde işçilerin istihdam sorunlarının çözülmesi ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması işçinin gidiş-ve dönüş seyahatinin ve işlemlerinin düzenlenmesi, gidiş ve dönüşteki sağlık hizmeti sağlanması işçilerin ilgili konularda önceden aydınlatılmaları bakanlıklararası ve işçi kuruluşlarının da işbirliği ile gerçekleştirilecektir.

İkinci Plan dönemi başında 600 000 in üzerinde bir işçi kitlesi yurt dışına gitmek için sıra beklemektedir. Başvuranların çalışma düzenlerini çok defa bozdukları bilinmektedir. Bu duruma yol açmamak için önemli, bir gelişme olmadan yeni başvurular kabul edilmeyecektir.

İşgücü gidişinde yurt içi iş piyasasındaki gelişmeler gözönünde tutulacak, gelişen ekonominin talebettiği nitelikteki vasıflı işçilerin yurt içinde kalmalarını sağlayıcı tedbirleri aunacaktır.

j. İşgücünün yurt dışına gidişi, tarım alanından giden vasıfsız işçilerin yurt dışında istihdam öncesi ve hizmet içi eğitimi görmeleri ve genellikle lisan öğrenmeleri imkanını vermektedir. Bu imkanlardan, yararlanmak için işgücü alan ülkelerin memleketimizde eğitim merkezleri kurmaları ve ülkelerinde işçilere hizmet içi eğitim vermeleri faydalı olacaktır. Bu amaçla temaslar yapılmaktadır.

k. Yurt dışında gelişmiş bir toplumun farklı çalışma disiplini ve yaşama düzenine alınmış olan, yeni meslekler edinen veya mesleklerinde ilerliyen işçilerin Türkiye'ye dönüşlerinde kalkınmaya etkm bir şekilde katılmalarını sağlamak ve çevrelerinde doğabilecek sosyal problemleri önlemek memleketimizin iktisadi ve sosyal gelişmesine önemli katkıda bulunulabilecek bu kitleden tam yararlanmak için önemlidir. Bu amaçla uyancı ve yol gösterici bir danışma hizmeti sağlanacaktır.

İNSANGÜCÜ

I. İLKELER :

a. İktisadi ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek için, mevcut üretim unsurlarının geliştirilmesi ele alınırken, insangücü kaynaklarının kalkınma için nitelik ve nicelik yönünden yeterli bir duruma getirilmesi ve çeşitli sektörlerdeki meslek birleşimlerinde değişmeler sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla gelişen ekonomide kıt bir kaynak olan yetişmiş insangücü verimli kullanılması için her kademedede yeterliliğe dayanan bir çalıştırma politikası güdülecektir.

b. İnsangücünün gelişen ekonominin gereklerine göre eğitilmesi ve yetişmiş insangücünün yetiştikleri alanlarda kullanılması sağlanacaktır.

c. Sosyal güvenlik tedbirleriyle çalışanlara güvenlik veren bir çalışma ortamı yaratılmasına devam edilecektir.

d. İnsangücünün en etkili olacağı işte çalışması için sağlam bir sosyal hareketlilik sağlanacaktır.

e. Çalışanların niteliklerinin ve meslek yeteneklerinin eğitim imkânlarıyla yükseltilmesine çalışılacaktır.

f. İktisadî gelişmenin gerektirdiği insangücünün nitelik ve niceliğine oranla, bugünkü çalışan nüfusun çeşitli meslek kollarına bölünüşünde dengesizlikler vardır. Bu dengesizlikleri giderici ve ortaya çıkan yeni iş imkanlarına göre, yurtda iktisadî sektörler ve çalışma kademeleri arasında insangücünün dengeli bir dağılımı ve yapı değişikliğini sağlayıcı bir insangücü politikası güdülecektir.

g. Yüksek seviyede insangücü sıkıntısı çekilen alanlarda ve özellikle teknik konularda mevcut elemanlardan en iyi yararlanmayı sağlayan bir politika güdülecektir.

2. DURUM :

a. İNSANGÜCÜ SORUNUNUN TANIMI :

Kalkınmakta olan Türkiye'de istenen bir büyüme hızının elde edilmesi, tabii kaynaklar, sermaye ve insangücünden meydana gelen tüm iktisadi kaynakların verimli kullanımına bağlıdır. Türkiye'de özellikle sermaye kıt olduğuna göre, sermayenin en etken dağılımı ve insangücü kaynaklarının ekonominin ihtiyaçlarına uydurulması üzerinde durulması gerekir.

Gerçekte kalkınmanın en önemli unsuru insangücüdür. Kalkınma planlarının başarıya ulaşması gerekli sayıda ve nitelikte insangücünün kalkınma çabasına gereken zamanda katılmasına bağlı bulunmaktadır. Vasıflı insangücü hem diğer kıt kaynakları en rasyonel kullanması gereken bir kaynaktır, hem de kendisi bir kıt kaynaktır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında insangücü planlaması ile yapılmak istenen, böyle bir kaynağı ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmada en iyi ve verimli

kullanmanın yollarını ortaya koymak ve uzun süre de insan gücü darboğazlarını gidermektir.

Türkiye geleneksel tarım ekonomisinden çıkarak sanayileşme ve hızlı kalkınma temposuna girmiş bulunmaktadır. Bu gelişme insan gücü yapısında ve mesleki bileşimde belirli bir bünye değişikliği gerektirmektedir. Kullanılan teknoloji ister en yenisi, ister en çok kullanılanı olsun çeşitli faaliyet kollarına dağılan insan gücünün, meslekî, nitelikleri değişen ihtiyaçlara ayak uyduracak şekilde gelişmek ve değişmek zorundadır.

Sanayileşmiş ülkelerin üretim artış hızları arasındaki farklar, genellikle iş gücü içindeki yüksek vasıflı insan gücü oranlarının değişik olmasından ileri gelmektedir, iş gücü vasfının ortalama seviyesindeki bir yükselme, yalnız daha yüksek verim sağlamamakla kalmamakta, teknolojik değişmelere de yol açmaktadır.

Türkiye'de insan gücünün ekonominin gereklerine göre yetiştirip meslek yapısını değiştirecek eğitim imkânları kısıtlıdır. İnsan gücü kaynağının bu yönde geliştirilmesi çabasında temel sorun, eğitime ayrılacak sınırlı kaynakları en iyi kullanmak amacıyla önceliklerin kararlaştırılmasıdır. Vasıflı insan gücünün yetiştirilmesi ve insan gücü açıklarının kapatılması uzun süreli programlara dayanmaktadır. Bunun nedeni insan gücü ihtiyaçlarını karşılamak üzere şimdi alınacak tedbirlerden ancak uzun sürede sonuç elde edilebilmeğidir, insan gücü yapısında öngörülen değişikliğin temel aracı eğitim yapısında elde edilecek gelişme olacaktır. Bu nedenle eğitim, sosyal hedefler yanında, iktisadi kalkınma hedeflerine ulaşmak bakımından yapılacak işlerin gerçekleştirilmesi için gerekli nitelik ve nicelikte eleman yetiştirilmesi açısından insan gücü konusu ile sıkıca ilişkilidir.

b. İNSANGÜCÜ DURUMU :

İnsan gücü konusundaki araştırmalar çeşitli vasıflardaki insan gücü talebinde belirli bir artışın devam etmekte olduğunu göstermektedir, örneğin, stratejik meslek gruplarında 1955 ten bu yana aşağıda açıklanan gelişme olmuştur. 1955 ve 1960 arasında beş yıllık dönemde toplam mühendislerde yüzde 58, teknisyenlerde yüzde 21 ve sanatkârlarda yüzde 23 artış olmuştur.

Bu dönem içinde 1955 te bir mühendis 2 teknisyen düşerken bu oran 1960 ta 1,5 e düşmüştür. Sanatkarlar için aynı oran 72,1 den 55,9 a düşmüştür.

1960 - 1965 yılları arasında mühendisler 15123 ten 20132 ye, (yüzde 33) teknisyenler 23500 den 33620 ye, (yüzde 43) kimya ve fizik ile ilgili teknik elemanlar 2941 den 4317 ye (yüzde 47) ve sanatkârlar 933840 dan 1235062 ye (yüzde 32) yükselmiştir.

1955 - 1962 yılları arasında doktorlarda yüzde 27, diş hekimlerinde yüzde 62, eczacılarda yüzde 20, hastabakıcılarda yüzde 132 ve sağlık teknisyenlerinde yüzde 41 bir artış gerçekleşmiştir. 1955 de bir doktora 0,22 hemşire ve 0,55 sağlık memuru düşerken, 1962 de bu oranlar ancak 0,40 ve 0,65 e yükselmiştir.

Doktorlar 1963 te 9311 den 10895 e, (yüzde 17) dişçiler 1963 te 1680 den 1965 te 1930 a (yüzde 15) yardımcı sağlık personeli olan hemşireler, ebe sağlık memurları 1963 te 13 700 den 1965 te 14 900 e (yüzde 9) yükselmiştir.

Yukarıda açıklanan gelişmeye ve özellikle Birinci Beş Yıllık Plan dönemindeki çabalara rağmen bugünkü insangücü stokları incelendiğinde, gerek bunun yapısındaki dengesizlikler, gerek sektörlerdeki dağılım aksaklıkları ve sayı yetersizlikleri belirlemektedir.

Sağlık elemanlarının, bugünkü durumda, artan nüfus ile karşılaştırılmasında, hem sayı artışı yönünden, hem de yurt üzerindeki dağılışı bakımından yetersiz kaldığı görülmektedir.

Türkiye'de 1965 yılında doktor başına 2900 kişi düşmektedir. Bu gelişmiş ülkelere oranla geri kalındığını ortaya koymaktadır.

Doktorlara oranla yardımcı sağlık personeli sayısının düşük olması nedeni ile doktorların çoğunlukla hemşirelerin görevli oldukları sorumlulukları da üstlerine almaları verimlerini azaltmaktadır. 1965 tu. bir doktora 0,44 hemşire, 0,41 ebe, 0,59 sağlık memuru. 0.18 eczacı, 0,17 diş doktoru düşmektedir. Milletlerarası bir karşılaştırma Türkiye'nin söz konusu standartlar bakımından yetersiz kaldığını da ortaya çıkarmaktadır.

Söz konusu sayı yetersizlikleri yanında, sağlık elemanları ile ilgili ana sorun, bölgesel dağılımdaki dengesizliktir, örneğin toplam doktorların yüzde 40 ı, toplam nüfusun yüzde 8,3 ünü kapsıyan istanbul bölgesinde bulunmaktadır. Gelecekte artacak doktor sayısı, söz konusu dengesizlik giderilmediği sürece gelişmiş illerdeki yığılmalara artıracak, geri kalmış illerdeki durumda bir düzelme olmayacaktır. Bu, bölgelerarası dengesizlikleri giderici bir insangücü politikası güdülmesinin gereğini ortaya koymaktadır.

Kalkınma içinde stratejik önemi olan teknik insangücünün sayı olarak yetersizliği yanında sektörler arası dengesiz dağılımı ve yerinde kullanılmamasıyla iktisadi kalkınmanın temel güçlüklerinden biri ortaya çıkmaktadır. Yalnız kamu sektöründe 1966 da imalat sanayiinin çeşitli alt sektörlerinde toplam mühendis açığı yüzde 31, teknisyen açığı yüzde 30, ustabaşı açığı yüzde 24. vasıflı işçi açığı yüzde 17 ye kadar yükselmiştir.

Türkiye'de ortalama bir mühendise 1,6 teknisyen düşmektedir. Bu oranın düşük olması mühendislerden yeter verimlilikle yararlanmayı önlemektedir. 1966 da kamu sektöründe teknik işlerde çalışan her 1 000 elemandan 9 u mühendis, 16 sı teknisyen, 32 si ustabaşı, 386 sı yetişkin işçidir, ilgili kuruluşların teknik faaliyetlerde çalıştırılmasına ihtiyaç duydukları insangücü taleplerine göre kamu sektöründe her 1 000 elemandan 12 si mühendis, 23 ü teknisyen, 33 ü ustabaşı, 409 unun da yetişkin işçi olması gerekmektedir.

Kamu sektöründe personel rejiminin yetersiz olması, insangücü eğitimin belirli bir yoğunlukta sağlanamaması insangücü kullanılmasındaki görev ve yetki karışımı organizasyon bozuklukları gibi nedenler söz konusu yetersizliklere yol açmakta, özel sektörde ise serbest piyasanın sağladığı imkanlar yanında insangücü yapısından gelen güçlükler görülmektedir.

Kalkınmada sevk ve idareciler insangücü yönünden ağırlık noktası olmaktadır. Mevcut sevk ve idarecilerin eğitim seviyesi bakımından yetersizlikleri kuruluşların ve

işletmelerin veriminde önemli rol oynamaktadır. Kamu sektöründe mevcut idarecilerin ancak yüzde 53 ü yüksek eğitim görmüştür. Yüzde 31 i lise, yüzde 12 si orta ve yüzde 4 ü ise ilkokul mezunudur. Öte yandan kamu sektörü toplam sevk ve idarecilerinin ancak yüzde 9 u sevk ve idare konusunda özel öğrenim yapmış bulunmaktadır.

Türkiye'de kamu kesiminde işletme ve kuruluşlarda genel olarak toplam işgücünün yüzde 1,4 ünü sevk ve idareciler teşkil etmektedir. Oysa Milletlerarası karşılaştırmalar, genel olarak her 100 çalışan elemana ortalama 4,6 sevk ve idarecinin düşmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3. İNSANGÜCÜ İHTİYACI TAHMİNLERİ (1968 - 1982) :

a. İNSANGUCÜ TAHMİNLERİNİN DAYANDIĞI ESASLAR :

1968-1972 arasında uygulamalı bir eğitim planlaması yapmak amacıyla ekonominin tümü için sektörlerdeki üretim, yatırım, istihdam arasındaki ilişkilere ve milletlerarası standartlara göre ayrıntılı insan-gücü ihtiyaçları tahminleri ve bu ihtiyaçtan karşılayacak arz kaynağı olan eğitim kademeleri için kapasite genişlemesi hesaplanmıştır.

Bu çalışmalarda doğrudan doğruya eğitim ile ilişkisi kurulacak olan meslek alt gruplarına inilmiştir. Projeksiyonlar, iktisadi ve sosyal kalkınma için stratejik önemi olan teknik ve sağlık elemanları ile sevk ve idarecilere yoğunlaştırılmıştır. Eğitim Planı gerekliliği insangücü tahminlerinin 1982 ye kadar uzatılması zorunluluğunu doğurmuştur. Bunun nedeni insangücü ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir eğitim planı içinde alınacak tedbirlerin ancak belirli bir süre sonra sonuç vermesi, eğitim yatırımlarının gerçekleşme süresi, eğitim süresinin uzunluğudur. Buna göre, 1968 - 1972 arasında yaratılacak eğitim kapasiteleri ile ilgili büyüklükler 1976 - 1982 yılları arasında doğacak insangücü ihtiyaçlarına göre hesaplanmış bulunmaktadır.

İnsangücü arzının İkinci Beş Yıllık Plan devresi tahmininde, meslek grupları ile bunları yetiştiren eğitim kademeleri arasında paralellik kurulmuş ve bugünkü eğitim kapasitelerinin devam edeceği varsayılarak örgün ve yaygın eğitimin çeşitli meslek kollarına eleman yetiştirme yönünden durumunu ortaya koyacak «öğrenci akış modeli», meslekte kayıp oranı, mesleğe katılma oranı, eğitim kademelerindeki verim oranları, nakil ve kayıp oranları değişkenlerine dayanılarak değişik eğitim kademeleri için hazırlanmıştır.

b. 1968 -1982 İNSANGÜCÜ TALEBİ VE ARZI :

(1) Teknik elemanlar :

1968 - 1982 döneminde mühendis, teknisyen ve sanatkâr sayılarında iktisadi kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için, büyük bir artış gerekmektedir. 1968 - 1982 insangücü talebi Tablo 74 de gösterilmiştir.

TABLO : 74 — İnsangücü Talebi (1968 -1982)

(Bin kişi)

Meslekler	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1977	1982
I- Mühendisler	25,5	27,8	30,5	33,7	36,6	40,2	63,2	94,8
1. Mimar ve inşaat mühendisi	11,7	12,9	14,3	15,9	17,5	19,5	32,3	49,6
2. Makine mühendisi	5,8	6,3	7,0	7,7	8,3	9,1	14,2	21,2
3. Elektrik mühendisi	3,1	3,2	3,4	3,7	3,9	4,2	6,1	8,8
4. Maden mühendisi	1,8	1,9	2,0	2,2	2,3	2,5	3,6	5,1
5. Diğer mühendisler	2,3	2,6	2,9	3,2	3,4	3,7	5,3	7,7
6. Topograf , haritacı, kartograf	0,8	0,9	0,9	1,0	1,1	1,2	1,7	2,4
II - Fen memurları ve teknisyenler	42,6	47,7	53,6	60,4	68,5	77,3	142,6	261,4
1. inşaat teknisyeni	15,1	17,0	19,1	21,4	24,0	27,0	48,3	87,1
2. Makine teknisyeni	6,6	7,4	8,4	9,5	10,8	12,3	23,0	41,6
3. Elektrik teknisyeni	4,5	5,1	0,7	6,7	7,6	8,4	16,1	29,8
4. Maden teknisyeni	0,5	0,5	0,6	0,6	0,8	0,8	1,2	2,2
5. Teknik ressam ve mesaha teknisyeni	2,0	2,2	2,5	2,9	3,7	4,6	12,0	26,4
6. Diğer teknisyenler	13,9	16,5	17,3	19,3	21,6	24,2	42,0	74,3
III - Ziraat ve ormancılık	13,6	15,8	16,9	18,0	19,2	20,4	29,0	43,0
1. Ziraat Müh, ve bahçe mimarı	4,4	4,6	4,9	5,1	5,4	5,7	7,6	10,3
2. Orman mühendisi ve mimarı	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	2,0	2,7	4,0
3. Hayvan Mut ve veterinerler	1,6	1,7	1,9	2,1	2,3	2,6	3,8	5,8
4. Ziraat teknisyenleri ve fen memurları	4,4	4,6	4,8	5,1	5,4	5,7	7,6	10,3
5. Orman teknisyeni ve fen memurları	0,9	1,6	U	1,8	1,9	2,0	2,7	4,0
6. Hayvan sağlık memurları	0,8	1,7	1,9	2,1	2,3	2,5	4,6	8,6
IV - Fizik ve kimya ile ilgili meslekler	4,«	5,0	5,5	0,9	6,4	6,8	9,2	11,8
1. Fizikçiler, jeofizikçi, jeolog	2,9	3,0	3,2	3,3	3,5	3,6	4,4	5,5
2. Kimyager, kimya mühendisi, kimya teknisyeni	1,9	2,0	2,3	2,6	2,9	3,2	4,8	6,3
V - Sanatkarlar	1387,0	1495,1	1604,7	1728,9	1851,5	1994,2	2894,6	4129,7
1. İzafecici, haddecil, çekiççi, dökümcü	21,5	23,5	25,6	27,9	30,4	33,1	46,4	67,2
2. Makine alet imal ve tamiri	279,1	297,1	316,6	339,2	363,6	391,5	562,7	799,1
3. Elektrik malzemesi imal ve tamiri	44,5	48,2	52,2	56,6	61,5	66,9	101,0	147,9
4. Dokumacılar, dokumacılıkla ilgili meslekler	196,8	208,6	221,5	234,4	248,2	263,5	354,9	484,3
5. Terziler, kürkçüler, ayakkabıcılar	274,4	293,6	309,1	324,6	341,4	359,7	470,2	626,1
6. Ağaç, saz ve kamıştan eşya	173,2	190,4	204,4	218,7	234,6	252,2	372,0	530,6
7. Gıda, içki, tütün imali	121,7	129,5	136,9	144,8	153,2	162,2	214,4	286,7
8. İnşaat işleri ile ilgin* meslekler	166,0	186,1	209,1	240,6	263,6	295,9	509,8	797,3
9. Taş, mermer, topraktan eşya imali	41,5	50,1	56,3	63,3	70,8	79,2	136,4	212,7
10. Yukarıdaki gruplara girmiyenler	63,3	68,0	73,1	78,8	84,2	90,0	126,8	177,8

Kaynak: D. P. T. çalışmaları

1967 yılına göre, 1968 - 1982 döneminde insangücü talebi artışı Tablo 75 de görülmektedir.

TABLO : 75 — Teknik İnsangücü Talebi Artışı 1967 = 100

Meslekler	1968	1972	1977	1982
Mühendisler	109	159	251	377
Teknisyen ve fen memurları	112	179	322	579
Ziraat ve ormancılıkla ilgili meslekler	116	150	214	916
Fizik ve kimya ile ilgili meslekler	105	142	193	247
Sanatkarlar	108	144	209	298

Orantılı olarak ihtiyaçlarda en 'büyük artış teknisyenler için olmaktadır. Buna göre 1967 de 1 mühendise 1,7 teknisyen düşerken, bu oran 1972 de- 1,9, 1977 de 2,2 1982 de 2,6 olmaktadır. Mühendis ile teknisyen oranındaki bu değişiklik mühendislerin verimli bir şekilde kullanılmalarını sağlamak amacını gütmektedir.

(2) *Sağlık elemanları:*

Beriki yıllar için Türkiye'nin doktor ihtiyacı, iktisadi ve sosyal gelişmeye göre tespit edilmiştir. 1955 - 1965 arasındaki doktor sayısının artış hızı 1972 yılından sonra da devam ederse, Türkiye'de doktor sayısı bakanından, ekonomik seviyeye göre bir boşluk doğacaktır. Bu boşluğu kapamak için normal artış hızının üstünde gayretler gerekecektir.

Buna göre gelecekteki doktor ihtiyacı Tablo 76 da görülmektedir.

TABLO : 76 — Türkiye'nin Doktor İhtiyacı (1968 - 1986)
(Bin kişi)

1966	10,2 (Mevcut)
1967	10,6
1968	10,9
1969	11,8
1970	11,7
1971	12,2
1972	13,2
1977	19,2
1982	28,5

Kaynak: D. P. T. Çalışmaları.

Türkiye'nin yardımcı ve diğer sağlık personeli ihtiyacı, doktor ve yardımcı sağlık personeli oranlarının dengesizliğini gidermek ve sağlık hizmetlerinin yeterli şekilde yapılmasını saguyacak sayı ve niteliğe erişmek için hesaplanmıştır. Yardımcı ve diğer sağlık personeli ihtiyacı Tablo 77 de gösterilmiştir.

(3) *Sevk ve idareciler :*

1968 - 1972 döneminde Türkiye'de çeşitli sektördeki sevk ve idareci ihtiyacı Tablo 78 de beUrtUmiştir. Bu durum sevk ve idarecilerin 1968 -1972 döneminde yüzde 36 artmasını gerektirmektedir.

1967 - 1982 yılları arasında örgün ve yaygın eğitim arz kaynakları ve mevcut İnsangücü stoklarından, ileriki yıllarda çeşitli nedenlerle meslekten ayrılanlar da gözönünde tutularak tahmin edilen inaangücü arzı Tablo 79 da görülmektedir.

TABLO : 77 — Yardımcı ve Diğer Sağlık Personeli İhtiyaçları (1968 – 1982)

(Bin kişi)

Meslekler ve 1982 de doktorlara oranı	1968 (1)	1969 (2)	1970 (3)	1971 (4)	1972 (5)	1977 (6)	1982 (7)
Diş doktorları (0.23)	2,3	2,5	2,6	3,0	3,2	4,4	6,6
Eczacılar (0.26)	2,1	2,3	2,6	2,9	3,2	5,0	7,4
Hemşireler (2.0)	8,5	10,3	12,4	15,2	18,2	34,9	57,0
Ebeler	6,0	6,4	7,2	7,9	8,6	13,6	21,5
Sağlık memurları (0.75)	7,5	8,2	8,9	9,6	10,3	14,4	21,4

Kaynak: DPT çalışmaları.

TABLO : 78 — Tarımdışı Sektörde Sevk ve İdareci İhtiyacı (1968 – 1972)

(Bin kişi)

	Enerji	Ulaştırma	Ticaret ve bankacılık	Hizmet	İnşaat	Maden	İmalât	Toplam
1967 (Mevcut)	2,5	16,6	47,8	102,3	29,9	3,6	49,0	251,7
1968	2,8	17,9	49,4	107,7	30,3	4,0	57,5	269,6
1969	3,3	18,8	51,1	113,3	32,4	4,5	62,5	285,9
1970	3,7	19,8	52,9	119,2	34,7	5,0	67,9	303,2
1971	4,3	20,8	54,7	125,3	37,1	5,5	73,8	321,5
1972	4,9	22,0	56,5	131,9	39,7	6,2	80,2	341,4

Kaynak: DPT çalışmaları.

TABLO: 79 — *İnsangücü Arzı (1968 -1982;*

Meslekler	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1977	(Bin kişi)
								1982
I- Mühendisler	16,9	17,5	19,2	20,3	22,4	24,0	31,9	39,0
1. Mimar ve inşaat mühendisi	7,3	7,5	8,3	9,2	10,1	10,9	15,2	19,1
2. Makine mühendisi	3,1	3,2	3,4	3,6	3,8	4,1	5,2	6,3
3. Elektrik mühendisi	2,2	2,2	2,4	2,5	2,7	2,9	3,6	4,3
4. Maden mühendisi	1,8	1,3	1,4	1,5	1,6	1,6	2,0	2,3
5. Diğer mühendisler	2,8	2,6	2,9	3,2	3,4	3,7	5,0	6,1
6. Topograf, haritacı, kartograf	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9
II. Fen memurları ve teknisyenler	35,9	37,4	38,6	40,4	41,9	43,6	54,6	72,2
1. inşaat teknisyeni	13,2	13,2	13,2	13,3	13,3	13,3	13,4	18,5
2. Makine teknisyeni	6,6	6,9	7,3	7,7	8,1	8,5	10,4	12,1
3. Elektrik teknisyeni	4,5	4,6	4,6	4,6	4,6	4,7	4,8	4,8
4. Maden teknisyeni	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6
5. Teknik ressam ve mesaha teknisyeni	0,8	1,4	2,0	2,9	3,7	4,6	12,0	26,4
6. Diğer teknisyenler	10,5	10,8	11,0	11,4	11,7	12,0	13,5	14,8
III -Ziraat ve ormancılık	9,8	10,7	11,4	12,2	13,0	13,8	17,4	20,9
1. Ziraat Müh. ve bahçe mimarı	4,4	4,6	4,8	5,0	5,3	5,5	6,6	7,7
2. Orman mühendisi ve mimarı	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,8	2,2	2,6
3. Hayvan Müt. ve veterinerler	1,6	U	1,8	1,8	1,9	2,0	2,3	2,6
4. Ziraat teknisyenleri ve fen memurları	1,9	2,2	2,6	2,8	3,0	3,3	4,4	5,5
5. Orman teknisyeni ve fen memurları	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	1,0	1,4
6. -Hayvan sağlık memurları	0,4	0,6	0,5	0,6	0,6	0,7	0,9	1,1
IV - Fizik ve kimya ile ilgili meslekler	4,7	4,9	5,2	5,5	5,9	6,3	8,4	10,2
1. Fizikçiler, jeofizikçi, jeolog	2,8	2,9	3,0	3,0	3,1	3,2	3,8	4,2
2. Kimyager, kimya mühendisi, kimya teknisyeni	1,9	2,0	2,2	2,5	2,8	3,1	4,6	6,0
V- Sanatkarlar	1286,0	1321,1	1355,1	1391,4	1430,3	1471,9	1761,2	2263,7
1. İzabeci, haddecı, çekici, dökümcü	18,8	19,6	20,5	21,3	22,1	23,1	27,1	30,8
2. Makine alet imal ve tamiri	253,0	265,3	276,8	289,4	303,1	318,0	420,0	611,9
3. Elektrik malzemesi imal ve tamiri	40,2	42,9	45,2	47,7	50,2	52,9	69,2	97,4
4. Dokumacılar, dokumacılıkla ilgili meslekler	183,0	183,4	183,8	184,4	185,3	186,3	196,3	220,0
5. Terziler, kürkçüler, ayakkabıcılar	276,7	284,0	291,2	298,3	305,5	312,7	349,9	396,2
6. Ağaç, saz ve kamıştan eşya	163,2	166,6	169,6	172,7	175,9	179,0	194,1	208,1
7. Gıda, içki, tütün imali	110,7	111,2	111,9	1-125	118,2	113,8	117,2	121,0
6. İnşaat işleri ile ilgili meslekler	147,3	153,5	159,8	166,7	174,2	182,4	252,2	385,5
9. Tas, mermer, topraktan eşya imali	36,6	36,9	37,3	37,7	38,0	38,4	40,4	42,5
10. Yukardaki gruplara girmeyenler	56,5	57,7	59,0	60,7	62,8	95,3	94,8	150,3

Kaynak : DPT çalışmaları.

1968 - 1982 döneminde sağlık elemanları arzı Tablo 80 de görülmektedir.

*TABLO : 80 — Yıllara Göre Sağlık Elemanları Arzı (1968 -1982)
(Bin kişi)*

Yıllar	Doktor (1)	Diş hekimii (2)	Eczacı (3)	Hemşire (4)	Ebe (5)	Sağlık memuru (6)
1967 (Stok)	10,7	1,8	1,9	4,7	4,7	5,9
1968	11,0	1,9	2,0	4,8	5,2	5,9
1969	11,4	2,0	2,1	5,1	6,0	5,9
1970	11,7	2,0	2,4	5,4	6,6	5,9
197-1	12,0	2,3	2,7	5,7	7,3	5,9
1972	12,3	2,5	3,1	5,9	7,9	5,9
1977	13,7	3,7	4,7	7,0	10,8	6,0
1982	15,0	4,7	6,2	8,1	13,6	6,0

Kaynak: DPT çalışmaları.

Kalkınmanın gerektirdiği insangücü ihtiyaçları ile bu insangücünü yetiştiren mevcut arz kaynaklarının, bugünkü kapasiteleri ile verecekleri insangücü arzı arasındaki farklar, ileride doğacak insangücü açığı veya fazlalıklarını ifade etmektedir. Teknik elemanlar için insangücü açıkları Tablo 81 de görülmektedir.

TABLO: 81 — Teknik İnsangücü Açıkları (1968 - 1982)

(Bin kişi)

Meslekler	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1977	1982
I- Mühendisler	8,6	10,3	11,3	12,9	14,1	16,2	31,3	55,8
1. Mimar ve inşaat mühendisi	4,4	5,4	6,0	6,7	7,4	8,6	17,1	30,5
2. Makine mühendisi	2,7	3,1	3,6	4,1	4,5	5,5	9,0	14,9
3. Elektrik mühendisi	0,9	1,0	1,0	1,2	1,5	1,3	2,5	4,5
4. Maden mühendisi	0,0	0,6	0,6	0,7	0,7	0,9	1,6	2,8
5. Diğer mühendisler	—	—	—	—	—	—	0,3	1,6
6. Topograf, haritacı, kartograf	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3	0,4	0,8	1,5
II -Fen memurları ve teknisyenler	6,8	10,3	15,0	20,0	26,5	33,7	87,9	189,2
1. inşaat teknisyeni	2,0	3,8	5,9	8,1	10,6	13,7	34,8	73,6
2. Makine teknisyeni	—	0,6	1,1	1,8	2,7	3,8	12,6	29,5
3. Elektrik teknisyeni	—	0,5	1,1	2,1	3,0	3,7	11,3	25,0
4. Maden teknisyeni	0,2	—	0,1	0,1	0,3	0,3	0,7	1,6
5. Teknik reasam ve mesaha teknisyeni	1,2	0,8	0,5	—	—	—	—	—
6. Diğer teknisyenler	M	4,7	6,3	7,9	9,9	12,2	28,5	59,5
III -Ziraat ve ormancılık	3,8	5,1	5,5	«8	6,2	6,6	11,6	22,1
1. Ziraat Müh. ve bahçe mimarı	—	—	0,1	0,1	0,1	0,2	1,0	2,6
2. Orman mühendisi ve mimarı	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,5	1,4
3. Hayvan Mut ve veterinerler	—	—	0,1	0,3	0,4	0,5	1,5	3,2
4. Ziraat teknisyenleri ve fen memurları	2,5	2,4	2,3	2,3	2,4	2,4	3,2	4,8
5. Orman teknisyeni ve fen memurları	0,8	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,7	2,6
6. Hayvan sağlık memurları	0,4	U	1,4	1,5	1,7	1,8	3,7	7,5
IV -Fizik ve kimya İle ilgili meslekler	0,1	0,1	0,3	0,4	0,5	0,5	0,8	1,6
1. Fizikçiler, jeofizikçi, jeolog	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,6	1,3
2. Kimyager, kimya mühendisi, kimya teknisyeni	—	—	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3
V - Sanatkarlar	101,0	174,0	249,6	337,5	421,2	522,3	1133,4	1866,0
1. İzabeci, haddeci, çekiççi, dökümcü	2,7	3,9	5,0	6,6	8,3	10,0	19,3	36,4
2. Makine alet imal ve tamiri	26,1	31,8	39,8	49,8	60,6	73,5	142,7	187,2
3. Elektrik malzemesi imal ve tamiri	4,3	6,3	7,0	8,9	11,3	14,0	31,8	50,5
4. Dokumacılar, dokumacılıkla ilgili meslekler	13,8	25,2	37,7	60,0	62,9	77,2	158,6	264,3
5. Terziler, kürkçüler, ayakkabıcılar	2,7	9,«	17,9	26,3	35,9	47,0	120,3	229,9
6. Ağaç, saz ve kamıştan eşya	10,0	23,8	34,8	46,0	68,7	73,2	177,9	322,5
7. Gıda, içki, tütün imali	11,0	18,3	25,0	32,3	40,0	48,4	97,2	165,7
8. inşaat İşleri ile ilgili meslekler	187,8	32,6	49,3	73,9	89,4	113,5	257,6	413,8
9. Taş, mermer, topraktan eşya imali	4,9	13,2	19,0	25,6	32,8	40,8	96,0	170,2
10. Yukardaki gruplara girmiyenler	6,8	10,3	14,1	18,1	21,4	24,7	32,0	27,5

Kaynak: DPT çalışmaları.

Eğitim arzını artırıcı tedbirler alınmazsa 1972 de mühendislerde 16 000, teknisyenlerde 34 000, tarım ile ilgili mesleklerde 1000 ve sanatkârlarda 520000 -kişilik bir insangücü açığı belirecektir, özellikle sanatkârlar seviyesindeki bu açığın örgün eğitim yolu ile karşılanması örgün eğitimin imkânları dışında kalmaktadır. Bu bakımdan bu seviyede yaygın eğitim büyük bir önem taşımaktadır.

Sağlık elemanları ile ilgili insangücü açıkları Tablo 82 de görülmektedir.

Tablo 82 de görüldüğü gibi yardımcı sağlık personeli seviyesinde büyük bir insangücü açığı vardır. Doktorlar ile ilgili açık 1972 yılından itibaren önem kazanacak ve artan bir hızla 1982 de 13 500 e varacaktır. Söz konusu insangücü açtklan 15 yılda kapatılması oldukça güç ve hızla tedbir alınmasını gerektiren bir durum yaratmaktadır, insangücü açıklarının 1968 - 1982 döneminde mevcut eğitim imkânlarına ek olarak yaratılacak kapasitelerle ne ölçüde kapanacağını Tablo 83 göstermektedir.

TABLO : 88 — Sağlık İnsangücü Açığı (1968 -1982;

(Bin kişi)

Yıllar	Doktor (1)	Diş doktoru (2)	Eczacı (3)	Hemşire (4)	Ebe (5)
1967	—	0,3	—	3,3	0,8
1968	—	0,4	0,2	3,7	0,7
1969	—	0,6	0,2	5,2	0,6
1970	—	0,6	0,2	7,0	0,6
1971	0,2	0,7	0,2	9,5	0,6
1972	0,6	0,7	0,1	12,3	0,8
1977	5,5	0,8	0,3	31,4	2,8
1982	13,6	1,8	1,2	48,9	8,0

Kaynak: DPT çalışmaları

TABLO : 83 — Yaratılacak ek eğitim kapasitesi ile insan gücü açıklarının kapatılma oranı (1967 - 1982)

	1967					1972					1977					1982				
	Açık (Mevcut arz göre)	Ek arz (Yılda)	Açığın ne kadar kapanacağı	Net Açık	Yaratılan ek arzın açığı Kapanma oranı %	Açık (Mevcut arz göre)	Ek arz (Yılda)	Açığın ne kadar kapanacağı	Net Açık	Yaratılan ek arzın açığı Kapanma oranı %	Açık (Mevcut arz göre)	Ek arz (Yılda)	Açığın ne kadar kapanacağı	Net Açık	Yaratılan ek arzın açığı Kapanma oranı %	Açık (Mevcut arz göre)	Ek arz (Yılda)	Açığın ne kadar kapanacağı	Net Açık	Yaratılan ek arzın açığı Kapanma oranı %
Mühendisler	8537	—	—	8537	—	16374	321	477	15897	3	31378	4043	11253	20125	36	55676	13150	51628	4048	93
Tarım ve ormancılıkla ilgili yüksek seviyeli elemanlar	64	—	—	64	—	844	54	250	594	30	2963	590	2068	895	70	7121	1551	7002	119	98
Doktor ve yüksek seviyeli sağlık personeli	331	—	—	331	—	1611	23	173	1438	11	6609	1189	2727	3882	41	16610	4270	16264	346	98
Tarım ve ormancılıkla ilgili teknisyenler	3793	—	—	3793	—	5678	298	465	5213	8	8565	1262	4293	4272	50	14829	2599	13867	962	94
Hemşireler	3255	—	—	3255	—	12301	477	821	11480	7	31418	4338	12850	18568	41	48925	8716	45370	3555	93
Teknisyenler (1)	2064	~	~	2064	—	21352	1459	856	20496	4	59482	9030	28269	31213	48	129 639	27986	119 792	9847	92

(1) Diğer teknisyenler, teknik ressam ve mesaha teknisyenleri hariç

4. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, insangücü konusunda kısa sürede mevcut insangücünü verimli olarak kullanmak ve insangücü fazlalıkları olan alanlardan ihtiyaç duyulan alanlara insangücü hareketliliğini sağlamak, mevcut insangücünü nitelik yönünden ihtiyaçlara uydurmak ve uzun sürede insangücü talebini karşılamak amacı güdülecektir. Kıt kaynak olan insangücünü verimli kullanmak amacı ile her kademede yeterliliğe dayanan bir çalıştırma politikası ile İnsangücünün kendi ihtisas alanında ve en etkili olduğu yerde kullanılması esas olacaktır.

b. Kamu sektöründe yeniden düzenleme sonucu iyi işliyen bir insangücü sistemi sağlamak için her kuruluşta organizasyon piramidinin, görev, yetki ve fonksiyon bağlarına göre düzenlenmesi, kuruluşların ilerisi için üretim ve hizmet kapasitelerini teknolojik değişiklikleri göz önünde tutarak hesaplayıp insangücü ihtiyaçlarını karşılamaları ve yeniden düzenlemede modern işletme araçlarından ve «iş değerlendirilmesi» tekniğinden yararlanılması sağlanacaktır.

Yeniden düzenleme sonucu kuruluşlar içinde bazı kademelerde belirecek insangücü fazlalıkları nakiller, yeniden eğitime, yeni açılacak iş alanlarına devirlerle giderilecektir.

c. Bugünkü ve ileride doğabilecek insangücü açıklarını kapatmak ve insangücünün niteliğini yükseltmek için, kamu kuruluşlarında gerekli hizmet içi eğitim programları hazırlanacaktır.

Yüksek idarecilik kademelerine atanacak kimselerden belirli tahsil üstünde, mezuniyet sonrası ehliyet ve idarecilik eğitiminde başarıya ulaştığını gösteren yetenek aranacaktır.

d. insangücünün bölgelerarası dengesizliğini gidermek amacıyla kamu sektöründe ücret tespitlerinde çalışma yerinin bulunduğu bölgeler göz önünde bulundurulacak ve mahrumiyet bölgeleri için teşvik edici özel imkanlar sağlanacaktır.

e. Kamu sektörü kuruluşlarındaki sevk ve idarecilerin, modern sevk ve idarecilik tekniğine göre eğitilmeleri insangücü politikasının uygulanabilmesi için zorunludur. Bu amaçla sevk ve idarecilik eğitimi veren kurumlar yanında, çeşitli sevk ve idarecilik kademeleri için eğitim kurumları bünyesinde kısa ve uzun süreli ve devamlı nitelikte eğitim programları düzenlenecek, özel sektör kuruluşlarının bu eğitim programlarına katılması teşvik edilecek, «Milli produktivite merkezi» bu konudaki çalışmalarını destekleyecektir.

f. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu vasıflı insangücünün yurt dışına çalışmaya gitmesinin önlenmesi ve gidenlerin dönmeleri için yurt içinde çalışmalarını çekici kılacak bir politika güdülecektir.

g. Kamu organlarının, çalışmalarının etkisini artırmak için faaliyetlerini devamlı olarak değerlendirecek ve yöneticilere tavsiyelerini bildirecek organizasyon ve metod birimleri kurmaları sağlanacaktır. Bu hizmetten yararlanmaları için kullanacaklara eğitim verilecek, özel teşebbüsün bu yöndeki ilgisi desteklenecektir.

EĞİTİM

1. İLKELER :

a. Eğitimin gayesi vatandaşlara çevrelerini tanımak, şuurlu davranmak, toplum yapısı değişmelerine uyabilmek, kazanılan bilgi ve maharetlerle kendisinin ve çevresinin refah ve mutluluğunu moral değerlerini artırmak kabiliyetini veren sosyal bir hizmet sağlanmasıdır. Eğitim yolu ile vatandaşlara toplum içinde ve çalışma alanlarında gerekli bilgi, alışkanlık ve kabiliyetler verilecek bu amaçla eğitim kademelerinin çalışma hayatı ile ilişkisi sağlanacaktır. Vatandaşların devamlı değişen bir dünya için hazırlanması gerçekleştirilecektir.

b. Vatandaşların temel eğitim üstünde Devletçe sağlanan eğitim imkânlarından yararlanması, fırsat eşitliği ilkesine göre düzenlenecektir. Buna göre geniş bir bura ve yatılılık sistemi ile kabiliyetli öğrencilerin ekonomik güçleri ve buldukları çevrenin şartları ile kısıtlanmaksızın eğitimin en üst kademelerine çıkmaları gerçekleştirilecektir. Fırsat eşitliği sağlama imkanlarını genişletmek amacıyla ekonomik durumu iyi olanların kendileri için yapılan eğitim harcamalarına katılmaları sağlanacaktır.

c. Vatandaşın toplum içindeki görevlerinde tesirli kılan, bilgi, yetenek, kabiliyet ve alışkanlıklarla donatacak olan ilköğretim faaliyetlerinin nicelik ve niteliği, daha yüksek öğretim kademelerine devam yönünden şehir ve köy farklarını azaltıcı ve Öğrenime devam etmeyenler bakımından belirli kabiliyetleri ve kavrayışları geliştirici yönde düzenlenecektir.

d. Üst okula devam edemiyenlerin yeterli bir temel eğitim almalan sağlanarak ilkokulu bitirmeleri amacıyla, ilkokul öğrenim programları yeniden düzenlenecektir, ilköğretimi tamamlayıcı yaygın eğitim programları geliştirilecektir.

e. İlköğretim İlkokul çağındaki bütün nüfusu kapsıyacaktır. Kaynakların sınırlılığı nedeniyle ilköğretim üstündeki kademelerde yaratılacak eğitim kapasiteleri kalkınmanın gerektirdiği insangücü taleplerini karşılayıcı yönde geliştirilecektir. Sınırlı eğitim imkanlarından yararlanacaklar seçmeler, yoliyle tespit edilecek, seçmelerde daha önceki eğitim imkanlarının eksikliklerinden gelen yetersizlikleri giderici metotlar kullanılacak, kabiliyet ölçü olarak alınacaktır. Genel eğitim ve teknik eğitim dağılımı her kademedede tek bir değerlendirme sistemi ile sağlanacaktır.

f. Her kademedeki, bütün öğretim kurumlarının öğretim programları, eğitim sistemi içinde bu kurumdan beklenen fonksiyonu, yukarı eğitim kademelerine arz ve bu kademedede yetişenlerin iktisadi ve sosyal gelişmeye yeterli nitelikte olarak katılmalarını sağlama bakımından devamlı olarak değerlendirilecek ve geliştirilecektir. Bu programlara ışık tutan araştırma ve bilimsel gelişmeler izlenecektir, öğretmen yetiştir mede ve hizmet

içinde eğitimde bu hususlar özellikle gözetilecektir. Genel, meslekî ve teknik eğitimin bütün kademelerinde ders programları arasında, tek bir eğitim anlayışına uygun olarak, birlik sağlanacaktır.

g. Örgün eğitim yanında, vatandaşlık haklarının kullanılması ve görevlerinin yerine getirilmesi yönünden gerekli olan okur - yazarlık eğitimi ile toplumun bilgi seviyesini yükseltmek ve çeşitli çalışma konularında ve özellikle sanayide verimliliği artırmak üzere yaygın eğitim çalışmalarına ve yetiştirme programlarına öncelik verilecektir. Bu eğitimle çalışma şartlarının iyileştirilmesi, köylerden şehirlere gelenleri yeni çevre ve çalışma alanlarına intibak ettirmek amacı güdülecektir.

h. Özel eğitim kurumlarının çeşitli öğretim kademelerinde kamu sektörüne ek olarak kapasiteler yaratmaları, belirli bir gelir grupundaki öğrencilere eğitim imkânı sağhyarak kamu eğitim kurumlarının üzerindeki talebi azaltması bakımından faydalı olmaktadır. Ancak bu özel öğretim kurumlarının düşük nitelikte hizmet sağlamaları, kamu eğitim kurumlarının niteliğini düşürücü yönde gelişmeleri, özellikle yüksek öğretim kademesinde insangücü politikasını bozucu ve sonucunda istihdam sorunları doğuracak kapasiteler yaratmaları tüm eğitim sistemini bozucu bir sorundur. Bu gibi gelişmelere meydan verilmeyecek ve devamlı bir izleme düzeni kurulacaktır.

i. Eğitimden beklenen genel ve özel faydaların sağlanması amacıyla, bütün eğitim kademelerinde öğretim programları, eğitimde iş ilkesini gerçekleştirecek yönde ve yeterli bir beden ve sanat eğitimi programı ile desteklenerek düzenlenecektir.

j. Bütün eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı içinde toplanması esastır. Eğitimle hizmetin birbirinden ayrılmıyacağı Milli Savunma, sağlık, tarım ve emniyetle ilgili eğitim kurumları dışındaki bütün eğitim kurumlarının Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması tamamlanacaktır.

Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü Milli Eğitim Bakanlığına bağlanacaktır.

k. Eğitim yapılarının genellikle tip yapılar olması ve değişik kullanım alanlarında benzerlikler bulunması birimde sağlanacak tasarrufların programların toplam maliyetinde büyük miktarlara varması imkânını vermektedir. Bu bakımdan hizmetin görülmesini aksatmadan asgari standartlar her tip eğitim yapısı ve tip proje dışındaki eğitim yapıları farklı kullanım alanları için geliştirilecek ve uygulanacaktır.

2. DURUM:

1966 - 1967 ders yılında eğitimin genel görünüşü Tablo 84 de verilmiştir. Eğitim hizmeti okul içine dönük kalmıştır. Çevre ve iş hayatı ile ilişkisi sınırlıdır. Fonksiyonel eğitim, özellikle kız ve erkek teknik öğretimde, sağlanamamaktadır. Kabiliyetli olanların eğitimin en üst kademelerine kadar yükselmelerini sağlayıcı bir sistem, yeterli sayıda burs ve yatılı okuma imkanı yaratılamamıştır. Bu alanda sağlanan imkânların toplam öğrenciye oranı bakımından son yıllarda gerileme olmuştur. 1963 te orta öğretimde toplam öğrencilerin yüzde 1,5 i yatılı iken 1967 de bu oran yüzde 0,7 ye düşmüştür. 1967 de sağlanan yatılılık kapasitesi 4 000 dir. Kredi ve yurtlar kurumuna bağlı yatak kapasitesi

aynı yıl 11 300 e çıkacaktır. Orta Doğu Teknik Üniversitesinin 1 200 kapasiteli yurdu vardır. Bunun dışında özel yurtlar da bulunmasına rağmen yurt ve yatılılık kapasitesi yeterli değildir. Üst okullara geçişler düzenli işlememektedir, özellikle meslekî ve teknik öğretimde mezunların üst okullara devamları veya meslekte gelişmeleri bakımından tıkanıklıklar vardır. Okullarda eliş ve beden eğitimi önemini kaybetmiştir. Eğitimde sâdem ve uygulama metodundan yeterli ölçüde yararlanılamamaktadır.

Öğretmen durumu eğitimin bütün kademelerinde, gelişmeyi ve eğitimin niteliğini sınırlamakta, öğrenci öğretmen oranları bozulmaktadır. Orta okullarda Eğitim enstitüsü mezunu öğretmen başına 45, liselerde

TABLO : 84 — 1966 - 1967 öğretim Yılında Okullarda öğrenci öğretmen Sayılan Ve Bu Sayılarla ilgili Oranlar

Okulun çeşidi	Öğrenci sayısı Bin (1)	Öğretmen sayısı (2)	Öğrenci öğretmen oranı (3)	Öğrenci derslik oranı (4)
İlkokul	4233	93847	45	54
İlkokul (Özel)	16	1300	12	—
Ortaokul (Genel)	497	11800	42	51
Ortaokul (Özel)	14	1000	14	1
Lise (Genel)	127	3800	33	51
Lise (Özel)	10	1500	7	—
Ortaokul seviyeli meslek okulu	74	—	—	40
Lise seviyeli meslek okulu	69	8439	—	37
Lise seviyeli teknik okul	34	—	—	35
Ortaöğretim üstü				
Meslek ve teknik okullar:	16	169	9	—
Yüksek meslek okulu	28	1000	28	—
Yüksek teknik okulu	6	420	12	—
Üniversite (Genel)	47	3400	—	—
Üniversite (Teknik)	12	880	—	—
Özel yüksek okul	14	750	—	—

Not: Ortaöğretim üstünde öğrenci, öğretmen, derslik, oranları çeşitli dallarda çok farklı olduğu için ortalama verilmiştir.

Üniversite mezunu öğretmen başına 38 öğrenci düşmektedir. Öğretmen sayısının yetersizliği meslekten olmıyan elemanlarla kısmen giderilmeye çalışılmakta, bu durum eğitimin niteliğini bozmaktadır, öğretmenlerden en fazla yararlanmayı sağlayacak metotlar geliştirilmemiştir, öğretmenlerin yurt içinde dağılımı dengesizdir.

Eğitimde ilk kademe ilkokullardır. Belirli şartlarda gerekli olan okul öncesi eğitim çok sınırlıdır, ilköğretim kademesinde öğretim programları çevre şartlarına, temel eğitim gereklerine, oyun ve iş ilkelerine uyar durumda değildir. Köy ilkokulları köyün eğitim ve kültür merkezi niteliğini taşımamaktadır. İlköğretim seviyesinde yetiştirme yurtları, beden ve ruh nedeniyle öğretim güçlüğü olan çocuklar için yeterli özel eğitim sağlanamamıştır. Köy ilkokullarında 1960 - 1985 döneminde öğretmen sayısında yüzde 30 bir artış olmasına rağmen öğrenci öğretmen oranı 46 dan 48 e çıkmıştır. Bu oranlar şehir ilkokulları için yüzde 40 öğretmen sayısındaki artışa karşı 41 den 45 e çıkmaktadır.

Ortaokullarda, nicelik ve nitelik yönünden önemli bir tikanıklık ortaya çıkmış durumdadır. Bu kademedeki öğrenci öğretmen oranlarında sınırlı bir iyileşme olmasına rağmen verim düşmüştür. 1960 da yüzde 70 olan sınıf geçme ortalama oranı 1965 te yüzde 50 ye düşmüştür. Lise seviyeli genel, mesleki ve teknik okullara hazırlık devresi fonksiyonuna getirilen ortaokulların ders programlarında buna uygun bir gelişme olmamıştır. Yeni açılan ortaokul ve liselerde ders araçları yetersizdir. Liselerde öğrenimin niteliği ve verim özellikle bina ve öğretmen yetersizliği nedeniyle düşmektedir. 1960 da yüzde 62 olan sınıf geçme ortalama oranı 1965 te yüzde 49 a düşmüştür. Verim düşüklüğü sınıflar arasında yığılmalara yol açmakta ve kapasiteden yararlanmayı kısıtlamaktadır, öğretmen okullarının öğretim programlarında ortaya çıkan yeni öğretim konularının ve ilköğretimdeki yeni düzenlemelerin uygulaması için gereken değişiklikler yapılmamıştır.

Kız teknik öğretim fonksiyonel eğitim veren bir nitelik kazanmamıştır. Mezunlarından bu amaçla yararlanma sınırlı kalmıştır. Mezunlarının yüzde 24 ünün yüksek öğretime devam ettiği, yüzde 30 nün çalıştığı ve yüzde 41 nin meslekî bir iş yapmadığı anlaşılmaktadır. Çalışan yüzde 30 çoğunlukla eğitim görmüş olduğu konu dışındaki işlerde bulun maktadır. Kız teknik öğretimde mesleğe hazırlamak ve okulları çevrelere yararlı çalışmalar yapan merkezler durumuna getirmek için çalışmalar başlamıştır. Okulların eğitim araçlarının yetersizliği bu konuda darboğaz olmaktadır. İnsan gücü ihtiyaçlarına göre teknik öğretime verilen ağırlıkla kapasitesi artırılırken okulları bitirenlerin sanayiye iş bulmaları ve özellikle buldukları işten tatmin olmaları güç olmaktadır. Mezunların teorik bilgilerine rağmen iş hayatının gereklerine uymamaları, iş hayatına hazırlayıcı imkanların öğretim sırasında yaratılmamış olması, öğrenimin sanayi ile ilişkilerinin kopuk olması yüzünden sanayideki gelişmelerin izlenememesi, işverenlerin bu elemanların yeterliliği konusundaki güvensizlikleri, elemanların ücret, yetki ve sorumluluklarının tespit edilmemiş olması bu konudaki sorunlardır. Sanat enstitülerinde çeşitli dallarda farklı verim oranları vardır ve yüzde 30 ile yüzde 55 arasında değişmektedir, öğrenci öğretmen oranlarındaki iyileşmeye rağmen verimde olumlu bir gelişme yoktur. Lise seviyesindeki meslek okullarında (Tarım, sağlık) verim iyidir. Ancak tarım okulları mezunlarının genellikle memur olmaları bu okulları tek amaçlı duruma getirmektedir. Tekniker okullarındaki nitelik göstergeleri sanat enstitülerinden farklı değildir.

Yüksek öğretimde öğretim üyesi sorunu yeni üniversite veya yüksek okul açılmasını sınırlamaktadır. Yüksek öğretim kurumlarına öğretim Üyesi yetiştirmek amacıyla doktora için yurt dışına burslu öğrenci gönderme programı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1963 - 1967 döneminde 3 000 kişi gönderilmesi hedef alınmışken 1966 sonunda ancak 500 e yaklaşmıştır. Asistanlığın çekici kılınması öğretim üyesi sorununun çözülmesinde temel güçtür. Yüksek teknik öğretimde verim oranları üniversitelerde yüzde 50 ile yüzde 80, teknik okullarda yüzde 35 ile yüzde 75 arasında değişmektedir, öğrenci öğretmen oranı 1960 da 7 iken 1964 te 6 ya düşerek iyileşmiştir. Tıp eğitiminde ve tıbbi eğitiminde verim yüzde 75 civarındadır. Burada önemli olan verim düşüklüğünün ortaya çıkardığı yığılmalardır. Genel yüksek öğretimde 1960 da 50 olan öğrenci öğretmen oranı 1963 te 90 a çıkmıştır. Bunun nedeni teknik öğretimde yeterli

kapasite yaratılamaması ve yığılmaların lise mezunlarını diğer öğretim dallarına yöneltmesidir. Bu durum genel yüksek öğretimde önemli bir nitelik sorunu ortaya çıkarmaktadır.

Yaygın eğitim, türlü hizmetler yürüten kamu kuruluşlarının sınırlı çalışmaları olarak ele alınmaktadır. Yaygın eğitim çalışmaları arasında işbirliği yoktur. Yaygın eğitim programları belirli hedeflere bağlanmamıştır.

Yetişkinlerin okuma - yazma sorununu çözmek için yapılan yaygın eğitim çalışmaları okur - yazar oranında hızlı bir yükselme sağlayamamaktadır.

Türkiye'de okur - yazar oranı 1930 -1965 döneminde yüzde 19 dan yüzde 48 e yükselerek yüzde 29 bir artış göstermiştir. Bu artışın yıllık ortalaması yüzde 0,8 dir. Türkiye'de ilköğretim çağını geçirmiş olan ve okul dışında mevcuda ek olarak yaratılacak eğitim imkanlarından yararlanması gereken okuma - yazma bilmiyen nüfus sayısı 1967 de 11.5 milyondan 1972 de 14 milyona, 1977 de 18 milyona çıkmaktadır.

Bu duruma karşılık ilköğretim dışında okuma - yazma öğreten kurumların çalışmaları son derece sınırlıdır. 1965 - 1966 yılında ordu İçinde ve halk eğitim kurslarında okuma - yazma öğrenenlerin toplamı 80 000 dir.

Eğitim hizmetinin niteliğini yükseltmede önemli bir imkan olan eğitim araçlarından yararlanma sınırlı kalmıştır.

3. SAĞLANACAK GELİŞME VE UYGULANACAK POLİTİKALAR:

a. EĞİTİM POLİTİKASININ ANA HATLARI :

Eğitim, geniş anlamda kişilerin fikir, karakter, beden ve ruh güçlerinin geliştirilmesidir. Böylece kişiler muhakeme ile karşılıklarına çıkan meseleleri anlamak, çözmek ve sağlam kararlar vermek gücü kazanmaktadırlar. Fikir gücünün geliştirilmesi için gereken eğitim dersler ve benzer faaliyetler yardımıyla sağlanmaktadır. Bu eğitimin kişilere sadece bilgi aktarmakla değil yeni bilgilerin dikkat, muhakeme, kıyaslama, soyutlama gibi kabiliyetlerini geliştirerek verilmesi zorunludur.

Eğitimin, öğrenenlerin gelecek hayatları ile ilgili olması, karşılaştıkları problemleri çözücü bilgi vermesi, faydalı ve ilgi çekici olması, kişilerin kendilerini yetiştirmelerine yardım etmesi, kendi hayatını kazanma gücünü geliştirmesi, kalıcı bir eğitim olması, kişilerin bağımsız düşünce kabiliyetini geliştirmesi, not almayı değil öğrenmeyi çekici kılması, hafızaya dayalı olmıyan bir eğitim olması, öğrenme alışkanlığı kazandırması, öğrenilen çeşitli bilgiler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarıcı olması, kişilerin kendine güvenmesini öğretmesi, bağımsız araştırmaları teşvik etmesi sağlanacaktır. Eğitimin kültür değerlerinin korunarak verilmesi, öğretmen - öğrenci temaslarının ders saati dışındaki ilişkilerle artırılması öğrenciye verilen sorumluluğun artırılması esas olacaktır.

Eğitim, dar anlamda «öğretim» karşılığı olarak kullanılmaktadır. Yukarıda açıklanan anlayış içinde ise eğitim daha geniş bir kapsam taşımaktadır. Günümüzün eğitim anlayışı çok yönlü eğitim kavramı içine oturmamış bir öğretimi benimsememektedir. Buna göre,

bugünkü meslek dallarının çeşitliliği ve derinine bilgi edinme zorunluluğu, geniş anlamalı bir eğitim içinde, öğretim yoluyla bilgide ihtisaslaşma niteliği taşımalı, eğitimin genel dengesini bozmamalıdır.

İktisadi gelişme belirli sayıda ve nitelikte insangücü talep etmekte, öte yandan bütün yurttaşların çeşitli eğitim kademelerinden yararlanma isteği ve bu yönde toplumun tercihleri bulunmaktadır. Kaynakların kıtlığı nedeniyle eğitim harcamalarını asgaride tutmak zorunluluğu sosyal hedefin seçiminde bir ölçüyü gerektirmektedir. Buna göre eğitim için kısa sürede iki amaçlı bir gelişme öngörülmüştür. Birincisi, iktisadi gelişmenin gerektirdiği insangücünü yetiştirmek, ikincisi, bütün yurttaşlara temel eğitim vermektir. Kişilerin bu amaçla yaratılan eğitim imkanlarından yararlandıktan sonra daha yukarı kademe eğitim hizmetinden yararlanma isteği kaynakların sınırlılığı nedeniyle kabiliyetleri oranında karşılanabilecektir. Bu durumda toplumun tümüne hizmet eden temel eğitim imkânları üstündeki eğitim hizmeti fırsat eşitliği ilkesine göre yapılacak seçimlerden geçenlere verilecektir.

Fikir gücünün geliştirilmesi için verilen eğitimi, karakter ve beden güçlerinin geliştirilmesi için yapılan eğitimden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu bakımdan eğitim bu kapsamda ele alınacak ve yöneltilen olacaktır. Beden eğitimi içinde oyun, çocukların muhayyilesinin ve öğrenme gücünün gelişmesi, karakterinin şekillenmesi ve yaratıcılığının doğuşu bakımından ağırlık kazanacaktır. Dikkatli, sorumlu, zamanında iş yapan, cesaretle ve usanmadan çalışan, yaratıcı ve iradeli kişiler yetiştirmekte yararlı olan el işi faaliyetlerine önem verilecektir. Spor da, bedenin iş yapma kabiliyetini artıran, sağlık kazandıran, kendine güven, grup çalışması, karşılıklı dayanışma ve davranış dürüstlüğü alışkanlıklarını geliştiren bir faaliyet olarak öncelikle ele alınacaktır.

Böylece çok yönlü bir eğitim anlayışı, kişilerin karakterlerinin sağlam bir şekilde gelişmesi imkanını vermektedir.

b. ÖRGÜN EĞİTİM:

Örgün eğitim, belirli bir çağdaki nüfusa nitelik kazandırmak veya üst okula hazırlamak amacıyla verilen okul içi eğitimidir. Türkiye'de örgün eğitimin dört kademesi vardır. Temel eğitim, orta öğretim (Birinci devre), orta öğretim (ikinci devre), yüksek öğretim.

(1) Temel eğitim :

Temel eğitim, okul öncesi eğitimi ve ilköğretimi içine almaktadır. Temel eğitim, kişilerin içinde buldukları toplumun sorunlarını kavrayabilmeleri ve çevrelerini tanıyabilmeleri, yurttaşlık haklarını kullanmak için gerekli bilgileri edinmeleri, yaşamları için gerekli asgari kabiliyeti kazanmaları amacı ile verilen eğitimidir.

(a) Okul öncesi eğitim :

Okul Öncesi eğitim 3-6 yaşındaki çocukların eğitimidir. Bu eğitim, ancak «Anne eğitiminden yoksun çocukların» eğitimi için ele alınacaktır.

1968 - 1972 döneminde okul öncesi eğitim hizmetleri, bağımsız anaokulları ve ilkokullara bağlı anasüfler kurularak geliştirilecektir. Bütün kız enstitülerinde öğretim programının ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla çocuk yuvaları açılacaktır.

(b) İlköğretim :

İlkokul programları temel eğitimin amaçlarına uygun olarak geliştirilecektir. Programlarda elişlerinin ağırlığı artırılacak ve kitaptan yapılan öğretim yerine gözleme ve denemeye dayanan, oyunlardan yararlanan programlar güdülecektir. Bütün ilkokullarda derslikler yanında bir işlik kurulacaktır. Bütün ilkokullar okuma yazma seferberliğimizin yönetildiği tarım yayınları ve kamu kuruluşlarının çeşitli eğitim ve kültür faaliyetlerinin yararlandığı yaygın eğitim merkezleri olarak geliştirilecektir.

1963 -1972 döneminde ilkokulların gelişme hedefleri Tablo 85 de gösterilmiştir.

TABLO : 85 — İlkokullarda Toplam öğrenci, Okullaşma Oranı ve İlk Kayıtların Gelişmesi

(Bin kişi)

1968 - 1972	İlkokul çağındaki (7-12 toplam nüfus)	Toplam öğrenci	Toplam ilk kayıt	İlkokul çağındaki nüfus okullaşma oranı %
Ders yılı	(1)	(2)	(3)	(4)
1968-1969	5520	4950	980	90
1969-1970	5650	5230	1060	92
1970-1971	5720	5400	1170	94
1971-1972	5780	5780	1270	100
1972-1973	5840	5840	1000	100

NOT: 1967 de 15 000 öğrenci kapasitesine varan yatılı bölge okulları 1972 de 30 000 kapasiteye çıkartacaktır.

Kaynak: DPT çalışmaları

(c) Bölge okulu:

Yatılı bölge okulları, nüfusu ilkokul yapılabilecek büyüklükte olma yan köylerin okul ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmaya devam edecektir. Bu kurulmada yer seçimi bölge planlaması içindeki şehirleşme istikametleri, o bölgenin endüstriyel gelişmesi ve bütün sektörlerin birbirini tamamlayan yatırımlarını değerlendiren araştırmalar sonunda yapılacaktır. 1968-1972 döneminde yatılı bölge okullarında ortaokul kademesinde de eğitim verilmeye başlanacaktır. Özellikle köy ilkokulu mezunları için böylece bir eğitim imkanı yaratılmış olacaktır. Bölge okulları halk eğitiminin ve çeşitli kurumların yürüttüğü yaygın eğitim çalışmalarının merkezi olacaktır. Bu okullarda köylerde ihtiyaç duyulan küçük sanat ve küçük hizmetlerle ilgili elemanların yetiştirilmesi için özel yaygın eğitim programları düzenlenecektir. Bu okulların projelerinin düzenlenmesinde bu durum gözönüne alınacak ve bu okulların kapasiteleri asgari 500 öğrencilik olacaktır. Her bölge okulunda özel eğitim gerektiren çocuklar için imkanlar sağlanacaktır.

(2) Orta öğretim (Birinci devre) :

Birinci devre orta öğretim, ilkokula dayalı 12-14 yaş grupunu kapsıyan ve öğrencileri üst dereceli, genel, mesleki ve teknik okullara hazarlıyan ve bazı konularda meslek eğitimi veren kademedir, öğretmen okullarının birinci devreleri üe öğrencileri doğrudan doğruya mesleke hazırlayan okullar dışında bu kademe genel ortaokullar niteliğindedir.

(a) Ortaokul (Genel) :

Ortaokul ders programları öğrencilerin devam edecekleri üst okulu ve edinecekleri mesleği seçmelerinde yararlı olacak gözlem ve deneme metotlarına dayanır yönde geliştirilecektir. Bu amaçla gezici laboratuvarlar kullanılacaktır. iş ve beden eğitimi dersleri, bu eğitimden yukarda açıklanan anlayış içinde yararlanılacak nitelikte kılınacaktır.

Açılacak ortaokulların öğretmenlerden azami yararlanmayı sağlayacak büyüklükte olması, bugüne kadar açılmış olan ortaokulların bu optimal büyüklüklere ulaştırılması sağlanacak, bu amaçla yatılı öğrenciler de alınacaktır. Ortaokulların yatılılık imkanlarının genişlemesi köylerde ilkokulu bitirip eğitimine devam edemiyenlere hizmet etmek amacını güdecektir.

1968 - 1972 döneminde genel ortaokulların kapasitesi, yukarı eğitim kademelerinin belirli kapasitelere eriştirilmesi için gereken ortaokul mezununu sağlayacak ölçüde artırılacaktır. (Tablo 86). Buna ek olarak kaynakların yeterliliği ölçüsünde yaratılacak kapasitelerle, eğitimin niteliği korunarak ortaokul imkânının daha geniş bir kitleye de verilmesi amaç olacaktır.

(b) Ortaokul seviyeli meslek okulu:

Bu okullar, ebe yetiştiren köy ebe okullarını, ilköğretmen okullarının ilk devresini, teknik tanm ve bahçıvanlık okullarını, İmam - hatip okullarının ilk devrelerini ve sınırlı kapasiteli diğer meslek okullarını kapsamaktadır, insan gücü ihtiyaçlarına göre hesaplanan köy ebe okulları kapasiteleri Tablo 87 de gösterilmiştir. Köy ebe okunan ile imam -hatip okullarının ilk devreleri dışında ortaokul seviyesindeki bütün mesleki okullar genel ortaokul durumuna getirilecek ve bu amaçla 1968-1969 ders yılında ilk sınıflarına öğrenci alınmıyacaktır. İlköğretmen okullarının İlk devresi bu okullar içinde yatılı ortaokullar şekline getirilerek devam edecektir.

TABLO : 86 — Orta öğretim (Birinci Devre) Ortaokulların Genel Çalışması (1968-1972)

	(Bin kişi)				
	İlkokul mezunları sayısı	Ortaokula geçiş (%)	Ortaokullara girenler sayısı (İlk kayıt)	Toplam öğrenci sayısı	Mezun sayısı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1967-1968	581	—	—	—	—
1968-1969	741	39	227	682	112
1969-1970	950	40	296	842	148
1970-1971	860	41	390	1056	184
1971-1972	871	42	361	1208	224
1972-1973	—	42	366	1331	279

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları

TABLO : 87 — Köy Ebe Okullarının Gelişmesi (1968-1972)

Yıllar	Toplam Öğrenci sayısı	İlk kayıt sayısı	Mezun sayısı
	(1)	(2)	(3)
1968-1969	3800	1400	900
1969-1970	4250	1600	950
1970-1971	4750	1800	1050
1971-1972	5300	1950	1200
1972-1973	5800	2100	1350

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları.

TABLO : 88 — Orta Öğretim (ikinci devre)
Liselerin Gelişmesi 1968 - 1972 (Bin kişi)

	Ortaokul mezunları sayısı	Liseye geçiş oranı (%)	Liseye girenler (İlk kayıt)	Toplam öğrenci sayısı	Mezun sayısı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1967-1968	85	—	—	—	—
1968-1969	112	55	47	169	27
1969-1970	148	55	62	195	31
1970-1971	184	55	82	235	34
1971-1972	224	55	101	292	39
1972-1973	—	55	123	360	48

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları.

(3) Orta öğretim (ikinci devre)

(a) Liseler:

Liseler üniversite ve yüksek okullara öğrenci hazırlayan öğretim kademesidir. 1968 - 1972 döneminde liselerin gelişmesi Tablo 88 de gösterilmiştir.

1968 -1972 döneminde liselerde verilen eğitimin niteliğini yükseltmek amacıyla öğretmen sayısı, öğretmenlerin hizmetiçi eğitimi, eğitim araçlarından yararlanma artırılacak, sınıflarda öğrenci yoğunluğu azaltılacaktır. Liselerin kültür ve spor çalışmalarını artırıcı programlar düzenlenecektir.

(b) Lise seviyeli meslek okulu:

İlköğretmen okulları temel eğitim veren, köyde yetişkinlerin eğitimini yürüten ve köy okulunu yaygın eğitim ve kültür merkezi olarak yöneten elemanları yetiştiren okullardır. 1968 - 1972 döneminde bu okulların gelişmesi Tablo 89 da gösterilmiştir.

TABLO : 89 — Lise Seviyesinde ilköğretmen Okullarında Gelinme (1968 – 1972) (Bin Kişi)

Yıllar	Toplam öğrenci	tık kayıt	Mezunlar
	(1)	(2)	(3)
1968-1969	47,9	16,7	11,6
1969-1970	52,1	17,8	14,3
1970-1971	57,5	18,9	15,0
1971-1972	64,7	20,6	16,7
1972-1973	72,8	22,8	18,9

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları.

İlkokul programlarına katılan oyun, el işi ve gözlem metotlarını uygulayıcı öğretmenler yetiştirmek için ilköğretmen okullarının ders programları geliştirilecektir. Bu okul mezunlarının görev aldıkları yaygın eğitim programlarının gereklerine uygun öğretim yapılacaktır.

Altı sınıflı ilköğretmen okullarının birinci devresi ilköğretmen okulu bünyesinde genel ortaokul niteliğine getirilecektir.

Modern tarım bilgisini, ormancılık ve hayvancılık alanları da dahil olmak üzere geliştirmek ve yaymak için lise seviyeli tarım okulları açılması yoluna gidilecektir.

Yüksek öğretime de temel teşkil edecek olan bu okulların müfredat programları, eğitim sistemi bütünlüğü içinde dikkate alınacaktır.

Mevcut okullar da aynı anlayış içinde ele alınarak düzenlenecektir.

Bu seviyedeki tarım okullarının 1968 - 1972 dönemindeki gelişmesi Tablo 90 da gösterilmiştir. Tarım, orman ve hayvancılık konularında eğitim vermekte olan bu okulların programlarına çalışma ortamında başarılı olmalarına yardım edecek, insan ilişkileri konusundaki yeteneklerini artıracak, böylece köy kademesinde çalışmalarını kolaylaştıracak dersler konacaktır.

Kız sanat enstitüleri ve genellikle kız teknik öğretim, kadın işgücünü ekonominin talep ettiği yönde istihdam edilmek üzere yetiştirmek için programlarını geliştirmektedir. Bu gelişme devam edecektir. 1968-1972 döneminde bu okullar çevrelerinde yaygın eğitim ve sosyal faaliyetler yürüten merkezler durumuna getirileceklerdir. Öğrencilerin okul süresinde üretime katılabilmeleri için döner sermaye gücü artırılacaktır. Kız enstitülerine yaz ve bitirme stajları konacak, öğrencilerin gruplar halinde çevrede eğitim faaliyetleri göstermeleri programlanacaktır. Eğitimin bir uygulaması olarak kız enstitülerinde anneleri çalışan, ana eğitiminden yoksun çocuklar için bakım imkanı sağlanacaktır.

TABLO : 90 — Lise Seviyeli Tarı Okullarında Gelişme (1968 – 1972)

Yıllar	Hayvan Sağlık Okulu			Bölge Tarım Okulu			Orman Tekniker Okulu		
	Toplam öğrenci	İlk kayıt	Mezunlar	Toplam öğrenci	İlk kayıt	Mezunlar	Toplam öğrenci	İlk kayıt	Mezunlar
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1968 - 1969	350	200	125	1550	650	875	625	150	140
1969-1970	550	325	175	1800	750	425	775	200	150
1970-1971	800	450	300	2100	850	500	950	275	175
1971 - 1972	1050	550	400	2350	950	550	1150	350	200
1972 - 1973	1350	700	500	2600	1000	650	1350	400	250

Ticaret liseleri genel lise eğitimi yanında meslek eğitimi vererek yüksek öğretime devam etmedikleri takdirde mezunlarının çalınma hayatında yer almaları imkânını sağlamaktadır. 1967 de tüm genel liseler kapasitesinin yüzde 12 si kapasitede olan bu okullar özellikle hizmetler sektöründe gelişen ihtisas alanları gözönünde tutularak geliştirilecek ve kapasiteleri 1968 - 1972 döneminde genel liseler kapasitesi içinde aynı oranı devam ettirecek yönde artırılabacaktır.

Lise seviyeli sağlık okullarının gelişmesi Tablo 91 de gösterilmiştir.

TABLO : 91 — Lise Seviyeli Sağlık Okullarında gelişme (1968 -1972}

Yıllar	Toplam öğrenci sayısı	İlk kayıt sayısı	Mezun sayısı
	(1)	(2)	(3)
1968 - 1969	4350	2000	650
1969 - 1970	6600	3000	900
1970 - 1971	10100	4700	1200
1971-1972	14850	6600	1750
1972 - 1973	20400	8350	2500

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

(c) Lise seviyeli teknik okullar:

Lise seviyeli teknik okullar bugün çeşitli konularda sanatkâr yetiştiren okullardır. Bu okulların 1968-1972 döneminde nitelikleri yükseltilecek gelişmeleri Tablo 92 de gösterilmiştir. Bu dönemde artan teknisyen ihtiyacını karşılamak için bu okulların öğrenim süresi dört yıla çıkarılacak ve öğretim programında yapılacak geliştirmelerle teknisyen yetiştirir niteliğe eriştirilecektir. Bu okullardan mezun olanların kendi ihtisas dallarında yüksek öğrenime devam etmeleri imkanı saklanacaktır. Bu kademedeki okulların öğretim programları, teknisyen kademesinin gerektirdiği teknik derslerle desteklenecektir.

Bu kademede ve genellikle teknik öğretimdeki aksamaların tümü bu eğitimin sanayi ile ilişkileri gözönünde bulundurularak verilmesiyle çözülebilir. Bu çözüm teknisyen okullarında üretim faaliyetlerini geliştirmek ve öğrencilerin İş hayatına uymasını öğretim sırasında sağlamak, öğretim ile sanayi arasında doğrudan doğruya ilişkiler kurmak, stajların, uygulama çalışmalarının sanayi kuruluşlarında yapılmasını sağlamak, sanayideki gelişmeleri öğretim programlarına hızla geçirmek, mezunların okul sonrası çalışmaları ile ilgili programlar düzenlemekle gerçekleştirilecektir.

(4) Ortaöğretim üstü meslek ve teknik okulları:

Bu seviyedeki okullar teknik okulları, yüksek tekniker okulları, kadın meslek öğretmen okulu ve sekreterlik okullarıdır. Teknisyen seviyesinde eleman yetiştirilmesi için ortaokul üstüne üç yıllık sanat enstitü öğrenimi dört yıla çıkarılacağından teknisyen

kademesinde eleman yetiştirilmesi için ek bir eğitim verilmesi gerekmemektedir. Bu nedenle tekniker okulları ve yüksek tekniker okulları 1968 - 1969 ders yılından itibaren öğrenci almıyacak ve 1971 de kapatılacaktır. Kadın meslek öğretmen okulları ve sekreterlik okulları kız teknik öğretimin yukarıda açıklanan ilkeleri içinde geliştirilecektir.

(5) *Yüksek Öğretim:*

Yüksek öğretim en üst seviyeli insangücünün ve bilimsel araştırma alanlarının istediği elemanı yetiştiren eğitim kademesidir. Yüksek öğretim kademesi içinde üniversiteler ve yüksek okullar bulunmaktadır. Yüksek öğretim tümüyle insangücü ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geliştirilmektedir. Bugüne kadar açılan üniversite ve yüksek okulların öğretim üyesi sorunu ve öğretim üyesi yetiştirmek için gösterilen çabalarındaki başarısızlık önümüzdeki devrede yeni üniversiteler açılmasını zorlaştırmakta, yüksek okullar açılması için güçlükler yaratmaktadır. 1968 -1972 döneminde bu kademedeki gereken kapasite artışı bugünkü üniversitelerin genişletilmesi ve özellikle yüksek okullarda yaratılacak ek kapasite ile sağlanacaktır. Yüksek okulların niteliğinin artırılması için Üniversitelere bağlı yüksek okullar kurulması tercih edilecektir. Yüksek öğretim imkanlarının yurt üzerinde dağıtılmasında yüksek okullardan yararlanılacak ve öğretim üyesi ihtiyacı uzun süreli programlarla giderildikten sonra yüksek okullardan yararlanarak üniversite açma imkanları olabilecektir. Her üniversite açma konusu ayrı bir proje olarak ele alınacak, uzun süreli hazırlık yapılacaktır. Yüksek öğrenime Öğretim üyesi yetiştirmek üzere yabancı ülkelere doktora öğrencisi gönderme çabalarına devam edilecek 1968 - 1972 arasında yeniden 3 000 öğrencinin dok-tora için yurt dışına gönderilmesi sağlanacaktır. Yüksek Öğretimin Öğretim üyesi sorununun çözülmesi, asistanlık ve öğretim üyeliğinin çekici duruma getirilmesi ve doktora yapmış asistanlardan öğretimde doğrudan doğruya yararlanmakla giderilecektir. Büyük merkezler dışındaki üniversitelerin Öğretim üyesi ihtiyacını karşılamakta, bu merkezlerdeki üniversitelerin Öğretim üyelerinin belirli akademik seviyelere erişebilmesi için büyük merkezler dışında belirli süre çalışmaları şartından yararlanılacak, bu üyelere ek İmkanlar sağlanacaktır. Hızla gelişmesi gereken üniversitelerin bu çabanın gerektirdiği kolaylıklara sahip olabilmesi için statülerine gereken esneklik verilecektir. Üniversiteler arası işbirliğinin sağlanması ve ilgili çalışmaları yapmak üzere üniversiteler arası bir kuruluş kurulması teşvik edilecektir. Üniversite ve yüksek okulların mezunlarının, çalıştıkları alanlarla ilişki kurarak, eğitimlerine çalışma hayatının taleplerini aksettirmeleri, mezunların takibedilmesi sağlanacaktır.

TABLO : 92 — Lise Seviyeli Teknik Okullarda Gelişme (1968 - 1978)

		1968 - 1969	1969 - 1970	1970 - 1971	1971 - 1972	1972 - 1973
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Toplam öğrenci sayısı	Makina	5950	7700	9700	12100	15000
	İnşaat	8650	12500	17700	24000	32000
	Elektrik	3800	5500	7600	10000	12600
	Maden	600	700	750	800	900
	Kimya	350	400	500	650	750
	Toplam	19350	26850	36250	47550	61250
Mezun sayısı	Makina	550	750	1000	1300	1650
	İnşaat	550	600	1200	1900	2700
	Elektrik	200	300	550	900	1200
	Maden	100	100	100	150	150
	Kimya	50	50	50	100	100
	Toplam	1450	1800	2900	4350	5800
İlk kayıt sayısı	Makina	2100	2600	3200	4000	4900
	İnşaat	4400	6000	8000	10350	13500
	Elektrik	1150	1500	1900	2250	2700
	Maden	200	200	200	250	250
	Kimya	150	150	200	200	250
	Toplam	8000	10450	13500	17050	21600

Not: Bugünkü sanat enstitülerinin 1968 - 1969 ders yılından itibaren dört yıllık teknisyen okulları seviyesine çıkarılacağına göre hesaplanmıştır.

Üniversitelerin eğitim ve araştırma güçlerini artırmak için kaynak sağlanacaktır.

Bütün lise seviyesindeki teknik ve meslek okullarından gelen öğrencilere, gerekli formasyonu sağlayacak bir hazırlık döneminden sonra yüksek öğretime devam imkânı sağlanacaktır. Ancak, bu öğrencileri, insanıttücü açıklarını kapayabilmek ve kaynak israfını önleyebilmek amacıyla, yüksek öğrenime kendi alanlarında devama yönelici ve teşvik edici bir sistem geliştirilecektir.

Lise ve lise seviyesindeki teknik ve meslek okullarından gelen ve gördüğü eğitim, yüksek öğretim için yeterli olmıyan öğrencileri yetiştirmek için üniversitelere bağlı hazırlık sınıfları kurulacaktır.

Üniversitelerin lisans üstü öğretim devresi kurmaları, özel programlarla öğretim üyesi yetiştirilmesi, üniversite dışında doktora programları, yoğun lisan eğitimi programları ve yayın faaliyetleri teşvik edilecektir. Üniversite, kademesinde bugünkü eğitim sistemi içinde arz kaynağı bulunmıyan ve insanıttücü ihtiyacı yakın alanlardan karşılanan sanayi, nükleer, enerji, elektronik, tekstil, sıhhi tesisat mühendisliği ve işletme İktisadı dallarında eğitim kapasitesi sağlanacaktır. Üniversitelerin devamlı olarak bilimsel gelişmeleri ders programlarına aktarmaları ve gelişmelere katılmaları desteklenecektir. Temel bilim dallarında araştırmacı ve öğretici insanıttücü sıkıntısı çekilmektedir. Bu alanda eleman yetiştirmek için 1968 - 1972 döneminde yurt içinde 2 000 burs verilecek, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu bu konuda üniversitelerle işbirliği yapacak, bursların kullanılmasını izliyecektir.

1968 - 1972 döneminde yüksek öğretimdeki gelişme Tablo 93, Tablo 94, Tablo 95 ve Tablo 96 da gösterilmiştir.

Çeşitli eğitim kademelerinde okul çağı nüfus, toplamı öğrenci ve okullaşma oranları ve dağılımı Tablo 97 ve Tablo 98 de gösterilmiştir.

TABLO: 93 — Eğitim Enstitülerinde Gelişme (1968 - 1972)

Yıllar	Ek kayıt (1)	Mezun (2)	Toplam öğrenci (3)
1968 - 1969	4600	1750	10100
1969 - 1970	7000	3800	15200
1970 - 1971	8800	5850	19100
1971 - 1972	10600	7400	23100
1972 - 1973	13000	8950	28150

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilât araştırmaları

TABLO : 94 – Teknik ve Tarım Yüksek Öğretiminde Gelişme (1968 – 1972)

	Yıllar	1968-1969	1969-1970	1970 - 1971	1971 - 1972	1972 - 1973
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Mimar ve inşaat mühendisi	İlk kayıt	5050	5950	7050	8400	10050
	Mezun	1300	1400	1600	1900	2300
Makina mühendisi	İlk kayıt	1100	1350	1700	2100	2650
	Mezun	360	380	425	510	615
Elektrik mühendisi	İlk kayıt	705	845	995	1105	1445
	Mezun	255	260	255	295	345
Maden mühendisi	İlk kayıt	330	400	490	590	700
	Mezun	130	145	175	210	245
Sanayi mühendisi	İlk kayıt	325	380	510	710	950
	Mezun				125	205
Tekstil mühendisi	İlk kayıt	50	50	60	85	110
	Mezun				20	25
Diğer mühendislik	İlk kayıt	120	170	225	290	360
	Mezun			15	35	60
Topograf, kartograf, haritacı	İlk kayıt	100	125	150	180	230
	Mezun	35	45	60	75	90
Ziraat mühendisi	İlk kayıt	730	795	870	955	1050
	Mezun	410	425	450	490	520
Orman mühendisi	İlk kayıt	365	415	470	530	595
	Mezun	170	190	205	225	255
Zooteknik ve veteriner	İlk kayıt	290	385	485	595	720
	Mezun	60	75	95	140	190
Fizikçi ve jeofizikçi	İlk kayıt	635	680	745	815	900
	Mezun	160	180	225	245	260
Kimyager ve kimya mühendisi	İlk kayıt	915	925	930	940	960
	Mezun	390	425	430	440	450

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

TABLO : 95 — Yüksek Sağlık Öğretiminde Gelişme (1968 - 1972)

Branşlar	Yıllar	1968 - 1969	1969 - 1970	1970 - 1971	1971 - 1972	1972 - 1973
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tıp doktorları	İlk kayıt	1710	2210	2820	3550	4330
	Mezun	620	650	630	630	760
Diş doktorları	İlk kayıt	550	620	690	790	890
	Mezun	150	360	340	380	410
Eczacılar	İlk kayıt	680	700	740	780	850
	Mezun	410	470	500	500	520

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı araştırmaları.

TABLO : 96 — 1968 - 1972 döneminde üniversitelerde kapasiteler (Bin kişi)

Yıllar	Teknik ve fen	%	Tıp	%	Tarım	%	Genel	%	Toplam	%
	(Sayı)	(2)	(Sayı)	(4)	(Sayı)	(6)	(Sayı)	(8)	(Sayı)	(10)
1968 - 1969	33,0	26	13,3	11	6,3	5	73,3	58	125,9	100
1969 - 1970	38,6	29	14,6	11	7,1	5	74,8	55	135,1	100
1970-1971	45,5	31	19,2	13	8,2	6	76,3	50	149,2	100
1971 - 1972	54,2	33	23,2	14	9,4	6	77,8	47	164,5	100
1972 - 1973	64,9	36	27,7	15	10,6	6	79,3	33	182,6	100

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı araştırmaları.

TABLO : 97 — 1968 - 1972 Döneminde Eğitim Kademelerinde Okul Çağı Nüfus Toplam öğrenci ve Okullaşma Oranları. (Bin Kişi)

Ders yılları	İlköğretim			Orta Öğretim (Birinci Derece)			Orta Öğretim (İkinci Derece)			Yüksek Öğretim		
	Okul çağı nüfus (7 - 12) yaş	Toplam öğrenci	Okullaşm a oranı %	Okul çağı nüfus (13- 15) yaş	(Toplam öğrenci	Okullaşma oranı %	Okul çağı nüfus (16-18) yaş	Toplam öğrenci	Okullaşma oranı %	Okul çağı nüfus (19 - 22)	Toplam öğrenci	Okullaşma oranı %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
1968 - 1969	5 521	4 951	89,7	2 447	730,1	29,8	2 138	296,2	13,9	2 366	125,9	5,3
1969 - 1970	5 652	5 227	92,5	2 554	891,2	34,9	2 255	339,6	15,1	2 482	125,9	5,3
1970 - 1971	5 716	5 399	94,5	2 606	1 105,9	42,4	2 338	399,8	17,1	2 606	149,2	5,7
1971 - 1972	5 783	5 783	100,0	2 658	1 258,4	47,3	2 423	481,3	19,9	2 739	164,5	6,0
1972 - 1973	5 849	5 849	100,0	2 714	1 381,9	50,9	2 511	578,4	23,0	2 880	182,4	6,3

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

TABLO : 98 — Ortaöğretim İkinci Devrede öğrencilerin Genel Meslek ve Teknik öğretim Dağılımı (1968 - 1972)

Ders yılları	Lise genel (%)	Tarım okulları (%)	Teknisyen okulları (%)	Sağlık okulları (%)	İlk Öğretmen okulları (%)	Kız Teknik öğretim (%)	Diğer meslek (%)	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1968 - 1989	57,5	0,8	6,6	1,5	14,3	5,2	14,1	100
1969 - 1970	57,5	0,9	7,9	1,8	13,7	4,8	13,4	100
1970 - 1971	58,2	0,9	9,0	2,5	12,9	4,2	12,3	100
1971 - 1972	59,3	0,9	9,6	3,0	12,1	3,6	11,5	100
1972 - 1973	60,2	0,9	10,2	3,4	11,4	3,0	10,9	100

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı araştırmaları.

c. *GENEL POLİTİKALAR :*

Eğitim kademelerindeki dikey geçişler, kabiliyetli olanların, eğitimin en üst kademelerine kadar çıkmalarını sağlayacak yönde düzenlenecektir. Orta öğretim seviyeli meslek ve teknik okullarından mezun olanların kendi konularında daha yüksek okullara devamları yukarı seviyeye yetleştiril ve yukarı seviyedeki okullara bağlı hazırlık sınıfları ile özel bir seçim sistemi ile gerçekleştirilecektir.

Öğretmen yetiştiren kurumların bina, teçhizat ve Öğretim kadrolarının istenen niteliğe ulaştırılması öncelik taşıyacaktır.

Öğretmenlerin diğer çalışma alanlarına kaymalarını önleyici, bölgesel dağılımını dengeleyici, mevcut öğretmenlerden azamî yararlanmayı sağlayıcı bir politika uygulanacaktır.

İlköğretim dışındaki bütün öğretim kademelerinden imkanları yeterli olmayan öğrencilerin kabiliyetleri oranında ve fırsat eşitliği içinde yararlanmaları, artırılacak parasız yatılılık ve burs vermek yoluyla sağlanırken, ilerde ödeme şartı olan kredi hacmi arttırırken imkânları yeterli olan öğrencilerin eğitim masraflarına sınırlı ölçüde de olsa katılmaları sağlanacaktır. Çeşitli yatılı okullara alınacak öğrencilerin ne kadarının köy ilkokulu mezunu olacağı yıllık programlarla tespit edilecektir. Bu oran yüzde 75 den aşağı olamaz.

Bir alanda insan gücü ihtiyaçtan kesin olarak belli olmadan, özellikle meslek ve teknik öğretim alanında yeni meslek dal veya kademeleri ile ilgili eğitim bölümleri ve yeni okullar açılacaktır. Açılacak her okul veya kademenin mezunlarının hakları ve statüsü öğrenci alınmadan ayrıntılı olarak tespit ve ilan edilecektir.

Öğretmenlerin ve öğretim üyelerinin insan gücü açığı büyük fakat az talep olan dallarda yetiştirilmesi için özel programlar uygulanacaktır.

Her kademede, insan gücü ihtiyaçlarına uygun olarak gece öğretimi verilmesinden yararlanılacaktır. Bu hizmetin, söz konusu eğitim kurumunun gündelik faaliyetlerini ve bilimsel gücünü aksatmadan verilmesi esastır. Bu gibi sakıncaların doğabileceği durumlarda gece öğretimi yapılmıyacaktır.

İlkelerde açıklanan anlayış içinde özel okulların denetimi ve belirli eğitim ve fizik standardını sağlamaları kollanacak, yüksek öğretim kademesinde olanlar devamlı olarak Millî Eğitim Bakanlığının yöneticiliğinde bir üniversitelerarası kurulun denetimi altında çalışacaktır.

d. *KREDİ YURT VE BURSLAR :*

Kredi, yurt ve burs' imkanları, sosyal adaleti sağlamak ve eğitimde fırsat eşitliğini gerçekleştirmek için en önemli araçtır. Geliri yeterli olmayan başarılı öğrencilerin en üst eğitim kademelerine kadar yükselmesine imkan verecek geniş bir burs sistemi kurulması sağlanacaktır. Bu amaçla 1968 - 1972 dönemi sonunda Kredi Yurtlar Kurumu yatak kapasitesi 20000 e ulaştırılacaktır. Kredi, yurt ve bursla ilgili çalışmaların sorumlusu olan Kredi ve Yurtlar Kurumunun bu alanda denetim görevi de olacaktır. Kurum artan sorumluluklarını yerine getirecek yönde yeniden düzenlenecektir.

Parasız yatılılık kapasitesinin hızla genişletilebilmesi bakımından parasız yatılı öğrenci sayısının, paralı yatılı öğrenci sayısının yarısını geçmeyeceği konusundaki sınırlayıcı hükümler kaldırılacak, bu kapasite artırılarak meslekî ve teknik öğretim dışında tüm orta öğretim kademelerinde'ki toplam öğrenci sayısının yüzde 4 ünü kapsıyacak seviyeye çıkarılacaktır. Parasız yatılılık imkânlarının dağıtımında yapılacak seçimlerde bölgelerarası denge sağlamak amacı gözetilecektir.

e. EĞİTİM YAPILARI :

Eğitim konusundaki harcamaların önemi bir oranı inşaat yatımlarına gitmektedir. Eğitim yapılarının genellikle tip yapılar olması ve kullanım alanlarında benzerlikler bulunması, birimlerde sağlanacak tasarrufların toplam maliyette büyük miktarlara varması imkânını vermektedir.

Kıt kaynaklarla eğitimin niteliğini düşünmeksizin hedeflere ulaşılması, eğitim - yapılarında maliyetlerin hizmeti aksatmayacak standartlarla en düşük seviyeye indirilmesine bağlıdır. Bu amaçla, ilkokul yapılarında halk "katılması ve emanet usulü kullanılması teşvik edilecektir. Diğer kademelerde ekonomik standartların tespiti ile maliyetlerin düşürülmesi sağlanacaktır. Her kademedeki okullarda öğrenci başına maliyet standartları Tablo 100 de gösterilen miktarları geçmeyecektir. Yatırımların uygulanmasında geri kalmaların önlenmesi için arsa temini ve proje hazırlama yatırım yılından bir yıl önce tamamlanacaktır. Eğitim yatırımlarının büyük çoğunluğu Milli Eğitim Bakanlığı adına Bayındırlık Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. İki Bakanlık arasında yukarıda açıklanan amaçları gerçekleştireci ve birlikte hareket sağlayıcı devamlı ilişki kurulacaktır. Prefabrikte İnşaat; yoğun işgücü kullanan inşaat teknolojisinin, istihdam politikası yönünden korunması gerektiğinden 1963-1972 döneminde Türkiye'de geliştirilmeyecektir. Ancak tip yapılar olan eğitim yapılarında standart elemanların belirli merkezlerde yapımı, yolu ve yapı malzemesi olmayan köyler için prefabrikte inşaat kullanılacaktır.

TABLO : 99 — Eğitimde Toplam Yatırımlar

(Milyon TL.)

	1968-1969	1969-1970	1970-1971	1971-1972	1972-1973	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
İlkokul	537,6	472,5	361,0	602,0	226,9	2 200,0
Ortaokul	247,6	322,1	427,3	326,4	281,6	1 605,0
Lise	65,8	91,7	136,5	191,4	229,2	714,6
Tarım okulu	3,3	3,9	4,2	4,2	4,7	20,3
Köy Ebe Okulu	2,2	3,2	4,2	4,2	3,9	17,7
Sağlık Koleji	17,1	21,9	26,7	53,0	51,3	170,0
Teknisyen Okulu	11,5	24,2	91,5	109,7	133,0	369,9
Ticaret ve Turizm Okulu	16,8	23,4	35,6	50,1	60,4	186,3
Kız Enstitüsü	8,5	11,1	8,0	9,2	9,8	46,6
İlköğretmen Okulu	58,8	39,9	46,6	60,4	71,6	277,3
Eğitim Enstitüsü	29,3	48,1	38,3	38,9	50,0	204,6
Yüksok öğretim (Teknik ve Fen)	101,2	88,5	107,5	134,3	165,3	596,8
Yüksek öğretim (Tıp ve Sağlık)	27,3	19,9	58,5	52,8	60,5	219,0
Yüksek öğretim (Tarım)	12,1	13,0	15,7	16,9	19,0	76,7
Yüksek öğretim (Genel)	30,5	32,8	33,5	32,0	34,4	163,2
Diğer Eğitim Yatırımları	68,2	94,6	62,0	61,5	345,7	632,0
Toplam	1237,8,	1 310,8	1 457,1	1 747,0	1 747,3	7 500,0

«Not : Gösterilen yatırımlar, kapasite artışlarına göre hesaplanmış büyüklükleri vermektedir. Devam eden yatırımlar ve uygulamanın gelişmesine göre kesin yatırım miktarları yıllık programlarda belirtilecektir.»

TABLO : 100 — 1968 - 1972 Döneminde Çeşitli Eğitim Kademelerinde öğrenci Başına Maliyet Standartları

(1965 fiyatlarıyla,

Öğretim kurumları	Kapasite yaratmak için bina yatırımı	Kapasite yaratmak için öğretim teçhizatı yatırımı	Onarım ve yenileme yatırımı	Cari harcama (Yıllık)
	(1)	(2)	(3)	(4)
İlkokul				
a. Gündüzlü	1000	100	30	250
b. Yatılı	2000	100	50	2 000 (Mev.) 1 000 (Yeni)
c. Bölge yatılı	4000	100	50	2 000 (Mev.) 1 000 (Yeni)
Ortaokul (Genel)	2000	300	50	1 000
Lise (Genel)	2500	500	70	1 250
Tanım Okulu	4000	1250	125	2 000
Sağlık Koleji				
a. Yatılı	6000	3500	250	3 500
b. Gündüzlü	4000	2500	200	2 500
Köy Ebe Okulu	6500	3000	100	3 500
Teknisyen Okulu	4500	4750	300	2 000
Eğitim Enstitüsü	7500	1500	150	3 500
İlköğretmen Okulu	6 000	1250	125	2 000
Yüksek öğretim				
a. Teknik	7500	7500	400	8 000
b. Tıp	6000	5000	400	5 000
c. Tarım	6000	5500	400	5 000
d. Diğer	4000	1500	300	3 500

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları.

f. YAYGIN EĞİTİM :

Yaygın eğitim yetişkinlere okuma - yazma öğretmek, temel bilgiler vermek, en son devam ettikleri öğretim kademesinde edindikleri bilgi ve kabiliyetleri geliştirmek ve hayatını kazanmas .11 sağlayacak yeni imkânlar kazandırmak amacıyla verilen okul dışı eğitimidir.

Yaygın eğitim, örgün eğitimin eksiklerini tamamlayıcı, üst okula gitmeyenler bakımından geliştirici bir eğitim ve örgün eğitimden yararlanma imkânları olmıyanlar bakımından tek imkândır. Bu bakımdan yaygın eğitim, örgün eğitimden, bağımsız olarak ele alınmaz, örgün eğitim için geçerli ilke ve kuruluş düzeni yaygın eğitim için de geçerlidir.

Bugün yaygın eğitimi, çeşitli kamu kuruluşları kamu hizmetleri içinde yürütmektedirler. Çalışmalar arasında işbirliği yoktur. 1968 - 1972 döneminde yaygın eğitim çalışmaları arasındaki ilişki Millî Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanacak, çeşitli kuruluşlar tarafından tekrarlanan çalışmaların belirli ağırlıklarla tutarlı olarak yürütülmesi için bütünlüğü olan yaygın eğitim programları yapılacak, yaygın eğitimin örgün eğitim ile sıkı ilişkisi gözetilecektir. Yaygın eğitimde bugün yürütülmekte olan programlarla, ikinci Beş Yıllık Planın gereklerine uyarak başlatılacak yeni programların belirli bir kamu hizmetinden ayınlamadığı durumlar dışında Millî Eğitim Bakanlığı içinde toplanması ve örgün eğitim tesislerinden bu amaçla yararlanılması sağlanacaktır.

Yaygın eğitim içinde, ekonomik talebe göre programlanan ve belirli özellikleri olan «Hizmet içinde eğitim» ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır, öte yandan «Halk Eğitimi» programları halkı okur - yazar duruma getirmek, temel bilgi ve alışkanlıkları kazandırmak ve öğrenme, daha ileri daha iyi bir hayat seviyesine ulaşma isteği uyandırmak, sorunların kavramalarına, çözmelerine ve bu yönde teşkilatlanmalarına yardımcı olmak, kişilerin meslek edinmelerini ve mesleklerinde ilerlemelerini sağlamak, halkın ilgisini çeken konularda çeşitli çalışmalar yapmak, kişileri çevrelerinin gereklerine göre eğitmek ve ilgilerini geliştirmek amacına yönelecektir.

Halk eğitimi çalışmaları halkın aktif olarak katılacağı nitelikte çalışmalar olmakla birlikte halk eğitimi Devletin vatandaşlara sağladığı bir hizmet olarak yürütülecektir.

Yaygın eğitim programları için kadınların «Ev kadını ve anne olarak» Türk toplumundaki üstün değerini etkin bir şekilde artırmayı hedef tutan «Kadın eğitimi programları»'nı uygulamanın önemi büyüktür. Halen bu eğitim. Ana Çocuk Sağlığı, halk sağlığı, aile planlaması programları içinde köye yönelen çeşitli yaygın eğitim faaliyetlerinde ve kız teknik öğretimin çeşitli kademelerinde bir ölçüde verilmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde kadına yönelen bu programlar özel bir önemle ele alınarak geliştirilecek, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılacak değişik sosyal ortamdaki kadınlara uygulanabilecek çeşitli ve özel kadın eğitimi programları ve kız teknik öğretim kurumlarının desteği ile ev kadınlığı ve annelik bilgilerinin geniş kitlelere ulaştırılmasına çalışılacaktır.

Bu çalışmalarda bölge okullarından yararlanma imkanları sağlanacak, köy kadınları gezici kursları Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine alınarak kız teknik öğretim kurumlarının imkânları ile desteklenerek yürütülecektir.

Kız teknik öğretimin bütün programlarında kadın eğitimi konusu üzerinde gereken önemle durulacaktır.

Yaygın eğitim niteliğinde olan Akşam Kız sanat okulları programları da bu anlayış içinde geliştirilecektir. .

Kadınların eğitimi konusundaki bütün çalışmalar özel bir ağırlıkla ele alınacak, memleket çapında benimsenmesi ve uygulanabilmesi amacı ile bu konuya eğilen bakanlıklar, kamu kuruluşları, amme yararına çalışan dernekler ve gönüllü teşekküllerin de yardımı ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir «Kadın eğitimi» kampanyası açılması yoluna gidilecek ve Türk kadının toplum hayatında gereken yerini almasına yardımcı olacak özel kadın eğitim programlarının uygulanması için alınması lüzumlu görülen bütün tedbirlere öncelik verilecektir.

Bütün bu çalışmalar içinde okuma - yazma öğretimi özel bir ağırlıkla ele alınacak, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde bütün kamu kuruluşlarının ve gönüllü katılmaların çalışmasıyla bir «Okuma - Yazma seferberliği» anlayışı içinde 5 milyon kişiye okuma - yazma öğretilenektir. Okuma - Yazma kurslarına devam edenlere temel bilgiler de verilecektir.

Yaygın eğitimde film, radyo, televizyon ve grafikten geniş ölçüde yararlanılacaktır.

HİZMET İÇİ EĞİTİM

1. İLKELER

a. Toplumun bütününe yönelmiş, eğitimin genel amaçlarını bir bütün olarak gerçekleştirmek isteyen örgün ve yaygın eğitim programlarından amaçlarının sınırlılığı ve kapsamının belirli şartlarda çalışan kişileri içine almasıyla farklı olan hizmet içi eğitim iş veriminin, artırılması, üretilen mal ve hizmetlerin niteliklerinin yükseltilmesi için gerekmektedir. Böylece iktisadi gelişme içinde, zamandan ve eğitim maliyetlerinden tasarruf edilerek bütün sektörlerde her kademedede ihtiyaç duyulan vasıflı işgücünü belirli bir süre içinde yetiştirmek amaç olacaktır.

b. Çalışanlara okul süresi içinde kazanamadıkları işleri ile ilgili bilgi ve kabiliyetleri vermek ve geliştirmek, İşgücünün kademeler arasındaki dikey hareketliliğini sağlamak, teknolojik gelişmelere göre çalışanları bilgi sahibi kılmak, çeşitli sektörlerde teknolojide ortaya çıkacak gelişmeler ve sektörler arasındaki ilişkilerde değişimler sonucu olan işgücü fazlalığının diğer alanlara geçmesini sağlamak amacıyla bütün sektörlerde ve her kademedede «hizmet içi eğitim» verilecektir.

c. Hizmet içi eğitim programları, örgün ve yaygın meslek eğitimi programları ile ilişkili kılınacak meslek içi eğitim programlarının, diğer meslek eğitimi programlarını tamamlayıcı ve geliştirici bir nitelikte olması sağlanacaktır.

2. DURUM;

Hizmet içi eğitim konusunda uzun süredir devam eden uygulamalara rağmen etkili bir sistem kurulamamıştır. Kamu kuruluşları ve işverenlerin çoğunluğu metotlu ve programlı hizmet içi eğitim zorunluluğunu benimsememiştir. Sanayide işverene bir külfet yitkilemeyecek şekilde işçilerin iş yerlerinde ustalar yanında yardımcı işçiler şeklinde yetişmeleri devam etmektedir. Sanayideki belirli büyüklükteki işyerlerinde kurslar açılması zorunlu olduğundan sınırlı bir hizmet içi eğitim sağlanmaktadır. Hizmetler sektöründe bu konudaki faaliyetler daha da sınırlıdır, işçi kuruluşları da sendika eğitimi dışında, çalışanların hizmet içi eğitimine gerekli önemi göstermemiştir.

İş Kanunu sanayide hizmet içi eğitimin denetimini İş ve İşçiler Bulma Kurumuna vermiştir. Sanayide hizmet içi eğitimin öneminin yeteri derecede anlaşılmamış olması, işyerlerinde eğitimi yürütecek yetişmiş elemanların bulunmaması ve denetlemenin sınırlı kalması bu konudaki gelişmeleri engellemektedir. 1959 - 1966 yılları arasında hizmet içi eğitim kurslarının gelişmesi Tablo 101 de gösterilmiştir. Yetişen eleman sayısının sınırlılığı sorunun ağırlığını göstermektedir.

*TABLO : 101 — Sanayide Çeşitli Kursları Bitirenler ve Dağılımı
(1958 - 1966)*

Yıllar	Yetiştirilen eleman sayısı			A tipi kurslar sayısı	B tipi kurslar sayısı
	Usta (1)	Kalfa (2)	Çıracak (3)		
1959	479	1001	796	320	214
1960	298	1068	966	194	87
1961	287	888	1071	587	299
1962	423	649	1096	350	260
1963	481	633	1203	776	313
1964	477	591	1221	422	306
1965	280	316	751	515	175
1966	222	527	1043	735	152
Toplam	2947	5673	8147	4009	1845

Kaynak : İş ve İşçi Bulma Kurumu.

Not: A ve B tipi kurslar Çalışma ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca işbirliği içinde açılmaktadır. A tipi kurslar meslekle ilgisi olmayanların ve mesleke yeni girenlerin katıldıkları kurslardır. B tipi kurslar A tipi kursları bitirenler için açılan geliştirme kurslarıdır.

Yukarıda değinilen sanayide hizmet içi eğitim faaliyetleri yanında çeşitli eğitim proglamlarıyla 1958 yılından bu yana 370 eğitim müdürü, 3 300 nezaretçi, 7 500 işçi ve 2 700 çıracak eğitilmiştir.

Sanayide eleman yetiştirilmesinde iş başında eğitime gereken önemin verilmemiş olması, iş yerine her yıl kurs açma zorunluluğunun ihtiyaçla orantılı olmadan yüklenmiş bulunması, usta ve ustabaşı kurslarına gereğinden uzun sürenin ayrılmış ve çıracılık tarifinin yapılmamış; olması sonucu çıracılık kurslarından yeter ölçüde yararlanılamaması,, kanunun kapsamının yeterli olmaması başarıyı sınırlamaktadır.

Sanayide hizmet içi eğitim proglamlarının gelişmesinde önder işçilerin önemi büyüktür. 1962 yılında eğitime açılan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Ankara Meslekî Eğitim Merkezinde 1963-1966 yılları arasında çeşitli iş kollarından 810 yetişkin işçi önder işçi eğitimi görmüştür.

Söz konusu mesleki eğitim merkezindeki kurslara katılanlar arasında eğitim seviyeleri yönünden önemli farklılıklar vardır. Bu durum önder işçi niteliklerinin tamamlanmasındaki farklılıktan ortaya çıkmaktadır.

Sanayide hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi ve uygulanması için ilgili kuruluşların görevlerini ve sorumluluklarını kesin olarak belirten bir sistemin kurulması zorunludur. Memleketimizde sanayide hizmet içi eğitim politikası çeşitli kuruluşlar tarafından kendi anlayışları içinde yürütülmektedir. 1963 yılında toplanan «Danışma Kurulu» sanayide hizmet içinde eğitim sorumluluğunu «Sanayi içinde Eğitim İcra Komitesine» vermiş, ancak, komite çeşitli nedenlerle etkili olamamıştır. Konunun sorumluluğu Millî Eğitim, Çalışma ve Sanayi Bakanları arasında devam etmektedir.

Hizmetler sektöründe ise personelin yetiştirilmesi sınırlı ölçüde kamu kurumları içinde yapılmaktadır. Tablo 102 bu konuda eğitim ve araştırma görevi yapan «Türkiye ve Orta - Doğu Amme idaresi Enstitüsü» önemli bir araçtır.

TABLO : 102 — Genel ve Katma Bütçeli Kamu Kurumlarında Hizmet İçi Eğitim (1963)

Kuruluşlar	Eğitim görenler			Eğitim görmiyenler			Eğitim görmiyenlerin % dağılımı
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Genel bütçeli kuruluşlar	8660	29406	33066	38 285	157 417	195702	83,7
Katma bütçeli kuruluşlar'	240	2545	2785	3221	27 054	30275	91,6
Toplam	8900	31951	40851	41506	184 471	225 977	84,7

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü.

Söz konusu enstitü «Genel öğretim ve yetiştirme programları» ve «organizasyon ve metot kursları» ile hizmet içi eğitim konusunda faaliyette bulunmaktadır. 1955 - 1959 yılları arasında bu programlarda toplam olarak 900 eleman yetiştirilmiştir. Ayrıca «yönetim seminerleri» de yapılmaktadır. Bu seminerlere 1964 - 1966 arasında 700 kişi katılmıştır. Bu konuda diğer bir önemli araç da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsüdür.

Sanayide hizmet içi eğitim ve kamu personelinin yukarıda açıklanan hizmet içi eğitim faaliyetleri yanında «Yakın ve Orta - Doğu Çalışma Enstitüsünün, Milli Prodüktivite Merkezinin», Türk işin çeşitli Üniversite ve yüksek okulların bankaların kendi ilgi alanlarına giren konularda çeşitli kademelerde çalışan kamu ve özel .sektör personeline hizmet içi eğitim faaliyetleri vardır.

3. 1968 -1972 DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER :

1968 - 1972 döneminde iş kollarına göre gelişen ekonominin talebedeceği işçi sayıları Tablo 103 de gösterilmiştir. Söz konusu değerler, belirtilen yıllarda ekonominin bütün sektörlerinde yetişkin işçiye olan toplam talebi göstermektedir. Bugünkü hizmet içi eğitim .programları bu ihtiyacın bir kısmını karşılamakta, yaratılacak ek eğitim kapasitesi bu bakımdan gereklidir.

TABLO : 103 — Mesleklere Göre İşgücü, Talebinin Dağılımı (1968-1972) (Bin kişi)

Meslekler	1968 (1)	1969 (2)	1970 (3)	1971 (4)	1972 (5)
1. İzabeci, haddeci, çekiççi, dökümcü	23	26	28	30	33
2. Makine alet imal ve tamiri ile ilgili meslekler	297	317	339	384	392
3. Elektrik malzemesi imali ve tamiri ile ilgili meslekler	48	52	57	61	67
4. Dokumacılar ve dokumacılık ile ilgili meslekler	209	222	234	248	264
5. Terziler, kürkçüler, ayakkabıcılar	294	309	325	341	360
6. Ağaç, saz ve kamıştan eşya imali	190	204	219	235	252
7. Gıda, içki, tütün imali ile ilgili meslekler	129	137	145	153	162
8. İnşaat işleri ile ilgili meslekler	180	209	241	264	296
9. Taş mermer topraktan eşya imali ile ilgili meslekler	30	56	63	71	79
10. Yukardaki gruplara girmiyenler	68	73	79	84	90
Toplam	1 494	1 605	1 730	1 851	1 995

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları,

TABLO : 104 — Yaratılması Gereken Yaygın Eğitim ve Net Kapasitelerini» Mesleklere Göre Dağılımı (1968 - 1969)

Meslekler	1968 (1)	1969 (2)	1970 (3)	1971 (4)	1972 (5)
1. İzabeci, haddeci, çekiççi, dökümcü	1 000	1 500	2 000	2 500	8 000
2. Makine alet imal ve tamiri ile ilgili meslekler	8 000	10 000	14 000	17 000	25 000
3. Elektrik malzemesi imali ve tamiri	1 500	2 003	2 750	3 400	4 300
4. Dokumacılar ve dokumacılık ile ilgili meslekler	12 500	14 500	15 000	16 500	18 700
5. Terziler, kürkçüler, ayakkabıcılar	7 000	8 500	8 900	10 500	12 000
6. Ağaç, saz ve kamıştan eşya imali	11 000	13 000	14 500	16 200	18 500
7. Gıda, içki, tütün imali ile ilgili meslekler	7 000	8 700	9 800	10 700	11 700
8. İnşaat işleri ile ilgili meslekler	16 000	22 600	30 500	31 000	31 000
9. Taş mermer topraktan eşya imali ile ilgili meslekler	5 000	6 850	8 650	9 600	10 400
10. Yukardaki gruplara girmiyenler		4 750	5 009	5 550	5 900
Toplam	72 500	92 500	111 100	122 950	140 400

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

4. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. Sanayide hizmet içi eğitim Millî Eğitim, Çalışma ve Sanayi Bakanlıklarını ilgilendirmektedir. Bu konuda «Meslek eğitimi merkez» lerinde yapılacak olan önder işçi eğitimi ile sevk ve idare personeli eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından mevcut tesislerden yararlanarak yapılacaktır. Önder işçileri kullanarak işbaşında eğitim vermek işverenlerin sorumluluğundandır. Çalışma Bakanlığı, önder işçi eğitim alanlarının tespitinden, işverenlerin işbaşında işçi ve ustabaşı yetiştirme programlarının denetiminden sorumlu olacak, bu alandaki bakanlıklar ve ilgili kuruluşlar ile işverenler arasındaki işbirliğini sağlayacaktır.

Önder işçi, sevk ve idareci, işbaşında eğitim ders programlarının esasları işverenlerin ihtiyacına göre ve teknolojik gelişmeler de gözönünde tutularak Millî Eğitim, Çalışma ve Sanayi Bakanlıklarınca birlikte hazırlanacaktır.

b. Çalışma Bakanlığınca her yıl sanayide eğitimle ilgili kamu ve özel sektör temsilcilerinin katılacakları bir «Danışma Kurulu» toplanacak, bu kurul uygulayıcı üç bakanlığın çalışmalarına ışık tutacaktır.

c. Sanayide hizmet içi eğitim sadece çırak, işçi ve ustabaşı eğitimi olarak düşünülmeyecek, sanayide istihdam edilen işgücünün bütün bölümlerini kapsıyacaktır. Sanayi idareciliğinin özellikleri gözönünde bulundurularak orta ve yüksek kademede sanayi yöneticileri eğitimine ağırlık verilecektir. Çalışma Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığının orta kademede düzenleyeceği programlar üstünde, yüksek öğretim kurumları ile bu amaçla işbirliği yapacaktır.

Sanayide hizmet içi eğitim önder işçi eğitimi dışında iş başında uygulanacaktır. Eğitime katılan elemanın üretimden uzaklaştırılmaması eğitimin gerçek işyeri şartlarında yapılması ve eğitim maliyetinin düşük olması için uygulanan bu sistem için eğiticilik vasfı bulunan önder işçiler öncelikle eğitim merkezlerinde yetiştirilecektir. Bu husus yeterli mevzuatla desteklenecektir.

d. Yetişkin işçi, usta, ustabaşı ve teknisyen görevlerinin tanımlanması ve çeşitli seviyelerdeki teknik işgücünün yetki ve sorumluluklarının tespit edilmesi, belgelendirilmesi ve belirli sorumlulukta çalışabilmeleri için belge aranması gerçekleştirilecektir.

e. «Türkiye ve Orta - Doğu Amme idaresi Enstitüsü» nün kamusektöründe mezuniyet sonrası eğitim vererek yüksek amme idarecisi yetiştirmesi imkânları sağlanacak, enstitü buna göre desteklenecektir. Enstitü orta kademe yöneticileri kendi kurumlarında yetiştirme görevini alacak yöneticileri ve eğitim personelini yetiştirecek, özel eğitim programlarını «Devlet Personel Dairesi» ile işbirliği yaparak düzenleyecektir. Kamu kuruluşları hizmet içinde eğitimi devamlı programlar olarak ve eğitimin ilke ve amaçlarına uyarak kendi bünyelerinde yürütecekler, bu konuda hiçbir yeni kuruluşa gidümiyecektir. Devlet Personel Dairesi gereken işbirliğini ve rehberliğini sağlayacaktır.

f. Hizmet içi eğitimin sağlayacağı faydalan sevk ve idarecilere tanıtıp, yakın desteklerini sağlamak amacıyla eğitim ve tanıtma programları düzenlenecektir.

g. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsünün sevk ve idarecilik ihtisas programlarından yüksek öğretim mezunlarının geniş ölçüde faydalanılması sağlanacaktır.

KÜLTÜR FAALİYETLERİ

I. İLKELER :

a. Toplumun yaşama düzenini geliştirmek ve yaratıcı gücünü artırmakta kültür faaliyetleri son derece önemlidir. Türk kültürünü geniş kitlelere yönelterek geliştirmek için Türk Kültür eserlerini sayı ve nitelik bakımından daha üstün bir seviyeye ulaştırmak, bu imkânı sağlayacak sanatçı ve elemanları yetiştirmek, yeni eserlerin ortaya çıkmasını sağlayacak bir ortam yaratmak ve geliştirmek, eski Türk sanatları ve Türk folklorunun bütün dallarında bilimsel araştırma, tespit ve tanıtma faaliyetleri yapmak, kültür eserleri için etkin bir dağıtım sistemi kumak, kültür değeri taşımayanlar yerine değerli kültür eserlerini getirmek amaç olacaktır.

b. Türk Kültürünün milletlerarası alanda yerini alması ve diğer milletlerin kültür faaliyetleri sonuçlarının Türk toplumuna kazandırılması amacıyla yapılan çalışmalarda Türk Kültürünün benliği korunacak, kültür alış verişinin en etkili bir şekilde saf lanması için. milletlerarası alandaki kültür alış verişi Devletin desteğiyle yürütülecektir.

c. İktisadî ve sosyal gelişmeyle belli yerleşme merkez'lerinde çeşitli tipte kültür faaliyetlerine ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçların önceden tahmin edilerek karşılanması, diğer alanlardaki programlar ve yatırımlarla aynı seviyede ve önemde ele alınması zorunludur. Kültür faaliyetlerinden en az yararlanan köylük çevrelere yöneltilecek kültür faaliyetlerinin etkili olabilmesi ve yapıcı sonuçlar sağlayabilmesi için; bu bölgelere özellikle Türk kültür eserlerinin götürülmesi, yabancı kültür eserlerinin Türk kültür değerleriyle bağdaştırılarak sunulması zorunludur. Bu anlayış içinde Türk kültürünün yurt düzeyinde yayılması ve yaşatılması sağlanacaktır.

2. DURUM :

a. OKUMA :

Türkiye'de kamu ve özel Rektörün yayınladığı kitap ve benzer yayınlar sayı olarak ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Kaba tahminlere göre 1963 yılında basılan kitapların sayısı 11 milyondur. Bu miktarın 7 milyonu okul kitabıdır. Kişi Başına düşen kitap sayısı 0,36 dir. Basılan eser sayısı 1963 de 3 440, 1964 de 5 744, 1965 de 5 442 ve 1966 da 6 100 dür.

Fiyat yüksekliği, kütüphane yetersizliği, dağıtım sisteminin sınırlılığı, özellikle çocuklara yönelen yayınların düşük ve zararlı niteliği okuma alanındaki önemli sorunlardır.

Öte yandan gazete yayınında büyük bir artış görülmektedir. Basılan gazete sayısı 1920 dekinin altı katına yükselmiş 1962 de yayınlanan değişik gazete ve mecmua sayısı 1653 e çıkmıştır.

b. *KİTAPLIKLAR:*

Milli Kütüphanede cilt sayısı 600 000 civarındadır. Bunların yansı yabancı dildedir. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Beyazıt Kütüphanesi, Süleymaniye Yazmalar Merkezi gibi ayn özellikte olan kütüphanelerden, başka, 1966 yılında 208 halk kütüphanesi, 179 çocuk kütüphanesi, 160 evlere ödünç kitap verme servisi ve 38 gezici kitaplıkla hizmet görmektedir. Kütüphanelerden yararlananlar sayısında belirli bir artış vardır.

Kütüphane binaları nitelik ve nicelik yönünden yetersizdir. Bir milli Kütüphane binası İhtiyacı yanında, özellikle şehirleşmenin yoğunlaştığı merkezlerde ek kapasite yaratılması gerekmektedir. Yukarıda söz konusu edilen genel kütüphaneler yanında çeşitli kuruluşların ve özellikle üniversitelerin kütüphaneleri bu konuda önemli bir imkan olmaktadır. Halk eğitimi ile kütüphanecilik faaliyetleri arasında yeterli ilişki yoktur ve kütüphanecilikte orta kademe insangücü sıkıntısı vardır.

c. *ESKİ ESERLER VE MÜZELER :*

Bugün Türkiye'de Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüsüne bağlı 71 müzede bir milyona yakın kültür ve sanat eseri vardır. Bunun dışında eski eserler, kazı yerleri ve arkeolojik alanlar kültür değeri taşımaktadır. Bu değerlerden yararlanmada artan bir ilgi vardır. 1965 yılında yalnız müzelerden bir önceki yıla göre yüzde 50 daha çok kişi yararlanmış ve sayı 3 milyona yaklaşmıştır. Müze kapasitesi mevcut eserleri değerlendirmeye yetmemektedir. Eski eserlerin korunması, değerlendirilmesi ve arkeolojik faaliyetlerin sınırlılığı bu konudaki başlıca sorunlardır. Yetişmiş insangücü sıkıntısı vardır. Devlet sanat kuruluşlarının faaliyetleri ile ilgili her türlü belgeyi geleceğe iletecek, arşivler ve müzeler bulunmamaktadır.

d. *ESKİ TÜRK SANATLARI VE TÜRK FOLKLORU :*

Eski Türk sanatları üzerinde yeterli bilimsel araştırma ve yayınlar yapılmamaktadır. Bu nedenle Türk süsleme sanattan, mimarlık, edebiyat, müzik değerleri yeterince bilinmemektedir. Çeşitli folklor dalları için de durum aynıdır. Yapılan yayınlar büyük ölçüde bu konularda çalışanların kişisel gayretleriyle sınırlı kalmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Türk Folklor Enstitüsü kuruluşu tamamlanarak istenilen güce eriş-tirilememiştir.

e. *SAHNE SANATLARI VE MÜZİK :*

Kamu ve özel sektör tiyatro çalışmalarında olumlu bir gelişme vardır.

Devlet tiyatrolarının yıllara göre gelişmesinde yerli eserler ağırlık kazanmaktadır. Devlet tiyatrolarının seyircisi 1950-1960 arasında yüzde 400 artmıştır. Konser dinleyicilerinin sayısında da bir artış eğilimi vardır. Devlet Operası ve Balesinin faaliyetleri sınırlıdır.

Devlet Tiyatrosu Ankara'daki faaliyetleri yanında İzmir ve Bursa Tiyatrosu ve tiyatrosu olmıyan illerdeki temsilleriyle artan bir ilgi görmekte, geniş bir seyirci kitesinin yetişmesine yardımcı olmaktadır. Yaratılan bu olumlu ortam, içinde tiyatro kolunda artan

ihtiyacı karşılaraak için özel tiyatrolar ortaya çıkmıştır. Ancak özel tiyatroların gelişmesi için yeterli destek sağlanamamaktadır. Bu konuda tiyatro hizmetini yurt ölçüsünde Bağlıyabilmek için düşünülen bölge tiyatrolarının kurulması gecikmiştir. Tiyatro, müzik, bale, milli dans topluluklarının sanatçı yetiştirme imkânları bölgelerarası dengeli dağılmamıştır. Bu sanat dallarında yetişmiş sanatçı sıkıntısı vardır.

f. FİLİMCİLİK :

Kültür filimler! önemli bir yaygın eğitim aracıdır. Bugünkü kullanılışı sınırlıdır. Sorumlu organlar bu alandaki faaliyetlerine yeni başlamaktadır, özel film yapıcılığı alanında genellikle sanat ve eğitim değeri düşük filimler yapılmaktadır. Değerli filimlerin teşvik edilmesi, uzman yetiştirilmesi konusunda bir gelişme olmamıştır.

g. RADYO :

Radyo, etkili bir eğitim aracı olarak kültür faaliyetlerini desteklemek ve yaymak gücündedir. Radyonun bütün yayınlanma toplumun kültürünü etkilemesi yanında özel eğitim programları bu bakımdan önem taşımakta ve bölge radyolarına özel görevler düşmektedir. Bugün için faaliyetler sınırlıdır.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. Kültür eserlerini sayı ve nitelik bakımından üstün bir seviyeye ulaştırmak ve yeni eserleri artırmak için ilim, fikir, sanat çalışmaları teşvik edilecek, bu amaçla sergiler açılacak, ödüller konacak ve yarışmalar düzenlenecektir. Üstün nitelikte eserlerin çıkmasını, yurda yayılışını artırmak için üstün değerde eserler Devletçe satın alınacaktır. Eski Türk yazarlarının eserlerinin muhafazası ve yeni nesillerin anlayacağı gibi sadeleştirilerek basılması, Batı kültürünün temel eserlerinin tercümesi yapılacak, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde iyi tercüme edilmiş ve ucuz sağlanabilecek en az 1 000 eserlik bir temel eserler kütüphanesi gerçekleştirilecek, dağıtım sistemi geliştirilecektir.

Kütüphane binaları sayı ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak seviyeye çıkarılacaktır. Halk Eğitimi ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün faaliyetleri koordine edilerek evlere ödünç kitap verme servisi ve geçici kitaplıkların sayısı artırılabilecektir. Kütüphanecilik alanında ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesi konusunda tedbirler alınacaktır.

b. Kültür değeri taşımayanlara karşı değerli eserleri geliştirmek amacıyla Devlet, çeşitli kültür hizmetlerindeki katkısını artıracak, bu eserinin topluma dengeli dağıtılması sağlayacaktır. Çocuklar zararlı yayınlardan korunacak ve özel kuruluşların bu yöndeki gayretleri desteklenecektir.

c. Türk kültürünün uluslararası alanda yerini alması için Türk sanat ve fikir faaliyetlerinin dış ülkelerde tanıtılması, yabancı sanat ve fikir adamlarının ve topluluklarının Türkiye'deki ilgili çevre ile temaslarının sağlanması, milletlerarası kültür şenlikleri düzenlenmesi Türk eserlerinin yabancı dillere çevrilmesi, fikir ve sanat adamlarının yurt dışındaki gelişmeleri takip etmeleri, uluslararası kültür şenliklerine katılmak için özel programlar hazırlanacak ve desteklenecektir.

d. Kültür faaliyetlerinin memleketimizde yayılması ve yaşatılması için kültür değeri olan yayınların, sergilerin, filimlerin, sahne sanatlarının, müziğin başarılı eserlerinin devamlı olarak belirli merkezlerde ve gezici olarak geniş çevrelerde yayılması sağlanacak, köylük çevrelere yönelinecektir. Mevcut değerlerin korunması ve yurt üzerindeki faaliyetlerin desteklenmesi gözetilecektir. Bu amaçla gezici kütüphaneler özellikle artırılabilecektir.

e. Kültür değerlerinden geniş kitlelerin yararlanmasını sağlamak amaçtır. Halkın geleneksel kültür mirasının ve folklorun korunması, değerlendirilmesi ve aydın aktarılması önem taşımaktadır. Çeşitli kuruluşlardaki kültür çalışmalarının yürütülmesi ve geliştirilmesinde bu husus gözönünde bulundurulacaktır.

Türk Folklor Enstitüsü bu amaçla desteklenecek, konservatuvarların bu yöndeki çalışmaları teşvik edilecektir.

f. Kültür faaliyetlerinin yürütülmesinde kamu kurumlarının yanında mahalli idarelerin ve gönüllü kuruluşların da yeri vardır. Bu kuruluşların, kültür faaliyetlerini destekleyecek, kültür mirasının korunmasına yardımcı olacak, çocukları zararlı yayınlardan koruyucu tutumları desteklenecektir. Bunlardan öğrenci kuruluşları ve halkevlerinin Türk kültürünün memleket içinde ve dışında yayılması ve tanıtılmasında ve geleneksel halk kültürünün korunması ve devamındaki çalışmaları teşvik edilecektir.

g. Devlet -tiyatroları faaliyetleri merkez dışına kaydırma hizmetlerinden, bu imkânların yoğun bir şekilde sağlandığı belirli merkezlerin dışındaki bölgeler halkının da yararlanmasını sağlamak için bölge tiyatroları kurulacak, söz konusu tiyatrolar çevre illeri için düzenli programlar uygulayacaklardır. Devlet tiyatroları tiyatro ortamının geliştiği merkezlerde faaliyetlerini genişletmeyecek, yeni merkezler geliştirmeye çalışacaktır. Belediye tiyatrolarının ve özel tiyatroların daha etkin çalışmalarına ve kültür merkezlerinden uzak bulunan bölgelerde kurulup yaşayabilmelerine imkanlar hazırlayabilmek için rehberlik, teknik ve mali yardım, teşvik tedbirleri alınacaktır.

h. Halk müziğinin devamı, korunması ve geliştirilmesi için konservatuvarlarda halk müziği bölümleri kurulacak, Türk Folklor Enstitüsü ve gönüllü kuruluşların bu alandaki çalışmaları teşvik edilecektir.

Devlet opera, bale ve orkestralarından geniş kitlelerin yararlanmasını sağlamak için bölge temasları artırılacak, bölge tiyatroları yanında bölge orkestraları kurulması hazırlıkları yapılacaktır. Bu çalışmalara paralel olarak kamu ve gönüllü kuruluşların klasik Türk ve batı müziği çalışmaları da desteklenecektir

1. Dokümanter filimlere ihtiyacı olan kuruluşlara istedikleri filimlerin yapılması veya sağlanması için «MEB Filim - Radyo Grafik Merkezi» faaliyetlerini artıracaktır. Kültür ve sanat değeri yüksek filim-leri desteklemek için kredi sağlanacak ve ödüller konacaktır.

j. Eski eserler zamanın sebep olduğu tahribatın yanında diğer olumsuz tesirlere de açık bulunmaktadır. Eski eserlerin daha iyi korunmasını sağlayacak mevzuat çıkarılacak, bu eserlerin bakımı için gayret sarf edilecek ve tarihî değeri olan eserlerin yurt dışına kaçırılmasını önleyici tedbirler alınacaktır.

k. İllerde kültür faaliyetleri Halk Eğitimi merkezlerinde yoğunlaştırılacak, bu merkezler bu amaçla geliştirilecektir. Halk eğitimi merkezleri bu çalışmalarda gönüllü kuruluşlardan da yararlanma yoluna gideceklerdir.

1. Radyonun tüm yayınlarının toplumun kültür seviyesini yükseltme amacına yönelmesi, kültür faaliyetlerinin yayılmasını ve gelişmesini desteklemesi, özel eğitim programlarının bütün radyolarda çevrenin özellikleri gözönünde tutularak geliştirilmesi sağlanacaktır. Televizyon bir eğitim aracı olarak değerlendirilecektir. Televizyon yayınlarının büyük halk kitlelerine ulaştırılması amaç olacaktır.

m. Her türlü müzik aletinin yurt içinde yapılması imkânları değerlendirilecektir..

SPOR

I. İLKELER :

a. Sıhhatli ve sağlam bir kuşak yetiştirilmesinde spor ana eğitim araçları arasında kabul edilecek, spor yapabilecek yastaki kişileri yalnız seyirci olmak durumundan kurtaracak ve aktif olarak spor faaliyetlerine katarak beden ve ruh saflığına yardım edecek imkânlar yaratılacak, beden çalışması fikir çalışması ile ahenkli kılınacaktır.

b. Devletin seyir sporunu, düzenleyici rolü geliştirilerek sporla ilgili faaliyetleri topluma yönelten, okul ve halk sporuna öncelik veren bir nitelik kazanacaktır.

c. Beden eğitimi yomsıra kişilere farklı yetiştirme imkanları veren çeşitli spor dallarının dengeli gelişmesi teşvik edilecek, gtreş, atıcılık, okçuluk ve binicilik gibi geleneksel spor dalları desteklenecektir.

d. Spor tesislerinin yurt üzerindeki ve çeşitli spor dallarına göre dağılımındaki dengesizlikleri ortadan kaldıracak önceliklerin tanımlanmasında ağırlığı seyir sporu yerine kütle sporuna verecek bir yatırım politikası izlenecektir.

e. Spor kulüplerinin değişik spor dallarında amatör faaliyet göstermeleri ve çok sayıda kişinin spor ve kltür faaliyetlerine aktif olarak katılmasına imkan hazırlayıcı kuruluşlar haline gelmeleri teşvik edilecektir.

2. DURUM :

a. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın başlıca unsuru olan insangücünün beden ve ruh yapısının geliştirilmesinde spor önem taşır.

Öte yandan kendine güven, grup çalışması, karşılıklı dayanışma ve davranış dürüstlüğü alışkanlıklarının geliştirilmesi yönünden spor, kişilerin sosyal ve kültürel gelişmeleri üzerinde olumlu etkiler yapar.

b. *GELİŞMELERİN EĞİLİMİ* ; -

(1) Devlet - spor ilişkileri :

1938 yılında kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1942 - 1960 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığına ve bu tarihler dışında Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet göstermiştir.

«Yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılapçı amaçlara göre geliştirilmesini sağlayıcı» spor faaliyetlerini yürütmekle yükümlü olan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1938 - 1948 yılları arasında sporu bir eğitim unsuru olarak yürütmüş, gençliği ve halkı spor yapmaya özendirerek faaliyetlerde bulunmuştur.

Bu dönemden sonra toplumun genel spor bilgisi gelişir ve spora ilgisi artarken, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü halk sporu faaliyetlerinden seyir sporunu düzenleyen bir kuruluş durumuna geçmiştir. Bunun sonucu futbolda profesyonellik kabul edilirken

amatör spor dallarının korunması için gerekli tedbirlerin alınamaması olmuştur.

Bugün yurt sporu plansız yürütülmekte, okul sporu ihmal edilmektedir. Spor öğretmenleri sayıca ve nitelikçe yetersizdir. Her kademedeki elemanlar sistemsiz yetişmektedir. Spor - Toto gelirleri iyi kullanılmamakta, yer yer gereksiz yapı işleri için harcanmaktadır. Spor sağlığı ihmal edilmektedir. Amatör spor gelişmemektedir.

Bu aksaklıkların yanısıra profesyonel kulüplerin gelirlerinin belirli bir oranını amatör spor dallarına ayırmaları zorunluluğu Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün kontrolü dışında kalmıştır. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne bağlı 18 federasyon genellikle sınırlı çalışma imkanlarına sahiptir.

Milli Eğitim Bakanlığı, okul sporunun geliştirilmesi yolunda belirli bir program uygulamamakta, beden eğitimi derslerinde ve bu dersler dışında öğrencilerin beden kabiliyetlerini değerlendirmek, yeterince gelişmemiş olanlara özel eğitim vermek gibi metotlar kullanılmamaktadır. Üniversite spor kuruluşlarına gereken rehberlik sağlanamamaktadır.

Üstlerin «sağlığını koruyacak ve boş aamanlarını değerlendirecek tesisleri yapmak veya yapılmasına yardım etmekle» yükümlü olan mahalli idarelerin bu yöndeki faaliyetleri, içinde buldukları mail şartlar sonucu, çok şuru kalmaktadır.

Spor konusunda Milli Eğitim Bakanlığı, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve mahalli idareler arasında işbirliği yoktur.

Görevli kuruluşların bu yeterli olmıyan hizmetlerine rağmen Türkiye'de spora karşı ilgi ve gençliğin spor yapma gücü artmaktadır. Ancak yukarıda açıklanan nedenlerle bu ilgi büyük ölçüde belirli spor dallarına yönelmektedir.

Türkiye'de kalkınma çabasının çeşitli sektörlerde gerektirdiği harcamaların ağırlığına rağmen spora ayrılan kaynaklar ve kamunun katkısı da önemli bir seviyededir. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü spor harcamaları Tablo 105 de gösterilmiştir.

TABLO : 105 — Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Spor Harcamaları (Bin T. L.)

Yıl	Yatırımlar	Genel bütçeden cari ve transfer harcamaları (1)
1963	49 430	5 714
1964	29 990	5 521
1965	25 000	4 692
1966	41 270	14 426
1967	49 915	17 135

(1) 1966 den sonra mahalli idarelerin katkısı kaldırıldığı için Genel Bütçeden harcamalar artmıştır.

Kaynak: Birinci Beş Yıllık Plan yıllık programları ve Bütçe Kanunu.

Bu yatırımların 1963 yılında yüzde 72,2 si, 1964 te yüzde 74,3 U, 1965 te yüzde 95,6 sı, 1966 da yüzde 77,2 si ve 1967 de yüzde 78,5 i seyir sporuna tahsis edilecek büyük tesislere ayrılmıştır.

(2) Spor kulüpleri:

Türkiye'de spor kulüpleri iki şekilde kurulmuşlardır. Beden Terbiyesi Kanununa göre kurulan kulüpler, teşkilatça kurulan gençlik kulüplerini, resmi kuruluşa bağlı kulüpleri, ordu spor güçlerini ve özel kuruluşların gençlik kulüplerini kapsamaktadır. Cemiyetler Kanununa göre kurulan kulüpler, gençlik spor kulüpleri ve ihtisas kulüpleridir.

1966 yılında Türkiye'de 1486 spor kulübü bulunmaktaydı. Bu kulüplerin büyük kısmı sınırlı imkânları olan, kulüp bina ve tesisleri olmayan kuruluşlardır. Bu kulüplere kayıtlı sporcu sayısı 160 000 in üstündedir. Ancak bu tescil edilmiş sporcuların ne ölçüde aktif durumda oldukları belirsizdir. Daha geniş, imkanlara sahip kuruluşlar, genellikle profesyonel futbol şubesi bulunan kulüplerdir. Ancak bu kulüplerin futbol dışındaki spor dallarına ilgileri yeterli olmamakta ve sporcu yetiştirme fonksiyonları gelişmemektedir. Kulüplerin başarısının büyük ölçüde belirli bir spor dalındaki takımının aldığı sonuçlarla ölçülmesi kulüplerin diğer fonksiyonlarının yeter ilgi görmemesi sonucunu doğurmaktadır. Bu eğilim kulüp bütçelerinin yaklaşık olarak yüzde 80 inin personel masrafı olarak tüketilmesine yol açmaktadır.

(3) Spor tesisleri:

Memleket sporunun gelişmesi, büyük ölçüde toplumun aktif olarak spor yapabileceği tesislerin varlığına ve bu anlayışla işletilmesine bağlıdır.

Spor yatırımları genellikle seyir sporunun gerektirdiği büyük ve masraflı tesislere yönelmektedir. Bu tür tesislere olan ihtiyaç açıktır, ancak uygulamada büyük tesislere verilen ağırlığın kitleye yönelmiş bir spor politikası ile bağdaşmadığı ve eş kapasiteli büyük tesislerin ekonomik bakımdan anlamlı olmayan kapasiteler yarattığı görülmektedir. Bu tesislerin büyüklüğü işletme masraflarını artırdığı için genellikle, maç günleri dışında kapalı tutulmaları spor yapacak çok sayıda kişinin doğrudan doğruya faydalanması imkanını ortadan kaldırmaktadır.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR :**a. ORGANİZASYON:**

(1) Spor sorununun çözülmesinde bu konunun tümüne yön verecek bir kuvvetli idarenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ancak, sadece yeni bir kuruluşun çözüm için yeterli olacağı düşünülemez. Bugünkü Beden Terbiyesi Kanunu bu konuda çeşitli yetkiler getiren bir nitelikte iken, istenen başarının sağlanamamış olması üzerinde durulmaya değer bir husustur. Sorunun çözümü doğrudan doğruya sorumlu kuruluşun yetki ve sorumluluklarının dengelenmesine, bunları ohunlu yönde kullanacak imkanlara sahip kılınmasına ve spor alanında sorumluluk taşıyan diğer kamu ve özel kuruluşlarla ilişkisinin iyi düzenlenmesine bağlıdır.

Bu anlayış içinde ve İlkelerde açıklanan bir spor politikasını geliştirip yönetmek amacıyla Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü yeniden düzenlenecektir. Böylece spor faaliyetlerinin düzenlenmesi, programların yürütülmesi, tesislerin gereken ilgiyi görmesi yeterli bir teşküâtlanmasıyla gerçekleştirilecektir.

(2) Türk sporunun geliştirilmesinden sorumlu olacak kuruluş ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında sıkı bir işbirliği kurulacak ve faaliyetlerin halk, okul ve üniversite sporuna yöneltilmesi sağlanacaktır. Bu işbirliği sonucunda spor öğretmenlerinin sayı ve nitelikçe yeterli olarak yetiştirilmesi halk eğitimi aracılığıyla, okul dışı gençliğin spor yapmaya özendirilmesi gerçekleştirilebilecektir. Yetişmiş sporcu eğitimcilerin çeşitli kademedeki spor personelini yaygın eğitim programlarıyla yetiştirme imkânları yaratılacaktır.

(3) Okul sporu beden eğitimi derslerinin ötesinde gençlerin beden ve ruh yapılarını geliştirici yönde yeniden düzenlenecektir. Bu programlarda beden eğitimi amaçlarından uzaklaşan rekabet anlayışı yerine kendine güven, grup çalışması, karşılıklı dayanışma ve davranış dürüstlüğü değerlerinin yerleştirilmesi gözetilecektir. Öğrencilerin fiziki kabiliyetleri ölçülecek, yeter ölçüde gelişmiyenlere özel programlar uygulanacaktır.

(4) Üniversitelerdeki spor faaliyetleri büyük ölçüde öğrenci kuruluşlarının çabalarına bağlı kalmaktadır. Okul sporunun bir devamı olarak bu faaliyetlere yol göstererek, eğitim vererek ve tesislerden yararlanmaları için özel imkanlar sağyarak desteklenecektir.

(5) Vatandaşlara farklı yetiştirme imkanları veren çeşitli spor dallarının dengeli gelişmesi için çalışılacak, tabii gelişimi yavaş olan spor dalları özellikle desteklenecektir.

(6) Spor sağlığı konusu, spor programlarının gelişmesine paralel olarak genişliyen bir hizmet niteliğinde spor işlerini yönetecek merkezi kuruluş içinde geliştirilecektir.

b. YATIRIMLARIN DAĞILIMI VE SPOR TESİSLER :

(1) Spor yatırımlarına ayrılacak kaynaklar bölgeler, spor dalları ve hizmet sağlayacakları gruplar arasında dengeli dağılım sağlayacak bir öncelikler sırası ile kullanılacaktır.

Bu amaçla, çok sayıda seyirci barındıran tesisler yanında, yatırımlar önemli oranda çeşitli spor dallarının gelişmesine ve spor yapanların sayısının artırılmasına imkan verecek küçük semt tesislerine yöneltilenektir.. Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak bu tesislerin okullarla ilişkili olarak kurulması, her gün öğrencilerin ve halkın yararlanmasına imkan verecek bir şekilde işletilmesi, tesisleri kullananların bir ölçüde işletme masraflarına katılmaları sağlanacaktır. Tesisler çevrenin özelliğine uygun çeşitlilikte olacaktır.

(2) Gençliğin boş vakitlerini iyi değerlendirmek amacıyla, semt spor tesislerinin spor dışındaki sosyal faaliyetlere de zemin hazırlıyacak şekilde gelişmesi ve ilişkili olduktan okulun bina imkanlarından da yararlanılarak birer gençlik ve kültür merkezi niteliğine avuşturulması desteklenecektir.

(3) Her kademedeki ve çeşitli amaçla yapılan spor tesislerinde hizmeti sağlayacak asgari maliyet üzerine çıkılmıyacaktır. Aynı yerleşme yerinde eşdeğer kapasiteli tesisler yapımından, kullanılmayan kapasite yaratılmasından ve kamu kaynaklarının belli kulüpler için kullanılmasından kaçınılacaktır. Spor tesislerinin bakım ve işletilmesinde modern işletmecilik esasları uygulanacaktır.

c. *SPOR KULÜPLERİ* :

(1) Spor kulüplerinin içinde buldukları şartların, ilkelerin ışığında değiştirilmesi ve kulüplerin, memleket sporunun kalkınması için yaygın spor ve sosyal faaliyetleri geliştirir niteliğe kavuşturulmaları zorunludur. Bu amaçla kulüplerin mevcut varlıklarının hisselerine bölünerek üyelerine devri, böylece elde edilen kaynağın yeni tesisler yapımı için kullanılması sağlanacaktır. Hisse senedi sahiplerine sağlanacak, kulübün tesis ve faaliyetlerinden yararlanmadaki avantajlar bir teşvik unsuru olacaktır. Bu düzenin kurulması, Üyelerin kulübün yönetimi ile ilgilenmelerini artıracak ve kulüp faaliyetleri genişleyecektir.

(2) Spor - Toto fonlarının bir ölçüde spor kulüplerinin plan amaçlarına uygun yatırımları için uzun vadeli ve düşük faizli kredi olarak verilmesi sağlanacaktır.

(3) Spor kulüplerinin faaliyetlerini çok sayıda spor dalına yönetmeleri teşvik edilecek, bu faaliyetler yanında kulüplerin sosyal ve kültürel alanlarda çalışmalar yapmasına yardım edilecektir.

BİLİM VE ARAŞTIRMA

I. İLKELER :

a. Bilimsel çalışma ve araştırma, insanın gerçeklere ve yeni buluşlara ulaşma çabasıdır. Bu çabalar, doğrudan doğruya bilim sınırlarını genişletmek için olduğu kadar sanayi, teknoloji, iktisat ve sosyoloji bilim alanlarında gelişmeyi destekliyen ve hızlandıran en önemli unsur olarak benimsenecektir.

b. Bilim ve araştırma çabalarının, iktisadi kalkınma ve sosyal gelişme hedeflerini gerçekleştirecek şekilde yoğunlaştırılması, araştırma kurumlarının güçlerinin bu yönde artırılması, bilim güç ve kaynaklarının israf edilmemesi, Kalkınma Planının basan ile uygulanabilmesi, kaynak ve zaman kaybının önlenmesi, amacıyla sağlanacaktır.

c. Gelişen ekonomide ve sosyal yapıda, devamlı olarak ortaya çıkan yeni sorunlara çözüm yolu bulunması için; entellektüel disipline, temel prensipler bilgisine ve teknik bilgiye dayanan eğitim görmüş ilim adamlarına ve araştırmacılara ihtiyaç vardır. Bu elemanların, gelişmelerin yönü ve hızına uygun olarak yetiştirilmesi yüksek seviyede eğitim imkânlarının artırılması ile gerçekleştirilecektir.

d. Eğitim faaliyetleri yanında üniversitelerin ve araştırma kurumlarının araştırma güçleri ekonomik ve sosyal gelişmenin gereklerini karşılar yönde artırılabilecektir.

2. DURUM:

a. SORUNUN TANITILMASI :

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, genel refah seviyesinin yükseltilmesinde, fertlerin ve toplumun gelişmesinde, kısaca iktisadi kalkınma ve sosyal gelişmenin sağlanmasında etkili bir araçtır.

Çağımızda, teknolojik gelişmeler sonucu verimlilikteki artış, emek, sermaye ve tabii kaynaklar üretim unsurları kadar önem kazanmaktadır. Teknolojik gelişmenin temeli İse bilimsel çalışma ve araştırmalardır.

Bu duruma uygun olarak hemen hemen her memlekette, araştırma faaliyetlerinin sadece üniversitelerde öğretim faaliyeti ile birlikte yürütülmesiyle yetinilmemekte, araştırma çabaları organize edilmekte, yönlendirilmekte, araştırmacı insangücü potansiyeli gelecekteki ihtiyacı karşılayacak şekilde geliştirilmekte, araştırma harcamaları artırılabilmekte, hükümetler araştırma ile gittikçe daha fazla ilgilenmektedirler. Çeşitli memleketlerde gayrisafi milli hasılanın yüzde 3 e kadar yükselen miktarları araştırma ve geliştirme alanlarına ayrılmaktadır. Bu miktar Türkiye'de yüzde 0,4 civarındadır.

Bilim ve araştırma çabalarının artışına paralel olarak bu konuda çalışan elemanların nicelik ve niteliği önem kazanmaktadır. Çeşitli memleketlerde araştırma ve geliştirme elemanlarının tüm nüfusa oranı yüzde 0,6 ya kadar yükselmektedir. Memleketimizde bu

oran 1964 yılında yüzde 0,012 civarında idi.

b. GELİŞMELERİN EÖLİMİ :

Memleketimizde araştırma çabaları, yüksek öğretim kurumları ve kamu kuruluşlarında yoğunlaşmıştır.

Araştırma potansiyelinin ve çalışmalarının en yoğun olduğu üniversitelerde genellikle akademik gereklerin sonucu temel araştırmalar yapılmaktadır. Üniversiteler ile sanayi ve kamu sektörü arasında yeterli işbirliği geliştirilememiştir. Öğretim üyeleri, öğretim ve idari görevlerle aşın derecede yüklü olduklarından araştırmaya yeterli vakit ayıramamaktadırlar. Araştırmaların organize edilmesi, yönlendirilmesi ve özendirilmesi bakımından yeterli olmıyan bir ortam vardır. Laboratuvarlar genellikle araştırma için gerekli teçhizattan yoksundur, öte yandan kapasiteleri tam kullanılmamaktadır. Kitaplıklar yeterince gelişmemiştir.

Kamu sektöründe araştırmalar çeşitli bakanlıklar bunlara bağlı kuruluşlar ve İktisadi Devlet Teşekküllerinde yapılmaktadır. Araştırma harcamalarının büyük kısmını bu sektör yapmaktadır. Çalışmalar arasında işbirliği ve yönetme eksikliği başarıyı sınırlamaktadır. Araştırma birimlerinin bağlı olduğu kuruluşlarda genellikle araştırmanın önemi yeterince anlaşılmamıştır. Araştırma personeli araştırma dışında -öğretim ve danışmanlık gibi görevlerle aşın derecede yüküldür. Yüksek kapasiteli araştırmacı yetiştirilmesi için özel imkanlar yoktur. Araştırmalar çoğunlukla temel bilim disiplinlerinin desteğinden yoksun bulunmaktadır. Araştırma sonuçları uygulamaya aktarılamamakta ve değerlendirilmemektedir. Mevcut araştırma malzemesi etkili kullanılmamaktadır.

Özel sektörde araştırma çabaları genellikle kalite kontrolü ve testleri ile sınırlı kalmaktadır. Kuruluşlar, araştırma harcamalarını finanse edecek güçte olmadıkları gibi bugünkü üretim ve kalite seviyesi ile de kar edebildiklerinden araştırmaya önem vermemektedirler.

1963 te.müsbet bilimlerde temel ve uygulamalı araştırmaları geliştirmek, desteklemek ve düzenlemek amacıyla Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (T. B. T. A. K.) kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır. Bu, araştırma alanında önemli bir gelişmedir.

Kurum, 1967 yılında bilimsel alt yapıyı tesis etmek ve yüksek nitelikte bilim adamı yetiştirmek bakımından önem taşıyan temel araştırmalarla, sanayinin gelişmesinde önemli bir etken olan sanayi araştırmalarını yapacak «Sanayi Araştırmaları Enstitüsü» kurulması hazırlıkları yapmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Planda öngörülen ve araştırma çabalarının kalkınmanın kapsadığı alanlardaki sorunların Türkiye'ye uygun çözüm yollarının bulunması üzerine yoğunlaştırılması amacını güden politika uygulanamamış ve bilimsel faaliyetler genellikle temel araştırmalara yönelmiş olarak kalmıştır.

Türkiye'nin iktisadi ve sosyal yapısıyla ilgili araştırmaların geliştirip, düzenliyecek «İktisadi ve Sosyal Araştırma Enstitüsü» Birinci Beş yıllık Plan döneminde kurulamamıştır.

Yüksek öğretimdeki öğretim üyesi ve araştırmacı ihtiyacını karşılamak amacıyla Birinci Plan dönemi içinde öngörülen 3000 yüksek öğrenim yapmış elemanın yurt dışında yetiştirilmesi programını bu dönemde sadece 500 kadar elemanın yurt dışına gönderilmesini sağlayabilmiştir.

3. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDE ARAŞTIRMA HARCAMALARI VE ARAŞTIRMA ELEMANI İHTİYACI :

Önümüzdeki yıllarda araştırma için finansmanın ve eleman ihtiyacı bu konudaki mevcut talepten hesaplanamamaktadır. Bu nedenle, hedefler durum ve amaçlara göre seçilmiştir. Birinci Beş Yıllık Plan döneminde toplam araştırma harcamalarının gayrisafi milli hasılaya olan yüzde 0,4 civarındaki oranı İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, ekonomik ve sosyal gelişmenin gerektirdiği araştırma ihtiyacı artacağından ve araştırmanın önemi daha iyi anlaşılacağından 1968 - 1972 dönemi için yüzde 0,6 ya çıkarılacaktır. Bu amaçla 3 215 milyon lira araştırmaya ayrılacaktır. Kamu sektöründe kullanılacak araştırma fonlarının tahsisi projelere yapılacak ve önceliklerin tespitinde projelerin İkinci Beş Yıllık Plan ilke ve politikalarına uygunluğu kriter olacaktır. 1968-1972 döneminde, mevcut yukarı seviyede 3500 araştırmacı sayısının .5000 e çıkarılması sağlanacaktır.

4. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. *ORGANİZASYON:*

(1) 1968 - 1972 döneminde bilim ve araştırma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için suuru olan araştırma kaynakları verimli şekilde kullanılacak ve kaynak tahsisinde çeşitli alternatifler arasında en uygun seçim yapılacaktır.

(2) Temel araştırmaların memleketimizin bilimsel ve kültürel gelişmesindeki önemi açıktır. Bu tip araştırmaların uzun sürede sonuç verebilir niteliği, gelişme için büyük çabalar içinde bulunan Türkiye'de gelişme döneminin başlarında temel araştırma faaliyetlerine ayrılan kaynakları sınırlı tutmayı zorunlu kılmaktadır, öte yandan bu alandaki araştırmacı insan gücü sınırlıdır ve araştırma faaliyetlerinin gelişmesini kısıtlamaktadır. Bu konudaki boşluk milletlerarası bilimsel işbirliği ile doldurulacak, sınırlı kaynaklar iktisadi kalkınma ve sosyal gelişmenin gerektirdiği araştırmalar üzerinde yoğunlaştırılacaktır. Herdeki yıllarda temel araştırmalar üzerinde yapılacak geniş çalışmaları yürütecek araştırmacı İnsangücünü yetiştirmeye bu dönemde ağırlık verilecektir. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Üniversitelerin temel araştırmalarını destekliyecek ve üniversitelerin Kurumla işbirliğini teşvik edilecektir.

İktisadi kalkınma ve sosyal gelişmenin gereği olarak, yatırım ve işletme maliyetini en düşük, hasılayı en yüksek yapmaya yönelik teknoloji, organizasyon ve kontrol araştırmalarına ağırlık verilecektir. Verimin artırılmasına doğrudan doğruya olan katkısı ölçülemeyen fakat iktisadi büyümeye katkısı olan ve sosyal gelişmenin özelliklerini ortaya çıkaran, iktisadi ve sosyal konularda isabetli ve zamanında karar almaya hizmet eden, kararların uygulanışında etkenliği artıran araştırmalar desteklenecektir.

(4) Özellikle uzun süreli iktisadi ve sosyal kararların alınmasına yardımcı olan araştırmalara öncelik verecek ve Türkiye'nin iktisadi ve sosyal yapısını daha iyi tanıma imkanı yaratacak araştırmalar yapacak, düzenleyecek ve bu alanda işbirliği sağlayacak olan «Türkiye iktisadi ve Sosyal Araştırma Kurumu» kurulacaktır. Bu Kurum idaridüzenleme konusunda araştırma yapacak olan «Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü», «Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu» ve «Devlet Planlama Teşkilâtı» ile sıkı işbirliği içinde çalışacaktır.

(5) İkinci Beş Yıllık Plan döneminde iktisadi, sosyal ve teknik, bütün araştırma konulan arasındaki ilişkileri ve haberleşmeyi sağlamak için Devlet Planlama Teşkilâtı, Üniversiteler, «Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu» ile devamlı işbirliği yapacaktır.

(6) «Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu» çalışmalarını, Kalkınma Planının ekonomik ve sosyal hedeflerini gerçekleştirecek ve hızlandıracak araştırmalara öncelik vererek yoğunlaştıracak, bu amaçla Devlet Planlama Teşkilâtı ile devamlı ilişki kuracaktır. Kurulmasına başlanmış bulunan «Sanayi Araştırmaları Enstitüsü» de temel araştırmalar bölümünün geliştirilmesini uzun süreli bir programa bağlayarak sanayi araştırmaları bölümünü Planlı Kalkınmanın gereklerine ve» önceliklerine uyarak hızla geliştirecektir.

(7) Kamu sektöründeki araştırma faaliyetlerine giden harcamalar araştırma fonları olarak tanımlanacak, araştırma harcamaları yatırım harcaması olarak değerlendirilecek ve bütün kamu kuruluşlarının araştırma fonları ile desteklenecek araştırmaları araştırmanın amacını, kapsamını, süresini ve diğer özelliklerini ayrıntılı olarak ortaya koyan projeler olarak belirtilecektir.

(8) Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından kurulacak «Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi» ve «Türkiye İktisadi ve Sosyal Araştırma Kurumu» özellikle Türkiye'deki ve yabancı memleketlerdeki bilimsel tebliğleri, araştırma sonuçlarını, her türlü bibliyografyayı toplayacak ve bu bilgileri bilim adamlarının isteklerine hazır bulunduracaktır. Bakanlıklarda ve Üniversitelerde yapılan araştırmaların duyurulman ve bunun sonucu bir işbirliğinin sağlanabilmesi için birhaberleşme sistemi kurulacaktır.

(9) Araştırma çalışmaları için gerekli olan kitaplıkların ve laboratuvarların geliştirilmesi, bilim adamlarının ayırım yapılmadan hizmetinde bulundurulması sağlanacaktır.

(10) Milletlerarası araştırma kuruluşlarının çalışmalarına ve uluslararası ortak araştırmalara katılma, dış alemle devamlı temas sağlama, Türk bilim adamlarının milletlerarası alanda ve yabancı bilim adamlarının Türk araştırma gücüne katkıda bulunarak Türkiye'de çalışmaları teşvik edilecektir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle bilim ve araştırma konusunda işbirliği yapılacaktır. Nispeten küçük katılma paylarıyla milletlerarası araştırma kuruluşlarının bütün araştırma sonuçlarından faydalanma, teknik ve bilimsel araştırmalarla ilgili insangücümüttzü en iyi şekilde yetiştirerek son gelişmelerden haberdar etme imkânlarının araştırılmasına önem verilecektir.

(11) Kızla gelişen ekonominin ve sosyal hayatın ortaya çıkardığı çeşitli konularda kararlar verilmesinde yöneticilerin o güne kadar kazanmış oldukları bilgiler yeterli

olmamaktadır. Bu nedenle her kademede ve çeşitli programların hazırlanmasında kararları bilimsel araştırmalara dayamak amaç olacaktır.

(12) Kitle yayın araçlarıyla kamu oyunda bilimsel çalışmaların gelişmesine elverişli bir ortamın geliştirilmesi özel sektörün araştırma yapmaya, yaptırmaya veya araştırma birimleri kurmaya özendirilmesi, bilimsel çalışma sonuçlarının uygulayıcılara ve halka duyurulması desteklenecektir. «Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu» bu faaliyetlere önderlik edecektir.

(13) İlgili mevzuatta araştırma fonlarının harcanmasında gerekli olan bünyeye uygun esneklik sağlanacaktır.

b. İSTİHDAM, İNSANGUCÜ, EĞİTİM :

(1) Mevcut bilim ve araştırma elemanlarından en fazla faydayı sağlayacak şekilde yararlanılacak ve ihtiyaç duyulacak yeni elemanları yeterli nicelik, nitelikte ve gerekli zamanda yetiştirmek amacıyla özel eğitim programları düzenlenecektir.

(2) Yüksek öğretimde öğretim üyeleri ve yardımcılarının, zamanlarını Öğretim ve araştırmaya ayırabilmelerini sağlayacak bir ücret ve araştırma finansman sistemi uygulanacaktır. Araştırmaların sadece akademik terfilerle sınırlı kalmasını önleyen araştırma finansman yolları uygulanacaktır.

Bilimsel araştırma niteliğinde kalmak ve öğretim fonksiyonunu aksatmamak şartı ile öğretim elemanlarının araştırma yapacak gelir sağlamalarındaki sınırlandırmalar kaldırılacaktır. Üniversite dışındaki, kişileri doktora yapmaya ve araştırmacı olmaya özendirici İmkânlar hazırlanacaktır.

(3) İlköğretimden itibaren bütün eğitim kademelerinin öğretim programlarında, öğrencilerin araştırma kabiliyetlerini geliştirecek ve öğrencilere bilim alanındaki gelişmelerin öğretilmesini sağlayacak değişiklikler yapılacaktır. Araştırmacı yetiştirmek için yurt dışına öğrenci gönderilmesine devam olunacaktır. Birinci Plan döneminde yurt dışına öğrenci gönderme programının uygulanmasını güçleştiren mevzuat bu arada 1416 sayılı Kanun değiştirilecek; bu konudaki gecikmeyi telâfi eden bir hız sağlanmasına çalışılacaktır.

MİLLETLERARASI TEKNİK VE BİLİMSEL DAYANIŞMA

I. İLKELER :

a. Bilimsel ve teknik gelişme, iktisadi ve sosyal kalkınmanın temel unsurlarından biridir. Bu gelişmenin gerektirdiği kaynaklar çeşitli memleketlerin kendi imkanlarıyla sağlanamamakta, kaynakların sınırlılığı gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki farkın kapatılmasındaki temel güçlüklerden biri olmaktadır. Bu alanda başlıca çözüm yolu olarak ortaya çıkan milletlerarası bilimsel ve teknik dayanışmaya Türkiye geniş ölçüde katılacaktır.

b. Milletlerarası bilimsel ve teknik dayanışmanın başlıca aracı olan teknik yardım, gelişmiş ülkelerin kullandığı metot ve insangücünü geliştirmekte olan ülkelere sağlamak ve bu ülkelerin özellikle insangücü kaynaklarını ve yatırım İmkânlarını en iyi şekilde kullanmalarına yardımcı olmak faaliyetlerini kapsamaktadır. Türkiye'nin teknik yardım politikası, teknik yardım alan ve veren memleket olarak teknik yardım konularında memleketlerin sağlanan imkanlarla en kısa sürede kendi kendilerine yeterli olacak duruma gelmelerine ve bu amaçla Türkiye'nin kendi kaynaklarıyla belirli bir nitelikte eğitemediği insangücünün yurt içi ve yurt dışında teknik yardımla yetiştirilmesine yönelecektir.

c. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınma alanında kazandığı tecrübenin milletlerarası alana sunulması için teknik yardım programları düzenlenecek, özellikle Türk mühendislik kuruluşlarının yurt dışında iş yapmaları için gerekli tedbirler alınacaktır.

2. DURUM:

Milletlerarası bilimsel ve teknik dayanışma teknik yardım kavramıyla başlamış ve bu kavramın öncülüğü özellikle milletlerarası kuruluşlarca yapılmıştır. Buna paralel olarak çeşitli devletler de iktisadi, sosyal, kültürel ve siyasi nedenlerle az gelişmiş ülkelere teknik yardım yapmaya başlamışlardır. Teknik yardım örgüsü gittikçe aklılaşmış ve gerek pek çok devletin bu tür yardıma olan ihtiyaçları, gerekse yardım yapan devletlerin imkanlarının artması, teknik yardım faaliyetlerini hızlandıran başlıca nedenler olmuştur. Teknik yardım yapan kaynaklar arasında özellikle gelişmiş ülkelerdeki özel kuruluşlar, vakıflar ve sosyal yardım grupları da yer almaktadır.

Uluslararası bilimsel ve teknik dayanışmada etkili bir diğer araç olan teknik işbirliği teknik yardıma benzer nitelikte olmakla birlikte, farklı özellikler gösterir. Teknik yardımda amaç, yardım verenin sahip olduğu bilgi ve teknikleri yardım alana öğretmesidir. Teknik işbirliğinde ise, taraflar birbirlerinin eksiklerini tamamlayarak birlikte daha yüksek bir bilimsel ve teknik düzeye ulaşmaya çalışırlar. Son yıllarda bu yönde önemli gelişmeler kaydedilmiş ve iktisaden geri kalmış memleketler kendi aralarında teknik işbirliği programları düzenliyerek İktisadi ve sosyal işbirliğine girişmişlerdir.

Türkiye'ye uzun yıllardır devam eden teknik yardım çeşitli kaynaklardan sağlanmaktadır. Dış kaynakların çeşitliliği yanında yurdumuzda bu yardımların sağlanması ve kullanılması ile ilgili çalışmalar da son yıllara kadar tek elde toplanmış değildir.

Teknik yardım talep eden organlarla yönetici durumunda olan Dışişleri ve Maliye Bakanlıkları arasında teknik yardım konularının önceliklerinin tespitinde yeterli bir işbirliği her zaman sağlanamadığından 1982 den bu yana ihtiyaç ve imkânları toplu olarak ele alan programlama çalışmaları Devlet Planlama Teşkilatının da katılması ile yürütülmektedir. Bunun nedeni teknik yardım konularına verilecek önceliklerin planlı kalkınmanın gerektirdiği inangücü ihtiyaçlarıyla bağdaştırılmasıdır.

İlgili kuruluşlar arasında yapılan iş bölümüne göre, teknik yardım taleplerinin derlenmesi, değerlendirilmesi, teknik yardımın nitelik ve nicelik yönünden ihtiyaçları karşılar bir seviyede olması ve Kalkınma Planının kısa ve uzun süreli hedeflerine ve ilkelerine uygun bir şekilde programlanması ve teknik yönden programa esas olacak koordinasyon, Devlet Planlama Teşkilatınca, gerekli yardımın sağlanması ve kullanılması gibi icra üe ilgili işlemler de Dışişleri ve Maliye Bakanlıklarınca yürütülmektedir.

Genel olarak teknik yardım kapsamına giren unsurlar; uzman sağlanması, eğitim için dış ülkelere eleman gönderilmesi, uluslararası araştırmalara, seminerlere ve toplantılara katılma, teknik yardım projeleri için gerekli malzeme ve teçhizat sağlanması olarak özetlenebilir.

Teknik yardımdan beklenen fayda, kısa sürede, Türkiye'de karşılanamıyan fakat önceliği olan teknik ihtiyaçların hızla giderilmesidir. Bu fayda, yabancı uzmanlar davet ederek boşlukların doldurulması veya dışarıdan sağlanan malzeme ile gerçekleştirilmektedir. Ancak, bu uygulama temel sorunların uzun süreli çözümü için yeterli değildir. Teknik yardıma devamlı bir kaynak olarak dayanmamak, memleketimizdeki kaynakların geliştirilmesi ve teknik elemanların eğitilmesi faaliyetlerine bu yardımdan yararlanarak başlamak gerekir. Bu teknik yardımının uzun süreli amacıdır.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde ikili anlaşmalarla çeşitli ülkelerden ve uluslararası kuruluşların imkanlarından yararlanan teknik yardım programları uygulanmasının değerlendirilmesi sonucu belirli sorunlar ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin uzman olarak talep ettiği insangücünün dünyada çok defa sınırlı sayıda olması ve yüksek seviyedeki uzmanları sağlamaya teknik yardım veren kuruluşların imkânlarının yeterli olmaması uzmanların nitelikleri bakımından başlıca sorun olmaktadır. Yeterli nitelikte olmıyan, çalışma şartlarına uymıyan ve teknik yardım alan kurulusun kendisine düşen destek görevini yapmadığı durumlarda çalışan uzmanların katkısı sınırlı olmaktadır.

Teknik yardım istiyen kuruluşların uzmanları, kullanacakları işi iyi tanımlamamaları ve belirli bir çalışma programı hazırlamamaları uzmanların getirilmesi ve kullanılmasında Önemli bir sorun olmakta, gecikmelere ve israfa yol açmaktadır.

Teknik yardım programlarının büyük ölçüde kullanıldığı stajyerler konusunda ise dış ülkelere eğitime gönderilecek elemanların seçimi, adayların eğitim görecekları konuda temel bilgi yetersizlikleri Türkiye'de istenilen konuda es değerde eğitim verilebilecek kuruluşlar bulunduğu halde dış ülkelere eleman gönderilmek istenmesi, eğitim programlarının, hazırlanması, takibi ve değerlendirilmesinin yardım alan kuruluşlarca yapılmaması, staj talepleri kabul edilen ve programlara alınan kuruluşların kendilerine tahsis edilen burslara aday gösterememeleri sonucu sınırlı teknik yardım imkanları israf olmaktadır.

Dış ülkelere eğitime gönderileceklerin gidecekleri ülkede eğitim görecekları yabancı dili iyi bilmeleri gerekmektedir. Yeterli ölçüde lisan. bilmlyen elemanların dış eğitimden Bağlıyacakları fayda sınırlı kalmaktadır. Bu durumu önlemek amacı he Ankara'da bir yabancı diller okulu, açılmıştır.

Stajyerlerle ilgili en önemli sorunlardan biri de dönüşlerinde eğitim gördükleri konularda çalıştırılmalarının sağlanmasıdır. Aksi halde sadece bursa giden eleman kendi bilgisini artırma yönünden istifade sağlamakta, kuruluş bu bilgidenden yararlanamamaktadır.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR:

a. Yurt dışına eğitime eleman gönderilmek üzere kurumlarca açılacak seçme veya yazışma sınavları, aynı konuda değişik kurumlardan dış ülkelere eğitime gideceklerden belirli yetenekleri aramak amacıyla standart bir duruma getirilecek, bu amaçla Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu ve Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsünden yararlanılacaktır.

b. Öz veya dış kaynaklardan sağlanan burslarla yurt dışına eğitime gönderilenlerin lisan durumlarının yeterli olmaması eğitimden sağlanacak faydayı sınırlamaktadır. Bu durumu düzeltmek amacıyla dış; ülkelere eğitime gideceklerin standart lisan sınavlarından geçmeleri zorunlu kılınacaktır.

c. Yurt dışında eğitim görüp döndükten sonra bağlı oldukları kurumlarda İhtisas konularında çalıştınlamıyanların başka kamu kuruluşlarında çalışma imkanları açık tutulacak, bu konudaki tazminat ödeme şartı ancak Devlet memurluğundan ayrılmada uygulanacaktır.

d. Eğitime gönderileceklerin hibe şeklinde yapılan teknik yardımlar yerine kredi şeklindeki yardımlardan veya ilgili kuruluşların kendi öz kaynaklarından yararlanma yolunu seçmeleri sınırlı olan dış kaynakların gereksiz bir kullanımı olduğundan, bu yol ancak teknik yardım programlarına ek olarak düşünülecektir. Teknik yardım imkânlarının proje etütleri için kullanılması teşvik edilecektir.

e. Teknik yardım projelerinin iyi hazırlanması başarılı uygulama için çok önemlidir. Kamu kuruluşlarının uzun ve kısa süreli olarak uzman, malzeme, dış ülkelere eğitime gönderilecek elemanları için taleplerini programa bağlamaları ve bir teknik yardım imkanı ortaya çıktığında buna göre taleplerini yapabilmeleri sağlanacaktır. Teknik yardım projelerinde uzman getirmek yerine o imkanı yurt dışında eğitim için kullanmanın uzun süreli faydalan gözönünde tutulacaktır.

f. Çeşitli kuruluşlar teknik yardım programları içinde sağlanan uzmanlardan yararlanmak ve teknik yardımdan beklenen faydayı tam sağlamak için uzmanların yapacakları işleri iyi tanımlayacaklar eş uzman ve idari desteği temin edeceklerdir.

g. Uluslararası bilimsel ve teknik dayanışma faaliyetlerine ilgili kuruluşlar yukarı nitelikteki elemanlarla ve yeterli hazırlıkla katılacaklar ve Türk tecrübesini, bilimsel ve teknik çalışmalarının sonuçlarını uluslararası kalkınma gayretlerine katacaklardır.

h. Kamu ve özel sektör kuruluşlarının dış yardım kaynaklarından talebettikleri teknik yardım projeleri, kamu kuruluşlarının kendi imkanları ve dış borçla yaptıkları dış eğitim proglarlarını bir bütün içinde değerlendirilmek üzere Devlet Planlama Teşkilatında toplanacaktır. Yapılacak değerlendirmede milletlerarası kuruluşlardan ve ikili anlaşmalarla sağlanan bütün teknik ve kültürel yardım imkânlarının kullanılması göz önünde tutulacaktır.

i. Teknik yardım projelerinin uygulanmasının izlenmesi ve değerlendirilmesinin yardım verenler tarafından yapılması ve Devlet Planlama Teşkilatının genel olarak uygulamayı izlemesi yanında proje sahibi Türk kuruluşlarının uzmanların yaptıkları çalışmalarla ilgili ayrıntılı değerlendirmeler yapmaları ve dış ülkelere eğitime gönderilen elemanları ile ilişki kurarak eğitim programlarının uygulanmasını yakından izlemeleri, yönetmeleri sağlanacaktır.

BÖLÜM VII

TOPLUMUN GÜVENLİK İÇİNDE GELİŞMESİ VE SOSYAL REFAHI

SOSYAL GÜVENLİK

I. İLKELER. :

a. Sosyal güvenlik modern toplumlarda toplumun bütününe modernleşme ve sanayileşme sonucu meydana çıkan risklere karşı hayat boyunca koruyan bir sosyal politika aracıdır. Böylece sağlanan güvenlik toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesinde etkili bir unsur olmaktadır. Kişilerin kendilerine veya ailelerine devamlı gelir sağlanmasında, üretim faaliyetlerinde kişilerin sürekli yer almasında, adaletli gelir dağılımında sosyal güvenlik sistemi araç olarak kullanılacaktır.

b. Sosyal güvenlik politikası, toplumun bütün gruplarını, sanayi, hizmetler, tarım sektöründe ve her yaşta kapsıyacak bir arama yöneltilecektir. Böylece İkinci Beş Yıllık Plan döneminde tarımda çalışanlara da sosyal güvenlik imkânları sağlanmasına çalışılacaktır.

c. Sosyal sigortaların kapsadığı risk alanlarının genişletilmesi amacıyla işsizlik sigortasının kurulmasına çalışılacak, aile ödeneklerinden yararlanan grupların kapsamının genişletilmesi, çalışanların ailelerinin hastalık sigortası kapsamı içine tüm olarak alınması sağlanacaktır.

d. Bağımsız çalışan esnaf ve sanatkarların, serbest meslek sahiplerinin ve bağımsız küçük çiftçilerin sosyal güvenlikleri, ücretlilerin sosyal güvenliklerinden farklı özellikler göstermektedir. Bu grupların sosyal güvenlik imkanlarından yararlanması ve ileride tek bir sosyal güvenlik sistemi içinde yerlerini almalarını sağlamak amacıyla birlikler, barolar, kooperatifler, odalar gibi çeşitli yardımlaşma ve dayanışma kuruluşları içinde teşkilatlanmaları gerekmektedir, bu yöndeki çabalar desteklenecektir.

e. Sosyal güvenlik yalnız sosyal sigortalar yolu ile sağlanamaz. Modernleşme ve sanayileşme sonucu toplumun yaşama ortamında yeni bir takım riskler ortaya çıkmakta, devam eden sosyal güvenlik hizmetlerine yeni yaklaşımlarla çözüm yolları getirilmesi gerekmektedir. Korunmaya muhtaç çocuklar, okuyan gençler, çalışan gençler, çalışanların eş ve çocukları, beden ve ruh yapılan bakımından çalışmayacak veya tam verimli çalışmayacak durumda olanlar, artık çalışması söz konusu olmıyan ihtiyarlar için İhtisas kurumları ve hizmetleri geliştirilecek, sosyal sigortaların kapsıyamadığı ihtiyaç durumlarında gelir güvenliğini, tamamlayıcı nitelikte olan sosyal yardımlar Bağlıyacaktır.

f. Sosyal güvenlik sistemi, çeşitli gelir grupları arasında dengesizliklerin bulunduğu memleketimizde, kırdaki ve şehirde gelirlerin daha dengeli dağılımını sağlamaya yardımcı olacaktır.

g. Sosyal güvenlik sistemi içinde toplanan fonların yatırıma yöneltilmesiyle bu sistem yeni iş alanlarının yaratılmasına, milli gelirin daha hızla artmasına katkıda bulunmaktadır. Söz konusu fonların üretken yatırım alanlarına finansman kaynağı olarak yöneltilmesiyle etkileri artırılabilecektir.

h. Sosyal sigorta ve sosyal hizmet kollarının bir sosyal güvenlik sistemi içinde yer almaları, bu iki tip hizmetin birbirini tamamlayıcı ve destekleyici olmaları bakımından gereklidir. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, sosyal sigorta kurumlarının ve sosyal hizmet kurumlarının önce kendi içlerinde birleşmesi, sonra bu iki tip hizmet kurumunun aralarında bir birliğe doğru gitmeleri sağlanacaktır.

2. SOSYAL SİGORTALAR ALANINDA BUGÜNKÜ DURUM :

a. SORUNUN TANITILMASI:

Sosyal sigorta imkanlarının Türkiye'deki kapsamının tartışılabilmesi için, faal nüfusun mesleklere dağılımını incelemek önemlidir.

Tablo 106 ya göre ücretliler sayısında beş yılda yüzde 25,6 oranında bir artış görülmektedir. Ücretliler grubunda tanınmış işçileri, sanayi işçileri ve memurlar bulunmaktadır.

Sayılarının 676 791 e vardığı tahmin edilen (64 618 daimî işçi, 612 173 mevsimlik işçi) tanınmış işçileri için sosyal sigorta tedbirleri alınmış değildir.

Sosyal güvenlik tedbirlerinden yararlanan tanınmış dışı işçilerin ortalama sayısının 1060-1965 yılları arasındaki durumu Tablo 107 de gösterilmiştir.

Sigortalı sayısında 1964 - 1965 yılları arasında bir sıçrama görülmektedir. Bunun nedeni Sosyal Sigortalar Kanununun 1964 yılında yürürlüğe girmesidir.

Çalışanların çeşitli gruplarına sağlanan sosyal sigorta imkanları arasında farklar bulunmaktadır. Sigortalı İşçilere iş kazaları ve meslek hastalıkları ve hastalık sigortası (Hastalık sigortası kademeli olarak eş ve çocuklara da uygulanmaktadır), uzun süreli malullük, ihtiyarlık ve ölüm sigortaları sağlanmaktadır. Çocuk zamları kamu sektöründe çalışan işçilere çeşitli şekillerde verilmektedir.

Memurlar, kendilerine tanınan sosyal haklar bakımından üç belirli gruba ayrılırlar. 1965 yılında 504 690 olan memur sayısı bu üç grup arasında şu şekilde bölünmektedir, geçici hizmetli 8048, maaşlı memur 306 903, daimî hizmetli 189 739.

Geçici hizmetliler son yıllarda sosyal sigortalar kapsamına alınmaktadırlar.

Daimî hizmetlilere, maaşlı memurlara T. C. Emekli Sandığı tarafından tekaütlük, malullük, vazife malullüğü, dul ve yetim aylığı hakları tanınmıştır.

Bunlara ek olarak maaşlı memurlara bağlı olduktan kuruluşlar bütçelerinden doğumda, memurların kendi hastalıklarında, ölümlerde yardımlar yapılmakta ve çocuk zammı verilmektedir. Bu imkanlar belirli kuruluşlarda hizmetlilere de sağlanmaktadır.

TABLO : 106 — Faal Nüfusun Mesleklere Dağılışı

	1960			1965		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Ücretli	2 437 135	2 177 263	250 872	3 057 344	2 746 755	310589
2. İşveren veya kendi hesabına çalışanlar	3 839 470	3 468 222	372 248	3 971 376	3 813 864	157 512
3. Aile içinde çalışanlar	6 220 725	1 561 022	4 659 703	6 413 447	1 697 296	4 716 251
4. Açık olarak tarif edilmeyenler	495 915	490 976	4 939	149 555	146 645	2 910
Toplam	12 093 245	7 697 483	5 295 762	13 591 822	8 404 560	5 187 262

Kaynak: 1960 nüfus sayımı, genel nüfus sayımı yüzde 1 örnekleme sonuçları.

TABLO: 107 — 1960 - 1965 Yıllarında Sigortalı İşçi Ortalama Sayıları

Yıllar	Toplam
1960	577 672
1961	611 908
1962	639 384
1963	670 669
1964	700 350
1965	822 686

Kaynak : Sosyal Sigortalar Kurumu

Yukarıda sayılan gruplar dışında çalışanlardan Askeri Fabrikalar ve Devlet Demiryolları işçilerine, özel bankalar v» sigorta şirketimi personeline ait 24 emeldi sandığı vardır.

Bu açıklamalara göre 1960 yılında 2 437 135 ücretliden 577 872 sinin işçi Sigortalı Kurumuna, 359 303 ünün Emekli Sandığına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre 936 975 ücretli (Toplam ücretlilerin yüzde 38,44 ü) sosyal güvenlik sistemi içinde bulunmaktadır. 1965 yılında 3 057 344 Ücretliden 822 686 sı işçi Sigortalı Kurumuna, 496642 si Emekli Sandığına bağlıdır. Buna göre 1965 yılında 1 319 328 ücretli (Toplam ücretlilerin yüzde 43,15 i) sosyal güvenlik sistemi içine alınmış bulunmaktadır. Bankalar, sigorta şirketleri ve diğer iki emekli sandığına bağlı çalışanlar bu sayıya katılırsa yaklaşık olarak toplam. Ücretlilerin yüzde 50 sinin 1965 te sosyal sigortadan yararlandığı anlaşılmaktadır. Sosyal sigortadan yararlanan nüfusun 1965 te (1 329 328) aktif nüfusa (13 591 822) oranı yüzde 9,7 dir. Buna diğer küçük gruplar eklenirse oran yüzde 10 u geçmektedir.

b. GELİŞMELERİN EĞİLİMİ:

Türkiye'de sosyal güvenlik kurumları 19 uncu yüzyılda kurulmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında çalışanlar ile ilgili sosyal politika tedbirleri düşünülmüş, bu arada memurlar arasında da yardımlaşma ve emeklilik sandıklarının kurulmasına hız verilmiştir. Bu çabalar 1950 yılında T. C. Emekli Sandığının kurulması ile birleştirilmiştir.

Zonguldak ve Ereğli kömür bölgelerinde çalışan işçilerin arasında yardımlaşma fOTdd^ftn kurulmuş (1921), araya giren bir duraklama döneminden sonra 1936 da iş Kanunu kabul edilmiştir. Sanayi alanında çalışanlarla ilgili olan bu Genel İş Kanununa ek nitelikte olan Basın Mesleğinde Çalışanlar Kanunu 1952 yılında, Deniz İş Kanunu 1954 yılında kabul edilmiştir. Basın İş Kanunu 1961 yılında yayımlanan 212 sayılı Kanunla geliştirilmiştir.

Planlı dönemde sosyal güvenliği ücretliler arasında tamamlama ve muhteva bakımından geliştirme çabaları harcanırken sosyal güvenliğin toplumun bütün gruplarını kapsaması ve idari bakımdan bir bütünlüğe kavuşturulması gerektiği fikirleri geliştirilmiştir.

Ücretlilerin sosyal güvenlik haklarının tamamlanması ve muhteva bakımından geliştirilmesi yönünden atılan önemli adım, işçi Sigortalılarını 1964 te Sosyal Sigortalara çeviren Sosyal Sigortalar Kanunudur. Uygulama buna göre devanı etmektedir.

Bu alanda ikinci bir gelişme 1965 teki Devlet Memurları Kanunudur. Bu kanuna göre gelişmeler sağlanınca genel ve katma bütçelerden maaş alan Devlet memurları, emekliler, malûller, dul ve yetimler ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kimseler hastalık ve analık sigortası ile görevden doğan kaza ve meslek hastalıklarına karşı sigortadan yararlanacaklardır. Maaşlı memurlara ve Devlet kesimindeki işçilere çocuk zamları şeklinde verilen aile ödenekleri genel ve katma bütçelerden maaş alan memurlara eşleri ve çocukları için aile ödeneği olarak verilecektir.

Tarım işçileri hakkında alınması gereken sosyal güvenlik tedbirlerine hazırlık olmak üzere Tarım İş Kanunu üzerinde çalışmalara başlanmıştır. Sosyal sigortalıların

muhteva bakımından geliştirilmesi ile ilgili olarak işsizlik sigortasını kurma çabalarını belirtmek gerekir. Bunun yanında sosyal güvenliği toplumun bütün gruplarına yayma amacıyla ve birleşik tek bir sosyal güvenlik sistemi kurulması için öngörülen tedbirlerde önemli bir gelişme olmamıştır.

Gittikçe güçlenen mail kaynaklara sahip olan sosyal sigorta kurumları bazı gelişme sorunları ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bunlardan Emekli Sandığının mali bünyesinde bir dengesizlik bulunduğu belirtilmektedir. Açık 1964 yılında yüzde 50,3 e çıkmıştır. Sandığın gayrimenkulleri 1964 te kar getirmemişler, 1965 te zarar etmişlerdir. Buna karşı verimli olan hisse senetleri ve tahvillerin plasmandaki yüzde oranları artmıştır. Sosyal Sigortalar Kurumu giderleri gelirlerinden fazla olan hastalık sigortasının eş ve çocuklara uygulanmaya başlaması ile olumlu bir yöne yönelmiş bulunmaktadır. Plasmanlarda tahviller en büyük oranı almaktadır.

Fonları tamamen üyelerinin aidatından meydana gelen Ordu Yardımlaşma Kurumunun kuruluşu ücretliler arasında dayanışma örgütlerinin güçlenmesi amacına hizmet ettiği gibi yatırımları finanse eden fonların gelişmesine yardım etmesi bakımından da ilgi çekicidir, işçiler ve öğretmenler arasında benzer girişimlere geçildiği görülmüştür.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. *ORGANİZASYON YÖNÜNDEN:*

Türkiye'de sosyal güvenlik kurumları dağınık durumdadırlar. Yalnız başına etkili çahşmıyan Devlet Demiryolları ve Askeri Fabrikalar İşçileri sandıkları Sosyal Sigortalar Kurumu ile birleştirilecektir. Tek bir sosyal güvenlik düzenini gerçekleştirmek için özel banka ve sigorta şirketlerinin sosyal güvenlik sağlayan sandıklarıyla, Sosyal Sigortalar Kurumuna katılacaklardır.

Devlet memurları, iktisadi devlet teşekkülleri, belediye ve özel idare memurlarının kısa süreli risklere karşı korunmasını sağlamak için kurulacak sigortalar ilerde tek bir sosyal sigorta düzenine gidilmesini kolaylaştırmak için Sosyal Sigortalar Kurumunca yönetilecektir.

Ayn ayn örgütlenmiş olan Sosyal Sigorta kurumlarını, İkinci Beş Yıllık Plan sonunda tek bir sosyal güvenlik düzeninin kurulmasına hazırlık üzere birleştirme hazırlıkları tamamlanacaktır.

Birleşmiş bir sosyal güvenlik düzenine giderken çeşitli sosyal güvenlik kurumları arasındaki ilişkiyi sağlayacak ve ortak politikaların ilkelerini hazırlıyacak bir «Sosyal Güvenlik Kurulu» kurulacaktır.

b. *MEVZUAT YÖNÜNDEN:*

Çeşitli gruplar için ayn ayn hazırlanmış olan sosyal sigorta mevzuatı, bu grupların özellikleri gözönünde bulundurularak yaklaştırılacak ve birleştirilecektir. Toplanacak fonlar finansman kaynağı olarak üretken yatırımları gerçekleştirecek kurumların desteklenmesinde kullanılacaktır.

Tarım işçilerinin sosyal güvenliklerini sağlamada önemli bir unsur olan çalışma şartlarını düzenleyici Tarım İş Kanunu çıkarılacaktır. Buna dayalı olarak daimi ve geçici tarım işçileri için ihtiyarlık, analık, hastalık, iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortaları kurulacaktır.

İşsizlik sigortasının gerçekleştirilmesine çalışılacaktır. Bu sigortanın geliştirilmesinde memleketimizdeki işsizliğin sanayileşmiş toplumlardakından farklı özelliği gözönünde tutulacaktır.

Devlet Memurları Kanununda öngörülmüş olan sigorta hizmetleri gerçekleştirilecektir. Bu haklar, iktisadi devlet teşekkülleri, belediyeler ve özel idareler memurlarına da sağlanacaktır.

Sosyal Sigortalar uygulamasının işçi ve iş verene yüklediği işlemler azaltılacaktır. Geçmiş sigorta haklarının kaybolmasını önleyen bir takip sistemi kurulacaktır. Her kişiye, birden fazla yerde de çalışsa tek sigorta uygulanacaktır.

Ücretlilerin gelirlerini aile büyüklerine göre ayarlama yeterli olmıyan ve sınırlı ücretli grupları için uygulanan çocuk zamlarını aile ödenekleri haline getiren Devlet Memurları Kanunundaki imkanlar diğer ücretli gruplarını kapsıyacak biçimde artırılacaktır.

Sanayi işçilerinin karşılaştıkları iş kazaları ve meslek hastalıklarına maruz bulunan ve sayılan gittikçe artan orta ve yüksek teknik öğretim öğrencilerinin iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortalarından yararlanmaları sağlanacaktır.

Esnaf ve sanatkarlar, bağımsız çiftçiler, serbest meslekte çalışanların hastalık, ihtiyarlık ve ölüm hallerinde gelir güvenliklerini sağlamak için, uygulama şekil ve şartları araştırmalarla tespit edilecek ve kendi aralarındaki yardımlaşma ve dayanışma kuruluşlarından yararlanabilecek sosyal sigortalar kurulacaktır. Kurulan bu sigorta kurumları ilerde Sosyal Sigortalar Kurumunda birleştirilerek tek bir güvenlik sistemi içine alınacaktır.

c İSTİHDAM, İNSANGÜCÜ, EĞİTİM :

Sosyal Sigortaların Türkiye'de gün geçtikçe genişliyen bir uygulama alanı bulması, Sosyal Sigortalar Kurumunun kendisine verilmiş ve ilerde verilecek olan, görevlerinde nitelik ve nicelik bakımından artışlar olması nedeniyle mevcut personel yeni görevler için eğitilecektir. Bu alanda uzman eleman yetiştirilmesi için Üniversite ve yüksek okullarda sosyal güvenlik kürsüleri kurulacaktır.

d. FİNANSMAN YÖNÜNDEN :

Sigortaların kapsadığı risklerin genişlemesi sigortalanan grupların düşük gelirleri ve gelir sahibi olmıyanları da içine alacak biçimde artması nedeniyle işsizlik sigortası, tarım işçilerinin sigortalınması, teknik öğretimde okuyan gençliğin sigortalınmaları, gibi durumlarda Devlet, sigorta fonlarının finansmanına üçüncü taraf olarak katılacaktır.

SAĞLIK

1. İLKELER

a. Toplumun ruh ve beden sağlığı içinde yaşaması kalkınmanın amacıdır, öte yandan sağlık hizmeti yukarı seviyede bir iktisadi ve sosyal gelişmeye ulaşabilmek için de bir araçtır. İnsangücü, ruh ve beden sağlığı iyi olduğu oranda kalkınma çabasında verimli olabilir. İkinci Beş Yıllık Plan Döneminde halkın sağlık seviyesinin yükseltilmesi amacıyla sağlık standartları belirli bir seviyeye ulaştırılacak, sağlık personelinin ve hizmetlerinin yurt üzerinde halkın bu hizmetlerden eşit şekilde yararlanmasını gerçekleştirecek dengeli dağılımı sağlanacaktır.

b. Toplumun ruh ve beden sağlığının korunması, halkın sağlık hizmetlerinden yararlanma seviyesinin yükseltilmesi ve hasta olanlara eşit tıbbi bakım imkanları sağlanması geniş halk kitlelerine yönelmiş ve özellikle koruyucu hekimlik hizmetlerine ağırlık veren sosyalleştirme programlarıyla gerçekleştirilecektir. Sağlık hizmetlerinde sınırlı sayıda nüfusun yararlanabileceği tedavi edici hekimlik hizmetleri, koruyucu hekimlik hizmetlerini tamamlayıcı bir unsur olarak ele alınacak, evde ve ayakta tedavi usulü geliştirilecektir.

c. Çevre sağlığı şartlarının düzeltilmesi halkın sağlık konusunda eğitilmesi, bulaşıcı hastalıkların yok edilmesi, beslenme şartlarının geliştirilmesi, ana - çocuk sağlığı, okul sağlığı, gençlerin sağlığı, işçi sağlığı gibi konularda koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine öncelik verilecektir.

d. Sağlık hizmetlerinin birbiri ile tutarlı bir bütün olarak ve verimli şekilde uygulanabilmesini sağlamak, sağlık personelinin bölgeler arasında ve mesleğin çeşitli dallarında dengesiz dağılışının sağlık hizmetlerinin istenen ölçüde görülmesine yaptığı olumsuz etkiyi gidermek amacıyla sağlık hizmetleri tek elden yürütülecektir, özel teşebbüsün sağlık tesisleri yapması teşvik edilecektir.

e. Sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde verimliliği artırmak için doktor, yardımcı sağlık personeli oranındaki dengesizlikler giderilecek, sağlık tesislerinin belirli standartlar geliştirilerek asgari maliyette yapılması sağlanacaktır.

2. DURUM:

a. SAĞLIK TEŞKİLATI :

Devlet adına koruyucu ve tedavi edici hizmetleri yürütmek Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının görevidir. Ancak tedavi edici hizmetlere diğer bakanlıklar, İktisadi Devlet Teşekkülleri, Sosyal Sigortalar Kurumu, Tıp fakülteleri ve diğer özel kuruluşlar da katılmaktadırlar. Halk sağlığı ile ilgili hizmetler tümü ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının sorumluluğunda olup belediye ve özel idareler de bu hizmetin yürütülmesinde rol oynamaktadır.

1963 - 1966 döneminde sağlık teşkilâtında gelişme olmuş, sosyalleştirilen bölgelerde sağlık ocaktan, saflık grup başkanlıkları kurulmuş, bölge lâboratuvarları, bölge hastaneleri, depo ve tamirhaneler yapımına başlanmıştır.

Sosyalleştirmenin henüz uygulanmadığı yörelerde mevcut saflık personeli ile bir program içerisinde köylünün katkısını da sağlayarak sağlık hizmetlerini birleştirme (entegrasyon) çalışmalarına başlanmıştır. Sosyalleştirmeye geçişi kolaylaştıran bu birleştirme çalışmalarındaki üniteler sağlık şube, ocak ve istasyonlarından meydana gelmektedir.

Birinci Beş Yıllık Planda kamu sektörüne ait sağlık hizmetlerinin (Milli Savunma Bakanlığının özel nitelikteki hizmetleri hariç) tek elden yürütülmesi öngörülmüşse de bu husus gerçekleşmemiştir. Çeşitli kuruluşlara bazu sağlık kurumlarında değişik personel ve malzeme standartları ve farklı ccret politikası uygulanmaktadır.

b. SAĞLIK PERSONELİ

Yurdumuzda sağlık personelinin sayı bakımından yetersiz olması ve yurt düzeyinde dengesiz dağılımı saflık hizmetlerinde beklenen gelişmeyi engellemektedir.

Sağlık personeli sayısı Tablo 108 de, hekimlerin yurt üzerinde dağılımı Tablo 109 da gösterilmiştir.

TABLO : 108 — Sağlık Personeli sayısı (1966)

Personel	Sayı (1)	(Bin kişi)
		Bir personele düşen nüfus miktarı (2)
Hekim	10,2	2,9
Diş hekimi	2,1	15,0
Eczacı	1,9	16,6
Hemşire ve hemşire yardımcısı	5,0	8,4
Sağlık memuru	0,2	6,2
Ebe	5,0	6,5

Kaynak: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirildiği bölgelerde dengeyi sağlamak yönünden çabalara girişildiği halde, hekimlerin büyük il merkezlerinde toplanmaları önlenememiş ve dengesizlik devam etmiştir. Nüfus yoğunluğu yönünden eşit olan bölgelerde hekim oranı ve hekim başına düşen nüfus büyük farklıklar göstermektedir.

TABLO : 109 — Hekimlerin Yurt Üzerinde Dağılımı (1966)

Sağhk bölgeleri	Bölge nüfusunun toplanı nüfusa oranı %	Hekim sayısı	Bir hekime dttşen nüfus	iller
I. Bölge	10,1	4 651	701	Kırklareli, Edirne, İstanbul, Tekirdağ.
II. Bölge	5,7	365	4 981	Kocaeli, Zonguldak, Bolu, Sakarya.
III. Bölge	5,3	352	5 220	Bursa, Çanakkale, Balıkesir.
IV. Bölge	10,5	1 326	2 552	Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla.
V. Bölge	5,2	258	6 477	Bilecik, Eskişehir, Kütahya, Uşak, Afyon.
VI. Bölge	3,0	185	5 253	İsparta, Burdur, Antalya,
VII. Bölge	10,1	1 658	1 964	Kastamonu, Çankırı, Ankara, Kırşehir, Yozgat, Nevşehir.
VIII. Bölge	4,7	181	8 414	Konya, Niğde.
IX. Bölge	7,4	240	9 957	Samsun, Sinop, Çorum, Amasya, Ordu.
X. Bölge	5,5	203	8 713	Tokat, Sivas, Kayseri.
XI. Bölge	9,2	593	4 989	Maraş, Adana, İçel, Gaziantep, Hatay.
XII. Bölge	5,6	159	11 415	Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Gümüşhane.
XIII. Bölge	4,4	146	9 484	Bingöl, Tunceli, Elazığ, Malatya, Adıyaman.
XIV. Bölge	5,0	254	6 429	Diyarbakır, Siirt, Mardin, Urfa.
XV. Bölge	5,5	886	4 601	Kars, Ağrı, Erzurum, Erzincan.
XVI. Bölge	2,3	125	5 855	Muş, Bitlis, Van, Hakkari.

Diğer bir dengesizlik pratisyen hekim ile mütehassıs hekim sayısı arasında belirmektedir. Koruyucu sağlık hizmetlerinin yürütülmesi için gerekli pratisyen hekim sayısı azdır. Buna oranla mütehassıs hekim sayısı fazladır. Mevcut hekimlerin yüzde 60,3 ü mütehassıs, yüzde 39,7 si pratisyendir. Sağlık İnsangüctü sağlanmasında karşılaşılan büyük sorunlardan birisi de hekimlerin yabancı ülkelere gidip yerleşmesidir. Yalnız tıp eğitimi süresinde Devlete maliyeti 400 000 TL. civarında olan bir hekimin yurt dışına gitmesi önemli bir kayıptır. Bugün hekimlerimizin yaklaşık olarak yüzde 30 u dış ülkelerde bulunmaktadır.

Yurdumuzda yardımcı sağlık personeli de ayrıca yetersizdir, istenen standartta, bir hekime 2 hemşire düşerken Türkiye'de bir hekime 0,44 hemşire düşmektedir. Bu durum bazı yerlerde hekimlerin yardımcı sağlık personelinin görevlerini üzerlerine almalarına yol açmaktadır. Yapılan araştırmalara göre Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı hastanelerde 50 yatağa. Sosyal Sigortalar Kurumu hastanelerinde 35 yatağa, özel sektöre ait hastanelerde 65 yatağa bir hemşire düşmektedir. Batı memleketlerinde bu oranın 2,5 yatağa bir hemşire olduğu göz önünde tutulursa bu eksikliğin önemi ortaya çıkmaktadır.

c. SAĞLIK KURUMLARI:

(1) Sağlık ocakları:

Sosyalleştirme programı 1967 sonunda 23 ili kapsamış olacaktır, Programın uygulanmasında çeşitli nedenlerle geri kalmalar olmuştur. Sağlık ocakları yapımı tablo 110 da gösterilmiştir.

TABLO : 110 — Sağlık Ocakları Yapımı (1963 - 1967)

Yıllar	Plan	Yıllık program	Plan yıllık program farkı	S.S.Y.B. programı	Plan S.S.Y.B. programı farkı	Yıllık program S.S.Y.B. farkı	Gerçekleşme [1]
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1963	300	200	— 100	173	— 127	— 27	19
1964	300	276	— 24	270	— 30	— 6	169
1969	300	141	— 159	141	— 159	0	426
1966	300	221	— 79	259	— 41	+ 38	561
1967	300	52	— 248	205	— 95	+ 153	

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

[1] Getçekleşme yapımı tamamlanan sağlık ocaklarının sayısını toplam olarak göstermektedir.

Sağlık ocaklarının yapımı ile ilgili çeşitli sorunlar vardır. Ocakların yapıldığı yerlerde yol, içme suyu, haberleşme gibi alt yapı hizmetleri genellikle sağlanamamıştır.

Ocaklar bulunduktan yerlerin iklim şartlarına uygun olarak inşa edilmemiştir. Arsa bulmakta çekilen zorluk nedeniyle ocakların köy dışına yapılması hizmetin görülmesini güçleştirmektedir, inşa maliyetleri her yıl fiyat artışlarıyla açıklanamıyacak derecede

farklılıklar göstermiştir. Sağlık ocaklarının hizmetlerini destekliyen sağlık evlerinin kiralanması ve halk katkısıyla yapılması sınırlı bağan sağlamıştır.

(2) *Tedavi kurumları :*

1965 yılında yurdumuzda yatak sayısı 70 830 dur ve onbin kişiye 22,6 yatak düşmektedir. Bütçelerle alınan cari harcama «denekleri yetersiz, yataklı tedavi kurumlarının yurt düzeyindeki dağılımı dengesiz olduğundan, bazı yerlerde ihtiyacın üstünde büyük kuruluşlar bulunduğu ve mütehasıs hekim gönderilemediğinden mevcut yataklardan tam olarak yararlanılamamaktadır. Hasta yataklarının iller arasında dağılımı Tablo 111 de gösterilmiştir.

Personel, malzeme kadrolarında ve hastane yapımında standardizas-yon olmaması sonucu tedavi edici hizmetlerle uğraşan çeşitli kuruluşlarda hasta yatağı ve tedavi hizmeti harcamaları farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların ortadan kalkmasını sağlayacak tek elden idare sistemi ve modern anlamda hastane işletmeciliği henüz gerçekleşmemiştir.

TABLO: 111 — Hasta Yatağıdarıtn İtter Arasında dağıUtmt (1965)

10 000 nüfusa düşen yatak sayısı (1)	İl sayısı (2)
1-10	28
11-20	29
21-30	5
31-40	1
41-50	3
50 den fazla	1

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

(3) *Diğer Sağlık kurumları :*

Sağlık laboratuvarlarının gerektiği şekilde gelişmemiş olması koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini olumsuz yönden etkilemekte, ve niteliklerini düşürmektedir. Gerek sağlık personeli gerekse yardımcı sağlık personeli yetiştiren sağlık okulları öğretim üyesi, bina ve teçhizat sıkıntısı çekmektedirler. Sağlık eğitiminde koruyucu hekimliğe yönelen sağlık politikasının gereklerini aksettiren önemli bir değişme olmamıştır. Hekimlik eğitiminin yetersizliği ihtisasa yönelmeye yol açmaktadır. Sağlık hizmetlerinde çalışan personelin hizmet içi eğitimleri yeterli bir duruma erişmemiştir.

d. SAĞLIK PROGRAMLARI :

(1) *Sosyalleştirme programları:*

Türkiye'de nüfusun dağılımı ve yerleşme özelliklerine göre halkın sağlığı yeterli bir hizmetin halka göttrulmesiyle sağlanabileceğinden, Bağılık ocaklarının kuruluş sistemi ve çalışma esasları Türkiye için en iyi uygulama metodudur. Böylece halkın sağlık sorunları

koruyucu hekimliğe ağırlık verip tedavi hekimliğini de sağlayarak giderilmekte, hastalar kısa zamanda sağlık kurumlarına ulaştırılabilmekte, hizmetin niteliği yükselmekte ve sağlık personeli gezi kalmış bölgelerin kalkınmasında doğrudan doğruya rol almak imkânını bulmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin tek elden toplanmasındaki gecikme, belirli bir sağlık personeli ve ücret politikasının uygulanmaması nedeniyle yoksunluk bölgelerinin çekiciliğini kaybetmesi sosyalleştirme programlarının yavaşlamasının sebeplerindedir. Öte yandan sosyalleştirme hizmetleriyle birlikte götürülmesi zorunlu olan altyapı hizmetlerinin gerçekleşmemesi yoksunluk bölgelerinde hizmet gören sağlık personelinin zor durumda bırakmıştır.

(2) *Çevre sağlığı hizmetleri:*

Köylük yörelerde çevre sağlığı şartlarının düzeltilmesinde belirli bir gelişme yoktur. Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirildiği ve birleştirildiği bölgelerde halka sağlık eğitimi yolu ile çevre sağlığı şartlarının iyileştirilmesine çalışılmakta ve bu yönde gelişmeler olmaktadır. Çevre sağlığı çeşitli kurumlar arasında işbirliği gerektiren bir konudur, işbirliği yapılmadığı durumlarda çalışmalar yetersiz kalmaktadır.

(3) *Bulaşıcı hastalıklarla savaş:*

Yurdumuzda veremli sayısı 750 000 civarında olup bu sayı nüfusun yüzde 2,5 unu teşkil etmektedir. Bu hastaların yüzde 80 ni çalışma çağında bulunmaktadır. Ancak yüzde 17 si dispanserler tarafından kontrol altına alınmıştır. Dağlık bölgelerde ve köylük yörelerde tarama hizmetlerinin yeteri derecede yapılamaması sonucu son yıllarda sıtmada önemli bir azalma olmamıştır. Diğer bulaşıcı hastalıklarla savaş, ocaklar tarafından ocak olmıyan yerlerde özel kuruluşlar, dispanserler ve hastaneler tarafından yürütülmektedir. Bu arada «geri ülkeler hastalığı» diye tanımlanan bağırsak hastalıkları önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Bu hastalıklarla savaş çevre sağlığı şartlarının düzeltilmesiyle başarıya ulaşabilecektir.

(4) *Halk için sağlık eğitimi:*

Sağlık seviyesinin yükseltilmesi halkın sağlık konusunda eğitimiyle gerçekleşebilir. Sağlık eğitimi alanında yurdumuzda çeşitli kuruluşlar faaliyette bulunmaktadır. Bu faaliyetler dağınık çalışmalar durumundadır.

(5) *Ana-çocuk sağlığı:*

Doğum ve gebelikte anne ölüm oranları yüksektir. Fena bakım, bulaşıcı hastalıklar ve beslenme bozukluğu gibi nedenlerle Türkiye'de çocuk ölümleri de fazladır. Ana, çocuk sağlığı hizmetleri, eleman azlığı ve sınırlı imkanlar yüzünden yeterli değildir. Sorumlu kuruluşlar arasında yeterli işbirliği yoktur.

(6) *İşçi sağlığı:*

Tarım sektöründe çalışanların sağlık durumları korunmuş değildir. Tarım dışı sektörlerde çalışan işçiler yürürlükteki kanunlardan yararlanmaktadırlar. Sağlanan hizmet

tedavi edici nitelikte olup, koruyucu hizmet sınırlıdır. Sanayinin yarattığı çevre sağlığı problemleri, İş yerinde sağlık şartlarının sağlanması gibi problemler çözüm beklemektedir.

(7) *Ruh sağlığı:*

Ruh sağlığı merkezlerinin sayısı yetersizdir, mevcut hastanelerin modern teşhis ve tedavi araçları bu alandaki milletlerarası gelişmelerin eriştiği seviyede değildir. Personel ihtiyacı büyüktür.

(8) *Beslenme ve besin kontrolü :*

Yurdumuzda eksik beslenmenin yanısıra yanlış beslenme yaygındır, insan başına alınan günlük kalori normale yakın olmasına rağmen bu kaloriyi sağlayan hayvansal ve bitkisel gıdalar arasında dengesizlik vardır. Besin maddelerinin kontrolü Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, belediyeler, Gümrük ve Tekel, Ticaret Bakanlıkları tarafından yapılmaktadır, ilgili kuruluşlar hizmeti ele alacak personel ve teşkilattan yoksundur. Özellikle kontrollann yeterli bir şekilde yapılmasını mümkün kılacak lâboratuvarlar mevcut değildir.

(9) *İlaç kontrolü ve sağlık malzemesi bakımı:*

Halk sağlığı ve yurt ekonomisi yönünden önemi olan ilaç kontrolü Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından fiyat ve nitelik bakımından yapılmaktadır. Ancak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında bu kontrolü gereği gibi yürütecek bir organın bulunmaması, bu konuda eleman eksikliği ilaçlardaki hammadde miktarlarını azaltarak yapılan rekabetlerde kontrol imkanını ortadan kaldırmaktadır, öte yandan özellikle sosyalleştirme programları ile ilişkili olarak sağlık malzemesinin standartlarının ve stok sistemlerinin geliştirilmesi gereklidir.

(10) *Sağlık yapıları:*

Sağlık yapılan standartlarının tespit edilmemiş olması her cins sağlık yapısında sağlanabilecek önemli tasarruflara engel olmaktadır. Yapının sahibi olan kurumların farklı tutumları ve bölgesel farklılıklar sağlık yapılan İnşaatlarında çeşitli maliyetler ortaya çıkarmaktadır. Köy sağlık ocakları maliyeti 160 bin T.L. dan 290 bin TL. ye, yatak maliyetleri 20 bin T.L. dan 81 bin T.L. ye kadar değişmektedir.

9. GELİŞMELER VS SEÇİLEN HEDEFLER :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yukarıda açıklanan ilkelerin ışığında çeşitli politikalar yürütülecek ve yapılacak yatırımlarla aşağıda açıklanan hedefler gerçekleştirilecektir. 1972 yılında 10 000 kişiye 25 yatak sayısı gerçekleştirilecek sayıda yıllık yatak artışı sağlanacaktır.

Sosyalleştirme programları yılda 300 ocak açılarak devam edecektir. Özellikle programa katılan hekimlere bir münavebe imkanı vermek amacıyla her yıl Batı bölgelerinde belirli oranda ocak yapılarak sosyalleştirme uygulamasına devam edilecektir. Diğer hedefler Tablo 112 de gösterilmiştir.

TABLO : 112 — Sağlık Alanında Varılacak Hedefler (1968 - 1972);

Sağlık kurumları	1967 –	1968	1969	1970	1971	1972
	St [1]	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Sağlık ocakları	800	1 100	1 400	1 700	2 000	2 300
Sağlık evleri	160	1 430	2 800	4 120	5 440	6 760
Sıtma eradikasyon şubeleri	334	334	334	334	334	334
Verem savaş:						
— BCG Retest ekibi	10	10	10	10	10	10
— BCĞ aşısı ekibi	100	105	110	115	120	120
— Dispanserler	157	160	165	170	180	190
— Gezici tedavi ekibi	75	80	85	95	105	115
— Gezici röntgen	10	15	20	25	30	35
Trahom savaş dispanserleri	41	41	41	41	41	41
Cüzzam savaş dispanserleri	11	11	11	11	11	11
Ruh sağlığı dispanserleri	8	8	10	12	14	16
Hıfzısıhha Enstitüleri						
— Merkez Hıfzısıhha Enst.	1	1	1	1	1	1
— Bölge Hıfzısıhha Enstitüsü	4	5	7	9	11	13
"Depo ve Tamirhaneler						
— Anadepo ve tamirhane	2	3	3	3	3	3
— Bölge depo ve tamirhane	3	5	7	9	11	13
Yataklı tedavi kurumları (Yatak sayısı) :						
— Sağlık ve Sos. Yar. Bak	43 000	44 900	16 800	48 700	50 600	52 500
— Sosyal Sigortalar Kuru	6 000	6 600	7 400	8 000	8 800	9 600
— Diğer kamu kuruluşları	22 300	22 700	13 100	23 800	24 500	25 400
— Özel sektör	4 600	4 900	5 200	5 500	5 800	6 000
Toplam	75 900	79 100	32 500	36 000	89 700	93 500-

[1] 1967 sonunda gerçekleşmesi beklenen hedefler

Kaynak: DPT çalışmaları.

4. YATIRIMLAR:

Sağlık programlanma gelişmesi için gerekli yatırımlar Tablo 113 de görülmektedir.

TABLO : 113 — Sağlık Yatırımları (1968-1972)

(Milyon T. L.)

	1968	1969	1970	1971	1972	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Sağlık ocakları	66	66	66	66	66	330
Sağlık evleri	64,7	64,7	64,7	64,7	64,7	323,5
Yataklı tedavi kurumları	333,4	236,4	205,2	154,6	153,8	1 083,4
Halk sağlığı programları	58,8	50,8	51,3	51,3	50,9	263,1
Toplam	522,9	417,9	387,2	336,6	335,4	2000,0

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

5. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

(1) Tek bir sağlık sigortası tatbikatına geçişi kolaylaştırmak amacıyla ve bu tatbikata geçinceye kadar kamu sektörüne alt sağlık tesislerinde (Milli Savunma Bakanlığı özel tesisleri hariç) iyi bir koordinasyon sağlanacaktır.

Tedavi Kurumları Koordinasyon kurulu kurulacaktır. Bu tesislerin kuruluş yerleri, yeni kapasite ilâveleri, yapı, malzeme ve bakım standartları, personel kadro ve ücretleri, tesislerin ahenkli bir tarzda kullanılması için takip edilecek genel politika Sağlık ve Sosyal Tardım Bakanlığınca tespit edilecektir. Bu politikanın uygulanmasında bu tesislerden halen istifade edenlerin ihtiyaçları öncelikle dikkate alınacaktır. Bur suretle kamu sektörü sağlık tesisleri kapasitesinden tam bir şekilde yararlanılması sağlanacaktır.

(2) Sosyalleştirme faaliyetlerinin yürütülmesi için bu bölgelere götürülmesi zorunlu olan alt yapı hizmetleri belirli programlar içinde sağlık yatırımlarından önce tamamlanacak ve alt yapı yatırımlarının önceliği buna göre verilecektir, ilgili yatırım programlarında bu amaçla ayrılan yattnm belirtilecektir, ilgili kuruluşlar arasında devamlı bir işbirliği sağlanacaktır.

(3) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde hizmetin yeterli şekilde yürütülmesini ve denetimini sağlamak için çeşitli çevre sağlığı, konularında, laboratuvar hizmetlerinde, halk sağlığı eğitiminde, ruh sağlığı hizmetlerinde, gıda kontrolü hizmetlerinde sorumlu organlar kurulacaktır. Sağlık hizmetlerinin ve taleplerinin ekonomik ve soayal alanda, değerlendirilmesi ve denetimi çalışmalarına önem verilecektir.

(4) Laboratuvarların çalışmaları belirli standartlara bağlanacak, bölge laboratuvarları, köylerdeki hastalıkları meydana çıkarmak için gezici laboratuvar birimleriyle donatılacaktır. Mevcut ilaç kontrol laboratuvarlarıun kapasitesinden yararlanacak bir "Devlet İlaç Kontrol Enstitüsü" kurulacaktır.

(5) Yardımcı sağlık personeline ve halka verilecek sağlık eğitiminin uygulama esaslarını tespit edecek, ilgili araştırmaları yapacak ve hizmet içi eğitim sağlayacak bir «Halk Sağlığı Eğitimi Enstitüsü» kurulacaktır.

{6) Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesinde doğu illerinden başlayan uygulama devam edecek, sağlık hizmetleri seviyesi düşük olan iller bu öncelikle ele alınacak ve bu programda çalışan hekimlere bir rotasyon imkanı sağlamak için yapılan ocakların her yıl yüzde 15 i Batı bölgelerine yapılarak program bu yörelere de uzatılacaktır.

(7) Sağlık ocakları çeşitli sağlık programlarının ayakta ve evde tedavi hizmetleri şeklinde uygulandığı .birimlerdir. Ocaklarla yataklı tedavi kurumları ve dispanserler arasında işbirliği yapılması sağlanacaktır.

(8) Tedavi hizmetlerinin genişlemesinde özel teşebbüsün gelişmesi önemlidir ve desteklenecektir. Ancak personel ve hizmet standartları bakımından genel sağlık programlarını aksatmayacak bir düzen kurulacaktır.

(9) Az döviz sarfi ile ihtiyacı karşılayacak ilaç temini için yurdumuzdaki yerli sermaye ile kurulan fabrika ve laboratuvarlar desteklenecek, yabancı sermaye ile yerli sermaye

arasındaki eşitsizlikler giderilecektir.

(10) İlaçların içindeki hammadde miktarlarında farklar yaparak rekabete girilmesi ve sağlıkla ilgili konuda kitleye ticari tanıtımlar yapılması önlenecektir. Haç fiyatları maliyet esasına göre tespit edilecektir.

(11) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasında önemli rol oynayan gevre sağlığı şartlarının iyileştirilmesi, hastalıkların kontrolü için ası kampanyalarının yürütülmesi ve ası üretimi ile ilgili kuruluşlar arasında işbirliği sağlanacaktır.

(12) Besin maddelerinin kontrolü ile ilgili mevzuat günün şartlarına uygun olarak değiştirilecektir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, bu konuda yetersiz kalan çalışmaları destekliyecek ve ilgili kuruluşlar arasında bu amaçla işbirliği sağlayacaktır.

(13) İşçi sağlığında koruyucu hizmetlere, eğitime ve tanıtmaya öncelik verilecek; işyerlerinin sağlık şartları ile ilgili sorunlarda Çalışma ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı işbirliği yapacaklardır.

(14) Ruh sağlığı kuruluşlarının sayıca ve nitelikçe yeterli duruma getirilmesi amacıyla, bu yöndeki çalışmalar artırılacaktır.

b. İSTİHDAM, EĞİTİM VE İNSANGÜCÜ :

(1) Mevcut tıp fakültelerinin çalışmaları arasında ilişki kurmak ve sağlık eğitimi standartlarını tespit etmek için fakülteler arasında ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının da katıldığı bir kurul kurulacaktır.

(2) Sağlık öğretiminde ilerde ihtiyaç duyulacak hekim sayısını karşılamak için insangücü hedeflerine göre ek kapasiteler yaratılacaktır. Bu kapasitelerin yaratılmasında büyük merkezlerdeki eğitim potansiyelinden yararlanılacak, gereken öğretici personelin eğitimine önceki yıllarda başlanacak, yer seçiminde sağlık personelinin bölgeler arasında dengeli dağılımını kolaylaştıracak hususlar gözönetinde bulundurulacaktır.

(3) Sağlık politikasının ilkelerine uygun olarak sağlık eğitimiyle ilgili bütün kurumlarda toplum sağlığı konularına önem verilmesi teşvik edilecek ve sağlanacaktır. Sağlık eğitiminde pratisyen hekim ihtiyacının karşılanmasına yardım edecek olan değişiklikler yapılacaktır. Tıp Fakültesi sonunda «Intern» dönemi zorunlu kılınacaktır.

(4) Tıpdaki yeni gelişmelerle ilgili olarak hekimlerin görgü ve bilgi kazanmalarını sağlamak üzere- hekim istihdam eden çeşitli kuruluşlar hizmet içi eğitim sağlamakla yükümlü olacaklardır.

(5) Sağlık personeli yetiştiren özel okulların açılmasında bu okulların denetimi sağlanarak Devlet okullarındaki standardın altına düşülmesi önlenecektir.

(6) Hekim istihdam eden çeşitli kurumların farklı ücret uygulamalarını önliyecek, hekimlerin yurt düzeyinde dengeli dağılımını sağlayacak bir personel ve ücret politikası uygulanacaktır.

(7) Yoksunluk bölgelerinde çalışmanın maddi yönden çekiciliği korunacak, bu bölgelerde çalışanlara mesleklerinde ve diğer hizmetlerde avantajlar ve rotasyon imkanları sağlanacaktır. Tam gün çalışma ve sosyalleştirme programlarının uygulanmasını engelliyen hukuki güçlükler kaldırılacaktır.

(8) Çevre sağlığı şartlarının iyileştirilmesini sağlamak amacıyla sağlık mühendisi ve çevre sağlığı teknisyeni gibi teknik personelin yetiştirilmesine önem verilecektir.

(9) Sağlık hizmetlerinin gelişmesinde tıp fakültelerinin toplum içinde eğitim ve araştırma yapmaları hususu ele alınacak, bu çabalar desteklenecek ve tıp fakülteleri ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının işbirliğine önem verilerek bu işbirliğinin her alanda gelişmesi sağlanacaktır.

c. FİNANSMAN VE YATIRIMLAR :

(1) Tedavi kurumlarında döner sermaye hizmetin geliştirilmesinde yararlanılacak bir kaynak olarak geliştirilecektir. Bu amaçla alınan Ücretler, sosyal adalet ilkesine uygun bir asgari hizmet seviyesinin üstündeki hizmetlerden sağlanacaktır.

(2) Önemli bir sosyal güvenlik hizmeti ve sağlık harcamalarının finansmanı için bir kaynak olarak genel bir sağlık sigortasının kurulmasına kademeli olarak başlanacaktır.

(3) Sağlık tesislerinin inşaat maliyetlerindeki büyük farklılıkları gidermek ve yurt gerçeklerine uygun, lüksten kaçan fakat hizmetin yapılmasını tam olarak sağlayan bir anlayış içindeki yapılarında Tablo 114 deki maliyet standartları uygulanacaktır.

TABLO : 114 — Sağlık Tesisleri Maliyetleri Tavanlar*

	<u>Azami alan (M²)</u>	<u>Azami toplam maliyet T. L.</u>
	(1)	(2)
Sağlık ocakları :		
Şehir tipi (Azami büyüklük)	300	130 000
Şehir tipi (Asgari büyüklük)	240	100 000
Köy tipi	130	60 000
Lojmanlar:		
(Azami büyüklük)	160	70 000
(Asgari büyüklük)	100	40 000
Sağlık evleri	80	40 000
Hastaneler (Yatak basma)	60	25 000

(3) Sağlık evlerinin halk tarafından sağlanması esastır. Halkın gönüllü katılımı teşvik edilecek, ancak imkanları çok sınırlı köylerde bu evler Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca yaptırılacaktır. Yapı malzemesinin bölgeden en ucuza «ağlanacak nitelikte obuası gözetilecektir.

AİLE PLANLAMASI

I. İLKELER :

a. Ana çocuk sağlığını korumak, nüfusun yapısını iyileştirmek, nüfus artış hızının iktisadi, gelişme üzerindeki baskısını azaltmak amacıyla aile planlaması programları yürütülecektir.

b. Devlet, belirli sayıdan çok çocuk sahibi olmak istemiyen fakat bilgisizlik veya imkansızlık nedeni ile bunu sağlayamayanlara istedikleri zamanda ve sayıda çocuk sahibi olmaları için gebeliği önleyici bilgi verecek, ilaç ve araç yardımı yapacaktır.

c. Aile planlaması çalışmaları, halka bu konuda eğitim verilmesi ve tıbbi uygulamalar şeklinde devam edecek, bu çalışmaların bütün yurtda küçük yerleşme birimlerine kadar yayılması sağlanacaktır.

2. DURUM:

a. *BORUNUN TANITILMASI :*

Milli gelirin artmasına rağmen, kişi başına gelirin istenen seviyeye ulaşamamasına, fazla doğumlar sonucu tüketici nüfusun iktisaden faal nüfus aleyhine gelişmesine iktisadi gelişim için gerekli tasarrufun sağlanamamasına, ailenin gücünü aşan sayıda çocuk sahibi olmanın ailede ve sosyal hayatta sorunlar yaratmasına, özellikle çocuk düşürmek için ana sağlığını yıpratıcı ve hayatı kaybettiren yollara başvurulmasına sebep olan faktörleri ortadan kaldıran, nüfus artış hızını azaltan, ailelerin istedikleri zaman ve sayıda çocuk sahibi olmalarını mümkün kılan bir aile planlaması politikası benimsenmiştir. Bu politikaya uygun olarak çıkartılan «Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun» un getirdiği esaslara göre doğum kontrolü gebeliği önleyici tedbirlerle sağlanacak, tıbbi zorunluluklar dışında gebelik sona erdirilmeyecektir.

Nüfusumuzun yaklaşık olarak yüzde 70 inin köylerde yaşaması ve okur - yazar oranının düşük olması aile planlaması programının uygulamasını sınırlandırmaktadır. Şehirlerde okur-yazar oranının ve eğitim seviyesinin yüksek olması nedeniyle, sosyal ortam aile planlaması kavramının kolaylıkla yayılmasına elverişlidir. Bu bakımdan doğurganlığın yüksek olduğu ve sağlık hizmetlerinden yoksun olan köylük yerlerde halka verilen eğitimin yoğunlaştırılması gerekmektedir.

Aile planlaması programlarının yöneltildiği çevrelerin sosyal nitelikleri gözönünde tutularak hazırlanması gereklidir. Gebeliği önleyici metotlar arasında uygun bir seçim programın başarısında büyük rol oynamaktadır. Basit metotların seçilip, kitleye öğretilmesine çalışılırken, kliniklerdeki araştırmalarla değişik iktisadi ve sosyal gruplar için en elverişli metotların tespiti, ilaç ve araçların denenmesi zorunludur. Aile planlaması programlarının sosyal gelişmenin ışığı altında devamlı olarak göstergelere göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bütün bu programları yürütmek amacıyla yaygın bir teşkilatlanmaya ihtiyaç vardır. Mevcut sağlık tesisleri bu programa katılmaktadır. Asıl güçlük bu hizmetlerin ulaşamadığı yörelerde kendini göstermektedir. Eğitim faaliyetlerinde köylüyü eğiten ve hizmet götüren çeşitli kuruluşların işbirliği ve gezici ekiplerin çalışmaları faydalı olabilecektir. Aile planlaması uygulaması için hazırlıklar yapılmış, merkez teşkilatı kurulmuştur. Bu kuruluş Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı bir genel müdürlük, uygulamada kullanılacak araç ve ilâçları incelemekle görevli ilmi komite ve ilgili bakanlık temsilcilerinden kurulu çalışma komitesinden meydana gelmektedir. Bu teşkilatın yurdun tümüne yayılacak kollar henüz kurulmamıştır. Uygulama yönünden il ve ilçe merkezlerindeki mevcut kliniklerden ve Ana Çocuk Sağlığı Merkezlerinden yararlanılmaktadır. Bu yerlerde açılan kliniklerin sayısı 204 ü bulmuştur. Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirildiği ve birleştirildiği bölgelerde sağlık ocaklarından yararlanılmakta ve büyük başarı elde edilmektedir. 1966 yılı sonuna kadar 38 bin kadına gebeliği önleyici araç takılmıştır. Gebeliği önleyici ilâç olarak korunan ve eğitim görenlerle birlikte 1966 yılında 80 bin kadına aile planlaması hizmetinin ulaştırıldığı söylenebilir. Aile planlamasında kullanılan ilâç ve araçların yurt içinde yapılması fayda sağlamaktadır.

Gezici ekiplerin yeter sayıda olmaması, diğer köylük bölgelere ulaşamaması programın gelişmesini sınırlamaktadır. Uygulama sonuçlarına göre kliniklerin şehirlerde veya ilçe merkezlerinde bulunmasına rağmen başvuran kadınların yüzde 45 inin köylük yörelerden gelmesi, bu bölgelere hizmet götürüldüğü zaman daha olumlu sonuçlara ulaşılacağını ortaya çıkarmaktadır

1966 yılında kliniklere başvuranlar üzerinde yapılan incelemelere göre büyük şehirlerde az çocuklu, küçük şehirlerde üç ve daha fazla çocuğu bulunan kadınların kliniğe başvurduğu, kliniğe başvuran kadınların yüzde 58 inin okuma yazma bilmediği, ailelerinin ortalama gelirinin 500 T.L. olduğu, aile reislerinin çoğunluğunun memur, işçi, çiftçi, esnaf ve sanatkâr gibi meslek mensubu' bulunduğu, şehirlerde aile planlama-sının genç yaşlarda, kırsal bölgelerde ise daha ileri yaşlarda uygulanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara göre aile planlaması programları yeni bir çocuğun aileye yük olacağı durumlarda sınırlı gelirli gruplara yönelerek ve zorlayıcı olmadan ihtiyaç hissedildiği zaman başvurularak amaçlarına uygun bir gelişme geçirmektedir.

3. HEDEFLER VE YATIRIMLAR :

a. Aile planlaması programlarıyla doğurganlık çağındaki kadınların her yıl yüzde 5 ine ulaşılması hedef olacaktır. 1972 ye kadar 2 milyon civarında kadına bu hizmet sağlanacaktır.

İl ve İlçe merkezlerinde mevcut sağlık tesislerinden ve sağlık ocaklarından yararlanıldığından, aile planlaması yatırımları gezici ekipler teşkilini ve araştırma harcamalarını kapsamaktadır.

Milletlerarası karşılaştırmalarla aile planlaması harcamaları kişi başına 0,5 T.L. olarak kabul edilmiştir. Buna göre toplam harcamalar yıllara göre 1968 de 15 milyon TL. dan 1972 de 17 milyon T.L. ya yükselmektedir.

4. TEDBİRLER:

o. ORGANİZASYON:

(1) Sağlık müdürlüklerinde ana çocuk sağlığı hizmetiyle aile planlaması programları birleştirilecek ve sorumlu başkanlık kurularak hizmetin yurt düzeyine yayılması sağlanacaktır.

(2) Özel kuruluşların büyük işyerlerinin aile planlaması konusunda uygulamalara katılmaları desteklenecektir.

(3) Aile planlaması uygulamaları sağlık ve sosyal yönü ile devamlı olarak, araştırmaların ve izlemelerinin ışığında yürütülecek, en uygun metotlar geliştirilecektir.

(4) Halka aile planlaması konusunda eğitim verilirken çeşitli gebeliği önleme metotları tanıtılarak kişilere istediği metodu seçme imkanı verilecektir.

(5) Aile planlaması programının yürütülmesinde ü ve ilçe merkezlerinde bulunan sağlık tesislerinden, sağlık ocaklarından, bu tesislerden yoksun bölgelerde gezici ekiplerden yararlanılacaktır.

(6) Halkın aile planlaması konusunda uyarılmasında köye hizmet götürme çeşitli kuruluşlar arasında işbirliği yapılacaktır; halk eğitimi için kitle haberleşme araçlarından, mahalli kademedeki kamu personelinden yararlanılacaktır. Orduda ve okullarda nüfus artışı ve aile planlaması konularında eğitim verilecektir.

(7) Gebeliği önleyici ilaç ve araçların kalite ve emniyet standartlarının tespiti ve satılan malların standartlara uygunluğunun sağlanmasından Devlet İlaç Kontrol Enstitüsü sorumlu bulunacak, enstitü kuruluncaya kadar bu görev Hıfzısıhha Enstitüsü tarafından yürütülecektir.

(8) İlaç ve araçların fiyatlarının halkın satınalma gücüne uygun olması sağlanacak bunlar yoksul kişilere bedava dağıtılacaktır.

b. İNSANGÜCÜ VE EĞİTİM :

Aile planlaması programlarının yürütülmesinde mevcut sağlık elemanları kullanılacak, ilgili elemanların eğitiminde hizmet içi kurslardan ve her seviyedeki sağlık personeli yetiştiren eğitim kuruluşlarının programlarından yararlanılacaktır.

SOSYAL REFAH HİZMETLERİ

1. İLKELER :

a. Sanayileşme ve modernleşme ile ortaya çıkan ve sosyal sigortalarla karşılanamayan sosyal güvenlik ihtiyaçları sosyal refah hizmetleri ile karşılanacaktır.

b) Bu hizmetlerin yürütülmesinde merkezi idarenin düzenleyici, yol gösterici, destekleyici rolü esastır. Bununla birlikte merkezi idare ile mahalli idarelerin, ve konunun beşeri ilgi gerektiren nedeniyle gönüllü kuruluşların hizmet bütünlüğü içinde birlikte çalışmaları sağlanacaktır.

c) Hizmetin götürülmesinde ve yardımların sağlanmasındaki düzenin insanlık haysiyetini zedeleyici olmaması özellikle gözetilecek.

d) Sosyal refah hizmetleri, bütün ihtiyaç gruplarını kapsıyacak genişlikte ve İmkanlar ölçüsünde nakden yapılan yardımlarla sağlanacaktır.

e) Sosyal refah hizmeti sağlanması gereken kişilerin sorunları ele alınırken, bu sorunların temeldeki nedenlerine kadar inilecek, çözüm yolları bu yaklaşım içinde getirilecektir.

f) Sosyal refah hizmetleri, kişilerin toplum hayatında gelişmeleri için gereken güvenlik ortamını yaratmak ve artan refahtan pay almalarını sağlamak, böylece karşılaştıkları sosyal güçlükleri yenmek amacıyla yaşlılara, fakirlere sosyal yardım, çocuk refahı, gençlerin refahı, aile bakımı, beden ve ruh yapılan bakımından veya sakatlıktan yüzünden çauşamayanların bakımı, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon, işe alıştıırma, suç ve suçlu ile ilgili hizmetler, boş zamanları değerlendirme konularında uygulanan kamu programları olacaktır. Bunlarla ilişkili olan sosyal faaliyet alanlarında yapılan çalışmalarla ilgi kurulacaktır.

2. DURUM:

a. SORUNUN TANITILMASI :

Memleketimizde, sosyal refah hizmet konularında bakanlıklar, belediyeler, birlikler, iktisadi devlet teşekkülleri, bankalar, gönüllü kuruluşlar çalışmaktadırlar.

Çocuk refahı konusunda «Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu» na göre ve kesin sayısı bilinmeyen çocuklardan 0-6 yaş arasındakilerin bakım ve yetiştirilmeleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, 7-18 yaş arasındakilerin Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Bu hizmet, mahalli idare ile birlikte kundan «Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri» tarafından yürütülmektedir. Bu konudaki müessese, bakılan çocuk, sıra bekleyen çocuk sayısı Tablo 115 de gösterilmiştir.

Tablo 115 sağlanan hizmetin sınırlılığım ortaya koymaktadır. Hizmetin yürütülüş şekli psikolojik ve sosyal bakımdan yeterli değildir. Çok sayıda çocuğu bir arada barındıran bugünkü düzen yerine konması düşünülen koruyucu aile veya gündüzlü bakım imkanları deneme safhasındadır. Bu amaçla yapılan pilot çalışmalardan Türkiye'deki aile

TABLO: 115 — Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yapılan Hizmetler (1966)

Yaş grubu	Müessese sayısı ve bağlı olduğu kuruluş (1)	Hizmetten yararlanan çocuk sayısı ve sağlayan kuruluş (2)	Sıra bekleyen çocuk sayısı «a» (3)	Hizmette ihtiyacı kalmıyanlar (4)
0- 6	26	Sağlık Bakanlığı	—	—
	18	Ç. E. K.	—	—
7-18	70	M.E.B.	8 161	4 743
Toplam	123	14 024	8 161	4 743

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı.

düzeninin özellikleri dolayısıyla ümit verici sonuçlar alınmamıştır.

Çocukların refahı konusunda «evlat edinme» ve «besleme» sorunları üzerinde durmak gerekir. Çocuklar kendilerine belirli güvenlikler sağlayan resmi bir «evlât" edinme» düzeni dışında oldukları zaman sosyal politika bakımından benimsenmeyecek bir statüde ve yasama ortamında bulunmaktadırlar.

Özellikle büyük şehirlerde aile ve komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı, değer yargılarının değiştiği yerlerde çocuk suçluluğu oranları artmaktadır. Bu konuda sorumluluk alması gereken kuruluşlar, çocuk mahkemelerinin gerçekleşmemiş olması nedeni ile sorunu çözümlenememekteyler.

Bugün memleketimizde 11 - 18 yaş gruplarındaki çocuklar en çok hırsızlık suçu işlemektedirler. Çocuk mahkemeleri ve patronaj müessesesi kurulmuş değildir. Emniyet çocuk büroları faydalı çalışmalara başlamıştır. İslah ve ceza evlerinde çocuklara ilköğretim imkânı sağlanmaktadır. Ankara, İzmir, Elâzığ çocuk ıslah evlerinde 1964 yılından beri ortaokul öğrenimine de başlanmıştır. Ayrıca sanat kursları da verilmektedir. İslah evinden çıkan çocukların çevreleri ile uyuşmamaları ve takipsiz bırakılmaları onların ileride tekrar suça yönelmelerine yol açmaktadır.

Memleketimizde, 1955 te 62630 ruh ve beden bozukluğu gösteren «arızalı çocuk» bulunmaktadır. Bu ihtiyaca karşılık 1966 da 1465 çocuk eğiten 5 sağır okulu ve 2 kör okulu vardır.

Memleketimizde çocuk refahı konusunda geri zekâlı çocuklar sorunu önem taşımaktadır. Bu konuda sağlanan 95 derslikte 1768 çocuğa eğitim verilmektedir. Bu dersliklerin ilköğretim içinde bulunması pedagojik problemler yaratmaktadır.

Ayrıca, ilköğretim öncesi çocuklar için 52 anaokulu ve 147 kreş faaliyet göstermektedir.

11 - 18 yaş grupundaki çocukların 1964 te 23 363 ü tarım dışında çırak olarak İstihdam edilmekte idi. Bunların yaklaşık olarak yüzde 50 si Sosyal Güvenlik imkanlarına sahip değildir.

Çocukların beslenme şartlarını iyileştirme ve ailelerinin bu konudaki imkânlarının sınırlılığını karşılamak için ilköğretimde uygulamaya başlanan beslenme programlarının kapsamı geniş de etkisi şuuru kalmaktadır.

Yukarıda açıklandığı gibi çocuk refahı ile ilgili hizmetler sınırlı bir kapsamdadır. Bu arada gönüllü kuruluşlardan büyük bir ilgi gösterilmekle birlikte sağlanan hizmet dağınık ve yetersizdir. Gençlere sağlanan sosyal refah hizmetleri ise üniversite seviyesinde son yıllarda başlıyan faaliyetler dışında çok sınırlıdır.

Yetişkinler arasında 1955 te 316 943 sakat bulunmaktadır. Bu toplam nüfusun yüzde 3,6 sidir. Bu konudaki ihtiyaca mevcut 20 rehabilitasyon merkezi cevap veremeyecek durumdadır.

Yanlıların bakımı ile ilgili olarak yapılan çalışmalar belediyelerin, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının görev alanına girmektedir. 1960 yılı sonuçlarına göre 65 ten yukarı yaşta olan 928 723 kişi bakıma muhtaç olanlarla, diğer çauşamayacaklara 12 belediyenin açtığı güçsüzler yurtları ve Sağlık Bakanlığının bir tane 200 kişi

kapasiteli ihtiyarlık

Balom Turdu hizmet sağlamakta ve bu hizmet barındırmadan öteye geçememektedir.

Alkolik ve toksikomanların sosyal rehabilitasyonu konusunda bir faaliyet gösterilmemekte, konu ile sınırlı ölçüde saflık ve emniyet tedbirleri açısından ügilenilmektedir. Sosyal sorunlarla karşılaşan kadınlar için de durum aynıdır.

Yoksullara ve asker ailelerine sosyal yardım belediyeler ve gönüllü kuruluşlarca yapılmaktadır. Ayrıca tıbbi sosyal hizmetler, ruh sağlığı ile ilgili hizmetler, aile planlaması alanındaki sosyal hizmetler, okul hizmetleri, sosyal danışma hizmeti, adli müzaharet, suçlulara sosyal yardım konulan sadece ilgili bazı kuruluşların belirli bir düzen içinde olnu-yan hizmetlerinden ileriye gideraemektedir.

b. GELİŞMELERİN EĞİLİMİ:

Türkiye'de sosyal hizmetler eski tarihlerden beri geleneklere ve din kurallarına uygun olarak yürütülen hayırsever çabalardır. Medeni Kanun, Türk Ceza Kanunu, Küçükleri Muzir Neşriyattan Koruma Kanunu, Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Belediyeler Kanunu, İş Kanunu, Beden Terbiyesi Kanunu, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun, Gebe ve Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartları Hakkında Tüzük, Nesebin Tashihi Kanunları, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün Kurulmasına Dair Kanun, Velayet Vesayet ve Miras Tüzüğü bu konuda çeşitli kuruluşlara görevler vermekte ve faaliyetleri düzenlemektedir.

Sosyal Sigortalar ve İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanunu çalışanlara ve kamu personeline sosyal hizmetler açısından yeni imkânlar getirmiştir.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. ORGANİZASYON YÖNÜNDEN:

(1) Türkiye'de sosyal refah hizmetleri çeşitli resmi ve özel kuruluşlar tarafından dağınık bir düz'ende yürütülmektedir. Geniş bir kütleye belirli bir hizmet seviyesini devamlı olarak ve belirli bir standarta götürmeye imkan vermeyen ve bu nedenle etkili olmıyan bu hizmetlerden tekelden idaresi mümkün olanlar «Sosyal Hizmetler Kurumu» içinde birleştirilecektir. Bu kurum ayrıca sosyal hizmetler alanındaki faaliyetlerin arasındaki işbirliğini de sağlayacaktır. Kurumun kurulmasından önce ve uygulamanın gerektirdiği diğer durumlarda aynı konuda çalışan kuruluşlar arasında «Koordinasyon kurulları» aracılığı ile işbirliği yapılacaktır. Merkezi idare ile mahalli idareler hizmet bütünlüğü anlayışı içinde birlikte çalışacaklardır.

(2) Milli seviyede sosyal refah hizmetlerinin bir bütün olarak yürütülmesini saghyacak «Sosyal refah hizmetleri milli istişare kurumu» kurulacaktır.

(3) Gönüllü kuruluşların faaliyetlerini desteklemek amacıyla kamu kaynaklarından yapılan yardımlar tek bir «Sosyal yardım fonu» nda toplanacaktır. Bu fonun kurulmasında dernekleri etkili çalışmaya yöneltici kıstaslar kullanılacaktır.

(4) Hızlı şehirleşmenin ortaya çıkardığı çevreye intibak bozukluklarını gidermek ve kişilerle ailelerin karşılaştıkları sosyal sorunları çözmelerinde yol gösterici olmak amacıyla «Aile danışma hizmeti» sağlanacaktır. Bu hizmetler diğer kamu hizmetleri ve özellikle sosyal refah hizmetleri ve şehir toplum kalkınması çalışmalarıyla işbirliği yaparak çalışacaktır. Küçük toplulukların çok yönlü olarak bu hizmetten yararlanmaları için «halk eğitimi merkezleri» toplumun sosyal faaliyetlerinin yoğunlaştırıldığı merkezler olacaktır. Bu faaliyetlerde ana ve çocuk sağlığı merkezleri ile ilişki kurulacaktır.

(5) Suçluların mahkûmiyet sonrasında topluma yararlı kişiler olarak girebilmelerini sağlamak amacıyla patronaj hizmeti başlatılacak, bu hizmet suça yönelmeyi önleyici bir kapsamda ele alınacak, cezaevlerinde verilecek eğitimle mahkûmiyet sonrası için kişiler kazanacakları teknik bilgi ve davranış değişikliği ile hazırlanacaklardır.

Çocuk suçları için bu düzen içinde özel imkalar yaratılacak, bu konudaki suçu önleme ve patronaj hizmeti, emniyet çocuk büroları ve aile danışma hizmetleri ile ilişkili olarak yürütülecektir. Çocuk suçluluğu bir ihtisas konusu olarak ele alınacak «Çocuk mahkemeleri» kurulacaktır.

(6) Çocuklara sağlanacak sosyal hizmetlerden okul çağındaki çocuklara rehber öğretmenler tarafından yapılacak yöneltme ve sosyal yardım faaliyetlerinde okul aile birlikleri ile rehberlik ve ruh sağlığı merkezlerinin desteğinden yararlanılacaktır. Sakatlığı olan veya az gelişmiş çocuklara özel eğitim verecek kurumlar açılacaktır. Bu okullarda iş eğitimi ağırlık taşıyacaktır.

(7) İmkanları sınırlı kişilerin toplum içinde haklarının korunmasını kolaylaştırmak amacıyla uygulanmakta olan «Adli müzaharet» imkanları bugünkü sosyal hizmet anlayışına uygun olarak geliştirilecektir.

(8) Çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin boş zamanlarını değerlendirmek, boş zamanlarında verilecek eğitimle girişkenliklerini artırmak amacıyla «Halk eğitimi merkezleri» nden yararlanan programlar düzenlenecektir,

(9) Sosyal refah hizmetleri alanında yurdumuzda başlamış ve gelişmekte olan çalışmalar çok sayıda sorunu ele almış bulunmaktadır. Bu konuda Türkiye için önemli olan yeni hizmet konularının ele alınmasından çok, bugün görülmekte olan hizmetin nitelik ve nicelik yönünden yeterliliği ve teşkilatın etkenliğidir. Genel durumda görüldüğü gibi yurdumuzda bu hizmetlerden yararlanmak durumunda olanların sayısı bugünkü programların kapsamının her konuda hızla genişletilmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sosyal refah hizmetlerinin kapasitesi artırılacak ve standartlar yükseltilecektir. Kapsamı sınırlı ve yurt gerçekleri içinde anlamlı olmıyan programlara devam edilmeyecektir.

(10) Çeşitli sosyal sorunlara cevap vermek için ayn ayn hazırlanmış olan sosyal hizmetler mevzuatı, söz konusu hizmetlerin bir bütün olarak sağlandığı takdirde elde edilecek faydalar gözönünde bulundurularak birlikte etki sağlayacak yönde değerlendirilecek, bu konuda kısıtlayıcı mevzuat kaldırılacak ve boşlukları doldurulacak yeni hükümler getirilecektir.

b. İSTİBDAM, İNSANGÜCÜ, EĞİTİM :

(1) Sosyal refah hizmetlerinin uygulama alanını yurt ölçüsünde genişletmek yanında bu hizmetlerin anlamlı bir seviyenin altına düşürülmemesi için problemlerin yoğunlaştığı yörelere özel bir ağırlık verilecek bu konuda yetişmiş az sayıdaki uzmanlardan azami istifade sağlanacaktır.

(2) Yardımcı sosyal hizmet personeli olarak, kız teknik okulları mezunlarından ve çeşitli konularda çalışan resmi ve gönüllü personelin yaygın eğitim programları ile eğitilmesinden yararlanılacaktır. Kız teknik okullarının ders programları ve yukarı seviyede personel yetiştirilmesi için Üniversite programları bu amaçla düzenlenecektir. Yukarıda söz konusu edilen özel eğitim programlarını yürütecek elemanlar yetiştirilecektir.

(3) Sosyal refah hizmetlerinden yararlanabilmeleri için halkın bu konuda aydınlatılmış olman gerekir, bu amaçla sosyal hizmetlerin amaç ve yararlarını halka tanıtmak, halkın da bu hizmetlerden yararlanması ve gönüllü katkısı ile yürütülmesine katılmasını sağlamak için çeşitli tanıtma ve yayım programları düzenlenecektir.

KÖY VE KÖYLÜ SORUNU

I. İLKELER. :

a. Köylülerin, kalkınmanın nimetlerinden yararlanmaları, gösterdikleri daha iyi yaşama seviyesine ulaşma eğilimlerine uyarak kalkınma çabalarına tüm imkânlarıyla ve gönüllü olarak katılmaları demokratik yollarla gerçekleştirilecektir. Artan gelir ve refahtan, bugüne kadar devam eden dengesizlikleri de giderici yönde ve sosyal adalet ilkesine uygun olarak pay almaları sağlanacaktır.

b. Köylülerin insanlık haysiyetine yaraşır bir asgari yaşama düzeyine kavuşturulması süresini kısaltmak amacıyla köye yönelen yol, su, okul, elektrik, sulama suyu temini gibi kamu hizmetlerinin, alt-yapı yatırımlarının ve sosyal nitelikteki yatırımların yuit içinde dengeli dağılımına ve çeşitli nedenlerle geri kalmış çevrelere gitmesine, köylerin içinde bulunduğu mahrumiyet şartlarının derecesine ve ihtiyaçların acilliğine göre öncelik verilecektir.

c. Köylü nüfusun yakından ilişkili olduğu tarım sektöründe verimliliği ve toplam üretim miktarını artıracak bir ortam yaratılacak, bu amaçla toprak insan ilişkileri düzenlenecek, istikrarlı bir fiyat politikası güdülecek, tarıma ucuz girdiler sağlanacak, uygun bir pazarlama düzeni kurulacak, etkili bir kredi politikası uygulanacak ve böylece köylülerin gelir seviyesi yükseltilecektir. Tarım sektöründeki böyle bir gelişme toplam nüfusun beslenme şartlarını iyileştirecek, tarımın ihracat kapasitesini artıracak ve sanayinin hammadde ihtiyacını karşılayarak sanayileşmeye yardımcı olacaktır.

d. Tarımsal üretimin artırılmasını tasıtlıyan başlıca faktörler olarak gözüken tarımsal bünye, teknoloji, üretim araçtan ve pazarlama ile ilgili sorunların çözülmesinde Devletçe yapılan çalışmalarla ilişkili olarak, özellikle küçük ve orta tarım işletmelerinin ihtiyaçlarını temin ve mallarını satmak için kooperatifler şeklinde teşkilatlanmaları desteklenecektir.

e. Köy sorunlarını çözmeye yönelmiş tüm çalışmalar, köy topluluklarının özelliklerine ve gerçeklerine uygun olarak yürütülecektir. Toplum yapısını kalkınmaya en elverişli ortamı yaratacak yönde geliştirmek için çeşitli kamu kuruluşlarının çalışmalarında ortak ilkelere bağlı kalınacaktır.

f. Köye götürülen hizmetler, daha etkili olabilmeleri için Kalkınma Planı ve yıllık uygulama programları içinde değerlendirilecek, kısa ve uzun süreli programlara bağlanacaktır. Hizmetlerin birbirini tamamlıyabilmeleri amacıyla bu faaliyetlerin küçük topluluklara en yakın idare birimleri aracılığıyla programlanması sağlanacaktır. Köylünün istekleri dikkate alınarak hizmetler halkın gönüllü katılmasını teşvik edecek yönde artırılabilecektir.

g. Köy topluluklarının gelinmesi için gerekli olan ve gelişmeyi etkileyen unsurların bir bütün haline geldikleri zaman daha verimli sonuçlar verdiği ve kaynak israfının önlenildiği gerçekleri gözönünde tutularak bu toplulukların kalkınmalarına yöneltilmiş tüm hizmetler arasında idari her kademede koordinasyon sağlanacaktır. Planın çeşitli bölümlerinde bu konu ile ilgili olarak açıklanmış bulunan politikalar bu anlayış içinde uygulanacaktır'

n. Köy kademesinde sağlanmakta olan örgün ve yaygın eğitim hizmetleri ve demonstrasyon programları anlamlı sonuçlar elde etmek gücünde, sayı ve kapsamında değilse bu nitelikleri kazanacak hazırlıkları tamamlamadan uygulanmayacaklardır. Sağlanacak bu gibi hizmetlerde çevrenin özellikleri ve köyün hububat tanımı, sebzeçilik ve meyvecilik, hayvancılık, balıkçılık gibi ağırlık taşıyan tarımsal faaliyetlerinin gerekleri gözönünde tutulacaktır.

i. Köy kademesinde sağlanan eğitim ve sağlık hizmetlerinin üstünde Devletçe sağlanan çeşitli kademelerdeki eğitim ve sağlık imkanlarından köy çocuklarının ve köylülerin fırsat eşitliği ana ilkesine göre yararlanmaları sağlanacaktır.

j. Memleketimizdeki ekonomik ve sosyal yapının kalkınmanın amaçlarına göre değişmesinin gerçekleşmesinde tarımda çalışan nüfusun tarım dışı sektörlere geçmesi gerekmektedir. Bu sosyal hareketlilik, köyde kalanların ye tarımdan diğer sektörlere aktarılacak nüfusun daha gelişmiş bir hayata kavuşturulmalarını sağlayacak şekilde düzenlenecektir.

2. DURUM :

a. GENEL :

Milli kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için, köy topluluklarının sahip oldukları tüm kaynaklarıyla milli kalkınma çabalarına katılmalarının ve elde edilen sonuçlardan yararlanmalarının, tüm kalkınma içinde kendine özgü gerekliliği ve önemi vardır.

Gerçekten, büyük bir çoğunluğu okuma-yazma bilmiyen; eğitim imkanlarından, sınırlı olarak yararlanabilen; düşük üretim seviyesinde olan; yıllık geliri hava şartlarına bağlı, pazarlama düzeninin yetersizliğinden gelir kaybına uğruyan; gelir seviyesi düşük; ölüm oranı yüksek; beslenme imkanları sınırlı; alt yapı imkanları yetersiz; çalışma ve kaynaklarını kullanma imkânlarını kısıtlayan olumsuz sosyal ve ekonomik şartlarla karşı karşıya bulunan ve toplam nüfusumuzun büyük bir çoğunluğunun yaşamakta bulunduğu köyleri ve köylü nüfusunu insanlık haysiyetine yaraşır asgari yaşama düzeyine kavuşturmaya yönelmiş politikalar yurt gerçeklerine dayandığı ölçüde anlamlı ve yararlı olacaktır.

Köy, kanuni, demografik ve nitelikle ilgili kriterlerin ışığında; ekonomik yapısı büyük bir ağırlıkla tarıma dayalı, kendine özgü toplumsal ilişkileri olan, belirli bir yerleşme sınırına sahip, en küçük İdari üniteyi teşkil eden ve nüfusu iki bine kadar olan topluluktur diye tanımlanabilir.

Bugün köy nüfusu, 35 441 i Köy Kanununun uygulandığı ve idarî yapı içinde köy olarak tanımlanan yerleşme birimleri ile, 29 836 sı idarî yönden Köy Kanununun uygulandığı yerleşme birimlerine bağlı veya özel izinle Köy Kanununun uygulanmakta bulunduğu ve çiftlik, mahalle, mezra, korn, oba ve divan diye adlandırılan yerleşme yerlerinde yaşamaktadır. Böylece toplam yerleşme birimi sayısı 65 277 olmaktadır.

Toplam köylü nüfusun yüzde 7,5 u 1 - 150, yüzde 54,9 u 151 - 500, yüzde 27,8 i 501 - 1000, yüzde 9,8 i daha fazla nüfusa sahip köylerde yaşamaktadır. Köylerin yüzde 71,9 u toplu, yüzde 11,8 i az dağınık, yüzde 15,5 i dağınık, bir yerleşme özelliği göstermektedir. Mevcut köylerin 5 020 si orman içinde olup 2 400 000 nüfusa, 8 250 si orman kenarında olup 4 500 000 nüfusa sahiptir.

1950 yılından başlayarak köylerde yaşamakta olan nüfusun, toplam nüfusa oranında bir düşme görülmeyle birlikte köylerdeki nüfus, kalkınma çabasını olumsuz yönde etkileyecek bir hızla artmaktadır.

Nüfusun hızlı artışı, tarımın makinalaşması, tarım teknolojisi ve araçlarının bir ölçüde gelişmesine rağmen verimin yeter ölçüde artmayışı, işlenebilir tarım arazisinin sınırına yaklaşması mevcut işletmelerin veraset yoluyla parçalanması, tarım toprağının yoğunlaşması, tarıma açılan diğer kültür arazisinin verimsiz duruma gelmesi gibi nedenler köyde artan nüfusun beslenme imkanlarını sınırlamakta, bunun sonucu olarak toprak, su, mera ve orman varlığı tahrip edilmekte ve şehrin çekimine uyarak daha iyi yaşama şartlarına sahip olmak isteyen köylü şehre göçmektedir.

1950 - 1965 yılları arasında toprakların kullanımı Tablo 116 da gösterilmiştir.

TABLO •: 116 — Toprakların Kullanımı (1950 -1965) (Bin hektar)

Yıllar	Tarla sahası				Çayır meralar		Bağ-bahçe-sebze zeytinlikler		Orman Ürün getirmeyen sahalarda		
	Ekiliş	Nadas	Toplam	%	Toplam alan	%	Toplam alan	%	Toplam alan	%	Yüz ölçümü
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
1950	9 868	4 674	14 542								
1955	14 205	6 793	20 998	27	31 009	40	1 810	2,3	23 881	30,7	77 698
1960	15 305	7 959	23 264	30	28 658	37	2 060	3	23 716	30	77 698
1961	15 128	7 948	23 076	30	28 767	37	2 139	3	23 716	30	77 698
1963	15 276	8 637	23 913	31	28 257	36	2 207	3	23 681	30	78 058
1964	15 367	8 476	23 848	31	28 286	36	2 249	3	23 680	30	78 058
1965	15 294	8 547	23 841	31	28 232	36	2 305	3	23 680	30	78 058

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

TABLO : 117 — (1955 -1960) ve (1961 - 196) Ortalaması Olarak Hektar Başına Verim

Yıllar	(Hektar Kg. olarak)									
	Buğday	Çavdar	Arpa	Yulaf	Mısır	Tütün	Patates	Ş. Pancarı	Kenevir	Pamuk
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1955 -	1 049	1 032	1 246	1 143	1 548	713	9 941	18 226	778	267
1961 -	1 078	1 063	1 233	1 219	1 219	644	11 644	23 290	803	396
1964										

Kaynak ; Devlet İstatistik Enstitüsü.

Memleketimizde tarımda verim, geleneksel bünyesi, teknoloji, üretim araçları, pazarlama düzeninin gelişmemiş özellikleri, tarım ürünlerinin birbirleriyle olan ilişkileri gözönünde tutularak belirtilmiş ve istikrarlı fiyat politikası uygulanamaması gibi faktörlerin sonucu olarak düşüktür ve yeterli ölçüde artmamaktadır. 1955 - 1960 ve 1961 - 1964 yılları ortalaması olarak hektar basma verim Tablo 117 de gösterilmiştir.

Türkiye'deki tarımsal toprakların işletmelere göre dağılımında üretimi ve bunun sonucu olarak gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyici bir dengesizlik vardır. Tarım topraklarının işletmelere göre dağılımı Tablo 118 ve tarımsal milli gelirin işletmelere dağılımı Tablo 119 da gösterilmiştir.

TABLO : 118 — Tarım topraklarının işletmelere göre dağılımı (1963)

İşletme büyüklükleri	İşletme sayısı	%	Toplam toprak genişliği (Ha.)	%
	(1)	(2)	(3)	(4)
1 - 50 dekar	2 132 288	68,78	5 219 248	24,8
51 - 200 dekar	852 825	27,51	8 775 140	41,7
201 - 1 000 dekar	110 814	3,57	4 932 427	23,4
1 000 ve daha fazla dekar	4 323	0,14	2 145 727	10,1
	3 100 250	100,00	21 072 548	100,0

Kaynak: Tarım Bakanlığı.

TABLO: 119 — Tarımsal Milli Gelirin İştmelere Dağılımı (1963)

Gelire göre	Toplam İşletmeye göre %	İşletme başına ortalama yıllık gelir	Toplam gelir (Milyar TL.)	Fert başına yıllık gelir TL.	Toplam tarımsal gelire göre % pay
İşletme sınıfları	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1 - 50	68,78	2 900	5,2	485	24,8
51 - 200	27,51	10 300	8,8	1 117	42,0
201 - 1 000	8,57	44 510	4,9	7 417	23,2
1 000 ve daha fazla dekar	0,14	298 500	2.1	49 750	10,0

Kaynak: Tarım Bakanlığı.

Öte yandan, tarım işletmelerinin bir kısmının da toprağı yoktur ve kiracılık, ortaklık yoluyla başkalarının toprağını işletmektedirler. Toprak tasarruf şekline göre işletmeler Tablo 120 de gösterilmiştir.

TABLO : 120 — Toprak Tasarruf Şekline Göre İşletmeler

Toprak tasarruf şekli	İşletme sayısı	%
	(1)	(2)
Mal sahibi	1 686 143	72,60
Hem toprak sahibi, hem kiracı - ortakçı	498 838	21,48
Kiracı	14 815	0,64
Ortakçı	57 161	2,46
Diğer şekiller	65 434	2,82
Toplam	2 322 391	100,00

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Nüfus artışıdaki hızlılık ve geleneksel hukuki ilişkiler tanm mülk ve işletmelerinin parçalanmasına sebep olmaktadır. Tarım işletmelerinde toprak parçaları Tablo 121 de gösterilmiştir.

TABLO : 121 — Tarım İşletmelerinde Toprak Parçaları (1950 -1969)

Parça sayısı	İşletmeler	%
	1950	1963
	(1)	(2)
1. Parça	5,4	9,6
2-3 Parça	22,7	20,8
4 - 5 Parça	23,2	19,9
6-9 Parça	26,1	24,9
10 ve daha çok	22,6	24,8
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Köy topluluklarının yapısını etkileyen başlıca unsurlardan biri olan gelir dağılımında da, toprak dağılımının bir sonucu olarak, farklılıklar vardır.

Bu konuda önemli olan farklılıkların yanında fert başına düşen yıllık gelir miktarlarının çok düşük olmasıdır. Farklılıkları azaltıcı yönde uygulanacak politikaların gelir seviyesini yükseltmesinin gereğı ortaya çıkmaktadır.

1950 den bu yana tarımın yapısında hızlanan değişmelere rağmen tanm sektörüt geniş ölçüde iklim şartları gibi kontrol edilemeyen ve ölçülemiyen faktörlerin etkisi altında bulunmaktadır.

Bu gibi faktörlerin etkisini azaltıcı yöndeki teknolojik değişmede olumlu bir yön vardır. Bu arada, tarımın maldnalaşmasuun bir göstergesi olarak traktör sayısının, 1965 te 54 668 e ve traktörle işlenen toprağın 4100000 hektara ulaşmış olduğu gösterilebilir.

19 741 000 hektar toprak çift hayvanlarıyla işlenmeye devam etmektedir.

1948 - 1951 yılları ortalaması olarak hektar başına 0,14 Kg. gübre kullanılırken, bu miktar 1966 te 8,6 Kg. ma yükselmiştir. 1963 te toplam işletmelerin yüzde 13,5 unda ve işlenen tarım arazisinin yüzde 3,5 inde suni gübre kullanılıyordu.

Türkiye'de yaklaşık olarak 8 milyon 500 bin hektar sulanabilir arazi vardır; bunun 1 milyon 500 'bin hektarı sulanabilmektedir. Sulama konusunda çiftçinin teşkilatlanmaması sonucunda toprak ıslahı ve küçük sulama için verilen krediler sınırlı ölçütle yararlı olmaktadır.

Tarım mücadelesinde kullanılan ilaç miktarında artışlar görülmektedir. Kullanma 1952 de 2584 ton, 1963 te 25222, 1965 te 35709 ton olmuştur. Suna rağmen tarım ürünlerinin yüzde 15 4nin hastalıklar ve zararlılar tarafından yok edildiği tahmin edilmektedir.

Tarım teknolojisi değişikliğinin bu sınırlı gelişmesi yanında yukarıda açıklanan arazi sahipliği durumu sağlanan imkanlardan yararlanmada farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Tarımsal makmalardan yararlananların yüzde 60 ı, artezyen kuyularından sulanan toprakların yüzde 79 u, kanallardan sulanan toprakların yüzde 68 i, suni gübre kullanan işletmelerin yüzde 79 u 50 dönümden fazla toprağı işleme durumundadırlar.

Tarım kredi hacmi 1965 te 5 milyar 171 milyon TL. ama ulaşılmıştır. T. C. Ziraat Bankasınca, 1965 te (Yılı içinde) doğrudan'doğruya üreticiye ikraz edilen kredi 1 milyar 041 milyon 800 bin TL. dir. Bu krediden 1 083 728 tanm işletmesi yararlanmıştır. Bu miktar 1962 yılına göre 230 milyon liralık bir artış göstermektedir. Bu krediden yararlanan işletme sayın ise sabit kalmıştır. Bu, artan kredi imkânlarının daha geniş kitleye yayılmadığını göstermektedir. Tarımsal işletmelerin yaklaşık olarak yüzde 40 ı tarımsal kredi imkanlarından yararlanamamaktadır.

Öte yandan söz konusu tanm kredisinden yararlanan işletmelerin yüzde 50 sini aşan bir taamı ortalama 296 TL., yaklaşık olarak yüzde 25 i ortalama 700 T. L. yüzde 0,003 ü ise ortalama 626 bin T. L. almıştır. 1965 te 992 300 İşletme toplam olarak 551 milyon 700 bin T. L., 91 000 işletme toplam olarak 489 milyon 750 bin T. L. kredi almışlardır. Bu rakamlar tarım işletmelerinin büyük bir kısmının tanm üretimini geliştirme konusunda yeterli olmıyan miktarda kredi alabildiklerini ve mevcut kredi düzeninin yetersizliğini göstermektedir.

Pazarlama ve tanm ürünlerinin birbirleriyle olan ilişkileri gözönünde tutulmadan geliştirilmiş fiyat politikaları, tarım ürünleri fiyatlarındaki dalgalanmalar, çiftçi ile pazar arasında gerekli ilişkinin kurulmaması, çiftçinin teşkilatlanmaması sonucu pazarlama işlerini aracılarla yaptırma durumunda kalması, depolama, sınıflandırma, paketleme ve ulaştırma imkânlarının yeterli olmayışı üretimin artırılmasını ve üreticinin gelirini sınırlamaktadır.

Tarım yayım hizmeti ilçe kademesinin altına yeterli ölçüde inememiştir, Tarımda çalışanların teknolojik bilgilerinin artırılmasının sağlıyacağı imkânlardan yararlanılamamaktadır.

1965 te köylerde kurulan kooperatiflerin başlıcaları 1100 000 ortaklı 1 744 tarım kredi kooperatifi, 143 000 ortaklı 231 tarım satış kooperatifi, 352 000 ortaklı 74 üretim

kooperatifidir. Kooperatif ve ortakların sayüan köy nüfusunun büyük bir çoğunluğunun yeterince kooperatifleşemediklerini göstermektedir.

Son yıllarda Devletin rehberlik ve desteğinin olduğu yerlerde daha yoğun olmak üzere, halkın girişkenliğı sonucu köylerde yol, su, elektrik ve telefon birliklerinin, güzelleştirme, kalkındırma, yapma, yaptırma ve onarma gibi halk kuruluşlarının gelişmekte olduğu görölmektedir. Devletin, bu kuruluşlara yön verme ve kuvvetlendirme konusunda etkili olmadığı görölmektedir. Bununla birlikte girişkenliğin arttığını gösteren bu örnekler köy topluluklarının sosyal yapısındaki ofumlu değışmenin ve geleneksel ortamdaki modern ortama geçişin göstergesi olarak önem taşımakta ve gelecek için umut vermektedir.

Tarım sektöründe İnsangücü, toprak ve sermaye faktörleri arasındaki karşılaştırma tarımdaki işgücünün fazlalığını ortaya koymaktadır. Bu durum mevsimlik işsizlik ve gizli işsizlik olarak belirmektedir. Mevsimlik işsizler ve gizli işsizler işgücünün israfı yanında, tüketici olarak kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Memleketimizde taşınmaz malların ancak yüzde 30 u tapuda kayıtlı bulunmakta, yüzde 70 i ya kayıt dışı ya da kayıtlı olmasına rağmen hukuki bir değer taşımamaktadır. Tapuda kayıtlı olan taşınmaz malların yüzde 90 ı il ve ilçe merkezlerine aittir. Bu durum tarım işletmelerinin kredilendirilmesini zorlaştırmakta, toprak toplulaştırılmasında çalışmalarını sınırlamakta, işletmeler arasında sınır ve mera anlaşmazlıklarına yol açmaktadır.

1960 nüfus sayımı sonuçlarına göre köy nüfusunun yüzde 30 u okuma - yazma bilmektedir. Bunların yüzde 73 fi erkek, yüzde 27 si kadındır. Bu konuda. önemli olan öğretim programlarının gerek muhteva gerek uygulanış yönlerinden kişilere sağladığı imkânların yetersizliğı ve elverişsizliğıdir.

Köy ilkokulunu bitiren çocukların üst öğrenim kurumlarına devam imkânları şuuradır. Bu konudaki başlıca imkân ilkokula dayalı ilk öğretmen okullarıdır. Diğer okullarda yatılılık imkanları sınırlıdır.

İlkokulu bitirip üst okula devam edemiyenlere ve okuma yaşını geçirmiş köylü vatandaşlara bilgi ve kabiliyet kazandırmak, bilgi ve kabiliyetlerini olumlu yönde iletletmek, geliştirmek için halk dersaneleri, gezici kadın ve erkek kursları, ev ekonomisi, 4K ve tarımsal yayım hizmetleri götürölmektedir. Ayrıca 6123 köyde okuma odası, diğer köylerde okuma köşeleri açılarak buralara 90 konu üzerinde özel olarak hazırlanan 4 312 800 kitap dağıtılmıştır. Bu olumlu gelişmelere rağmen yaygın eğitim hizmetlerinin köye yeter sayı ve nitelikte götürölmüş olduğu söylenemez.

Köy gençliğinin basit ve masrafsız tesislerle muhtelif ferdi ve grup sporlarında teşkilatlanmış bir şekilde yer almalarını sağlayıcı faaliyetler yapılmamaktadır.

Modern kitle haberleşme araçları köylerde gitikçe çoğalmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bugün toplam köylerimizin yarısına yakın sayısına haftada en az bir kere gazete girmektedir. 1946 yılında köylerde 24 000 radyo bulunmasına karşılık, bu miktar 1960 da 210 000 e yükselmiştir. 1966 daki mevcut 2 590 000 radyonun önemli bir kısmının köylerde olduğu bilinmektedir. Kitle haberleşme araçlarının ve

yararlananların artmakta olduğu bu ortam modernleşme ve kalkınma faaliyetlerini hızlandırıcı bir rol oynamaktadır.

Sağlık Bakanlığının lige kademesine kadar teşkilatlanabilmiş olması,, genellikle tedavi edici hekimliğin ağırlık kazandığı programlardan köylünün köyünde yararlanması imkanlarını sınırlamaktadır. Sağlık hizmetlerini sosyalleştirme programları ile bu hizmetleri köye götürme sabaları gerçekleşmeye başlamıştır. 1966 yılı sonunda sosyalleştirme programları ile 17 ilin, 10 000 köyündeki 4 250 000 nüfusa hizmet sağlanmıştır. Sosyalleştirme ve entegrasyon uygulamalarının başlamadığı bölgelerde köye, sıtma, trahom, frengi ve verem savaş hizmetleri ile birlikte ebe, sağlık memurları hizmetleri sağlanmaktadır. Diğer yandan köylünün beslenme şartları geliştirilmeye muhtaçtır. Beslenme seklilerinin geleneksel, kalori değerleri düşük, ve o seviyenin belirli besin maddelerine dayalı oluşu sağlığı olumsuz yönde etkilemektedir.

Köylerin, köylünün beslenmesi üe yalandan ilişkili olan değirmen ihtiyacı yeterince karşılanamamaktadır. Mevcut değirmenlerin çoğu ilkel niteliktedir. Ancak son yıllarda tekniğe uygun değirmen sayılarının artmakta olduğu görülmektedir. Diğer yandan köylü ekmek ihtiyacını geleneksel ve geliştirilmeye muhtaç yollarla sağlamaktadır. Köylerin çoğunluğunda fırın yoktur.

1965 de köylük yerlerdeki toplam konut sayısı 3 milyon 430 bindir. Bunun 16 000 i çadır, mağara gibi konutlardır. Mevcut konutların yüzde 59 u sağlam yüzde 24 ü onarılabilir, yüzde 17 si çürüktür. Diğer yandan mevcut konutların yüzde 51,4 ü düz çatılı olup kil ve toprakla örtülü yüzde 48,4 ü beşik ve kırma çatılıdır. Tüm konutların yüzde 48,5 nin pencereleri camlı yüzde 55,5 nin ise pek az penceresi camlı, diğerleri tahta ve benzeri maddelerle kaplı olan pencereye sahip konutlardır. 200 000 konutun hiç penceresi yoktur.. Köy konutlarının pek büyük bir kısmı en basit anlamdaki yıkanacak yerden mahrumdur. 1963 yılında köylerimizin ancak 1227 sinde hamam ve 16 209 unda umumi belâ vardı. Büyük bir çoğunluğunda çamaşır yıkama güçlüğü yapılmaktadır. Köylerde ortalama aile büyüklüğü 6,02 İken 1965 te 5,97 kişiye düşmüştür. Aynı dönemde oda basma düşen nüfus 2,7 civarında kalmıştır. Konut basma ortalama oda sayısı 2,24 dür. Yakıt köyün önemli bir sorunu olmakta devam etmektedir. Çiftlik gübresinin bu yemcin kullanılması iktisadi bakımdan da zararlı olmaktadır. Kullanılan enerjiden tam verim alabilecek bir teknolojik seviyeye erişilememiştir.

Tarımla meşgul olan köylerimizin tarımsal araçların ve bilhassa tarımsal ürünlerin muhafaza ve depolanması konusunda yeterli bir tekniğe uygun depo ve ambarlardan mahrum olduğu bilinmektedir. Bu durum köylünün gelir kaybına sebeb olmaktadır.

1963 yılında 4 580 bucak ve köyün jandarma karakollarındaki telefonlarla, 196 köyün ise PTT telefonları vasıtasıyla ü ve ilçelerle haberleşmesi imkânı vardı. Ayrıca Orman Genel Müdürlüğünün telefonları ve DD. Yolları Genel Müdürlüğünün bütün İstasyonlarında telefon ve telgraf haberleşme imkânları vardır. Bütün bu araçlardan köylüler sınırlı olarak yararlanmakta iseler de bu konuda belirli bir düzen yoktur. Bugün köylerde 24 PTT merkezi 140 PTT şubesi ve 136 PTT acentası vardır. Diğer köylerin PTT hizmeti 1982 dağıtıcı vasıtaaiyle yapılmaktadır.

Köylerimizde, 1963 yılında 35 657 cami bulunmakta idi. Köylünün cami yapımındaki girişkenliği dikkate alındığında cami sayısının bugün bilinen rakamın üstünde olduğu söylenebilir.

Köylerimiz genellikle tarihi nedenlerle ve çevrenin doğal şartlarına uyarak sıkışık bir yerleşme düzeni göstermektedirler. Tasama şartlarını iyileştirmede önemi olan İmar imkanları sınırlıdır. Çevre sağlık şartları yetersizdir.

Köy ve köylünün temel ihtiyaçları olan yol ve içme suyu konusunda 1960 yılında kamu kaynaklarında köy yollarına 52 milyon 500 bin TL., köy içme sularına 54 milyon TL. ödenek ayrılmışken bu miktarlar 1966 yılında sırasıyla 196 milyon 900 bin TL. ve 173 milyon 600 bin TL. e yükselmiştir. Köy elektriği için kamuca ödenek ayrılmasına 1964 yılında başlanmış. 1966 da ayrılan ödenek 21 milyon 500 bin TL. olmuştur. Gönüllü halk katılımı da devamlı bir gelişme göstererek 1966 yılında köy yollarında 12 milyon TL. köy içme sularında 32 milyon 500 TL. köy elektriğinde 10 milyon TL. olmuştur.

Bu olumlu gelişmelere rağmen ihtiyaç olan 150 bin Km. lik köy yoluna karşılık 1966 yılı sonunda 22 815 Km. standart köy yolu vardır. 1966 yılı sonunda 65 bin köy yerleşim biriminin 25 bininin (yüzde 30) içme suyu yoktur; 19 bininin (Yüzde 28) içme suyu yetersizdir. 1966 yılında ele alınan projelerin tamamlanmasıyla elektrikli köy sayısı 693 olacaktır.

Köye götürülen hizmetler arasında her kademedede yeterince koordinasyon sağlanamadığı gibi, hizmetlerin yürütülmesinde ortak ilkelerden hareket edilememektedir. Bu durum hizmetlerin birbirini tamamlayacak şekilde köye götürülmesini engellemekte ve kaynak kaybına yol açmaktadır.

Köy ve köy yönetimi, Köy Kanununun köyün kemli öz kaynakları veya sağlanacak imkanlarla köy tarafından yerine getirileceğini öngördüğü hizmetleri yerine getirebilecek güce kavuşturulamamıştır. Bu arada mahalli toplulukların sosyal ve ekonomik gelişmelerine paralel olarak ihtiyaçlar da artmaktadır. Mahalli idare hizmetlerinin günümüzün şartlarına göre düzenlenmemiş olması merkezi idarenin yükünü artırmaktadır. Köy yöneticilerinin görevlerini etkili olarak yapmalarına eğitim ve rehberlik çalışmalarıyla destek sağlanamamıştır.

b. YERLEŞME YERLERİNİN ÖZEL SORUNLAR GETİRDİĞİ KÖYLER :

Yerleşme yerlerinin özel sorunlar getirdiği köylerin başında orman köyleri gelir. Memleketimizde 13 270 orman köyü vardır. Bu tüm köylerin yüzde 37'sidir. Orman köylerinin 5 020'si 2,5 milyon nüfusu barındıran orman içi köyü, 8 250'si de toplu tarım arazisi ormanla bitişik olan orman kenar köyüdür. Bu köyler 4,5 milyon nüfusu barındırmaktadır. Buna göre, toplam köy nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 30'u orman içi veya orman kenarında yaşamaktadır. 5 508 orman köyünde yapılan araştırmalar, bu köylerin yüzde 62'sinin buldukları yerlerde kalkındırılabilmesini yüzde 38'inin buldukları yerlerde kalkındırılmalarının mümkün olmadığını göstermektedir.

Orman köylerinin kalkındırılması konusunda belirli bir basan sağlanamamıştır. Orman köylerinin güç erişilir ve dağınık oluşu Nimetlerden yararlanmalarını kısıtlamaktadır. Sınırlı gelişme gücüne sahip olan bu köylerin yaşama şartları güç ve kalkınma imkânları kıttır.

Orman Kanunu, bulunduktan yerlerde kalkındırılacak köyler için Ziraat Bankasında tesis edilecek özel bir fona yılda 50 milyon liradan az olmamak şartı ile Hazine'den kaynak sağlanmasını öngörmektedir. Bu fona 1957 yılından 1966 ya kadar toplam olarak 11,5 milyon liralık ödenek konulabilmiştir. Bu konuda önemli güçlükler fonların nasıl kullanılacağına geliştirilmemiş olması ve banka mevzuatıdır. Orman köylerinde karşılaşılan çeşitli güçlükler nüfusun tabiat üzerindeki olumsuz etkisini artırmakta, sonuç olarak bu bölgelerin insan barındırma gücü ve ekonomi içindeki yeri azalmaktadır.

Üç tarafı, denizle çevrili yurdumuzun kıyı köylerinin kalkındırılmasında balıkçılığın gelişmesinin önemi vardır. Kıt arazi imkânları içinde geçimlerini balıkçılıkla sağlayan köylülerin kendisine has sorunları bulunmaktadır. Bu köylülerin kredi ihtiyaçları yeterince sağlanamadığı gibi, gerekli olan alet ve araçlar ilkel, soğuk hava depoları, ulaştırma ve pazarlama imkanları sınırlıdır. Barınak ihtiyacı önemlidir.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. Memleketimizde toplam üretimi yaygın tarım yoluyla artırma imkânları kalmadığından toplam üretimi artırmak için, Türk tarımında toprak insan ilişkilerini iyileştirme çabasına hızla devam edilecektir. Bu amaçla,

(1) Kadastro ve tapulama işleri, toprak insan ilişkilerinin düzenlenmesindeki zorunluluk da gözönünde tutularak hızlandırılacak ve sulama yapılacak bölgelere öncelik verilecektir,

(2) Topraksız ve az topraklı çiftçinin yeterli bir toprağı işleme imkanlarına kavuşturulabilmesi için tanm reformu anlayışı içinde bu çiftçilerin topraklandırılması ve kiracılık müessesesinin düzenlenmesi, toprak toplulaştırılması sağlanacaktır.

(3) Tarım sektöründe üretimi ve verimlilik artışını sağlamak için, tanm üretim metotlarının modernleşmesi, suni gübre ve yüksek verimli iyi tohumluk kullanmanın artması, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, sulama imkânlarının genişletilmesi, tanm mücadelesinin yaygınlaşması, pazarlama düzeninin iyileştirilmesi gerekmektedir. Tarım mücadelesinin yaygınlaşması ile tarımda hastalık ve zararlılarla mücadelede kullanılan ilaçların zamanında yeter miktarda ve uygun fiyatlarla sağlanmasına dikkat edilecektir. Bu çalışmalar, tarım sektörü bölümünde tanm. hayvancılık, balıkçılık, ormancılık için ayn ayn ve ayrıntılı olarak açıklanan uygulama politikaları hızla gerçekleştirilerek köy toplumu daha yukan gelir, teknoloji ve gelişme seviyesine eriştirilecektir. Böylece İkinci Beş Yıllık Plan döneminde tarımda geleneksel, görgüye dayanan devrin kapanıp bilgiye dayanan devrin başlaması gerçekleşmiş olacaktır. Bu amaca varmada tarım yayım programları önemli bir araç olarak kullanılacak. modern tanm bilgisini köylüye götürmede en etkili yollar aranacak ve geliştirilecektir.

b. Çiftçiyi daha fazla ve kaliteli ürün elde etmeye teşvik ederek gelir seviyesini yükseltmek için, tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmaları önleyecek istikrarlı fiyat politikası tarım ürünlerinin, birbirleriyle olan ilişkileri göz önünde tutularak uygulanacaktır.

c. Tarım kredilerinin miktarı, dağıtım şartları ve düzeni üretimin artırılmasına ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesine uydurulacaktır. Bu amaçla darboğaz toprak baremi ve teminatın kısıtlayıcı olması önleneyecek, krediler modern girdilere yönetilecek, kredilerle kooperatiflerin gelişmesi desteklenecek, üreticiye sermaye yetersizliğinden gelir kaybına uğratmıyacak kredi kolaylıkları sağlanacaktır.

d. Orta ve özellikle küçük tarım işletmelerinin, üretimi artırıcı girdileri sağlayacak sermayelerinin yetersizliği nedeniyle işletmelerin makina, donatım ve kredi gibi İhtiyaçlarını elde etmeleri ve pazarlamayı işletme yönünden daha elverişli yürütmeleri için kooperatifleşme teşvik edilecektir. Bu amaçla,

(1) Kooperatifleşme konusunda sorumlu olan kamu kuruluşlarının kullandıkları metot ve araçlar üzerinde ortak bir görüşten hareket etmeleri ve bu kuruluşların hizmetlerinin birbirlerini tamamlayacak nitelikte yürütülmesi sağlanacaktır.

(2) Köylerde Kooperatifleşme ile ilgili değer yargılarını yaratacak ve geliştirecek, kooperatif yönetici ve ortaklarını uyararak kooperatif çalışma içinde girişkin olmalarına yardım edecek eğitim programları uygulanacaktır..

(3) Tarım kredi kooperatiflerinin kredileme faaliyetlerine ek olarak ortaklarına modern girdiler sağlamaları desteklenecektir.

(4) Tarım kooperatiflerinin faydalarını artırmak için üretimi artırıcı yatırım projeleri içinde köyün çabalarını programlamaları önemlidir.. Bu konuda kooperatifler teknik bakımdan desteklenecek ve bu gibi projelere kredilerde öncelik tanınacaktır.

e. Devletin daha çok sayıda köye hizmet götürmesini kısıtlayan, malt imkanların artırılmasında köylerin gönünü olarak bu hizmetlere katkıda bulunması önemli bir kaynaktır. Bu gönüllü katkıyı artıracak ve hizmetlerden daha iyi yararlanılmasını sağlayacak toplumun girişkenliğini artırma programları yürütülecektir.

f. İlköğretim programlarının köy çocuklarının, köy hayatında bilgili, yeterli, daha çok üreten ve değerlendirilebilen; hak ve sorumluluklarının bilincine ulaşmış vatandaşlar olarak yetiştirilmesini sağlayacak seviyeye çıkarılması ve kız çocuklarının eğitimindeki geri kalmanın giderilmesi sağlanacaktır, öğretmenlerin eğitim programları bu bakımdan gözden geçirilecektir.

g. Köy çocuklarına ilkokul üstü okullarda okumalarını sağlayıcı burs ve yurt imkânları artırılacak okullarda kontenjanlar sağlanacaktır. İlkokulu bitirip köyde kalanlarla okuma çağını aşmış köylülere temel eğitim imkanları hazırlamak, bilgilerini, hünelerini, davranışlarını iletirmek ve geliştirmek için yaygın eğitim çalışmaları artırılacaktır. Köylerde genç kız ve kadınlara ev ekonomisi ve sağlıkla ilgili bilgileri kazandırmak için özel bir gayret sarfedilecektir. Bu amaçlarla:

(1) Yaygın eğitim yapan kuruluşlar arasında birbiri ile tutarlı programlar yürütmek için işbirliği sağlanacaktır.

(2) Denemeler ve yaygın eğitim programları çevrenin gerçeklerine ve taleplerine, verimin eğitimin iktisadi bakımından anlamlı olarak kullanılabilirliğine göre değerlendirilecek ve bu şartları sağladığı takdirde verilecektir. Bu şartları sağlamayan anlamlı sonuçlar elde etmek gücünde sayı ve kapsamında olmayan programlar uygulanmayacaktır.

(3) Yaygın eğitimde köylünün üretici faaliyetlerini artırıcı programlar yanında yasama standardını ve beslenmesini iyileştirici eğitim de verilecektir.

h. Sağlık hizmetlerinin köye yaklaştırılması ve özellikle koruyucu hekimliğin götürülmesi sosyalleştirme programlarıyla gerçekleştirilecek, aile planlaması programları özellikle köylere yöneltilen olacaktır. Sağlık programlarının uygulanmasında :

(1) Köye hizmet götüren kuruluşlar arasında işbirliği ve bunların köyde çevre sağlık şartlarının iyileştirilmesine katkılan sağlanacaktır.

(2) Köylünün hizmetlerden yararlanmasını artırmak ve gönüllü katılması ile hizmet seviyesinin yükseltilmesini sağlamak için çalışmalara başlanmasından önce köyle yakın ilişkiler kurulacak ve eğitim programları yürütülecektir.

i. Köyün, yol, içmesuyu ve elektrik sorunlarına, köylünün bu ihtiyaçlarının giderilmesi konusundaki bilinçli isteğine cevap veren bir hızla ve katılma eğilimini değerlendiren yatırımlarla çözüm yolları getirilecektir. Bu amaçla mahalli idareler güçlendirilecek ve sorumlu kılınacaktır. Merkezi idare organları toplu hizmet götüren büyük projeleri uygulayacaklardır.

Köylünün kullandığı enerjiden tam olarak yararlanmasını sağlayan bilgi ve araçlara sahip olması, linyit kullanımının artırılması ve diğer ekonomik enerji kaynaklarından yararlanması için tedbirler alınacaktır.

Köylünün konut ihtiyacını kendisinin çözmesindeki gücü desteklenecek, çevrenin iklimine, sosyal ve ekonomik şartlarına, yapı malzemesi imkanlarına uygun nitelikte konut, İşletme binaları, hamam, çamaşırılık projeleri hazırlanacak, teknik yardımla birlikte köylüye verilecek; yapı ustaları yetiştirilecektir. Köylerin imar için yol gösterici olacak örnek imar planları hazırlanacak ve köylüye bu konuda teknik yardım sağlanacaktır.

Köylünün köy ortak malı olarak koruluklar kurması ve ağaçlandırma çalışmalarına bilinçli olarak katılması desteklenecektir.

j. Tarım sektöründe mevsimlik işsizlik ve gizli işsizlik olarak ortaya çıkan istihdam sorununun köy üzerindeki baskısını azaltmak ve iktisadi ve sosyal gelişmenin genel amaçlarına erişmek için tarımda çalışan nüfusun belirli bir düzende tarım dışı sektörlere aktarılmasını gerekmektedir. Bu nedenle köyden şehre gelecek nüfusun işe yönlendirilmesi ve eğitilmesi sağlanacaktır.

k. Tarım sektöründe işgücü ile istihdam arasındaki ilişkilerde ürün tipi önemli bir faktördür. Mevsimlik dengesizliklere yol açan ürün yetiştirme geleneği, yukarıda açıklanan eğitim ve düzenleme programları içinde çeşitli ürünler yetiştirmeye doğru yöneltilen olacaktır.

l. İç ve dış pazarlarda talep bulabilecek, gerçek anlamda ve uzun bir dönemde köylünün boş zamanlarını ve ürünlerini değerlendirecek, onların ekonomik güçlerini geliştirecek nitelikteki el ve ev sanatları gelişme şartları bulunan yörelerde desteklenecek, geliştirilecek ve imalât bilgisini köylere götürmede etkili yollar aranacaktır.

m. Kalkınma çabalarına köy mahalli idarelerinin ve köylünün katkılarını artırmak ve kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde bu idarelerin katkı ve sorumluluklarını geliştirmek için, köy yönetimi kalkınma, çabasının gerektirdiği mail bünye ve teşkilat düzenine kavuşturulacaktır. İdarenin etkisinin artırılması ve köye hizmet götüren kuruluşların faaliyetlerinin birlikte etki yapması köy kalkınması için önemli etkenlerdir. Bu amaçla köye hizmet götüren çeşitli kuruluşlar arasında ve her kademedeki işbirliği sağlanacaktır.

n. Toplam köy nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 30 unu barındıran orman köylerini kalkındırmak için orman işletme, orman ürünlerinin nakli, orman ıslah ve tesis çalışmaları ile, su kontrolü, toprak korunması ve orman yolu yapımı gibi işlerde orman köylerinin geniş oranda çalıştırılmaları ve bu konuda teşkilatlanmaları sağlanacaktır. Hayvan ırkı ve mera ıslahı çalışmaları ile yem bitkileri yetiştirme çalışmalarında orman köylerine öncelik verilecektir. Orman köylerindeki düşük verimli ve orman için zararlı olan hayvanların yerine, yüksek verimli ve orman için zararsız hayvanların ikame edilmesi çabalan hızlandırılacaktır.

Ekonomik değeri olan el ve ev sanatları ile orman artıklarını değerlendirecek tipteki el ve ev sanatları ürünlerinin piyasayla ilişkileri de dikkate alınarak, desteklenecek ve köylünün bu konuda teşkilatlanması sağlanacaktır.

Orman köylerinin kalkındırılması için orman köylerine verilen kredi etkili ve gerçekçi bir düzene bağlanacaktır. Tarımda çalışan nüfusu tarım dışı sektörlere aktarmak amacıyla düzenlenecek mesleğe yönelme eğitimi programlarına orman köylerinde öncelik verilecektir.

Orman içinde yaşayan halkın buldukları yerlerde kalkındırılmaları için özellikle kooperatifleşme teşvik edilecektir.

o. Balıkçı köylerinin ve balıkçılığımızın kalkındırılması için, balıkçı köylülerin teknolojik bilgilerini geliştirici yaygın eğitim programları uygulanacak, balıkçıların kooperatifler şeklinde teşkilatlanmaları desteklenerek, modern alet ve araçlarla donatılmaları, soğuk hava depoları ve ulaştırma imkanlarının geliştirilmesi, gelir kaybını önleyecek pazarlama düzenine kavuşturulmaları sağlanacaktır. Bu çalışmalarda toprağı yetersiz sahil köy ve köylülerine öncelik verilecektir.

p. Köy ve köylü sorununun çok yönlü olarak ve devamlı şekilde araştıran, bunların gerçek durumunu plan ve yıllık programlara aksettiren bir araştırma faaliyeti Köy İşleri Bakanlığında kurulacak bir araştırma birimi tarafından yürütülecektir. Bu çalışmalar bir sayını değil bilimsel araştırma niteliğinde olacaktır.

KÜÇÜK TOPLUM BİRİMLERİNDE TEŞEBBÜS GÜCÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ PROGRAMLARI

1. İLKELER :

a. Kalkınma çabalarına toplumun tüm olarak katılması amacıyla küçük toplum birimlerinde kalkınma isteklerinin artırılması, bu yöndeki mahalli gayretlerin kamu desteği ve özel imkanları ile düzenlenmesi, halk ile kamu kuruluşları işbirliği geliştirilirken köylerde ve şehirlerde küçük toplum birimlerinin tümünün bu çabalara katılması sağlanacaktır.

b. Vatandaşların ve küçük toplum, birimlerinin teşebbüs gücünün artmasını önliyen davranışlar yerine, kalkınmaya yönelmiş davranışlar geliştirilecek, böylece toplumun gönüllü olarak bu çabalara katılma imkanlarını artıracak çalışma programları düzenlenecek, destek fonları kurulacaktır.

c. Söz.konusu edilen programlarla, ihtiyaçlara cevap vermek için küçük toplum birimlerinde doğan kalkınma istekleri ve teşebbüs gücü geniş kapsamlı olarak ve bu birimlerin çabalarına kamu hizmetlerinin desteği sağlanarak değerlendirilecektir.

d. Halk ile kamu kuruluşları arasındaki bu işbirliğinde halkın uyarılması, eğitilmesi ve teşkilatlanması için «Toplum Kalkınması» metodu uygulanacak ve mevcut kamu kuruluşları vali ve kaymakamların yürütücülüğünde çalışmalara katılacaklardır.

e. Küçük toplum birimlerine söz konusu edilen desteğin tam olarak verilebilmesi ve kamu hizmetlerinden daha iyi yararlanmalarının sağlanması için kamu kuruluşlarında düzenlemeler yapılacak, kuruluşlar arasında her kademedede işbirliği sağlanacaktır.

f. Küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi, halka ve ona hizmet götüren kamu kuruluşlarının her kademesinde «Toplum Kalkınması» metoduyla uygun eğitim, verilmesiyle sağlanacaktır.

g. Küçük toplum bilimlerine götürülen hizmetlerin mahalli sorunları çözmesinde daha etkili ve kısa süreli olması ve mahalli kaynaklardan en çok yararlanabilmesi için, bu hizmetlerin kalkınma planı ilke ve politikalarının ışığında küçük toplum birimlerine yakın seviyelerde ve gönüllü katılan halkla birlikte programlanması ve uygulanması sağlanacaktır.

2. DURUM :

Planlı kalkınma içinde kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesi, kalkınmaya yurt ölçüsünde bütün küçük toplum birimlerinin katılmaları ile mümkün olur. Küçük toplum biimlerinin millî kalkınma çabalarına katılmaları halk ve kamu kuruluşlarının işbirliğini tam olarak sağlayacak şart ve imkânların hazırlanmasına bağlıdır. Bu işbirliği .küçük

toplum birimlerinde teşebbüs gücünü, yardımlaşma ve kendine güveni geliştirirken, kamunun kalkınmaya yönelmiş hizmetlerinin, bu birimlerce desteklenecek ve etkili olacak şekilde hazırlanmasını ve götürülmesini zorunlu kılmaktadır.

Toplumun küçük birimleri ile kamu idaresinin kalkınmaya yönelmiş bu işbirliğini sağlamak için, karşılıklı yardım ve destekli çalışma anlayışının geliştirilmesi gereklidir. Bu işbirliği ortamı içinde milli kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesi yönünde yapılacak işler, kamu desteğiyle mahalli sorunları çözücü, kaynakları geliştirici çeşitli program ve projelerin ele alınması, karşılıklı anlayış, yaklaşma ve benimsemenin geliştirilmesini kapsar. Köy kademesinde yapılacak işlerin ayrıntıları «köy sorunları» bölümünde açıklanmıştır.

Bu program ve projelerin Kalkınma Planı ilkelerine uygun olarak hazırlanması ve uygulanması hem halkı hem de kamu idaresi yönünden bir eğitim ve teşkilatlanma işidir. Bu konuda uygulanan toplum kalkınması metodu, halkla kamu idaresini birbirlerine yaklaştıracak, halkın Devlet hizmetlerinden daha fazla yararlanmasını sağlayacak, halkta karşılıklı yardım, işbirliği davranış ve alışkanlıklarını geliştirecek, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yardımcı mahalli teşkilatlanmanın kurulmasını teşvik edecek, mahalli kalkınma sorunlarına kamu kuruluşlarının ortak bir yaklaşımı ile çözüm aranmasını ve küçük toplum birimlerini ilgilendiren kamu hizmetlerine toplulukların gönüllü olarak ve doğrudan doğruya katılmalarını sağlayacak, kamu idaresinin etkini artırmaya yardımcı, ve bunu destekleyici olacak bir kapsamdadır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında toplum kalkınmasını çalışmaları özellikle köy topluluklarının kalkınmasına yönelmiş, uygulama değeri pilot proje alanlarında yapılacak çalışmalarla ortaya çıkarılacak bir metod olarak ele alınmıştır. Bu çalışmalar için mevcut kamu hizmetleri ve yatırımları dışında hizmet ve yatırımlar ayrılmamıştır.

Metodun uygulanması, uygulayıcıların bu yaklaşımı benimsemelerine ve buna göre çalışmaya istekli olmalarına bağlı olduğu için, pilot proje alanlarının seçiminde bu husus gözönünde tutulmuş, proje alanlarında başarılı örnekler geliştirilmesi gösteri değeri bakımından amaç edinilmiştir.

Pilot proje çalışmalarında ilgili kamu hizmetleri arasında her kademede (Merkez, il, ilçe, köy) gerekli ortak görüş ve yaklaşımı sağlamak üzere, bütün ilgili bakanlık ve kuruluşlarla Devlet Planlama Teşkilâtının rehberliğinde eğitim, araştırma, program hazırlama faaliyetleri başlatılmıştır.

Köy alanlarında başlamış olan bu çalışmalardan başka şehir bölgelerinde, özellikle gecekondu alanlarında toplum kalkınması metodunun denenmesi ile ilgili araştırma projesi de ele alınmıştır. Bu uygulamalı araştırma projesi genellikle, eğitim, teşkilatlanma, işbirliği ve gönüllü çalışma programları hazırlama faaliyetlerini kapsamaktadır.

Toplum kalkınması metod ve İlkelerine göre uygulama yapılan yerlerde, şiddetli bir ihtiyaç olarak duyulan konularda halk ile tartışılarak hazırlanan programlar içinde halk katılımının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, gerekli rehberlik ve sınırlı ölçüde mali yardımlar sağlandığı takdirde halkın harekete geçmeye ve teşkilatlanmaya hazır

olduğunu göstermiyor. Pilot projelerde kamu görevlileri arasında toplum kalkınması metoduna karşı güven artmış olduğu gibi, bazı yerlerde bu anlayış içinde çalışmalar devamlı bir nitelik karan maktadır. Bu metot, püot proje alanları dışında da yayılmış ve ilgi görmüştür.

Pilot projeler denemesi, toplum kalkınması metodunun baz: gereklerin yerine getirilmesi şartı ile Türkiye'de başarılı bir şekilde uygulanabileceğini, ancak çalışmaların genişletilmesinden önce il ve ilçe kademelerine ağırlık veren sağlam bir düzenin kurulmasının gerekliliğini ortaya koymuştur.

Pilot proje uygulamalarında, çalışmaların başlangıç safhasında Köy İşleri Bakanlığının kurulması ve köy toplum kalkınması çalışmalarının bu bakanlığa bırakılması sonucu bir duraklama olmuştur. Toplum kalkınması gibi, çeşitli kuruluşların her kademede ortak çalışmalarını gerektiren bir metodun uygulanmasında, tek bir organın tüm faaliyetlerden sorumlu olduğu gibi bir anlayışın uyanması, çalışmaları sınırlamıştır. Çalışmaların aksamadan yürüyebilmesi için merkezde, il ve ilçelerde koordinasyonu sağlayacak bir düzenin kurulması gerçekleştirilememiştir. Pilot proje alanlarında, yetiştirilen idareci kadrosunun devamlılığı sağlanamamış., eğitime devamlı bir nitelik verilememiş, bu konuda yukarı kademe personelini yetiştirmekle sorumlu olacak araştırma ve değerlendirme yapacak «Toplum Kalkınması Enstitüsü» kurulamamıştır.

Şehirlerde, özellikle şehirleşmenin hızlı olduğu merkezlerde iktisadi ve sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların çözülmesi için yürütülecek programlarda hizmeti alanlarla hizmeti götürenler arasında, faydalı bir ilişkinin kurulması ve küçük toplulukların uyarılması, eğitilmesi ve gönüllü katkısının sağlanması amacıyla sosyal yardım hizmetleri ve gönüllü teşkilatların programlan içinde toplum kalkınması metodunun uygulanmam faydalı olacaktır.

Uygulamalı bir araştırma faaliyeti niteliğinde olan ve özellikle eğitime dayanan Şehirsel Toplum Kalkınması çalışmaları Devlet Planlama. Teşkilatının rehberliğinde ilgili Bakanlık ve kuruluşların ortak çalışmalarıyla başlamıştır.

2. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. Toplum Kukulmam metodunun kullanıldığı uygulamalarda, halk katılmasının sağlanması kamu idaresinin halkın güvenini kazanması, ve bu güveni devam ettirmesi önemlidir. Bu güvenin yaratılması için programların uygulanabilir nitelikte hazırlanması geciktirilmeden uygulanması, kamu yardımlarının zamanında temin edilmesi sağlanacak, mahalli gayretleri destekleyici bir fon kurulacaktır.

b. Programların halka mal edilebilmesi ve etkilerinin devamlı olabilmesi için kooperatif, birlik gibi teşkilatların kurulmasında ve yaşatılmasında halka yardım ve rehberlik sağlanacak, bu çalışmalarda en küçük toplum birimlerinin ortak sorunları göz önünde tutularak sağlanan destekten bütün kitlenin yararlanması gözetilecek, programlara değişik şartlara uyabilecek bir esneklik verilecektir.

c. Küçük toplum birimlerine hizmet götüren çeşitli bakanlık ve kuruluşlar personelinin toplum kalkınması metoduna uygun olarak halkla, işbirliği sağlamaktaki görevleri açık olarak belirtilecek ve mevzuatlatespit edilecektir.

d. Halk katılmalarını gerektiren hizmetler kalkınma planı amaç ve politikalarının ışığında mahalli kademelerde çalışan kamu personelinin hakla birlikte çalışmasıyla programlanacak, bu programlar ilçe ve il kademelerinde birleştirilerek öncelikler tespit edilecek, yatırımcı kuruluşlar bu ihtiyaçları değerlendirerek mini seviyedeki yatırım programlarını hazırlayacaklardır. Merkezle mahalli İlişki milli tercihleri mahalli ihtiyaç ve kaynaklarla bağdaştıracak iki yönlü bir alış veriş olacaktır. Bu çalışmalar bölge planlarıyla irtibatlandırılacaktır.

e. Küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi programlarında halka verilecek eğitimde ileri yayım tekniklerini ve göstererek öğretme metotları özellikle kullanılacaktır. Bu çalışmalarda çevresini etkileme gücü olan mahalli önderlerle işbirliği yapılacaktır. Her kademe .idari ve teknik personel ile halkla beraber çalışan kamu personeli merkez eğitimleri süresinde ve hizmet İçi eğitimi ile bu programların uygulayıcısı olarak yetiştirileceklerdir.

f. Toplum Kalkınması metodunun uygulanması için gerekli eğitimin esasları merkezde «Toplum Kalkınması Enstitüsünce» tespit edilecek, bu enstitü yukarı seviyede personele eğitim de Bağlıyacaktır. Mahalli kademeler personeli yöneltme eğitimi, bu kademelerde ilgili Bakanlık ve kuruluşlarca söz konusu edilen esaslara göre yürütülecektir.

g. Mahallî kademelerde programların doğrudan doğruya yürütücülüğü ve yatay ve dikey haberleşme sağlama görevi vali ve kaymakamlara aittir. Bu görevi mahallî kademeler de «Toplum Kalkınması Koordinasyon Kurulu» yolu ile yürüteceklerdir. Bu kurullar yönetme yanında devamlı bir değerlendirme yapacaklardır. Mahallî kademelerde yapılması gereken işlerin başanabilmesi için özellikle ilçe kademesi idari ve teknik yönden kuvvetlendirilecektir. Şehir, toplum kalkınman faaliyetlerinde belediyelerin işbirliği sağlanacaktır.

h. Söz konusu programların anlamlı olabilmesi bu bölümde sayılan şartların yerine getirilmesine bağlıdır. Bu bakımdan programlar kamu desteğinin sağlanabileceği bir hızla genişletilecek, yerine getirilemi-yecek bir ölçüye vardırılmıyacaktır. Kamu gayretlerini gereken yoğunlukta artırarak İkinci Beş Yıllık Plan döneminde bütün illerin kapsan-ması sağlanacaktır.

(1) Küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi programlarına gençlik, halk ve aydınların gönüllü olarak katılmalarını sağlamak için yayım programları ile uygun ortam yaratılacaktır.

GENÇLİK SORUNLARI

I. İLKELER :

a. Türk gençliği milletimizin tükenmeyen hayatîyetinin temsilcisidir. Milli bayatımızın her bölümünde görevlerin ve sorumlulukların devamlılığında birleştirici ve bağlayıcı unsurdur. Gençlik sorunlarının çözülmesi için gerekli çabalar uzun sürede büyük değer taşımaktadır. Gençlerin girişkenlik, yapıcılık ve yaratıcılık vasıflarını geliştirmek, topluma sağlam, muthı ve verimli vatandaşlar kazandırmak amaç olacaktır.

b. Çağdaş uygarlık seviyesine yükselmek, gençliğin gelecekte yükleneceği görevler için en iyi şekilde hazırlanmasıyla mttmkündür. Gençliğin bu amaçla hazırlanması eğitim, sosyal refah, sağlık, çalışma imkan ve ihtiyaçları ve aynı zamanda sosyal, manevi, ahlaki ve kültürel değerler bakımından yetişmesi ile doğrudan doğruya ilgilidir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gençlikle ilgili sorunlar bir bütün olarak ele alınacak, gençliğe hizmet sağlayan programlar geliştirilecek, farklı hizmetler arasında yakın ilişki ve işbirliği kurulacak, fırsat eşitliği ilkesine göre çözüm yolları getirilecek, köy ve şehirde yaşayan, okuyan ve okul dışı gençliğin özel sorunları ele alınacaktır.

c. Gençliğin boş zamanlarını verimsiz olan ve olumsuz sonuçlara sürükleyen faaliyetlerden kurtaracak, yapıcı bilgi ve kabiliyetler kazandırıcı meşguliyetlerle değerlendirme imkanları sağlanacaktır.

d. İstidat ve kabiliyetlere sahip olan gençlerin gelişmeleri için gerekli ortam ve özel imkanlar sağlanarak, gerek milli kalkınmaya gerekse çağdaş uygarlığa üstün seviyede katkıda bulunmaları teşvik edilecektir.

e. Belirli programlar içinde gençliğin kalkınmaya verimli bir şekilde katılması ve mevcut gücün en uygun şekilde kalkınma amaçlarına yönelmesi sağlanacaktır. Bu katılma, gençlerin ferdi vasıflarını, yararlı bir amaç için işbirliği içinde toplu çalışma kabiliyetlerini ve milli kalkınmaya katkıda bulunma bilincini geliştirecek yönde düzenlenecektir.

f. Gençlik kuruluşlarının, gençliğin kendi orunlarına ve ihtiyaçlarına yönelmiş faaliyetlerde bulunmaları teşvik edilecektir.

g. Ruh ve beden sağlığı bakımından gençliğin olumlu şartlar içinde yetişmesini ve sağlık yönünden iyi alışkanlıkların geliştirilmesini sağlamak amacıyla sağlık eğitimine önem verilecek, özellikle koruyucu tıp hizmetleri temin edilecektir.

2. DURUM:

Gençlik yas grubu olarak alınan 14-24 yaşları arasındaki nüfusun 1965 yılında genel nüfusa oranı yüzde 19,1 dir. 14-24 yaş grupundaki nüfus ve genel nüfusa oranı Tablo 122 de gösterilmiştir. Büyük şehirlerde, öğrenim, sürekli ve geçici göç gibi sebeplerle, özellikle genç erkek nüfusunun şehir nüfusuna oranı daha yüksek bulunmaktadır. Tablo 123 e göre üç büyük şehirde 14-24 yaş grnpundaki nüfusun yaklaşık olarak üçte ikisi erkek (Yüzde 60,3), fişte biri kadındır. (Yüzde 39,7).

Tablo 124 de, Türkiye'de 14 - 24 yaş grubunun yaklaşık olarak üçte biri şehirlerde, üçte ikisi ise nüfusu 10 000 den az olan yerlerde yaşamakta olduğu görülmektedir.

TABLO : 122 — Cinsiyete Göre 14 - 24 Yaş Grupundaki Nüfus ve Genel Nüfusa Oranı (1965)

Cinsiyet	Genel nüfus (1)	14-24 Yaş grubu (2)	% (3)
Erkek	15 945 768	3 117 410	19,6
Kadın	15 445 439	2 867 010	18,6
Toplam	31 391 207	5 984 420	19,1

Kaynak: 1965 Genel Nüfus sayımı yüzde 1 emekleme sonuçları

TABLO : 123 — Üç Büyük Şehirde Cinsiyete göre 14 - 24 yaş Grubu Nüfusu ve Şehir Nüfusuna Oranı (1965)

Şehir adı	Toplam şehir nüfusu (1)	Erkek nüfus (2)	Kadın nüfus (3)	14 - 24 yaş grubu toplam nüfus (4)	% (5)
Ankara	774 208	140 939	83 856	224 795	29,0
İstanbul	1 563 721	238 723	157 388	396 111	25,2
İzmir	367 509	46 160	38 778	84 938	22,8
Toplam	2 705 438	425 822	280 022	705 844	26,1

Kaynak: 1965 Genel Nüfus Sayımı yüzde 1 örnekleme sonuçları,

TABLO: 124 — Cinsiyete Göre Şehirler ile, Nüfusu 10 Bin den Az Olan Yerlerde Yaşayan 14 - 24 Yaş Grubu Nüfusu ve Genel Nüfusa Oranı (1969)

Cinsiyet	Toplam 14-24 Yaş grubu (1)	Şehir 14-24 Yaş grubu (2)	% (3)	Bucak ve köy 14-24 Yaş grubu (4)	% (5)
Erkek	3 117 410	1 313 494	42,1	1 803 916	57,9
Kadın	2 867 010	870 484	80,4	1 996 526	69,6
Toplam	5 984 420	2 183 978	36,5	3 800 442	63,5

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Yurdumuzda sağlık hizmetinin yaygınlaşmasıyla, yüksek olan bebek ve çocuk ölümleri gittikçe azalmaktadır. Nüfus planlamağının geniş ölçüde uygulanması halinde dahi, genel nüfusa oranla genç yaş gruplarında görülen artma eğilimi daha uzun bir süre devam edecektir. Şehirlerde ve özellikle büyük şehirlerde genç nüfusun oranı da şehirleşmeye paralel olarak artmakta devam edecektir.

14-24 yaş grubunun yüzde 85,1 i okur-yazar değildir. Daha küçük yaş gruplarına itildikçe, okur-yazar olmayanların oranı düşmekte ve cinsler arası farklılık da azalmaktadır. Bu oran Tablo 125 de gösterilmiştir.

TABLO : 125 — Cinsiyete Göre 14 - 24 Yaş Gruplarında Okuma – Yazma Bilmiyenlerin Oranı (1965)

Yaş grubu	Nüfus (1)	Okuma yazma bilmiyenler					
		Toplam (2)	% (3)	Erkek (4)	% (5)	Kadın (6)	% (7)
14 -19	3 618 724	1 186 230	32,8	367 663	30,9	818 567	69,1
20-24	2 365 696	916 231	38,7	231 045	26,5	685 186	74,8
Toplam	5 984 420	2 102 461	35,1	598 708	28,5	1 5037 53	71,5

Kaynak : 1965 Genel Nüfus Sayımı yüzde 1 örnekleme sonuçları.

Tablo 126 ya göre 14-24 yaşları arasındaki nüfusun yansından fazlası (Yüzde 54,5) İlkokulu bitirmiş bulunmaktadır. Daha küçük yaş gruplarında ilkokulu bitirenlerin oranı yükselmekte ve cinsler arası fark azalmaktadır.

Bir yılda ilkokulu bitirmiş olanların üçte biri ortaokula devam edebilmektedir, ilkokuldan sonra öğrenime devam edenler, öğrenim devreleri yaş gruplarına göre, 13-22 yaşları arasındaki nüfusun yaklaşık olarak onda biridir. Bu yaş grubunun onda dokuzu ise okul dışı gençliği teşkil etmektedir. Muhtelif öğrenim devrelerinde okullaşma oranları Tablo 127 de gösterilmiştir.

TABLO: 126 — Cinsiyete Göre 14-24 Yaş. Grupunda İlkokulu Bitirmiş Olanların Oranı (1965)

Yaş grubu	Nüfus (1)	İlkokulu bitirmiş olanlar					
		Toplam (2)	% (3)	Erkek (4)	% (5)	Kadın (6)	% (7)
14-19	3 618 724	2 083 880	57,6	1 330 310	63,8	753 570	36,2
20-24	2 365 696	1 178 735	49,8	788 548	66,9	390 187	33,1
Toplam	5 984 420	3 262 615	54,5	2 118 858	64,9	1 143 757	85,1

Kaynak: 1965 Genel Nüfus Sayımı yüzde 1 örnekleme sonuçları.

TABLO : 127 — Muhtelif Öğrenim Devrelerinde Okullaşma Oranları (1965)

Yaş grubu	Öğrenime devam edenler		Okullaşma oranı (3)
	Nüfus (1)	(2)	
13-15	21 51 515	456 120	21,2
16-18	1 790 895	183 221	10,2
19-22	2 400 423	79 944	3,3
Toplam	6 342 833	719 285	11,3

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Yaygın eğitim alanındaki çalışmalar bu yaş grubunu kapsamakta sınırlı kalmaktadır, özellikle genç nüfusun büyük kısmının yaşadığı köylerde yaygın eğitim önem taşımaktadır. 456 gezici köy erkek sanat kursu, 70 ev ekonomisi ve 548 gezici köy kadın kursu faaliyette bulunmakla beraber, mevcut ihtiyaç ve talebi karşılayamamaktadır.

1965 te 15 - 24 yaş grupundaki nüfusun üçte ikisi (Yüzde 66,7), ekonomik faaliyetlerde bulunmakta idi. Bunların yüzde 78,3 ü çiftçilik, ormancılık, balıkçılık, avcılık, maden ve taş çıkarma ile uğraşmaktadır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu hızlı gelişme, gençlik için, aile, okul ve toplum çevresinde birçok problem ortaya çıkarmaktadır, özellikle, köyden şehre göç eden genç nüfus bu bakımdan daha büyük intibak sorunlarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Gençlerde davranış özgürlüğünün ortaya çıktığı yaşlarda, özellikle büyük şehirlerde, genç suçluluğu bir sorun olarak önem kazanmaktadır.

Gençlerin psikolojik sorunlarında yardım edici ve kabiliyetlerine uygun mesleke yönelmeleriyle ilgili rehberlik hizmetleri yeterli bulunmamaktadır. Yedi ilde faaliyette olan rehberlik merkezleri daha çok ilkokullarla ilgili çalışmalar yapmaktadır.

Gençliğin boş zamanlarını yapıcı, yetenek kazandırıcı faaliyetlerle değerlendirmesi imkanları ve gerekli teşkilatlanma bugün çok sınırlı bulunmaktadır. Boş zamanlar tanımına göre boş zaman süresi günde en az bir saat olarak alındığı takdirde 14 - 24 yaş grubu için bir ayda yaklaşık olarak 18 milyon, bir yılda ise 200 milyon saat yapmaktadır. Boş «amanı değerlendirme faaliyetlerinin yeteri kadar teşkilatlanmamış olması gençleri olumsuz ve verimsiz faaliyetlere yöneltmektedir.

Spor faaliyetlerine gençlik daha çok seyirci olarak katılmakta, mevcut imkân ve tesislerden aktif bir şekilde faydalanamamaktadır.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR:

a. Kalkınmaya katkıda bulunan kaynakların başında gelen insan gücünün geliştirilmesi amacıyla gençliğin ekonomik ve sosyal faaliyetlerine bilgi ve moral yönünden en iyi şekilde hazırlanması geleceğine güvenle bakabilmesi gerekmektedir.

Temel eğitimden sonra verilecek eğitim, fırsat eşitliği ilkesine göre gençlerin kalkınma çabalarının gerektirdiği nicelik ve nitelik bakımından yetiştirilmesi hedefine yönelecektir. Toplum içinde ve çalışma alanlarında gerekli olan bilgilerin verilmesi yanında gençlere kabiliyet kazandırıcı, istidat ve kabiliyetlerini geliştirici özel imkanlar verilecek, ders dışı ve okul dışı programlar düzenlenecektir.

b. Yaygın eğitim yoluyla köylerde yaşayan genç nüfusun ve özellikle genç kız ve kadınların gelişen iktisadi ve sosyal hayatın gereklerine uyabilmelerini sağlayıcı programlar düzenlenecek ve anlamlı bir sonuç elde edecek ölçüde artırılacaktır. Bu eğitim imkânı ve işe yöneltme hizmeti köyden şehre göçen genç nüfusa ve şehirde çalışanlara temin edilecektir.

c. Kültür faaliyetlerini gençlik kitlelerine yöneltecek ve gençlerin kültür ve sanat hareketleri içinde geniş ölçüde yer almasını sağlayacak programlar düzenlenecektir. Kültür değerlerini bozucu yayınlar önlenecektir.

d. Gençliğin seyirci olarak spora ilgisi vardır. Bu ilgiyi gençliği aktif olarak spor yapacak yönde geliştirmek ve mevcut tesislerden yararlanma İmkanlarını artırmak için programlar düzenlenecektir.

e. Gençlik yaz kampları kurulacak, özellikle ufak şehirlerden büyük merkezlere yapılacak gezi programları gençleri eğitici, görgü ve bilgi kazandırıcı yönleriyle ele alınacak ve bu amaçla yaz aylarında çeşitli yörelerdeki yatılı öğrenim kuruluşlarının kapasitelerinden yararlanılacaktır.

f. Suç İşlemeye teşvik edici ortamda bulunan gençlik için önleyici ve düzeltici çalışmalar bu ortamın etkisini azaltıcı eğitim, çalışma, yöneltme hizmetleriyle yürütülecektir.

g. Genç neslin sağlam olarak yetişmesi amacıyla okullarda sağlık hizmeti bir ihtisas dalı olan okul hekimliğinin geliştirilmesiyle sağlanacaktır. Gençlere sağlık yönünden yeterli bilgiler vermek için, okul içinde ve dışında gençlik gruplarına yönelmiş sağlık eğitimi çalışmaları yapılacaktır, özellikle genç yaşların ruhi sorunlarının çözülmesinde faydalı olan ruh sağlığı ve rehberlik hizmeti yaygın duruma getirilecektir.

h. Toplum kalkınması| metodunun uygulandığı programlara lise ve özellikle yüksek öğrenim gençliğinin örnek çalışmalar yaparak katılması iki yönde faydalı olmaktadır. Üniversitelerde kurulan «Köycülük Dernekleri» ve «Gönüllü çalışma Kampları» yöneltilecek, desteklenecek, bu programa katılacakların daha önceden toplum kalkınması konusunda yetişmeleri temin edilecektir.

İ. Gençliğe hizmet götüren kamu kuruluşlarının programları geliştirilirken çeşitli gençlik ve öğrenci kuruluşları, ile ilgili gönüllü kuruluşlarla işbirliği sağlanacaktır.

j. . Gençliğin boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla spor, yaygın eğitim, kültür ve sosyal faaliyetleri içine alan programlar çeşitli kuruluşların işbirliği ile düzenlenecek, bu faaliyetleri yönetecek olan gençlik liderleri yetiştirilecek ve mevcut - tesislerden ve normal çalışma saatleri dışında okullardan bu amaçla yararlanılacaktır.

k. Gençlere ortaokul ve liselerde sosyal ve mesleki rehberlik hizmeti sağlanacaktır. Bu hizmet gençlerin özel problemlerinde, den dışı faaliyetlerin geliştirilmesinde, kabiliyetlere göre daha üst seviyede öğrenime veya okulu bırakanların mesleğe yönelmelerinde, tatil aylarında bir işte çalışmalarını düzenlemede yardımcı olacaktır.

1. Gençlerin orta öğrenim devresinden önce aile çevresinde başlı-yan eğitimi, ilerdeki yular için önemli etkiler getirmektedir. Okul öncesi çağ için ana ve çocuk sağlığı çalışmaları, okul çağı için okul - aile birlikleri yoluyla anne ve babalara çocukta şahsiyet gelişmesi, çocukluk ve gençlik çağlarında karşılaşılan sorunlar hakkında bilgi ve hizmetler verilecek, böylece gençlerin gençlik yıllarına olumlu bir ortamda hazırlanmaları sağlanacaktır.

m. Yüksek öğrenimde fırsat eşitliği ilkesine göre bursların kullanmasında kolaylık sağlanacak, özellikle mecburi hizmet yüklemiyen bursların ve kredilerin sayısı artırılacak ve bursların miktarı belirli bir yaşama standardını sağlayacak seviyeye çıkarılacaktır.

Burs veren kuruluşların burs alanlarla devamlı ilgilenmeleri ve diğer sosyal hizmetler sağlayarak gençlerin sosyal faaliyetler düzenlemeleri teşvik edilecektir.

n. Üniversitelerin mediko - sosyal merkezlerinin çalışmaları geliştirilerek, bütün üniversite ve yüksek okul gençlerini kapsamaya desteklenecektir.

o. Yüksek öğrenim gençliği ile öğretim kurumları arasındaki ilişkiler geliştirilecek, karşılıklı haberleşme imkanları bir sistem içinde düzenlenecektir.

p. Öğrenci yurtlarının öğrencileri barındırma niteliklerini ve niceliklerini geliştirmek yanında gençlerin sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmalarını sağlayacak merkezler olarak gelişmeleri, yüksek öğrenimdeki gençlerin bir araya gelmeleri ve yemek yemeleri imkanını verecek merkezlerin kurulması gerçekleştirilecektir.

r. Yüksek öğrenim gençlik kuruluşlarının politik etkilerin dışında kalması, bütün fakülte ve yüksek okullarda gençlerin kendi sorunlarını çözmelerinde kolaylık getirici, gençlere imkanlar ve yetenekler kazandırıcı spor, kültür ve sosyal faaliyetlerde bulunmaları teşvik edilecektir.

s. Yukarıda açıklandığı gibi gençlik sorunları, çeşitli konulara ve kuruluşların sorumluluklarına giren bir kapsamdadır. Bu konularda alınan tedbirler gençlik sorununu çözmek için ortaya konan ilkeleri parça parça yerine getirirken önemli olan, başarılı bir sonuç elde edilebilmesi için bu faaliyetlerin bir bütün olarak yürütülmesi ve bu bölümde açıklanan özel politikaların uygulanabilmesidir. İkinci Beş Yıllık Planda bu bütünlüğü sağlayan bir uygulama gerçekleştirilecektir.

BÖLÜM VIII

TOPLUMUN YURT ÜZERİNDE YERLEŞMESİ VE BARINMASI

Bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme sorunu

1. İLKELER :

a. Bölgelerarası dengeli gelişmeyi gerçekleştirmek için hizmet yatırımları bu hizmetlerden yeter ölçüde yararlanamayan kitlelere yöneltilerek bu yatırımların bölgelerarası dengeli dağılımı sağlanacaktır. Az gelişmiş bölgelerin iktisadi faaliyetlerini artıracak yatırımlar bu bölgelerde büyüme potansiyeli yüksek stratejik şehirleşme merkezlerinde yoğunlaştırılarak kendi kendine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen gelişme noktaları elde edilecektir.

b. İktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgelere yöneltmek için kamu yatırımlarında birden fazla kuruluş yeri üzerinde durulacak, iktisadi olmak niteliğini kaybetmeden geri kalmış bölgelerdeki gelişme merkezlerinde yapılmaları tercih edilecek, bu bölgelerin kaynaklarını geliştirici ve özel sektörün yatırımlarını bu bölgelere yönettici bir politika izlenecektir.

c. Şehirleşme desteklenecek ve şehirleşmeden ekonomiyi itici bir güç ve bir gelişme aracı olarak yararlanılacaktır.

d. Şehirleşmenin yurt üzerinde şekillenmesinde bütün yerleşme sisteminin birlikte düşünülmesi, şehirleşmenin ortaya çıkardığı hareketliliğin artırılması ve bu amaçları gerçekleştirmek için harcanacak çabaların asgari olması gözönünde tutularak, şehirleşmenin sosyal değişim hızını azamiye çıkarması gözetilecektir.

e. Dengeli şehirleşmeyi, iktisadi ve sosyal gelişmeyi sağlayacak bir yerleşme düzenini, işgücü verimini, ekonomik ve sosyal yapının gereklerini gözönünde tutarak gerçekleştirmek amaç olacaktır. Sanayileşmiş şehir yapısına geçiş döneminde kırsal alana yapılacak yatırımlar, bu alanların gelecekte şehirlerle kuracakları ilişkilere varmayı hızlandırıcı ve onu hazırlayıcı yönde yapılacaktır.

f. Sanayileşme, tarımda modernleşme ve şehirleşme, gelişme olayının birbirinden ayrı düşünülemez üç unsurdur. Bu unsurlar politika kararlarında birlikte ele alınacak, bunlardan herhangi birinin bağımsız olarak geliştirilmesi için bir çaba gösterilmesi kaynak israfına yol açtığından bundan kaçınılacaktır.

g. Şehirleşme, bu hareketin yarattığı müesseseler, şehir çevre ve bölge ilişkileri içinde düşünülecek, şehir sorunlarının çözümünde şehirler bu anlayış içinde tek başlarına ele alınmayacaklardır.

h. Gelecekteki sanayileşmiş toplumda alt yapıda en faydalı kullanmaları sağlamak için gereken farklılaşmaları, yapılacak projelere bugünden aksettiren bir alt yapı stratejisi güdülecektir.

i. Çeşitli nedenlerle ve şekillerde göç edenlerin genel yerleşme politikasına ve şehirleşme ilkelerine uygun şekilde ve daha önceki çevrelerinin özellikle gözönünde tutularak iskânı sağlanacaktır.

j. Genel yerleşme politikasının uygulanması, sanayileşme ve şehirleşmenin amaç olarak ortaya konduğu gibi gerçekleşmesi bu konularda alınacak özel tedbirlerden çok bütün iktisadi ve sosyal kararların bu ilke ile politikalara uyması halinde sağlanabilir. Bu nedenle; İkinci Beş Yıllık Plan döneminde alınacak iktisadi ve sosyal kararlar dengeli gelişme ve şehirleşmeyi gerçekleştirici yönde olacaktır.

2. DURUM :

a. Sorunun tanıtılması :

Planlı kalkınmanın amacı iktisadî ve sosyal yapıyı modernleştirmek, sosyal değişmeyi hızlandırmaktır. Bu sosyal değişimin bir mekan yönü vardır. Sorun, sanayi öncesi toplum yapısından sanayileşmiş toplum yapısına geçişin sağlanması ve bu geçişte hızı artırırken bu amaçla yapılacak fedakârlıkların en aza İndirilmesidir.

Sanayi öncesi düzende, şehir ve köy bağlı değildir, ayrı ayrı düşünülebilir. Sanayileşmiş topluma ise, şehir ve kırsal hayatı birbiriyle irtibatlanmakta, tarımda işletmeler ortaya çıkmakta, bunun derecesi toplumun ulaştığı teknolojik gelişmeye bağlı olmaktadır. Geçişin hızlı ve en az fedakârlıkla olmasını sağlamak, şehir ve kırsal bütününe içine alan bölge ölçüsünde çözüm yolları bulmaya bağlıdır. Sanayileşmiş toplumun yerleşme yapısının ve sosyal düzeninde müesseseleşmiş, çevre ilişkileri olan şehir, ulaşılması gereken bir amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Şehirleşmenin buradaki özelliği yalnız amaç değil, aynı zamanda iktisadi ve sosyal kalkınmanın aracı olmasıdır.

Herhangi bir sektörün milli ölçüde planlamasında yalnız iktisadi kriterlere uyulması halinde, hesaba katılmayan yerleşme ve şehirleşme gibi «Dış ekonomiler» vardır. Şehir, bu ekonomilerin doğduğu ve devam ettiği bir merkezdir, bunun sonucu şehirleşme gelişme için elverişli bir imkân olarak da ortaya çıkmakta, sanayileşme bakımından bir maliyet tasarrufu getirmektedir. Bu yönüyle şehirleşme, sosyal gelişmeyi hızlandırıcı olması yanında doğrudan doğruya iktisadî kalkınmayı etkili-yen bir faktör niteliğindedir. Teknolojik değişimde, şehir ortamı hızlandırıcı bir etki yapmaktadır. Bunun nedeni artan nüfus ve yoğunluğun yeni ilişkiler doğurması ve ihtisaslaşmayı artırması, böylece teknolojik değişimleri hızlandırmağıdır. Gelişme, ihtisaslaşmanın belirli ölçüyü aşığı büyük şehirlerde kendini göstermektedir.

Şehirleşmenin bu gelişmeyi itici niteliği iktisadi kararların alınmasında şehirleşme için ödenecek bir sosyal maliyetin kabul edilebilirliğini ortaya koymaktadır. Bu maliyetin masrafları verimsiz bir harcama değil, şehirleşmeden elde edilen faydalanmaların sağlanması için bir sosyal maliyetin göze alınmasıdır.

6. GELİŞMELERİN EĞİLİMİ :

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarında başlayan şehirleşme sınırlı bir gelişme geçirmesine rağmen büyük sorunlar doğurmuştur. Uzun yıllar, şehirleşmenin durdurulması gerektiği ve durdurulabileceği tartışılmıştır. Şehre girişi özel bir izne

bağlamak veya köylerde şehir faaliyetleri yaratmak gibi tedbirler konuşulmuştur. Şehirleşme gelinmeyi gösteren ve hızlandıran bir oluşum olarak değil katlanılması gereken olumsuz bir eğilim olarak karşılanmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, şehirleşmeyi gelişmenin bir göstergesi olarak kabul etmekle birlikte, şehirlerde yaratılan iş imkânları ölçüsünde artan bir şehirleşmeyi ifade eden bir «Dengeli şehirleşme» yi söz konusu etmiştir.

Böylece, son yıllara kadar şehirleşmeyi iktisadi ve sosyal kalkınmanın bir unsuru olarak değerlendiren bir anlayış ortaya çıkmamış bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'de bölgelerarası dengesizlikleri giderici yönde geliştirilmesine çalışılan politikaların ve bu amaçla alınan tedbirlerin başarısını kısıtlamıştır. Yukarıda açıklandığı gibi bölgeler arasında dengeli bir gelişmenin sağlanabilmesi, şehirleşmenin bu bilinçle geliştirilmesine bağlı bulunmaktadır. Bu anlayış içinde ele alınmayan iskân konulan da sorunun çözümü için yeterli bir uygulamaya erişememiştir. 1963-1966 yılları arasında özellikle Doğudaki geri kalmış illere yapılan yatırımların toplam yatırım içindeki yüzdesi yüzde 11 den sırasıyla yüzde 18, yüzde 23 e yükselmekle beraber iktisadi gelişme sınırlı kalmıştır, iktisadi yatırımların geri kalmış bölgelere yöneltilmesi için alınan teşvik tedbirlerinden yatırım indirimi uygulaması Doğu ve Güney-Doğu bölgelerinde birkaç örnekten ibaret kalmıştır. Geri kalmış bölgelerin gelişmesinde bir araç olarak düşünülen düzenli sanayi bölgeleri kurulamamıştır, öte yandan sosyal hizmetlerin durumunda bir iyileşme vardır, kamu sektörü yatırımları bu amaçla geri kalmış bölgelere yöneltilmiştir. 1960 ta Doğu illerinde nüfus doktor oranı 11 400 iken bu oran 1965 te 7 700 olmuştur, öğrenci derslik oranlarında ise bir yükselme olmuştur, öte yandan geri kalmış bölgelerde hızla gelişip çevresini etki-liyebilecek merkezlerin doğma gücünde olduğunu bugünkü şehirleşme durumu göstermektedir.

Önemli olan bu şehirleşme eğiliminin sanayileşme ile destekleübil-mesl ve ortaya çıkan güçten yararlanabilmesidir. Bugüne kadar, Türkiye'de şehirleşme hızı yüksele olmamıştır. 10 000 den fazla nüfusu olan topluluklarda 1927 de toplam nüfusun yüzde 16,4 ü yaşıyordu. Bu oran 1950 de yüzde 18,5 e, 1965 te yüzde 29,9 a çıkmıştır. Böylece 38 yılda şehirler 6 651 894 nüfus kazanmıştır. İl ve ilçe merkezlerini de şehir olarak kabul eden tanıma göre ise şehirli nüfusu 1927 de yüzde 24,2 iken 1965 te yüzde 34,4 e varmıştır.

TABLO: 1S8 — Türkiye'de yıllara göre şehirli nüfus oranındaki artış

Yıllar (1)	1927 = 100 (2)	Şehirli nüfus
1927	100	16.4
1935	120	16.6
1940	144	18.0
1945	154	18.3
1950	174	18.5
1955	238	22.1
1960	326	26.3
1965	419	29,9

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

TABLO : 129 — Türkiye'de şehirli nüfus artist

Yıllar	Şehirli nüfus	5 yıllık artış	Yıllık ortalama
			artış -
(1)	(2)	(3)	(4)
1950	3 883 865		
1955	5 324 397	1 440 532	288 106
1960	7 307 816	1 883 419	376 683
1965	9 395 159	2 087 343	417 468

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

Türkiye önümüzdeki yıllarda geçmişe oranla hızlanan bir şehirleşme ile karşılaşacaktır. Farklı tahminlere göre, şehir nüfusu gelecek 20 yıl kadar bir süre içinde 25-30 milyona varacak, böylece 55 milyona erişen Türkiye nüfusunun yarısı şehirlerde yaşayacaktır. Son 15 yılda 4-5 milyon kadar artan şehir nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamakta karşılaşılan güçlükler gözönünde tutulduğunda, her yıl bir milyon civarında artacak şehir nüfusunun yaratacağı sorunların önemi açıktır. 1968 -1972 döneminde yılda şehirleşme hızının yüzde 6-yüzde 7 arasında olacağı tahmin edilmektedir. Bu hız 1955 -1960 arasında yılda yüzde 6,5, 1960 -1965 arasında yılda yüzde 5,2 idi.

Sanayileşmiş ülkelerin şehirleşmesi ile sanayileşmemiş ülkelerdeki ve özellikle Türkiye'deki şehirleşmenin farklı nitelikleri vardır. Sanayileşmiş ülkelerde sanayi şehirlerde yarattığı çekim ve kırdan serbest bıraktığı işgücü belirli bir denge yaratırken, sanayileşmemiş ülkelerde kırdan hızla itilen nüfusa şehirler iş bulmakta zorluk çekmektedir.

Türkiye'de 1965 te büyük şehirlerde, sanayi sektöründe çalışan işçi sayısı ile şehirleşme karşılaştırıldığı zaman, şehirleşmenin sanayileşmenin önünde yürüdüğü görülmektedir.

TABLO : 130 — Büyük şehirlerde sanayileşme (1950 = 100)

İller.	İşçi sayısı	Şehirleşme
	indeksi	indeksi
	(1)	(2)
İstanbul	240	178
Ankara	446	313
İzmir	139	174
Adana	179	246
Bursa	154	205
Eskişehir	170	194
Gaziantep	115	220
Konya	242	245
Kayseri	155	194

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları

Türkiye'de şehirleşmenin ana nedeni, bir ölçüde şehrin çekimi yanında teknolojik gelişme, uygun tarım arazisinin sınırlılığı, toprağın toplanması ve parçalanması sonucu tarım alanlarından «İtilme» olmuştur. Şehir faaliyetlerinin ve özellikle sanayinin, istenilen hızla gelişmemesi sonucunda şehirler bu göçü istekli karşılamamıştır. Bu nedenle Türkiye'de şehirleşme daha çok demografik bir şehirleşme niteliği göstermektedir.

Nüfusu artan şehirler sosyal ve iktisadi yönden şehir niteliklerini geliştirememişlerdir.

Türkiye'de tarımda teknolojinin değişmesi devam etmektedir. Bu değişme tarımdan işgücünün ayrılması hızını etkilese de şehirleşmenin gerçekleşmesi değişmeyecektir. Öte yandan tarım teknolojisi gelişmezse üretim artmayacak, buna karşılık kırsal nüfusu artacak, insan-toprak ilişkileri bozulacak, nüfus başına gelir, şimdiki seviyesinin de altına düşecek nüfusu şehirlere itecektir. Tarım teknolojisi gelişirse üretim artacak, fakat bu gelişmelerin gerektirdiği makinalaşma işgücünü serbest bırakarak şehirleşmeyi yine teşvik edecektir. Böylece şehirleşme sadece iktisadi kalkınma ve modernleşmenin göstergesi ve aracı olarak arzulan değil, aynı zamanda kaçınılmaz bir oluşum olmaktadır.

Oluşumu olumlu yönde kullanmakta sanayileşme etkili bir araç ve gerçek bir şehirleşmenin şartı olmaktadır. Bu anlayış içinde sanayileşme dengeli bir bölgesel kalkınma içinde anaşart olmaktadır. Öte yandan demografik şehirleşmenin, sanayileşme için, yeterli olmamakla beraber, olumlu bir eğilim olduğu söylenebilir. Sanayileşme bu olumlu etkisine rağmen şehirleşmenin en pahalı yönü değildir. Dengeli bir şehirleşme için imalat sanayii yatırımları nüfus başına 4 000 TL. yatırım gerektirmekte, öte yandan şehirleşmenin konut ve sosyal alt yapı yatırımları gereği nüfus başına 10 000 TL. na ihtiyaç göstermektedir.

Genel şehirleşme eğilimi yamsıra, şehirleşmenin dağılımı, çeşitli büyüklükteki şehirlerin farklı gelişme hızları, şehirleşmenin çeşitli bölgelerdeki durumu da büyük önem taşımaktadır.

TABLO: 131 — Şehir büyüklüğüne göre toplam şehir nüfusu içinde şehirleşme oran

Şehir büyüklüğü (Nüfus)	1945 şehir	Taşıyan	1965	Taşıyan
	sayısı	nüfus .	şehir	nüfus
	(1)	yüzde	sayısı	yüzde
10 000 - 20 000	62	23,2	79	11,6
20 000 - 50 000	30	30,6	68	22,6
50 000 - 100 000	6	9,4	16	12,6
100 000 den fazla	4	38,5	14	53,2

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Tablo 131, 100 000 den yukarı şehirlerin ağırlığını ve şehir sorununun özellikle önemli şehirler açısından «le alınması gerektiğini göstermektedir.

Nüfuslara göre şehir gruplarındaki nüfus sayısı geçmişle kıyaslanırsa, en büyük artış, 50 000 in üstündeki şehirler grubunda görülmektedir. Ancak bu yığılma 50 000 in üstündeki şehirlerin büyümesinden değil bu gruplardaki şehir sayısının hızla artmasından olmaktadır.

Şehirleşmenin bölgelerarası dağılımında, Marmara ve Ege'nin ülkenin geri kalanına oranla çok şehirleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. 1960 -1965 döneminde önemli bir gelişme olmakta ve şehirleşme hızı yüksek merkezlerin doğuya kaydığı görülmektedir. Geri kalmış bölgelerden Batıdaki gelişmiş merkezlere olan göç devam

ederken, az şehirleşmiş bölgelerde şehirleşme hızının artması, önceki yıllarda tarımdan ayrıldığı zaman büyük merkezlere giden nüfusun içendi bölgesi içinde istihdam edilerek şehirleştiğini göstermekte ve bu bölgelerin gelişme yönüne bir işaret olmaktadır. Marmara bölgesinin 1960 da yüzde 43 ü şehirleşmiş iken 1965 te yüzde 47 si şehirleşmiş duruma gelmiş, bu oranlar aynı yıllarda Doğu-Anadolu bölgesinde yüzde 13 ten yüzde 17 ye çıkmıştır, önemli olan bu şehirleşme derecelerindeki artışın farklılığıdır. Beş yılda bu oran Marmara bölgesinde yüzde 8 iken Doğu - Anadolu'da yüzde 25 olmuştur. Gelişmenin bu olumlu eğilimine rağmen şehirleşme gelişmişliğin bir göstergesi olarak alınırsa 1965 te Doğu bölgesinde şehirleşme derecesi yüzde 17, Güney - Doğu'da yüzde 19, Karadeniz'de yüzde 14 tür. Gelişmişlik derecesini gösteren bir başka göstergeye göre Türkiye ortalamasının altında kalan illerdeki nüfus, toplam nüfusun yüzde 51 i idi. Bölgesel farklılıklar gelişmişlik derecesi bakımından küçük yerleşme birimlerinde aykırılıklar da göstermektedir, ilçelerin gelişmişlik durumunu gösteren bir araştırma Doğu'da ve Güney - Doğu'da gelişmişlik derecesi Marmara ve Ege'den yüksek olan, ilçeler olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte önemli olan gelişmişlik derecesi düşük il veya ilçelerin yoğun bulunduğu bölgelerin sorunlarının bir bütün olarak ele alınabilmesidir.

Şehirlerden doğrudan doğruya sorumlu olan kuruluşlar belediyelerdir. Ancak şehirleşme ve şehivlerde ortaya çıkan sosyal ve iktisadi sorunlar gelişmenin tabii sonucu olmak yanında, milli ölçüde verilen politika kararları ile ilgilidir ve onlarla çözülebilir. Belediye hizmetleri konusunda dahi Devletin denetimi ve katkısı önemli olmaktadır. Belediyelerin sınırlı imkânları ve karşılaşılan sorunların tek tek şehirleri aşan kapsamı belediyelerin görevlerinin çoğunu karşıyamamaları sonucunu doğurmaktadır. Devleti şehirlerin hayatına dolaylı ve dolaysız olarak büyük katkıda bulunmasına rağmen bu katkısını olumlu kılacak bir program ve kuruluşa sahip değildir.

Sorumluluk ve teşkilâtlanma yönünden farklı büyüklükteki şehirler arasındaki ayrılıklar düşünülmemiştir. Milyonluk bir şehir belediyesiyle bir kaç bin kişilik bir belediye aynı görevlerle yüklü olmakta ve aynı şekilde teşkilâtlanmaktadır.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. BÖLGESEL GELİŞME :

(1) Kamu sektörünün hizmet götüren yatırımları bu hizmetlerden yeter ölçüde yararlanmayan kitlelere yöneltilerek, bu kitlelerin yoğun bulunduğu az gelişmiş bölgelere öncelik verilerek yapılacaktır. Bu bölgelerde iktisadi ve sosyal gelişmenin sağlanabilmesi için yasama standardını iyileştirici bu yatırımlar fayda sağlarken, Önemli olan kendi gelişme hızı kazanabilecek büyüme potansiyeli yüksek merkezlerin desteklenebilmesidir. Bu amaçla geri kalmış bölgelerdeki stratejik şehirleşme merkezleri alt yapı yatırımlarının yoğunlaştırılmasıyla özellikle desteklenecek ve geri kalmış bölgelerdeki iktisadi obua niteliğini kaybetmeden yapılabilecek sanayi yatırımları bu merkezlerde toplanarak

kendi kendine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen gelişme noktaları edilecektir.

(2) İktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgelere yöneltmek için, iktisadi kamu yatırımlarının bu bölgelerde yukarıda açıklanan anlayış içerisinde yapılması imkânı üzerinde bütün projelerde durulacaktır. Özel sektörün sanayi yatırımlarını bu bölgelerde yapmaları için teşvik unsurları artırılacaktır. Bu amaçla özel kredi imkânları, vergi indirimleri, bütün altyapının hazırlandığı düzenli sanayi bölgeleri ve buralarda ucuz enerji imkânları sağlanacak, bu bölgelerin geliştirilme gücü olan kaynakları tespit edilip tanıtılacak ve bu bölgelerde yatırım yapacaklara rehberlik yapılacaktır. Bu konuda kullanılacak bölge planlama teknikleri bölge planlama bölümünde açıklanmıştır.

(3) Bu amaçla kamu kuruluşları az gelişmiş bölgelerdeki kaynak ve imkânları değerlendirici ve alternatif projeler ortaya koyucu proje hazırlıklarına öncelik vererek hızlandıracaklardır.

b. ŞEHİRLEŞME :

(1) Büyük şehirler, büyüklükleri ölçüsünde şehirleşmenin iktisadi ve sosyal gelişmeye katkısını artıran bir güç kazanmaktadır. Büyük şehirlerde ortaya çıkan ortam, daha küçük şehirlere dağılmış daha büyük nüfusun yaratamadığı özellikler taşımakta ve bu özellikler iktisadi ve sosyal gelişmeyi hızlandıran bir nitelikte olmaktadır. Bu anlayışla büyük şehirlerin büyümesi önlenmeye çalışılmayacak, gelişmeleri desteklenecektir.

(2) Milli ölçüde fonksiyonu olan merkezlerin bölge merkezleriyle bağlantısı kurulacaktır. Bölgelerin merkezleri bölge içi ilişkiler bütünlüğünü sağlayacak ve bölge dışı ile bağlantıları kuracak merkezler olarak geliştirilecektir.

(3) Bölge merkezleri, yatırımların yoğunlaşacağı, memleketteki birinci derece ulaşım ve haberleşme ağının düğüm noktalarında gelişecek merkezler olacaktır.

Bu merkezlerden çevreye yayılması istenen gelişmeyi meydana getirecek bir bölge yerleşmesi geliştirilecektir.

(4) Şehirler ile köyler arasında olan kasaba birimi gelişme oluşumu içinde bir ara kademeler teşkil etmektedir. Bu kademe şehrin gelişme yönündeki etkisinin yayılmasını sınırlamaktadır. Şehirleşmenin gerçek bir şehir ortamında olması ve şehir - köy ilişkilerinin bir sanayi ortamının gereklerine göre gelişmesi için kasabaların artması yerine, gelişme için en uygun ölçülere sahip şehirlerin ortaya çıkması desteklenecektir.

c. YARLEŞME :

(1) Ter seçiminde genellikle hammadde ve ulaşım kolaylıklarının önem kazandığı afur endüstrinin şehirleşmede doğrudan doğruya araç olarak kullanılması imkânları sınırlıdır. Bu tip endüstrinin şehirleşmeye etkisinden yararlanılacak, büyük projelerin yer seçimi Devlet Planlama Teşkilâtınca yapılacak, özellikle hafif endüstri şehirleşme politikasının uygulanmasında esas araç olacaktır. Endüstri öncesi düzenin üretim araçları ve ilişkilerinin doğurduğu küçük sanat faaliyetlerinin istihdam yönünden olumlu sonuçları olmakla birlikte bunlar etkili bir güç duru munda değildir. Bu nedenle küçük

sanayi tesislerinin geliştirilmesi sanayiye geçiş döneminin gereklerine göre yapılacaktır. Düzenli sanayi bölgeleri, şehirlerin sağladığı faydalarla bu bölgelerin avantajlarını birlikte yürütecek şekilde ele alınacaktır. Ucuz arsa nedeniyle, bu bölgelerin şehirlerin uzağında kurutmamalarından kaçınılacaktır.

(2) Sanayileşme ile birlikte tarımda da bünye değişikliği olmaktadır. Kırsal yerleşmeler bugünkü fonksiyonlarından farklı olarak şehre yönelmiş yerleşmeler durumuna gelme ve fonksiyonlarını en iyi görebilecekleri merkezlerde yığılma eğilimindedirler. Bu eğilim kamu yatırımları ve düzenlenmesi ile desteklenecektir. Birinci derecede tarım ürünleri sanayii, belirli sürede diğer hafif sanayilerin çevresinde kümelenebileceği birer nüve olarak düşünülecek, yerleşme planları, altyapı, sağlanan kamu hizmetleri buna göre yapılacaktır.

(3) Bölgesel gelişme, şehirleşme politikasının yukarıda açıklandığı gibi uygulamasında altyapı tesisleri etkili bir araçtır. Demiryolları, karayolları, liman yapımında yatırımların bu etkisi gözönünde tutulacak, bu etkiden gelişmede yararlanmak amaç olacaktır. Projelerin hazırlanmasında sanayileşmiş toplumun ihtiyacı olan fizik düzenini sağlayacak yönde yatırımlar yapılması gözetilecektir. Yukarıda açıklanan yerleşme politikası güdülecektir.

(4) Sosyal amaçlı yatırımlar, yerleşme politikasına, şehir kademelenmesi tercihlerine uygun olacaktır. Bu uygunluk, mevcut ve yapılacak sosyal tesislerden yararlanmayı artırıcı yönde olacaktır.

(5) İmar ve İskân Bakanlığı şehirleşme konusunda taşınması gereken sorumluluklara uygun olarak belirli bir amaca yöneltilecek, bu konuda çeşitli kademelerdeki kamu görevlerini yüklenerek şekilde yeniden düzenlenecektir. Devlet ve belediyeler arasındaki iş bölümü şehirlerin önem ve niteliklerine ve şehirleşme politikasına göre yeniden tespit edilecektir. Memleketin tüm hayatı üzerinde doğrudan doğruya etki yapan büyük şehirlerde belediyelerin sınırlı kaynakları olumlu bir gelişme sağlanması imkânlarını kısıtlamaktadır. Bu şehirlerde Devlet ek sorumluluklar yükleneyecektir.

(6) Şehir planlaması, arazi kullanmanın denetimi ve güzel şehir kavramının ötesinde bir gelişme aracı olacak, şehirlerin gelişmesi için ilk yıllarda ayrılacak yatırımların yetersizliği nedeniyle şehir planlarının esnekliğine önem verilecek, şehir planlarında kendi kendini gerçekleştirilmeye götüreceği bir yol tutulacak, uygulamada devamlılık sağlanacak, şehir planlamasının tek tek kararlara karşı bütünlüğü korunacaktır.

(7) Şehir planları, fizikî planlamanın her bir parsel için ayrı kararlar veren ve bina şekillerine kadar inen ayrıntılı tutumdan kurtarılacak, şekillenmeye yön verme yanında, kullanışların fonksiyon ve niteliklerini genel ve açık bükümlerle sınırlayan bir belge niteliği alacaktır. Bu planlama çalışmalarında şehirlerin gelişen hayatının gerçekleri gözönünde tutulacaktır.

(8) Şehirlerin gelişme alanlarında kamuca arazi stoku yapıldıktan sonra, şehir planlama kararları içinde arazinin gereken alt yapısı tamamlanacak ve arazi kamuca yükselen değerleriyle istiyenlere kiralanacaktır. Arazi politikasının denetimini yapabilmesi için kamu elindeki arazi satılmıyacaktır. Değeri artan sahalardan istifade edenlerin altyapı giderlerine katılmaları sağlanacaktır.

BÖLGE PLANLAMASI

1. İLKELER :

a. Yatırımların yurt içinde dengeli dağılımını sağlayarak, çeşitli bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmakta ve gelişen bölgelerde düzenli bir gelişme sağlamakta, bu bölgelerin gelişme imkânlarının ortaya çıkarılması ve çeşitli ekonomik ve sosyal faaliyetler arasındaki ilişkilerin anlaşılması önem taşır. Bölge Planlaması İkinci Beş Yıllık Plan döneminde etkili bir araç olarak kullanılacaktır. Bölge planlamasından, Kalkınma Planının ilgili bölümünde açıklanan bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme politikasına uygun olarak ve İkinci Beş Yıllık Plan ilke ve politikaları ile tutarlılığı sağlanarak yararlanılacaktır.

b. Bölge planlama çalışmaları ile Türkiye'nin bölgelerinin gelişme gücü az gelişmiş bölgelere öncelik verilerek tespit edilecek, karşılaşılan sorunlara çözüm yolu bulucu, yatırım konularını tanımlayıcı çok yönlü ve ayrıntılı çalışmalar yapılacak, im çalışmalarında yerleşme sorunu düşünülecek ve yatırım kararlarının yerinin seçiminde o yatırımdan en büyük faydayı sağlayıcı tercihler yapılacaktır.

c. Az gelişmiş bölgelerde, bölgesel gelişmenin çekici gücü olarak desteklenecek şehirleşme hızı yüksek olacak büyüme noktalarının tespit edilmesi öncelikle ele alınacaktır.

d. Bölgelerin iktisadi ve sosyal faaliyetlerinin düzenli bir şekilde gelişmesine yardım etmek, özellikle altyapı yatırımlarında ve hizmetlerin dağılımında tasarruf sağlamak, sanayi gelişmesine imkân hazırlamak amacıyla sektör faaliyetlerine yol gösterici, şehrsel yerleşmeyi düzenleyici bölge yerleşme planları hazırlanacaktır.

2. DURUM:

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde yurdumuzda bölgelerarası dengeli kalkınmanın gerçekleşmesi ve düzenli bir yerleşmenin sağlanması için bölge planlamasının bir araç olarak kullanılmasına çalışılmıştır.

Devlet Planlama Teşkilâtının yürütücüsü olan ilgili kuruluşların büyük ölçüdeki katkılarıyla Antalya ve Çukurova bölgelerinde yapılmış olan çalışmalar ve imar ve iskân Bakanlığının Marmara'da, Zonguldak'ta, Keban'da yaptığı diğer denemeler, Türkiye şartlarına uygun ve Kalkınma Planı anlayışıyla tutarlı bir bölge planlama politikası geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde deneme bölge projeleri şeklinde yürütülen bu çalışmalar bölgelerin sektörlerarası ilişkilerini koyan gelişme programlarının hazırlanması ve bölgelerin daha iyi tanınması imkânını vermiş, teknik bakımdan önümüzdeki yıllarda kullanılacak bölge planlama metotları geliştirilmiş ve yeni sayılabilecek bir faaliyet dalı olan bölge planlama çalışmaları için gerekli ortamın ve yetişmiş insan gücünün elde edilmesi gerçekleştirilmiştir.

3. UYGULANACAK POLİTİKALAR :

a. Bölge planlama çalışmalarının milli plan çalışmalarını tamamlayan ve milli

plan yan ve milli plan uygulamasına yardımcı olan, milli plan ilke ve politikalarına uysun nitelikte çalışmalar olması özellikle gözetilecektir. Bölge planlama çalışmaları sonucunda bölgeler için ortaya konacak gelişme imkanları, sektör gelişme hedeflerine göre hazırlanan milli plana, çeşitli projeler arasında tercihler yapmak ve birtikte ele alınması gereken projeleri tanımak imkânını sağlayan nitelikte olacaktır. Böylece milli kademedeki ve bölge kademesinde birbirini tamamlayıcı ve bölgesel gelişme imkanlarını değerlendirici bir akım yaratılmış olacaktır. Bölge seviyesinde yapılacak çalışmalar milli planın uygulama sisteminden ayrı olarak ele alınmayacak, bölge planları milli seviyede yapılan proje değerlendirmelerinde araç olarak kullanılacaktır. Çeşitli bölgeler için milli plandan bağımsız özel planlar hazırlanmayacaktır.

b. Yapılacak çalışmalarda, il alınacak bölgenin kaynaklarının durumunu tespit, kamu ve özel kuruluşların işbirliği ile yapılacak, bu kaynakların gelişme yolları ortaya konacak, çeşitli faaliyetler ve projeler arasındaki ilişkiler bulunacak, bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmesinde ağırlığı görülen ve bu gelişmeye önderlik edecek büyüme noktaları tespit edilecek, bugünkü ve gelecekteki iktisadi ve sosyal faaliyetlere Kalkınma Planının gereklerine uygun bir yerleşme düzeni gösterilecektir. Bölge planlama çalışmaları bölgenin fiziki özelliklerinin ekonomik ve sosyal kararları şekillendirici ve mekan içinde bunların yerlerini ortaya koyucu nitelikte olacaktır.

c. Bölge planlama çalışmaları çok yönlü grup çalışmaları niteliğindedir. Bu çalışmalar, hangi kapsamda ele alınırsa alınsın çeşitli kamu kuruluşları ve çevredeki özel teşebbüs arasında çok sata ve ahenkli işbirliğini gerektirmektedir. Bu işbirliği, çalışmaların her safhasında sağlanacak, Devlet Planlama Teşkilatı merkezde ve bölgede çalışmaların yönlendirici ve birleştirici görevini taşıyacaktır. Söz konusu çalışmalar uygulayıcı kuruluşların hızla uygulamalarına imkan verecek şekilde yoğun ve toplu çalışmalar sonucu kısa sürede tamamlanan projeler olarak yapılacaktır.

d. Yapılacak çalışmalarda Devlet Planlama Teşkilatı, bölge planlama tekniklerini ve metodlarını geliştirecek, gerekli işbirliğini sağlayacaktır. Çalışmaların götürüleceği bölgelerin seçimi yıllık programlarda yapılacak, bu bölgeler hakkında bilgi toplayıcı ön hazırlıklar tamamlandıktan, bölge planlamasına katılacak ilgili kuruluşların yapması istenecek işin niteliğinin, kapsamının, metodunun belirtilmesinden sonra bölgede çalışmalar başlayacaktır.

Bölgedeki çalışmalar belirli süreli bir proje kapsamı içinde ilgili kuruluşlarca ve Devlet Planlama Teşkilatının desteği ile yürütülecektir. Bölgede yapılan çalışmaların sonuçları Milli Plan kademesinde değerlendirilecektir. Tamamlanan projelerin bölgelerindeki gelişmeler izlenecektir.

e. Bölge planlama çalışmalarına katılacak kuruluşlar bu çalışmalar için gerekli tahsisatı yıllık bütçelerine koyacaklar, çalışmaların gerektireceği teknik elemanları zamanında görevlendireceklerdir.

Bölge planlama konusundaki çalışmalarda ilgili kuruluşların içinde yapılamayan belirli araştırmalar için kamu kuruluşlarında yeniden devamlı organlar kurmak yerine özel kuruluşlardan ve teknik bürolardan yararlanılması denenecektir.

KONUT

1. İLKELER :

a. Türk toplumunun gelecekte ulaşması istenen yaşama şartlarının gereği olan nicelik ve nitelikteki konut yapma faaliyetleri, uzun süreli programlarla düzenlenecektir.

b. Toplam yatırımlar içinde konut sektörü yatırımlarının İkinci Beş Yıllık Plan dönemi için tespit edilen oranını artırmadan, mümkün, olan en çok sayıda konut üretimini sağlamak amacıyla yurt şartlarına uygun, ekonomik standartta hatk konutu yapımına yönelinecektir. Şehirlerin düzenli gelişmesine yardımı ve sağladığı tasarruf nedeniyle, ayrı ayrı konut birimleri yerine, toplu konut yapımına gidilecektir. Lüks konut yapımı sınırlanacak, ekonomik standartlar üstünde kamu konutu yapılmıyacaktır.

c. Niteliklerinin ve arzının özellikleri yönünden çeşitli ihtiyaç gruplarının taleplerine uygun konut üretimi özellikle toplu yapı, kooperatifleşme, yoluyla sağlanacaktır. Konut yatırımlarının sosyal özelliği nedeni ile imkanları sınırlı olan ailelere öncelik tanınacaktır. Kredi politikası buna göre düzenlenecektir.

d. Üretken yatırımlara yönetilmeyen küçük tasarrufların değerlendirilmesi yoluyla konut finansman kaynakları artırılacaktır. Bu amaçla, konuta ayrılabilir tasarrufların toplanıp bu sektör içinde en verimli şekilde kullanılmasını sağlayacak bir teşkilatlanmaya gidilecek ve kamu özel sektör ilişkileri bu açıdan düzenlenecektir.

e. Konut sorunu, genel yerleşme politikasına uygun olarak çevre ve şehir düzeni içinde ele alınarak, mahalli malzeme ve teknolojilerden yararlanarak çözülecektir.

f. Şehir nüfusunun hızlı artışı dikkate alınarak, kıt kaynakların öncelikle gelişen şehirlerde kullanılması desteklenecektir.

g. Devlet, gerek finansman ve gerekse konut yapmak yönünden, konut pazarındaki gereken yerini, düzenleyici ve kendi evini yapanı destekleyici olarak alacaktır. Kendi emeği ile ev yapanların ve evlerini iyileştirenlerin çabaları sınırlı kredi, geniş ölçüde teknik yardım, mümkün olan hallerde malzeme yardımı ile ve ucuz arsa sağlanarak desteklenecektir.

h. Gecekondu sorunu konut sektörünün bütünü içinde ele alınacaktır. Bu sorun, önlemeye öncelik vererek ve bu alandaki kendi evini yapma gücünden yararlanarak çözülmeye çalışılacaktır. Gecekonducuların arsa mülkiyeti problemi şehirlerin gelecekteki gelişmesini zorlaştırıcı olmaktan çıkarılacaktır.

i. Arsanın konut maliyetini artırıcı etkisinin azaltılması ve spekülasyonun önlenmesi amacıyla, şehirlerin gelişme alanlarındaki arsalar üzerinde kamu kontrolü sağlanacaktır. Sanayi sitelerinin kurulması, şehir yerleşmesinin bir düzen içinde olması ve kamu kuruluşlarının ihtiyaçlarını karşılamak için kamu elindeki arsa stoku

artırılacaktır. Kamu elindeki arsalar tek elden ve ucuz konut yapımını destekleyici yönde toplumun kullanımına sunulacak; gerektiğinde kiralama sisteminden yararlanılacaktır.

2. DURUM :

a. SORUNUN TANITILMASI :

Kişilerin barınma ihtiyacına cevap veren konut, toplum hayatının ekonomik ve sosyal bakımdan en önemli unsurlarından biridir. Bu önemli ihtiyacın gereğince karşılanmasında Anayasaya göre, Devlete sorumluluklar düşmektedir.

Öte yandan, hızlı şehirleşme içindeki Türkiye'de şehirlerin şekillenmesinde, uzun sürede en etken faktör konut yapımı olacaktır. Bu nedenle konut, sadece barınak niteliği ile değil, aynı zamanda medeniyetin göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Konut, aile hayatının merkezi olarak hayatı doğrudan doğruya etkiler. Konut ihtiyacının iyi ve yeterli toir şekilde karşılanması sosyal, ekonomik ve -kültürel gelişmeyi hızlandırır. Bu hızlanma ise konut ihtiyacının nitelik ve niceliğini etkiler ve konut talebinin dağılımında farklılıklar ortaya çıkarır.

Konutun, yapıcı ve alıcının kredi desteği olmaksızın konut pazarına girmelerini engelleyen, pahalı bir mal oluşu, sosyal etkileri, az gelirliler için bu konuda kamu yardımına olan ihtiyacı konut pazarının, Devlet müdahalesi olmaksızın, işlemlerini imkânsız kılmaktadır. Karma ekonomi düzeni içinde Devletin konut pazarındaki yerini alması, piyasaya arz edeceği ucuz konutlarla üretimi etkilemek, düzenleyici tedbirler almak, yapıcı ve alıcıya kredi sağlamak, konut üretim programlarını yapmak, fiziki yerleşme planlarını hazırlamak, alt yapı sağlamak gibi yollardan gerçekleştirilebilir.

b. GELİŞMELERİN EĞİLİMİ :

(1) Giriş:

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlı nüfus artışı ve şehirleşme sonucu Türkiye'de konut sorunu önem kazanmıştır. Ucuz konut sahibi olmanın zorlaşması şehir çevrelerinin gittikçe genişleyen gecekondu kuşaklarıyla sarılmasına, şehir organizmalarının işlemez duruma gelmesine yol açmış ve bu durum önemli sosyal ve ekonomik düzensizlikler ortaya çıkarmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında konut sektörü, ilk defa bir bütün olarak ele alınmış ve geliştirilen politikaya uygun olarak, konut konusunda pek çok sorunu çözücü nitelikte tedbirler getirilmiştir. Politika içinde tor bütün teşkil eden bu tedbirler kısmen eksik uygulanmış, kısmen hiç uygulanmamış, aralarında ilişkiler kurulamamış, çelişmeler olmuş ve çeşitli grupların direnmeleri uygulamayı olumsuz yönde etkilemiştir.

(3) Konut stoku :

(a) Şehirlerde :

10 000 den fazla nüfuslu şehirlerde konut birimi sayısının gelişmesi, Tablo 132 de gösterilmiştir.

TABLO : 132 — 10 000 den Fazla Nüfuslu Şehirlerde Konut Sayısı (1955 – 1967)

Yıl	Şehir nüfusu (1)	Aile büyüklüğü (kişi) (2)	Toplam konut birimi sayısı (3)	(Tahmini) gecekondü sayısı (4)	Normal şehir konut birimi sayısı (5)
1955	5 324 397	5,09	1 050 000	50 000	1 000 000
1960	7 307 816	5,07	1 440 000	240 000	1 200 000
1965	9 395 159	5,00	1 880 000	430 000	1 450 000
1967	10 437 233	5,00	2 100 000	450 000	1 650 000

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Şehir konutlarında oda başına düşen nüfus 1955 te 2,17 kişi ile 1965 te 2,05 kişiye düşmüştür. Bu değer Batı memleketleri standartlarına oranla sıkışık bir barınma yoğunluğunu ifade etmektedir.

1965 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre şehir, konutlarının oda sayılarına göre dağılımı Tablo 133 de gösterilmiştir. Ortalama konut büyüklüğü 2,43 odadır.

TABLO : 133 — Oda sayılarına göre şehir konutları (1965)

Oda sayısı.	Toplam konut sayısına oranı (%) (1)	Konut sayısı (2)	Toplam oda sayısı (3)
1	23,99	450 780	450 780
2	37,05	696 181	1 392 362
3	21,32	400 610	1 201 830
4	11,13	209 136	836 544
5	3,64	68 397	341 985
6	1,74	32 695	196 170
7	0,53	9 959	69 713
8 ve daha fazla	0,60	11 274	90 192
Toplam .	100,0	1 879 032	4 579 576

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Şehir konutlarının yüzde 41 inin barınma şartları iyi, yüzde 33 ünün orta ve yüzde 26 sının fenadır. Konutların yüzde 27 sinde mutfak, yüzde 7 sinde WC, yüzde 49 unda banyo, yüzde 26 sında elektrik ve yüzde 45 inde akar su yoktur.

Bu rakamlar konut sorununun nitelik yönünden ağırlığını ortaya koymaktadır, iktisadi kalkınma ile birlikte, konut ihtiyacının sayı olarak karşılanmasının yavaşla, mevcutların iyileştirilmesi de önem kazanmaktadır. Az yatırımla gerçekleştirilebilecek bakım, tamir ve modernleştirme faaliyetlerine gereken önem verilmezse, barınma şartları kötü olan konutların yıkılarak yenileriyle ikamesi hızlanacak ve üretilen konut sayısının önemli bir kısmı böylece emilmiş olacaktır.

Öte yandan, barınma şartlarının iyileştirilmesi, büyük ölçüde, şehirlerdeki altyapının gelişmesine bağlı kalmaktadır.

Belediyelerce verilen ruhsatlara göre şehir konutları alan, birim maliyet ve ma maliyet değerlerinin son ora yıllık değişmesi Tablo 134 de gösterilmiştir.

TABLO : 134 — Ruhsatlı Konutlarda Alan, Birim, Maliyet ve M² Maliyetin Değişmesi (1956-1966)

Yıl	Konut alanı (m ²) (1)	Konut maliyeti (TL.) (cari fiyatlarla) (2)	M ² maliyeti! (3)
1956	88,56	12,070	136
1957	96,17	14,663	152
1958	110,25	19,713	179
1959	94,50	20,617	218
1960	89,59	20,777	232
1961	98,68	23,738	241
1962	105,20	26,752	254
1963	103,04	26,676	259
1964	100,07	25,790	258
1965	99,39	26,036	262
1966	98,94	27,362	276

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü.

Ortalama konut alanı büyük şehirlerde daha büyüktür. Son beş yıldır. Türkiye'de ortalama şehir konutu alanı 100 m² çevresinde kalırken, 1965 yılında bu değer İstanbul'da 112,2 m² Ankara'da 122 m² olmuştur.

1955 yılında kira konutunda oturanların oranı yüzde 36 iken bu değer 1960 da yüzde 42 ye çıkmıştır. Şehirleşme sonucu olarak bu artış devam etmektedir. Bu durum, ailelerin ve sosyal güvenlik unsurlarının etkisiyle kira konutu yapma eğiliminin devam ettiğini de göstermektedir.

Kirada oturanların oranı büyük şehirlerde daha yüksektir. 1960 yılında kiracıların oranı Türkiye'nin bütünü için yüzde 42 iken, İstanbul'da yüzde 61,4, Ankara'da yüzde 62,4 idi.

Türkiye'de brüt aile gelirinden kiraya ayrılan oran ortalama yüzde 13,4 tür. Bu oran batı memleketleri standartlarına göre yüksektir. Bu oran toplam memurlar için yüzde 20 ye, aylık geliri 400 liradan az olan memurlar için yüzde 29 a yükselmektedir. Bu durum ailelerin gelirlerinin önemli bir kısmını kiraya vermek veya düşük barınma şartlarına uymak zorunda kaldıklarını göstermekte ve özellikle orta ve az gelirli aileler için ağırlık taşımaktadır.

1960 yılında Türkiye'de yaklaşık olarak 240 000 gecekondulu vardı ve şehirli nüfusun yüzde 13,5 i bu barınaklarda yaşıyordu. 1960-1965 yılları arasında gecekondulu sayısı artarak 430 000 e ve bunlarda yaşayan 2 365 000 kişi şehirli nüfusun yüzde 21,8 ine varmıştır. 1967 yılı sonunda toplam gecekondulu sayısının 450 000 civarında olacağı tahmin edilmektedir.

(b) Köylerde :

1965 nüfus sayımı sonuçlarına göre 10 000 den aşağı nüfuslu yerlerde konut sayısı 3 685 684 dür. Köylerde ortalama aile büyüklüğü 1960 da 6.02 kişi iken 1965 te 5,97 kişiye düşmüş, aynı dönemde oda başına düşen nüfus 2,7 civarında kalmıştır. Konut başına 2.24 oda düşmektedir. Köy konutlarının oda sayılarına göre dağılımı Tablo 135 de gösterilmiştir,

TABLO : 135 — 5 000 den Az Nüfuslu Yerlerde Oda Sayılarına Göre Konutlar (1963)

Oda sayısı	Konut sayısı	%
1	795 764	22,76
2	1 244 981	35,62
3	759 814	21,74
4	441 171	12,62
5	124 591	3,56
6	81 627	2,34
7 ve daha fazla	47 399	1,36
Toplam	3 495 347	100,00

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Köy konutlarının yüzde 55,8 i sağlam, yüzde 27,4 onarılabılır ve yüzde 16,8 i çürüktür. Yüzde 79,7 inde mutfak ve yüzde 26,8 inde WC yoktur. Elektrik ve akarsuya sahip konutların oranı yüzde 3 ten azdır. 1969 da yüzde 4 olan kiralık köy konutları oranının 1965 te yüzde 6 ya çıkması köylerdeki hareketliliğin artmakta olduğunu göstermektedir.

(3) Konut üretiminin gelişmesi :

Belediyelerce verilen ruhsatlara göre son on yılda Türkiye şehirlerinde konut üretiminin gelişmesi Tablo 136 da gösterilmiştir.

TABLO : 136 — Şehirlerde Konut Üretimi

Yıl	Toplam Daire	
	Sayısı	Zincirleme Endeks
1956	53 402	100
1957	52 615	97,1
1958	58 032	107
1959	51 091	94,2
1960	56 227	103,7
1961	52 760	93,8
1962	58 748	111,4
1963	57 286	97,5
1964	60 754	106,1
1965	80 461	132,4
1966	91 138	113,3

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Görüldüğü gibi 1965 yılında üretim büyük bir sıçrama göstermiştir. Bu eğilimin yavaşlayarak da olsa devam etmedi üretim 1967 yılında 103 000 birime yükselmesi beklenmektedir.

Öte yandan, bucak ve köylerde konut üretimi bilinmemektedir. Nüfus artışı ve hane büyüklerine dayanarak hesaplanan net konut sayısı artışı Tablo 137 de gösterilmiştir.

TABLO : 137 — Köy Konutları Stoku Yıllık Net Artışı

Yıl	Net Artış
1961	55 150
1962	55 670
1963	56 170
1964	56 590
1965	57 790

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları.

(4) *Konut yatırımlarının gelişmesi :*

1963 - 1966 döneminde konut yatırımlarının değişmesi Tablo 138 ve Tablo 139 da gösterilmiştir.

TABLO : 138 — Konut Yatırımları (1963 – 1966)

Yıl	G. S. M. H. (Milyon T.L.) (1)	Toplam yatırım (Milyon T.L.) (2)	Konut yatırımı (Milyon T.L.) (3)	Toplam yatırım (G. S. M. H. yüzdesi olarak) (4)	Cari fiyatlarla gerçekleşme	
					Konut yatırımı (Toplam yatırım yüzdesi olarak) (5)	Konut yatırımı (G. S. M. H. yüzdesi olarak) (6)
1963	63 253	10 140	2 453	16,03	24,19	3,88
1964	68 035	10 510	2 303	15,45	21,91	3,38
1966	73 127	11 950	2 626	16,34	21,97	3,59
1966 (T)	82 219	14 800	3 024	18,00	20,43	3,68

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

TABLO : 139 — Konut Yatırımı'nın Kamu - Özel Sektör Arasında Dağılımı

(Mayon T. L.)
Cari fiyatlarla

Yıl	Özel	%	Kamu	%	Toplam
1963	2 160	88,1	293	11,9	2 453
1964	2 100	91,2	203	8,3	2 303
1965	2 500	95,2	126	4,8	2 626

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

Görüldüğü gibi kamu konut yatırımları gerek oran gerekse mutlak değer olarak önemli bir azalma göstermektedir. Bunun başlıca nedeni özel sektör yatırımlarını sınırlayıcı tedbirlerin gerçekleştirilememesi ve toplam konut yatırımlarını İstenen oranda tutmak için kamu yatırımlarının kısılması yolunun seçilmesidir. Bunun sonucu kamunun konut pazarındaki rolü sınırlı kalmıştır.

(5) Sorunlar;

Türkiye'de şehir nüfusu artışı yüzde 5 ile 6 arasında değişmektedir. 1940 -1960 yılları arasında köy nüfusu yüzde 17,6 artarken şehir nüfusu artışı yüzde 82,4 ü bulmuştur. 1968 - 1972 döneminde şehir nüfusu artışının yılda ortalama yüzde 6,6 ya varacağı tahmin edilmektedir. 1966 yılında şehir nüfusunun yarısı, nüfusu 100 000 in üzerindeki 9 şehirde, 1/3 U ise nüfusu 50 000 in üzerindeki 27 şehirde yaşamakta idi. Bu eğilim özellikle büyük merkezlerde hızla artan bir konut talebi yaratmakta ve sorunun çözülmesini güçleştirmektedir. Köyden şehire göç edenlerin barınma şartları bu konuda özel bir ağırlık taşımaktadır. Bunların ve şehirlerdeki dar gelirli ailelerin ihtiyaçlarının belirli standarttaki arz-talep dengesine göre piyasa mekanizması içinde karşılanamayışı sıkışıklığa ve gecekondulara yapıma yol açmaktadır. Konut arzı belirli bir ödeme gücüne sahip gruplara hitap etmektedir.

Finansman kaynaklarının ekonomik standarttaki konutlara yönlendirilmemiş, gecekondulara yapıma giden yatırımların olumlu yönde kullanılmasını sağlayacak teşkilâtların kurulamamış ve piyasaya ucuz konut arz edecek toplu konut kuruluşlarının gerçekleştirilememiş olması durumunun ağırlığını devam ettirmektedir. Bu konuda sorumluluk alabilecek çeşitli kuruluşlar bir girişkenlik göstermemişlerdir. Bu arada konut yapımının şekillenmesinde büyük rolü olan imar yönetmelikleri ve denetimi konut politikasının uygulanması bakımından yetersizdir. Proje işleri genellikle ehliyetli ellerde değildir. Ekonomik standartlara inmekte ve maliyeti düşürücü teknolojik çalışmalar yapmakta bir gelişme olmamıştır.

Kamunun elinde, konut politikasını etkileyecek genişlikte bir arsa stoku yoktur. Kamu arsaları, spekülasyonu önlemekte faydalı olmadan elden çıkmaktadır. Arsaya yatırım yapmak çekiciliğini devam ettirmektedir. Kamu arsalarının tek elden idaresini mümkün kılacak Arsa Ofisi kurulamamış; şehir gelişme alanları üzerinde kamu kontrolü sağlanamamıştır. Şehirleşmiş arazinin boş bekletilmesi ve arsaların kiralanması ve

irtifak hakkı yerine peşin para ile satılması konut yatırımlarında arsa bedelinin payını yükseltici faktörler olmuştur. İmar planlarındaki arsadan faydalanma yoğunlukları düşüktür ve Türkiye'nin gerçekleri içinde israfa yol açmaktadır. Kamu yatırımları sonucu arsa değerlerin-deki yükselmeden kamu yeterince yararlanamamaktadır.

Altyapı tesisleri konut alanlarının gelecekteki gelişmesinin gerçekçi yoğunluk hesaplarına göre uzun süre için planlanmadığından altyapının şehirleşme maliyetine etkisi yükselmektedir. Toplu konut birimlerine gidilememiş olması altyapıyı pahalılaştırmaktadır.

Toplu konut yapımının sağladığı imkânlardan yararlanmak üzere geniş kapsamlı kuruluşlara gidilememiş büyük inşaat şirketleri kurulmamıştır. Kredi mekanizması bu tür kuruluşların konut pazarına girmesini sağlayacak nitelikte değildir. Konut politikası amaçlarına uygun olmıyan «Yapıp satma sistemi» ortaya çıkmıştır. Konut kredisi veren kurumlar ekonomik nitelikte toplu konutlar yapmak ve kredili olarak ihtiyaç sahiplerine vermek yolunu tutmamışlardır. Böylece toplu konut yapımı gelişmemiş, sağlayacağı ekonomi yanında düşük gelirli ailelerin ödeme güçlerine uygun kiralık konut sorununa çözüm getirici bir sistem kurulamamıştır.

Konut kredisi düzeninin yatıran yapacaklardan beklediği katkı belirli bir gelir seviyesinin altında kredi imkânlarını kısıtlamaktadır. Konut kooperatifleri konut politikasına uygun bir uygulama göstermemiş, sosyal bir tercih olarak konuta yönelebilecek küçük tasarruflar değerlendirilememiştir. Kredi konusunda Emlâk ve Kredi Bankası konut politikasının uygulanmasında etkili olmamıştır.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde bu konudaki olumlu gelişmelere rağmen konut araştırmaları eksiktir. Bu konuda çalışacak «Yapı Araştırma Enstitüsü» nün kuruluşu gerçekleştirilememiş, ilgin kuruluşlar arasında yeterli bir işbirliği kurulamamıştır, öte yandan konut alanında uygulanacak politikanın 'büyük ölçüde özel sektörün faaliyetleri ile ilişkili olması, bu konuda yapılacakların kamu oyuna iyi benimsetilmesin! gerektirmektedir. Bu yayımda bir basan sağlanamamıştır.

(6) *Gecekondu sorunu :*

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının önleme, ıslah ve tasfiye amaçlı üç yönlü gecekondu politikası, uygulayıcı mekanizmanın kurulmasında karşılaşılan güçlükler sonucu basan ile uygulanamamıştır. Öte yandan etken bir denetim yapılamaması sonucu, «Gecekonduculuk» bir kar aracı olmuştur. Çeşitli bölgelerde kiralık gecekondu oranı yüzde 30 ile 60 arasında değişmektedir. Gecekondu sorunu ile ilgili olarak 1966 yılında çıkarılan «Gecekondu Kanunu» soruna tam bir çözüm olamamaktadır.

Gecekondu alanlarında ve köy konutları yapımında kullanılması öngörülen «Kendi evini yapana yardım» metodu başarılı bir uygulama göstermemiş, gecekondu alanlarında bu yönde bir uygulama gelişmemiştir. Bu metodun afet işlerindeki uygulamasında anlamı değişmiş, bir malt yardım niteliği kazanmış ve başarılı olmamıştır. Afet işlerindeki «Nüve konut» çalışmaları maliyetleri azaltan olumlu sonuçlar vermiştir, örnek köy konutu programlan köy yenilemesi şeklinde gösteri niteliği olmıyan bir deneme olmuştur.

3. İHTİYAÇLAR VE TALEPLER :

a. KONUT İHTİYACI:

(1) Şehirlerde:

İkinci Beş Yıllık Plan dönemi içinde, 10 000 den fazla nüfuslu şehirlerde demografik değişikliklerden doğacak konut ihtiyacı Tablo : 140 da gösterilmiştir.

TABLO : 140 — Demokratik değişikliklerden doğacak konut ihtiyacı (10 000 den fazla nüfuslu şehirler}

Yıllar	10 000 den fazla nüfuslu şehirler nüfusu (1)	Yıllık net nüfus artışı (2)	Aile büyük- lüğü (kişi) (3)	Konut birimi ihtiyacı (4)
1968	11 000 843	563 610	5,00	112 722
1969	11 726 898	726 055	4,99	145 502
1970	12 500 873	773 975	4,98	155 417
1971	13 325 931	825 058	4,97	166 008
1972	14 205 442	879 511	4,96	177 321
TOPLAM				756 970

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

1968 de şehirlerde mevcut gecekonduların 30 yılda tasfiyesi için yılda 15 000, 20 yılda tasfiyesi için yılda 22 500 ve 10 yılda tasfiyesi için yılda 45 000 konut yapılması gerekecektir.

Gecekonduların yarısının ıslâh ve diğer yansının 30 yılda tasfiyesi için yılda 7 500, 20 yılda tasfiyesi için yılda 11 250 ve 10 yılda tasfiyesi için yılda 22 500 konut birimi yaratılması gerekecektir.

Yenilemeden doğacak yıllık konut birimi İhtiyacı 24 000, afetler ve kamulaştırmadan doğacak yıllık yaklaşık konut birimi ihtiyacı 4 000 olacaktır. Plan döneminde barınma yoğunluğunun oda basma 2 kişiye indirilmesi için yılda 10 200 - konut birimi yapılması gerekecektir.

Bu verilerden hareket edilerek, seçilen politikaya uygun, konut ihtiyacı tahmini Tablo 141 de gösterilmiştir.

Tablo : 141 — Gecekonduların yarısının ıslahı ve diğer yarısının 30 yılda tasfiyesi, yenilemeden ve sıkışıklığın giderilmesinden doğacak ihtiyacın yarısının karşılanması esasına göre şehirlerde konut ihtiyacı (1968 -1378)

Yıl	Nüfus artışlarında (1)	Gecekonduların tasfiyesi (2)	Yenileme (3)	Afetler ve kamulaştırma (4)	Sıkışıklığın giderilmesi (5)	Toplam (8)
1968	112 800	7 500	12 000	4 000	5 100	141 400
1969	145 500	7 500	12 000	4 000	5 100	174 100
1970	155 400	7 500	12 000	4 000	5 100	184 000
1971	166 000	7 500	12 000	4 000	5 100	194 600
1972	177 300	7 500	12 000	4 000	5 100	206 900
Toplan	757 000	37 500	60 000	20 000	25 500	900 000

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları.

(2) Köylerde:

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde toplam kır nüfusu artışı 1 332 000 olacağına ve ortalama köy aile büyüklüğü 5,97 kişi olduğuna göre, demografik değişikliklerden doğan köy konut birimi ihtiyacı yılda ortalama 44 600 dür. Afetler ve yenileme faktörünün de eklenmesi ile 1968 -1972 arası yıllık ortalama köy konutu ihtiyacı 60 000 birim olarak kabul edilebilir.

b. TALEP KOMPOZİSYONU :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde şehirlerdeki 900 000 konutluk ihtiyacın karşılanacağı kabul edilirse, standartlardaki eğilimlere göre, bu konutların oda sayılarına göre dağılımının Tablo 142 de gösterilen oranlarda olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO : 142 — İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yapılacak konutların oda sayılarına göre dağılımı (1968 - 1972)

Oda sayısı	Toplam konut sayısına oranı %	Konut sayısı	Toplam oda sayısı
1	23,99	215 910	215 910
2	37,05	333 450	666 900
3	21,32	191 880	575 640
4	1,43	100 170	400 680
5	3,64	32 760	163 800
6	1,74	15 660	93 960
t	0,53	4 770	33 390
8 ve daha fazla	0,60	5 400	43 200
TOPLAM	100,00	900 000	2 193 480

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı çalışmaları

Şehirde çeşitli gelir gruplarının konuta ayırabilecekleri tasarruf miktarlarının incelenmesi, küçük tasarrufların toplanarak konut sektörü içinde değerlendirilmesinin tam olarak gerçekleşmesi halinde, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde özel sektörün konut pazarına aksedecek efektif talebinin yaklaşık olarak 20 milyar lira seviyesinde olacağını göstermektedir. Ancak konuta ayrılacak küçük tasarrufların tamamının değerlendirileceği bir sistemin Plan dönemi başından itibaren tam olarak işlemesi beklenmektedir. Bu nedenle, mevcut eğilimlerin de incelenmesi ile Plan döneminde konut pazarındaki efektif talebin, 17 milyar Lira civarında kalacağı tahmin edilmektedir. Ek bir konut açığı doğmaması için, aradaki farkın kamu yatırımları ile kapatılması zorunludur.

4. ARZ TALEP KARŞILAŞTIRMASI:

Yukarıda belirtildiği gibi İkinci Beş Yıllık Plan döneminde toplam 900 000 şehir konutu yaratılması gerekmektedir. Bugünkü ortalama konut maliyetinin ekonomik gelişme ile hayat seviyesinin yükselmesine rağmen aynı kalması halinde dahi bu ihtiyacın karşılanması için şehirlerde 24,3 ve toplam 25,5 milyar lira konut yatırımı yapılması gerekecektir, öte yandan, gerek konut sektörünün yapısı ve gerekse millî ekonominin şartları 1988 -1972 arası toplam konut sektörü yatırımının 20 milyar lira olarak sınırlanmasını gerektirmektedir. Bu yatırım hacmi içinde ihtiyacın karşılanabilmesi için,

ortalama gehir konutu maliyetinin yüzde 18 azaltılarak bugünkü 27 000 liralık seviyesinden 22 000 liraya düşürülmesi bir zorunluluk olacaktır. Bu ise maliyeti ucuzlatıcı yöndeki teşkilatlanma ve yapı teknolojisi tedbirlerinin yanı sıra, bugün 100 m² olan ortalama şehir konutu alanının azaltılmasını gerektirecektir. Arz talep arasındaki bu miktar yönünden tutarsızlığı nitelik yönünden de görmek mümkündür. Çeşitli gelir gruplarındaki ailelerin özelliklerine uygun konutlar üretilmesi için, ailelere büyüklük ve gelirlerine göre farklı kolaylıklar sağlanması ve Devletin konut pazarına yapıcı niteliğiyle girerek arz strüktüründeki boşlukları dolduracak standarttaki konutların üretimini gerçekleştirmesi gerekecektir.

5. YATIRIMLAR:

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde toplam konut yatırımları 20 milyar lira olacaktır. Bu, Birinci Beş Yıllık Plan yatırımlarından yüzde 50 daha fazladır. 20 milyar liralık yatırımın 18,8 milyarı şehir, 1,2 milyarı ise köy konutlarına gidecektir.

İkinci Beş Yıllık Plan konut yatırımlarının yıllara göre dağılımı Tablo 143 de gösterilmiştir.

TABLO : 143 — Toplam konut yatırımları (1965 fiyatlarıyla)

Yıllar	Milyon T. L.
1968	3 200
1969	5 800
1970	4 100
1971	4 300
1972	4 600
TOPLAM	20 000

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları

6. UYGULANACAK POLİTİKALAR:

a. ORGANİZASYON:

Konut kredisi veren kurumlar kaynaklarının tek elden kullanılmasına imkân verecek şekilde düzenlenecektir. Başlıca kaynaklar olan Emlâk ve Kredi Bankası ve Sosyal Sigortalar Kurumuna ek olarak Emekli Sandığı da konut kredisi verecek düzene ve imkânlarla kavuşturulacaktır. Kaynakların sınırlı tasarruf imkânlarına sahip kişilerin ihtiyaçlarına yöneltilmesi sağlanacaktır. Küçük tasarrufların toplanarak, konut yatırımları için değerlendirilmesine imkân verecek tasarruf kuruluşlarının teşkilâtlandırılması amacıyla konut kredisi veren kurumlarda gerekli bünye değişikliği yapılacak, gecekonduların ıslahı ve önlenmesi için malzeme kredisi verilecektir.

Konut kooperatiflerini özelliklerine uygun bir statüye bağlamak ve kendi aralarında teşkilâtlanarak, güçlenmelerine imkân sağlamak amacıyla konut kooperatifleri yeni bir mevzuat içinde İmar ve İskân Bakanlığının denetimi altına alınacaktır.

Kooperatiflerin asgari üye sayılarını ve faaliyet sürelerini artırarak toplu konut kuruluşları haline gelmeleri teşvik edilecektir.

Konut kredileri toplu konut yapımını destekleyecek yönde kullanılacaktır. Toplu konut kuruluşlarına, konut kredisi fonlarından kısa vade ve düşük faizle kredi sağlanacak, faaliyetleri arsa ve diğer konularda sağlanacak kolaylıklarla desteklenecektir. Bu kuruluşların yaptıkları konutların belirli bir standartta olması ve satış bedeli tavanı denetlenecektir.

Toplu konut üniteleri yapımı kademeli olarak genişleyen komşuluk birimlerini gerçekleştirecek yönde desteklenecek, kamu yatırımları bu birimleri belirli bir gelişme seviyesine ulaştırmada ve dar gelirli ailelere uygun standartların geliştirilmesi, yeni malzeme ve tekniklerin denenmesi, belirli standartların topluma benimsetilmesi konularında kullanılacaktır. Böylece gelişecek ortam özel kuruluşların faaliyetlerine destek olacaktır.

Konut politikasının dayanacağı ana mevzuat olan «Konut Kanunu» tasarısı Birinci Beş Yıllık Plan ilke ve politikalarına uygun olarak geliştirilerek öncelikle çıkarılmasına çalışılacak, konut ve yerleşme politikasının gereklerine göre imar ve Iskan Bakanlığı yeniden düzenlenecektir.

«Gecekondu Kanunu» İkinci Beş Yıllık Plan ilke ve politikalarına uygun ve «Konut Kanunu Tasarısı» ile çelişmeleri ortadan kaldırılabilecek yönde değiştirilecektir. Gecekondu Önleme bölgeleri tespit edilip, alt yapılan sağlanarak ve kişilerin «Kendi evini yapma» gücünden yararlanarak gecekondu sorunu çözülecektir. Kamu hizmetlerinden yararlanacak, sağlık şartlarına uygun konutlar yapımı kamu kaynaklarının yapacakları sınırlı kredi malzeme ve teknik yardım ile ucuz arsa sağlanarak gerçekleştirilecektir.

b. ARSA VB YERLEŞME :

(1) Kamu elindeki arsaların satışından kaçınılacaktır. Özellikle şehirlerin gelişme alanlarındaki inşaat arazisi üzerinde kamu kontrol araçları da kullanarak düzensiz yerleşmeler ve spekülasyon önlenecektir.

(2) Kamu yatırımları sonucu arsa ve konut değerlerindeki artıştan kamunun yararlanması sağlanacaktır. Şehirlerdeki arsaların boş bekletilmesi bu arsalarından alınacak ek vergilerle önlenecektir.

(3) «Arsa Ofisi» kurulacak, öncelikle şehirleşmenin hızlandığı merkezlerde uygulamaya geçmesi ve kısa sürede kendi kaynaklarıyla beslenir duruma gelmesi sağlanacaktır.

(4) Alt yapının ömrünü doldurmadan artan konut yoğunluklarına hizmet sağlayamaz duruma düşmesini önlemek amacıyla altyapı planları uzun süreli olarak ve çevre düzeni, konut yoğunluklarındaki artış gözönünde tutularak yapılacaktır.

(5) Şehirlerin istenen yönde geliştirilmesinde altyapı inşaatı teşvik ve yöneltme unsuru olarak kullanılacaktır. Büyük şehir çevrelerinde düzenli bir gelişmeyi sağlamak amacıyla alt yapısı kamu tarafından yapılacak ve sınırlı kredi imkanlarıyla de desteklenecek yeni ikamet bölgelerinin doğması teşvik edilecektir.

(6) Şehir planları İkinci Beş Yıllık Planda açıklanan yerleşme ve konut politikalarına uygun olarak ve büyük şehirlere öncelik verilerek tamamlanacaktır, imar yönetmelikleri ve denetim sistemi bu anlayışla değiştirilecektir. Şehir içi ve çevrelerindeki bütün yerleşmelerin ve yapıların, gecekondular bölgelerindeki gelişmelerin şehir imar planlarına uygun olarak yapılması sağlanacaktır.

c. FİNANSMAN :

(1) İmkânları üretken yatırım alanlarına yönelmeye müsait olan üst gelir gruplarının lüks konuta yatırma yapmaları vergi tedbirleriyle gücendirilecektir. Vergi ve kredi kolaylıklarından yararlanacak konutların alan sınırları küçültülecek, kredi verilmesinde aile gelirlerine ve büyüklüklerine göre değişen bir sistem uygulanacaktır.

(2) Kamu kesimi yukarıda açıklanan anlayış içinde gecekondular bölgelerinde «Kendi evini yapana yardım» uygulamalarını destekliyerek, kesin zorunluk olduğu özel durumlarda halk konutu yaparak ve mahrumiyet bölgelerinde kamu personeli lojmanları inşa ederek konut, sektörüne yatırımcı olarak girecektir.

(3) Konut stokunun korunması, yeni yatırımlara yol açmadan belirli yaşama standartlarının mevcut -konutlarda sağlanması amacıyla tamirat, tadilat ve yenileme kredileri artırılabilecektir. Kamu konutlarının bu bakımdan devamlı denetimi yapılacaktır.

d. KİRA :

Konut pazarlarındaki arz talep dengesini bozmamak için kira miktarlarının sınırlanmasından kaçınılabilecektir. Kiraların, gelirlerle orantılı kılınması ve düşük gelir gruplarının ucuz kiralı konut ihtiyacının karşılanması için çeşitli kuruluşların bu yöndeki girişkenlikleri desteklenecektir.

e. YAPI MALZEMESİ :

Yapı malzemesinin kalite düşüklüğünden doğan israfı ve kötü nitelikteki inşaatı önlemek amacıyla yapı malzemesi standartlarının hazırlanması hızlandırılacak, kalite kontrolü yapılacaktır. Ucuz ve kaliteli yapı malzemesi üretimini teşvik etmek için, bu tür malzemeler kamu inşaatlarında özellikle kullanılacaktır.

Toplu konut yapımında ucuzluk ve kalite sağlamak için yapı elemanlarının sanayide imalatını geliştirmek önemlidir. Bu amaçla, milli seviyede «modüler koordinasyon» çalışmaları tamamlanacaktır.

f. İSTİHDAM, İNSANGÜCÜ, EĞİTİM :

(1) Konut inşaatının istihdam yaratıcı ve özellikle-mevsimlik işsizliği emici niteliği dikkate alınarak, bu sektörde işgücü yoğunluğuna dayanan geleneksel teknolojilerin kullanılmasına devam edilecektir.

Teknolojik gelişmeler rasyonalizasyon ve standartlaşmaya yöneltilecek, prefabrika konut yapımından kesin zorunluk olmadığı hallerde kaçınılabilecektir.

(2) Konut sektörü kullandığı teknolojinin özellikleri sonucu çok sayıda düz işçi çalıştırmaktadır. Ancak yapıların kaliteli olmasında bu sektördeki vasıflı işçilerin kalitesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle kullanılan teknolojiden ayrılmadan daha yukarı standartta inşaat yapabilmek için vasıflı yapı işçileri yaygın eğitim programlarıyla yetiştirilecek ve belgesiz usta çalıştırılması önlenecektir.

g. ARAŞTIRMA VE TANITMA :

Konut istatistikleri, standartlar, piyasa analizleri, teknolojik araştırmalar bu alanda sorumlu organların işbirliği sağlanarak artırılacaktır. «Yapı Araştırma Enstitüsü» kurulacaktır.

Konutla ilgili sorunların çözülmesi ve amaçların gerçekleşmesi yolunda destek olacak bir ortam yaratılması amacıyla kitle haberleşme araçlarından ve demonstrasyon uygulamalarından yararlanılacaktır.

BÖLÜM IX

SEKTÖRLERDE GELİŞMENİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ

1. METOT :

a. SEKTÖR ÇALIŞMALARININ AMAÇLARI :

ikinci Beş Yıllık Kalkınma Planının sektör seviyesindeki çalışmaları iki amaç gözönünde bulundurularak düzenlenmiş ve sonuçlandırılmıştır :

(1) Planın iktisadî ve sosyal hedeflerini çeşitli sektörlerin ihtiyaçları ve imkânları çerçevesinde tutarlı olarak tespit edebilmek için sektör çalışmaları yapılmış ve Plan stratejisi hazırlığı sırasında bu çalışmalar değerlendirilmiştir.

(2) Planın iktisadi ve sosyal hedeflerine zamanında ulaşabilmek amacı ile takriben 30 kadar sektör için beş yıllık gelişme programları hazırlamak esas alınmıştır. Sektör programları planlı kalkınmanın uzun sürede devamlılığını sağlayacak temel uygulama araçları olarak mütalaa edilmektedir.

Amaçları böylece tanımlanan sektör çalışmaları (1) münferit sektör etütleri, (2) proje hazırlıkları ve değerlendirmeleri, ve (3) tutarlılık çalışmaları ve sektörlerarası incelemeler olarak üç ayrı düzeyde yürütülmüştür.

b. MÜNFERİT SEKTÖR ETÜTLERİ :

Çeşitli sektörlerin ve sektörler içindeki alt grupların ayrı ayrı incelenmesi ve gelişme imkanlarının tespiti özel ihtisas komisyonları ve Devlet Planlama Teşkilâtı bünyesinde kurulmuş sektör etüt grupları tarafından yapılmıştır. Bu çalışma gruplarının ilk işi mevcut sektör kuruluşlarının kapasite, üretim, ithalât, ihracat, stok, üretim girdileri ve yatırımlar yönünden ayrıntılı envanterini çıkarmak olmuştur. Ayrıca 1963 sanayi sayımının sonuçlarını kontrol edebilmek ve 1963 girdi - çıktı tablosu hazırlıklarına yardımcı olmak üzere 1963 yılında gerçekleşen üretim dağılımı ve girdi kullanımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Envanter tespitinden sonra çalışmaların ağırlık merkezini talep tahminlerinin yapılması ve yurt içi üretim yatırım imkânlarının araştırılması teşkil etmiştir.

Talep tahminlerinde 1972 ve 1977 yılları hedef alınmış ve 1967 -1972 dönemi için her yıla ait değerler bulunmuştur. Nihai talep hesaplarına ek bilgi olarak milli gelir ve nüfus projeksiyonları çeşitli safhalarda revize edilmiş olarak çalışma gruplarına verilmiştir. Dış talep tahminleri için Birinci Plan döneminin gelişmeleri ve yeni pazar imkânları değerlendirilmiştir. Sektörlerin amaçlarına olan talep genellikle fiziki miktarlarla tahmin edilmiştir. Sektörlerarası talep araştırmalarında diğer sektörlerin gelişme hedefleri ve teknoloji değişiklikleri gözönünde tutulmuştur. Sektörlerarası talep tahminleri tutarlılık çalışmaları safhasında tekrar gözden geçirilmiş ve gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Talep projeksiyonları yapıldıktan sonra talebin yurt içi üretimden veya ithalattan karşılanması imkanları karşılaştırılmıştır. Bu arada ana mallara göre mevcut kapasitenin kullanım durumu, yurt içi hammadde imkânları, en son teknolojik gelişmeler ve asgari ekonomik kapasite seviyeleri araştırılmış ve 1968-1972 dönemi için bir üretim ve yatırım programı hazırlanmıştır. Anamal gruplarının arz ve talebini dengeye getirecek ithalât miktarları ayrıca tespit edilmiştir. Bu arada dar boğazları giderecek ve verimliliği artıracak tedbirler de tanımlanmıştır.

Yatırım olgunlaşma süreleri uzun olan sektörler (Elektrik, ulaştırma, kömür, demir-çelik, v.b.) için düzenlenmiş programların süresi 1968 -1972 dönemini aşmaktadır.

c. PROJE HAZIRLIKLARI VE DEĞERLENDİRMELERİ :

Sektör programlarının düzenlenmesinde kapasite ve üretim artışlarını tayin ederken geniş ölçüde belirli projeler gözönünde tutulmuştur. Kamu sektöründe ikinci Plan döneminde uygulanması tasarlanan projeleri toplamak ve bir arada değerlendirmek için geniş bir kampanya açılmış ve böylece büyük bir proje listesi ortaya çıkarılmıştır. Tasarlanan projeler Birinci Plan döneminde başlatılan projelerle birlikte makro çerçevede yapılan yatırım hesapları için gerekli bilgilerin büyük bir kısmını sağlamışlardır.

İkinci Plan döneminde, proje hazırlık ve değerlendirme faaliyetlerine planlama süresince de büyük bir önem ve ağırlık verilecektir, özellikle kamu sektörü projelerinin öncelikleri ve zamanlama programları çeşitli yatırım kaynak ve imkanlarının birkaç yıllık projeksiyonları çerçevesinde tespit edilecektir. Projelerarası ilişkiler gözetilecek ve projeler nihai niteliklerini kazanmadan ekonomik ve teknolojik karakteristikleri çeşitli safhalarda değerlendirilecektir. Proje hazırlayan kuruluşlar arasında gerekli bilgi akımının ve koordinasyonun sağlanması üzerinde durulacaktır. Ayrıca, ekonominin temel mal ve hizmet ihtiyaçlarını sağlayacak önemli projelerin kuruluş yerleri etütleri ilgili kuruluşların yardımı ile Devlet Planlama Teşkilâtı tarafından yapılacaktır.

d. TUTARLILIK ÇALIŞMALARI VE SEKTÖRLERARASI İNCE-LEMELER :

İkinci Planın tutarlılık çalışmaları iki ana bölümde yürütülmüştür. Birinci bölümde makro seviyede,

- (1) Kaynaklar, harcamalar,
- (2) Yatırım - tasarruf,
- (3) Kamu gelir ve harcamaları

(4) Dış ödemeler dengesinin cari işlemleri için İkinci Plan döneminin her yılında denge tesis ettirilmeye çalışılmıştır, ikinci bölümde ise münferit sektör ve proje etütleri sektörlerarası ilişkileri kapsıyan analitik bir çerçeve (model) içerisinde bir araya getirilmiş ve sektörel üretim, ithalat ve yatırım hedeflerinin çeşitli talep tahminleri ve makro büyüklüklerle tutarlı olması sağlanmıştır. Tutarlılık çalışmalarında İkinci Plan stratejisinin yüzde 7 büyüme hızı hedefi veri olarak kabul edilmiştir.

İki ayrı bölümde yürütülen tutarlılık çalışmaları arasında sermaye hasıla oranı ve ihracat, ithalât projeksiyonları vasıtası ile bağıntılar kurulmuş ve planın bütün temel verilerinin tutarlı olması sağlanmıştır. İkinci Plan stratejisinin kabulünden sonra yapılan makro dengelerde sermaye hasıla oranının (stoklar hariç) 3,25 olacağı varsayılmıştır.

Çeşitli sektör programlarında teklif edilen üretim, yatırım hedefleri bir arada irdelendiğinde 3,25 civarında bir değer 1968 -1972 arasında gerçekleşecek ortalama sermaye hasıla oranı için güvenilir bir tahmin olduğunu göstermiştir.

Dış ödemeler dengesinin ihracat ve görünmeyen kalemler projeksiyonları iki ayrı çalışma grubu tarafından değerlendirilmiştir. Birinci grup daha çok ihracata yönelebilecek iç üretim imkânlarını, diğer grup ise dış pazarlardaki durumu ve beklenen gelişmeleri incelemiştir. Bu iki çalışmanın sonuçları bağdaştırılmış, böylece sektörlerin ihracat hedefleri ve işçi, turizm gelirleri gibi görünmeyen kalemlerin tahminleri tespit edilmiştir.

Sermaye hasıla oranı, ihracat ve görünmeyen kalemler projeksiyonlarını tespit ettikten sonra ele alınan husus dış tasarruf ihtiyaçlarını iç tasarruf imkânları ve ithalât projeksiyonları çerçevesinde tutarlı olarak tayin etmek olmuştur, iç tasarruflar ve ödemeler dengesi konularında yapılan ayrıntılı çalışmalar sonucunda, dış tasarrufların gaysisafi mili! hasılaya oranının 1967 de yüzde 2 den 1972 de yüzde 1,7 ye indirilebileceği anlaşılmıştır. Böylece dış tasarruf projeksiyonları, da tespit edilmiş ve dış ödemeler cari işlemler dengesi çerçevesinde ikinci Plan döneminde toplam ithalât seviyelerinin neler olabileceği bulunmuştur. Bu İşlemlerden sonra tutarlılık çalışmalarının ikinci bölümüne ağırlık verilmiş ve sektörel ithalât, üretim ve yatırım hedeflerinin kendi aralarında ve makro çerçeveye ile tutarlılığı kontrol edilmiştir.

Sektörlerarası nicelemeler statik bîr girdi - çıktı modeli çerçevesinde yürütülmüştür. Ayrıca, belirli sektörler arasında (tarım - gıda, gübre, maden - metalürji, sanayi elektrik, kimya - tekstil, ulaştırma - taşıt araçları v.b.) kısmi dengeler kurulmuştur. Girdi - çıktı modeli ikinci Planın baz ve son yılları olan 1967 ve 1972 için müteaddit defalar ve çeşitli alternatiflere göre çözülmüş, çözüm sonuçları münferit sektör etütleri projeksiyonları ile karşılaştırılmış ve gerekli ayarlamalar yapılmıştır.

Girdi - çıktı çalışmalarının başlangıç noktası 1963 girdi - çıktı tablosunun değerlendirilmesi olmuştur. Sektörlerin 1963 yılı için tespit edilen teknolojik yapılarında (Girdi katsayılarında) 1967 ve 1972 yıllarında değişiklikler müşahade edileceği tespit edilmiştir. Belirli sektörlerin teknolojik yapılarında beklenen değişimler çeşitli sektör ve proje çalışmalarına dayanılarak tahmin edilmiştir.

Toplam nihai talep, özel tüketim, kamu tüketimi, yatırımlar, ihracat, ithalât ve stok artışları olarak altı gruba ayrılarak irdelenmiş ve tahminleri yapılmıştır, ithalât rakip ve rakip olmıyan ithalât olarak ikiye ayrılmamış ve model çözümlerinde her sektör için eksojen olarak tespit edilmiştir.

2. SONUÇLARIN ÖZETİ:

a. GENEL:

Yukarıda açıklanan metot ve yaklaşımla yürütülen çalışmalar sonunda sektörel hedef ve tahminler Planın makro çerçevesine uygun olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar Planın sektörler ile ilgili kesimlerinde ayrıntılı tablolar halinde verilmiştir. Bu tablolarda sektörlerin talep, ithalât ve üretim projeksiyonları ikinci Plan döneminin her yılı için ayrı ayrı gösterilmemiş, 1967 ve 1972 yıllarının değerleri verilmekle yetinilmiştir. Planın ara yılları için tahmin hedefleri yıllık programlarda gösterilecektir. Ancak, kamu sektöründe enfastrüktür yatırımları yapan kuruluşların proje zamanlama programları düzenlemeleri için bu alanlardaki yatırımlara plan dönemi içinde her yıl yapılabilecek tahsislerin tavanları belirtilmiştir.

Tablolarda bütün İthalat tahminleri 1965 CiF fiyatları ile gösterilmektedir. Ana malların arz ve talep hesaplarında fizikî miktarlar esas alınmış ve ayrıca değer üzerinden yapılan dengelerde ithalât dahil bütün rakamlar 1965 üretici fiyatları kullanılmak suretiyle değer bazına irca edilmiştir.

b. SEKTÖRLERDE GELİŞME HIZLARI :

Ana sektörlerde ikinci Plan döneminde sağlanacak gelişme hızları Tablo 144 de gösterilmiştir. Ayrıca, bu hızlar Birinci Plan döneminde gerçekleşen hızlarla karşılaştırılmıştır. Tablo 144 de ve sektör programlarının katma değer tablolarında gösterilen değerler vasıtalı vergi ve aşınma - eskime unsurlarını ihtiva etmektedir.

İkinci Plan döneminin sürükleyici sektörü yıllık ortalama yüzde 11,1 gelişme hızı ile sanayi olacaktır. Hızla artan talep, yurt içi hammadde imkanları, büyük ölçüde projelendirilmiş yatırımın fırsattan sınırlı üretimin hızla gelişmesini mümkün kılan temel faktörlerdir. Bu faktörlerin süratle değerlendirilmesi geniş ölçüde gerekli organizasyon tedbirlerinin alınmasına ve modern -üretim teknolojilerinden Türkiye şartlarına uygun olarak yararlanılmasına bağlıdır. Hızlı sanayileşme Türk toplumunun ve ekonomisinin geleneksel iç yapıdan kurtulma imkanlarını ve önemli istihdam ve dış ticaret etkilerini beraberinde getirecektir.

Sanayide öngörülen gelişmenin imalât sanayii, madencilik ve enerji sektörlerine göre bileşimi Tablo 145 de görülmektedir. Enerji üretimi hızlı sanayileşmenin ve şehirleşmenin yaratacağı talebi karşılamak için yüzde 13,2 gibi yüksek bir oranla artacaktır. Madencilik sektöründe, beklenen hızlı gelişme büyük ölçüde Birinci Planda değerlendirilememiş yatırım fırsatlarından, ikinci Plan döneminde faydalanmaya bağlıdır.

İkinci Plan döneminde öngörülen 34,3 milyar gayrisâfi milli hasıla artışının yüzde 38,6 gibi yüksek bir payı imalât sanayii üretim artışları ile sağlanacaktır, imalât sanayii gelişmelerinde ara ve yatırım mali üreten alt sektörlerle büyük ağırlık verilmiştir.

Tarım için öngörülen yıllık yüzde 4,2 gelişme hedefinin gerçekleşmesi, geniş ölçüde verimliliğin artırılmasına bağlı olacaktır. Son yıllarda kimyasal gübre ve iyi tohumluk kullanımında kazanılan gelişmeler ve artan sulama imkânları tarımda teknolojik

TABLO : 144 — Ana Sektörlerde Katma Değer Artış Hızları

(Milyon T. L.)
(1965 piyasa fiyatları)

	1962	1967	1972	1967 endeksi 1962 = 100	1962 - 1967 yıllık artış hızı (%)	1972 endeksi 1967 = 100	1967 - 1972 yıllık artış hızı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Tanım	22,5	25,9	31,8	115,1	3,0	122,8	4,2
2. Sanayi	14,1	21,6	36,6	153,2	8,9	169,4	11,1
3. İnşaat	3,1	4,5	6,5	145,2	7,8	144,4	7,6
1. Ulaştırma	4,4	6,3	8,9	143,2	7,4	141,3	7,2
5. Konut	2,6	3,8	5,1	146,2	7,9	134,2	6,1
İ. Diğerleri	15,5	22,4	29,8	144,5	7,6	133,0	5,0
Gayrisafi yurt İçi gelir (P. F.)	62,2	84,5	118,7	135,9	6,3	140,5	7,1
r. Dış alem geliri	— 0,3	0,6	0,7	300,0	24,6	116,7	3,5
Gayrisafi milli Hasıla	61,9	85,1	119,4	137,5	6,6	140,3	7,0

ilerlemenin mümkün olduğunu belirten kuvvetli göstergelerdir. Tarım üretim hedeflerinin tespitinde artan nüfus ve gelire bağlı olarak gelişen gıda maddeleri talebinin yurtiçi üretimden karşılanması esas alınmıştır.

Tarım ve sanayi dışındaki sektörlerde öngörülen üretim artışları dengeli bir kalkınmayı sağlayacak şekilde tespit edilmiştir.

*TABLO : 145 — Sanayi Sektöründe Gelişmenin bileşimi
(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)*

	Üretim (1)			Katma değeri (2)		
	1967	1972	Yıllık artış (%)	1967	1972	Yıllık artış (%)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
İmalât sanayii	49 444	80 355	10,2	19 270	32 500	11,1
Madencilik	1 830	3 124	11,3	1 400	2 350	10,9
Enerji	1 722	3 193	13,2	930	1 750	13,6
Elektrik	1 320	2 500	13,6	800	1 540	14,0
Kok - Havaga	402	693	11,5	130	210	10,5
(Metalürji kok hariç)						
Toplam	52 996	86 672	10,3	21 600	36 600	11,1

(1) 1965 üretici fiyatları

(2) Vasıtalı vergiler ve aşınma - eskime dahil

Tablo 149 da Birinci ve İkinci Plan dönemlerinde ekonominin bünyesinde meydana gelecek değişimler tahmin edilmektedir. Tarımın gayri-sâfi milli hasıla içindeki yeri küçülmekte ve sanayiın payı hızla artmaktadır. Bu yönde gözlenen değişimler Türk ekonomisinin İlerde daha istikrarlı ve hava şartlarından bağımsız olarak gelişmesini sağlayacak imkânları yaratmaktadır.

TABLO :146 — Sektörlerin, Gayrisâfi Milli Hasıla içindeki Payları (1)

	(Yüzde olarak)		
	1962	1967	1972
	(1)	(2)	(3)
1. Tarım	36,4	30,4	26,6
2. Sanayi	22,8	25,5	30,7
3. İnşaat	5,0	5,3	5,4
4. Ulaştırma	7,1	7,4	7,5
5. Konut	4,2	4,5	4,3
6. Diğerleri	25,0	26,2	24,9
7. Dış âlem geliri	—	0,7	0,6
Toplam	100,0	100,0	100,0

(1) Piyasa fiyatları ile katma - değer payları.

C. YATIRIMLARIN DAĞILIMI:

İkinci Plan döneminde gayrisâfi milli hasılda yıllık yüzde 7 lik bir artışın ve çeşitli sektörlerde öngörülen gelişmelerin sağlanması için toplam olarak, stoklar hariç, 111,5 milyar yatırım yapılması gerektiği hesaplanmıştır. Bu miktarın anasektörlere göre

dağılımı Tablo 147 de gösterilmiştir. Ayrıca, bu yatırımlar Birinci Plan döneminin 1963, 1964, 1965 yıllarında gerçekleşen ve 1966, 1967 yıllık programlarında öngörülen yatırımların toplanılan ile karşılaştırılmıştır.

Yatırımların sektörlere göre dağıtılması işlemi model çalışmalarının ve sektör tahlillerinin bir sentezi olmuştur. İkinci Plan döneminde yaratılacak yeni kapasitelerin yatırımları yanında mevcut kapasitelerin daha verimli bir şekilde kullanılma imkânları ve çeşitli sektörlerin uzun vadede üretim artışı sağlayan yatırım ihtiyaçları da gözönünde tutulmuştur.

Birinci Plan yatırımları ile karşılaştırıldığında İkinci Plan yatırım seviyelerinde büyük artışlar ve toplam yatırımın sektörlere göre nispi dağılımında önemli bazı değişiklikler görülmektedir. Uzun vadede ekonomik kalkınmanın sürükleyici sektörü olması öngörülen imalat sanayiinin yatırımlarına öncelik verilmiş ve İkinci Plan döneminde bu sektöre 1963 -1967 döneminde gerçekleşen yatırıma tutarının yaklaşık olarak iki katı değerinde 25 milyarlık yatırım yapılması programlanmıştır. Birinci Plan döneminde bazı büyük imalât sanayii projelerinin zamanında gerçekleştirilememesi ve 1968 - 1972 dönemine ertelenmesi İkinci Planda imalat sanayii yatırımlarına verilen ağırlığın nedenlerinden biridir, imalât sanayii yatırımlarında birinci öncelik kimya, suni gübre, demir - çelik, metalürji, kâğıt, petrol, çimento, lâstik gibi genellikle ara malı niteliğinde mal üreten alt kesimlere tanınmıştır. Bu kesimlerde yoğunlaştırılan yatırımlar büyük ölçüde ithalât ikamesi Bağlıyacakları gibi uzun vadeli sanayileşme hareketi için gerekli temelleride teşkil edeceklerdir. Ara mal yatırımlarından sonra ikinci öncelik makina - teçhizat alt kesimlerine verilmiştir. Makina - teçhizat alt kesimlerinin üçüncü plan döneminde birinci önceliği kazanacağı tahmin edilmektedir. İkinci Plan döneminde bu alt kesimlerin uzun vadede gelişmesini mümkün kılacak temel tesisler kurulacak ve gerekli teknik kadroların yetiştirilmesi sağlanacaktır.

TABLO :147 — Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı
(Milyon T. L)
(1965 fiyatları ile)

	1963 -1967				1968 - 1972	
	Kamu sektörü	Özel sektör	Toplam	%	Toplam	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tarım	6 548	3 466	10 014	15,4	16 900	15,2
Madencilik	2 131	745	2 876	4,4	4 100	3,7
İmalât sanayii	4 948	7 773	12 721	19,6	25 000	22,4
Enerji	4 445	263	4 708	7,3	8 900	8,0
Ulaştırma	7 391	2 238	9 629	14,8	18 000	16,1
Konut	1 042	12 342	13 384	20,6	20 000	17,9
Eğitim	4 210	64	4 274	6,6	7 500	6,7
Sağlık	1 129	57	1 186	1,8	2 000	1,8
Turizm	617	631	1 248	1,9	2 600	2,3
Diğer hizmetler	3 851	1 102	4 953	7,6	6 100	5,5
Kalkınma fonu	—	—	—	—	400	0,4
Toplam	36 312	28 681	64 993	100,0	111 500	100,0

Nüfusun ve fert başına gelirin yükselmesi özel tüketimin seviyesini artıracak ve bileşimini değiştirecektir. Bu faktörler gözetilerek tüketim malı üreten alt kesimlerin yeni kapasite ihtiyaçları tespit edilmiş ve dokuma, giyim, gıda gibi zaruri tüketim malları ile lüks olmayan dayanıklı tüketim malları üretimine yönelmiş yatırımlara ağırlık verilmiştir.

İmalat sanayii üretim artışlarının ve üretimin bileşimindeki gelişmelerin ihracatın artmasında ve bünyesinin değişmesinde önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Bu amaçla ihracat konusunda potansiyeli görülen kesimlerin yatırım ihtiyacı da gözetilmiştir.

İmalat sanayiinde beklenen, gelişmeleri desteklemek ve hızlı şehirleşmenin yaratacağı talebi karşılamak üzere enerji sektörü yatırımlarına öncelik verilmiş, 8,9 milyar ayrılmıştır. Komşu ülkelerden büyük hacimde tabu gaz ithali ihtimalleri gerçekleştiğinde enerji yatırım programında bazı değişiklikler yapılması gerekecektir.

Madencilik sektöründe yapılacak 4,1 milyar yatırımın 2,3 milyarlık kısmı üretim artırmaya ve 1,8 milyarı da maden ve petrol aramalarına yönelecektir. Madencilik sektörü gelişmelerinin uzun sürede devanı edebilmesi, ekonomik işletmelere uygun yeni rezervlerin ikinci Plan döneminde ortaya çıkarılmasına bağlı kalacaktır.

Sanayileşmiş ülkelerde kaydedilen teknolojik gelişmelerin izlenmesi, değerlendirilmesi ve yurt şartlarına uydurularak uygulanması, sistematik bir tarzda ele alınması gereken bir konudur. Uygulamaya yönelmiş sınaî araştırma, projecilik ve mühendislik hizmetlerinin geliştirilmesi zorunludur. Bu nedenle İkinci Plan döneminde imalat sanayiinde gelişmeyi hızlandıracak nitelikte teknolojik ve işletmecilik araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin geniş ölçüde artırılması ve kamu kaynaklarından desteklenmesi kararlaştırılmıştır, özellikle bu amaçla ve diğer ekonomik, teknolojik gelişme çalışmalarını desteklemek için 1968 - 1972 arasında kamu kaynaklarından 400 milyon tutarında bir «Kalkınma fonunun» tesis edileceği öngörülmüştür. Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinin yatırım har-camaları bölümünde mütalaa edilecek bu fonun kullanış usulleri yıllık programlarda belirtilecektir.

İkinci Planda, tarım sektörüne ayrılan yatırımların toplam yatırım içindeki nispet payı Birinci Plandakinden farklı değildir. 16,9 milyar tutarında olan tarım, yatırımlarının yüzde 53. gibi büyük bir payı su kaynaklarının düzenlenmesi ve geliştirilmesine, yüzde 21,5 luk dilimi de makina ve teçhizat yatırımlarına ayrılmıştır. Programlanan sulama yatırımlarıyla ek 400 bin hektar kadar alanın sulanması mümkün olacaktır.

Büyük su projelerinde başlanmış olan işlerin bitirilmesi esas alınmıştır. Bu arada yeni alanların hızla sulamaya açılması imkanlarını veren küçük su kaynaklarının ve yeraltı sularının kullanımına önem verilecektir. Araştırma ve yayım hizmetleri ile pazarlama tesislerinin kuruluşları için öngörülen yatırımların gelişme harcamaları ile desteklenmesi gerekecektir.

Kamunun hayvancılık yatırımları içinde hastalıkların önlenmesi ve ıslah çalışmalarına, ormancılık yatırımlarında ise ormanların işletmeye açılması için orman yollarına ve ağaçlandırma yatırımlarına ağırlık verilecektir. Balıkçılıkta İkinci Plan döneminde açık deniz balıkçılığına geçmek üzere gerekli araçlar yer almaktadır.

Ulaştırma ve haberleşme sektörü yatırımları İkinci Planda daha büyük bir önem

kazanmış ve toplam yatırım içindeki payı yüzde 16,1 e yükselmiştir. Toplam ulaştırma - haberleşme yatırımlarının yüzde 67,6 gibi yüksek bir oram karayolu ulaştırma alt sektörüne ayrılmıştır.

Konut sektörünün İkinci Plan döneminde toplam yatırımlar içindeki payı azalmaktadır. Konut yatırımlarına olan eğilim gözönünde tutulursa yatırımları böyle bir oranda tutmak için alınması gereken tedbirlerin önemi ve önceliği ortaya çıkmaktadır, öteyandan konuta olan talebin karşılanması için yapılacak 20 milyar yatırımla en çok sayıda konut birimi yaratmak zorunludur. Bu durum, konutta yukarı standartlardaki inşaatın azaltılması ve sosyal standartlı konutlar yapımının gerçekleştirilecek bir kredi ve vergi politikasını gerektirmektedir.

Eğitim sektörü yatırım programlarında ekonominin talebettiği insangücünü gerektiği zamanda, sayıda ve nitelikte sağlamak amaç alınmıştır. Yatırımlar belirli «öğrenci başına maliyet» standartlarına uygun olarak tespit edilmiştir, insangücü ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiş bu eğitim planlaması yanında 1972 yılında ilkokul çağındaki tüm nüfusa ilkokul imkanı sağlayacak yatırımlar öngörülmüştür. Eğitim sektörü örgün ve yaygın eğitimi bir bütün olarak ele almıştır. Hızlı sanayileşmesini gereği olan yetişmiş insangücü ihtiyacının tümünü örgün eğitim sistemi ile karşılamak imkan içinde olmayacağından hizmet içi eğitime ve özellikle sanayide eğitime ağırlık verilmiştir. Eğitim sektöründe toplam yatırım 7,5 milyar olacaktır.

Sağlık sektörünün 2 milyarlık yatırımı sağlık hizmetlerinin geniş kitlelerin en yakınına götürülmesini öngören sosyalleştirme programlarını genişleten ve niteliğini yükselten bir yatırım dağılımına sahiptir. Kişilerin hastalanmalarından önce sağlık hizmetlerinden yararlanmasını amaç edinen koruyucu hekimlik faaliyetlerine ağırlık verilmiş, öte yandan tedavi edici hekimlik hizmetlerindeki gelişmenin devamı da planlanmıştır. Çevre sağlık şartlarının iyileştirilmesi ve çeşitli halk sağlığı programları öngörülmüştür. Aile planlaması programlarının devamı artan bir hızla sağlanacaktır. Öte yandan gelişen bir toplumun gerektirdiği ileri bir sosyal güvenlik kavramına uygun olarak sosyal refah hizmetlerinin kapsamı genişletilmiştir.

Turizm sektöründe yapılması öngörülen 2,6 milyar yatırımın 2 milyarlık bölümü konaklama tesislerine ayrılacaktır. Konaklama kapasitesi, kitle turizmine yönelecek tesisler şeklinde ve turistik potansiyeli yüksek belirli bölgelerde kurulacaktır. Büyük kapasiteli tatil siteleri yatırımları özellikle desteklenecektir. Konaklama yatırımları ile altyapı yatırımları yersel planlar çerçevesinde projelendirilecektir.

Diğer hizmetler kesiminde öngörülen 6,1 milyar tutarındaki yatırımlarda öncelik 2,7 milyar ile içme suyu projelerine verilmiştir. Özel sektörün ticaret hizmetleri yatırımının 1,8 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Belediyelerin mahalli hizmetleri karşılamak üzere yapacaktan kanalizasyon ve itfaiye yatırımları 890 milyon olarak tespit edilmiştir. Harita tapu kadastro hizmetlerinde 400 milyon yatırım öngörülmektedir. Geriye kalan diğer hizmet yatırımları idare binaları ile imar planlarını kapsamaktadır.

d. ÖNEMLİ FİZİKİ HEDEFLER :

İkinci Planın önemli fizikî hedefleri Tablo 148 de gösterilmiştir.

TABLO : 148 — Önemli Fizikî Hedefler

	Birim	Endeks			Endeks	
		1962	1967	1967 = 100	1972	1967 = 100
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Tarım sektörü :						
Buğday	Bin ton	7 395,0	7 935,0	107,3	9 200,0	115,9
Pamuk (Lif)	Bin ton	245,0	362,0	147,8	455,0	125,7
Ayçiçeği	Bin ton	60,0	315,0	525,0	452,0	143,5
Mısır	Bin ton	700,0	930,0	132,9	1 760,0	189,2
Et (Tavuk eti dahil)	Bin ton	480,4	544,3	113,3	709,3	130,3
Süt	Bin ton	2 823,0	3 234,0	114,6	4 040,0	125,0
Su ürünleri	Bin ton	115,0	155,0	134,8	240,0	154,7
Kullanılacak odun	Bin M ³	3 155,0	4 495,0	142,5	7 185,0	159,8
Ağaçlandırma	Bin Ha.	22,0	33,0	150,0	50,0	151,5
Sulamaya yeni açılan alan	Bin Ha.	53,0	81,5	153,8	126,8	155,5
Madencilik ve petrol :						
Bakır (Cevher)	Bin ton	769,0	1 270,0	165,1	4 070,0	320,4
Demir (Cevher)	Bin ton	813,0	1 800,0	221,4	3 200,0	177,8
Krom (Cevher)	Bin ton	527,0	525,0	99,6	610,0	116,1
Maden kömürü (Taş.)	Bin ton	3 893,0	5 000,0	128,4	6 250,0	125,0
Maden kömürü (Linyit)	Bin ton	2 979,0	5 600,0	188,0	8 500,0	151,8
Ham petrol	Bin ton	595,0	2 400,0	403,4	6 000,0	250,0
Elektrik enerjisi :						
Enerji üretimi	Mil. Kwh.	3 559	6 250	175,6	11 850	190
İmalât sanayii :						
Şeker	Bin ton	390	620	159,0	860	138,7
Bitkisel yağlar (Margarin dahil)	Bin ton	214	380	177,6	590	155,3
Sanayi yemi	Bin ton	17	77	452,9	151	196,1
Pamuklu dokuma	MU. Met.	530	730	137,7	1 090	149,3
Yünlü dokuma	Bin met.	21 000	23 500	111,4	28 500	121,2
Kereste	Bin M ³	1 426	1 900	133,2	2 850	150,0
Kraft kâğıdı ve kraft layner	Ton	—	—	—	60 000	—
Kâğıt (Toplam)	Ton	104 000	122 000	117,3	308 000	252,5
Soda	Ton	—	—	—	85 000	—
Sud kostik	Ton	1 973	12	608,2	46 000	388

TABLO : 148 — (Devam)

	Birim	Endeks		Endeks		
		1962	1967	1967	1972	
		1962 = 100	1972	1967 = 100	1972 = 100	
		(1)	(2)	(3)	(4)	
		(1)	(2)	(3)	(4)	
Sülfat asidi (% 100)	Ton	22 800	50 000	219,3	1 000 000	2 000
Azotlu gübreler (% 20 No.)	Ton	104 180	160 000	153,6	1 500 000	938
Fosforlu gübreler (% 18 P ₂ O ₅)	Ton	60 430	250 000	413,7	2 430 000	972
Suni elyaf (Toplam)	Ton	1 321	1 700	128,7	11 500	676
Sentetik lifler	Ton	—	2 700	—	18 500	685
Polivinilklorür	Ton	—	—	—	27 000	—
Çimento	Bin ton	2 323	4 400	189,4	9 670	219,7
Külçe çelik - inget	Bin ton	279	980	351,3	1 650	168,3
Blister bakır	Bin ton	26	29	111,5	58	200,0
Alümina	Bin ton	—	—	—	125	—
Alüminyum külçe	Bin ton	—	—	—	25	—
Çelik konstrüksiyon	Ton	4 000	12 000	300,0	26 000	216,7
Traktör	Adet	2 574	8 000	310,8	15 000	187,5
Biçer - döver	Adet	—	50	—	600	1 200,0
Elektrik motorları :						
O -2 HP ye kadar	Adet	5 000	160 400	32 080,0	246 800	153,8
2 - 10 HP ye kadar	Adet	500	6 800	1 360,0	13 300	195,6
Telefon santralleri	Hat Adt.	—	4 900	—	47 000	959,1
Transformatör 10 - 10000 KVA.	KVA	100 000	270 000	270,0	827 000	306,3
Kamyon - otobüs	Adet	3 580	9 500	265,4	15 900	167,4
Binek otomobilleri	Adet	870	6 000	689,7	16 500	275,0
Lokomotif (Dizel)	Adet	—	—	—	36	—
Eğitim hedefleri (1) :						
İlkokul öğrenci sayısı	Bin Ad.	3 407	4 593	134,8	5 836	127,1
Genel ortaokullarda öğrenci sayısı	Bin Ad.	338	560	165,7	1 331	237,7
Genel liselerde öğrenci sayısı	Bin Ad.	95	151	158,9	360	238,4
Meslekî Teknik Orta öğretimde öğre sayısı	Bin Ad.	85,5	105,3	123,2	173,5	164,8
Yüksek Teknik Öğrenim öğrenci sayı	Bin Ad.	10,2	26	254,9	65	250,0
Yüksek genel öğretimde öğrenci sayı	Bin Ad.	38,2	88,6	231,9	117,7	132,8

(1) İlk öğretmen okulları eğitim enstitüleri, tarım okulları, sağlık ve tekniker okulları dahil değildir.

TARIM

TARIMDA GELİŞMENİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Tarımsal gelişme programları, bu sektörün üretiminin hava şartlarına bağlılık derecesini azaltma amacına yöneltilecektir.

(2) Tarımsal üretimin artış hızı, ekonomide enflasyon baskısı yaratmayacak ve Plan genel kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine destek olacak bir seviyede tutulması amaç olacaktır.

(3) Tarımsal gıda maddeleri talebi ithalât ihtiyacı yaratmayacak şekilde iç üretimle karşılanacaktır.

(4) Tarımsal bünye uzun vadede hızlı ve dengeli gelişmeyi mümkün kılacak şekilde düzenlenecektir.

(5) Yeterli bir besleme dengesine ulaşmak için, toplam besin birleşimindeki hayvansal proteinler artırılacaktır.

(6) Plânın sosyal amaçlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olmak için tarım içi istihdam yaratma imkânları üzerinde durulacak ve sektör içi ve diğer sektörlerle tanın arasındaki gelir farklılıklarının azaltılması esas alınacaktır.

(7) Tarımı modernleştirmek, modern girdi ve araç kullanımında daha iyi bileşim gerçekleştirmek için üretim teknolojisinin seviyesi yükseltilecek ve verimlilik artırılacaktır.

(8) Tarımsal kaynakların uzun sürede dengeli kullanımını temin ederek muhafaza İlkesi yanında uygun işletmeyi de göz önünde tutmak ana ilkeler olacaktır.

(9) Tarım reformu tarımsal bünyenin temelindeki aksaklıkları gidermeye yönelmiş tedbirler dizisi olarak kabul edilecektir.

Tarım reformu konusunda alınacak tedbirlerden istenilen sonucun elde edilmesi ve bu çalışmaların çiftçilerimizce benimsenip desteklenmesi her şeyden önce toprağın mülkiyet durumunun hukuki yönden kesin ve açık bir şekilde tespitini mecburi kılar. Bunu sağlamak için İkinci Beş Yıllık Plan döneminde kadastro ve tapulama işlerinin daha hızlı bir tempoda yürütülmesine önem verilecektir.

Devletin hüküm ve tasarrufunda veya özel mülkiyetinde olup şahıslara kiralanana; orman ve mera hudutları içindeki bozuk kültür arazisinin ıslahı ve bataklıkların kurulması sonucu elde edilen; belirli bir büyüklüğün üstünde kalan ve düzenli işletilmeyen şahıs arazilerinin istimlâk veya pazarlıkla satın alınmasıyla temin edilen kültür arazisinin mülkiyetinin topraksız ve az topraklı çiftçilere uygun şartlarla devrini mümkün kılan mevzuat çıkarılacaktır.

Küçük aile işletmelerinin makina, donatım ve kredi elde etmek için gerekli mali güçte olmamaları gözönünde bulundurularak, bu gibi ihyaçları karşılamada ve ürünlerin

pazarlanmasını sağlamada kooperatifçilik önemli bir vasıta olarak kullanılacaktır. Tarımdaki verim artışı ileri tekniklerin uygulanmasını gerektirecektir. Bu durumda çiftçilere vade ve faiz bakımından uygun şartlarla kredi verilmesi üzerinde durulacaktır.

Toprağın iyileştirilmesini, değerinin azalmasının önlenmesini ve geliştirilmesini de mümkün kılmak üzere uzun süreli yazılı sözleşme ile kiralamayı sağlayan, kira miktarlarını ayarlayan, kiracının zamanla işlediği toprağa sahip olması mekanizmasının hedef olarak alan bir kiracılık müessesesinin düzenlenmesi ele alınacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Tarım sektörü ekonomik ve sosyal ölçülerle toplum yaşantımızda en önemli yeri tutagelmıştır. Ancak kaynakların uygun olarak kullanılmaması ve teknolojinin bugünkü seviyesinin geri oluşu sektörün hızlı ve sürekli gelişmesini önlemiştir. Geniş nüfus kitlelerinin bu sektöre yalnız bir iş düzeni olarak değil, aynı zamanda bir yaşama düzeni olarak da bağlı olması, geleneksel alışkanlıklar ve bütün yurdu kapsayan geniş kitlelere hizmetlerin götürülme güçlükleri sektörün teknolojik gelişmesini sınırlayıcı etkenler olarak görülmektedir.

Tarımda bünyenin düzenli işletmeciliğe elverişli olmaması, pazarlama sisteminin yetersizliği, ve işletmelerin çoğunluğunun aile ihtiyacını karşıyamıyacak ölçüde küçük oluşu, nüfusun çokluğu, tarım arazilerinin yüzde 70 inin erozyona uğraması, teknolojik geriliğin yanında başlıca sorunlardır. Ayrıca tarımsal üretimin özelliklerinden doğan fiyat dalgalanmalarının önlenmesi ve tarımsal hammadde işliyen sanayicilerin gelişmesi de sektördeki gelişmeyi etkileyen önemli hususlardır.

Öte yandan bazı ıslah çalışmalarıyla kazanılacak araziler dışında, bugünkü teknoloji ile tanıma açılacak arazi hemen hemen kalmamıştır. Bununla birlikte sulamaya açılacak 7 milyon hektar arazi ve arazi kullanımında yapılması mümkün değişimlerle arazi varlığını bir anlamda genişletmek mümkündür. Bunun yanında teknolojinin geliştirilmesi sektörün en önemli gelişme imkanını teşkil etmektedir.

Birinci Plan döneminin ilk dört yılında tarımda yıllık ortalama gelişme hızı yüzde 3,1 olmuştur. 1963 yılındaki yüzde 7,6 lık büyük gelişmeyi 1964 yılında duraklama, 1965 yılında yüzde 3,3 lük gerileme ve 1966 yılında da yüzde 8,6 lık gelişme izlemiştir. Gelişme hızında hava şartlarına bağlı olarak görülen dalgalanma, başlıca hububat ve meyva üretimindeki değişimlerden ileri gelmektedir. Bu duruma göre büyük ölçüde hava etkilerine bağlılığı devam eden bu sektörde başlangıçta asıl önemli olan, teknolojik ilerlemeyi sağlayacak bazı girdilerin kullanılmasında gerçekleştirilen gelişmedir. Bu alanda Birinci Plan döneminde kimyasal gübre ve iyi tohumluk kullanımında belirli bir gelişme başlamış bulunmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Plan dönemine kadar sulamaya açılmak üzere tesisleri tamamlanan alan 431 bin hektardır. Birinci plan döneminde ise 444 bin hektar kadar yeni alanın tesislerinin tamamlanacağı tahmin edilmektedir.

Ayrıca tarım kredilerinin kullanımında, nakit yerine çiftçilerin eline doğrudan doğruya girdilerin geçmesini sağlayacak yönde bir anlayış yerleşmeye başlamış bulunmaktadır. Bu gelişme teknolojik ilerlemeyi desteklemek bakımından önemlidir.

1966 ve 1967 yılı programı yatırımlarıyla birlikte, birinci plan dönemi toplam tarım yatırımlarının yüzde 83 ü gerçekleştirilmiştir. Bu farkın yüzde 5,6 sı ilk üç yıl yatırımlarının tam gerçekleştirilmesinden, yüzde 11,4 ü ise yatırım tahsislerinin Plan hedefinden az olmasından ileri gelmiştir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP VE ÜRETİM :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gelir ve nüfus artışının doğuracağı gıda ihtiyacını yurt içi üretimle karşılayabilmek amacıyla tarımsal katma değer, beş yılda yüzde 23 artırılması gerekli ve ulaşılabilir görülmüştür.

Yurt içi talep, ihracat, üretim ve ithalât tahminleri, tarım kesiminin ilgili alt bölümlerinde yer almıştır.

Gıda maddeleri iç talebi; günlük ortalama kalori ihtiyacı, beslenme durumunun düzeltilmesi gereği ve gelir elastikiyetleri kullanılarak tahmin edilmiş ve bu tahminler uluslararası bilgilerle karşılaştırılmıştır. Birçok üründe ise tüketime elverişli miktarın tahmin edilmesi daha anlamlı bulunmuştur.

Üretim tahminlerinin yapılmasında teknolojik ilerlemeye ağırlık verilmiştir. Böylece tarımda verimliliğin artırılması ana hedef olmuştur.

Önümüzdeki yıllarda et ihtiyacının tamamiyle karşılanmasının güç olacağı tahmin edilmektedir. Bu sebeple dengenin, fiyat değişimleri yolu ile kurulabileceği tahmin olunmuştur.

Bugün talebi karşılanamayan hububat ve yağlı tohum üretimi, dönem sonuna doğru, öngörülen teknolojik gelişmelerin gerçekleştirilmesiyle, talebi karşılayacak bir miktara ulaşacaktır.

Ormancılıkta ve balıkçılıkta, gelişme, kaynaklarının daha iyi işletilmesine dayanacaktır. Bu alanlarda da kullanılan teknolojilerin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

b. YATIRIMLAR :

Tarım yatırımlarının yaklaşık olarak yüzde 53 ünü toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi için yapılacak yatırımlar teşkil etmektedir. Bunlar arasında büyük su projelerinin yeri yüzde 50 kadardır. Ayrıca bu projelerin tamamlayıcısı mahiyetinde olan tarla içi hizmetleri, İkinci Beş Yıllık Planda, daha önceki gelişmelerin ışığında ele alınan önemli bir yatırım konusu olmuştur.

Büyük su işleri yatırımlarında başlamış projelerin, bitirilmesi esas tutulacaktır. Küçük su işleri içinde, yeraltı sularının kullanılması bu dönemde özel bir ağırlık

kazanacaktır. Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi için yapılacak yatırımlarla ilgili ilke ve tedbirler bu konuya ilişkin alt bölümde ayrıntılı olarak yer almıştır.

Önemli bir yer tutan başka bir yatırım konusu tarım makineleri ve donatımıdır. Yaklaşık olarak yüzde 95 inin çiftçiler tarafından yapılacağı tahmin olunan bu yatırımlar, tarımda teknolojik ilerleme açısından gerekli görülmektedir.

Kamu yatırımları içinde, önemli yeri tarımsal araştırma ve yayım hizmetleri tutacaktır. Bu hizmetlerin ilgili alt bölümlerde belirtilen hedeflere yöneltilmesi için gerekli yatırımlar öngörülmüştür. Ancak bu hizmet dallarında gelişme sağlamak için yatırımlar kadar cari harcamalar da önemlidir.

Hayvancılıkla ilgili yatırımlar; arazi ıslahı, tarımsal binalar ve kamu yatırımları içinde yer almış bulunmaktadır. Ayrıca hayvan sayılarındaki artış da önemli bir miktar tutmaktadır. Damızlık yatırımları ise doğrudan doğruya ithal olunacak yüksek verimli hayvanları kapsamaktadır.

Orman yatırımlarının yüzde 47 si üretim yüzde 45 i imar, ağaçlandırma ve toprak muhafaza yatırımlarına ayrılmıştır. Üretimle ilgili yatırımlar içinde orman yolları büyük pay almaktadır. Amenajman yatırımları da öncelikle ele alınmıştır.

Balıkçılık yatırımları içinde yüzde 53 kadarını barınaklar tutmaktadır. Balıkçılıkta öngörülen gelişmelerin sağlanabilmesi için gerekli olan, açık deniz balıkçılığı araçları da yatırımlar arasında yer almıştır.

Toplam tarım yatırımlarının yüzde 32 sinin çiftçi yatırımları olacağı tahmin edilmiştir. Bunların yüzde 66 sini makine ekipman yatırımları tutmaktadır. Toplam yatırımlar Tablo 149 da gösterilmiştir.

TABLO : 149 — Yatırım Tahminleri (1)

	(Milyon TL.) (1965 fiyatlar)
	1968 - 1972
	(1)
1. Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi	9 186
2. Traktör ve ekipman	3 625
3. Araştırma, yayım ve diğer kamu hizmetleri	815
4. Tarımsal binalar ve pazarlama tesisleri	575
5. Tohum, meyvalıf v.b.	300
6. Damızlık	42
7. Ormancılık	1 661
8. Balıkçılık	517
9. Diğerleri	179
Toplam	16 900

(1) Hayvan envanterindeki artış dahil değildir.

c) İKİNCİ PLANIN ETKİLERİ :

(1) Katma değer:

TABLO : 150 — Tarım Kesimi Brüt Üretim Değeri ve Üretim Yapısı

(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)

Alt kesimler	1967		1972		Endeks 1972	Yıllık
	Milyon TL.	%	Milyon TL.	%	1967=100	artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bitkisel Üretim	25 211	64,7	31 301	64,0	124,17	4,4
Hayvansal üretim	11 794	30,3	14 886	30,5	126,21	4,8
Su ürünleri	236	0,6	365	0,7	154,66	9,1
Orman	1 527	3,9	2 133	4,4	139,41	6,9
Diğer	190	0,5	208	0,4	109,47	1,8
Toplam	38 958	100,0	48 893	100,0	125,49	4,6

TABLO : 151 — Tarım Sektörü Katma Değer Tahminleri

	(Milyon TL.) (1965 fiyatlarıyla)			
	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
Bitkisel üretim	18 932	23 015	121,6	4,0
Hayvansal üretim	5 168	6 381	123,5	4,3
Su ürünleri	189	293	155,2	9,2
Orman	1 432	1 965	137,3	6,5
Diğer	190	208	109,5	1,8
Toplam	25 911	31 862	123,0	4,2

(2) Dış ticaret dengesi :

Dış ticaret dengesi tablo 152 de gösterilmiştir. Taze meyveler ve sebzelerle balık ve orman ürünleri ihraç imkânlarımızın iyi değerlendirilmesi için özel çaba gösterilmesine ihtiyaç vardır, ithalât içinde ise yüksek verimli tohum ve damızlık ithalâtı önemli yer tutmaktadır.

TABLO : 152 — Dış Ticaret Dengesi

	(Milyon TL.) (1965 fiyatlarıyla)			
	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yütlk % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (Fob)	1 761	2 279	129,0	5,2
İthalât (Cif)	291	370	127,1	4,9
Fark	1 470	1 909	129,9	0,4

(3) Beslenme etkisi:

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde beslenme programının beslenme dengesine etkisi şöyledir. Nüfus başına toplam kalori tüketiminde önemli bir artış olmayacaktır. Buna karşılık hububatın toplam kalori içindeki payı 1967 de yüzde 65,5 ten Plan dönemi sonunda yüzde 62,3 e düşecektir. Ayrıca toplam protein içindeki hayvansal protein oranı da yüzde 21,3 ten yüzde 24,2 ye çıkacaktır.

2. TEDBİRLER :

a. TEKNOLOJİ :

Tarımın bütün kollarında teknolojik gelişmeyi hızlandırmak ve yaygın bir hale getirmek amacıyla modern araç ve girdilerin kullanımını teşvik edilecek ve üreticilere yeter miktarda arzı sağlanacaktır. Bunlar, tarımda daha yüksek verimliliği gerçekleştirmeye yöneltilecektir.

İleri teknolojinin gerektirdiği maddi ihtiyaçların karşılanması yanında bu maddelerin nasıl kullanılacağını ve genel olarak çeşitli tarım işlerinin daha iyi yapılma yollarını çiftçilere, balıkçılara göstermek üzere gerekli düzen kurulacaktır. Yayım ve araştırma hizmetleri buna göre yürütülecek, belirli teknolojik sorunların çözümünde yoğunlaşmak esas olacaktır.

Teknolojik gelişmenin yayılması bakımından Devlet Üretim Çiftlikleri, haralar v.b. gibi tarımsal kamu kuruluşları birer örnek merkez olarak geliştirilecektir.

b. FİYAT POLİTİKALARI :

Tarımda fiyat politikası üretkenliği artırıcı bir araç olarak kullanılacaktır. Buna göre üretimde verimliliği artıran girdilerin fiyatlarının yükselmesini önlemek amaç olacaktır.

Öte yandan tarımsal üretimin mevsimlik özelliği, yıllık dalgalanmaları ve diğer nedenlerden doğan fiyat dalgalanmalarının önlenmesi esas olacak; destekleme alanlarının buna göre yürütülmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Destekleme politikasının uygulanmasında nispi fiyat ilişkileri gözönünde tutulacaktır. Bu politikaların amacı fiyatların her halde yükseltilmesi ve tarım ürünleri fiyatlarının ekonomide genel fiyat artışlarının başlangıcı olması gözetilecektir.

Nispi fiyatlarda değişim ancak, iç talebi karşılamada zorluk çekilen ve üretiminin hızla artması öngörülen ürünlerin lehine yapılacaktır. Büyük bir kısmı ihraç edilen ve ihracatının artırılmasında güçlük çekilen ürünlerin fiyatlarının, tesbiinde diğer ürünlerin fiyat gelişmeleri ve ihraç imkânları gözönünde bulundurulacaktır.

c. TARIM KREDİSİ :

Tarımsal gelişmeyi etkileyecek önemli araçlardan birisi olan kredilerin, Plan hedeflerine uygun olarak yöneltilmesi esas tutulacaktır.

Tarımda teknolojik gelişme sağlayacak ve verimliliği artıracak; iyi tohum, yem, gübre, ilaç ve yakıt gibi girdilerin kullanılmasını artırmak, yıllık kredilerin amacı olacaktır. Bu gibi kredilerin aynı olarak verilmesi genişletilecektir. Kredi uygulamalarında et, yağlı tohum ve hububat gibi bugün iç talebi tam olarak karşılanamayan ürünlerle, ihracatında önemli artışlar beklenen ürünler öncelik alacaklardır. Kredilerin bölgesel dağılımı buna göre ayarlanacaktır.

Yatırma kredileri hayvancılık, tarımsal ekipmanlar, pazarlama tesisleri, balıkçılık araçları ve sulama konularına öncelik verilerek yönetilecektir, özellikle pazarlama tesisleri kredileri kooperatifleşmeyi destekleyecek şekilde kullanılacaktır.

Geliştirilecek yeni bir sistem içinde belirli büyüklük altındaki çiftçilere, kredilerin kooperatifler aracılığı ile verilmesi tercih edilecektir. Tarımsal kredilerdeki düşük faiz hadleri bu çiftçilere verilecek kredilere uygulanacaktır.

d. ÇİFTÇİ KURULUŞLARI:

Çiftçi örgütlerinin amaçlarından birisi de tarımda teknolojik gelişmenin sağlanmasına yardım etmek olacaktır. Buna göre özellikle küçük ve orta çiftçilerin ihtiyacı olan modern araç ve verim artırıcı girdilerin sağlanmasında kooperatiflerden yararlanılacaktır. Ayrıca teknolojik gelişmeye ilişkin yeni bilgilerin yayılmasında bu kuruluşların birer merkez olarak kullanılması imkânları hazırlanacaktır. Böylece çiftçi kuruluşları ürünlerin değerlendirilmesi yanında teknolojik gelişmeye çiftçilerin daha çok katılmasını mümkün kılan yönde geliştirilecektir. Ayrıca bu kuruluşlardan fiyat politikalarının uygulanmasında da faydalanılacaktır.

TOPRAK SU KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesinde, kaynaklardan en iyi faydalanmak üzere teknik gereklere uygun olarak hazırlanan amenajman planları esas olmakla birlikte, kaynakların belirli amaçlar için geliştirilmesinin geciktirilmemesi de gözönünde tutulacaktır.

(2) Toprak ve su kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasını engelleyen koordinasyon yetersizlikleri süratle ortadan kaldırılacak ve bu konuda faaliyet gösteren kuruluşların çalışmaları dengeli ve birbirini tamamlayıcı bir yönde geliştirilecektir.

(3) Su kaynaklarını geliştirme projelerinin seçiminde teknik ve ekonomik ölçüler yanında projeden yararlananların, finansmanına, uygulanmasına, işletilmesine katılmaları ve projenin geri kalmış özellikle kuraklık çeken ve erozyona maruz -bir bölgede saghyacağı gelişme etkisi gözönünde tutulacaktır.

(4) Taşkınların ve rüzgar erozyonunun önlenmesi, büyük su işlerinin projelendirilmesi, uygulanması ve anatesislerinin işletilmesi esas olarak Devletçe ele alınacaktır. Kaynakların geliştirilmesi ve işletilmesiyle ilgili yukandakilerin dışındaki konularda Devletin yol gösterici, destekleyici olması ve teknik yardım yapması ilke olacak; projeden faydalananların teşkilâtlanması sağlanacaktır.

(5) Taşkın kontrolü gibi kamu hizmeti niteliğinde olan işler dışındaki tesislere Devletçe yapılan yatırımların geri ödenmesi esas olacak ve geri ödeme projenin rantabilitesi ve faydalanma oranına göre düzenlenecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Toprak ve su kaynaklarının çeşitli kullanım yerleri vardır. Ancak burada bu kaynaklar tarımla olan ilgisi yönünden ele alınmışlardır.

Toprak kaynaklarımızın bugün bilinen varlığı -kullanış şekline göre Tablo 158 de görülmektedir. Tarım arazilerinin bilinen istatistiklere göre genişliği 26 milyon hektardır. Yapılan çalışmalara göre bunun 23,5 milyon hektar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca 1,7 milyon hektar kısmen kullanılan drenajı bozuk, 0,7 milyon hektar da çorak arazi vardır. Bunların ıslah edilerek tarım arazisine katılmaları mümkündür. Yapılan etütlere göre, tarım arazilerinin tahminen yüzde 70 i çeşitli derecede erozyona maruz bulunmaktadır, özellikle tarla ziraatı için işlenen meyilli arazilerde ve Orta - Anadolu meralarında erozyon daha çok kendini göstermektedir. Bu önemli sorunun büyük ölçüde çözümü teraslamalar şeklindeki fiziki tesisler yanında bitki örtüsünün temini ve uygun tarım tekniklerinin kullanılmasına bağlıdır.

Araziler kullanma kabiliyetine göre sınıflandırılmamışlardır. Birinci Plan döneminde bu alanda önemli bir gelişme başlamış bulunmaktadır.

Türkiye yüzeyine düşen yağışların tekabül ettiği su potansiyeli 518 milyar ms etrafındadır. Bunun yüzde 32 kadan akış haline geçmektedir. Ancak bu akışın sadece 80 milyar ms ünün kullanılabilceği tahmin edilmektedir. Bu amaçla yaklaşık olarak 430 adet barajla suların rejimlerinin düzenlenmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki 23 500 000 hektar tarım arazisinin topoğrafik yapı itibariyle 16690335 hektarı sulamaya müsaittir. (10 dahil yüzde 10 meyle kadar) halen yapılmış olan arazi tasnif etütlerine göre bu sahanın yüzde 74 ü veya 12 507 000 hektarı sulanabilir nitelikte bulunmaktadır. Ancak, havzaların su imkânları gözönüne alındığı takdirde pahalı tesisler ve yağmurlama gibi modern teknoloji de gözönünde tutularak sulanabilecek olan 8,5 milyon hektar olmaktadır. Halen 1,5 milyon hektar kadar sulanmakta olup, 7 milyon hektar arazi sulamaya açılabilir durumdadır. Su kaynaklarının sulama amacıyla geliştirilmesinde karşılaşılan başlıca sorunlardan birisi baraj, anakanal v.b. gibi fizik tesislerin yapılması ile gelişmiş bir sulu tarım tekniğinin yerleşmesi arasında geçen sürenin uzun olmasıdır. Bu sürenin kısaltılması tarımsal gelişmenin hızlandırılması bakımından önemli bir imkan sağlayacaktır.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde, 515 000 hektar arazinin sulanan alanlara eklenmesi öngörülmüştür. Bu program 444000 hektar şebeke inşaatı olarak gerçekleşmiştir. Fakat sulamaya eklenen alanın 200 bin hektarı aşmadığı tahmin edilmektedir. Tarımsal gelişme süresinin Birinci Planda öngörülenden uzun olduğu görülmüştür. Sulama tesislerinde, tamamlayıcı tarla içi yatırımlarının zamanında yapılmaması bu uygulama oranının düşüklüğüne etkilemiştir.

Devlet sulama şebekelerinde sulamadan yararlanabilmek için çiftçilerin sulama birlikleri kurmalarını sağlayacak mevzuat çıkarılmamış, su haklarını düzenleyecek mevzuat, yeraltı suları hariç, hazırlanamamıştır.

Sulama sahalarında arazi toplulaştırılması ancak gösteri niteliğinde kalabilmiştir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

Tarımın genel bölümünde belirtilen yatırımlarla gerçekleştirilmesi öngörülen sulama ve toprak muhafaza tedbirleri hedefleri Tablo 154 de gösterilmiştir. Büyük taşkın meseleleri büyük su projeleri içinde yer almış, ayrıca öncelik ve zorunluk gösteren durumlarda geçici veya daimî tesislerle münferit küçük konular taşkın projeleri olarak dikkate alınmıştır.

Bitkisel üretim hedeflerine ulaşabilmek için bu dönemde 392 000 hektar alan sulanacaktır. Sulama dengesi Tablo 153 de görülmektedir. Her yıl sulamaya açılacak ve sulanacak alanlar Tablo 154 de gösterilmiştir.

Küçük su kaynaklarının geliştirilmesi konusunda özellikle yeraltı sularının kullanılması ve göletlere ağırlık verilmiştir. Dönem sonunda sulanan alanların işlenen tarım arazisine oranı yüzde 8,2 ye çıkacaktır. Bu oran dönem başında yüzde 6,6 dır.

Toprak muhafaza yatırımları konusunda Devletçe ele alınacak işler, rüzgâr erozyonunu önleyici tesisler ve taşkınlarla ilişkili yandere havzalarının ıslahı çalışmalarını kapsamaktadır.

Eskiden yapılmış sulama şebekelerinin rehabilitasyonunun bu Plan döneminde bitirilmesi hedef alınmıştır. Ayrıca 25 000 hektar bataklık kurutulması ve ıslahı ile; geçen yıllarda kurutulmuş olan birçok bataklık alanların ıslah edilerek üretime açılması sağlanacaktır.

TABLO : 153 — Sulama Dengesi

	1967		1972		Endeks 1987=100 1972
	Alan bin hektar	%	Alan bin hektar	%	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Hububat	372	24,0	491	25,3	132,0
Buğday	200'	12,9	265	13,6	132,5
Celtik	57	3,7	66	3,4	115,8
Mısır	75	4,8	100	5,2	133,3
Diğerleri	40	2,6	60	3,1	150,0
Bakliyat, yem	100	6,5	140	7,2	140,0
Endüstri bitkileri	660	42,6	830	42,8	125,8
Pamuk	400	25,8	450	23,2	112,5
Seker pancarı	110	7,1	150	7,7	136,4
Avciceği	70	4,5	120	6,2	171,4
Diğer endüstri	80	5,2	110	5,7	137,5
Meyveler	177	11,4	225	11,6	127,1
Narencive	37	2,4	45	2,3	121,6
Diğerleri	140	9,0	180	9,3	128,6
Sebze	240	15,5	255	13,1	106,3
Toplam	1549	100,0	1941	100,0	125,3

3. POLİTİKA TEDBİRLERİ:

a. İlgili kuruluşlar temel bilgileri toplama ve proje çalışmalarını belirli hedeflere bağliyacık, bu hedefleri tutacak şekilde Kalkınma Planının genel hedefleri çerçevesinde uzun vadeli programlar düzenliyeceklerdir.

Bu anlayış içinde Orta Anadolu sulamaları için Zamantı - Kızılırmak, Aşağı Fırat Havzası ve Ceyhan Havzası projeleri üzerinde önemle durulacaktır.

b. Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ile ilgili programlar yönünden,

(1) İnşasına başlanmış projelerde, proje alanlarının bütünü ile hızla geliştirilmesine öncelik verilecektir.

(2) Halkın projenin mali ve idarî yüküne daha çok katılabilmesini sağlamak için teşvik edici tedbirler alınacak ve halkın katkısı fazla olan projelere öncelik verilecektir.

c. Mera ve tarla içi toprak muhafaza tedbirlerinde Devlet eğitici ve yön gösterici olarak faaliyet gösterecektir. Bu maksatla demonstrasyon için gerekli şartları olan yerlerde örnek toprak muhafaza alanları meydana getirilecektir. Bu alanların seçiminde önceliklerin tespitinde halk katkısı bir faktör olarak gözönünde tutulacaktır.

d. Sulama ve ıslah projelerinde, ana tesislere ait yapılan yatırımlardan beklenen sonuçların kısa zamanda alınabilmesi amacı ile çiftçilerin sulama işleri için yapılan yatırımlarına Devlet katılacaktır.

e. Devletçe sulama tesislerine yapılan yatırımların faydalananlar tarafından geri ödenmesi esas olacaktır. Kadastrolu ve kadastrusuz durumlara göre geri ödeme sistemleri geliştirilecektir.

f. Tamamlanan tesislerin faydalanacaklara devredilmesi ve işletilmesi sağlanacaktır. Bu amaçla su birliklerinin kurulması desteklenecek ancak bu birliklere devredilen tesislerin iyi kullanılmasını ve sürekliliğini sağlamak amacıyla Devletin gerekli kontrol ve teknik desteği sağlanacaktır.

g. Modern teknoloji anlayışına göre su kaynaklarının kullanılması esaslarının düzenlenmesi, su kullanma haklarının tespiti ve tescili için gerekli hukukî mevzuatın hazırlanması ve kanunlaşması sağlanacaktır.

h. Su dağıtım şebekelerinin işletilmesini sağlamak için yayım hizmetlerine özel bir önem verilecektir. Bu amaçla elverişli çiftçilerle işbirliği yapılarak tekniğine göre sulu ziraat yapılan örnek işletmeler meydana getirilecektir. Devletin bu gibi tarım işletmelerinde çiftçiye gelir garantisi vermesi ele alınacaktır.

i. Devlet Su İşleri ve Topraksu Genel Müdürlükleri arasındaki koordinasyon noksanlığı, Devlet Su İşlerinin çalışmalarını kaynakların geliştirilmesi, Topraksu'nun da bu kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını sağlayacak yönde düzenlemeleri ile ortadan kaldırılacaktır.

TABLO : 154 — İkinci Peş Yıllık Kalkınma Planı Sulama ve Toprak Muhafaza Hedefleri

Yıllar	Sulama		
	Yapılacak sulama şebekesi	Sulanacak Alan	(Hektar) Toprak muhafaza,
	(1)	(2)	(3)
1968	100 273	61 182	52 400
1969	108 623	69 211	56 200
1970	110 605	71 713	60 600
1971	94 507	84 844	64 400
1972	126 759	105 000	60 300
Toplam	540 767	392 000	293 900

BİTKİSEL DURUM

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde toplam bitkisel üretim kesimi için öngörülen hedefler, konuya göre değişmekle birlikte tam olarak gerçekleştirilememiştir. Fiziki üretim hedefleri irdelendiğinde; temel ürünlerden buğday ve yağlı tohumlar üretimi iç talebi karşılayamamıştır. Bununla birlikte Planın son yıllarında yağlı tohum üretiminde önemli gelişmeler olmuştur. Yaş meyve ve sebze üretimi toplam Plan hedeflerinin altında kalmış fakat narenciye ve elma gibi çeşitlerde göze çarpan gelişmeler kaydedilmiş, genellikle kalite ve pazar isteğine göre üretim eğilimi görülmüştür. Üretimleri Plan hedeflerim aşan pamuk, şeker pancarı gibi endüstri ürünlerinde tohumluk, gübre, sulama gibi sorunların çözümü etkili olmuştur.

Hayvancılığın gelişmesine birinci derecede etkin olan yem üretimi, Plan hedeflerinin çok altında kalmış, bunun sonucu olarak, bitkisel üretimle hayvancılığın birlikte yürütülmesi gerçekleştirilememiştir.

Bitkisel ürünler ihracatı yıldan yıla dalgalanmalar göstermekle birlikte önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Pamuk ihracatı iki katına çıkmış, diğer ürünlerden hububat, bakliyat ve yaş meyvalarda nispi olarak hızlı gelişmeler sağlanmıştır.

Gerçekte Birinci Beş Yıllık Plan döneminde tarımda kaydedilen en önemli gelişme kimyr.sal gübre kullanımında elde edilen sonuçtur. Yıllık gübre kullanımı Plan dönemi sonunda öngörülen hedefi yüzde 35 aşmıştır. Bu hızlı artıca rağmen kullanılan toplam gübre miktarı, henüz, ihtiyaca oranla çok azdır.

Toprak işleme v. b. tarım tekniklerinde ilerleme görülür ölçüde olmamıştır. Arazi kullanımında da öngörülen değişme gerçekleştirilememiştir. Buna karşılık mera alanında azalma hemen hemen durmuştur.

Tarımsal yayım hizmetleri etkili bir ölçüye ulaşamamıştır. Gübre hariç diğer tedbir ve girdilerde Plan hedefleri tam olarak gerçekleştirilememiştir. Bununla birlikte verim gücü yüksek iyi tohumluk kullanma anlayışı yerleşmiş, pamuk ve ayçiçeğinde ulaşılan gelişmeler, diğer ürünlerde de aynı uygulamayı teşvik ederek bu alanda önemli bir başlangıç olmuştur.

Özet olarak, Birinci Beş Yıllık Plan bu alandaki gelişmeyi esas olarak teknolojik gelişme ve arazi kullanımında yapılacak değişmeye bağlanmıştır. Başta tarımın hava şartlarına sınırlı sıklığa bağlı olması gelişme hızını geniş çapta etkilemiştir. Başlamış bulunan teknolojik gelişme henüz tarımsal kaynaklarımızdan daha iyi yararlanmayı mümkün kılacak ölçüye ulaşamamıştır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ:

a. *TALEP* :

(1) *Yurt içi talep* :

Talep tahminlerinin yapılmasında her ürün ayrı ayrı ele alınmış ve üretimin kullanılma yerleri gözönünde tutularak arz ve talep dengeleri kurulmuştur. Kullanılan çeşitli metotlarla yapılan tahminler ke-sinleştirilirken halkımızın alışkanlıkları ve bölgesel farklılıklar gözönünde tutulmuş ayrıca uluslararası karşılaştırmalardan faydalanılmışlar.

Nüfus başına besin tüketiminin tahmininde, tüketim harcamalarındaki artışlar ile ulaşılması mümkün beslenme seviyesi gözönüne alınmış ve bulunan gelir esneklik katsayıları kullanılmıştır. Bulunan sonuçlara nüfus artış hızı da uygulanarak toplam gıda talebi tahmin edilmiştir.

Bugünkü durumda memleketimizde nüfus başına ortalama günlük brüt kalori tüketim seviyesi yeterlidir. Yapılan çalışmalar şahıs başına ortalama günlük brüt kalori ihtiyacının ve gerçekte alınan kalori miktarının 2750-2900 arasında olabileceğini göstermiştir. Mevcut istatistik verilere dayanılarak yapılan kalori tüketim tahminleri bu ihtiyacın yüzde 15 - 20 kadar üzerindedir. Bu durum üretimin mevcut istatistik verilerinde fazla tahmin edilmiş olabileceğini göstermektedir. Nüfus başına tüketim seviyeleri Tablo 155 ve buna dayanılarak yapılan toplam yurtiçi talep tahminleri Tablo 156 da bu üretim fazlalığı giderildikten sonra hesaplanmıştır.

İkinci Plan döneminde şahıs başına bitkisel ürünlerden gelen brüt kalori miktarında artış olmayacak, hububatın düşmesine karşılık şeker ve bitkisel yağlardan gelen kalori artacaktır. Yapılan tahminlere göre nüfus başına bitkisel ürün talebi artışı beş yılda değer olarak yüzde 4,9 olacaktır. Buna göre toplam bitkisel gıda talebi İkinci Plan döneminde yüzde 19,1 artacaktır.

Türkiye'de nüfus başına hububat tüketiminin yüksek olduğu bir gerçektir. Şimdiki durumda ortalama şahıs başına hububat tüketimi 228 Kg. olarak tahmin edilmiştir. Bu miktarın köylerde ortalama 270 Kg. a kadar çıktığı, şehirlerde ise 140 Kg. a kadar düştüğü tahmin edilmektedir. Buna göre hububattan ortalama olarak 1930 kalori alınmaktadır. Bu miktar köy şartlarında 2300 kaloriyi aşmaktadır. Buğday tüketiminin artmasına rağmen diğer hububat tüketiminin daha hızlı olarak düşmesi sonucunda İkinci Plan döneminde kırsal alanlarda şahıs başına hububat tüketiminde az da olsa bir azalma olması beklenmektedir, öte yandan şehirlerde ise buğday tüketiminin de azalacağı tahmin edilmiştir. Varılan sonuçlar Tablo 155 de görülmektedir.

TABLO : 155 — Nüfus Başına Bitkisel Besin Tüketimi

Ürünler	Nüfus başına Kg.			Endeks 1967 (1972 = 100)	
	1964 - 1965	1967	1972	Nüfus başına tüketim	Toplam yurt içi tüketim
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. Hububat	228,0	226,0	219,0	96,9	110,0
Buğday	186,0	186,0	186,0	100,0	113,5
Pirinç	4,0	4,3	5,0	116,3	132,0
Diğer hububat	38,0	35,7	28,0	78,4	89,0
2. Bakliyat	9,4	9,5	10,0	105,3	119,5
3. Patates	32,0	33,0	35,5	107,6	122,1
4 Meyva, sebze ve					
Narenciye	9,2	9,6	11,3	117,7	133,6
Yumuşak Çek.	11,5	12,1	12,9	106,6	121,0
Sert Çek.	7,0	7,6	8,7	114,5	130,0
Sert kabuklu	4,0	4,0	4,0	100,0	113,5
Diğer meyvalar	6,6	6,7	6,9	103,0	116,9
Üzüm	52,0	52,0	53,0	101,9	115,7
Sebze	81,8	84,0	91,0	108,3	122,9
Diğer tarla ürünleri	47,0	47,0	47,0	100,0	113,5

İkinci Plan döneminde şahıs başına patates tüketiminin en az yüzde 7 artırılması hububat tüketiminin düşmesine yardımcı olacaktır. Artan tüketimin karşılanmasında yalnız üretim artışının değil zayıtın düşürülmesinin de payı olacaktır.

Hammaddesi bitkisel ürün olan şeker ve yağ: talebi gıda sanayii kesiminde ele alınmıştır.

Genellikle yaş meyve ve sebze tüketimi üretimle paralel gelişmektedir .Fakat yaş meyve ve sebze pazarlamasının organize edilememesinden ötürü, üretim gerektiği şekilde değerlendirilememektedir. Fiyat ve pazar düzenlenmesi, zamanında ve yerinde yaş meyvenin gıda sanayiinde değerlendirilmesi, zayıtı azaltarak talebin bürüt üretim içindeki payını artıracığı gibi, aynı zamanda bu sanayi gelişmesi bitkisel üretim bileşimini etküiyebilecekür.

TABLO : 156 — Yurteri Talep Tahminleri

(Milyon T.L.), (Bin ton)
(1965 fiyatlarıyla)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1872	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Hububat	Miktar	5 703	7 454	2,2	8 200	110,0	1,9
	Değer	5 124	5 630	1,9	6 294	111,6	2,2
Bakliyat	Miktar	273	313	2,8	374	119,5	3,6
	Değer	376	434	2,9	516	118,9	3,5
Endüstri	Değer	1 635	2 265	6,7	3 002	132,5	5,8
Yağlı tohumlar	Değer	556	942	11,1	1 274	135,2	6,2
Diğer tarla Ürünleri	Değer	841	987	3,3	1 167	118,2	3,4
Meyvalar	Değer	2 784	3 507	4,7	4 666	133,0	5,9
Sebzeler	Değer	548	686	4,6	880	128,2	5,1
Genel toplam	Değer	11 864	14 459	4,0	17 790	123,1	4,25

Not: (1) Tablo, şekerpancarı, tütün, keten ve kenevir lifi, zeytin, çay, antep fıstığı gibi ürünlerin üretimlerinin tamamını; ve bunların dışında kalan ürünlerin doğrudan doğruya tüketim ve gıda ve diğer sanayie giden mal talebini kapsar.

Not: (2) Miktar ve değer endekslerindeki farklılık tablonun sabit fiyatlarla hesaplanmasına rağmen mal gruplarının bileşiminde değişiklik olmasından ileri gelmektedir.

2. İHRACAT :

Bitkisel ürünler toplam ihracat içerisinde büyük bir yer tutmaktadır. Bunlardan tütün, fındık, kuru üzüm, kuru incir, antep fıstığının işlenmesi, tütün ve gıda sanayii içinde ele alınmış; dış ticaret kesiminde ise tarım ürünleri grubu içinde sınıflandırılmıştır.

Geleneksel ihraç ürünlerinde geçmişteki eğilimde büyük bir gelişme olmayacağı tahmin edilmektedir. Yeni ihraç maddelerinde ise başlangıçta düzenleme güçlükleri olacağı ve gerekli tesislerin hazır olmayacağı kabul edilmiştir.

Dış pazar imkânları yönünden hububat, bakliyat grupuna giren ürünlerin ihracatının Tablo 157 de görülen miktarları aşması mümkündür. Bununla birlikte iç talebin ancak karşılanabilmesi dolayısıyla, ihracata kalan miktar, sınırlı ve bazı ürünlerin özelliklerine bağlı bulunmaktadır.

Taze meyvalarda ihracatın artırılmasını engelliyen başlıca nedenler, standart ve siparişleri karşılayacak şekilde malın arz edilmemesi, birçok ürünlerde iç fiyatların yüksekliği, pazarlama, depolama ve taşıma zincirinin yetersizliği dolayısıyla iyi organize edilememesi ve yeni pazar imkânları yaratamama olarak özetlenebilir.

İkinci Plan döneminde, yaş meyva ve sebze ihracatında öngörülen yüzde 68 artışın, yukarıda sayılan dar boğazların tam olarak giderilmesiyle daha da artması mümkündür. Pamuk ihracat miktarı ise üretime paralel olarak gelişmektedir.

b. ÜRETİM VE İTHALÂT :

(1) Üretim :

Tablo 163 de görüldüğü gibi ikinci Plan döneminde üretimin yapısındaki değişme ürün grupları itibariyle büyük olmayacaktır. Ancak gruplar içinde ürünler tek tek ele alınırsa bazı değişmeler (Mısır, Ayçiçeği, yem bitkileri gibi) daha açık olarak görülmektedir.

Beş yıllık bir devrede gruplar itibariyle büyük bir değişme beklenemez. Ancak hububatın toplam içindeki payının azalması, buna karşılık endüstri, yağlı tohum, meyva ve sebzenin artması ve buna ek olarak yem üretiminin gelişmesi, tarımın entansifleşmeye 'kaydığını göstermektedir. Bu ileriki yıllar için önemli bir gelişme başlangıcı olmaktadır.

1968-1972 dönemi üretim tahminlerinde toplam tarımsal arazinin artmıyacağı, hatta uzun sürede azalacağı var sayılmıştır. Bununla birlikte ekili alan artırılacaktır. Tablo 158 de görüldüğü gibi beş yıllık dönem içinde nadas arazilerin yüzde 10 azaltılması öngörülmüştür. Bu tabloda belirtilen toplam tarım arazisi mevcut istatistiklerden yüzde 10 kadar düşüktür. Bunun nedenleri başta hububat olmak üzere üretim miktarlarında yüzde 10-15 fazla tahminin bulunduğu ve bunun esas olarak işlenen arazinin fazla tahmin edilmesinden ileri geldiği kabul edilerek gerekli düzeltmenin yapılmasıdır. Gerçekten arazi kabiliyet, sınıflarının incelenmesi de bu görüşü desteklemektedir.

TABLO: 157 — İhracat Tahminleri

(Değer Mil. T.L.)
(1965 fiyatları)

Mal grupları	(1)	1962	1967	I. Plan	1972	Endeks 1972	II. Plan
		(2)	tahmini	yıllık % artış	(5)	967 = 100	yıllık % artış
		(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Hububat, bakliyat	Değer	60,5	97,2	14,0	206,0	211,9	16,2
Endüstri ürünleri	Değer	514,1	1 029,1	14,9	1 175,a	114,2	2,7
Yaş meyva, sebze	Değer	24,6	55,6	17,7	93,5	168,1	11,0
Toplam değer	Değer	589,2	1 181,9	14,9	1474,8	124,8	4,5

TABLO : 158 — Arazi kullanışı

	1967		1972		Endeks
	Bin ha.	%	Bin ha.	%	1967 = 100
	(1)	(2)	(3)	(4)	1972
(5)					
1. Tarım arazisi :	23 539	30,15	23 545	30,16	100,02
a. İşlenen tarla arazi	21 200	27,15	21 140	27,08	99,72
(1) Nadas	7 030	9,00	6 311	8,08	89,91
(2) Ekili alan	14 170	18,15	14 829	19,00	104,65
Hububat	11 550	14,80	11 906	15,25	103,08
Bakliyat ve yem	674	0,86	808	1,04	119,88
Endüstri bitkileri	1 946	2,49	2 115	2,71	109,20
b. Bağ, bahçe	2 339	3,00	2 405	3,08	102,82
(1) Bağ	800	1,02	800	1,02	100,00
(2) Meyvalar	645	0,83	670	0,86	103,87
Narenciye	37	0,05	45	0,06	121,62
Diğer meyvalar	608	0,78	625	0,80	102,80
(3) Sebze	420	0,31	255	0,33	106,25
(4) Zeytin	654	0,84	680	0,87	103,97
2. Çayır, mera	30 839	39,51	30 839	39,51	100,00
3. Orman	10 584	13,56	10 584	13,56	100,00
4. Ürün yetiştirmiyen arazi	13 096	16,78	13 090	16,77	99,55
Coğrafi alan	78 058	100,00	78 058	100,00	--

Talep tahminleri kısmında belirtilen artışları karşılayabilmek için iyi bir arazi kullanımına paralel olarak birim alandan elde edilen üretimin artırılması ilkesi de gözönünde tutulmuştur. Geçmiş zaman serilerinden çeşitli girdiler kullanımı ile verimler arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Ancak memleketin çeşitli yerlerinde yapılmış araştırma sonuçları İkinci Plan dönemi verim-girdi ilişkilerine ışık tutmuş, bunlar aynen kullanılmayarak çiftçi şartlarına göre düzeltmeler yapılmış ve üretim tahminlerinde arazi kullanımı ile birlikte bu verimler esas alınmıştır. Toplam bitkisel üretimin yıllık artış hızının yüzde 4,4 olacağı tahmin edilmektedir. Üretim tahminleri Tablo 160 'da gösterilmiştir.

Tablo 161 de başlıca ürünlerin alan ortalama verim - üretim dengeleri gösterilmiştir. Tablo, sulu-kuru alan, gübreleme ve diğer tedbirlerin etkileri gözönüne alınarak hazırlanmıştır.

Üretim artışlarında sulama yüzde 20, gübreleme yüzde 52, iyi tohumluk yüzde 10, yüzde 8 nadas azaltılması ve üretim yapısındaki değişiklikten ve geri kalan yüzde 10 u da bitki koruması, savaşı ve diğer teknik tedbirlerden gelecektir.

Görüldüğü gibi bitkisel üretimin tahmin edilen miktarlara ulaşmasında önemli rolü kimyasal gübreler oynayacaktır. Bunların kullanım hedefleri bu çerçevede ve üretim seviyelerini gerçekleştirecek ölçüde tespit edilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminin sonunda gübre kullanım hedefi 4 milyon ton olacaktır, (1 500 bin ton azotlu, 2 450 bin ton fosforlu, 50 bin ton potaslı) böylece 1972 de tarla, bağ, bahçe tarımında toplam gübreleme oranı yüzde 47,5 e yükselecektir.

Tablo 159 da gübre çeşitleri itibariyle ürünlere dağılımı, toplam kullanım içindeki ağırlığı ve potansiyele göre yüzde gübreleme oranları 1967 - 1972 hedefleri olarak verilmiştir.

TABLO : 159 — Gübre Kullanımı

	1967						1972					
	Saf madde		Gübreleme Oranı (1)				Saf madde		Gübreleme Oranı (1)			
	N Bin Ton	%	P ₂ O ₅ Bin Ton	%	N %	P ₂ O ₅ %	N Bin Ton	%	P ₂ O ₅ Bin Ton	%	N %	P ₂ O ₅ %
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	
Buğday	13,8	11,6	75,9	43,4	5,0	22,0	35,2	18,4	180,3	44,2	20	52
Mısır	19,5	16,2	9,0	5,1	40,0	30,0	58,8	19,6	32,0	7,8	92	80
Çeltik	2,4	2,0	2,4	1,4	100,0	100,0	3,6	1,2	3,6	0,9	100	100
Arpa	2,6	2,2	11,3	6,5	15,0	11,0	5,6	1,9	39,2	9,6	10	35
Diğer hububat	—	—	2,0	1,1	—	5,0	1,1	0,4	6,6	1,6	5	15
Bakliyat - yem	1,2	1,0	9,0	5,1	10,0	30,0	7,5	2,5	28,6	7,0	30	70
Pamuk	28,0	23,3	26,5	15,2	50,0	75,0	45,0	15,0	31,5	7,8	75	85
Pancar	12,6	10,5	9,0	5,1	100,0	100,0	15,5	5,2	11,1	2,7	100	100
Patates	3,4	2,8	3,8	2,2	30,0	40,0	8,4	2,8	8,2	2,0	70	80
Ayçiçeği	7,3	6,1	8,1	4,6	45,0	50,0	19,2	6,4	19,2	4,7	100	100
Diğer tarla ürünleri	1,8	1,3	1,6	0,9	9,8	9,8	5,2	1,7	5,2	1,3	8,7	8,7
Narenciye	3,3	2,6	2,2	1,3	100,0	100,0	3,9	1,3	2,6	0,7	100	100
Çay	3,4	2,8	—	—	100,0	∞ [^]	3,6	1,2	—	—	100	—
Diğer meyvalar	15,2	12,7	10,3	5,9	18,2	13,7	41,2	13,7	26,4	6,5	22,9	16,5
Sebze	5,7	4,7	3,9	2,2	20,0	25,0	26,2	8,7	13,1	3,2	100	100
Toplam	120,0	100,0	175,0	100,0	18,3	23,8	300,0	100,0	408,0	100,0	42,6	53,0

(1) Gübreleme oranı; ürünün ekili alanının yüzde kaçının gübrelendiğini gösterir.

TABLO : 160 — Üretim Hedefleri

(Milyon T. L.)

(Bin ton)

(1965 üretici fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık	1972	Endeks 1972	II. Plan yıllık
		(1)	(2).	% artış	(4)	1967 = 100	% artış
				(3)		(5)	(6)
Hububat	Miktar	12 901	14 094	1,8	17 230	122,2	4,1
	Değer	8 779	9 526	1,7	11 595	121,7	4,0
Bakliyat	Miktar	585	659	2,4	883	134,0	6,0
	Değer	623	729	3,2	939	128,8	5,2
Endüstri	Değer	2 239	3 243	7,7	4 145	127,8	5,0
Yağlı tohum	Miktar	588	1 024	11,9	1 363	133,1	6,9
	Değer	642	1 032	9,9	1 378	133,5	6,0
Dtğer tarla ürünleri	Değer	1 452	1 705	3,3	2 029	119,0	3,6
Meyvalar	Değer	3 604	4 101	2,6	5 349	130,4	5,5
Sebzeler	Miktar	3 310	4 000	3,8	5 250	131,2	5,6
	Değer	798	964	3,8	1 265	131,2	5,6
Ana ürünler toplamı	Değer	18 137	21 300	3,3	26 700	125,3	4,6
Yan ürünler ve diğerleri	Değer	3 775	3 911	0,7	4 601	117,6	3,3
Genel toplam	Değer	21 912	25 211	2,9	31 301	124,2	4,4

Hububat İkinci Plan döneminde toplam hububat üretimi içinde en fazla artış mısır, çeltik ve arpadadır. Buğdayın yüzde 15,9 artması sonucu 1971 den itibaren üretim, talebi karşılayacak ölçüye gelmektedir. Bunun için hububatın gübrenmesinin özel programlarla ele alınacağı, bugün yüzde 10 olan gübreli alan oranının 1972 de yüzde 52 ye çıkacağı; iyi tohumluk kullanma oranının 1967 deki yüzde 10 dan yüzde 30 a ulaştırılacağı, zararlılarla mücadele ve koruma hizmetlerinin 1967 ye nazaran yüzde 30 artırılacağı öngörülmüştür. Çeşitli programların uygulanması müştereken yapılacak ve özellikle yüksek verimli tohumluk kullanımına dayanan bir proje uygulanacaktır. Bu proje gübre ve diğer ileri tekniklerin birlikte kullanılmasını öngörecektir. Bu tedbirlere ek olarak, Plan 'döneminde yıllık ortalama olarak en az 1 milyon hektar buğday arazisi Tanım Bakanlığının her türlü teknik kontrolü altına alınmasına ihtiyaç olacaktır.

Diğer hububattan mısır, arpa, yulaf ve dan bu kesimin yem bölümünde ele alınmıştır.

Çavdar : kendi ekolojisi sınırını aşamayacak şekilde ayarlanacak, kaplıca ekimi azaltılacak bunun yerini alabilecek yem bitkileri yetiştirilecektir. Mahlut ekimi yüzde 72 azaltılacak, bunun yerine yem bitkileri yetiştirilmesi desteklenecektir.

Pamuk: Ekim alanının genişleme imkânlarının sınırlılığı dolâyi-siyle pamuk sahaları ancak sulanan alanların gelişmesine bağlı olarak artacaktır. Sebze ve meyva ile arazi rekabeti gözönünde bulundurularak hesaplanan arazi artışı ve ortalama verimdeki yüzde 17,2 gelişme toplam üretimi yüzde 25,7 artıracaktır. Verim artışı toplam «ulu pamuk sahasının tamamının gübrenmesi ve iyi tohumluk kullanılması ve teknik münavebenin yer alması ile mümkün olacaktır.

Tütün : İkinci Plan döneminde arazi 220 bin hektar, verim 700 Kg. civarında tutulduğu takdirde İç ve dış talep toplamı karşılanabilecektir. Kaliteli Şark tütünü yanında diğer tütün çeşitlerinin yerleştirilmesi konusu üzerinde de durulacaktır.

Yağlı tohum: İkinci Plan döneminde artacak yağ talebinin karşılanabilmesi için toplam yağlı tohum üretiminde yüzde 33,1 bir artışa ulaşılacaktır. Bu hem arazi artımı hem de verim artımı ile olacaktır.

Toplam yağlı tohumların miktar olarak yüzde 87,3 ünü ayçiçeği ve çiğit tutmaktadır. Çiğit üretimi pamuk üretimine bağlı olarak yüzde 25,7 kadar bir artış gösterecektir. Toplam yağlı tohumların yüzde 33,2 sine ulaşması beklenen ayçiçeği üretiminde büyük bir artışa ulaşmak gerekecektir. Bu ürünün 1967 durumuna göre 1972 de arazi miktarında yüzde 18, verimde yüzde 21, üretimde yüzde 43,5 bir artış olması öngörülmüştür. Bunun için 1965 te yüzde 3,5 olan gübreleme oranı 1972 de yüzde 100 e çıkarılacak, kullanılan tohumluğun tamamının iyi tohumluk olması sağlanacaktır.

Meyvalar: İkinci Beş Yıllık Plan döneminde daha çok portakal ve mandalina olmak üzere toplam turuncgiller üretiminin yüzde 37,6 artış göstereceği tahmin olunmuştur. Tablo 161. Artış hem verimli ağaç sayısının artması ve hem de gübreleme, bakım ve daha etkin korunmanın yapılması ile olacaktır. Diğer meyvaların normal eğilimlerini devam ettireceği, yalnız bunlar içinde elma ve şeftalide önemli artışlar olabileceği tahmin

edilmektedir. Fındık ve zeytin periyodisitesini devam ettirecek fakat kültürel tedbirlerle periyodik verim ortalamaları yükselecektir.

Üzüm : özellikle meyilli arazilerin kullanılmasında bir imkân olarak ele alınmıştır. Üretimdeki yüzde 13 artış kısmen gübreleme, iyi bakım ve koruma ile olacaktır. Amaç, öncelikle kalite ve çeşit sorununun çözümü olacaktır, ilk ve son turfanda sofralık üzüm çeşidi ve şaraplık çeşitlerin yetiştirilmesi hedef olacaktır.

Sebzeler: Çeşitler itibariyle farklı olmakla beraber toplam sebze üretimi Birinci Beş Yıllık Plan döneminde istenilen şekilde artmamıştır. Bunun başlıca nedenleri fiyat, pazarlama şartları, ambalaj, taşıma, saklama gibi imkanlarda gelişmenin ve düzenlemenin yapılmayışdır. Üretim artışı, ekiliş alanındaki genişlemenin yanında gübreleme, koruma ve diğer tedbirlerle de verimde yüzde 21,1 artış sağlanarak elde edilecektir.

Yem üretimi: İkinci Beş Yıllık Plan döneminde çözülmesi gereken önemli problemlerden birisi ve hayvancılığın gelişmesinde başta gelen faktörlerden olan yem üretiminin hızla artırılmasıdır. Yem ihtiyacı ve mera ıslahı hayvancılık kesiminde incelendiğinden burada dane ve kaba yem yetiştirilmesi üzerinde durulmuştur.

Başlıca dane yemlerden, mısırdan yüzde 69,2, arpada yüzde 29,6, yulafta yüzde 21,2 ve fiğ ve burçakta yüzde 62,7 artışlara ulaşabilme, ikinci Plan döneminde bunlarla ilgili olarak özel programların hazırlanmasını gerektirmektedir. Gerekli arazinin bu ürünlere tahsisinin temini amacıyla, ekiminin teşvik ve desteklenmesi, girdi ve araç temini ve kullanımının artırılması zorunludur, özellikle mısır ve arpanın ve diğer yemlerin yem sanayiince değerlendirilmesi, hayvan fiyatları ile yem fiyatları ilişkisinin kurulması, yem üretimini geniş çapta etkileyecektir. İkinci Plan döneminde dane yem yetersizliğinin tamamen giderilmesi mümkün olmayacaktır.

Kaba yem miktarı ve kalitesinin artırılması için de yem bitkilerinin nöbetleşmeye girmesinin temini yanında, 1968 yılında 50 bin ha. dan başlamak üzere 1972 yılında 300 bin ha. nadas arazisinde ve 20 bin hektar da ekim nöbetinde yem bitkilerinin yetiştirilmesi hedef alınacaktır.

(2) İthalât :

İkinci Plan dönemi sonlarında buğday ithaline ihtiyaç kalmıyacağı, buna karşılık yüksek verimli tohumluk ve yem maddeleri ithal edileceği tahmin edilmektedir. Tablo 162 de ithalât değerleri görülmektedir.

TABLO: 161 — Alan - Ortalama Verim - Üretim Dengesi
1967 1972

	1967			1972			Endeks 1972: 1967 = 100	
	Alan bin ha.	Verim Kg/ha.	Üretim bin ton	Alan bin/ha.	Verim Kg. ha.	Üretim bin ton	Alan	Verim Üretim
	(1)	(2)	(3)	(4).	(5)	(6)	(7)	(8) (9)
Buğday	6 900	1 150	7 935	6 900	1 333	9 200	100,0	115,9 115,9
Arpa	2 560	1 308	3 350	2 800	1 550	4 340	109,4	118,5 129,6
Mısır	600	1 550	930	800	2 200	1 760	133,3	141,9 189,2
Çeltik	57	4 035	230	66	4 700	310	115,8	116,5 134,8
Pamuk (Lif)	700	517	362	750	606	455	107,1	117,2 125,7
Ş. Pancarı	180	22 200	4 000	222	24 775	5 500	123,3	116,6 137,5
Tütün	216	602	130	225	710	160	104,1	117,9 123,0
Patates	160	11 637	1862	171	13 040	2 230	106,9	112,1 119,8
Ayçiçeği	270	1 166	315	320	1 412	452	118,5	121,1 143,5
Turunçgiller	37	12.000	444	45.	13 578	611	121,6	113,2 137,6
Üzüm	800	3 975	3 180	800	4 500	3 600	100,0	113,2 113,2
Zeytin	654		510	680	-	800	104,0	- 156,9
Sebzeler	800	13 333	4 000	325	16 154	5 250	108,3	121,1 131,3
Yem bitkileri (1)	725			1 188			163,9	

(1) Yem bitkileri olarak dane yem ve diğer kaba yem bitkileri ekilişlerini kapsar. 1972 hedefine 300 bin Ha. nadas arazisinde yem yetiştirme dahildir..

TABLO: 162 — İthalât Tahminleri

(Milyon Tl.)
(1965 fiyatları ile)

Ana mal	1962	1967 tahmini	I. Plan Yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Buğday	522	81,2	—	—	—	—
Tohumluk v.b.	—	50	—	200	400	31,9
Toplam deętr	522	131,2	—	200	133,3	5,9

c. *YATIRIMLAR:*

Tarım kesiminin başında ele alınmıştır.

c. *KATMA. - DEĞER VE DIŞ TİCARET ETKİLERİ:*

Bitkisel ürünler brüt üretim değeri ve üretimin nispi yapısı Tablo 163 de gösterilmiştir.

Katma değer tarımın genel bölümünde yer almıştır.

TABLO : 163 — Bitkisel Ürünler Brüt Üretim Değeri ve Üretimin Yapısı (Yüzde Olarak)

Ürünler	(Milyon T.L.) (1965 fiyatları)			
	1967 (1)	% (2)	1972 (3)	% (4)
Hububat	9 526	37,8	11 595	37,0
Bakliyat	729	2,9	939	3,0
Endüstri ürünleri	3 243	12,9	4 145	13,3
Yağlı tohumlar	1 032	4,1	1 378	4,4
Diğer tarla ürünleri	1 705	6,7	2 029	6,5
Meyveler	4 101	16,3	5 349	17,1
Sebzeler	964	3,8	1 265	4,0
Yan. ürün ve kaba yem.	2 348	9,3	2 983	9,5
Otlama değeri	1 563	6,2	1 618	5,2
Toplam	25 211	100,0	31 301	100,0

(2) *Dış ticaret dengesi :*

Bitkisel üretim kesimine giren ürünlerin ihracatı yüzde 26,0 artacağı tahmin edilmektedir. 1967 FOB. 1417,5 milyon T.L.. olan ihracat gelirleri 1972 de 1 786,5 milyona ulaşacaktır.

Öte yandan Tablo 164 de görülen İthalât ihtiyacına göre dış ticaret dengesi:, bu üretim kolunun net ihracatçı durumda olduğunu göstermektedir.

TABLO : 164 — Dış Ticaret Dengesi

	(Milyon T.L.) (1965 fiyatları)			
	1967 (1)	1972 (2)	Endeks 1972 1967 = 100 (3)	II. Plan yılıh % artıs (4)
ihracat (FOB)	1 417,5	1 786,5	126,0	4,7
ithalat (CiF)	131,2	200,0	152,4	8,8
Fark	1 286,3	1586,5	123,3	4,3

3. *POLİTİKA TEDBİRLERİ :*a. *KİMYASAL GÜBRELER.:*

(1) Gübrelerin zamanında, yerinde ve uygun ürünlerde kullanımı, temini ve dağıtımının düzenlenmesi için bu konuda kuruluşlararası işbirliğinin sağlanması esas

olacak ve kredi uygulaması buna göre yürütülecektir. 1966 - 1967 gübre ürün fiyat ilişkisinin ürünler aleyhine bozulmaması sağlanacaktır.

Yurtiçi gübre üretim durumu veya öngörülen kullanım hedeflerinin aşılmasına göre gereken ithalât yapılacaktır.

Gübre kullanımıyla ilgili toprak tahlilleri, eğitim ve yayın hizmetlerine, öncelik verilecektir.

b. TOHUM:

(1) Yüksek verimli tohumlukların bulunması, yurt dışındaki gelişmelerin imlenmesi, temini ve yurt şartlarında çoğaltılarak üretici eline geçmesi sağlanacaktır. Araştırma ve üretim programları iyi tohumluk ihtiyacının karşılanması esasına göre düzenlenecektir, özel tohumluk yetiştiriciliği desteklenecektir.

(2) Özel olarak, ayçiçeği, soya ve yerfıstığı için verimli ve yağ oranı yüksek, hastalıklara dayanıklı bölgesel özelliklere uygun tohumluk kullanılması öncelikle ele alınacaktır.

(3) Meyva fidanı, bağ çubuğu ve sebze tohumluğunun özellikle dış pazar istekleri de gözönünde tutularak üretilmesi ve üretimde standartlaşma sağlanacak ve çeşitler buna göre ele alınacaktır.

c. TARIMSAL SAVAŞ VE KORUMA :

(1) Epidemik ve hızlı yayılma göstererek büyük kayıplara yol açan hastalık ve zararlılara karşı her zaman Devlet tarafından korunma ve savaş yapılacaktır.

(2) Bunun dışındaki (koruma ve savaş konularında Devlet çiftçiyi teşkilatlandırmak suretiyle önderlik edecek yön gösterecek, denetleyecek ve teknik yardımlarda bulunarak kendi koruma, ve savaşımı kendileri yapacak hale getirmeye çalışacaktır. Yapılan mücadelelerin ürününe göre ele alınan bölgenin tamamını kapsaması esas tutulacaktır.

(3) Bölgelerin ekolojik şartlarına uygun ve teknik gelişmelere paralel en etkili, ucuz, pratik ve en az yan zararları olan tarımsal savaş ve korunma metodlarının bulunması ve uygulamaya konulması araştırma ve yayım hizmetlerinin bu alanda amacı olacaktır.

d. MAKİNALAŞMA:

(1) Makinalaşma ile ilgili mevcut eğilim sınırlanmayacaktır. Teknolojik seviyenin yükseltilmesi ile ilgili özel programların gerektirdiği makina ve ekipmanların artırılması sağlanacaktır. özellikle uygun toprak işleme, ekim alet ve makinalarının kullanılması desteklenecektir.

(2) İkinci Plan döneminde toplam hayvan gücü artırılmıyacak buna karşılık artan çeki gücü ihtiyacı makina ile karşılanacak fakat bunun derecesi mahalli özelliklere göre ayarlanacaktır.

Makina ve ekipmanların etkili kullanılması için yedek parça v.b. ihtiyaçları zamanında sağlanacaktır.

e. TARIMSAL HİZMETLER :

Tarımsal yayım, eğitim ve araştırma :

(1) Planda öngörülen tarımsal hedeflere ulaşma, ancak çiftçilerin çalışmalarını daha verimli olarak bu hedeflere yöneltmekle mümkün olacaktır. Tarımsal yayım,

eğitim ve araştırma bunu gerçekleştirecek en etkin kamu hizmetleri olarak ele alınacaktır.

(2) Tarımsal, eğitim ve araştırma bir bütün olarak ele alınmakla birlikte altyapı projeleriyle özellikle ilişkilendirilecek ve belirli projelere göre düzenlenecektir.

(3) Tarımsal araştırma, teknolojiyi geliştirecek, verimi artıracak konulara yönelecektir, özellikle pratik fayda sağlayacak toprak - su -gübre - bitki ilişkisi, yem - hayvan verimi ilişkileri, verim gücü yüksek tohum ve damızlık geliştirilmesi, tarımsal işletmelerde işletmecilik anlayışını geliştirmeye yanyacak araştırmalar üzerinde durulacaktır. Araştırmaların sonuçlarının uygulamaya konulması izlenecek ve değerlendirilecektir.

f. MADDE POLİTİKALARI :

(1) Yem bitkileri, yağlı tohumlar ve hububat üretiminin artırılmasını sağlayıcı tedbirlere öncelik verilecektir. Diğer ürünler ihraç imkanlarına göre değerlendirilecek ve üretimin desteklenmesinde öncelik buna göre verilecektir.

(2) Üretim konusunda çeşitli ürünlerin üretim hedeflerinin gerçekleştirilmesi için gerekli olduğu üretim bölümünde belirtilen arazi ve girdi kullanımının gerçekleştirilmesi, kredi fiyat destekleme v.b. gibi tedbirler alınacaktır.

(3) Yağlı tohum üretiminin bitkisel yağ talebini karşılayacak seviyeye çıkarılması için tarımla yağ sanayii arasında gerekli işbirliği düzeni sağlanacaktır.

(4) özellikle incir gibi ihracatta önemli yeri olduğu halde halen bir gelişme göstermeyen ve belirli üretici kitlelerinin önemli gelir kaynağı olan ürünlerin pazar imkanları geliştirilecek ve yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunların çözümüne önem verilecektir.

HAYVANCILIK

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Hayvancılığı, ülkenin ekonomik ve ekolojik şartlarına göre düzenlemek esas olacaktır. Buna göre mera durumu elverişli olan ve özellikle doğu bölgelerinde meraya dayanan hayvancılığın; tarla ziraati hâkim bulunan ve pazar durumu elverişli olan bölgelerde ise yem üretimi ile bağlantısı kurulan yoğun hayvancılığın geliştirilmesi gözetilecektir.

(2) Gerek hayvan bağına gerekse sürü olarak hayvan verimliliği artırılacak ve böylece mevcut kaynaklardan daha iyi faydalanma imkanı sağlanacaktır.

(3) Hayvansal ürünler ihtiyacının yurt içinden karşılanması hedef olacaktır.

(4) Besin dengesinde hayvan ürünlerinin daha çok yer alması gözönünde tutulacaktır.

(5) Yetiştiricilerin, üretimle tüketim arasındaki safhaları da kapsamak üzere teşkilatlanması imkanları hazırlanacaktır.

b. GELİŞMELEK VE SORUNLARI:

Genellikle; Türkiye doğal ve iklim şartları bakımından hayvancılığa elverişli bulunmaktadır.

Özellikle Doğu bölgelerimiz iyi kaliteli ve geniş meraları ile hayvancılığın hâkim olduğu bölgelerdir. Diğer bölgelerde de ekonomik, kültürel ve diğer çeşitli faktörlerin etkisi altında hayvancılık önemli hale gelmiştir.

Hayvan sayısı çok yüksek olmakla birlikte başta kesif yem yetersizliği ve hayvancılığımızın büyük oranda orta malı meraya ve samana dayanması ıslah, mücadele, pazarlama imkânlarının sınırlı bulunması, hayvansal ürünler ve hayvan yemleri fiyatları arasındaki dengesizlik sonucu hayvancılık gelişmemiştir.

Birinci Plan döneminde toplam hayvansal ürünler üretiminde yüzde 31 artış öngörülmüştür. Gerçekleşen yüzde 13 kadar olmuştur. Hayvancılığın gelişmesini sağlamak üzere öngörülen tedbirlerden çoğu gerçekleşmemiştir. Bunlardan 500 bin hektar mera ıslahı hedefine karşılık 50 bin hektar gerçekleştirilebilmiş ve kaba yem üretiminde de çok az bir gerçekleşme kaydedilmiştir. Kesif yem için hedef alınan 2,6 milyon artışın yüzde 40,1 gerçekleşebilmiştir. Hayvancılığın istenilen gelişmeye ulaşabilmesi için lüzumlu toplam yem artışının ise ancak yüzde 30 kadarı karşılanabilmiştir.

Birinci Beş Yıllık Planda toplam hayvan sayılarının sabit tutulması öngörülmüştür. Buna karşılık koyun sayılarında yüzde 10,3 artış

ve manda da yüzde 7,1 nispetinde artış görülmüş, kıl keçi sayılarında yüzde 6,8 ve tiftik keçide de yüzde 1,3 nispetinde bir azalma olmuştur. Geçmiş yılların eğilimleri ve edinilen tecrübeler hayvancılığımızın bugünkü bünyesi dolayısıyla sayıların sabit tutulmasının güç olduğunu göstermiştir.

Birinci Plan döneminde hastalıklarla mücadele, aşılama ve ilaçlama çalışmaları öngörülen hedeflere uygun olarak yapılmışsa da mevcut imkânlar yeterli olmadığından bu çalışmalar hayvan ölümlerinde beklenen azalmayı sağlayacak ölçüde geliştirememiştir.

Hayvan ırklarının ıslahı için suni tohumlama programları geliştirilmiş ve bu programlarda verilen hedeflere ulaşılmıştır.

Perakende et fiyatlarına uygulanan narh sistemi tam olmamakla birlikte, kaldırılmış ve olumlu etkileri yer yer görülmeye başlanmıştır.

Özellikle büyük pazarlarda iyi beslenmiş, kaliteli et veren hayvanlar daha çok aranmaya başlanmıştır. Bu gelişmenin sürekli olmasının besi hayvancılığının gelişmesi yönünden önemli etkisi olacaktır. Bu durum pazar ve fiyat sisteminin iyileştirilmesi için gösterilecek çabaların sürekli olarak yapılmasını gerektirmektedir.

Birinci Plan döneminde canlı hayvan ihracatında öngörülen ihracat gerçekleşmemiş, aksine canlı hayvan ihracatında yüzde 32,4 oranında bir gerileme kaydedilmiştir. Bu gerileme esas olarak plan hedeflerinin 1962 yılının yüksek ihracat miktarlarına dayandırılmasından ve 1962 yılından sonra da, bu yıl uygulanan ihracat rejiminin geliştirilmesinden ileri gelmiştir. Bununla birlikte yurt dışına çıkan hayvan sayısının aslında azalmadığı aradaki farkın kaçak yollara kaydığı tahmin olunmaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP:•

(1) .Yurt içi talep:

Birinci Plan döneminde nüfus başına et tüketiminde yüzde bir kadar bir gelişme olmuş süt tüketiminde ise herhangi bir artma kaydedilmemiştir.

İkinci Plan döneminde nüfus başına et tüketiminin yüzde 14,0 süt tüketiminin ise yüzde 10,0 artacağı tahmin edilmiştir. Ancak tüketimin iyi kaliteli ete kayması dolayısıyla, değer olarak et tüketimi nüfus : başına yüzde 15,5 artacaktır.

Nüfus başına toplam et tüketiminin (Tavuk eti dahil) 1967 de 15,7 Kg. 1972 de 18,0 Kg., süt tüketiminin 1967 de 98,04 Kg, 1972 de, 107,99 Kg., yumurta tüketiminin ise 1967 de 2,7 Kg-, 1972 de 3,3 Kg., olacağı tahmin edilmiştir. Gerçekleştirilebileceği tahmin edilen üretim seviyeleri ancak yukarıda görülen artışları sağlayabilmektedir. Bu artışlar beslenmede, hayvan ürünleri yönünde önemli bir değişim sağlamamaktadır.

Yapağı, tiftik ve kılın İkinci Plan döneminde, tüketimin de yüzde 19 bir gelişme beklenmektedir.

Yurt içi tüketim tahminleri Tablo 165 de gösterilmiştir.

TABLO : 196 — Yurt içi Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
Et	Bin/Ton	401,0	463,0	2,9	896,0	128,7	5,2
	Mil./TL.	2 442,0	2835,0	3,0	3 702,0	130,6	5,4
Tavuk eti	Bin/Ton	48,0	68,0		78,0		
	Mil./TL.	324,0	390,0	3,9	524,0	134,4	6,1
Süt	Bin/Ton	2823,0	3 234,0		4 040,0		
	Mil/TL	2 597,0	2 975,0	2,7	3 716,0	125,0	4,6.
Yumurta	Bin/Ton	69,0	88,0		123,0		
	Mil/TL	276,0	353,0	6,0	490,0	139,8	6,9
Yapağı, tiftik, kıl	(Bin Ton	65,7	62,8	— 0,9	74,9	119,3	3,6
	Mil./TL.	529,0	502,0	— 1,0	602,3	119,9	3,7
Diğerleri (1)	Mil/TL.	4 157,0	4216,0	0,3	5 063,2	120,0	3,7
Toplam değer	Mil/TL.	10 325,0	11 271,6	1,8	14 097,5	128,5	5,1

(1) Diğerleri: Hayvan gücü, gübre, deri, arı ve ipekböceği ürünleri değerleri.

TABLO : 166 — İhracat Tahminleri

(1965 fiyatlarıyla)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
Canlı hayvan (Et karşılığı)	Bin/Ton	31,0	23,0	— 5,8	35,0	152,2	8,7
	Mil/TL.	144	106,0	— 6,0	165,0	155,6	9,3
Yapağı	Bin/Ton	4,1	0,0		7,0		
	Mil./TL.	29,0	35,0	3,9	49,0	140,0	6,9
Tiftik	Bin/Ton	4,3	5,0		4,0		
	Mil./TL.	40,6	47,0	3,3	38,0	80,0	-4,3
Kıl	Bin/Ton	1,2	1,0	— 3,5	1,0		
	Mil./TL.	5,4	4,6	— 3,2	4,5	100,0	
Toplam deg-ef	Mil./TL.	219,0	192,5	— 2,6	256,5	133,2	5,9

(2) *İhracat :*

İkinci Plan döneminde hayvan ürünleri ihracatında yüzde 33,2 bir artış öngörülmektedir. Canlı hayvan ihracatı hayvan ürünleri İhracatı içerisinde yüzde 64,3 ile en büyük yeri almaktadır. Bununla birlikte rejim dışı ihracat önlenemediği takdirde, iç talepteki gelişmeye göre resmî canlı hayvan ihracatının Tablo 166 daki miktarlardan daha az olması da mümkündür.

İkinci Plan döneminde yerli yapağı ihracatındaki eğilim devam edecektir. Tekstil sanayiinin iç talebinin gelişmesi dolayısıyla tiftik ihracatında bir azalma olacağı beklenmektedir.

b. *ÜRETİM VE İTHALAT :*(1) *Üretim :*

Hayvancılık kesiminde üretim tahminlerinin yapılmasında; sürü birleşimleri, yaş dağılımları ve verimlerde meydana gelecek değişiklikler esas alınmıştır.

Keçi dışındaki çeşitli hayvan gruplarında sayı bakımından İkinci Plan döneminde yılda ortalama olarak yüzde 1 - 2,2 arasında artış olacağı tahmin edilmiştir.

İkinci Plan döneminde; doğum oranlarında belirli bir değişikliğin olmayacağı, ölüm oranlarının ise veteriner hizmetlerindeki gelişme ve hayvan hastalıkları ile mücadele etkenliğinin artması, ile yüzde bir oranında azalma olacağı kabul edilmiştir. Hayvan hastalıkları ile mücadele sonucu; 1967 deki önlenen 8,4 milyon Kg. et kaybı 1972 de 24,3 milyon Kg. a çıkacaktır.

İkinci Plan döneminde özel yem ve besi programlarının uygulanmasıyla sağlanacak kesif ve kaba yem artışı, ortalama karkas ağırlıklarında; sığırlarda yüzde 15,9, mandalarda yüzde 1,2, koyunlarda yüzde 12, keçilerde yüzde 1,8 ve tiftik ve keçilerinde ise yüzde 2,9 artışı mümkün açılacaktır. Ancaik ilâve yem programlarının, öncelikle kasaplık sığır ve kuzulara ve süt ineklerine uygulanmasıyla bu artışların daha da yüksek olması beklenebilir. Karkas ağırlıklarındaki bu artışın 1972 yılında et olarak 60 289 ton ve değer olarak da 361 milyon 047 bin T.L. lık bir gelişme sağlayacağı öngörülmektedir.

İkinci Plan döneminde tavuk eti ve yumurta üretiminde öngörülen gelişmelerde, sürü bileşimindeki kültür ırkları oranının artacağı esas alınmış ve bu üretim kolunda kısa sürede artış sağlamanın mümkün olduğu gözönünde tutulmuştur.

İkinci Plan döneminde uygulanacak yem programları ve daha önceki ıslah çalışmaları süt üretimini etkileyecektir. Süt verimlerinde 1972 de, 1967 ye oranla sırasıyla; sığırlarda yüzde 22, koyunlarda yüzde 10, mandalarda yüzde 8 artış olacağı beklenmektedir.

Tekstil sanayimizin ihtiyacı olan Merinos yapağının yurt içinden karşılanması uzun süreli hedef tutulmuş ve üretim tahmini buna göre yapılmıştır. Bununla birlikte dönem sonunda toplam ihtiyacın ancak yüzde 13,7 si yerli üretimden karşılanabilecektir.

TABLO : 167 — Üretim Sedefleri

(1965 üretici fiyatlarıyla)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan Yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Et	Bin/Ton	32,0	486,0	2,4	631,0	129,8	6,3
	Mil./TL.	2586,0.	2 941,0	2,6	3 867,0	131,5	5,6
Tavuk eti	Bin/Ton	48;4	58,3		78,3		
	Mil./TL.	324,0	390,0	3,9	624,0	134,5	6,1
Süt	Bin/Ton	2823,0	3 234,0		4 040,0		
	Mil./TL.	2597,0	2975,0	2,7	3718,0	125,0	4,6.
Yumurta	Bin/Ton	69,0	88,0		123,0		
	Mil./TL.	276,0	353,0	5,0	490,0	139,8	6,9
Yapağı, kıl, tiftik	Bin/Ton	66,0	65,5	0,1	77,3		
	Mil./TL.	457,0	458,0	0,1	542,0	118,3	3,4
Diğerleri (1):	Mil./TL.	4225,0	4677,0	2,2	6 747,0	122,8	4,2
toplam değer	Mil./TL	10 465,0	11 794,0	2,4	14 886,0	126,2	4,8

(1) Hayvan gübresi, hayvan gücü, envanter artışı böceği, bal ve balmumu.

TABLO.: 168 — Toplam Yem Üretimi

(Bin Ton)

Yem çeşitleri	Yem miktarı	Toplam hazımlolabilir beşin maddesi	Toplam hazımlolabilir besin maddesi %	Yem miktarı	Toplam hazımlolabilir besin maddesi	Toplam hazımlolabilir besin maddesi %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Dane yemler	3 862,0	2 967,8	10,8	5 576,8	4 93,8	13,3
Endüstri artıkları .	1	972,	3,5	1 837,0	1 241,9	3,8
Yem bitkileri	857,	936,	1,6	1 811,6	926,7	2,9
Samanlar	21	8 980,4	32,7	26 056,0	11 42,6	34,2
Ot, çayır, mera	21	1 052,4	38,4	21 843,5	10 55,8	32,9
Aniz, nadaa ve diğer otlatma	7519,7	3542,8	13,0	5 748,3	4 178,8	12,9
Toplam	66 605,4	27 425,6	100,0	65 873,2	32 339,1	100,0
Dane yem döküntüleri ve artıkları ve yeşil yemlerden kanatlıların faydalandığı miktar	903,3	680,9		1 055,9	796,6	
Genel toplam	57 608,7	28 106,5		66 929,1	33 135,7	

Tablo 168 de toplam yem arza tahminî görülmektedir. Buna göre toplam hazmolabilir besin arzı yüzde 17,9 artacaktır. Toplam yemin yüzde 33 ünü çok düşük kaliteli bir yem olan saman ve yüzde 84 ünü saman dahil kaba yem teşkil etmektedir. Dengeli bir durumda toplam yemin yüzde 30 kararının yoğun yem olması gerekmektedir. Bu oran 1972 de yüzde 17 olabilecektir. Bu durum ile yem dengesi hayvanların bugünkü bünyeleri ile verebileceği normal ürün ve varlığını koruma için gerekli miktardan yüzde 20 kadar azdır. 1972 deki miktar ise mevcut yem açığının 1/2 sini zor karşılayabilecektir. Tahmin olunan hayvancılık üretimlerinin gerçekleşmesi için artan yem miktarının özel proglamlarla çok iyi kullanılması gerekmektedir. Ancak bugünkü fiyat ilişkileri altında işlenen arazide üretilen yeme dayanan hayvancılık teşebbüslerinin ekonomik olması güçtür.

(2) İthalat

Hayvan ürünlerinden ithalâtı yapılanlar damızlıklar, kıl ve merinos yapağıdır.

Tekstil sanayiinin ihtiyacı olan temiz merinos yapağısının 1967 yılında yüzde 9,3 ü yerli üretimle karşılanırken 1972 yılında bu oran yüzde 13,7 yi bulacaktır, iç talepteki geri kalan kısmı ithalâtle karşılanacaktır.

Devlet yetiştirme kurumlarında üretilen yüksek verimli damızlıklar ihtiyacı karşılayamadığından ikinci Plan döneminde gerek kamu kurumlarının damızlık kadrolarının artırılması ve gerekse özel sektör tarafından yüksek verimli damızlık ithalâtına devam edilecektir.

Hayvan ürünleri ithalâtı Tablo 169 da gösterülmüştür.

C. YATIRIMLAR:

Kamu sektörünün bu kesimlerde yatırımlarının esasım damızlık edinme, suni tohumlama ve mücadele, araştırma ve yayım çalışmalarının gerektirdiği; tesis, araç ve gereçleri yatırımları teşkil edecektir.

Özel sektörde yatırımlar daha çok hayvan barınakları, damızlık edinme ve pazarlamaya ait araç ve gereç yatırımları olacaktır.

Hayvancılığa ait yatırım ayrıntıları, tanmin genel bölümünde ve yatırımlar kısmında gösterilmiştir.

d. KATMA DEĞER VE DIŞ TİCARET ETKİLERİ :

(1) Katma değer :

Hayvancılığın katma değer etkisi tanmin genel bölümünde yer almıştır.

(2) Dış ticaret dengesi:

Hayvan ürünleri toplam arz ve talebinin karşılaştırılması şu durumu ortaya koymaktadır.

İnce yapağı talebi iç üretimle karşılanamamaktadır. Ette arz ve talep dengesi güçlükle kurulabilmektedir. Hayvancılık sektörü net ihracatçı durumundadır. İhracat lehindeki bu fark İkinci Plan dönemi sonunda 200 milyon T.L. nı geçmeyeceği tahmin olunmaktadır. Dış Ticaret dengesi Tablo 170 de gösterilmiştir.

TABLO: 169 —İthalât Tahminleri

1965 fiyatları (CİF)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Merinos yapağı	Bin/Ton	9,3	8,3		9,5		
	Mil./TL.	145,0	129,0	— 2,1	149,0	115,0	2,9
Kıl	Ton	10,0	20,0		35,0		
	Mil./TL.	0,«	1,0	15,0	1,7	175,0	10,9
İpekböceği tohumu	Kg.	1,0	650,0	45,4	904,0	139,0	6,8
	Bin TL.	2,0	1 777,0	57,8	2 303,0	129,6	0,3
Damızlık hayvan	Mil./TL.	3,1	3,5	— 2,0	165,0	122,0	4,1
Toplam değer	Mil./TL.	148,5	135,3	2,4	12,0	342,8	28,0

TABLO : 170 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları)

	1967	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan Yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	279,0	347,0	124,3	4,4
İthalât (CİF)	135,3	165,0	122,0	4,1
Fark	143,7	182,0	126,7	4,8

3. POLİTİKA TEDBİRLERİ:

a. Meraların ıslah, bakım, kullanım haklarının düzenlenmesi gibi yollarla en uygun kullanımı sağlayacak tedbirler alınacaktır. Özellikle meradan faydalanma haklarının düzenlenmesine öncelik verilecektir.

b. Hayvancılıkta teknolojik gelişme imkânlarının başlıcalarından birisi, yüksek verimli hayvan soylarının geliştirilmesi ve bunların hayvan varlığı içindeki sayılarının artırılmasıdır. Şimdiki durumda sığırların yüzde 3 kadarı yüksek verimli soylardandır. Araştırma ve tohumlama çalışmaları yüksek verimli soyların uygun bölgelerdeki oranını artıracak yönde düzenlenecektir.

c) Hayvan ıslah çalışmaları altyapı yatırımları ile ilişkilendirilecek, yem üretiminin hayvancılık gelişme projeleriyle bağlantısı kurulacaktır. Hayvan ıslahı programları çerçevesinde özel damızlık yetiştiriciliği desteklenecektir. Islah çalışmalarında yabancı Kaynaklı damızlıklar yanında elverişli görülen yerli damızlıklar üzerinde de durulacaktır.

d. Öngörülen canlı hayvan üretimindeki artışın yüzde 18 kadarı hastalıkların kontrolü ve iyi bakım sonucu ölümlerinin azaltılmasından ileri gelecektir. Bu bakımdan hastalıklarla savaş çalışmaları en az bunu gerçekleştirecek ölçüde düzenlenecektir.

Kamu kuruluşları; salgın ve bulaşıcı hastalıklarla savaşla görevli olacaklar, adı ve paraziter hastalıklarda ise öğretici, yön gösterici, yardım edici yönde çalışacaklardır.

Hayvan hareketlerinde hastalıkların kontrol edilmesinin gerektirdiği sınırlamalar yapılacaktır. Elverişli bölgelerin bütün hastalıklardan arınması öncelikle sağlanacaktır.

e. Mevcut yem kaynaklarının iyi değerlendirilmesi için belirli besi programları düzenlenecek ve iyi kaliteli et üreticiliği desteklenecektir.

f. İnce yapağı ihtiyacının 10 yılda yurt içinden karşılanması hedef tutulacak ve bunun gerektirdiği araştırma, üretim ve pazarlama düzenini kurmak amacıyla özel destek sağlanacaktır.

g. Araştırma, eğitim ve yayım hizmetleri hayvan verimliliğinin artırılması amacıyla yönlendirilecektir, ve özellikle et ve ince yapağı ve süt üretiminin artırılması hedef tutulacaktır.

h. Yayım çalışmaları bakım, besleme, ve hastalıkların kontrolünde yetiştiricilerin tekniğini yükseltmek üzere bölgelere göre amaçlan belli projelere bağlanacaktır.

1. Hayvan ve ürünlerinin pazarlama sistem ve tesisleri düzenlenecek, tüketici eğilimlerinin yetiştiricilere ulaşması sağlanacaktır.

i. Tavukçuluğun, hızlı gelişme imkanı gözönünde tutularak, özel teşebbüsler desteklenecek, kamu kuruluşları, damızlık ihtiyacının karşılanması çalışmalarını yoğunlaştıracak ve özel damızlıkçılar geliştirilecektir. Yüksek verimli damızlık.kullanımı desteklenecektir.

j. Hayvanların açıkta barındırılması gibi yeni tekniklerin uygulaması genişletilecektir.

k. Hayvancılığın gelişmesinde fiyat politikası etkili bir araç olarak kullanılacaktır.

SU ÜRÜNLERİ

1. ÜLKELER. VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Balık avcılığı, belirli noktalarda balık akımlarının gelmesini beklemek şeklinden kurtarılarak kaynakların aranmasına yöneltilecektir.

(2) Açık deniz balıkçılığı geliştirilecektir.

(3) Araştırma ve yeni teknolojilerin uygulanmasında Devlet öncülük edecektir.

(4) Üretim ve değerlendirme esas olarak avcı ve balıkçı teşkilâtlarına dayandırılacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Balıkçılıkta, Birinci Plan döneminde öngörülen gelişmeler gerçekleştirilememiştir. Üretimde Plan dönemi sonunda yüzde 180 bir artışın olabileceği tahmin edilmesine karşılık gerçekleşme ancak yüzde 40 kadar olmuştur.

Gerek kamu, gerekse özel sektör Plan dönemi içerisinde gerekli tedbirleri ve yatırımları ele alamamış veya tamamlıyamamıştır. Gelişmeye etkisi olacak tesisler kurulmamıştır.

Açık deniz balıkçılığına geçilemediği gibi iç sulardaki potansiyel de organize edilip değerlendirilememiştir.

Su Ürünleri Kanunu Tasarısı hazırlanmış fakat henüz kanunlaşmamıştır.

Tüketim alışkanlıklarında önemli ve yaygın bir değişme olmamıştır.

Türkiye balıkçılığı bugüne kadar kıyılarımızın belirli yerlerinde ve bazı iç sularımızda yapılan avlanmalardan öteye gidememiştir. Avlanmaları, tabii kaynakların rasyonel işletilmesi esasına göre düzenliyecek mevzuat yoktur. Su ürünleri pazarlama faaliyetleri, gerekli tesisler, araç, gereç ve örgütlenme yönünden yetersiz durumdadır. Avlanmalarda araç, tesis ve teknolojik gerilik yüzünden kıyılardan uzaklaşamamıştır. Geniş bir sahil şeridinde sahip olan Türkiye'de bugün avlanılan balık miktarının çok üstünde bir potansiyelin mevcut olduğu bilinmektedir. Ancak modern ve aramaya dayanan bir avlanma sistemi bulunmadığından; balık üretimi 200 bin tona ulaşamamıştır.

İç sularımızda yapılan avlanmalar ise potansiyelin ancak yüzde 20 si kadarını değerlendirebilmektedir. Avlanma yönünden herhangi bir tedbirin alınmadığı bu yerlerde genel üretime geniş katkısı olabilecek değerlerde balık potansiyeli bulunmaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP :*

(1) *Yurt içi talep :*

Birinci Plan döneminde yurt içi tüketiminde yıllık yüzde 6,6 bir artmaya karşılık İkinci Plan döneminde bu artışın yüzde 7,6 olacağı tahmin edilmektedir.

Su ürünleri üretiminin ortalama olarak yüzde 65 i taze, yüzde 35 i ise kurutulmuş, tuzlanmış veya işlenmiş olarak tüketilmektedir.

Nüfus başına taze su ürünleri tüketiminin 2,3 Kg. dan 2,8 Kg. a çıkacağı tahmin edilmektedir.

Toplam yurt içi talep tahminleri Tablo 171 de gösterilmiştir.

(2) *İhracat :*

Birinci Plan döneminde üretimin ortalama olarak yüzde 8,7 si ihraç olunmuştur. İkinci Plan döneminde ihracatın iki katından çok artarak üretimin yüzde 12,7 sine yükseleceği beklenmektedir. Bu gelişme; açık deniz balıkçılığına geçişe bağlıdır.

İhracat tahminleri Tablo 172 de görülmektedir.

b. *ÜRETİM VE İTHALÂT :*

(1) *Üretim:*

15 yıllık ortalamaya göre yılda, avlanan su ürünleri miktarı 113 bin ton kadardır. Bununla birlikte kıyı balıkçılığında belirli sürelerle üretim dalgalanmaları olmaktadır. Buna göre 1970 yılına doğru balık mevcudunda büyük bir artış olabileceği tahmin edilmektedir. Üretim tahminlerinde bu olayın yanında; daha yeterli araçlanma ve açık deniz balıkçılığına giriş gözönünde tutulmuştur. 1970 den sonra üretimin artışları özellikle bu son faktöre bağlı olacaktır, öte yandan iç. sular balıkçılığımızın bugünkü üretim durumu; önümüzdeki plan döneminde ıslah edilerek balık veriminin artırılması mümkündür.

Üretim tahminleri Tablo 173 de görülmektedir.

(2) *İTHALÂT:*

Su ürünleri ithalâtı söz konusu değildir.

TABLO : 171 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(1965 fiyatlarıyla)

		1962	1967 talimin	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
Anamallar veya mal grupları		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Su ürünleri	Bin ton	82,2	113,2		163,2		
	Mil. TL.	125,0	172,0	6,6	248,0	144,2	7,6

TABLO : 172 — İhracat Tahminleri

(1965 üretici fiyatlarıyla)

		1962	1967 talimin	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
Anamallar veya mal grupları		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Su ürünleri	Bin ton	10,0	15,5		36,0		
	Mil. TL.	15,2	23,5	9,2	54,7	232,0	15,6

TABLO : 173 — Üretim Tahminleri

(1965 fiyatlarıyla)

		1962	1967 tahmin	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
Anamallar veya mal grupları		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Su ürünleri	Bin ton	111,0	155,0		240,0		
	Mil. ton	169,0	236,0	6,9	365,0	154,7	9,1

c. YATIRIMLAR :**TABLO : 174 — Yatırım Tahminleri***(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)*

	1963 – 1967 dönemi gerçekleşme tahmini		1968 – 1972 dönemi	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)
Toplam su ürünleri yatırımları	36,4	168,4	251,3	517,0

Kamu yatırımları arasında Birinci Plan döneminde başlanıp henüz bitirilemeyen balıkçı barınaklarına ait 57,5 milyon, TL. lık kısım da dahil edilmiştir.

Açık deniz balıkçılığı için gerekli tekne, araç ve gereçlere yatırımlar içinde yer verilmiştir.

d. KATMA DEĞER VE DIŞ TİCARET ETKİLERİ :**(1) Katma değer:**

Katma değer tarımın genel bölümünde yer almıştır.

Sektörün girdileri içerisinde en önemli yeri akaryakıt . harcamaları tutmaktadır.

1967 de girdilerin yüzde 80 i ve 1972 de ise yüzde 85 i akaryakıt masraftandır.

(2) Dış ticaret dengesi :

İthalât söz konusu olmadığı için bu sektör net ihracatçı durumundadır.

TABLO : 175 — Dış Ticaret Dengesi*(Milyon TL.)*

	1967	1972	Endeks	II. Plan
			1972	Yıllık %
	(1)	(2)	1967=100	artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	46,5	108,0	232,0	15,6
İthalât (CİF)	—	—	—	—
Fark	46,5	108,0	232,0	15,6

3. POLİTİKA TEDBİRLERİ:

a. İkinci Plan döneminde balıkçılığımızın; açık deniz balıkçılığına geçişi için gerekli tedbirler alınacaktır.

b. Kıyılarımızın muayyen yerlerinde ve muayyen mesafeler içerisinde yapılagelmekte olan kıyı balıkçılığımızın sahillerimizin imkân verdiği mesafelerde ve değişik mevkiilerde avlanma yapabilmeleri için tekne, araç ve donatılarını bu tip balıkçılığı yapacak şekilde tamamlamaları için tedbirler alınacaktır.

c. Aramaya dayanan balıkçılığı geliştirmek üzere balık sürülerinin yerlerinin bulunup balıkçılara duyurulması işi Devletçe ele alınacaktır.

d. Kurulacak olan balıkçı kooperatiflerine gerek lüzumlu tesisler, araçlar ve av malzemeleri yönünden, gerekse avlanan balıkların saklanması veya dağıtımı için gerekli yatırımlara Devletçe imkân sağlanması ele alınacaktır.

e. İhracatın geliştirilmesi ve özellikle balıkçı kooperatifleri tarafından ihracat yapılmasını destekleyici tedbirler alınacaktır.

f. Genel üretime önemli katkısı olabilecek iç sular balıkçılığını geliştirmek üzere av yerleri ve avlanma şeklinin düzenlenmesine, hazırlanacak mevzuatta yer verilecektir.

g. Su ürünleri kanunu çıkartılacak, su ürünleri teşkilâtı kurulacaktır.

ORMANCILIK

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Devletçe, ormanları korumak ve sürekliliğini sağlamak yanında en uygun şekilde işletilerek kalkınmamıza katkısı artırılacaktır.

(2) Yeniden ağaçlandırmalarla, orman tesis edilecek, ormanlar imar ve ıslah edilerek verimi artırılacaktır.

(3) Ormancılıkta; kamu hizmetleriyle, işletmecilik hizmetleri ayrı kuruluşlar eliyle yürütülecektir.

(4) Orman-halk ilişkileri, ormanların işletilmesi ve korunması bakımından düzenlenecektir.

(5) Orman varlığı ve arazi kullanma kabiliyeti gözb'nünde tutularak orman sınırları yeniden tespit edilecek ve bu faaliyetler hızlandırılacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde ormancılık çalışmaları genel olarak Plan hedeflerine uygun olarak yürütülmüştür. Sanayi odunu üretimi yüzde 100 gerçekleştirilmiştir. Yakacak odun üretiminde de durum aynıdır. Recine, sıgla yağı, v.b. gibi ikincil orman ürünleri üretimi ise yüzde 30 -50 arasında gerçekleştirilebilmiştir. Gelişme hızı yılda ortalama yüzde 5,5 olmuştur.

Orman ürünleri ihracının bu dönemde yüzde 500 kadar artması öngörülmüştür. Bu hedef gerçekleştirilememiştir, önemli bir artış beklenen sırat odun ihracatında hedefin ancak yüzde 18 kadarı gerçekleştirilmiştir.

Orman içi ve orman dışı ağaçlandırmaları 256 bin hektarlık hedefe karşılık yüzde 61 oranla gerçekleşmiştir. Dönem içinde 19 912 Km. orman yolu ve 5,9 milyon hektar ormanın amenajman planı yapılmıştır. Bu iki yatırım konusunda da Plan hedefleri gerçekleştirilmiştir. Bozuk ormanların imarı yüzde 145 gerçekleşme oranı ile 345 bin hektarı bulmuş, orman sınırlama çalışmaları bekleneni aşmıştır. Su toplama havzalarında toprak muhafaza yatırımları hedefin yüzde 56 oranını bulmuştur.

Ormancılığımızın karşılaştığı başlıca sorunlardan birisi arazi üzerindeki nüfus baskısından doğmaktadır. Bu baskı ve orman sınırlarının kesin olarak belirtilememiş olması orman-halk ilişkilerinin bozulmasına sebep olmaktadır. Orman içi köylerinin içinde bulunduğu şartlar da halkın ormana çegitli şekillerde girmesine yol açmaktadır. Bunların sonucu olarak ormandan arazi edinme, izinsiz kesim ve düzensiz otlamalar ormanların bozulmasına sebep olmaktadır. Ayrıca orman yangınlarıyla da halen ortalama olarak yılda 7,5 bin hektar orman, yangınlarla tahrip olmaktadır. Ormanların bozulması erozyonu şiddetlendirmektedir.

Ormanlarımızın 5,3 milyon hektarının amenajmam tam olarak yapılmıştır. Amenajman planlarının tam yapılmamış olması üretim programlarının yapılmasında karşılaşılan önemli bir sorundur. Bu çalışmaların hava fotoğraflarına dayandırılarak hızla tamamlanmasına ihtiyaç vardır.

Ormanların işletilmesi Ürünlerin pazarlanması ve ihracatta da henüz gerekli esneklik sağlanamamıştır. Mevzuattan doğan sınırlamalar halen devam etmektedir. Ormanlarımızın yüzde 70 i bozuk orman olmakla birlikte halen üretim imkânlarımız tam olarak değerlendirilememektedir. Orman imar programları bu konuda başlıca imkânı yaratmaktadır. Gerçekten 810 milyon M² ü aşan toplam dikili ağaç servetinden bugünkü üretimimizden çok fazla üretim yapılması mümkündür.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP :*

(i)' *Yurt içi talep :*

Orman ürünleri; tüketim malı (Yakacak odun) ara mal (Kâğıt hamur maddesi) ve yatırım malı (Maden direği) olarak kullanılabilir. Tahminler bu kullanım şekillerinin özelliklerine göre yapılmıştır.

(a) 1966 yılından itibaren gerçekleşmeye başlayan Muğla - Eşençay, Çaycuma ve Aksu Kraft kâğıt fabrikalarının 1970 den itibaren tomruk talebini büyük oranda artıracığı gözönünde tutulmuştur.

Maden direğinde, demir direk kullanmaya yönelim ile teknolojik değişiklikler olacağı, tel direk ve travers talebinin tahmininde beton direk ve beton traverslerin kullanımının artacağı tahmin edilmiştir.

(b) Yurt içi toplam yakacak odun tüketiminin artmayacağı buna karşılık artan ihtiyacın, linyit ve petrol ürünleri ile karşılanacağı kabul edilmiştir. Aslında normal yakacak odun ihtiyacının Tablo 176 da görülen 8 milyon tondan yüzde 50 kadar fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu oran yakacak odun yönünden ormanlar üzerindeki baskının bir ölçüsü olarak kabul edilebilir. Tabloda fiilî tüketim tahmini gösterilmiştir.

Yurt içi talep tahminleri Tablo 176 da görülmektedir.

(2) *İhracat :*

İhracat tahminleri Tablo 177 de gösterilmiştir.

Genel olarak orman ürünleri ihracatımızın büyük miktarlara ulaşması beklenmemektedir. Kayın, sedir ve palamut özü v.b. gibi belirli ürünlerin ihracı mümkündür. İkincil orman ürünlerimizin ihracatını önemli oranda artırmak mümkün değildir. Buna karşılık özellikle kayın ihracatının artırılması mümkündür. Bunu sınırlayan başlıca faktörler, ihracat yapacak kuruluşların açık olarak tanımlanamamış olması, standardizasyon yetersizliği ve iç fiyatların bazı durumlarda yüksek olmasıdır. Ayrıca uzun sürede orman ürünlerinin işlenmiş olarak ihraç edilmesi de gözletilmektedir. Bununla birlikte bu dönemde orman ürünleri ihracatımızın artırılması hedef tutulmuştur. Uygulamada, Tablo 177 deki miktarların aşılması amaç olacaktır.

TABLO: 176 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(1965 üretici fiyatları ile)

		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
Anamallar veya mal grupları		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tomruk	Bin M ³	2395,2	3 599,0		6 164,2		
	Mil. TL.	536,7	809,7	8,5	1 386,9	171,3	11,5
Maden direği	Bin M ³	549,0	405,8		400,0		
	Mily. TL	85,6	63,3	— 5,8	62,4	98,6	— 0,3
Tel direği	Bin M ³	32,0	51,2		40,0		
	Mily. TL.	9,7	15,5	9,8	12,1	78,1	— 4,8
Sanayi odunu	Bin M ³	220,0	526,0		545,0		
	Mily. TL.	27,7	66,2	19,1	68,6	103,6	0,7
Yakacak «dunu	Mily. ton	8,0	8,0		8,0		
	Mily. TL.	528,0	528,0	—	528,0	100,0	—
Keçine	Bin ton	3,0	3,0		4,5		
	Mily. TL.	6,0	6,0	—	9,0	150,0	8,4
Diğer ikincil ürünler	Mily. TL.	41,1	37,6	— 2,0	39,9	106,1	1,2
Toplam değer	Mily. TL,	1 234,8	1 526,3	4,3 .	2 106,9	138,0	6,7

TABLO: 177 — Yurtdışı Talep (İhracat) Tahminleri)

Anamallar veya mal grupları		(1965 üretici fiyatları ile)					
		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tomruk	(Bin M»	14,0	13,0		40,0		
	Mily. Tl.	3,2	2,9	— 1,5	9,0	307,6	
Sıgla yağı	Ton	50,0	60,0		60,0		
	Mily. Tl.	1,5	1,8	3,7	1,8	100,0	—
Reçine	Bin ton	—	—		3,0	—	—
	Mily. Tl.	—	—		6,3	—	—
Diğer ikincil UrUnler	Bin ton						
	Mily. Tl.	5,9	9,4	9,7	10,1	107,4	1,4
Toplara değer	Milyon Tl.	10,6	H,1	5,9	26,9	190,8	13,8

b. ÜRETİM VE İTHALAT :

(1) Üretim:

TABLO : 178 — Ormanlarımızın bünyesi
(Milyon hektar)

İşletme Şekli	Normal	Bozuk	Toplam
Koru ormanı	2,2	2,8	5,0
Baltalık orman	1,7	3,9	5,6
Toplam	3,9	6,7	10,6

Tablo 178 de anlaşılacağı gibi ormanlarımızın yüzde 64 ü bozuk bünyelidir. Bu yüzden verim gücü düşüktür. Normal koru ormanlarımızın hektar verimini 3 M^3 ; bozuk koru ormanlarının $1,46 \text{ M}^3$; baltalık ormanların ise ortalama $0,482 \text{ M}^3$ olduğu tahmin edilmektedir. Üretim tahminlerinin yapılmasında bu durum gözönünde tutulmuş, ancak orman iman suretiyle elde edilebilecek ürün de hesaba katılarak hedefler tespit edilmiştir.

Üretim tahminleri Tablo 179 da gösterilmiştir.

(a) KULLANILACAK ODUN ÜRETİM TAHMİNİ:

Orman ürünleri işleme sanayii, kâğıt sanayii, maden ve tel direği taleplerinin yurt içinden karşılanması hedef tutulmuştur. Üretimin yaklaşık olarak yüzde 10 unun Devlet ormanları dışından elde olunacağı tahmin olunmaktadır.

(b) YAKACAK ODUN ÜRETİM TAHMİNİ :

Halen 6,2 milyon ton olan, Devlet ormanları yakacak odun üretimi; gerçek üretim kapasitesi olan 3,5 milyon tona, imar ve ıslah sonucu 3,5 milyon ton daha eklenerek 7 milyon ton olabilecektir.

Burada önemli olan, imar ve ıslah işlerinin yatırım hedeflerine ve tekniğine uygun olarak aralıksız devam etmesidir.

Ayrıca 2,5 milyon hektar bağ - bahçelerden, çalılıklardan, sahipli palamut meşeliği, kestanelik söğüt ve kavaklardan v.b. 1 milyon ton odun üretileceği tahmin olunmuştur.

(c) İKİNCİL ÜRÜNLER ÜRETİMİ TAHMİNİ:

Önemli orman ikincil ürünleri sıgla yağı olarak 150 ton, reçine olarak 10-12 bin ton, palamut olarak 30-40 bin ton üretim kapasitemiz varsa da üretim tablolarına, ancak, iç tüketim ve ihraç durumlarına göre tahmin edilerek konulmuştur. Çünkü sıgla yağı, özellikle reçine v.b. yi stokta saklamak kalite ve değer düşüklüğü sonucunu doğurmaktadır.

(2) İthalât:

Ortalama her yıl 5 bin ms memleketimizde bulunmayan ürünlerin ithal edilebileceği (Kaplama v.b.) tahmin olunmuştur.

Maden direği ihtiyacının her zaman, iç üretimle karşılanması mümkün olduğundan, bu alanda bir ithalât düşünülmemiştir.

1968 - 1969 yıllarında her yü 60 bin ms kadar kâğıt odunu ithali olabileceği tahmin edilmiştir. Artan iç üretimle ihtiyacın kapatılacağı cietle 1969 dan sonra kâğıt odunu İthaline ihtiyaç kalmıyacaktır.

TABLO : 179 — Üretim Tahminleri

(1965 üretici fiyatları ile)

Anamallar veya mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık	1972	Endeks 1972	II. Plan yıllık
		(1)	(2)	% artış	(4)	1967=100	% artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tomruk	Bin M ³	2 398,0	3 608,0		6 200,0		
	Mily. TL.	539,5	811,8	8,5	1 395,0	168,5	11,0
Maden direği	Bin M ³	504,0	405,8		400,0		
	Mily. TL.	78,8	63,3	-4,3	62,4	114,2	2,7
Tel direği	Bin M ³	32,0	51,2		40,0		
	Mily. TL.	9,7	15,5	9,8	12,1	114,2	2,7
Sanayi odunu	Bin M ³	220,0	430,0		545,0		
	Mily. TL.	27,7	54,1	14,3	68,«	126,8	4,9
Yakacak odunu	Mily. ton	8,0	8,0		8,0		
	Müy. TL.	528,0	528,0		528,0	100,0	—
Reçine	Bin ton	3,0	3,0		7,5		
	Mily. TL.	6,0	6,0		15,0	250,0	20,0
Sıglayağı	Ton	30,0	50,0		60,0		
	Mily. TL.	0,9	1,5	10,7	1,8	120,0	3,7
Diğer ikincil ürünler	Mily. TL.	47,0	47,0		50,0	106,4	1,3
Toplam değer	Mily. TL.	1 237,6	1 527,2	4,3	2 132,9	139,6	6,9

TABLO : 180 — İthalât Tahminleri

(1965 ithalâtçı fiyatları ile)

Anamallar veya mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık %	1972	Endeks 1972	II. Plan yıllık
		(1)	(2)	artış	(4)	1967=100	% artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tomruk (Ekzotik)	Bin M ³	1,2	4,1		4,2	102,4	0,5
	Mily. TL,	0,5	1,7		2,2		
Maden direği	Bin M ³	44,0	—				
	Mily. TL.	8,9	—				
Kâfit odunu	Bin M ³	—	96,0		—	—	—
	Mily. TL.	—	23,0		—	—	—
Diğerleri	Mily. TL.	—	—		2,8	—	—
Toplam değer	Mily. TL.	9,4	24,7		5,0	—	—

c. *YATIRIMLAR :*

Yatırımlar tarım sektörünün genel kısmında yer almıştır.

d. *KATMA DEĞER VE DIŞ TİCARET ETKİLERİ:*(1) *Katma değer :*

Ormancılık katma değer etkisi tarımın genel bölümünde yer almıştır.

(2) *Dış ticaret etkisi:*

*TABLO : 181 — Dış Ticaret Dengesi (Milyon TL.)
(1965 fiyatları)*

	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan Yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
ihracat (Foto)	24,7	5,0	—	—
ithalât (Cif)	— 6,4	32,5	—	—
Fark-	18,3	37,5	204,9	15,5

Dış ticaret dengesi Tablo 181 de gösterilmiştir. İkinci Plan döneminde bu sektör net ihracat durumuna geçecektir.

3. *POLİTİKA TEDBİRLERİ:*

a. Kamu orman hizmetleri işletme hizmetlerinden ayrılacak, işletme hizmetleri ayrı bir İktisadî kuruluş bünyesine kavuşturulacaktır. Bukuruluşun orman ürünlerinin, üretimi ve iç ve dış pazarlamasıyla ilgili, işleri yapabilmesi orman kaynaklarımızın en uygun kullanılmasını sağlaması ve cari harcamaların artınımaması esas olacaktır.

b.Ormancılık üretimini, orman varlığını azaltmadan geliştirmek, tam ve güvenilir orman envanterinin varlığına bağlıdır. Halen ormanlarımızın yüzde 50 sinin amenajman planları yeterlidir.Ormancılık çalışmalarında amenajman planlarının yapılmasına öncelik verilecek ve bunun ikinci Plan dönemi içinde tamamlanması hedef tutulacaktır. Amenajman planlarının ve orman sınırlandırma çalışmalarının gerektirdiği hava fotoğrafları öncelikle temin edilecektir.

c. Gelişen orman ürünleri sanayiın teknolojisine uygun kalite orman ürünleri Üretimi yapımına imkân vermek üzere bu sanayilere hammadde veren bölgelerdeki ormanların idare ve işletme gayeleri yeniden tespit edilecek ve bu ormanların amenajman planları yeni gayelere göre yapılacaktır.

d. Orman Ürünleri, üretimini artırmak zamanında pazarlara arz etmek, ormanların imar ve ıslahını kolaylaştırmak üzere gerekli yol şebekesi planlanacak ve yapılacaktır.

e. Ağaçlandırma, imar, toprak muhafazası gibi önemli yatırımların gerçekleştirilmesini etkileyen ve orman halk - ilişkileri yönünden önemli bulunan orman sınırlandırmaları söz konusu ilişkilerin düzenlenmesine en çok ihtiyaç duyulan alanlara öncelik verilerek yürütülecektir. Sınırlandırma ve ormandan faydalanma da, orman varlığının korunması, yanında orman - halk ilişkilerinin düzenlenmesi de gözetilecektir.

f. Ağaçlandırma; bozuk orman sahalarında orman sınırlandırmanın öncülüğünde, orman imar ve ıslahına paralel olarak ve erozyon-problemi olan yerlerde toprak muhafaza amacına göre yapılacaktır. Fidanlıklar ağaçlandırma alanlarına yakın kurulacak, ağaçlandırmalar için fidan üretecek geçici fidanlıklar kurulması esas alınacaktır.

g. Orman ürünlerinin ihracatı; standart ve kalite uygunluğu, fiyat ucuzluğu sağlanarak artırılacak ve mamul mal ihracına öncelik verilecektir.

MADENCİLİK MADENCİLİK SEKTÖRÜ

1. İLKELER :

Türkiye'nin jeolojik imkânlarının geniş ve çeşitli olmasına rağmen, büyük ve kârlı işletmeye müsait kesin rezerv hesaplan yapılmış yeraltı kaynakları sınırlıdır. Bilinen önemli kaynakların işletilmeye ve pazarlamaya hazır olanlarından bakır, petrol, boksit, linyit, wolfram, manyezit, borasit, civa İkinci Beş Yıllık Plan döneminde harekete geçirilecektir. Bu kaynaklara ikinci Beş Yıllık Plan döneminde önemli ilâveler yapılamaz ise, Üçüncü Beş Yıllık Plan dönemi için büyük maden işletme projeleri hazırlamak mümkün olmayacaktır. Bu gerçek, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde madencilik faaliyetlerine aşağıda belirtilen ilkelerin yön vermesini gerektirmektedir.

a. ARAMA :

Maden ve petrol aramalarına daha etkin bir şekilde ve hızla devam edilecektir. Arama faaliyetleri .dağınıklıktan kurtarılacak ve belirli me-tallojenik sahalar ve madenler üzerine yoğunlaştırılacaktır.

b. İŞLETME :

(1) Maden sahalarının harekete getirecek hukukî tedbirler süratle uygulanacaktır.

(2) Bilmen maden ve petrol yataklarının işletme temposu ekonomik ölçüler ve pazarlama imkânları çerçevesinde mümkün olduğu kadar yüksek bir seviyeye getirilecektir.

(3) Maden ve petrol işletmelerinde katma değerin yüksek nispette yurt içinde kalmasını sağlamak amaç olmaktadır.

(4) Başarılı madenciliğin en önemli şartı büyük sermayeli ve geniş teknolojik imkânlarla sahip kuruluşların varlığıdır. Bu alanda kamu sektörü büyük sorumluluklar yükleneciktir. Maden ve petrol işletmeciliği yapan mevcut kamu kuruluşları malî, teknik ve organizasyon yönlerinden güçlendirilecektir.

(5) Büyük yatırım ve işletmecilik gerektirmiyen çeşitli 've ihracata yönelebilecek yatırım fırsatları da madencilik sektöründe mevcuttur. (Manyezit, barit, flüorit, amyant, mermer, zımpara v.b.) Bu imkânların özel sektör tarafından değerlendirilmesi için etkin finansman kaynakları sağlanacaktır.

2. MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER :

a. YURT İÇİ TALEP :

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde madencilik sektöründe özellikle demir cevheri konusunda yurt içi talep hızla artmıştır.

TABLO : 186 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(Milyon TL.)

(Miktar ton)

(1965 fiyatları)

Mal grupları			1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
			(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kömür	Taşkömürü	Miktar	3 982 700	5 000 000		6 250 000		
		Değer	47	689	4,6	736	124,9	4,6
	Linyit	Miktar	2 979	5 600 000		8 500 000		
		Değer	17	536	13,4	510	151,8	8,7
Demir cevheri		Miktar	422000	1 800 000		3 200 000		
		Değer	1	54	34,0	96	177,8	12,1
Demir dışı metalik cevherler		Miktar	—	—				
		Değer	12	201	10,4	515,	256,6	20,7
Ham petrol		Miktar	2 886 400	5 600 000		10 000 000		
		Değer	144	275	13,9	500	181,8	12,6
Diğer madenler ve taş ocaklığı		Miktar	—	—		—		
		Değer	225	358,8	9,7	872,9	243,3	19,6
Toplam		Değer	1 153	1 813,8	9,4	3 233,7	178,3	12,2

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, kurulacak olan üçüncü demir - çelik tesisleri dolayısıyla demir cevherleri talebinin hızla artmakta devam etmesi beklenmektedir.

Demir dışı metalik cevherlerden bakır ve alüminyuma olan talep de kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmekte olan projelerin tamamlanması ile yükselecektir. Ayrıca, gübre üretim tesislerinin kurulması ile fosforit talebi de hızla yükselecektir.

b. İHRACAT :

Maden ihracatı konusunda Birinci Beş Yıllık Plan döneminde demir dışı metalik cevher İhracatı diğer madenlere oranla daha fazladır. Ancak bir yandan diğer madenler kapsamına giren bor tuzlan ve manyezit ihracatının süratle artması, diğer tarafından demir dışı metalik cevherlerin büyük bir kısmının yurt içinde işlenmesi imkânları, ikinci Beş Yıllık Plan dönemi sonunda diğer madenler ve taş ocakçılığı kapsamına giren cevherlerin ihracatının, demir dışı metalik cevherler ihracatından daha yukarı bir seviyeye çıkmasına yol açacaktır.

c. ÜRETİM :

Madencilik sektörü üretiminin İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Birinci Beş Yıllık Plana oranla daha (hızlı bir artış göstermesi beklenmektedir. Demir, bakır, alüminyum, pirit, cıva, wolfram, bortuzu, manyezit konusundaki büyük projelerin gerçekleşmesi ile -madencilik sektöründe önemli üretim artışı yanında metalürji ve kimya v.b. sektörlerinin bu cevherleri işleyip ihraç etmeleri veya ithalât ikamesi gerçekleştirmeleri ile büyük döviz kazancı sağlanacaktır.

d. İTHALAT :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yurt içi ham petrol üretiminin artması dolayısıyla ithalâtın azalması beklenmektedir. İkinci Beş Yıllık Planda önemli bir ithalât malı da gübre sanayiinin talep edeceği fosforit olacaktır. Türkiye'deki mevcut fosforit yataklarının düşük tenörlü olması, zenginleştirme etütlerinden henüz olumlu bir netice alınmamış olması fosfat kayası ithalini zorunlu kılmaktadır.

e. YATIRIMLAR :

İkinci Beş Yıllık Planda, kamu sektörü yatırımlarında büyük ağırlık petrol ve maden aramalarına verilecektir. Bu dönemde kamu sektörü için öngörülen 3 milyar liralık yatırımın yaklaşık olarak 1,5 milyar lirası aramalara ayrılacaktır. Bu miktarın 900 milyon lirasının maden, 600 milyon lirasının da petrol arâmalanında kullanılması beklenmektedir. özel sektör yatırımlarında, diğer madenler ve taşocağı kapsamına giren endüstriyel hammaddeler konusunda büyük artış olacağı tahmin edilmektedir.

Ayrıca, 1967 yılında işletmeye açılan petrol boru hattının kapasitesi, bazı eklenmeler ile 1972 yılına kadar ulaşılması beklenen üretimin taşınması için yeterli olacaktır. Ancak, Üçüncü Beş Yılda doğacak ihtiyaç karşılamak amacı ile yeni taşıma imkânlarının 1971 yılından itibaren dikkate alınması gerekmektedir.

TABLO : 183 — İhracat Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları ile)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Demir dışı metalik cevherler	107	114	1,2	155,2	136,1	6,3
Diğer madenler ve taşocakçılığı	23	86,2	30,2	158,1	183,4	12,8
Toplam	130	200,2	9,0	313,3	156,5	9,3

Not: Ocakbaşı üretici fiyatları ile

TABLO : 184 — Üretim Hedefleri

(Milyon TL.)
(Miktar ton)
(1965 üretici fiyatları ile)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967-100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kömür Tagkömürü	Mi'ktar	3 893 000	5 000 000	6 250 000		
	Değer	459,4	589	736	125,0	4,6
Linyit	Miktar	2 979 000	5 600 000	8 500 000		
	Değer	178,8	336	510	151,8	8,4
Demir cevheri	Mi'ktar	813 000	1 800 000	3 200 000		
	Değer	24,4	54	96	177,8	12,3
Demir dışı metalik cevherler	Miktarı	—	—	—	—	—
	Değer	280	315	671	213,0	16,3
Ham petrol	Mi'ktar	595 400	2 400 000	6 000 000		
	Değer	29,8	120	300	250,0	20,1
Diğer madenler ve taş ocakçılığı	Miktar	—	—	—		
	Değer	250	416	811	194,9	14,2
Toplam	Değer	1 222,4	1830	3124	170,7	11,1
Katma değer		930	1400	2350	168,0	10,9

TABLO : 185 — İthalât Tahminleri

(Milyon TL.)

(Miktar ton)

1965 fiyatları (CİF)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
	(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Ham petrol :						
Miktar	2 269000	3100000		4 000 000		
Değer	317	434	6,3	560	129,0	5,2
Diğer madenler ve taşocakçılığı :						
MııMar	—	—		—		
Değer	13,8	29	16,0	220	758,6	50,0
Toplam değer	331,5	463	6,9	780	168,5	11,0

TABLO : 186 — Yatırımlar

(Bin TL.)

(1965 fiyatları)

	Yatırımlar	
	Birinci Plan toplamı (Tahmin)	İkinci Plan toplamı
	(1)	(2)
1. Üretim yatırımları :		
Kömür cevheri	745 044	880 000
Demir cevheri	75447	77000
Demir dışı -metalik cevherler	337 685	746 000
Ham petrol	418600	290 000
Diğer madenler ve taşocakçılığı	140 911	292 000
Üretim yatırımları	1 717 687	2 285 000
Toplamı		
2. Arama yatırımları :		
Petrol	870 000	925 000
Petrol dışı madenler	288 400	890 000
Arama yatırımları	1 158 400	1 815 000
Toplamı		
Madencilik yatırımları	2 876 087	4 100 000
Toplamı		

f. MADENCİLİK SEKTÖRÜ DIŞ TİCARET ETKİSİ:

TABLO : 187 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları)

	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan Yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
İhracat (FOB)	- 148,3	252	11,1	380	150,8	8,6
İthalât (CiF)	331,5	463	6,8	780	168,5	11,0
Fark	— 183,2	— 211	2,9	400	189,6	13,7

3. KÖMÜR MADENCİLİĞİ:

a) BİRİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER :

Bu dönemde taş kömürü üretiminin yıllık ortalama artış hızı yüzde 5 olmuştur. Mevcut taş kömürü havzasının jeolojik durumu kısa zamanda büyük çapta üretim artışına fırsat vermediğinden yurt içi yakıt talebinin karşılanabilmesi için başka enerji kaynaklarından daha geniş şekilde faydalanılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Nitekim, bu nedenle fuel -oil ve linyit tüketimi hızla artmıştır. Bu dönemde linyitin üretim ve tüketiminin yıllık ortalama artış hızı yüzde 13 olmuştur. Birinci Beş Yıllık Planın kömür madenciliği için öngördüğü üretim hedeflerine ulaşılmıştır.

6. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDE HEDEF VE TAHMİNLER :

Dünya enerji tüketiminde maden kömürünün payı hızla azalmaktadır. Maden kömürü yataklarının eskisi kadar kolay üretime imkân vermemesi ve yüksek taşıma ücretleri 'bu yakıtı daha ucuz ve kullanım kolaylığı olan petrol ve tabu gaz karşısında rekabet edemez duruma düşürmüştür. Türkiye'de tabii gazın bulunmaması dolayısıyla ' fuel - oil sanayide ve konut ısıtmasında!maden kömürünün yerini büyük ölçüde almaktadır. Tabu gaz aramalarına da ikinci Beş Yıllık Plan döneminde büyük ağırlık verilecektir. Yine bu dönemde tüketim merkezlerine yakın olan maden kömürü yataklarının geliştirilmesine öncelik tanınacaktır.

4. DEMİR CEVHERİ MADENCİLİĞİ :

a. BİRİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER :

Demir cevheri konusunda Birinci Beş Yıllık Planın öngördüğü üretim ve tüketim hedeflerine varılmıştır. Bu dönemde kurulan ikinci demir - çelik fabrikası ile birlikte yurt içi demir cevheri üretim ve tüketimi yaklaşık olarak 2,5 misli artmıştır.

b. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDE HEDEF VE TAHMİNLER :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Ereğli Demir-Çelik Fabrikasının tevsi ve kurulacak olan 3 üncü Demir-Çelik Fabrikası ile birlikte yurt içi demir cevheri talebi yüzde 80 oranında artacaktır. Türkiye'nin bugün bilinen demir cevheri rezervi büyük olmamakla birlikte 2-3 milyon ton seviyesinde olan yurt içi talebi karşılayabilir. Bu dönemde demir cevheri aramalarına hız verilirken işletilmeyen veya rezervine göre mail imkânsızlık yüzünden yeteri kadar üretim faaliyetinde bulunmayan maden sahalarının üretimlerinin artırılması dolayısıyla demir cevheri talebinin iktisadî ölçüler içerisinde öncelikle yurt içinden karşılanması yoluna gidilecektir.

Düşük tenörlü demir cevherlerimizin değerlendirilmesi imkânları üzerinde durulacaktır.

5. DEMİRDEN BAŞKA METALİK CEVHERLER MADENCİLİĞİ :

a. BİRİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER :

Demir dışı metalik cevherler madenciliğinde öngörülen hedeflere ulaşılamamıştır. Wolfram madeni tesisleri kurulamamış, manganez ve pirit tahminleri de daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Krom ve bakır yaklaşık olarak öngörülen seviyede kalmıştır. Cıva konusunda ulaşılan büyüklükler tahminlerin üstündedir. Bunun en önemli nedeni birkaç yıl içinde dünya cıva fiyatlarının birkaç misli artmasıdır.

b. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDE HEDEF VE TAHMİNLER

(1) Talep:

TABLO : 188 — Yurt İçi Talep tahminleri

(Milyon T.L.)

(1965 fiyatlarıyla)

Anamallar	1 9 6 7		1 9 7 2		% artış hızı
	Ton	Değer	Ton	Değer	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Alüminyum cevheri			250 000	12,5	
Antimuan «regülüs»	50	0,8	50	0,8	
Bakır cevheri	1 270 000	182,0	4 070 000	375,0	15,4
Cıva (Metal)	20	3,0	40	6,0	14,9
Krom- cevheri	25 000	3,0	110 000	13,2	37,0
Kurşun - çinko (Konsantre)		8,1		10,4	5,1
Manganez cevheri	20 000	2,0	70 000	7,0	23,5
Pirit cevheri	12 000	2,1	500 000	90,9	106,0
Toplam		201,0		515,8	20,7

Kamu sektörü tarafından kurulması planlanmış yeni metalürji tesisleri ile alüminyum, bakır, pirit üretiminin tamamı krom üretiminin 100 000 tonu, manganez üretiminin 70 000 tonluk kısmının yurt içinde işlenip değerlendirilmesi gerçekleşmiş olacaktır.

TABLO : 189 — İhracat tahminleri

(Milyon T. L.)

(1965 üretici fiyatlar ile)

Anamallar	1 9 6 7		1 9 7 2		% artış hızı
	Ton	Değer	Ton	Değer	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Antimuan (Konsantre)	3840	6,9	5 450	9,8	7,3
Cıva (Metal)	155	23,0	350	52,5	18,0
Çinko, kurşun (Konsantre)	7800	3,9	19 200	9,6	19,8
Krom (Cevher, konsantre)	500 000	60,0	500 000	60,0	
Manganez (Cevher)	25 000	2,5	50 000	5,0	14,9
Pirit (Cevher)	118 000	17,7	—	—	—
Wolfram (Konsantre)	—	—	1 200	18,3	—
Toplam	—	114,0	—	155,2	6,3

(2) Üretim tahminleri:

TABLO : 190 — Yurt içi Üretim Tahminleri

(Milyon T. L.)

(1965 üretici fiyatları ile)

Ansil ar	1 9 6 7		1 9 7 2		% artış hızı
	Ton	Değer	Ton	Değer	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Alüminyum (Cevher)	—	—	250 000	12,5	—
Antimuan (Cevher)	50 000	7,7	75000	10,6	6,5
Bakır (Cevher)	1 270 000	182,0	4 070 000	375,0	15,5
Cıva (Metal)	175	26,0	.390	58,5	17,7
Çinko - kurşun (Cevher)	60 000	12,0	100 000	20,0	10,9
Krom (Cevher)	525 000	63,0	610 000	73,2	3,1
Manganez (Cevher)	45 000	4,5	120 000	12,0	21,6
Pirit	130 000	10,8	500 000	90,9	38,5
Wolfram. (Konsantre)	—	—	1 200	18,3	—
Toplam	—	315,0	—	671,0	16,3

Alüminyum ve Wolfram yataklarında bu dönemde üretim faaliyetine bağlanacaktır. Bakır ve bakırlı - pirit ile cıva konusunda önemli üretim artışı sağlanacaktır. Manganez aramalarından da olumlu neticeler alınmaktadır. Bu konuda yeni üretim imkânları araştırılacaktır.

6. HAM PETROL :

a. BİRİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER :

1962 yılına kadar yurdumuzda ham petrol yalnız Batman Rafinerisinde işlenmekte ve bu talep yurt içi üretim ile karşılanmaktaydı. 1962 yılında iki yeni rafinerinin işletmeye girmesiyle 1963 - 1967 döneminde petrol ürünleri talep ve üretiminde kaydedilen artışa paralel olarak ham petrol talebi de artmıştır. Böylece petrol ürünleri yerine ham petrol ithalatına başlanmıştır.

Ayrıca, Birinci Plan döneminde rafineriler gittikçe artan oranlarda yerli ham petrol işlemeye başlamışlardır, işlenen yerli ham petrolün tüm işlenen miktara oranı, 1963 yılında yüzde 18,7, 1965 yılında yüzde 32,1 iken 1967 yılında yüzde 43,6 ya ulaşmıştır.

Birinci Beş Yıllık Plan devresinde, özel ve kamu şirketleri, üzerinde arama yaptıkları bölgelerdeki Basur, Şelmo, Beykan, Batıkayaköy, Çelikli, Bada ve Şahaban gibi ekonomik olarak işletilebilecek ve kapasitesi büyük alanları üretime geçirmişlerdir. Ayrıca üretimi kısıtlayan taşıma kapasitesinin de artmasıyla 1963 yılında 744,9 bin ton olan ham petrol üretimi 1965 yılında 1 milyon 534 bin tona ulaşmıştır. Ancak bugünkü talep seviyeleriyle karşılaştırıldığında, bu artışın yeterli olmadığı görülür.

Bugün bilinen ve ekonomik olarak işlenebilir ham petrol rezervlerinin miktarı, en güvenilir olması gereken bilgilere göre 305 150 000 varil veya yaklaşık olarak 45 milyon tondur. Bu rezervlerden bugün açılmış bulunan kuyular ile üretim 2,5 milyon

ton yıla ulaşacak durumda dır. Ancak bu rezervler hakkında gerek nitelik gerekse nicelik bakımından güvenilir bilgiler mevcut değildir.

İkinci Plan döneminde mevcut rezervlerin miktarı ve özellikleri hakkında güvenilir bilgiler edinilmesinin, petrollü olarak tanımlanan alanlar dışında ve petrollü olması muhtemel diğer alanların aranmasına ağırlık verilmesinin, aramalarda başarı şansının ve kuyuların veriminin artırılmasının ve ağır ham petrolün değerlendirilmesinin gerekliliği bu alandaki en önemli sorunlar olacaktır.

b. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(1) Talep :

Ham petrol talebi, petrol ürünleri talebinin karşılanması için rafinerilerde işlenmesi gerekli ham petrol miktarından bulunmuştur.

Tablo 182 den de izleneceği gibi 1967 yılında 5 milyon 500 bin ton olan ham petrol talebinin 1972 yılında 10 milyon tona ulaşacağı ve yılda ortalama yüzde 10,6 artış göstereceği tahmin edilmektedir.

(2) Üretim, ve ithalât :

(a) Üretim:

Gittikçe artan ham petrol talebinin, mümkün olan en fazla kısmını yurt içinden karşılayabilmek için İkinci Beş Yıllık Plan döneminde bir taraftan, mevcut üretim kuyularının verimini artırmak, ekonomik olduğu ölçüde yeni kuyular açmak ve ağır ham petrolü değerlendirmek yolu ile üretimin artırılacağı ve diğer taraftan da yeni bulgularla bu üretim kapasitesine eklemeler yapılacağı varsayılmıştır. Buna göre 1967 yılında 2 milyon 400 bin ton ham petrol üretiminin yılda ortalama yüzde 20,1 artış ile 1972 yılında 6 milyon tona ulaşması beklenmektedir. Bu miktarlara ulaşılabilmesi, sektörün sorunlarının hızla ele alınmasına ve bu konudaki bilgilerin hızla değerlendirilmesine bağlıdır.

(b) İthalat:

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de ham petrol talebinin yurt içi kaynaklarla karşılanamayan kısmı için ithalât yapılacaktır. Tablo 185 te verilen ithalât tahminlerinin gerçekleşmesi üretim hedeflerine ulaşmaya bağlı olacaktır. Bu tahminlere göre, ham petrol ithalâtının İkinci Beş Yıllık Plan döneminde 1967 yılı ithalâtına göre yılda ortalama yüzde 5,2 artış göstereceği beklenmektedir.

7. DİĞER MADENLER VE TAŞ OCAKLARI :

a. BİRİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER :

Bu dönemde özellikle bortuzu ve manyezit üretimi büyük artış göstermiştir. Birinci Beş Yıllık Planın öngördüğü seviyenin üzerinde üretim artışı ve ihracat sağlanmasında bu iki anamalin büyük katkısı olmuştur.

b. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN DÖNEMİNDE SEDEF VE TAHMİNLER

(1) Talep:

TABLO : 191 — Yurt İçi Talep Tahminleri

(Milyon T. L.)

(1965 üretici fiyatlarıyla)

Anamallar	1 9 6 7		1 9 7 2		% artış hızı
	Ton	Değer	Ton	Değer	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Amyant	10 000	11,74	20 000	20,8	12,1
Barit	2 800	0,56	4 000	0,8	7,3
Bor tuzlan	10 000	2,0	55 000	11,0	38,0
Flüorit	5 000	2,21	5 700	2,3	0,9
Fosforit	165 000	19,2	1 600 000	210,0	60,0
Kükürt	24 000	12,0	26 000	13,0	1,6
Lületaşı	30	0,74	100	2,5	27,5
Mermer	40 000	10,0	50 000	12,5	4,6
Diğer madenler ve taş ocakçılığı	—	300,35	—	600,0	14,7
Topla	—	358,8	—	872,9	19,6

Türkiye'de kurulacak gübre fabrikaları ile fosforit, asit - borik ve boraks fabrikası ile bortuzu, asbesli çimento fabrikaları ile de amyant talebi İkinci Beş Yıllık Planda hızla artacaktır.

TABLO : 192 — İhracat. Tahminleri

(Milyon T. L.)

(1965 üretici fiyatları ile)

Anamallar	1967		1972		% artış hızı
	Ton	Değer	Ton	Değer	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Amyant			2000	1,9	
Barit (öğütülmüş)	3 700	0,74	10 000	2,0	22,0
Bortuzları	240 000	48,0	370 000	74,0	9,1
Lületaşı	50	1,56	80	2,3	9,5
Manyezit		29,0		60,9	16,0
Mermer	8 000	2,0	20 000	5,0	20,1
Zımpara	20 000	1,5	80 000	6,0	32,0
Diğerleri		3,5		6,0	11,2
Toplam		86,2		158,1	13,0

Birinci Beş Yıllık Planda olduğu gibi İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de bortuzu ve manyezit ihracatının önemli artışlar göstermesi beklenmektedir.

(2) ÜRETİM VE İTHALAT :

TABLO : 193 — Üretim Tahminleri

(Milyon T. L.)

(1965 üretici fiyatları ile)

Anamallar	1 9 6 7		1 9 7 2		% artış hızı
	Ton	Değer	Ton	Değer	
	(1)	(2)	(3)	(4)	
Amyant	7 500	7,1	20 000	19,0	21,7
Barit	6 500	1,3	14 000	2,8	16,6
Bortuzları	250 000	50,0	425 000	85,0	11,2
Flüorit	2 300	0,9	5 000	2,0	17,3
Kükürt	24 000	12,0	26 000	13,0	1,6
Lületaşı	80	2,2	180	4,8	16,9
Manyezit	182 000	29,0	375 000	60,9	16,0
Mermer	48 000	12,0	70 000	17,5	7,8
Zımpara	20 000	1,5	80 000	6,0	32,0
Diğer madenler ve taş ocakçılığı		300,0		600,0	14,9
Toplam		416,0		811,0	14,2

Yurt içi talep ve ihracat konusundaki gelişmeler neticesi diğer madenler ve taşocakçılığı kapsamına giren madenlerin üretimleri de artacaktır.

TABLO : 194 — İthalat Tahminleri

(Milyon T. L.)

1965 fiyatları ile (CIF)

Anamallar	1 9 6 7		1 9 7 2		% artış hızı
	Ton	Değer	Ton	Değer	
	(1)	(2)	(3)	(4)	
Amyant	2 500	4,64	2 000	3,7	— 3,5
Flüorit	2 700	1,31	700	0,3	— 12,0
Fosforit	165 000	19,20	1 600 000	210,0	60,0
Diğerleri	—	3,85	—	6,0	9J
Toplam	—	29,0	—	220,0	50,0

En büyük ithalât malı fosforit olacaktır. Türkiye'de mevcut 100 milyon tonun üzerindeki fosfat rezervi düşük kalitesinden dolayı bugün, için rantabl bir işletmeciliğe geçmeye fırsat vermemektedir. Bu konudaki çalışmalara devam edilmektedir.

8. TEDBİRLER:

a. Maden Kanunu büyük milli kuruluşların tesisini sağlayacak ve maden sahalarının hareketsiz kalmasını önliyecek tarzda yeniden tanzim edilecektir.

b. Maden ve petrol dairelerinin, görevlerini hızla ve yeterli şekilde yapabilmeleri için gerekli sayıda yetişmiş teknik eleman istihdam edebilmeleri ile ilgili kanuni tedbirler alınacak ve mali imkânlar sağlanacaktır.

c. Madencilik sahasında işletme faaliyetinde bulunan kamu kuruluşları özellikle Etibank mevcut maden arama ünitelerini güçlendirecekler ve lüzumlu detayda arama ve teknik çalışmalarını yapabilecek duruma getireceklerdir.

d. Demiryolu ve liman masraflarının yüksek olması ihraç fiyatı düşük madenleri etkilemekte, dolayısıyla bu konudaki ihraç imkânlarını geniş ölçüde sınırlamaktadır. Bu nedenle Ulaştırma Bakanlığı madencilik sektörü ile ilgili demiryolu ve liman tarifelerini yeniden düzenliyecektir.

İMALAT SANAYİİ

1. GİRİŞ :

İmalat sanayii, İkinci Beş Yıllık Planda, gelişmesine birinci öncelik tanınan sektördür. 1967 - 1972 arasında planlanan 34,3 milyar gaysisafi milli hasıla artışının yüzde 38,6 gibi yüksek bir payı imalat sanayiinde programlanan gelişmelerle sağlanacaktır. Ayrıca, İkinci Plan döneminde bu sektörde gerçekleştirilecek projelerle Türkiye, Üçüncü Plan dönemine sanayileşme alanında önemli hamleler yapabilecek bir düzey ve yapıda girme imkanı kazanacaktır. Ancak, imalat sanayiinde öngörülen gelişmelerin gerçekleşmesi gerekli finansman kaynaklarının zamanında ve yeterli miktarlarda sağlanması yanında geniş ölçüde sınıai organizasyon düzeninde müşahade edilen aksaklıkların düzeltilmesine, teşvik tedbirlerinin basit ve açık olarak tanımlanıp uygulanmasına, teknik kadro ve hizmetlerin hızla geliştirilmesine bağlı olacaktır.

Aşağıda, İkinci Plan dönemine girerken imalat sanayiinde karşılaşılan başlıca sorunlar ana hatları ile özetlenmiştir.

2. İMALAT SANAYİİNDE SORUNLAR :

a. SİNİİ ORGANİZASYON :

İmalat sanayiinde organizasyonun başlıca niteliği çok sayıda küçük -ve orta çapta işletmelerin dağınık olarak faaliyette bulunmasıdır. Son on yılda, özellikle ithalatta kota sisteminin yürürlüğe girmesinden sonra, sınıai üretimde önemli artışlar kaydedilmesine rağmen sanayileşme hareketinin çerçevesi ve yönleri açıklıkla tanımlanamadığı ve tutarlı tercihler getirilemediği için sınıai organizasyon kendi oluşumuna bırakılmış ve bugünkü yapı ortaya çıkmıştır.

Büyükölçü olarak çalıştırılan işçi sayısı esas alındığında çeşitli sanayi dallarında işletmelerin büyüklüklerine göre dağılımı 1963 yılı için Tablo 195 de gösterilmiştir. Bu yapının Birinci Plan döneminde köklü bir değişim göstermediği söylenebilir. Tablo 195 de görüldüğü gibi kamu ve özel sektörde faaliyet gösteren 5 925 işyerinin ancak yüzde 6,6 sı 100 den fazla işçi çalıştırmaktadır.

Bununla beraber son yıllarda mevcut işletmelerin kapasitelerini artırdıkları, malî bünyelerini güçlendirdikleri, yeni kurulanların ise artan oranlarda sermaye şirketleri düzenini tercih ettikleri ve daha büyük sermayelerle faaliyete geçtikleri müşahade edilmektedir.

İkinci Plan döneminde öngörülen sınıai gelişmeyi sağlayabilmek için olumlu yönde olan bu eğilimin hızlandırılması gerekmektedir. Tablo 196 da Türkiye'de 1961 - 1965 arasında sanayi ve sanayi dışı sektörlerde kurulan şirketlerin nominal sermaye durumları görülmektedir.

Büyük sanayi işletmelerinin gelişmemelerinin temel nedenleri sermaye piyasasının kurulmaması, Türk müteşebbisleri arasında işbirliği alışkanlıklarının sınırlı olması ve sevk ve idareci kadrosundaki yetersizliklerdir.

TABLO : 195 — Çalıştırılan İşçi Gruplarına göre İmalât Sanayiinde İşletmeler (1965 yılı)

	4-5	6-10	11-25	26-50	51-100	101-200	201-300	301-800	800+	Toplam	Yüzde dağılımı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Gıda	311	333	291	144	87	34	9	5	8	1222	20,6
İçki	22	14	7	6	3	—	—	—	1	53	0,9
Tütün	1	2	4	1	—	—	—	4	2	14	0,2
Dokuma	258	211	217	139	103	49	17	34	28	1056	17,8
Konfeksiyon	57	46	42	16	6	7	2	1	—	176	3,0
Kereste ve mobilya	189	110	49	20	11	3	2	—	1	385	3,5
Kağıt	14	7	10	1	4	—	—	1	1	38	0,6
Matbaa	67	63	43	30	10	7	1	—	—	221	3,7
Deri ve kösele	89	40	32	15	8	1	—	1	1	187	3,2
Lastik ve plastik	98	89	95	28	23	7	1	2	3	346	5,8
Kimya	143	100	103	37	37	23	8	5	2	458	7,7
Petrol mamulleri	—	—	—	1	3	—	—	2	2	8	0,1
Metalden gayn mamuller	54	61	55	31	37	11	7	17	4	277	4,7
Demir çelik ve metaluri	71	77	40	31	26	6	2	6	2	261	4,4
Madenî eşya	140	106	79	43	22	6	3	2	—	401	6,8
Makina ve tarım aletleri	94	73	56	19	12	5	2	4	2	267	4,5
Elektrik makin alan	28	37	33	22	16	8	2'	6	3	155	2,6
Taşıt araçları	65	34	20	13	7	6	1	3	5	154	2,6
Diğer imalât	81	66	53	20	28	5	2	1	—	246	4,2
Genel toplam	1771	1467	1234	626	434	176	59	93	65	5925	100,0
Yüzde dağılımı	29,9	24,8	20,8	10,6	7,3	2,9	1,0	1,6	1,1	100,0	

Kaynak : Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Türkiye Sanayi Rehberinden Devlet Planlama Teşkilatı İstatistik Servisince derlenmiştir.

TABLO : 196 — Yeni Kurulan Şirketler

(Bin T.L.)

	1961			1962			1963			1964			1965			1965 Endeks 1961 =100	
	Adet	Kıymet	Ört.	Adet	Kıymet	Ört.	Adet	Kıymet	Ört.	Adet	Kıymet	Ört.	Adet	Kıymet	Ört.	Kıymete	Ört
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)
Şahıs şirketleri :	1 678	163 237	97	1 707	168 009	98	1 702	191 587	113	1 451	168 684	116	1 526	158 537	104	97	107
Kolektif	1 391	139 497	103	1 408	145 756	104	1 354	161 842	120	1 096	138 094	126	1 070	113 799	125	96	121
Komandit	137	22915	167	156	20815	133	149	27284	183	163	29151	179	149	22 888	154	100	92
Kooperatif	150	825	6	143	1438	10	199	2 461	124	192	1439	7	307	1 850	6	224	100
Sermaye girket	161	173 769	1 080	192	417 984	2177	240	224 631	936	265	196 117	740	289	469 528	1625	270	150
Limitet	125	122 449	980	164	41892	255	184	51706	281	204	57032	280	207	75 280	364	61	37
Anonim	36	51320	1 425	28	376 092	13 432	56	172 925	3 088	61	139 095	2280	82	394 248	4 808	768	337
Toplam	1 839	337 006	183	1 899	585 993	308	1 942	416 218	214	1 716	364 811	213	1815	628 065	346	186	189

Kaynak : Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği.

b. MEVZUAT VE TEŞVİK. TEDBİRLERİNDE ETKENLİK :

Birinci Plan döneminde sınai gelişmeyi hızlandırmak ve yatırımları teşvik etmek amacıyla mevcut tedbirler uygulanmış ve yeni bazı araçlar geliştirilmiştir. Bu konuda Plan döneminde cari olan tedbirlerin önemli olanları aşağıda topluca belirtilmiştir :

- (1) Yatırımlarda yerli mamuller kullanma yönetmeliği;
- (2) Montaj sanayii talimatı,
- (3) Yatırım indirimi;
- (4) Gümrük vergi ve resimlerinin değiştirilmesi;
- (5) Yatırım mallarının gümrük vergi ve resimlerinin taksitlendirilmesi;
- (6) Dahilde üretilen ve yatırım malı niteliğinde olan malların istihsal vergilerinin taksitlendirilmesi;
- (7) Kota sistemi ve ithal yasaklamaları;
- (8) İhracatta vergi iadesi sistemi;
- (9) Merkez Bankası reeskont kredilerinin öngörülen sanayi dallarına selektif olarak uygulanması;
- (10) İhracatçılara ihraç edilen sınai mamullerin bünyesine giren ithal malı ham ve yardımcı maddeler için ek döviz tahsisi;
- (11) İhracatçılara, ihraç edilen sınai mamullerin bünyesine giren ve kamu sektörü tarafından üretilen hammaddelerin dünya fiyatlarından sağlanması;
- (12) İhraç için üretilen sınai mamullerin üretiminin düşük faizle finansmanı;
- (13) Azalan bakiyeler usulü ile amortisman.

Bu tedbirler manzumesinin sınai gelişmede ve sınai mamuller ihracında payı önemli olmuştur. Ancak tedbirlerin çeşitli organlar tarafından vazedilmesinde ortak politika ilkelerine göre hareket edilemediğinden tedbirlerin uygulaması, tedbirlerden bekleneni tam sağlamamıştır. Bazı tedbirler için gerekli formalitelere gidilmiş, bazılarında da uygulama imkânı bulunamamıştır.

Yatırım indirimi, gümrük taksitlemesi ve gümrüklerin değiştirilmesi konusunda getirilen tedbirlerin amaçları birbirine yakın olduğu halde uygulamada herbiri için ayrı sorumlu kuruluşlar tanımlanması, ayrı müracaat ve inceleme usulleri getirilmesi zaman israfına ve tutarsızlıklara yol açmıştır. Yatırımlarda yerli mamuller kullanma yönetmeliği, söz konusu malların iç üretimini zorlamışsa da birçok yatırımlarda gecikmeler doğurmuştur.

Sınai mamuller ihracatını geliştirmek için öngörülmüş tedbirlerin bir kısmı etkisiz kalmıştır. Bu konuda geliştirilmiş en önemli tedbir olan ihracatta vergi iadesi sistemi, sınai mallarda bir gruplamaya gidilememesi ve iade nispetlerinde devamlılık sağlanamaması yüzünden beklenen faydayı getirememiştir.

Yurt içinde üretilen ve yatırım malı niteliğinde olan malların istihsal vergilerinin taksitlendirilmesi ile ihraç için üretilen sınai mamullerinin bünyesine giren ve kamu sektörü tarafından üretilen hammaddelerin dünya fiyatlarından sağlanmasını temin için getirilen kararların uygulama imkânı bulunamamıştır.

Sınai tesislerin kuruluşuna ait cari mevzuat çok eski ve değişik tarihlerde hazırlanmıştır. Bir sınai tesise çalışma izni almak için en az iki buçuk ay beklenilmesi gerekmekte ve bu süre genellikle dört ilâ beş. ayı bulmaktadır.

c. SINAİ ÜRETİMDE MALİYETLER :

Türkiye'de üretilen sınai mamul fiyatlarının genellikle dünya fiyatlarının üstünde olduğu müşahade edilmektedir. Bu husus, üzerinde önemle durulması ve çözümlenmesi gereken bir sorundur.

Maliyetleri etkileyen faktörler arasında en önemli olanların yatırım malı gümrüklerinin yüksek olması, temel sınai hammadde ve hizmetlerin yüksek fiyatlarla İşletmelere malolması, sermaye ve kredinin pahalı temin edilmesi ve genellikle ünitelerin asgari iktisadi kapasitelerde kurulamamış olmalarıdır.

Ayrıca, bazı mallarda arz imkânlarının kısıtlı olması ve uygulanan himayeci gümrük politikaları fiyatları artırıcı diğer önemli unsurlardır.

d. ÜRETİM TEKNİKLERİ, TEKNİK HİZMETLER VE KALİFİYE İNSANGÜCÜ :

Son yıllarda sanayileşme konusunda önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen, dünyada hızla gelişen üretim teknolojileri Türkiye'de yeteri ölçüde izlenememekte ve değerlendirilememektedir. İkinci Plan döneminde teknoloji sorunlarının bilinçli ve sistematik olarak ele alınması ve uygulamalı araştırmalara başlanması programlanmıştır.

Kurulu kapasitelerin verimli kullanımını sağlamak ve programlanmış sınai yatırımları süratle tamamlamak amacı ile yurt içi teknik hizmetlerin gelişmesi ve teşkilâtlanması hususunun önemle ele alınması gerekmektedir. Ayrıca, üretimin çeşitli kademelerinde ihtiyaç duyulan teknik kadroların, zamanında ve yeterli kalitelerde sağlanması sanat gelişmenin temel sorunlarından biridir.

3. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLANDA İMALAT SANAYİİ HEDEF VE TAHMİNLERİ :

İmalât sanayii alt kesimlerinin üretim, katma değer hedefleri ile ithalât ve ihracat tahminleri Tablo 197 ve Tablo 198 de özetlenmiştir. İkinci Plan döneminde imalât sanayii için öngörülen 25 milyar tutarında yatırımın alt kesimlere dağılımı da Tablo 199 da görülmektedir.

4. İMALÂT SANAYİİ POLİTİKALARI :

İmalât sanayiinde öngörülen gelişmeyi sağlamak üzere tanımlanacak ve uygulanacak politikaların ilkeleri ve başlıca tedbirleri aşağıda topluca belirtilmiştir.

TABLO: 197 — İmalât Sanayiinde Üretim ve Katma Değer Hedefleri

*(Milyon T.LJ
(1965 fiyatları ile)*

Sektörler	Üretim			Katma değer		
	1967	1972	Endeks 1967 = 100	1967	1972	Endeks 1967 = 100
1. Tütün ve sigara sanayii	2 440	2 890	118,4	1 490	1 700	114,1
2. İçki	647	927	143,2	430	580	134,9
3. Gıda	17 041	22 860	134,1	3 130	4 300	137,4
4. Dokuma ve giyim	7 900	12 060	152,7	3 900	5 900	151,3
5. Orman ürünleri	1 920	2 851	148,4	580	860	148,3
6. Kâğıt	370	889	240,2	170	350	205,9
7. Basım	450	830	184,4	230	380	165,2
8. Deri ve kösele işleme	300	440	146,6	90	120	133,3
9. Lastik	980	1 590	162,2	5 20	810	155,8
10. Plastik	360	800	222,2	150	330	220,0
11. Kimya	2 220	5 800	261,2	1 000	2 600	260,0
12. Petrol ürünleri	2 997	4 816	160,6	1 570	2 750	175,2
13. Seram ile	112	206	183,9	75	120	160,0
14. Cam	467	808	173,0	305	520	170,5
15. Çimento	682	1 540	225,8	380	850	223,7
16. Pişmiş kilden ve çimentodan gereçler	540	786	145,5	350	500	142,9
17. Demir - çelik	2 420	4 500	185,9	1 160	2 200	189,7
18. Demirden başka metallere	780	1 460	187,2	420	700	166,6
19. Maden! eşya	2 060	3 920	190,2	1 040	1 850	177,9
20. Makina imalât	1 315	3 500	266,1	805	2 000	248,4
21. Tarım araç ve makinaları	373	885	237,2	175	370	211,4
22. Elektrik makinaları	518	1 352	261,0	290	690	237,9
23. Elektronik	212	515	242,9	120	280	233,0
24. Karayolu taşıtları	1 874	3 230	172,3	644	1 260	195,6
25. Demiryolu taşıtları	310	450	145,1	180	240	133,3
26. Gemi inşaatı	140	420	300,0	60	230	383,3
27. Uçak bakım ve onarım	16	30	187,5	6	10	166,7
Toplam	49 444	80 355	162,5	19 270	32 500	168,7

TABLO : 198 — İmalat Sanayiinde İthalat ve İhracat Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları ile)

	İthalat (CIF)			İhracat (FOB)		
	1967	1972	Endeks	1967	1972	Endeks 1967
1. Tütün ve sigara	—	—	—	826,0	980	118,6
2. İçki	6,0	20	333,0	5,0	16	320,0
3. Gıda	155,2	60	38,6	1 253,3	1385	110,5
4. Dokuma ve giyim	66,0	80	121,2	68,0	350	514,7
5. Orman Ürünleri	5,0	10	200,0	10,0	50	500,0
6. Kâğıt	140,0	140	100,0	—	—	—
7. Basım	20,0	19	95,0	2,0	5,5	275,0
8. Deri ve kösele İşleme	20,0	30	150,0	74,0	120	162,1
9. Lastik	130,0	160	123,0	—	—	—
10. Plastik	—	—	—	—	—	—
11. Kimya	1 650,0	2000	121,2	35,0	110	314,0
12. Petrol ürünleri	109,2	175	160,2	28,2	—	—
13. Seramik	0,3	—	—	2,1	13,5	642,0
14. Cam	23,3	10	42,9	22,9	40	174,6
15. Çimento	20,0	—	—	—	25	—
16. Pişmiş kil ve çimentodan gereçler	—	—	—	—	—	—
17. Demir - çelik	400,0	970	242,5	—	—	—
18. Demirden başka metaller	230,0	270	117,3	200,0	480	240,0
19. Madeni eşya	200,0	300	150,0	5,0	40	800,0
20. Makina imalât	1 854,0	3300	177,9	14,0	84	600,0
21. Tarım araç ve makinaları	47,0	60	127,6	—	—	—
22. Elektrik makûnalan	317,0	500	157,7	26,0	100	384,6
23. Elektronik	145,0	310	213,7	4,5	10	222,0
24. Karayolu taşıtları	385,0	225	58,4	—	—	—
25. Demiryolu taşıtları	60,0	50	82,3	1,0	12	1200,0
26. Gemi inşaatı	70,0	60	80,0	—	—	—
27. Uçak bakım ve onarım	110,0	140	127,2	—	—	—
Toplam	6 168,0	8 889	144,1	2 577,0	3 821	145,3

TABLO : 199 — İmalât Sanayii Yatırımları

(Milyon T.L.)

(1965 fiyatları ile)

Sektörler	I. Plan	II. Plan	Endeks
	yatırımları (1)	yatırımları (2)	I. Plan = 100 (3)
1. Tütün ve sigara sanayii	209,3	190	90,8
2. İçki	159,0	320	201,3
3. Gıda	994,4	1 850	186,0
4. Dokuma ve giyim	1 563,3	2 400	153,5
5. Orman ürünleri	269,0	440	163,6
6. Kâğıt	317,2	1 850	583,2
7. Basım	161,5	200	123,8
8. Deri ve kösele işleri	46,9	150	319,8
9. Lastik	430,4	700	162,6
10. Plastik	108,3	235	217,0
11. Kimya	1 829,0	4 250	232,4
12. Petrol ürünleri	782,9	1 150	146,9
13. Seramik	290,4	40	13,8
14. Cam	173,9	240	138,0
15. Çimento	632,9	950	150,0
16. Pişmiş kilden ve çimentodan gereçler	191,2	60	31,0
17. Demir - çelik	2 752,1	4 200	152,6
18. Demirden başka metaller	114,6	1 500	1 308,9
19. Madenî eşya	667,3	1 150	172,3
20. Makina imalât	301,7	1550	513,8
21. Tarım araç ve makinaları	333	150	443,8
22. Elektrik makinaları	272,0	450	165,4
23. Elektronik	29,5	150	508,5
24. Karayolu taşıtları	151,6	350	230,9
25. Demiryolu taşıtları	136,7	110	80,5
26. Gemi inşaatı	85,0	350	411,8
27. Uçak bakım ve onarım	17,0	15	88,2
Toplam	12 721,3	25 000	196,5

a. İLKELER :

(1) Yeni kurulan sanayilerin, kuruluş güçlüklerini yeninceye ve uluslararası rekabet gücüne erişinceye kadar ithalât kısıtlamaları ve gümrük politikaları ile korunması sağlanacaktır. Ancak, önceden süresi tespit edilen bir tecrübe safhasından ve belirli şartların hazırlanmasından sonra ithalât kısıtlamaları kademeli olarak kaldırılacak ve gümrük politikaları tedricen liberalize edilecektir.

(2) Yeni kurulacak snat tesislerin asgarî iktisadî kapasite seviyelerinde kurulması esastır. Mevcut işletmelerin de asgari iktisadi kapasitelerde ve seri imalât tekniği ile çalışabilmeleri için büyümeleri, birleşmeleri ve ihtisaslaşmaları üzerinde önemle durulacaktır.

Sınaî kompleks niteliğini taşıyan tesislerde bütün ara ünitelerin aynı zamanda kurulması amaç değildir. Nihaî ürün kademelerinden başlanarak yeterli talep seviyelerine

ulaştıkça ara üniteler kurulacak ve bu arada gerekli ara malı ithalâtı yapılacaktır.

(3) Türkiye'de sınaî maliyetler genellikle yüksektir, işgücü verimliliğinin genellikle düşük olması ve asgarî iktisadî kapasite seviyelerinde çalışmamanın yanında, bu gerçeğin diğer önemli iki nedeni yatırım mallan gümrük vergilerinin yüksek olması ile bazı temel mal ve hizmet fiyatlarının uluslararası emsallerinden çok fazla olmasıdır. Sınaî maliyetlerin düşürülmesi amacı ile yatırım mallan gümrük vergilerinin ve bazı temel mal ve hizmet fiyatlarının ayarlanması esastır.

(4) İthalât önceliklerinin tespitinde kurulmuş kapasitelerin talebi karşılayacak ölçüde işletilmelerini ve programlanan yatırımların süratle gerçekleştirilmelerini sağlamak esas alınacaktır.

Temel sınaî projelerin yatırım sürelerinin kısaltılması için gerekli hallerde Merkez Bankasının döviz imkânları öncelikle kullanılacaktır.

(5) Kurulmuş tesislerin ve bazı dayanıklı tüketim mallarının önemli yedek parça ve malzemelerinin standart olması sağlanacak ve ithalâtları bu amaca göre düzenlenecektir. Böylece, yedek parça ve malzeme kullanımında verimliliğin artması ve iç üretim şartlarının hazırlanması sağlanacaktır.

(6) Dış talebi olan tarım, ormancılık ve madencilik sektörleri ürün lerinin mümkün olduğu kadar fazla ölçüde yurt içi imalât sanayiinde İslendikten sonra ihraç edilmesi esastır. Ayrıca, ileri İmalât kademelerinde üretilen ürünlerin ihracatına başlanması ve geçmiş dönemin ihracat yapısının sınaî ürünler lehine değiştirilmesi amaçtır.

(7) Birinci Plan döneminde başlanmış bulunan standartlaştırma faaliyetlerinin ikinci Plan döneminde hızlandırılması ve kapsamlarının genişletilmesi sağlanacaktır.

(8) Nihai tüketime arz edilen sınaî ürün türlerinin çoğalması ve sanayiler arası mal akımlarının yoğunlaşması Türk ekonomisinde kalite kontrol faaliyetlerinin sistematik bu tarzda ele alınmasını gerektirmektedir, ihracatta güvenliği, işletmelerde üretim faktörlerinin verimli kullanımını sağlamak ve tüketicilerin menfaatlerini korumak amaçlarıyla düzenlenecek kalite tayin ve kontrol işlemlerinin ihracatı tüm kapsamı ve zamanla kapsamının genişletilerek yurt içi tüketime arz edilen sınaî üretim dallarına uygulanması esastır.

(9) İmalât sanayiinde planlanan üretim hedeflerine erişilmesi yatırımlar için gerekli malî imkânların bulunması yanında, geniş ölçüde modern üretim metotlarının yurt şartlarına intibak ettirilmesine, teknik hizmetlerin ve personelin zamanında ve yeterli ölçülerde sağlanmasına bağlıdır. Bu nedenlerle üretim artışına ve verimliliğine yönelmiş teknolojik ve işletmecilik araştırmalarına, teknik eğitime, sınaî teste projelendiren ve kuran mühendislik ve müşavirlik firmalarının geliştirilmesine büyük önem verilecektir.

(10) imalât sanayii kapasilerinin yurt sathına dağılımında esas, altyapı imkânlarından azamî ölçüde yararlanmak ile, hammadde tedarik, üretim ve dağıtım maliyetleri toplamını asgarî seviyelere indirmek olacaktır.

*b. POLİTİKA TEDBİRLERİ :**Yatırımları teşvik :*

(1) Sınat tesislerin kuruluş ve işletme safhalarında uygulanan cari mevzuat çeşitli tarihlerde ve değişik amaçlar için hazırlanmış bulunmaktadır. Cari mevzuatın tümü bir arada tekrar değerlendirilecek, basitlik, açıklık ve tutarlılık ilkelerine göre yeni usuller tanımlanacaktır.

(2) Yatırımlara başlanmadan önce teşvik tedbirlerinden yararlanma hususunun süratle tespiti ve gerekli işlemlerin basitleştirilmesi gerekmektedir. Teşvik tedbirlerinden yararlanması söz konusu olan projeler tek bir merci tarafından değerlendirilecek, proje karakteristiklerinin plan ilke ve hedeflerine uygun olması sağlandıktan sonra, bu merci teşvik tedbirlerinin hangi ölçülerde uygulanacağını tespit edecektir. Bu amaçla mevcut kanunlarda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

(3) Planda imalât sanayii üretiminde öngörülen gelişmeler ve üretim tekniklerinde meydana gelen hızlı değişimler dikkate alınarak amortisman oranları sanayi dallarına göre yeniden ayarlanacaktır.

Uluslararası rekabet şartlarının hazırlanması :

(4) İthalât kısıtlamaları ve çeşitli gümrük politikaları üe himaye edilerek gelişmiş ve yeterli tecrübe safhasından geçmiş işletmelerin dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak, yurt içi pazarlara daha düşük fiyatlarda ürün arz etmelerini sağlamak ve tekeli davranışları önlemek amaçları üe rakip ve düzenleyici ithalâta 1968 yılında tesbit ve ilân edilecek bir program çerçevesinde bağlanacaktır.

(5) Türkiye'de yüksek olan sınaî ürün maliyetlerini düşürmek amacı ile enerji, taşıma ve temel sınaî hammadde fiyatlarının sanayileşmiş ülkelerdeki emsalleri seviyesine kademeli olarak indirilmesini sağlayacak tedbirler tespit edilecek ve bu tedbirlerin uygulanmasına ihracata yönelmiş sınaî mamullerde başlanacaktır.

(6) Yatırımların teşvik tedbirlerinin uygulanmasında yeni tesislerin asgari iktisadi kapasitelerde kurulması hususu dikkate alınacaktır. Ayrıca, mevcut işletmelerin birleşip iktisadi ölçüler içinde üretim yapmalarını, teknik ve mail güçlerini yükseltmelerini sağlamak amacı ile vergi indirim ve muafiyet araçları geliştirilecek ve etkin bir tarzda uygulanacaktır.

Montaj sanayiinde gelişme :

(7) Özellikle geçmiş on yılda sanal mamuller için yürürlüğe konmuş ithal kısıtlamaları ve gümrük duvarları çeşitli faaliyet dallarında montaj sanayii olarak adlandırılan üretim ünitelerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur: Bu tip ünitelerde ithal edilen parça ve malzemeler yurt içi üretimden elde edilenler ile birleştirilerek mamul haline getirilmektedir. Bu yöndeki gelişmeler Türkiye'de aynı mamulün çok sayıda tip ve modelinin kullanımına ve büyük israflara yol açmıştır.

İkinci Plan döneminde çeşitli sınaî mamuller için gerçekleşmesi tahmin edilen talep seviyeleri montaj sanayiinde iktisadî etkenliği artıracak bir reorganizasyona gitme imkânını vermektedir. Bu imkandan yararlanmak üzere aşağıdaki temel tedbirler öncelikle uygulanacaktır:

(a) Çeşitli mamullerde kullanılan yarı mamul veya ara mallarda standartlaşmaya gidilecek ve bu malların yurt içinde iktisadî ölçülerde üretim şartları hazırlanacaktır. Mevcut montaj işletmelerinin katılması temel yarı mamul veya ara mal üreten tesislerin ortak bir teşebbüs olarak kurulması ve bu teşebbüslerin Devlet tarafından desteklenmesi esas olacaktır. Ancak, bu yönde gelişmeler gerçekleşmediği hallerde Devlet gerekli yarı mamul veya ara mal ünitelerini kuracak ve bu ünitelerin ürünlerinin kullanımını sağlayacaktır.

(b) Taşıt araçları, tarım alet ve makinaları sanayilerinin ortak olabilecek yarı mamul veya ara mal talepleri öncelikle ele alınacak ve (a) maddesinde belirtilen bu usullerle yerli üretime geçilecektir.

(8) Mevcut montaj sanayiindeki kapasite artışlarında ve yeni kurulacak montaj dallarının gelişiminde gözetilmek üzere yurt şartlarına uygun tip ve model seçimleri yapılacaktır.

İhracatı teşvik '

(9) ihracat sorununun iki temel faktörü üretim ve pazarlamadır. Kısa süreli ve suni tedbirlerle sınıat mal ihracatını büyük oranlarda ve istikrarlı olarak artırmak mümkün görülmemektedir, imalat sanayiinin planda öngörülen yönlerde ve sağlam temeller üzerinde gelişmesinin bir sonucu da sınıat mal ihracat gücümüzün artması olacaktır. Bu arada özellikle ihracatı teşvik için aşağıdaki tedbirler uygulanacaktır.

(a) Mevcut vergi iade sistemi basitleştirilecek, benzer mamuller gruplaştırılacak ve gruplara göre iade yüzdeleri tespit edilecek ve uzun sürede değişmemesi sağlanacaktır

(b) Dış pazarlama güçleri sınırlı olan küçük ve orta çaptaki sınıat işletmelerin ihracat çabalarını «ihracat birlikleri» çerçevesinde birleştirilmeleri sağlanacaktır.

(c) Döviz tahsislerinde ihracata yönelmiş sanayi dallarında mevcut tesislerin genişletilmesi yenilerinin kurulması ve hammadde ihtiyaçlarının karşılanması öncelik kazanacaktır.

Standartlaştırma ve kalite kontrolü :

(10) İmalât sanayiinin yedinci ilkesi çerçevesinde, Türk Standartlar Enstitüsü sınıat ürünleri standartlaştırma faaliyetlerini yoğunlaştıracaktır.

(11) Sanayi Bakanlığı kalite tayin ve denetleme işlemleri için gerekli yetki ve sorumluluklarla teçhiz edilecektir. Bu işlemlerin yürütülmesinde mevcut tesis ve laboratuvarlardan yararlanılacaktır.

(12) Seri imalât yapan sınıat işletmelerin bünyelerinde kalite kontrol metodlarının uygulanması için gerekli teknik yardım Devlet tarafından sağlanacaktır.

Sınıat araştırmalar ve teknik hizmetler :

(13) Sınıat üretim araştırma ve verimliliğine yönelmiş teknolojik ve işletmecilik araştırmalarının hacmi ve etkenliği ikinci Plan döneminde büyük ölçüde artırılabilecektir. Bu faaliyetlerin gerektireceği finansman geniş ölçüde İkinci Plan döneminde kamu kaynaklarından sağlanacak 400 milyon tutarındaki «Kalkınma fonu» ile karşılanacaktır.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Arattırma Kurumunun tesis etmekte olduğu Sınâî Araştırma Enstitüsü söz konusu uygulamalı araştırmaların önemli bir kısmını etkin bir tarzda yürütmek üzere teçhiz edilecek ve uzun vadeli bir program çerçevesinde kademeli olarak geliştirilecektir. İkinci Plan döneminde enstitü faaliyetlerini imalât sanayiinin mevcut teknolojik sorunları üzerinde yoğunlaştıracak ve işletmelerde kısa sürede etkileri görülecek teknik istişari hizmetleri yapabilecek güçte teşkilâtlandırılacaktır. Bunun yanında sanayileşmiş ülkelerde hızla gelişen üretim teknolojilerinin izlenmesi ve yurt şartlarına intibak ettirilmesi konuları üzerinde çalışılacaktır.

(14) Öngörülen yatırım faaliyetlerinin hızlandırılması ve yurt şartlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi için sınai tesis projelendiren, kuran ve işletmecilik hizmetleri sağlayan firmaların kurulması ve gelişmesi teşvik edilecektir, özellikle sınai tesis kurucu firmaların Türkiye'de tam ve verimli kullanılmıyan makina - teçhizat ve metal konstrüksiyon kapasitelerini değerlendirmeleri üzerinde durulacaktır.

Sanayide yerleşme:

(15) İmalât sanayimin (10) uncu ilkesi gözetilerek yeni kurulacak ve aralarında mal akımı ilişkileri olan sanayi dalları yurt sathında belirli merkezlerde toplanacak ve bu sanayi yerleşme alanları altyapı imkânları ile donatılacaktır.

(16) Sınai tesislerin gelişmelerini sağlayabilmek için şehir dışında her türlü altyapı imkânları olan sanayi sahaları düzenlenecek ve şehir içinde gelişmesi sınırlı tesislerin bu sahalara naklini teşvik edici ve kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

TÜTÜN MAMULLERİ SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Üretim seviyelerinin tespitinde iç ve dış talep miktarları gözönünde bulundurulacak ve tütün alım konusundaki fiyat politikası buna uygun olarak düzenlenecektir.

(2) Devlet tekelinde bulunan tütün sanayii işletmeleri bir iktisadi Devlet Teşekkülü çerçevesinde yeniden düzenlenecektir;

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Tütün mamulleri sanayii üretimi yurt içi talepteki gelişmeye paralel bir seyir göstermiş, ve üretim seviyesi Birinci Planda tahmin edilen miktarların altında kalmıştır.

Bu sanayi dalı ile ilgili sorunların başında kalite ve çeşit problemi gelmektedir. Devlete ait beş adet sigara fabrikası uzun yıllardan beri faaliyette olup tesisler eskimiş, bulunmaktadır. Maltepe Sigara Fabrikası işletmeye açılmamıştır.

Bu yüzden sigaraların kaliteleri düşük olmakta ve normalin üstünde fireler meydana gelmektedir. Tütün sanayii Devlet tekelinde olduğu halde 30 a yakın sigara çeşidi imal edilmekte, bu da maliyetlerin yükselmesine ve sigara reçetelerinin standart bir şekilde yapılmayışına sebep olmaktadır.

Tütün mamullerinde kalite düşüklüğünün diğer bir sebebi yaprak tütün muhafaza ve işleminin gereği gibi yapılamamasıdır. Yaprak tütün bakım ve işleme evleri gerekli tesislere sahip değildir, sigara fabrikalarında tav odaları yetersizdir.

Ayrıca üretici fiyatlarının piyasa şartlarına göre desteklenemeyişi üretimin geniş ölçüde dalgalanmasına, bazı yıllarda taban arazilere fazla kayacak şekilde artmasına, böylece kalite düşmesi ile birlikte üretici ve ihracat, gelirlerinin dalgalanmasına yol açmaktadır.

Dış piyasalarda harman ihtiyaçlarında kullanılan tütünlerimizin sürüm hızını artıracak çaba yeteri kadar gösterilmemektedir. Ayrıca Türkiye'de filtreli sigara imalatında kullanılmaya elverişli tütün yetiştirilmesi hususunda yeteri kadar durulmamaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP :

(1) Yurt içi talep :

Nüfus başına sigara tüketim rakamları geçmiş devrelerde düzenli bir seyir göstermemiştir. Bununla birlikte geçmiş 10 yıllık bir devrede nüfus başına tüketimde az da olsa bir artma göze çarpmaktadır. İkinci Plan döneminde de bu artışın devam edeceği

tahmin edilmektedir. Bunda yeni tüketici kütlelerin daha büyük oranda tüketime katılması ve şehirleşme gibi faktörler etkili olacaktır. Bu nedenle İkinci Plan döneminde nüfus başına tüketimin yılda 10 gr. artacağı tahmin edilebilir. Buna göre yapılan yurt içi sigara talep tahmini Tablo 200 de gösterilmiştir.

(2) *İhracat :*

İşlenmiş yaprak tütün ihracatı dış pazarlara satış imkânları göz-önüne alınarak tahmin edilmiştir, ihracat tahminleri Tablo 201 de gösterilmiştir.

Sigara kalitelerinin düşük olmasından ve dış ülkelerde sigara sanayilerini korumak için düzenlenmiş himayeci gümrükler yüzünden sigara ihracatımızı geçmiş yıllarda artırmak mümkün olamamıştır. İkinci Plan döneminde de bu çeşit ihracatın çok az olacağı tahmin edilmektedir.

b. *ÜRETİM VE İTHALAT :*

(1) Birinci Plan dönemi sigara üretimi kapasite üstü çalışmakla elde edilmiştir, inşaatı devam eden Maltepe Sigara Fabrikası ikinci Plan dönemi kapasite ihtiyacım karşılamaktan uzak kalacaktır. Bu itibarla İkinci Plan döneminde kapasitenin yeniden artırılmasına ihtiyaç hasıl olacaktır.

İkinci Plan dönemi sigara üretimi esas itibariyle yurt içi talebi karşılama amacına göre tahmin edilmiştir. Üretim tahminleri Tablo 202 de gösterilmiştir.

İhracata yönelmiş yaprak tütün üretim tahminleri ise geçerli piyasa organizasyonu gözen ünde bulundurulurken en fazla döviz sağlayacak seviye esas alınarak yapılmıştır.

TABLO : 200 — Yurt İçi Talep Tahminleri

(Bin ton)
(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları ile)

		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Anamallar veya mal grupları							
Mamul tütün	Miktar	33,8	37,5	2,0	44,68	119,1	3,83
	Değer	1453,4	1 614,0	2,1	1 921,2	119,0	3,80

TABLO : 201 — İhracat Tahminleri

(Milyon T.L.)
(Bin ton)
(1965 fiyatları ile)

		1962	1967	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
veya mal gruplar						
İşlenmiş yaprak tütün	Miktar	90,7	66,8	78	116,7	3,0
	Değer	1 123,0	826,0	968,8	117,3	3,1

TABLO : 202 — Üretim Tahminleri

(Milyon T.L.)
(Bin ton)
(1965 fiyatları ile)

		1962	1967 tahmin	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Anamallar veya mal grupları							
Mamul tütün	Miktar	33,8	37,5	2,0	44,68	119,1	3,83
	Değer	1 453,4	1 614,0	2,1	1 921,2	119,0	3,8
İşlenmiş yaprak tütün	Miktar	90,7	66,8	—	78,0	116,7	3,0
	Değer	1 123,0	826,0	—	968,0	117,3	3,1
Toplam	Değer	2 676,4	2440,0	—	2 890	118,2	3,4

Tütün mamullerinin ithalâtı söz konusu olmadığından toplam arz üretime eşit olacaktır.

c. *YATIRIMLAR :*

İkinci Plan döneminde sigara ve yaprak tütün sanayilerinin depolama, işleme ve imalât konularında kapasite yaratılması ve bu amaçla 190 milyon tutarında yatırım yapılması zorunlu görülmektedir.

Yatırımların yüzde 42,0 si makina - teçhizat ve diğer kısmı inşaata ait olacaktır.

TABLO : 203 — Yatırım tahminleri

(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)

	Toplam yatırımlar
1963 - 1967 dönemi	209,3
1968 - 1972 dönemi	190,3

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ ;*

Tütün mamulleri sanayiinin 1967 ve 1972 dış ticaret dengeleri Tablo 204 de görülmektedir. 1972 ihracat tahmininin üstüne çıkılması tanıtma ve işletmelerde alınacak reorganizasyon tedbirleri ile mümkündür.

TABLO : 204 — -Dış Ticaret dengesi

(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)

	1967 (1)	1972 (2)	Endeks 1972 1967 = 100 (3)	II. Plan yıllık % artış. (4)
İhracat (Fob)	826,0	980,0	118,5	3,4
İthalât	—	—	—	—
Fark	+ 826,0	+ 980,0	118,5	3,4

3. *TEDBİRLER :*

a. Kalitenin yükseltilmesi ve maliyetlerin düşürülmesi için gerekli çalışmalar yapılacak ve bu arada yaprak tütünde suni fermantasyon usullerinin Türkiye'de uygulama imkânı üzerinde durulacaktır.

b. Tütün işleme sanayiinde israfların azaltılması ve kalitenin yükseltilmesi için tesisler modernize edilecektir.

İÇKİ SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Türk çiftçisinin gelir kaynaklarından biri olan bağ mahsullerinin daha iyi bir şekilde değerlendirilmesi için içki sanayii teşvik edilecek ve ihracata önem verilecektir.

(2) İçki sanayiinde Devlet tekeli kaldırılacak ve -kamu-sektöründeki mevcut tesisler bir iktisadî Devlet Teşekkülü bünyesinde toplanacaktır.

(3) İçki sanayiinde İhracata yönelmiş projeler dışında yeni yabancı sermaye yatırımlarına izin verilmeyecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Bağ mahsullerimizin daha geniş ölçüde değerlendirilmesi, kapasitenin yeterli seviyeye çıkarılması ve ihracat imkânlarının artırılması Birinci Plan döneminde içki sanayiinin geliştirilmesine temel olan ana ilkeler idi.

Kapasitenin yeterli hale çıkarılması için çeşitli üretim kollarında yatırımlar yapılmış ve genellikle içki üretimi tüketimi karşılamıştır. Bira sanayiinde yeni kapasite yaratılmasına ancak Plan döneminin ikinci yansında Tekel ve özel sektör tarafından başlanabilmiş ve bu yüzden birim talebinin yüzde 40 ı karşılanamamıştır.

Şarap ihracatının artırılması için öngörülen teşkilâtı yeniden düzenleyici tedbirler gerçekleştirilemediği için ihracatta bir gelişme mümkün olmamıştır.

Birinci Plan döneminde göze çarpan Önemli bir gelişme ise kolalı içkilerin bu dönemde yurdumuza girmiş ve hızlı bir gelişme göstermiş olmasıdır.

Bugün içki sanayiinin karşılaştığı başlıca sorunlar şunlardır :

(1) Türkiye bağ mahsulleri üretiminde ileri bir yer tutmasına ve bağıcılık birçok yerlerde üreticinin alternatifini olmıyan tek gelir kaynağını teşkil etmesine rağmen içki şeklindeki değerlendirme oranı çok düşüktür. Bu yüzden bağlar sökülmemekte ve kaliteli içki üretimine elverişli üzüm çeşitleri günden güne yok olmaktadır.

(2) Özel sektör ufak ünitelerden meydana gelmiş olup büyük partilerde dış talepleri karşılayacak organizasyona sahip değildir.

(3) Büyük bir içki üreticisi olan Tekel iyi organize edilemediği için ihracat konusunda basan gösterememiştir.

(4) Halkın sağlığı ile ilgili bir madde olan içki konusundaki kalite kontrolları gereği gibi yürütülmemektedir.

(5) Alkollü içkiler ve hammaddelerin fiyatları konusunda tutarlı bir politika uygulanamamıştır. Çeşitli içkiler arasında da fiyat tutarlılığı olmayıp alkol muhtevaları

nazara alındıkta şarap fiyatlarının düşük olduğu görülmektedir. Böylece hammadde ile mamul arasındaki ilişki şarap üretimini köstekleyici yönde bozulmaktadır.

(6) İçki ile ilgili mevzuat eskimiş olup bazı hükümleri içki sanayiinin gelişmesini kösteklemektedir. Özellikle kontrol ile ilgili hususlarda mevzuat yetersizdir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP :*

(1) *Yurt içi talep :*

Tablo 205 de görüldüğü gibi İçki sanayii yurt içi talebi 1968 -1972 devresinde yüzde 42,5 değer artışı gösterecektir. Bu artışın en yüksek olduğu içki grupları alkolsüz içkiler (Kolalı ve meyvalı gazozlar), bira ve şaraplardır. Yurt içi toplam tüketim dağılımının incelenmesinde yüksek alkollü içkiler oranının diğer içkiler lehine azalacağı görülmektedir. Nüfus başına tüketimde en büyük gelişmenin bira ve alkolsüz içkilerde olacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmenin bir diğer sebebi, 'bu içkilerin kapasitesinde meydana gelecek yüksek artışlardır.

Tablo 205 de görülen viski tüketimi artışının bir nedeni halen bü-yük kısmı kaçak olarak tüketilen bu içkinin daha çok ithalât yolu ile karşılanarak Devlet gelirleri kaybının önlenmesi amacı ile ilgilidir. Tablodaki miktarlara kaçak tüketim dahil değildir.

(2) *İhracat :*

İkinci Plan dönemi rakı, votka ve likör ihracatı pazarlama organizasyonunda büyük değişikliğe lüzum göstermeden ihraç edilebilecek miktarlar olup esasen toplam içki ihracatımızın yüzde 5 gibi ufak bir kısmını teşkil edecektir, ihracat tahminleri Tablo 206 da gösterilmiştir.

İhracatımızın geri kalan kısmı şarap olup, 6 yılda yüzde 200 tin üzerinde bir gelişme öngörülmüştür. Şarap ihracatımızın bu seviyeye çıkması için gerekli reorganizasyon tedbirleri 1966 ve 1967 programlarında öngörülmüş olup bu tedbirlerin olumlu etkilerinin İkinci Plan dönemi başlarında görüleceği tahmin edilmektedir.

b. *ÜRETİM VE İTHALAT :*

(1) *Üretim:*

İkinci Plan dönemi içki sanayii üretim tahminleri Tablo 207 de gösterilmiştir. Üretim toplam olarak yüzde 43,5, yılda yüzde 7,5 oranında artış gösterecektir. Üretim artışının en büyük olduğu alt sektörler alkolsüz içkiler, şaraplar ve buradır.

Şarap üretimindeki artış daha ziyade ihracat hedeflerini karşılayacak şekilde planlanmış olup yeni kapasitelerin yaratılmasını gerektirecektir. Bu artışın genellikle özel sektör tarafından sağlanması düşünülmüştür. Kurulması öngörülen "İçki Sanayii İktisadî Devlet Teşekkülü" özel sektörle şarap konusunda işbirliği yapacaktır. Bu teşekkül yolu ile şarap sanayime yapılacak yatırımlar esas itibarıyla özel sektörün gelişmesini kolaylaştırıcı nitelikte olacaktır. Şarap konusunda Plan hedeflerinin gerçekleşmesinden sonra devlet elinde bulunan şarap fabrikalarının özel sektöre devri Planın ana ilkeleri arasında düşünülmüştür.

TABLO : 205 — Yurt içi talep tahminleri

(Milyon Lt.)
(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

Anamallar veya mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks 1972	II. Plan
		(1)	tahmin	yıllık	(4)	1967=100	yıllık
		(1)	(2)	% artış	(4)	(5)	% artış
Yüksek alkollü içkiler :							
Rakı	Miktar	13,8	14,8	1,4	17,6	118,8	3,5
	Değer	260,8	279,8	1,4	332,6	118,9	3,5
Votka	Miktar	1,27	1,4	1,9	1,6	112,6	2,4
	Değer	24,3	26,9	2,0	30,3	112,6	2,4
Cin	Miktar	0,0i	0,06	8,4	0,08	134,9	6,2
	Değer	0,6	0,9	8,4	1,2	134,9	6,2
Kanyak	Miktar	0,37	0,5	6,1	0,6	128,1	5,0
	Değer	7,8	10,6	6,1	13,6	128,1	6,0
Likörler	Miktar	0,508	0,4	6,1	0,5	136,9	6,4
	Değer	6,3	5,0	6,1	6,8	136,9	6,4
Viski	Miktar	0,028	0,075	19,2	0,18	240,0	19,2
	Değer	2,7	6,5	21,7	14,5	223,1	17,4
Toplam	Miktar	16,0	17,2		20,8	119,6	3,7
	Değer	302,5	329,9	1,8	399,3	121,0	3,9
Şaraplar :							
Sofra şarabı (Şişeli)	Miktar		19,9		23,8	119,7	3,7
	Değer		57,8		69,2	119,7	3,7
Sofra şarabı (Dökme)	Miktar		8,5		10,2	119,7	3,7
	Değer		11,1		13,3	119,7	3,7
Kalite şarabı	Miktar		3,0		8,0	266,6	20,00
	Değer		21,0		56,0	266,6	20,00
Suni köpüren şarap	Miktar		0,2		1,0	500,0	25,0
	Değer		1,0		5,0	500,0	25,0
Tablt köpüren şarap	Miktar		0,005		0,04	865,4	125,00
	Değer		0,1		1,4	863,3	125,1
Tatlı ve mistel şarap	Miktar		1,3		1,5	115,5	2,9
	Değer		9,4		10,9	115,5	2,9
Vermut	Miktar		0,8		1,2	153,5	8,9
	Değer		6,3		9,6	153,6	8,9
Toplam	Miktar	22,2	33,9	8,9	46,0	135,75	6,4
	Değer	60,9	106,8	8,9	165,6	154,94	9,2

205 in devamı

Anamallar veya mal grupları		1962	1967 tahmin	I. Plan yıllık	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	% artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bira :							
Bira	Miktar	32,265	35,0	2,0	55,9	159,8	9,8
	Değer	67,1	72,8	2,0	116,3	159,8	9,8
Alkolsüz içkiler :							
Kolalı içkiler	Miktar		15,0		50,0	333,3	25,8
	Değer		25,8		86,0	333,3	25,8
Meyvalı gazozlar	Miktar		10,0	-	20,0	200,0	14,8
	Değer		21,5		43,0	200,0	14,8
Sade gazozlar	Miktar		82,0		102,0	124,4	4,4
	Değer		90,2		112,2	124,4	4,4
Toplam	Miktar	723	107,0	7,9	172,0	160,7	9,8
	Değer	80,1	137,5	11,3	241,2	175,4	11,8
Genel toplam	Değer	619,6	646,0	4,5	922,5	142,5	7,3

TABLO : 206 — İhracat tahminleri

(Milyon Lt.)

(Milyon T.L)

Anamallar veya mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	talimin	yıllık %	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Rakı	Miktar	0,112	0,002	10,5	0,04	200,0	14,8
	Değer	0,06	0,1	10,5	0,2	200,0	14,8
Votka	Miktar		0,07		0,01	242,8	19,2
	Değer		0,02		0,05	242,8	19,2
Likörler	Miktar		0,05		0,1	200,0	14,8
	Değer		0,27		0,5	200,0	14,8
Şaraplar (Dökme)	Miktar	2,17	7,0	26,3	22,0	314,3	25,2
	Değer	1,5	4,6	25,0	15,1	314,3	25,2
Toplam	Değer	3,1	5,0	19,0	16,0	320,0	26,3

TABLO : 207 — Üretim tahminleri

(Milyon Lt.)

(Milyon T L.)

1965 fiyatları ile

		1962	1967 tahmin	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
Anamallar veya mal grupları		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Yüksek alkollü içkiler	Miktar		17,4		20,0	119,7	3,7
	Değer	299,8	324,6		388,3	119,3	3,7
Şaraplar	Miktar		40,9		68,0	166,3	10,6
	Değer	71,4	111,8		181,2	162,0	10,1
Bira	Miktar		35,0		55,9	159,8	9,8
	Değer	67,1	72,8		116,7	159,8	9,8
Alkolsüz içkiler	Miktar		107,0		172,0	160,7	9,8
	Değer	80,1	137,8		241,2	175,4	11,8
Toplam	Değer	514,8	647,0		927,0	143,5	7,5

TABLO : 208 — İthalât tahminleri

(Milyon T. L.)

(1965 fiyatları ile)

		1962	1967 tahmin	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
Anamallar veya mal grupları		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Viski		2,7	6,0	17,3	15,0	208,3	15,8
Diğerleri		—	—	—	5,0	—	—
Toplam		2,7	6,0	17,3	20,0	333,3	27,2

Bira sanayiinde üretim artışı yurt içi talebin karşılanmasına yöneltilmiştir. Halen yurt içi talebin yüzde 60 ı karşılanmaktadır. Plan dönemi üretimi mevcut fabrikalara ilâveten özel sektör tarafından yapılacak fabrikalarla sağlanacaktır.

(2) *İthalât:*

1967 ve 1972 alkollü içki ithalât tahminleri Tablo 208 de görülmektedir.

c. *YATIRIMLAR :*

İkinci Plan döneminde içki sanayii yatırım tahminleri Tablo 209 ve 210 da gösterilmiştir.

Toplam yatırımın yaklaşık olarak yüzde 80 i kapasite yaratıcı mahiyettedir. Kapasite artışının en büyük olduğu alt sektör bira ve şaraplardır. Şarap sanayiinde kapasite yaratılması daha ziyade ihracatla olacaktır. Bira sanayiindeki yatırımlarla İkinci Plan dönemi içinde yurt içi bira talebi karşılanabilecektir. Yüksek alkollü içkilerde yatırımlar daha ziyade dar boğazlan giderici mahiyette olup, bir miktar kapasite artışı da meydana gelecektir.

TABLO : 209 — Yatırım tahminleri

(Milyan T. L.)

1965 fiyattan ile

	Toplam yatırımları (1)
1963 - 1967 dönemi	159,0
1968 - 1972	320,0

TABLO : 210 — Anamal Gruplarına Göre Yatırım Tahminleri

(Milyon T. L)

1965 fiyatları ile

1968 - 1972 Dönemi
yatırımları

	(1)
Yüksek alkollü içkiler	26,0
Şaraplar	160,0
Bira	112,0
Alkolsüz içkiler	22,0
Toplam	320,0

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ* :

İçki sanayiinin 1967 ve 1972 dış ticaret dengeleri Tablo 211 de görülmektedir.

TABLO : 211 — *Dış ticaret dengesi*

	<i>(Milyon T. L.)</i>			
	<i>1965 fiyatları ile</i>			
	1967	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	5	16	320	26,2
İthalât (CIF)	6	20	333	27,2
Fark	— 1	— 4	400	32.4

3. TEDBİRLER :

- a. İçki konusundaki kalite denetlemeleri Tarım Bakanlığı tarafından yapılacaktır.
- b. Kamu ve Özel sektörün işbirliği ile kurulmakta olan «Şarap ihracatçıları birliği» nin araştırma faaliyetleri Devlet tarafından desteklenecektir.
- c. Kamu elindeki şarap fabrikalarının özel sektöre satış imkânları araştırılacaktır.

GIDA SANAYİİ

İkinci Beş Yıllık Planda gıda sanayii Birinci Plandan farklı ve daha geniş kapsamda ele alınmıştır. Birinci Planda bazı alt sektörlerin yalnız büyük sanayi ölçüsündeki faaliyetleri kapsadığı halde, İkinci Planda imalat -tekniki ilkel dahi olsa pazara arz edilen üretim sanayi kapsamı, içinde düşünülmüştür.

1. GELİŞMELER VE İLKELER :

a. İLKELER :

(1) Gıda sanayimde üretimin kalite ve genel sağlık yönünden tespit edilen normlara uygun olarak gelişmesi sağlanacaktır.

(2) Mamul gıda maddelerinin özel kuruluşlar tarafından üretilmesi esastır. Ancak, üretimi çok ağır gelişen sanayi dallarında Devlet öncülük edecektir.

(3) Gıda sanayii üretim ve ihracatının geliştirilmesinde üretici birliklerinden geniş ölçüde yararlanılacak ve bu konuda gerekli tedbirler alınacaktır.

(4) Gıda perakendeciliği ıslah edilecek, çok yerde faaliyette bulunan büyük işletmelerin kurulması teşvik edilecektir.

(5) Gıda sanayiinde ihracata yönelmiş yeni çeşitlerin üretimi teşvik edilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde gıda sanayii ile ilgili kamu ve özel sektör organizasyonunun iyileştirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu dönem içinde Süt Endüstrisi Kurumu kurulmuş ve çalışmaya başlamış, ayrıca çay ve yağ sanayii kurumları kurulması öngörülmüştür. Genellikle Birinci Plan dönemi gıda maddeleri üretimi iç talebi karşılamıştır. Bitkisel yağ ve tarımsal üretimdeki dalgalanmadan ötürü ve arızı olarak pirinç ithali dışında herhangi bir ithalâta lüzum görülmemiştir.

Un sanayii gibi bazı alt sektörlerde atıl kapasite meydana getirilmemesi ve diğer bazı sektörlerde ise üretim kapasitesinin artırılması gözönünde bulundurulmuştur. Sebze ve balık işleyen sanayilerde kapasite artışı arzu edilenin altında kalmıştır. Kamu sektörünün hâkim olduğu şeker, çay ve et gibi önemli alt sektörlerde kapasitenin artırılması için yatırımlar yapılmıştır. Ancak et ve süt alanındaki yatırımlar istenilen hızda gerçekleştirilememiştir.

Birinci Plan döneminde mamul gıda maddeleri üzerinde olumsuz etkileri görülen narhların fiilen kaldırılmış olması sanayiinin gelişmesi yönünden olumlu bir aşama sayılabilir.

Birinci Plan döneminde mamul gıda maddeleri ihracatında büyük hedefler düşünülmemiştir. Bu dönem ihracat yönünden bir hazırlık devresi olarak alınmıştır. Bu dönemde Türkiye ilk defa çay ihraç etmiş ve zeytin yağı, şeker gibi maddelerin ihracatı evvelki yıllara nazaran gelişme göstermiştir. Daha geniş ölçüde yurt içinde kullanılması öngörülen yan ürünlerin ihracatı devam etmiştir.

Birinci Plan dönemi içinde göze çarpan diğer gelişmeler arasında, tesislerin büyümesi, ileri tekniğe geçmesi ve uygun kuruluş yerlerine gitme eğilimi ile kalitede iyileşme sayılabilir. Ancak bu eğilim de yavaş olmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Plan dönemine girerken gıda sanayiinin karşılaştığı başlıca sorunlar şunlardır :

(1) Birinci Planın yıllık programlarında üzerinde durulduğu halde çözümlenememiş önemli bir sorun mamul gıda maddeleri ile ilgili eğitim araştırma ve kontrol işlerinin etkili bir organizasyona kavuşturulamamış olmasıdır. Nitekim bu konudaki mevzuat yetersiz olduğu gibi kamu organlarına düşen görevler dağınık ve etkisizdir. Bu durum kalitesiz üretime bir prim gibi etki yapmakta ve ihracat yönünden ümit verici olan bazı maddelerin üretimini kösteklemektedir.

(2) Mamul gıda maddeleri ile ilgili plan ve program tedbirlerinin uygulanması ve sorunların çözümlenmesi ile sorunlu kamu organizasyonu yeterli ünitelere sahip bulunmamaktadır.

(3) Beslenme dengemiz bakımından önemli olan bazı gıda maddelerinin üretim ve tüketimi düşüktür. Diğer taraftan yan ürünler gereği gibi değerlendirilemediği için sanayi verimli çalışmamakta ve hayvansal üretimin artırılması için lüzumlu bulunan yem maddeleri üretimi düşük kalmaktadır. Yan ürünleri işliyecek tesislerin artırılması gereklidir.

(4) Mamul gıda maddeleri ihracatı düşük olup daha yüksek seviyelere erişmek mümkündür. Ancak dış pazar etütleri gereği gibi yapılamamakta ve ihracat faaliyetleri yetersiz bulunmaktadır.

(5) Gıda sanayiinin gelişmesini kısıtlayan diğer bir neden dağıtımın ve gıda perakendeciliğinin verimsiz oluşudur.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a) *TALEP:*

(1) *Yurt içi talep :*

Mamul gıda maddeleri yurt içi talebi alt sektörler ve maddeler itibariyle Tablo 212 de gösterilmiştir. Tabloda görüleceği üzere talebin yıllık gelişme hızı yüzde 6,1 ve beş yıllık gelişme hızı ise yüzde 34,7 tahmin edilmiştir.

Bazı gıda maddelerindeki tüketim artışı sanayi üretimdeki gelişmeye paralel olarak doğacak ve sanayi dışı üretimin yerini alacaktır. Bu alandaki en büyük gelişme pastörize süt, bazı sebze konserveleri, hububat mamulleri ve sanayi yeminde göze çarpmaktadır.

(2) İhracat :

İkinci Plan dönemi mamul gıda maddeleri ihracat tahminleri Tablo 213 de gösterilmiştir. Tablonun tetkikinde görüldüğü üzere ihracatta en önemli gelişme sebze ve meyva konservelerinde beklenmektedir. Türkiye bu dönemde işlenmiş balık ve peynir ihracatını artıracak, diğer taraftan çay, şeker ve zeytinyağı ihracatına devam edecektir.

*b) ÜRETİM VE İTBALAT :**(1) Üretim:*

Mamul gıda maddeleri üretim tahminleri alt sektörler ve maddeler itibariyle Tablo 214 de gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi üretimin yıllık gelişme hızı yüzde 6 olup beş yıllık gelişme hızının yüzde 34,1 olacağı tahmin edilmiştir. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde en büyük gelişme sanayi yemi, et ve işlenmiş balık, sebze ve meyva konserveleri ile bitkisel yağlarda beklenmektedir.

Hayvansal protein ihtiyacımızın karşılanması için et ve balık tesislerinin miktarı artırılabacaktır. Sütün daha iyi değerlendirilmesi ve şehirlerimizin içme sütü ihtiyaçlarının hijyenik bir şekilde karşılanması için kamu kesimi öncülük yapacaktır.

Bitkisel yağ açığımızın kapatılması için yağ sanayiindeki israfi önlemek ve yağlı tohum üretimini istikrara kavuşturmak gerekmektedir.

İkinci Plan döneminde yem sanayii üzerinde önemle durulacaktır. Yeni kurulacak yem fabrikaları ve et - kemik, balık unlan, yonca ve küspe kurutma tesisleri ile yem üretiminin iki mislinden fazla artırılması öngörülmektedir.

Tablo : 212 – Yurteri Talep Tahminleri

Mal grupları	(1065 fiyatları ile)					
	1962 (1)	1967 (2)	I. Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967=100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
1. Et	1 486,0	1 744,0	3,3	2 513,0	144,1	7,4
2. Balık	14,0	21,9	9,3	31,3	142,9	7,2
3. Süt mamulleri	1 562,0	1 653,0	1,2	2 479,7	150,0	7,5
4. Meyve sebze işleme (Konserve)	200,0	427,6	16,3	684,0	160,0	9,9
5. İç fındık	47,5	59,7	4,7	69,7	116,7	3,1
6. Antepfıstığı (Çıtlak, kavlak)	22,2	25,8	3,1	33,2	128,6	5,2
7. Kuru üzüm	29,0	40,0	6,5	40,0	100,0	—
8. Kuru incir	24,0	34,0	7,1	28,0	82,3	—
9. Hububat mamulleri	6800,0	8 290,1	4,0	10 089,1	122,1	4,0
10. Şeker	938,6	1 509,0	9,9	2 106,5	139,5	6,9
11. Bitkisel yağlar	1 180,0	1 477,3	4,6	2 428,8	164,4	10,3
12. Çay	360,0	579,5	9,9	820,7	141,6	7,1
13. Sanayi yemi	13,8	65,0	29,5	127,2	193,6	14,2
Toplamı	12 677,1	15 926,9	4,6	21 451,2	134,7	6,1

TABLO : 213 — İhracat Tahminleri

Mal grupları	(Milyon T. L.) (1965 fiyatları ile)					
	1962 (1)	1967 (2)	I. Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967 = 100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
1. Konserve balık	—	1,8	—	13,5	750,0	—
2. Süt mamulleri	—	—	—	22,0	—	—
3. Meyve sebze konservesi	—	2,7	—	50,0	1 851,8	77,0
4. İç fındık	413,0	521,8	4,8	613,0	117,4	3,3
5. Antepfıstığı (Çıtlak, kavlak)	50,0	45,0	—	79,9	177,5	12,1
6. Kuru üzüm	209,7	198,8	—	227,2	114,2	2,9
7. Kuru incir	62,0	66,0	1,2	80,0	121,2	4,9
8. Şeker	88,7	74,0	—	88,5	119,5	3,6
9. Bitkisel yağlar	230,0	175,0	—	125,0	71,4	—
0. Çay	—	20,0	—	12,7	63,5	—
1. Diğerleri	100,0	110,6	2,1	33,2	30,0	— 21,4
Toplam	1 153,4	1215,7	1,0	1 345,0	110,6	2,1

Not: İhracata arzedilen üretim fabrika satış fiyatı.

TABLO : 214 — -Üretim Hedefleri

(Milyon T. L J
(1965 üretici fiyatları ile)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık 1% artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Et sanayii	1 486,0	1 744,0	3,3	2 513,0	144,1	7,6
Balık işleme sanayii	14,0	24,0	11,3	45,0	187,5	13,6
Süt mamulleri	1 562,0	1 653,0	1,1	2 502,0	151,8	8,7
Meyva sebze işleme (Konserve)	200,0	430,0	16,4	734,0	170,5	11,2
İç fındık	475,0	581,0	4,2	685,0	117,9	3,5
Antepfıstığı (Kavlak, cıtlak)	72,2	71,0	—	115,0	161,9	10,1
Kuru üzüm	257,0	239,0	—	267,0	111,7	2,2
Kuru incir	94,0	100,0	1,1	110,0	110,0	1,9
Hububat mamulleri	6 800,0	8 290,0	4,0	10 089,0	121,7	4,0
Şeker	1000,0	1 583,0	9,6	2 200,0	138,9	6,7
Bitkisel yağlar	1 317,0	1 677,0	5,0	2 640,0	157,3	9,5
Çay	345,7	584,0	11,0	833,0	142,5	7,4
Sanayi yemi	14,6	65,0	35,0	127,2	195,3	14,5
Toplam	13 637,5	17 041,0	4,5	22 860,2	134,1	6,0

TABLO : 215 — İthalat Tahminleri

(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları «CİF»)

Mal grupları	1962	1967	I Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Çay	42,0	—	—	—	—	—
Bitkisel yağlar	160,0	130,0	—	—	—	—
Diğerleri	17,0	25,2	8,2	60,0	238,0	18,9
Toplam	219,0	155,2	—	60,0	38,6	— 16,7

(2) İthalât :

İkinci Plan dönemi sonunda Türkiye mamul gıda maddeleri bakımından geniş ölçüde kendine yeter durumda olacaktır. Bu arada bitkisel yağ ithalâtımızın Planın ilk iki yılında devamı zorunlu görülmektedir.

İthalât miktar ve değeri Tablo 215 te gösterilmiştir.

c. YATIRIMLAR :

İkinci Plan döneminde gıda sanayiine yapılacak yatırımların 1.85 milyar olması öngörülmüştür. Şeker, et, balık ve yem sanayii gibi temel faaliyet dallarının kamu elinde bulunmasından dolayı yatırımların takriben yüzde 65 inin kamu sektörü tarafından yapılacağı hesaplanmıştır.

İkinci Plan döneminde çay, şeker ve sanayi yemi talebinin karşılanması amacı ile yeni tesislerin kurulması ve mevcutların genişletilmesi programlanmıştır.

Tarımsal ürünlerin pazarlama ve değerlendirme safhalarında görülen israfları önlemek ve mamul üretimini artırmak için et, balık, süt, bitkisel yağlar ve konserve alanlarında yeni tesisler kurulacaktır.

TABLO : 216 — Yatırım Tahminleri

(Milyon T, L.)
(1965 fiyatları)

Toplam yatırımlar

1963 — 1967 Dönemi	994,4
1968 — 1972 Dönemi	1 850,0

e. DIŞ TİCARET DENGESİ:

İkinci Plan dönemi mamul gıda maddeleri ihracat ve ithalât dengesi Tablo 217 de gösterilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi ihracatta az bir artış ve ithalâta ise önemli ölçüde bir azalma olacağı tahmin edilmektedir. Bu azalmanın sebebi bitkisel yağ talebinin İkinci Plan dönemi içinde yurt içi üretim ile karşılanabilir duruma gelmesindedir. Buna karşılık ihracattaki artışın fazla olmaması ihraç maddeleri arasında önemli bir yeri olan zeytinyağı üretiminin kısa devrede artmaması ile ilgilidir.

Diğer mamul gıda maddeleri ihracatında artmalar beklenmektedir. Üretici ve ihracatçı kuruluşları reorganize edildiği takdirde ihracatın Tabloda gösterilen değer üzerine çıkması mümkün olacaktır.

*TABLO : 217 — Dış Ticaret Dengesi
(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile*

	1967	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB) (*)	1 253,3	1385,0	110,5	2,1
İthalât (CİP)	155,2	60,0	38,6	— 16,7
Fark	1 098,1	1 325,0	120,6	3,7

(*) *Kuru ve sert kabuklu meyvalar ihracatı dış ticaret bölümünde işlenmiş tarım ürünleri ihracatı arasında gösterilmiştir.*

3. TEDBİRLER :

a. Hayvansal üretimin, fazlalık ve noksanlık gösterdiği bölgeler arasındaki soğuk zincirin tamamlanması, yan ürünlerin daha geniş ölçüde değerlendirilmesi, kalite et mamullerinin daha geniş ölçüde üretimini sağlamak üzere modern bir et mamulleri sanayiinin kurulması yolunda girişilen faaliyetler geliştirilecektir.

b. Deniz ve iç su ürünlerinin daha geniş ölçüde değerlendirilmesini sağlamak üzere İktisadî Devlet Teşekkülü mahiyetinde bir kamu organizasyonu kurulacaktır. Bu kuruluş özel sektörle ortak tesisler kuracaktır.

c. Yoğun nüfus bölgelerinin süt ve mamulleri ihtiyacının karşılanması, geleneksel peynir ve tereyağ üretim bölgelerinde kaliteli üretimin artırılması, süt üretimi bol olan bölgelerde üretimin daha iyi değerlendirilmesi amacı ile tesisler kurulması teşvik edilecektir.

d. Yağ sanayiinde israfları önlemek ve üretimi bu yoldan da artırmak için ileri teknikte tesislerin kurulması desteklenecektir. Yağlı tohumdaki artışa paralel olarak yeniden zeytin, yer fıstığı ve ayçiçeği bölgelerinde yağ fabrikaları kurulması desteklenecektir.

e. Hayvan yemi ihtiyacının karşılanması için sınai yan ürünlerin daha geniş ölçüde değerlendirilmesi ele alınacak ve buna ek olarak çeşitli yem kurutma tesisleri kurulacak ve teşvik edilecektir.

f. Gıda sanayii ile ilgili eğitim, araştırma ve kontrol halen çeşitli daireler tarafından ve etkisiz bir şekilde yürütülmektedir. Bu hizmetlerin etkili bir hale getirilmesi hizmetin hacmi ve önemine uygun bir kamuorganizasyonu tarafından yürütülmesi ile mümkündür. Bu itibarla mevzuat ve organizasyon konusunda gerekli tedbirler alınacaktır.

g. Gıda sanayiinde hammaddenin uygun nitelikte sağlanması, tesislerin verimli çalışması bakımından temel şartlardan birini teşkil etmektedir. Bu itibarla teşvik araçları yönünden üretici kooperatifleri ve bunların birlikleri tarafından kurulacak tesislere öncelik tanınacaktır. Gerekli hallerde bu tesisler Devlet tarafından kurularak üretici kooperatiflerine devredilecektir.

h. Gelişen yaş çay üretimini iç ve dış pazarların isteklerine uygun, kalitede işleyecek çay işleme kapasiteleri yaratılacaktır.

DOKUMA VE GİYİM SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Bu sektörde ihracat için yüksek bir potansiyel vardır. Bu bakımdan sektörün her dalındaki uygulamalarda ihracat ön plânda tutulacaktır.

(2) Kamu sektörü yatırımlarının mevcut kuruluşların idamesi, yenilenmesi ve tevsii yönünde olması esastır. Ancak özel müteşebbislerin gerçekleştirmediği ve ihracat potansiyeli olan projeler kamu tarafından ele alınabilir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Planda dokuma ve giyim sanayiinin, yurt içi talebinin gerektirdiği şekilde karşılanması, kurulu kapasiteden yararlanılması ve ham olarak ihraç edilen başlıca maddelerin bu sanayi kolunda işlenerek ihracının sağlanması yönünde geliştirilmesi öngörülmüştür.

Sektörün başlıca mallarının hemen tamamı yerli üretimle karşılanabilmektedir. Geçen dönemde birçok malda gerçekleştirilen ihracat hacim bakımından önemli olmamakla beraber bu sektörde büyük bir potansiyel olduğunu göstermiştir. Birinci Planda sektörün üretim hedeflerine-ulaşmıştır. Planın ilk yıllarında üretimde tahmin edilen yüzde 7 artış-hızının altında kalınmakla beraber son üç yıldaki gelişmelerle bu hedefe ulaşmak mümkün olmuş ve kalite konusunda da önemli problemler giderilmiştir. Ancak, bütün bunlara rağmen büyük üretim verimliliğini sağ-lıyacak işletme büyüklüklerini asgarî iktisadî kapasite ölçüsüne çıkaracak birleştirici ve büyütücü yönde tedbirler gerektiği gibi ele alınamamıştır.

Plan dönemi için öngörülen 910 milyon T. L. lık yatırım yüzde 50 fazlası ile gerçekleşmiştir. Yatırımların büyük kısmı kalite düzelmesi ve-yeni hammadde kullanma imkânlarına tesisleri hazırlamak amacıyla yapılmıştır. Modernizasyon yatırımları ile makina teknolojisindeki gelişme yüzünden kapasite artışı da sağlanmıştır. Bu dönemde muş büküm sanayii, balıkağı sanayii gibi, yeni kollarda ithalât ikamesi yaratılmış; atelye İmalâtı aşamasında bulunan trikotaj ve hazır giyim sanayii de fabrikasyona yönelerek ihracat için çok önemli bir potansiyel olduğunu göstermiştir.

Dokuma ve giyim sanayiinin özellikle pamuklu dalı işgücüne dayanan bir sanayi kolu iken sermayeye dayanan bir sanayi kolu haline gelmektedir. Pamuklu dışındaki hemen bütün dallar işgücüne dayanmaktadır, İleri ülkelerde bu sanayi kolu diğer sanayilere göre avantajını kaybetme yolundadır. Bu yüzden tüketimlerdeki ithalât payları da gittikçe

artmaktadır. Mevcut tesislerin yenilenmesi birleşmelerin ve büyümelerin sağlanması ile kalite ve produktivite artışlarının ihracata önemli kat.kısı olacaktır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP:

(1) Yurt içi talep :

Sektörün nihai malı olarak tespit ve kabul edilen, pamuklu dokuma, yünlü dokuma, el dokuma halı, suni ipekli dokumalar ve trikotaj giyim eşyası için hesaplanan iç talep Tablo 218 de gösterilmiştir.

Diğerleri adı altında toplanan bölümde işletmelerin ara mal olarak kendi aralarında kullanılan kısım önemli bir yer tutmaktadır. Bu miktarın işletmelerin kombine ünitelere yöneleceği var sayılarak azalacağı tahmin edilmektedir. Bunun yanında aynı bölümde yer alan hazır giyim daimin gelişme hızının yüzde 12 çevresinde olacağı hesaplanmıştır.

Ayrıca tablonun 1965 fiyatları ile hazırlanmış olmasına rağmen mallardaki kalite düzelmesinin talebe etkisi dikkate alınmıştır. Fiyatlarda görülen artış talebin dana kaliteli mallara yönelmesinden ileri gelenektedir.

(2) İhracat :

Dokuma ve giyim eşyası sanayii pamuklu dışında işgücü yoğunluğuna dayanan bir sanayi dalıdır. Bu bakımdan gelişmiş ülkelerin tüke-timlerindeki ithalât payı gittikçe artmaktadır. Diğer taraftan bu sanayi kolu ihracat için gelişmesini tamamlamış, alınmış ve alınmakta olan tedbirlerle ihracat konusunda önemli bir potansiyel göstermektedir.

Tablo 219 da ihracat tahminleri anamal gruplarına göre verilmiştir. Dünya piyasasındaki olumlu gelişmeler ve ihracatı artırıcı yönde alınan tedbirlerin etken uygulanması halinde bu seviyelerin üstüne çıkılması mümkündür.

c. ÜRETİM VE İTHALÂT :

(1) Üretim, tahminleri :

Mevcut kapasite, yatırım eğilimi, iç ve dış talep dikkate alınarak, öngörülen yatırımlarla üretimde ulaşılabilecek seviye anamallar ve sektörün tümü itibariyle Tablo 220 de verilmiştir,

İkinci Plan döneminde üretimde yüzde 8,9 oranında bir artış beklenmektedir. Üretim artışı anagruplara göre pamukluda yüzde 10,0, yünlüde yüzde 4,9 ve halıda yüzde 10,1 dir En fazla üretim artışı trikotaj sanayiinde beklenmekte ve yıllık yüzde 21,2 yi bulmaktadır. Diğerleri adı altında bulunmakla beraber konfeksiyon sanayiindeki üretim artışı yüzde 16 çevresindedir. Buna rağmen diğer dokuma ve giyim mallarının üretimindeki artış, sanayiin kendi içinde kullandığı ara mal hareketlerinin işletmelerin büyümesi ve kombina olmaya yönelmesi yüzünden gittikçe azalması ile yüzde 5,9 dur.

Sektörün üretim faaliyetlerini ve teknolojisini kimya sanayiinde açılacak yeni tesisler önemle etkileyeceklerdir.

Halen ithal edilmekte olan başlıca kimyasal hammaddelerin İkinci Plan döneminde yurt içi üretimle bol miktarlarda ikame edileceği gözönünde tutulmuştur.

TABLO : 218 — Yurt İçi Talep Tahminleri

(Milyon T. L.)

1965 üretici fiyatları

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Pamuklu dokuma	Mil./Met.	527	712	6,2	1 030	145	7,7
	Değer	2 123	2 996	7,2	4 761	159	9,8
Yünlü dokuma	Bin metre	21 138	23 584	2,3	28 542	121	3,9
	Değer	1 067	1 190,5	2,3	1 512,3	127	4,9
El dokuma halı	Bin M ²	1 455	2 085	7,5	3 099	149	8,3
	Değer	226	325	7,6	511	157	9,0
Suni ipekli dokumalar	Bin metre	23 000	27 600	8,8	35 300	128	5,1
	Değer	143	171	8,8	230	135	6,2
Trikotaj	Ton	1 700	2 500	7,9	6 000	240	19,2
	Değer	340	500	7,9	1 200	240	19,2
Diğerleri	Değer	1 901	2 697,5	7,4	3 55	117	3,2
Toplam	Değer	5 800	7880	6,4	11 670	148	8,2

TABLO : .219 — İhracat Tahminleri

(Milyon T. L.)

1965 üretici fiyatları

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Pamuklu dokuma	Mil./Met.	6	20	—	65	325	27,0
	Değer	9	30	—	120	400	32,0
Yünlü dokuma	Bin metre	—	10	—	35	350	28,5
	Değer	—	0,5	—	1,7	340	27,5
El dokuma halı	Bin M ²	45	91	—	250	275	22,6
	Değer	7	14	—	39	278	22,8
Suni ipekli dokumalar	Bin metre	—	—	—	—	—	—
	Değer	—	—	—	—	—	—
Trikotaj	Ton	—	50	—	700	1400	—
	Değer	—	10	—	140	1400	—
Diğerleri	Değer	4	31,5	—	169,3	537	40,0
Toplam	Değer	20	86	—	470	547	41,0

TABLO :220 — Üretim Hedefleri

(Milyon T. L.)
1965 üretici fiyatları

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Pamuklu dokuma	Mil./Met.	533	732	6,5	1 095	150	8,5
	Değer	2 132	3 026	7,3	4 881	161	10,0
YUnlü dokuma	Bin metre	21 138	23 594	2,3	28 577	121	3,9
	Değer	1 067	1 191	2,3	1 514	127	4,9
El dokuma halı	Bin M ² .	1 500	2 176	7,7	3 349	154	9,0
	Değer	233	333	7,7	550	162	10,1
Suni ipekli dokumalar	Bin metre	23 000	27 600	3,8	35 300	128	5,0
	Değer	143	171	3,8	230	135	6,2
Trikotaj	Ton	1 700	2 550	8,5	6 700	263	21,2
	Değer	340	510	8,5	1 340	263	21,2
Diğerleri	Değer	1 880	2 663	7,3	3 545	133	5,9
Toplam	Değer	5 795	7 900	6,4	12 060	153	8,9

(2) İthalât tahminleri:

Toplam talep ve üretim tahminlerinden hareketle dokuma ve giyim sanayiinin ikinci Beş Yıllık Plan dönemindeki mamul ithalâtı Tablo 198 de gösterilmiştir. Başlıca mallar talebi tamamen yurt içinden karşılanır duruma geldiğinden ithalât ihtiyacı çok azdır, ithal mallar arasında kord bezleri ve kanaviçe önemli bir yer tutmaktadır, ithalât tahminleri Tablo 222 de gösterilmiştir.

c. YATIRIMLAR :

Üretim hedeflerine ulaşabilmek için bu sektöre ikinci Plan döneminde 2,4 milyar yatırım yapılması gerektiği hesaplanmıştır. Yatırım tahminlerinde mevcut kapasite dikkate alınmış ve üretim tahminlerine ulaşabilmek için her yıl bu kapasiteye eklenecek miktarlar tespit edilmiştir. Bunun yanında eskiyen kuruluşların yenilenmesi ve yeni teknolojilere uymak için gerekli yatırım miktarı da düşünülmüştür.

TABLO : 221 — Yatırım Tahminleri

		(Milyon T. L.)
		1965 fiyatları
		<u>Toplam yatırımlar</u>
1963 — 1967 Dönemi		1 563,3
1968 — 1972 Dönemi		2 400,0

d. .DIŞ TiCARET DENGESİ :

Sektörün dış ticaret etkisi Tablo 222 de verilmiştir, ihracatın yılda ortalama yüzde 37 artarak 1972 de 315 milyon T. L. ya ulaşması beklenmektedir.

' TABLO : 222 — Dış Ticaret Dengesi

		(Milyon T. L.)		
		1965 fiyatları		
	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İthalât (Cif)	66	80	121	3,9
İhracat (Fob)	68	350	515	38,8
Fark	+ 2	+ 270	—	—

3. TEDBİRLER :

a. İşletmelerin birleşip büyümelerini sağlamak bu sektörde kritik bir konudur. Bu amaç için kullanılan mevcut özendirici tedbirlerin yanında diğer vergi ve kredi kolaylıkları sağlanacaktır.

b. Geleneksel Türk halıcılığının, sanat değerinin ve bölgesel özelliklerinin korunması sağlanacaktır. Özellikle bir ihracat kuruluşu için çalışmalar yapılacaktır.

c. Ayakkabı ve konfeksiyon alt dallarının gelişmesi ve ihracata yönelmesi teşvik edilecektir.

ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

Bu sanayi ağaç hammaddesini fizik yolla işliyerek değerlendirilen bir sanayi kolu olarak ele alınmış ve el sanatları halindeki teşebbüsler kapsamamıştır.

a. İLKELER :

(1) Önemli tabii kaynaklarımızdan birisi olan orman ürünlerini değerlendirecek ve dünya kalite ve standartlarında üretim yapabilecek tesisler kurulacaktır.

(2) İhracata yönelmek ve özellikle ihracatı desteklemek amaç olacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde bu sektör üretiminin yılda ortalama olarak yüzde 6,5 oranında arttığı tahmin olunmuştur, özellikle parke, yonga levha, lif levha ve karoseri imalatındaki artış ortalamanın 2-4 katı hızda olmuştur. Bunlardan parke dışındakilerin gelişmesi atıl kapasitenin kullanılması, parkeninki ise yeni kapasite eklemek yolu ile elde edilmiştir. Üretimdeki bu gelişme aynı zamanda iç talepteki gelişmeyi de göstermektedir.

Kamu sektörü yatırımlarının gerçekleşmesi Birinci Plan döneminde yüzde 30 u geçmemiştir. Gerçekleştirilen yatırımlar daha çok mevcut kuruluşlarda idame, tamamlama ve modernizasyon sağlayacak biçimde olmuş, yalnız Düzce kereste fabrikasına bir ambalaj ünitesi eklenmiştir.

Özel sektör tarafından ise iki mantar sanayii tesisi, iki tahit tesisi ve mozayik parke tesisi kurulmuştur.

Bu dönemde kaydedilen bir başka gelişme ise kayın kereste ihracını sağlamak üzere bu kerestelerin dünya standartlarına uydurulmasına başlanmış olmasıdır.

Ormanlarımızın düzenli işletmesi geliştikçe, bu hammadde kaynağına dayanan sanayi kollarının hızla gelişmesi mümkündür. Ancak aşağıda özetlenen sorunlar gelişmeyi yavaşlatacak niteliktedir.

(1) Hammadde Devlet elinde olup, özellikle özel sektöre ait sınıai kuruluşlara hammaddenin sürekli olarak verilmesini mümkün kılan bir uygulama düzeninin kurulmasına ihtiyaç vardır.

(2) Hammadde standartları ve fiyatlarının dünya standart ve fiyatlarına uydurulması gerekmektedir.

(3) Bu sanayi koluna ait teknolojik gelişmeleri izleyen, araştıran kuruluş yoktur.

(4) Bu sanayiinin personel ihtiyacını karşılayacak çeşitli kademelerde ihtisas veren kuruluşlar yoktur.

(5) Sentetik hammaddelerin rekabeti artmaktadır.

(6) Bu sanayi ürünlerinin ihracatı üzerinde durulmamıştır.

*a. TALEP :**(1) Yurt içi talep :*

Daha önce de belirtildiği gibi parke ve suni tahta talebi son yıllarda önemli gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin devam edeceği tahmin olunmaktadır. Ayrıca meyve, sebze v.b. pazarlamasına paralel olarak ambalaj talebinin de hızlı gelişeceği beklenmektedir.

Talep tahminleri yapılırken yarı mamul durumunda olan kereste, suni tahta, kontrplâk v.b. ile mamul olan ve özellikle dayanıklı tüketim malı karakterinde bulunan möble v.b. nin özellikleri gözönünde tutulmuştur. Talep tahminleri Tablo 223 de gösterilmektedir.

(2) İhracat :

Şimdiki durumda önemli olmıyan bu sanayi kolu ürünlerinin ihracatının büyük oranda artırılması mümkündür. Bunun sağlanması maliyet, imalât teknolojisi, kalite, standardizasyon, dış pazarlar konusunda v. b. alınacak bir dizi tedbire bağlıdır. Tablo 224 de gerçekleştirilmesi mümkün görülen ihracat miktarları görülmektedir. Ancak özellikle kereste-İhracatında tedbirlerdeki gelişme ölçüsünde tahminlerin asılması mümkündür.

*b. ÜRETİM VE İTHALAT :**(1) Üretim:*

Üretim tahminleri iç talepteki gelişmeler, ihracat yapma imkânı ve ormancılığın ürettiği hammadde durumu gözönünde tutularak yapılmıştır. Yıllık ortalama üretim artış hızının yüzde 7,4 olacağı tahmin olunmaktadır. Toplam üretimin yüzde 50 sini tutan kereste üretimi ile yüzde 17 sini tutan möble üretiminin artışı ortalama artış hızını büyük oranda etkilemektedir. Üretim tahminleri Tablo 225 de görülmektedir.

(2) İthalât :

Bu sanayi kolu ürünlerinden ağaç aletler, ekzotik kaplamalıklar v.b. gibi maddelerin yıllık ithalâtlarının 10 milyon TL. değeri civarında olacağı tahmin olunmaktadır.

c. YATIRIMLAR:

Birinci Plan döneminde kurulması öngörülen önemli kuruluşların çoğu İkinci Plan dönemine kalmıştır. Bunların tutan 85 milyon TL. kadardır. Kamu sektörü için bunun dışında mevcut kereste fabrikalarının yenilenmesi ve modernizasyonu üzerinde durulacaktır.

Özel sektör yatırımlarının kereste, suni tahta ve doğrama sanayileri başta olmak üzere bu sanayi kolunun bütün alanlarına dağılacağı tahmin olunmaktadır. Bu yatırımlarla yaklaşık olarak 1,4 milyon m³ kereste, 13 milyon adet ambalaj, 55 bin ton suni tahta, 15 bin m³ kontrplâk imal kapasitesi yaratabilecektir. Ayrıca diğer imalât alanlarında da üretim hedeflerini sağlayacak kapasitelerin kurulacağı tahmin olunmaktadır.

TABLO : 223 — Yurt İçi Talep Tahminleri

(Milyon T. L.)

1965 üretici fiyatları

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
Kereste	1000 M ³	1 426,4	1 890,0	5,8	2 800,0	148,1	8,2
	Değer	747,4	990,4		1 467,2		
Ambalaj	1000 adet	28,0	39,9	7,3	56,0	140,3	7,0
	Değer	93,5	133,3		187,0		
Kontraplâk	1000 M ²	19,0	33,8	12,2	48,5	143,2	7,5
	Değer	21,6	38,4		55,0		
Lif levha	1000 ton	12,8	25,4	14,1	49,8	196,0	14,4
	Değer	12,8	25,4		49,8		
Yonga levha	1000 ton	2,0	5,1	20,1	28,8	564,7	40,1
	Değer	2,0	5,1		28,8		
Doğrama	1000 M ²	1 654,9	2 250,0	6,4	3 300,0	146,6	8,9
	Değer	96,7	131,6		193,0		
Parke	1000 M ²	250,5	779,4	25,3	1 132,7	145,8	7,8
	Değer	5,8	17,9		26,1		
Kaplama	1000 M ²	1 701,3	1 832,9	1,9	2 285,8	123,3	4,3
	Değer	5,5	6,0		7,4		
Mobilya	1000 adet	437,0	550,0	4,7	743,0	135,0	6,2
	Değer	114,1	143,6		193,9		
Mobilya	1000 takım	81,0	110,0	6,3	150,9	136,4	6,4
	Değer	258,6	351,2		478,9		
Karoseri	1000 M ²	1,8	3,5	14,5	4,0	113,2	2,5
	Değer	2,7	5,3		6,0		
Diğerleri	Değer	39,0	62,0	9,1	105,0	169,3	11,1
Toplam	Değer	1 399,7	1 910,2	6,4	2 828,1	148,1	8,2

TABLO : 224 — İhracat tahminleri

(Milyon T. L)
(1965 üretici fiyatları ile)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967-100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kayın kereste	1000 M ³	0,2	10,0	38,1	50,0	500,0	38,0
	Değer	0,8	4,0		20,2		
Sedir kereste	1000 M ³	0,6	7,0	62,3	10,0	145,2	7,7
	Değer	0,3	3,1		4,5		
Kaplama	Ton	48,7	95,0	14,3	121,0	127,1	5,1
	Değer	0,4	0,8		1,0		
Parke	Ton	145,0	350,0	29,3	3 150,0	1 050,0	62,8
	Değer	0,1	0,2	—	2,1	—	—
Lif levha	Ton	—	—	—	8,4	—	—
	Değer	—	—	—	8,4	—	—
Yonga levha	Ton	—	—	—	10,0	—	—
	Değer	—	—	—	10,0	—	—
Diğerleri	Değer	1,4	1,8	6,5	3,8	190,0	13,7
Toplam	Değer	3,0	9,9	27,2	50,0	490,1	35,2

TABLO : 225 — Üretim tahminleri(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967-100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kereste	1000 M ³	1 426,6	1 900,0	5,9	2 850,0	147,4	8,5
	Değer	747,5	995,6		1 493,4		
Ambalaj	1000 adet	28,0	39,9	7,4	56,0	140,3	7,0
	Değer	93,5	133,3		187,0		
Kontrplâk	1000 M ²	19,0	33,8	12,2	48,5	143,2	7,5
	Değer	21,6	38,4		55,0		
Lif levha	1000 ton	12,8	25,4	16,3	58,2	229,1	18,2
	Değer	12,8	25,4		58,2		
Yonga levha	1000 ton	2,0	5,1	20,8	38,8	760,7	50,0
	Değer	2,0	5,1		38,8		
Doğrama	1000 M ²	1 654,9	2 250,0	6,4	3 300,0	146,6	8,9
	Değer	96,7	131,6		193,0		
Parke	1000 M ²	259,0	800,0	25,6	1 318,0	164,7	10,5
	Değer	5,0	18,4		30,3		
Kaplama	1000 M ²	1 750,0	1 927,9	2,0	2 328,0	120,6	3,8
	Değer	5,7	6,3		7,6		
Mobilya	1000 adet	437,2	550,0	4,7	743,0	135,0	6,2
	Değer	114,1	143,6		193,9		
Mobilya	1000 takım	81,0	110,0	6,3	150,0	136,4	6,4
	Değer	258,6	351,2		478,9		
Karoseri	1000 Ma	1,8	3,5	14,5	4,0	113,2	2,5
	Değer	2,7	5,3		6,0		
Diğerleri	Değer	40,0	65,8	9,8	108,9	169,4	11,0
Toplam	Değer	1 401,1	1 920,0	6,5	2 851,0	148,6	8,2

TABLO : 226 — Yatırım Tahminleri

	(Milyon T.L) (1965 fiyatları)
1963 - 1967 dönemi	269
1968 - 1972 dönemi	440

d. DIŞ TİCARET DENGESİ :

Dış ticaret dengesi Tablo 227 de gösterilmiştir.

TABLO : 227 — Dış Ticaret Dengesi

	1967	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	10,0	50,0	500,0	38,0
İthalât	5,0	10,0	200,0	14,8
Fark	5,0	40,0	800,0	51,6

3. TEDBİRLER :

a. Fırınlanmış kereste ve diğer mamullerin ihracatını artırmak amaç olacaktır. Kalitenin düzeltilmesi, uluslararası standartların uygulanmasını sağlayacak teknik ve idarî tedbirler alınacaktır,

b. Orman döner sermayesi içindeki sanayi kuruluşlarının ayrı bir iktisadî kuruluş bünyesi içinde düzenlenmesi üzerinde durulacaktır.

c. Hammadde fiyatlarının bu sanayi gelişmesine etkisi gözönünde tutularak, tomruk ve odunun özel ucuz tarife ile satışından doğan farkın hammadde fiyatlarına intikal derecesi, mamullerin dış pazarlarda rekabet edebilmesine göre ayarlanacaktır.

d. Özel sanayi kuruluşlarının hammadde ihtiyacının karşılanması düzenlenecek ve bunun sanayi dalında tıkanıklık yaratmaması sağlanacaktır.

KÂĞIT SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Kâğıt sanayii mamullerinin artan talebinin yurt içinden karşılanması esas olacak ve uzun vadede mamul ve yarı mamul ihracatına yönelmek amaç olacaktır.

(2) Hammadde maliyetlerini düşürmek amacıyla kurulan ve kurulacak olan kâğıt sanayii bölgelerinde orman işletmeleri ile işbirliği yapılacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde, büyük bir ithalât ihtiyacı gösteren kâğıt talebinin ekonomik olmak şartı üe yurt içinden sağlanması öngörülmüştür. Bu ilkeye bağlı olarak bu dönemde özellikle ormanlarımızın niteliğine uygun ve tarım artıklarını değerlendirecek yatırım projeleri hazırlanmıştır. Kâğıt sanayii projeleri gerçekleştirildiğinde, 244 bin ton çeşitli selüloz ile 205 bin ton kâğıt ve karton üretimini sağlayacak üç entegre tesis kurulmuş olacaktır. Projelenecek bu yatırımların dört yıllık uygulamasında 2-3 yıllık gecikme olduğundan, tesislerin 1970-1971 yılında faaliyete geçmesi beklenmektedir. Kâğıt sanayii yatırımlarının gecikmesi, yazı - tabı kâğıdı, gazete kâğıdı ve kraft kâğıdı talebinin ithalât yoluyla karşılanmasını zorunlu kılmaktadır.

Birinci Plan döneminde elde edilen sonuçlara göre, yurt içi talebin ortalama yüzde 74 ü iç üretimle karşılanmıştır. Ancak, imalât sanayiindeki hızlı gelişmeler ile kültürel ve eğitim faaliyetleri yanında kapasitenin 1970 yılına kadar değişmemesi yüzünden talep içindeki üretimin payı düşecektir.

Kâğıt türleri içinde gazete kâğıdı ve kraft kâğıdı tüketimi tahminlerin üzerinde bir artış göstermiştir. Gazete kâğıdının artışını yurt ölçüsünde günlük gazetelerin dağıtımını etkilemektedir. Kraft kâğıdı talebini, ise çimento ve gübre üretimindeki önemli gelişmeler doğurmuştur. Çaycuma'da kurulacak kraft kâğıdı tesisinin üretim kapasitesi, talepteki gelişme dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Adam başına kâğıt tüketiminin, Birinci Beş Yıllık Plan tahminî ile gerçekleşme durumu karşılaştırıldığında yüzde 7 yüksek olduğu görülmektedir. Plan tahminî 1962, 1963, 1964 ve 1965 yılları için ortalama fert başına 4,63 Kg. iken, 4,98 Kg. lık tüketim seviyesine ulaşılmıştır.

Bütün bu gelişmelere rağmen yurdumuzda kâğıt tüketimi, yurt içi üretim maliyetinin ithal fiyatlarına göre yüzde 25 pahalı olması nedeniyle baskı altındadır. Kâğıt maliyetinin yüksekliğini, ham maddenin pahalı oluşu, üretim kapasitesinin ekonomik kullanılmayışı ile işçi fazlalığı doğurmaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. YURT İÇİ TALEP :

Kâğıt türlerine olan yurt içi talep tahminleri, Birinci Plan dönemi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 228 de gösterilmiştir.

b. ÜRETİM VB İTHALAT TAHMİNLERİ :

(1) Üretim :

İkinci Plan dönemi üretim tahminleri yeni ek kapasitelerin üretime bağlıacağı yıllara göre düzenlenmiştir. Kâğıt sanayii üretim tahminleri kâğıt türlerine göre Tablo 229 da gösterilmiştir.

Kâğıt sanayii için temel hammadde olan, odun. lifinin önemli kısmı ormanlarımızdan sağlanmaktadır. Birinci Plan döneminde başlayan kâğıt sanayii yatırımlarının 1970 yılından sonra gerektirdiği hammadde talebi yurt içinden sağlanacaktır.

(2) İthalât tahminleri :

Kâğıt talebini karşılamak üzere 1970 yılına kadar, gazete kâğıdı, kraft kâğıdı ve yazı - tabı kâğıdı ithalâtı artarak devam edecektir. Kâğıt türleri ithalât tahminleri Birinci Plan dönemi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 230 da gösterilmiştir.

c. YATIRIMLAR :

Kâğıt sanayiinde Birinci Plan döneminde ihracat öngörülmediğinden yatırımlar yurt içi talebe yönelmiştir. Birinci Plan döneminde başlayan yatırımlar, 1971 yılına kadar devam edecektir. Ancak, büyük artış gösteren yurt içi talebin üretimle karşılanabilmesi için yeni yatırım projelerinin hazırlanması gerekli görülmektedir. Ayrıca, yeni yatırım projelerinin uzun vadede yan mamul ihracatını sağlayacak şekilde planlanması üzerinde durulacaktır, ikinci Plan döneminde özel sektörün yazı - tabı, sargılık kâğıdı ve karton gruplarında yatırım yapması beklenmektedir.

TABLO : 228 — Kâğıt Türleri Yurt İçi Talep Tahminleri

(Bin ton)
(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları ile)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan Yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yazı - tabı kâğıdı	Miktar	24	42	11,8	80	200	14,8
	Değer	78	136	11,7	278	204	15,4
2. Gazete kâğıdı	Miktar	31	46	8,2	76	165	10,5
	Değer	48	63	5,6	130	206	15,6
3. Sargılık kâğıt	Miktar	55	88	9,9	177	201	15,0
	Değer	149	211	7,1	413	196	14,4
4. Karton ve mukavva	Miktar	23	36	9,3	65	180	12,4
	Değer	68	100	8,0	209	209	15,9
Tonlam	Miktar	133	210	9,5	398	189	13,6
	Değer	343	510	8,2	1030	202	15,0

TABLO : 229 — Kâğıt Türleri Üretim Hedefleri

(Bin ton)
(Milyon T.L.)
(1965 üretici fiyatları ile)

Mal grupları		1962	1967	I Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yazı - tabı kâğıdı	Miktar	16	30	13,3	63	210	16,0
	Değer	62	117	13,4	245	209	15,8
2. Gazete kâğıdı	Miktar	20	15	-4,4	67	446	35,0
	Değer	36	27	-4,4	120	444	34,5
3. Sargılık kâğıt	Miktar	46	48	0,8	116	241	19,2
	Değer	133	139	0,8	338	243	19,4
4. Karton - mukavva	Miktar	22	29	5,7	62	213	16,4
	Değer	66	87	5,7	186	213	16,4
Toplam	Miktar	10,4	122	3,2	308	252	20,3
	Değer	297	370	4,4	889	240	19,1

TABLO : 230 — Kağıt Türleri İthalât Tahminleri

(Bin ton)
(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları (Cif))

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yazı - tabı kâğıdı	Miktar	8	10	4,6	17	170	11,2
	Değer	16	19	3,4	33	173	11,6
2. Gazete kâğıdı	Miktar	11	31	23,0	9	29	— 16,0
	Değer	12	36	24,6	10	27	— 17,0
3. Sargılık kâfit	Miktar	9	40	34,5	51	127	4,9
	Değer	16	72	35,5	75	104	0,8
4. Karton - mukavva	Miktar	1	7	49,5	13	185	13,0
	Değer	2	13	42,0	23	177	12,1
Toplam	Miktar	29	88	24,8	90	102	0,4
	Değer	46	140	25,0	141	100	—

TABLO : 231 — Yatırım Tahminleri

(1965 fiyatları)

(Milyon T.L.)

	Toplam yatırımları
1963 - 1967 dönemi	317,2
1968 - 1972 dönemi	1 850,0

TABLO : 232 — Dış Ticaret Dengesi

(1965 fiyatları)

(Milyon T.L.)

	1967 (1)	1972 (2)
İthalât (CİF)	140	140
İhracat	—	—
Fark	— 140	— 140

3. TEDBİRLER :

a. Kâğıt sanayiinde yapraklı ağaçların tarım ve orman artıklarının değerlendirilmesi üzerinde durulacaktır.

b. Kâğıt sanayii bölgelerinde tesislerin teknolojisine uygun kâğıtlık odun yetiştirmek için uzun vadeli bir program hazırlanacaktır.

c. Kağıt fabrikası bölgelerinde sanayie ayrılacak orman sahaları tespit edilecek ve bir pilot proje olarak bu ormanların işletilmesinin SEKA koruma ve bakım faaliyetlerinin Orman Genel Müdürlüğü tarafından yapılması imkânları araştırılacaktır.

d. Özel sektörün kuracağı kâğıt tesisleri için selüloz ihtiyacının, kurulu ve kurulacak fabrikalardan karşılanması imkânları araştırılacaktır.

e. Özel şahıslara ait arazilerde kâğıtlık odun yetiştirilmesi teşvik edilecektir.

BASIM SANAYİ

I. İLKELER :

a. İLKE :

Kamu kuruluşlarının yeni basımevi kurmamaları esastır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Basım sanayii kamu ve özel sektör kuruluşları istanbul, Ankara ve izmir şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Büyük şehirlerin dışındaki taşra basımevleri el dizgisi ile çalışmakta ve çok eski baskı makinaları kullanmaktadırlar.

Birinci Plan döneminde kamu sektöründeki gelişme, geniş ve dağınık makina parkının verimli çalışmayı sağlayacak biçimde birleştirilmesi yönünde olmuştur. Özel sektörde ise önemli ölçüde büyümeye yönelmiş, gazete, ambalaj işleri, reklam, kitap ve dergi basımı konularında ihtisaslaşmaya gidilmiştir.

Sanayide eğitim konusunda ise 1967 yılında başlanan uygulamalarla okul işyeri ilkesine dayanan okulların kurulması programlanmıştır,

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP:

(1) Yurt içi talep :

Basım sanayü talebinde ikinci Plan döneminde beklenen gelişmeler ana gruplara göre aşağıda özetlenmiştir.

Rotatifle basılabilen gazete ve dergilerin dışında kalan kitap ve broşürlerin baskı sayıları ikinci Beş Yıllık Plan döneminde devamlı artış gösterecektir. Kurulu tesislerin, artan talebi yeni kapasiteler eklemek yoluyla karşılaması zorunludur.

Ambalaj baskıları, İmalât sanayiinin taleplerine göre değişmektedir. Kurulu tesisler imalât sanayii taleplerinin önemli kısmını karşılamakla beraber, deterjan, gıda ve kozmetik sanayii için basılı ambalaj malzemesi ithal edilmektedir. Ancak, İkinci Plan döneminde bu tip basılı ambalaj malzemesinin yurt içinden sağlanması öngörülmektedir.

Sağlık, turizm, ticaret ve sanayü mamullerini tanıtmaya amaciyle-reklâm işleri devamlı artış göstermektedir. Bu alanda baskı kapasitelerinin artması ve kalitenin yükselmesi talebe uygun bir gelişme gösterecektir.

Kamu hizmetlerinin gerektirdiği formüllerin tipleştirme çalışmaları sonuçlanmamıştır. Bu çalışmalar sonuçlandığında, emek ve malzeme tasarrufu sağlanması ile yatırım yapmadan kapasite yaratılması gerçekleşecektir. Bu bakımdan İkinci Plan döneminde artan talebin kurulu tesislerde basılması gerekli görülmektedir. Ancak,

elektronik muhasebe makinaları için özel formüller yapımı alanındaki artan talep, yeni yatırımlarla karşılanacaktır.

Yurt içi üretim imkânlarına rağmen, okul defteri dışındaki eğitim malzemeleri gümrük kolaylıkları yüzünden geniş ölçüde dışarda bastırılmaktadır. Bu tip baskı işlerinin gerektirdiği yatırımların öncelikle yapılması öngörülmektedir. Ayrıca, yetersiz tesislerde yapıldığı için maliyeti yüksek olan okul defterinin, yeni yatırımlarla geliştirilmesi gerekli görülmektedir.

Bütün bu gelişmeler dikkate alınarak yapılan basım sanayii yurt içi talep tahminleri Tablo 233 de gösterilmektedir.

(2) *İhracat :*

Basım sanayii mamullerinin ihracatı, geçmiş yıllarda sınırlı bir gelişme göstermiştir. Ancak, son yıllarda Almanya'daki işçilerin yarattığı talep ihracatı geniş ölçüde etkilemektedir, ikinci Plan döneminde bu talep artışının devam edeceği tahmin edilmektedir. Basım sanayii ihracat tahminleri Tablo 234 de gösterilmiştir.

b. *ÜRETİM VE İTHALAT :*

(1) *Üretim :*

Basım sanayii mamullerinin Üretimi, imalât sanayiinin gelişmesine, okur - yazar oranının artmasına ve gazetenin yurt ölçüsünde dağıtımına bağlı olarak önemli artış göstermektedir. Basım endüstrisindeki gelişmeyi, kâğıt tüketiminin yüzde 10 oranında artışı da doğrulamaktadır. Ayrıca, İkinci Plan döneminde sanayi ve eğitimde öngörülen gelişme ile dışarda basılan işlerin yeni yatırımlarla ikame edilmesi üretimi geniş ölçüde etkileyecektir. Basım sanayii üretim tahminleri ana gruplara göre Tablo 235 de gösterilmiştir.

(2) *İthalât :*

Basım sanayii ithalât tahminleri ana gruplara göre Tablo 236 da gösterilmiştir.- Gazete, kitap ve dergi ithalâtında artışlar, reklâm ve basılı eğitim malzemeleri ithalâtında da azalma beklenmektedir.

c. *YATIRIMLAR:*

Basım sanayii İkinci Plan yatırımları özellikle çeşitli ambalaj baskıları, elektronik hesap makinaları için kartlar ve basılı eğitim malzemesi ile okul defteri imalâtını sağlayacak tesislerin kurulmasına yönelecektir, Ayrıca, kurulu tesislerin artan talebi karşılamak üzere ek yatırımlar yapması beklenmektedir. Basım sanayii yatırımları Tablo 237 de gösterilmiştir.

TABLO : 233 — Yurt içi Talep Tahminleri

(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Gazete, kitap, deri ve broşürler	51,7	144,0	22,9	260,0	179	12,3
2. Ambalaj baskıları	61,0	121,0	14,6	224,0	185	13,0
3. Reklâm baskıları	14,6	45,8	25,7	76,0	166	10,6
4. Formüler baskıları	30,0	54,4	12,4	99,0	182	12,7
5. Basılı eğitim malzemesi	25,6	65,3	20,5	115,0	177	12,1
6. Diğerleri	25,0	37,0	8,2	68,0	183	12,8
Toplam	207,9	467,5	17,6	842,0	180	12,4

TABLO : 234 — İhracat Tahminleri

(Bin T.L.)
(1965 fiyatları ile)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Gazete, kitap, dergi ve broşürler	354	2 000	41,4	4125	206	15,6
2. Reklâm baskıları	6	175	96,0	1375	785	51,0
3. Basılı eğitim malzemesi	100	325	26,6	1375	423	33,3
Toplam	460	2 500	40,2	6875	275	22,6

TABLO : 235 — Üretim Hedefleri

(Milyon T.L.)
(1965 üretici fiyatları)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Gazete, kitap, dergi ve broşürler	51	135	21,5	249	184	12,9
2. Ambalaj baskılan	61	121	14,8	224	185	13,0
3. Reklâm baskıları	14	40	23,3	74	185	13,0
4. Formüler baskıları	30	54	12,4	99	183	12,8
5. Basılı eğitim malzemesi	24	63	21,3	116	184	12,9
6. Diğerleri	25	37	8,2	68	183	12,8
Toplam	205	450	17,0	830	184	12,9

TABLO : 236 — İthalat Tahminleri

(Bin T.L.)
(1965 fiyatları) (CİF)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Gazete, kitap, dergi ve broşürler	1 060	11 000	60,0	14200	129	5,2
2. Reklam baskılan	660	6 000	58,0	3500	58	— 10,7
3. Formüler baskılan	60	400	46,0	300	75	— 4,4
4. Basılı eğitim malzemesi	1 750	2 600	8,2	1000	90	— 17,6
Toplam	3 530	20 000	41,0	19000	95	—1,3

TABLO : 237 — Yatırım Tahminleri

		(Milyon T.L.) (1965 fiyatları)	
		Toplamı yatırımları	
1963 - 1967 dönemi		161,5	
1968 - 1972 dönemi		200,0	

d. DIŞ TİCARET DENGESİ :

Basım sanayii ithalâtı, İkinci Plan döneminde önemli bir değişim göstermiyecektir. İhracat bir miktar artmakla beraber, sektörün dış ticaret dengesi açık verecektir. Sektörün dış ticaret dengesi Tablo 238 de gösterilmiştir.

TABLO : 238 — Ticaret Dengesi

		(Milyon T.L.) (1965 fiyatları)			
		Endeks 1972 1967 = 100		II. Plan yıllık % artış	
		1967 (1)	1972 (2)	(3)	(4)
İhracat (Fob)		2,0	5,5	275	22,6
İthalât (Cif)		20,0	19,0	95	— 1,3
Fark		— 18,0	— 13,5	75	— 4.4

DERİ VE DERİDEN MAMUL EŞYA ÜRETİMİ

1. İLKELER VE GELİŞME :

a. İLKELER :

(1) Kapasite artışı ve teknik gelişmeye paralel olarak küçükbaş ham deri yerine mamul veya yan mamul deri ihraç edilecektir.

(2) Mamul deri kullanan işletmelerin gerektirdiği miktar kalite ve standartta mamul deri üretimi için tedbirler alınacak ve işleme metot-ları geliştirilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Her türlü derinin elde edilmesi, yarı mamul ve mamul hale getirilmesi (Ayakkabı ve giyim eşyası hariç) bu sektörde mütalaa edilmiştir. Çok küçük ve dağınık üretim Ünitelerinden meydana gelen bu sanayide, yıllar boyunca sektörün içinde veya dışında, bünyesini olumlu yönde etkileyecek bir değişme husule gelmemiştir. Birinci Plan döneminde sektörün geliştirilmesi için gerekli tedbirler yıllık programlara konulmuş ise de bunların hepsi henüz gerçekleştirilememiştir. Bununla beraber son yıllarda et endüstrisinde meydana gelen gelişme, deri sanayiini olumlu yönde etkileyecek niteliktedir.

Bugün sektörün içinde bulunduğu başlıca sorunlar şöylece özetlenebilir :

(1) Kaliteli mamul deri üretimi için gerekli özellikteki ham deri hastalıklar, zedelenmeler, hatalı yüzmeler, yetersiz muhafaza yüzünden yeterli miktarda temin edilememektedir.

(2) Sanayideki teknik eleman ve teknolojik bilgi noksanlığı kaliteli mamul deri üretimini kısıtlayan diğer bir önemli sebeptir.

(3) Küçükbaş ham deriler, işleme kapasitesi yetersiz olduğundan ham olarak ihraç edilmekte, büyükbaş ham derilerde ise, yalnız kösele üretimi bakımından iç talep karşılanamamaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP :

(1) Yurt içi talep :

Küçükbaş ve büyükbaş mamul deri yurt içi talep tahminî Tablo 239 da gösterilmiştir, İkinci Plan döneminde yıllık talep artış hızının yüzde 7,9 olması beklenmektedir. Bu hızın Birinci Plana göre düşük olması deri yerine kullanılan ikamelerin artması ve ihracat imkânlarının yaratılması ile ilgilidir.

TABLO : 239 — Yurt içi Talep Tahminleri

(Milyon T.L.)

(1965 fiyatları ile)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Büyükbaş Mamul deri	145	174,6	3,7	232,0	132,9	5,9
Küçükbaş Mamul deri	27,0	45,4	10,9	90,0	198,2	14,6
Toplam	172,0	220,0	5,0	322,0	146,3	7,9

TABLO : 240 — İhracat Tahminleri

(Milyon T.L.)

(1965 fiyatları ile)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Küçükbaş ham deri	53,0	71,0	6,0	40,0	56,0	—
Küçükbaş mamul deri	—	2,0	—	78,0	3 900,0	—
Toplam	53,0	73,0	6,5	118,0	161,6	10,1

Not: İhracata arz edilen üretim fabrika satış fiyatı.

TABLO : 241 — Üretim Hedefleri

(Milyon T.L.)

(1965 üretici fiyatları)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Küçükbaş ham deri	53,0	71,0	6,0	40,0	56,3	—
Küçükbaş mamul deri	27,0	50,4	13,2	168,0	333,3	27,2
Büyükbaş mamul deri	145,0	178,6	4,2	232,0	129,9	5,3
Toplam	172,0	300,0	11,7	440,0	146,6	7,9

(2) İhracat :

İkinci Plan dönemi ihracat imkânı Tablo 240 da gösterilmiştir. Plan döneminde ham deri yerine daha çok mamul deri ihraç edilecektir. Tabloda görüldüğü gibi deriler yıllar itibariyle daha çok işlenmiş olarak ihraç edileceğinden elde edilecek gelirler daha büyük oranlarda artacaktır.

*b. ÜRETİM VE İTHALÂT :**(1) Üretim :*

Deri sanayii üretim hedefleri Tablo 241 de gösterilmiştir. İkinci Plan döneminde en büyük gelişme, yıllık yüzde 27,2 artış hızı ile küçük baş mamul deri üretiminde olacaktır. Ancak, kurulmakta olan Dericilik Enstitüsünün İkinci Plan dönemi başında faaliyete geçmesi ile bu gelişme sağlanacaktır.

(2) İthalât :

Mamul deri ithalâtı öngörülmemektedir, kösele üretimine elverişli ağır ham deri üretimi, talebi karşılayamadığı için ithal edilmektedir. Dış ticaret bölümünde tarım ürünleri kapsamında gösterilen bu ithalât miktar ve değerleri Tablo 243 de gösterilmiştir.

c. YATIRIMLAR :

Deri sanayii yatırım tahminleri Tablo 242 de gösterilmiştir. İkinci Plan döneminde et kombinaları yatırımlarına paralel olarak, yurdun çeşitli yerlerinde deri işleme tesisleri kurulacaktır. Tesislerin kurulmasında hayvancılığın kesif olduğu Doğu bölgesi öncelikle ele alınacak ve yatırımlar mevcut firmaların kooperatifler halinde birleştirilerek, daha ileri tekniğe sahip tesislere kavuşturulmaları amacına yöneltilecektir.

TABLO : 242 — Yatırım Tahminleri

(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları)

	Toplam yatırımları (1)
1963 - 1967 dönemi	47,5
1968 - 1972 dönemi	150,0

TABLO : 243 — İthalât Tahminleri

(Milyon T.L.)
(Bin ton)
(1965 fiyatları) (CİF)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Büyükbaş	Miktar	5,1	5,8	2,6	8,5	146,0	7,9
Ağır ham deri	Değer	17,8	20,0	2,4	30,0	150,0	8,5

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ* :

İkinci Plan döneminin baş ve son yılları olan 1967 ve 1972 de gerçekleşmesi beklenen ithalât ve İhracat seviyeleri topluca Tablo 244 de görülmektedir.

TABLO : 244 — *Dış Ticaret Dengesi*

(Milyon T. L.)

(1965 Fiyatları)

	1967	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	74,0	120,0	162,5	10,2
İthalât (CİF)	20,0	30,0	150,0	8,5
Fark	+ 54,0	+ 90,0	169,2	10,8

3. *TEDBİRLER:*

a. Derilerin daha çok işlenmiş olarak ihracını sağlamak için gerekli şartlar hazırlandıktan sonra ham deri ihracı lisansa tabi tutulacaktır.

b. İstanbul'da Kazlıçeşme'de toplanmış bulunan deri kösele işletme üniteleri, bu ünitelerin gelişmelerinin sağlanması ve Trakya'dan Avrupa ülkelerine hayvan ürünleri ihraç edilebilmesi nedenleri ile Anadolu yakasında uygun bir yere taşınacaktır.

LASTİK SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) İkinci Plan döneminde bu sanayi kolunda talebin tamamen yurt içinden karşılanması ve başlıca girdilerinin de yurt içi üretimle sağlanması hedef alınmıştır.

(2) Tekerlek lastiği talebinin karşılanmasında kaplama lastik kullanım oranı artırılacak ve bu koldaki kapasitenin yeterince kullanılmasıyla önemli tasarruf sağlanacaktır.

(3) İkinci plan döneminde tekerlek lastiği fiyatlarında düşme sağlanacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Lastik sanayii Birinci Plan döneminde önemli bir yapı değişikliği göstermiştir. Bu dönemden evvel sektörün toplam üretiminin yüzde 75 i lastik ayakkabı idi. Tabancı sermaye katılması ile kurulan tekerlek lastiği fabrikaları 1963 yılı başından itibaren üretime geçmişler ve bu yüzden tekerlek lastiğinin tüm üretim içindeki ağırlığı yüzde 80 e çıkmıştır. Bu yapı değişikliği sektörle ilgili malların ithalâtında mamulden hammaddeye doğru bir kayma meydana getirmiştir.

Buna rağmen tekerlek lastiği üretiminin net ithalât ikamesi Birinci Plan döneminde üretimin ancak yüzde 30 una ulaşabilmiştir, ikinci Plan döneminde sentetik kauçuk, karbon siyahı ve kord bezleri gibi başlıca girdilerin yurt içinden sağlanması ile bu oran artırılacaktır.

Sektörün bugünkü yapısından doğan diğer sorunlar arasında işletmelerin ufak ve dağınık olması gelmektedir.

Sektör üretiminde büyük yer tutan tekerlek lastiği işletmeleri için bile başlangıç kapasitelerinin (100 - 200 bin birim yıl) bu konudaki işletmeler için küçük olmaları yüzünden üretim maliyetlerinin, dünya fiyatları üstünde teşekkül etmesine yol açmıştır. Bu durum fiyatlara etki yapan tek unsur olmamakla beraber yüksek fiyat teşekkülünde önemlice bir yer tutmaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP :

(1) Yurt içi talep

İkinci Plan dönemi talep hesaplamalarında başlıca mal grupları için farklı metotlar kullanılmıştır. Tekerlek lastiği talebi, karayolu taşıt parkından hareketle her taşıt cinsi için

lastik eskitme katsayılarından yararlanarak hesaplanmış ayrıca taşıt imalât sanayiinin ihtiyaçları katılmıştır. Bulunan tüm tekerlek lastiği talebinden kaplama ile karşılanacaklar çıkarılmış ve yeni tekerlek lastiği talebine ulaşılmıştır. Bu yolla bulunan yeni tekerlek lastiği talebinde yılda ortalama yüzde 9,3 oranında bir talep artışı görülmektedir. Lastik sanayiinin tümünde talebin yılda ortalama yüzde 9,6 oranında artarak 1972 de 1 milyar 750 milyon TL. ya ulaşacağı beklenmektedir. Sektörün başlıca mallarına ait yurt içi talep tahminleri Tablo 245 de Birinci Plan dönemi ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

(2) *İhracat*

İkinci Plan döneminde genellikle sektörün mallarında ihracat konusunda büyük bir potansiyel görülmektedir. Tekerlek lastiği fabrikalarının İhracata yönelmesi mümkündür.

b. *ÜRETİM VE İTHALÂT :*

(i) *Üretim:*

Üretim tahminleri Tablo 246 da verilmiştir.

İkinci Plan döneminde sektörün yıllık ortalama üretim artışı yüzde 10,2 yi bulacaktır. Anamallar gruplarında ise özellikle sanayide kullanılan lastik eşya üretimindeki artış dolayısıyla diğer lastik eşya üretim artış hızının yüzde 16,0 ya ve tekerlek lastiği üretimi artış hızının da yüzde 9,2 ye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Lastik ayakkabı üretiminde ise yüzde 3,6 lık bir gelişme beklenmektedir.

c. *İTHALAT:*

Sektörün başlıca mallarına olan talebin ithalâtla karşılanacak kısmı Tablo 247 de gösterilmiştir, ithalât tahminlerinde tekerlek lastiği sanayiinin dış pazarlarla rekabetini sağlayacak bir fiyat düzenine ulaştıracak düzenleyici ithalât dikkate alınmıştır.

TABLO : 245 — Yurt İçi Talep Tahminleri

(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Binek lastikleri	Bin adet	157	298	13,7	400	134	6,0
	Değer	25	113	35,0	152	134	6,0
Otobüs ve kamyon lastikleri	Bin adet	287	488	11,2	700	143	7,4
	Değer	123	488	33,0	700	143	7,4
Traktör lastikleri	Bin adet	80	124	4,5	300	242	19,2
	Değer	44	158	29,0	383	242	19,2
Lastik ayakkabı	Milyon ad.	11,5	16	6,8	19	119	3,6
	Değer	86	120	6,8	143	119	3,6
Diğer lastik imalatı	Değer	85	231	22,2	372	161	10,0
	Toplam	363	1110	25,0	1750	158	9,6

NOT: Birinci Plan döneminde görülen yüksek talep artışı 1962 yılında tekerlek lastiği üretimi olmaması ve ithalatın CIF fiyatlarla değerlendirilmesinden meydana gelmektedir.

TABLO: 246 — Üretim Hedefleri

(Milyon T. L.)
(1965 üretici fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Binek lastikleri	Bin adet	—	298		400	134	6,0
	Değer	—	113		152	134	6,0
Otobüs ve kamyon lastikleri	Bin adet	—	488		700	143	7,4
	Değer	—	488		700	143	7,4
Traktör lastikleri	Bin adet	—	124		300	242	19,2
	Değer	—	158		383	242	19,2
Lastik ayakkabı	Milyon Ad	11	16	6,8	19	119	3,6
	Değer	86	120	5,8	143	119	3,6
Diğer lastik imalatı	Değer	36	101	23,0	212	210	16,0
	Toplam	122	980		1 590	162	10,2

TABLO : 247 — İthalât Tahminleri

(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları (CİF))

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Binek lastikleri	Bin adet	157	—	—	—		
	Değer	23	—	—	—		
Otobüs ve kamyon lastikleri	Bin adet	287	—	—	—		
	Değer	123	—	—	—		
Traktör lastikleri	Bin adet	80	—	—	—		
	Değer	44	—	—	—		
Lastik ayakkabı	Milyon	—	—	—	—		
	Değer	—	—	—	—		
Diğer lastik İmalatı	Değer	49	130	21,5	160	123	4,2
	Toplam	241	130	— 12,0	160	123	4,2

c. *YATIRIMLAR:*

Lastik sanayiini İkinci Beş Yıllık Plan dönemindeki yatırım ihtiyacı Tablo 248 de verilmiştir.

Yatırımların hesaplanmasında mevcut kapasite, ilerki yıllar talebi ve başlanmış projelerin durumu dikkate alınmış ve kapasite artırıcı yatırımlar da hesaplara katılmıştır. Tablodan görüldüğü gibi lastik sanayiinin tümüne İkinci Beş Yıllık Plan döneminde 700 milyon TL. lık yatırım yapılacaktır. Bunun 520 milyon TL. lık kısmı tekerlek lastiği sanayii içindir.

TABLO : 248 — Yatırım Tahminleri (Milyon T. L.) (1965 fiyatları)

	Toplam yatırımlar
1963 - 1967 Dönemi	430,4
1968 - 1972 Dönemi	700

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ :*

İkinci Plan döneminde sektörün başlıca mallarının hemen tamamı yerli üretimle karşılanır duruma gelecektir. Buna rağmen düzenleyici ithalât ve üretimi olmayan mallar için yapılacak ithalât Tablo 249 da verilmiştir.

TABLO : 249 — Dış Ticaret Dengesi (Milyon T. L.) (1965 fiyatları)

	1967 (1)	1972 (2)	Endeks 1972 1967 = 100 (3)	II. Plan yıllık % artış (4)
İthalât (CIF)	130	160	123	4,2
İhracat (FOB)	—	—	—	—
Fark	— 130	— 160	123	4,2

3. *TEDBİRLER :*

a. Lastik sanayiinin ithalât ikamesinin artırılabilmesi için hammadde üreticileri ile kullanıcılar arasında işbirliği sağlanacaktır.

b. Lastik sanayiinin, uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artıracak tedbirleri teşvik amacı ile düzenleyici ithalât yapılacaktır.

PLASTİK İŞLEME SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yeterli miktar ve kalitede imalâtı yapılan plâstik mamullerin ithal edilmemesi ve bu imalâtta kullanılacak başlıca hammaddelerin gerekli kalite ve çeşitte üretimi hedef alınmıştır.

(2) Plâstik işleme sanayiinde üretim teknikleri imalât kalitesini yükseltecek yönde geliştirilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :'

Çeşitli eşya ve malzeme imalinde kullanılan geleneksel maddelerin yerini plastik maddelerin almasındaki ekonomi, plastik işleme sanayiini hızla geliştirmektedir.

1963-1967 döneminde plastik işleme sanayii mamullerinde yurt içi talebin tamamına yakın kısmı üretimle karşılanmıştır. Cari fiyatlarla 1962 yılında 149 milyon lira olan plastik mamuller toplam üretim değerinin 1967 yılında yüzde 142 oranında gelişerek 360 milyon liraya çıkacağı tahmin edilmektedir.¹

Belirtilen üretim artışına rağmen 1967 yılında - diğer sektörlerde kullanılanlar dahil-fert başına plastik madde tüketiminin 1,5 Kg. civarında olacağı tahmin edilmektedir. Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'de plastik kullanımının çok düşük olduğu görülmektedir.

Plastik işleme sanayii ithal malı ham ve yardımcı maddelerle çalışmaktadır. Ancak son yıllarda bu sanayiin yardımcı maddelerinden plastikleştiriciler ve boya sanayiinde kullanılan bazı polimerlerin yurt içinde üretimi gerçekleşmiştir. Bu üretimler de ithal malı kimyasal maddelerle yapılmaktadır.

1963-1967 döneminde plastik işleme sanayii, ham ve yardımcı maddelerini ithalât güçlükleri sebebiyle genellikle yeterli miktarlarda sağyamamak durumunda kalmıştır. Buna göre plastik mamullerde potansiyel talebin üretimden fazla olduğu söylenebilir. Tahsisler yolu ile yapılan kısıntılı ithalât, bu sanayiin çok sayıda işletmelerle az sayıda büyük İşletmelerden meydana gelen yapısının nedenidir. Bu durumun diğer sonuçları da plastik işleme sanayiinde hammadde ithal imkânlarına bağlı olarak yüzde 35 - 45 oranında atıl kapasite bulunması, zaman zaman fazla hammadde stoku ile çalınmak zorunluluğu,

¹ *Plaatik kablo ve elektrik malzemesi üe Makina imalât Sanayiindeki plastik parçalar imali «plastik işleme sanayii» dışında bırakılmış, ilgili sektörlerde gösterilmiştir.*

hammadelerde suni fiyat artışları ve bazı kalitesiz imalâtın da talep bulabilmesidir.

Dünyada plastik teknolojisi hızlı bir gelişme içindedir. Tesislerin yeni plastik çeşitlerine ve teknoloji yeniliklerine uyma zorunluluğu vardır. Yurdumuzda teknolojik ilerleme gerektiği ölçüde olmamakta, mevcut tesislerdeki makinalar genellikle yenilenmeye muhtaç durumda bulunmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde başlıca plastik hammaddelerin yerli üretimlerinin gerçekleşmesi, büyük bir ithalât ikamesi yaratacağı gibi küçük tesis, âtıl kapasite, fazla stok sorunlarını büyük ölçüde çözecektir. Diğer sorunların gelişme için gerekli çözümleri, işaret edilen ilke ve tedbirlerin uygulanmasına bağlıdır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMINLERİ :

a. TALEP:

(1) *Yurt içi talep :*

1972 yılı plâstik eşya ve mamulleri toplam yurtiçi talep tahmini Birinci Plan dönemi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 250 de gösterilmiştir. 1967 - 1972 döneminde bu mamullerden özellikle plâstik boru, inşaat ve dekorasyon malzemesi talep artış hızlarının fazla olacağı beklenmektedir.

Plastik işleme sanayii ile diğer sanayi kollarının kullanacağı bütün plastik maddeler hesaba katıldığında 1972 yılında şahıs başına, en az 2 Kg. plastik madde tüketimi tahmin edilmektedir.

Başlıca plastik hammaddelerinin talep ve üretim tahminleri kimya sanayii sektöründe gösterilmiştir.

(2) *İhracat:*

1967 - 1972 döneminde plastik mamuller ihracında her hangi bir değer tahmini yapılmamakla birlikte özellikle plastik yer döşemelerinde ihraç imkânlarının ortaya çıkması beklenebilir.

b. ÜRETİM VE İTHALAT :

(1) *Üretim :*

1967 -1972 döneminde plastik eşya ve mamuller yurt içi talebinin tamamen üretimle karşılanacağı öngörülmüştür. Buna göre “Yurt içi talep” tablosundaki değerler üretim değerleri olarak alınabilir.

(2) *İthalât:*

c. YATIRIMLAR :

Plastik işleme sanayiinde yatırım tahminleri Tablo 251 de gösterilmiştir.

TABLO : 250 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1987=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Plastik: eşya ve mamuller (1)	149	360	19,3	800	222	(17,3

1968-1972 döneminde yapılacağı tahmin edilen 235 milyon liralık yatırımın takriben yüzde 70 i makina - teçhizat yatırımlarıdır. Plastik işleme sanayiinde kullanılan makinaların en iyi teknolojik gelişmelere uygun olması, verimlilik ve mamul kalitesi yönünden önem taşımaktadır. 1968-1972 döneminde makina - teçhizat yatırımlarının, randımanı az veya ilkel tiplere yönelmesine özellikle dikkat edilmelidir.

TABLO : 251 — Yatırım tahminleri

<i>(Milyon T. L.)</i>	
<i>(1965 fiyatları ile)</i>	
	Toplam yatırımlar
1963 - 1967 dönemi	108,3
1968 - 1972 dönemi	235,0

d. DIŞ TİCARET DENGESİ:

1968 -1972 döneminde plastik işleme sanayii mamullerinde ithalât ve ihracat öngörülmediğinden, sektörün ekonominin dış ticaret dengesine etkisi yoktur. Bununla birlikte bazı mamullerde başlayabilecek ve teşvik edilecek ihracat dış dengesine müspet bir etkide bulunabilir.

3. TEDBİRLER :

a, Plastik mamullerden en çok kullanılan ve standartlaştırmaları gerekli olanlar tespit edilecek, standartları hazırlanarak uygulanmaları sağlanacaktır.

b. Memleketimizde plastik teknolojisini hedef alan bir öğretim sistemi olmadığı gibi kısa devreli kurs programları da yoktur, ilgili yüksek ve orta dereceli teknik öğretim kuruluşlarında plastik teknolojisi dalları veya derslerinin gereken önemle programlara alınması sağlanacak ve sanayicilerin de işbirliği ile orta dereceli kurslar düzenlenecektir.

KİMYA SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER

a. İLKELER :

(1) Özellikle ilaç sanayiinde ve genellikle özel sektöre ait kimya sanayiinde küçük ve güçsüz durumda bulunan kuruluşların uzun vadede yaşama çaresi olarak birleşmeleri ve daha güçlü kuruluşlara yönelmeleri esas alınacaktır.

(2) Kimya sanayii gelişmelerini sağlam teknik ve iktisadî temellere dayandırmak için devlet teknolojik araştırmaları büyük ölçüde destekliyecek ve en yeni teknolojilerin uygulanmasını sağlayacaktır.

(3) Kimya sanayiinde gelişmenin en büyük dayanağı olan insan faktörü ön plana alınacak, kimya mühendisi, kimyager, araştırmacı ve teknisyen yetiştirilmesi kalite ve sayıca gerekli düzeye getirilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR. :

Kimya ve ilaç sanayii toplam üretimi Birinci Beş Yıllık Plan döneminde geçmiş yıllara oranla önemli sayılabilecek bir gelişme göstermiş, sektörün 1967 yılı toplam üretim değeri, 1962 yılına göre cari fiyatlarla yaklaşık olarak iki katına yükselmiştir. (1 140 ve 2 220 milyon lira). Plan öncesi kimya sanayiinin gelişmemiş durumuna göre bahis konusu artış, ileri yıllarda görülecek daha hızlı gelişmelerin bir başlangıcı olarak nitelenebilir.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde üretimde görülen gelişme, geniş çaptaki yatırımların gerçekleşmesinden çok, âtıl kapasitenin harekete geçmesi ve büyük yatırımlara ihtiyaç olmadan yapılabilen üretim artışları sonucudur. Birinci Beş Yıllık dönem için plânlanan büyük yatırım projelerinde önemli gecikmeler olmuş, tarım ve sanayiın hızla artan kimyasal maddeler talebi, üretimden daha hızlı artan ve genellikle yetersiz kalan ithalâtla karşılanmaya çalışılmıştır. Bu yetersizliğe rağmen kimyasal maddeler ithalât değerinin 1967 yılında 1962 yılının iki katını aşacağı tahmin edilmektedir. Aynı yıllar için sektör mallarının genel ithalât içindeki payı yüzde 12,7 den yüzde 23,7 ye çıkmaktadır. 1967 yılında toplam ithalâtın yaklaşık olarak dörtte birini kimyasal ürünlerin teşkil etmesi, yurtiçi üretim yolu ile azaltılması gereken çok yüksek bir orandır.

Plan öncesi dönemde daha çok tüketim malları imaline yönelmiş bulunan kimya sanayiinin bu yapısında Birinci Plan dönemi sonunda önemli bir değişme görülmemektedir. 1962 yılında toplam üretimin yüzde 57 sini tüketim malları teşkil ederken 1967 yılında bu oran yüzde 51 e inebilmiştir. 1968 -1972 döneminde kimya sanayiinin gelişmiş bir yapıya sahip olmaya başlaması ile bu oranın hızla azalacağı,

---

Kablo, elektrik malzemesi ve makina imalât sanayiindeki plastik kısımlar imali dışında.

hammadde veya aramal niteliğindeki kimyasal maddeler üretiminin ağırlık kazanacağı tahmin edilmektedir.

İhracat yönünden kimya sanayii Birinci Beş Yıllık Plan dönemi sok yılında belirli bir alanda önemli bir gelişme eğilimine girmiştir. 1967 yılında başlaması, planlanan bor bileşikler ihracatı, mamul kimyasal maddeler ihracı yönünden önemli bir adımdır. 1963 - 1967 döneminde tarımsal ürünlerden elde edilen kimya sektörü geleneksel ihraç mallarında azalmalar veya az miktarda gelişmeler görülmüştür. Aynı dönemde tarım mücadele ilaçları ve tıbbî ilaçlar ihracatı, ortaya çıkan potansiyel imkânlarla rağmen küçük birkaç teşebbüsten ileri gidememiştir.

Kimya sanayiinde 1963-1967 dönemi için planlanan (1961 fiyatları ile) 2 milyar 735 milyon liralık yatırımın yüzde 65 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu durum özellikle kamu sektörüne ait büyük projelerin tamamlanmasının 1968 - 1972 dönemine kalmasına yol açmıştır. Birinci Plan döneminde kimya sanayii yatırımlarının, kamu sektörü yatırımlarının hızla artması yönünde geliştiği görülmüştür. 1963 yılında yatırımların yüzde 15 i kamu sektörü tarafından yapılırken 1967 yılında bu oran yüzde 75 e çıkmıştır. Bu dönemde özel sektör yatırımların da da artış görülmesine rağmen toplam yatırım içindeki payının azalması, kamu sektörüne yapılan ağır sanayi niteliğindeki yatırımların artması sonucudur.

Plan öncesinde daha çok tüketim malları imaline yapılan özel sektör kimya sanayii yatırımlarının Birinci Plan döneminde bir ölçüde ara malı üretiminde geliştiği görülmüştür. Bununla birlikte 1967 yılında özel sektör üretiminde tüketim malları yüzde 65 gibi bir ağırlığa sahiptir, özel sektörün tüketim malları imaline yatırım eğiliminin başlıca nedenleri; az yatırımla hasıla elde etmek imkânı yanında Gider Vergisinin ara malı niteliğindeki tütün kimyasal maddelere uygulanmasıdır.

Tamamına yakın kısmı ile özel sektöre ait bulunan ilaç sanayiinde Birinci Beş Yıllık Plan döneminin ilk yıllarında hazır ilaçların, çok az bir kısmı hariç, tamamen yurt içinde imali gerçekleşmiştir. Diğer yandan yurt içinde yapılması öngörülen başlıca ilaç aktif maddelerinin üretiminde başlangıç niteliğinde bazı teşebbüsler bulunmakla birlikte bu alandaki gelişme istenen ölçüde olmamıştır. Türkiye'de imalat yapan dünyaca tanınmış ilaç firmalarının, ilaç aktif maddeleri imalindeki teşebbüsleri genellikle birkaç basit kimyasal metodun uygulanmasından ibaret kalmıştır. Bu firmalar, çeşitli imkânlarını hazır ilaç imal kapasitelerini genişletmek için kullanarak son yıllarda ilaç sanayii üretiminin çoğunluğuna sahip olmuşlardır. Birinci Beş Yıllık Planda, söz konusu firmaların hazır ilaç imalinde genişlemelerini sınırhyan tedbir zaman zaman yetersiz ve etkisiz kalmıştır. Diğer yandan hazır ilaç imalinde yerli kuruluşlar genellikle ileri memleketler ölçüsünde kaliteli imalat yapmaktadırlar. Bununla birlikte ilaç satışındaki şiddetli rekabet içinde, yerli firmaların toplam ilaç üretimindeki payı, Türkiye'de imalat yapan dünyaca tanınmış firmalar karşısında, gittikçe azalmaktadır. Bu azalışı durdurmak ilaç sanayiinin geleceği bakımından önem taşımaktadır.

1963-1967 dönemi son yıllarında ilaç sanayiinde yerli kuruluşların ilaç aktif maddeleri imaline yönelmeleri ve birleşmeleri konusunda olumlu fakat başlangıçta dar çerçevede kalan teşebbüsler görülmüştür. Bu teşebbüslerin genişlemesi, söz konusu

kuruluşların ve ilâç sanayiinin uzun vadede gelişmesini sağlamlaştıracak unsurlardan biridir.

İlâç aktif maddeleri imaline yönelme arasında yerli ham afyondan, tıbbi maddeler üretimine de geçmek üzere gerekli tedbirler alınacaktır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP :

(1) Yurt içi talep :

Tarım ve sanayide planlanan gelişmeler kimya sanayii mamullerine geniş bir talep yaratmaktadır. Tarımda üretim artışının suni gübre ve tanra mücadele ilaçları tüketimine yakından bağlı bulunması, kullanılan günlük eşyada geleneksel maddelerin yerini daha ekonomik olan sentetiklerin almasındaki süratli gelişme, genel kalkınmaya bağlı olarak sağlık harcamalarının gelişmesi, kimyasal maddeler, sentetik mamuller ve sağlık preparatları taleplerini hızla artırmaktadır.

1968-1972 döneminde özellikle temel ve sınai kimyasal maddeler, suni gübreler, detarjan preparatları, plastik maddeler, suni ve sentetik elyaf gruplarında çok hızlı talep artışları beklenmektedir. Bu arada Türkiye'de henüz kullanılmamış veya çok az kullanılmış kimyasal maddelere de yeni talepler doğmaktadır.

Başlıca kimyasal maddelerden talep değeri 10 milyon lirayı geçecek olanların İkinci Beş Yıllık Plan döneminde tahmin edilen talep miktarları ve artış hızları Tablo 252 de gösterilmiştir. Tabloda gösterilmeyen çok sayıda kimyasal maddelerle patlayıcı maddeler, kozmetikler gibi malların da ilâvesi ile bulunan sektör malları toplamının yurt içi talep değeri tablonun sonunda verilmiştir.

TABLO : 252 — Yurtiçi Talep Tahminleri

Mal grupları	Birim (1)	1962 (2)	1967 (3)	I. Plan	1972 (5)	Endeks	II. Plan
				yıllık % artış (4)		1972 1967=100 (6)	yıllık % artış (7)
<i>Temel kimyasal maddeler : Soda</i>	Ton	27 891	60 000	12,3	85 000	170	11,2
Sudkostik	Ton	21 194	35 000	10,5	62 000	177	12,1
Sülfürik asit (% 100)	Ton	33 079	130 000	31,5	1 000 000	769	50,4
<i>Tuz Sanayide Kullanılan diğer kimyasal maddeler :</i>	Ton	365 348	480 000	5,6	740 000	154	9,0
Sodyum bikarbonat	Ton	2 349	8 500	29,3	13 000	153	8,8
Sodyum perborat	Ton	••	1 300	• •	2 800	215	16,6
Sodyum fosfatlar	Ton	,	5 000	• *	16 000	320	26,2
Amonyum nitrat (Teknik)	Ton	2 040	5 000	19,6	7 300	146	7,8
Karbit	Ton	7 321	10 000	6,5	16 400	164	10,4
Titan dioksit	Ton	988	3 500	28,7	8 000	229	18,0
Çinko oksit	Ton	1 832	2 800	8,9	4 000	143	7,4
Klor	Ton	1 751	10 600	43,4	41300	389	31,2
Fosforik asit (Gübre imali dışında)	Ton	28	350	65,8	13 500	3857	107,6
Asetik asit	Ton	678	900	5,9	2 300	256	20,6
Etil alkol	Mil./Litre	18	25	6,8	31	124	4,4
Benzen	Ton	4 139	8 350	15,1	40 000	479	37,0
Ksilen	Ton	412	1 250	24,9	8 400	672	46,3
Ptalik anhidrit	Ton	...	3 000	—	7 000	233	18,4
Fenol	Ton	...	1 000	—	3 500	350	28,5
Kaprolaktam	Ton	—	—	—	10 900	—	—
Akrilonitril	Ton	—	—	—	3 900	—	—
Dimetil tereftalat	Ton	—	—	—	5 850	—	—
Etilen glikol	Ton	—	—	—	3 200	—	—
Dodesil benzen	Ton	—	2 800	—	8 700	311	25,4
<i>Suni gübreler :</i>							
Azotlu gübreler (% 20 N)	Ton	104 528	1 064 000	27,2	1 500 000	250	20,2
Fosforlu gübreler (% 18 P ₂ O ₆)	Ton	180 316	600 000	59,0	2 430 000	228	18,0
Potashlı gübreler (% 50 K ₂ O)	Ton	10 471	36 000	28,0	60 000	167	10,8
<i>Boyar maddeler :</i>							
Mensucat boyalar1	Ton	2 342	3 000	6,1	4 000	133	5,9

Mal grupları	Birim (1)	1962 (2)	1967 (3)	I. Plan yıllık	1972 (5)	Endeks 1972	II. Plan yıllık
				% artış (4)		1967=100 (6)	% artış (7)
<i>Plastikler, plastikleştiriciler, sentetik kauçuk ve karbon siyahı :</i>							
Polivinil klorür	Ton	5 650	13 000	18,1	31 000	238	18,8
Polietilen	Ton	2 550	6 000	18,7	14 000	233	18,4
Polistiren	Ton	1 980	5 000	20,3	11 000	220	17,1
Formaldehit plastikleri	Ton	• •	3 000		5 500	163	10,3
Polivinil asetat	Ton	• •	3 200		6 500	203	15,2
Plastikleştiriciler	Ton	• •	4 300		10 500	244	19,5
Sentetik kauçuk	Ton	1 752	9 500	40,3	18 500	194	14,2
Karbon siyahı	Ton	1 632	8 500	39,1	14 600	172	11,4
<i>Suni ve Sentetik İplik ve elyaf</i>							
Reyon	Ton	3 340	5 200	9,3	8 000	154	9,0
Viskon	Ton	2 850	7 500	21,3	13 000	173	11,6
Poltamid iplik ve elyaf	Ton	2 366	4 300	16,8	9 700	226	17,8
Pollakrilonitril iplik ve elyaf	Ton	800	1 650	15,6	3 600	218	16,8
Poliester iplik ve elyaf	Ton	770	2 500	26,5	5 200	208	15,8
<i>Sınai yağlar :</i>							
Pirina yağı	Ton	8 000	10 800	6,2	16 800	156	9,3
Donyacı	Ton	18 170	26 500	7,8	20 000	77	— 5,8
<i>Boyalar ve vernikler:i</i>							
Bovalar	Ton	7 300	13 600	13,2	21 900	161	10,0
Vernikler	Ton	1 583	2 500	9,6	3 500	140	7,0
<i>Sabunlar ve deterjanlar :</i>							
Sabunlar	Ton	77 000	96 000	4,5	95 000	99	— 0,2
Deterjan preparatlar	Ton	4 500	18 000	31,9	55 000	306	25,0
<i>Tıbbi İlaçlar .</i>	MÜ./T.L.	350	604	11,6	920	152	8,7
Tanım mücadele ilaçları	Ton	• •	24 600		31 700	129	5,2
<i>Diğer mallar:</i>							
Valeks	Ton	• •	4 900		5 200	106	1,2
Kibrit	Mil. kutu	577	735	4,9	875	119	3,6
Kimya sektörü yurt içi talep def eri (1965 fiyatları ile)	Mil. T. L.	1 935,2	3835	14,7	7 690	201	15,0

Not: Tablo 252 de tarım mücadele ilaçlarında İkinci Beş Yıllık Plan dönemindeki yavaş talep artışı bu ilaçların sadece miktarları ile ilgilidir. Tarım mücadele preparatlarındaki gelişme daha az miktarlarla daha çok etki elde etme yolundadır.

(1) İhracat :

Kimya sektörü ihracat tahminleri Tablo 253 de gösterilmiştir. Genel ihracatta çok az payı bulunan kimya sektörü, ihraç mallan bakımından geleneksel mallar ve yeni imkânlar olarak iki grupta toplanabilir.

Geleneksel mallar :

Gülyağı ve valeks gibi gelişme imkânı sınırlı olan geleneksel ihraç mallarının bu durumu, pazarlama organizasyonları ve kalite düzeltme tedbirleri ile bir ölçüde iyileştirilebilir.

Yeni imkânlar :

1967 yılında başlaması planlanan boraks ve borik asit ihracında Türkiye'nin özellikle Avrupa pazarında önemli bir avantajı mevcuttur. Bor cevherlerinin mamul hale getirilerek ihraç imkânı, gerekli pazarlama düzeni kurulabildiği takdirde yeni kapasitelerin kurulması ve Tabloda gösterilen değerlerin üstüne çıkılması yolunu açabilir.

Tıbbi hazır ilaçlar ve tarım mücadele preparatlarında önemli bir ihraç potansiyeli bulunmaktadır. Bu imkân harekete geçirilebildiği takdirde Tablo 253 de gösterilen değerlerin kolaylıkla aşılması mümkündür.

b. ÜRETİM VE İTHALAT :

Türkiye kimya sanayii İkinci Beş Yıllık Plan dönemindeki gelişme yönü ile ithalât ikamesi sanayii olacaktır. Hızla artan kimyasal ürünler talebinin ithalât yerine üretimle karşılanması, ithalât ikâmesi ekonomik kapasiteler kurmaya elverişli duruma gelecek malların yerli üretimi planlanmaktadır. İthalâtın yerini alan üretimlerle kimya sanayii dış ticaret açığının azaltılması imkânlarında önemli bir yere sahiptir. 1967 yılına göre 1972 de üretimin yüzde 161 gelişmesi planlanırken ithalâtın en çok yüzde 21 artması öngörülmüştür. 1968 - 1972 döneminde üretim gelişmesi ve ithalât, esas itibarıyla, hammadde ve ara malı niteliğindeki kimyasal maddelerde olacaktır.

(1) Üretim :

1967 yılında 2 milyar 220 milyon lira olduğu tahmin edilen kimya sektörü toplam üretim değerinin 1972 yılında 5 milyar 800 milyon liraya çıkacağı tahmin edilmektedir.

1968- 1972 döneminde özellikle aşağıda belirtilen maddelerde yurt içi talebin mümkün olduğu kadar üretimle karşılanması öngörülmüştür.

- (a) Temel kimyasal maddeler.
- (b) Azotlu ve fosforlu suni gübreler, tarım mücadele ilaçları.
- (c) Başlıca suni ve sentetik iplik ve lifler.
- (d) En çok kullanılan plastik maddeler.
- (e) İlaç aktif maddelerinden yeterli miktarlarda talebi olanların mümkün olduğu kadar ilk kademedeki üretimi.
- (f) İthalât miktarları ekonomik kapasiteler kurmaya elverişli sınıai kimyasal maddeler.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde üretim değeri 10 milyon lirayı geçen başlıca mamullerin tahmin edilen üretim miktarları Tablo 254 de gösterilmiştir. Tablo 254 de üretim tahmini gösterilmeyen fakat 10 milyon lirayı geçecek talep beklenen bazı

maddelerin de bu dönemde imaline gidilebilir. Ayrıca küçük veya orta kapasitelerde imal edilebilecek birçok kimyasal madde üretimi için de yeterli talep ortaya çıkacaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde kimya sektörü üretiminde öngörülen gelişme sonucu tüketim malları (hazır ilaç, sabun, deterjan, kozmetik gibi) üretimi de artmakla birlikte sanayi için aramalı niteliğindeki kimyasal ürünler üretimi büyük ağırlık kazanacaktır. Doğrudan doğruya tüketime giden mallar üretiminin 1972 yılında 1967 yılına göre yüzde 45 - 50 oranında artacağı, buna karşı aramalı niteliğindeki maddeler üretiminin yüzde 280 oranında gelişeceği tahmin edilmektedir. Böylece 1967 yılında kimya sektörü üretiminin yüzde 51 ini kapsadığı tahmin edilen tüketim malları üretiminde 1972 yılında yüzde 30-35 civarına inecektir.

TABLO: 253 — İhracat Tahminleri

(Milyon T.L.)
1965 fiyatları

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Valeks	5,6	4,3	— 5,4	3,8	88	— 2,5
Meyan ekstraktı	6,4	6,2	— 0,6	6,8	109	1,8
Gülyagı	3,5	4,7	6,3	6,2	132	5,7
İlaçlar	—	4,0	—	20,0	500	38,0
Boraks	—	3,0	—	20,0	667	46,2
Borik asit	—	1,5	—	39,0	2600	91,9
Diğer maddeler	7,3	11,3	0,2	14,2	126	4,8
Toplam	22,8	35,0	9,0	110,0	314	25,7

TABLO : 254 - Üretim hedefleri

Mal grupları	Birim	1962	1967	I. Plan	1972	Endöks	II. Plan yıllık
				yıllık % artış		1972 1967=100	% artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<i>Temel kimyasal maddeler :</i>							
Soda	Ton	—	—	—	85 000	—	—
Sudkostik	Ton	1 973	12 000	43,5	46 000	388	31,0
Sülfirik asit (% 100)	Ton	22 800	50 000	17,0	1 000 000	2 000	82,1
Tuz	Ton	445 750	500 000	2,3	740 000	148	8,2
<i>Sanayide kullanılan diğer kimyasal maddeler :</i>							
Sodyum bikarbonat	Ton	—	—	—	13 000	—	—
Sodyum per borat	Ton	—	—	—	2 800	—	—
Sodyum fosfatlar	Ton	—	—	—	10 000	—	—
Amonyum nitrat (Teknik)	Ton	2 040	5 000	19,6	7 300	146	7,8
Karpit	Ton	1 634	10 000	43,6	16 400	164	10,4
Klor	Ton	1 751	10 600	43,3	41 300	389	31,2
Boraks	Ton	—	3 000	—	20 000	667	46,2
Borik asit	Ton	—	1 000	—	26 000	2 600	91,9
Fosforik asit (Gübre imali dışında)	Ton	—	—	—	13 500	—	—
Asetik asit	Ton	129	900	47,5	23 00	256	20,6
Etil alkol	Mil./Litre	18	25	6,8	31	124	4,4
Benzen	Ton	4 139	11 000	21,6	40 000	364	29,5
Ksilen	Ton	195	500	20,7	800	160	9,9
Ptalik anhidrit	Ton	—	—	—	7 000	—	—
Fenol	Ton	68	150	17,2	3 500	2 333	87,7
Kaprolaktam	Ton-	—	—	—	10 900	—	—
Dodesil benzen	Ton	—	—	—	8 700	—	—

TABLO : 254— (Devamı)

Mal grupları	Birim (1)	1962 (2)	1967 (3)	I. Plan	1972 (5)	Endeks	II. Plan
				yıllık % artış (4)		1972 1967=100 (6)	yıllık % artış (7)
<i>Suni gübreler :</i>							
Azotlu gübreler (% 20 N)	Ton	104 180	160 000	9,0	1 500 000	938	56,4
Fosforlu gübreler (% 18 P ₂ O ₅)	Ton	60 430	250 000	32,7	2 430 000	972	57,6
<i>Boyar maddeler :</i>							
Mensucat boyalan	Ton	—	800	—	2 600	325	26,5
<i>Plastik, plastikleştiriciler, sentetik kauçuk ve karbon siyahı :</i>							
Polivinil klorür	Ton	—	—	—	27 000	—	—
Poliyeten	Ton	—	—	—	12 500	—	—
Polistiren	Ton	—	—	—	10 000	—	—
Formaldehit plastikleri	Ton	—	—	—	5 500	—	—
Polivinil esat	Ton	—	3 200	—	6 500	203	15,2
Plastikleştiriciler	Ton	—	4 000	—	10 500	262	21,3
Sentetik kauçuk	Ton	—	—	—	15 000	—	—
Karbon siyahı	Ton	—	—	—	14 000	—	—
<i>Suni sentetik iplik ve elyaf :</i>							
Beyon	Ton	647	650	—	3 500	538	40,1
Viskon	Ton	674	1 050	9,3	8 000	762	50,1
Poliamid iplik ve elyaf	Ton	—	2 700	—	9 700	359	29,1
Poliakrilonitril iplik ve elyaf	Ton	—	—	—	3 600	—	—
Poliester iplik ve elyaf	Ton	—	—	1	5 200	—	—
<i>Sınai yağlar :</i>							
Pirina yağı	Ton	8 000	10 800	6,2	16 800	156	9,3
Donyağı	Ton	4 300	7 200	10,8	8 500	118	3,4
<i>Boyalar ve vernikler :</i>							
Boyalar	Ton	6 600	13 400	15,2	21 800	163	10,3
Vernikler	Ton	988	2 250	17,9	3 300	147	8,0

TABLO : 254 den devam.

Mal grupları	Birim	1962	1967	I. Plan	1972	Endeks 1972	II. Plan
				yıllık % artış		1967=100	yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<i>Sabunlar ve deterjanlar :</i>							
Sabunlar	Ton	77 000	96 000	4,5	95 000	99	— 0,2
Deterjan preparatlar	Ton	4 500	18 000	31,9	55 000	306	25,0
<i>Tıbbi ilâçlar</i>	Mil./T.L.	320	597	13,3	925	155	9,2
Tarım mücadele ilaçları	Ton	17 908	22 680	4,9	30 725	135	6,2
<i>Diğer inallar :</i>							
Valeks	Ton	12 367	9 200	— 5,8	9 000	98	— 0,4
Kibrit	Mil. kutu	677	735	4,9	875	119	3,6
<i>Kimya sektörü toplamı üretim değeri</i> <i>(1965 üretici fiyatları ile)</i>	Mil. T. L.	1 190	2 220	13,3	5 800	261	21,3

Not: Südkostik üretimi, hazırlanmakta olan ön projelerin uygulama imkanlarına göre yurtiçi talebi karşılayacak seviyeye çıkabilecektir.

TABLO :255 — İthalât Tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları (CIF)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
			yıllık % artış		1972	yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Toplam kimyasal Ürünler	768	1 650	16,6	2 000	121	3,9

(2) İthalat :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ithalâtı ikame edici üretim tesisleri işletmeye açıldıkça belirli maddelerde ithalâtın azalması veya durması beklenmektedir. Diğer yandan yeni üretim ve gelişmeler, halen çok az ithal edilen maddelerde artış veya hiç ithal edilmeyen maddelerde ithal ihtiyacını ortaya çıkaracaktır. Bununla beraber planlanan üretimlerin, 1967 yılında kimyasal ürünlerin genel ithalat içinde yüzde 23,7 olması beklenen payını 1972 yılında yüzde 20 ye düşüreceği tahmin edilmektedir.

Yapılacak üretimlerin sağlayacağı ithalât azalması ve yeni ihtiyaçlardan doğacak ithalât artışları gözönünde tutularak tahmin edilen kimya sektörü toplam ithalât değerleri Tablo 255 de gösterilmiştir.

c. YATIRIMLAR :

1968 - 1972 döneminde kimya sektörüne 4 milyar 250 milyon liralık yatırım yapılacağı öngörülmüştür. Bu değer 2 milyar liraya yakın kısmı 1963 - 1967 döneminde başlayan projelere aittir. Tamamına yakın kısmı, kamu sektörünün, uygulanmasında gecikmeler kaydedilen büyük projelerine ait bulunan söz konusu 2 milyar lira dışında kalan yatırımlar, kamu sektörünün ikinci Beş Yıllık Plan dönemi için hazırladığı projelerle özel sektörün yapacağı yatırım tahminlerine dayanmaktadır.

Birinci ve ikinci Beş Yıllık Plan dönemleri için kimya sektöründe yapılacağı tahmin edilen yatırımlar Tablo 256 da gösterilmiştir.

TABLO : 256 — Yatırım tahminleri

	(Milyon T. L.) 1965 fiyatları
	Toplam yatırımlar (1)
1963 - 1967 dönemi	1 829,0
1968 - 1972 dönemi	4 250,0

1968 -1972 döneminde yapılacağı tahmin edilen 4 milyar 250 milyon liralık yatırımın yaklaşık olarak yüzde 78 i makina - teçhizat, yüzde 14 ü inşaat yatırımları, yüzde 8 i de finansman faizleridir.

Kamu sektöründe planlanan yatırımların büyük bir kısmı ara malı niteliğindeki kimyasal maddeler üretimine yönelecektir.

Birinci Plan döneminde özel sektörün - tüketim malları imalâtı çoğunlukta olmakla birlikte - hammadde ve ara malı üretimi ile ilgili yatırımlarda gösterdiği gelişmenin artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

Hazır ilâç imalâtının çeşitli safhaları arasında atıl kapasiteler bulunduğundan yerli kuruluşlarca yapılacak yatırımların daha çok dar boğazlar ve modernleştirme alanlarına yönelmesi gerekmektedir. 1968 - 1972 döneminde ilâç sanayiinde özellikle yerli kuruluşların başlıca antibiyotik ve vitaminleri içine alan ilâç aktif maddeleri üretim kompleksleri yatırımlarına bağlamaları ve bu alanda gelişmeleri beklenmektedir.

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ :*

1967 ve 1972 yılları için tahmin edilen ve Tablo 257 de gösterilen kimya sektörü dış ticaret dengesine göre İkinci Plan döneminde sektörün meydana getirdiği açık artmaktadır. Diğer yandan ithalattaki artış hızının düşüklüğü ve ihracattaki gelişme dolayısı ile sektörün meydana getirdiği ithalât fazlasının genel ithalât fazlası içindeki payı azalacaktır. Aynı zamanda, planlanan yurt içi üretimlerin ve gerekli tedbirlerin gerçekleşme durumuna bağlı olarak Tablo 257 de gösterilen 1972 yılı değerlerinde ithalâta azalma, ihracatta artma beklenebilir.

TABLO : 257 — *Dış Ticaret Dengesi*

(Milyon TL.)

(1965 fiyatları ile)

	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	H. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3).	(4)
İhracat (FOB)	35	110	314	25,6
İthalât (CIF)	1 650	2 000	121	3,9
Fark	— 1 615	— 1 890	117	3,2

3. TEDBİRLER :

a. Türkiye'nin sanayileşme hareketinde tarımın ve çeşitli sanayi dallarının ara mal ihtiyaçlarını karşılayacak olan kimya sektörü büyük bir rol oynayacaktır. Kimya sektöründe öngörülen yatırımların zamanında gerçekleştirilmesi, hızla gelişen teknolojik imkanların izlenmesi ve yurt şartlarına intibak ettirilerek uygulanması için bu alanda teknik hizmetlerin gelişmesine ve uygulamalı araştırmaların yapılmasına Devlet öncülük edecektir.

b. İlaç sanayiinde, yabancı sermayeye ancak ilaç aktif maddeleri imali ile ilgili kimya sanayii için ve yerli gelişmelere engel olmamak kaydıyla müsaade edilecek, hazır ilaç yapımında, bunların yeni giriş ve genişlemelerine izin verilmeyecektir. Yerli kuruluşları teşvik edici tedbirler uygulanacak ve bu kuruluşların memleket ihtiyaçlarına yeter miktarda üretim yaptığı sahalara, yabancı sermaye ilaç üretiminin yayılmasına ruhsat verilmeyecektir.

Tarımsal mücadele ilaçlarının kaliteleri kontrol edilecek, bozuk ve hileli ilaç ithal, imal, dağıtım ve satışını önlemek üzere gerekli hukukî ve idarî tedbirler alınacaktır.

PETROL ÜRÜNLERİ SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Petrol arama, üretim, iletim, dağıtım ve satış faaliyetlerinde bulunan Kamu Kuruluşları tek bir organizasyonda birleştirilecektir.

(2) Petrol ürünlerinin yurt içi üretimle karşılanabilmesi için talep artışları yakından izlenecek, kapasite artırıcı çalışmalar zamanında tamamlanacak ve kurulu kapasite makul ölçüde talebin üstünde tutulacaktır.

(3) Rafinerilerin üretim programları en az döviz sarfına sebep olacak şekilde düzenlenecektir.

(4) Yeni kurulacak tesislerin kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

(5) Petrol mevzuatı Millî menfaatlerimiz gözonünde tutularak süratle gözden geçirilecek ve bu anlayış içinde, özellikle kamu kuruluşlarının çalışmalarını engelleyen tatbikat ve mevzuat ve Petrol Kanununun, kambiyo ve kâr transferleri ile Devlet payı konusundaki hükümleri yurt menfaatlerine uygun bir şekilde yeniden düzenlenecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde biri 3 milyon 200 bin ton, diğeri de 1 milyon ton kapasiteli iki yeni rafinerinin hizmete girdiği 1962 yılından itibaren yurtiçi petrol ürünleri talep ve üretiminde hızlı artışlar olmuştur. 1962 yılında 2 milyon 200 bin ton olan petrol ürünleri talebi yıllık ortalama yüzde 17,8 artışla 1967 yılında 5 milyon ton civanna ulaşacaktır. Petrol ürünleri üretimi ise aynı devrede yılda 14,7 artış göstermiştir. Birinci Beş Yıllık dönemde, petrol ürünleri talebi büyük ölçüde yurtda mevcut rafineriler üretimi ile karşılanmıştır. Ancak bu rafinerilerin işledikleri ham petrolün başlangıçta yüzde 80 ini ve son yıllarda da yüzde 60 a yakın kısmı ithal ham petrolü olmuştur.

Bu dönemde fiyatlar yönünden de çeşitli ayarlamalar yapılmıştır. Bu ayarlamaların başlıca iki amacı vergi gelirlerini artırmak ve gazyağı, motorin ve benzin fiyatları arasındaki büyük farkların yarattığı tüketim dengesizliklerini önlemek olmuştur, özellikle, 1965 yılında alınan fiyat tedbirleri etkili sonuçlar vermiştir.

Ayrıca 1967 yılı Programı ile de vergi gelirlerini artırmak amacıyla fiyat artışlarına gidilmiştir.

Petrol ürünleri talebini karşılayan 3 rafinerinin kapasitesi 4 milyon 500 bin tondur. Bu kurulu kapasiteye Birinci Plan döneminde ek yapılmamıştır. Ancak her üç rafineri kapasitesindeki esneklik nedeniyle 5 milyon 500 bin ton ham petrol işlenebilmektedir. 1967 yılında iki rafineri kapasite genişletmesine gitmektedirler. Bu işlemin 1968 yılına

kadar tamamlanacağı tahmin edilmektedir. Ancak talep artışı karşısında bu ek kapasite de yetersiz olacaktır. Bunun, için de yapımı öngörülmuş 4 üncü rafineriye ait işlemlerin öncelikle tamamlanması ve böylece 1972 yılında 11 milyon ton civarında kurulu kapasitenin yaratılmış olması gereklidir.

Bugün ülkede 3000 den fazla satış ve servis istasyonu mevcuttur. Bu yatırımlar geniş rekabete dayanmakta ve gerekli pazar etütleri yapılmadan kurulan istasyonlar nedeniyle bazı bölgelerde yığılmalar olmakta, bazı yerlerde de geçerli olmıyan kuruluşlar yapılmaktadır. Bu durum ise tümüyle bir kaynak israfına yol açmaktadır.

Petrol ürünlerinin kalite analizi ve kontrolü, tesisat ve eleman noksanı dolayısıyla yeterli ve iyi bir şekilde yapılmamakta bu ise uygulamada aksaklıkların çıkmasına sebep olmaktadır. Hem petrol sanayiinin çegitli problemleri üzerine araştırma yapacak hem de bir nitelik kontrolünü sağlayacak bir kuruluşa ve elemanlara geniş ölçüde ihtiyaç vardır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP TAHMİNLERİ :*

(1) *Yurt içi talep :*

Petrol ürünleri sanayiinde, Birinci Plan dönemi başına kadar talep büyük ölçüde İthalât ile karşılanmış ve bu neden ile de sınırlı bir gelişme olmuştur. 1963 yılından itibaren ürün talebinin yurt içi üretimle karşılanmaya başlanması o güne kadar kısıtlı kalmış bazı mallar talebini genişletmiş ve bazı yeni tanınan mallar talebi ise hızlı bir gelişme göstermiştir. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de petrol ürünleri talebinde özellikle sanayi alanındaki kullanımında hızlı gelişmeler olması beklenmektedir. Ancak, Birinci Plan dönemi başında bazı mallar talebinde yukarıda belirtilen nedenlerle meydana gelen büyük artışlar son yıllarda normal bir hıza inmiş bulunmaktadır. Bu durumun ikinci beş yılda da devam edeceği tahmin edilmektedir, örneğin motorinde 1968 - 1972 dönemi yıllık ortalama artış hızının yüzde 11,7, fuel-oil ise yüzde 14,2 olması beklenmektedir.

Bu yolla yapılan 'tahmin sonuçları Tablo 258 de verilmiştir. Tablodan da izleneceği gibi Birinci Plan döneminde yılda ortalama yüzde .17,8 artış göstermiş olan petrol ürünleri talebinin 1967 -1972 devresinde ise yüzde 12,0 bir artışla 1972 yılında 8 milyon 820 bin tona ulaşacağı beklenmektedir.

Ana mallar itibariyle yapılan tahminlerde benzin ve motorinde gerek talebin artış hızının normale dönmüş olması ve gerekse taşıt parkında bu dönemde beklenen daha dengeli bir artış nedeniyle talep artışı Birinci Plan dönemine göre azalma göstermektedir. Fuel-oil deki azalmayı da gerek ısınma ve gerekse sanayide düzenlenmiş miktar ve alanlardaki talebe bağhyabiliriz. Bugün için zorlanan üretim imkanları ile sınırlı bulunan L.P.G. talebi ise kapasiteyi artıracak ünitelerin tamamlanması ile büyük bir genişleme gösterecek niteliktedir. Bu özelliği gaz yağına ikame edecektir.

TABLO : 258 — Petrol Ürünleri Yurtiçi Talep Tahminleri

(1965 Anadepo gümrüklü fiyatları ile)

Petrol ürünleri	1962		1967 (1)		1962 - 1967	1972		1972	1967 - 1972
	Bin ton	Bin TL.	Bin ton	Bin TL.	Yıllık ortalama % artış	Bin ton	Bin TL.	Endeks 1967=100	Yıllık ortalama % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
L. P. G. (Sıvı petrol gazları)	1,7	1 413	100,0	83 100	126,0	175,0	145 400	187,5	13,4
Benzin	510,0	595 753	830,	954 500	9,9	1 100,0	1 283 700	134,5	6,0
Nafta	—	—	—	—	—	300,0	45 000		
Gazyağı	397,9	293 435	460,0	342 700	3,0	550,0	409 100	119,6	3,5
Jet yakıtı	9,0	9 100	95,0	85 000	61,0	140,0	126 000	148,2	8,2
Motorin	737,7	551 061	1 380,0	1 030 860	13,2	2 400,0	1 770 000	173,9	11,7
Fuel - oil No. 4, S, 6.	421,8	82 250	1 900,0	370 500	34,0	3 700,0	721 000	194,6	14,2
Solvent	1,5	1 350	2,9	2 600	17,1	5,0	4 500	171,0	11,3
Aafalt	90,1	40 545	140,0	63 000	9,1	300,0	135 000	214,3	16,2
Maden! yağlar	75,9	87 285	85,0	97 700	2,4	130,0	160 000	163,8	10,4
Diğerleri	6,2	7 130	11,0	12 100	12,0	20,0	23 000	182,5	12,7
Toplam	2252,3	1 671 322	5 003,9	3 042 060	12,7	8 820,0	4 822 700	158,5	9,7

(1) 1967 Programı rakamlarında alınan 1966 yılı sonuçlarına göre bazı değişiklikler yapılmıştır. Buradaki tüketim rakamları bu değişiklikleri kapsamaktadır.

TABLO : 259 — Petrol Ürünleri Üretim Tahminleri

Petrol ürünleri	1962		1967 (1)		1962 - 1967	1972		1972	1967 - 1972
	Bin ton	Bin TL.	Bin ton	Bin TL.	Yıllık ortalama	Bin ton	Bin TL.	endeks	Yıllık ortalama
	(1)	(2)	(3)	(4)	% artış	(6)	(7)	1967=100	% artış
L. P. G. (Sıvı petrol gazlan)	6,0	4 986	100,0	83 100	110,2	175,0	145 400	187,5	13,4
Benzin	522,9	610 224	830,0	954 100	9,3	1150,0	1 342 000	140,6	7,0
Nafta	—	—	50,0	7 500	—	300,0	45 000	600,0	44,0
Gazyağı	2'81,9	210 051	460,0	342 700	10,3	550,0	409 100	119,6	3,5
Jet yakıtı	—	—	95,0	85 000	—	140,0	126 000	148,2	8,2
Motorin	615,7	459 927	1 400,0	1 045 000	17,8	2 500,0	1 850 000	177,0	12,1
Fuel - oil No. 4. 5. 6.	1 115,0	217 425	2 100,0	409 000	13,5	3 800,0	741 000	181,2	12,6
Solvent	1,5	1350	2,9	2 600	17,1	5,0	4 500	171,0	11,3
Asfalt	90,1	40 545	140,0	63 000	9,1	300,0	135 000	214,3	16,2
Diğerleri	••	••	50,0	5 000	—	180,0	18 000	360,0	29,2
Toplam	2 633,1	1 544 472	5 227,9	2 997 000	14,1	9 100,0	4 816 000	160,7	9,9

(2) *İhracat :*

Birinci Beş Yılda petrol ürünleri ihracatı yapılmıştır. Ancak bunu, ihracat amacına yönelmiş bir işlem olarak tanımlamak hatalıdır. Bu işlem yalnızca, yurt içi talep fazlası olan üretimin elden çıkarılmasıdır. Birinci Beş Yıllık dönem içinde benzin, nafta ve fuel - oil ihracatı yapılmış ve yurt içi talebi artan bu mallann ihracatı gittikçe azalmıştır. 1963 yılında 81 milyon T.L. olan ihracat 1967 yılında 28 milyon T.L. olabilecektir.

İkinci Beş Yıllık dönemde ise ancak 1968 yılında yurt içi talebi olmiyan naftanın ihraç edileceği bunun bedelinin ise 13 milyon T.L. tutacağı, diğer mallar üretiminin yurt içi talebi karşılayacağı ve ihracatın söz konusu olmiyacağı tahmin edilmektedir.

b. *ÜRETİM VE İTHALÂT :*(1) *Üretim tahminleri ;*

İkinci Beş Yıllık dönemde de rafinerilerin motorin esasına göre çalışacağı varsayılmıştır. Petrol ürünleri talebi yerli rafinerilerde işlenecek yerli ve ithal ham petrolünden elde edilecek ürünlerle karşılanacaktır. Yerli ve ithal ham petrolünün bütün içindeki payı ham petrol bölümünde açıklanan ilke ve varsayımlar çerçevesinde olacaktır.

Üretim tahminlerinde, anamallar talep miktarı ile yukarıda belirtilen varsayımdan hareket edilmiş ve Tablo 259 da açıklanan sonuçlara varılmıştır.

Tablodan da görüleceği gibi 1962-1967 devresinde yılda 14,7 artış ile 1967 yılında 5 milyon 227 bin ton olan petrol ürünleri üretiminin 1967-1972 devresinde ise yılda ortalama yüzde 11,7 artış göstererek 1972 yılında 9 milyon 100 bin tona ulaşması beklenmektedir. Yıllara göre toplam üretim içindeki petrol ürünlerinin nispi önemi değişmektedir. Biri birinden oldukça farklı fiyatlara sahip olan malların toplam üretim değeri içindeki oranlarında meydana gelen bu değişim sonunda 1967 -1972 dönemi üretim değerinde yılda ortalama yüzde 10 bir artış olacağı tahmin edilmektedir.

İkinci Beş Yıllık anamallar üretiminde de taleptekileri izliyen gelişmeler tahmin edilmektedir.

Ancak, bu üretim gelişmelerini sağlayacak husus, kapasite genişletmelerinin ve yeni rafineri yapımının gerekli zamanlarda tamamlanmasıdır.

Ayncar genellikle ara malı olarak tüketilen petrol ürünlerinin üretim tahminlerinin gerçekleşebilmesi için tüketici sektörlerde, örneğin taşıt parkında beklenen gelişmelerin varsayımlara uygun olarak gerçekleşmesi gereklidir.

(2) *İthalât tahminleri :*

1962 yılına kadar talebi karşılamak üzere yapılan petrol ürünleri ithalâtı 1963 yılından bu yana yurt içinde üretimi olmiyan ürünler ile bazı yıllarda üretimi ihtiyaca yetmiyen bazı mallann küçült miktarlardaki ithalâtını kapsamaktadır. Bunlardan ihtiyacı en fazla olan ve gittikçe artan döviz harcamasını g'erektiren madeni yağlardır. Ancak, bir taraf tan yolların

TABLO : 260 — Petrol Ürünleri İthalâtı

Petrol ürünleri	1962		1967 (1)		1962 - 1967	1972		1972	1967 - 1972
	Bin ton	Bin TL.	Bin ton	Bin TL.	Yıllık	Bin ton	Bin TL.	endeks	Yıllık
	(1)	(2)	(3)	(4)	ortalama	(6)	(7)	1967=100	ortalama
				% artış					% artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Uçak benzini	3,2	1 120	3,0	1 050	— 0,6	5,0	1 750	156,3	9,3
Jet yakıtı	9,0	3 150	10,0	3 600	2,2	—	—	—	—
Oto benzini	22,7	6 129	—	—	—	—	—	—	—
Gazyağı	130,0	42 110	—	—	—	—	—	—	—
Motorin	162,9	43 929	—	—	—	—	—	—	—
Fuel - oil No. 4. 5. 6	16,6	2 997	—	—	—	—	—	—	—
Solvent	1,9	1 900	—	—	—	—	—	—	—
Madeni yağlar	75,9	87 285	85,0	97 700	2,4	130,0	160 000	163,8	10,4
Parafin - Vazelin	0,4	520	0,4	620	0,0	0,8	1 258	240,4	19,1
Diğerleri	2,8	2 380	7,6	6 400	21,8	14,2	12 000	187,5	13,4
Toplam	425,4	191 520	106,0	109 170	7,5	147,0	175 000	160,9	9,9

elverişli olmaması diğer taraftan da teknik personel yetersizliğinden doğan madenî yağ kullanmada bilgisizlik nedeniyle israf söz konusudur. Bu durumda gerek talebin daha kontrollü bir düzeyde ve gerekse ithalâtın daha müsait şartlarda yapılmasına çalışılması gereklidir.

Yurdumuzda gres ve madeni yağ harmanlanması yapılmaktadır. Ancak, gresin hammaddesi ve harmanlanması için gerekî katkı maddelerinin ikinci Beş Yıllık dönemde de ithalât voliyile karşılanacağı varsayılmıştır. Tablo 260 da gösterilen mallar dışında mamul madde ithalâtına gidilmeyeceği beklenmektedir.

c. *YATIRIMLAR :*

Yukarıdan beri yapılan çeşitli açıklamalardan da görüleceği gibi gelişmekte olan yurdumuz petrol ürünleri talebini karşılamak için bugünkü kapasite yetersizdir. Bu neden ile d« mevcut rafinerilerde genişletme ve yeni rafineri yatırımlarına bağlanmıştır. Bunlar dışında özel sektör ve kamu sektörünce projelenmiş büyük yatırımlar yoktur. Bu alanda İkinci Plan döneminde yapılacak yatırımlar genellikle idame ve bakım, rafinerilere küçük ünite eklemeleri, depo ve satış istasyonları alanlarında olacaktır. Bu yatırımlara ait bilgiler Tablo 261 de verilmiştir.

İkinci Plan dönemi toplam yatırımlarının 700 milyon liraya yakın kısmını yani yüzde 50 den fazlasını Birinci Plan döneminden devam eden yatırımlar kapsamaktadır. Ayrıca 1968 - 1972 devresinde yapılması öngörülen yatırımların yüzde 40 kadarının makina ve teçhizat yatırımları yüzde 45 inin inşaat yatırımları ve yüzde 15 inin ise, idame yatırımları için ödeneceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 261 — Yatırım tahminleri

*(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile*

	Toplam yatırımlar
	(1)
1963 - 1967 dönemi	782,9
1968 - 1972 dönemi	1 150,0

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ :*

Daha önce ilgili bölümlerde de açıklandığı gibi İkinci Plan dönemi için artan yurt içi talep nedeniyle petrol ürünleri ihracatının olmayacağı tahmin edilmiştir. Bu yönden bu sektördeki dış ticaret durumunu ithal edilen petrol ürünleri miktarı tayin edecektir ve bu konuda yapılan tahminler Tablo 262 de verilmiştir.

TABLO : 262 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon TL.)

(1965 fiyatlarıyla)

	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İthalât (CİF)	109,2	175,0	160,3	9,9
İhracat (FOB)	23,2	—	—	—
Fark	— 81,0	— 175,0	216,0	16,6

3. TEDBİRLER :

a. Gerek ithal ham petrolü fiyatlarında sağlanacak indirim gerekse yerli ham petrolün artan oranlarda kullanımını sonucu rafineri maliyetlerinde bir düşme olacaktır. Satış fiyatları sabit kalsa da eski maliyetlerle yenileri arasında meydana gelecek bu fark bir vergi kaynağı olarak değerlendirilecektir.

b. Petrol ürünleri ve madenî yağlarda gerekli nitelik kontrolünün sağlanması ve petrol alanında çeşitli araştırmaların yapılabilmesi için gerekli tesislerin kurulması ve eleman yetiştirilmesi hususları Devletçe ele alınacaktır.

c. Mevcut ve kurulacak tesislerin yağ imalâtı üniteleri kurmaları özellikle teşvik edilecektir.

d. Yabancı şirketlerden alınan petrol ve petrolle ilgili ürünlerin milletlerarası piyasada mevcut en elverişli şartlara göre satın alınması hususu devamlı olarak takip edilecektir.

e. Petrol ithali ancak yurt içinde üretilen petrolün ihtiyacı karşılamaması halinde yapılacaktır.

SERAMİK SANAYİİ:

1. İLKELER VE GELİŞMELER ;

a. İlkeler:

(1) Tevsi, dar boğazların giderilmesi, modernizasyon ve idame yatırımları dışında, İkinci Plan dönemi içindeki talep artışları için yeni yatırım yapılmaması öngörülmüştür.

(2) Mevcut kapasitenin en yüksek oranda değerlendirilmesi sağlanacak ve meydana gelen üretim fazlası ihraç edilecektir.

b. Gelişmeler ve sorunlar :

Seramik malları yurt içi talebinde, Birinci Plan döneminde yüzde 27,4 artış olmuştur. Ancak, bu yüksek artış, Planın başlangıç yılında yurt içi talebi yok denecek kadar az olan yer karosunun, bina inşaat faaliyetlerindeki aşırı gelişmenin de etkisiyle büyük ölçüde tüketim konusu olmasından ve karo fayansın yüzde 19,0 oranında hızlı bir gelişme göstermesinden doğmuştur. Seramik inşaat malzemesi tüketimindeki bu artışa karşılık diğer mallarda satış fiyatlarının yüksekliği yurt içi talebi kısıtlayıcı bir etki yaratmıştır. Nitekim sofras ve süs eşyası ile sağlık gereçlerindeki talep artışı daha düşük bulunmaktadır. Yurtiçi talep tahminleri tablo 263 de gösterilmiştir.

Birinci plan döneminde üretim kapasitesinde Planın başlangıç yılına oranla yüzde 234 artış olmuştur. 1963 - 1966 yıllarında, sağlık gereçleri dışında, üretim genellikle kapasitenin altında kalmıştır. Aynı dönemde, porselen eşyası ve sağlık gereçleri toplam üretiminde, yılda ortalama yüzde 20 artış sağlanmasına rağmen yurt içi talep karşılanamamış ve ithalâta gidilmesi zorunlu olmuştur.

1967 yılında yurt içi talebin yurt içi üretimle karşılanması gerçekleştirilmiş ve yıllık ortalama talebi 30 ton civarında olan sanayi ve laboratuvar gereçleri dışında ithalât tamamen ikame edilmiştir.

Birinci Plan seramik sanayii toplam yatırımları, carî fiyatlarla 95 milyon TL. öngörülmesine karşılık sadece 1963 - 1966 döneminde gerçekleştirilen yatırım 252 milyon TL. dir. 1967 yılı yatırım uygulamasıya Birinci Plan dönemi toplam yatırımları 1965 yılı fiyatlarıyla 290 milyon TL. sına varacaktır. Bu yatırımların 110 milyon TL. sı özel sektöre ait bulunmaktadır.

Sektörün ana sorunları, üretim maliyetlerinin yüksekliği, ihracatın gerçekleştirilmesi zorunluluğu ve mevcut kapasitenin en yüksek ölçüde değerlendirilmesi olarak özetlenebilir. Ayrıca kaliteli üretimin gerektirdiği nitelik ve nicelikte hammadde temininde güçlüklerle karşılaşılması, üretimin çeşitli sahalarında teknolojik yetersizliklerin ortaya

çıkması, önemli dar boğazlar yaratmaktadır, özellikle Kütahya çiniciliğinde, çamur hazırlama, sır pişirme, kahp dökme ve fırınlamada mevcut dengesizlik, üretimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP :*

(1) *Yurt içi talep :*

Tablo 263 de görüldüğü gibi İkinci Plan döneminde yurt içi talepte yıllık ortalama yüzde 10,0 oranında artış olacağı tahmin edilmektedir.

(2) *İhracat :*

Seramik Sanayii ihracat tahminleri Tablo 264 de verilmektedir. Sağlık gereçleri ihracatına 1967 yılında başlanması beklenmektedir. Yurt dışı pazarlama çalışmaları sonuçlarına göre, mevcut ihracat potansiyelinin mümkün olan ölçüde değerlendirilmesi yönünde, yıllık programlarda gereken tedbirler alınacaktır.

b. *ÜRETİM VE İTBALAT :*

(1) *Üretim:*

Seramik Sanayii toplam üretiminde yılda ortalama yüzde 11,0 artış olacağı tahmin edilmektedir. Yıllık üretim artışının, porselen sofras ve mutfak eşyasında yüzde 13,0 sağlık gereçlerinde yüzde 16,5 olması beklenmektedir. Üretim hedefleri Tablo 265 de gösterilmiştir.

TABLO : 263 — Yurtiçi Talep Tahminleri

Mal grupları		(Milyon TL.) (Ton) (1965 fiyatları ile)					
		1962 (1)	1967 (2)	L Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967-100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
Porselen sofrası ve süs eşyası	Miktar	1,870	3,460	13,1	6,080	175,7	12,0
	Değer	9,5	17,6	—	31,0	—	—
Sağlık gereçleri	Miktar	2,373	5,000	16,0	9,600	192,0	14,0
	Değer	18,9	39,8	—	76,5	—	—
Karo seramik	Miktar	—	10,500	—	16,150	153,8	9,0
	Değer	—	2,6	—	4,0	—	”
Karo fayans	Miktar	4,660	10,850	19,0	15,940	146,9	8,0
	Değer	18,9	45,1	—	66,3	—	—
Sanayi ve lâboratuvar gereçleri	Miktar	25	25	—	50	200,0	15,0
	Değer	0,3	0,3	—	0,7	—	—
Toplam	Miktar	8,828	29,835	27,4	47,820	158,9	10,0
	Değer	47,6	115,4	—	179,5	—	—

TABLO : 264 — İhracat Tahminleri

Mal grupları		(Milyon TL.) (Ton) (1965 fiyatları ile)					
		1962 (1)	1967 (2)	I Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967=100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
Sofra ve süs eşyası	Miktar	—	—	—	300	—	—
	Değer	—	—	—	1,5	—	—
Sağlık gereçleri	Miktar	—	350	—	1 900	542,8	40,0
	Değer	—	2,8	—	15,0	—	—
Karo fayans	Miktar	—	—	—	500	—	—
	Değer	—	—	—	2,0	—	—
Toplam	Miktar	—	350	—	2 700	—	—
	Değer	—	2,8	—	18,5	—	—

TABLO : 265 — Üretim Hedefleri

Mal grupları		(Milyon TL.) (Ton) (1965 fiyatları ile)					
		1962 (1)	1967 (2)	I. Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967=100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
Porselen sofrası ve süs eşyası	Miktar	128	3 600	—	6 580	182,7	12,9
	Değer	0,6	19,0	—	36,0	—	—
Sağlık gereçleri	Miktar	1 106	5 500	38,5	11 800	214,5	16,5
	Değer	8,8	44,8	—	95,9	—	—
Karo seramik	Miktar	—	10 500	—	16 400	156,2	9,3
	Değer	—	2,6	—	5,0	—	—
Karo fayans	Miktar	4 700	10 850	18,2	16 600	152,9	9,0
	Değer	19,5	45,6	—	69,6	—	—
Sanayi ve laboratuvar gereçleri	Miktar	—	—	—	50	—	—
	Değer	—	—	—	1,5	—	—
Toplam	Miktar	5 934	30 450	38,7	51 430	168,9	11,0
	Değer	28,9	112,0	—	206,0	—	—

(2) İthalât:

İkinci Plan dönemindeki yurtiçi talep artışlarını karşılayabilecek yeterlikte üretim kapasitesi yaratılmış okluğundan, mevcut durumda yurtiçinde üretilmeyen sanayi ve laboratuvar gereçlerinin, 1969 yılına kadar yılda 300 - 350 bin TL. civarındaki ithali dışında ithalât yapılmıyacaktır.

c. YATIRIM :

İkinci Plan döneminde, tevsi, darboğazların giderilmesi ve modernizasyon dışında yeni tesis kurulmasıyla ilgili yatırım beklenmemektedir. Öngörülen tevsi yatırımları Üçüncü Plan döneminin başlangıç yıllarındaki yurt içi talep artışlarını karşılamak amacıyla yapılacaktır. Anamallar ölçüsünde ihracatın gelişme durumuna göre, yıllık programlarda tevsi yatırımları ayrıca dikkate alınacaktır.

TABLO : 266 — Yatırım tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

	Toplam yatırımlar . (1)
1963 - 1967 dönem	290,4
1968 - 1972 dönem	40,0

d. DIŞ TİCARET DENGESİ :

Seramik sanayii dış ticaret dengesi Tablo 267 de verilmektedir.

TABLO : 267 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

	1967 (1)	1972 (2)	Endeks 1972 1967=100 (3)	II. Plan yıllık % artış (4)
İhracat (FOB)	2,1	13,5	—	—
İthalât (CİF)	0,3	—	—	—
Fark	+ 1,8	+ 13,5	—	—

3. TEDBİRLER :

a. Hammadde kaynaklarının araştırılması ve rezerv durumlarının tespiti konusunda kamu ve özel kuruluşlar arasında işbirliği sağlanacaktır.

b. Seramik malları üretiminde, özellikle porselen sofraya ve mutfak eşyasında kalitenin yükselmesi yönünde tedbirler alınacaktır.

c. Kütahya çiniciliğinin geliştirilmesi yönünde etkili tedbirler araştırılacaktır.

CAM VE CAMDAN EŞYA SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Yurt içi talep ve yurt içi üretimle karşılanacak ihracatın hızlandırılması sağlanacaktır.

(2) Bu sanayi kolunda Öngörülen üretim hedefleri yerli özel sermaye yatırımları ile gerçekleştirilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde, cam ve cam eşya sanayii kapsamına giren pencere camı ve sınav kaplarda kapasite artışları olmuş ve sektörün toplam üretimi yıllık ortalama yüzde 23 artış göstermiştir. Artan üretim bir yandan ithalât ikamesi sağlamış, diğer yandan ihracat imkân yaratmıştır.

Birinci Plan döneminde yurt içi talep özellikle pencere camı ve sınav kaplarda tahminlerin üstünde gelişmiştir. Pencere camında yüzde 11, sınav kaplarda yüzde 23, ev eşyasında yüzde 11, cam elyaf mamullerinde yüzde 27 artış olmuştur.

Sektörde Birinci Plan döneminde gerçekleştirilen yatırım toplamı, 1967 yılı Programının aynen uygulanacağı varsayımıyla 179 milyon TL, dir. Bu yatırımın tamamı özel sektöre ait bulunmaktadır.

Sektörün çeşitli mamulleri kalite yönünden dünya piyasalarında rekabet edecek durumdadır. Bu dönem içinde maliyet ve satış fiyatları önemli değişiklikler göstermemiştir.

3. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP :

(1) Yurt İçi talep :

İkinci Plan döneminde yurt içi talebin miktar itibariyle yılda ortalama yüzde 8,3 artacağı ve 1972 yılında 184 bin tona varacağı tahmin edilmektedir. Yurt içi talep tahminleri Tablo 268 de gösterilmiştir.

(2) İhracat :

Dış talep hesabında, pencere camı için gerçekleştirilmesi beklenen ihracat, sınav kaplarda ise potansiyel dış talep ve üretim fazlası göz-önünde tutulmuştur.

İkinci Plan döneminde cam ve cam eşya ihracatında yılda ortalama yüzde 10,7 artış olacağı ve 1972 yılında toplam ihracatın 37 bin tona varacağı tahmin edilmektedir, ihracat tahminleri Tablo 269 da gösterilmiştir.

TABLO: 268 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967 -100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Ev esvası (1)	Miktar	12,3	15,8	11,0	25,1	158,8	9,2
	Değer	96,6	124,0		197,5	—	—
Sınai kaplar (2)	Miktar	17,9	50,4	23,0	68,2	135,1	6,2
	Değer	28,1	79,1	—	106,9	—	—
Pencere camı (3)	Miktar	22,1	38,2	11,5	52,9	138,5	6,8
	Değer	72,5	120,1		173,5	—	—
Emprime telli camı (4)	Miktar	—	7,8	—	13,3	170,5	11,2
	Değer	—	26,2	—	44,6	—	—
Cam inşaat malze- mesi (5)	Miktar	—	4,6	—	5,6	121,7	4,0
		—	11,5	—	14,0	—	—
Cam elyaf mamulleri	Miktar	0,3	1,0	27,2	1,9	190,0	13,8
	Değer	2,0	6,8	—	12,9	—	—
Cam tülü (6)	Miktar	—	3,0	—	12,0	400,0	32,0
	Değer	—	13,5	—	54,0	—	—
Cam boru (7)	Miktar	—	1,0	—	1,9	190,0	13,8
	Değer	—	4,5	—	8,6	—	—
Diğerleri	Miktar	1,5	1,5	—	3,0	200,0	19,0
	Değer	4,5	4,5	—	10,0	—	—
Toplam	Miktar	54,1	123,3	18,0	184,0	149,2	8,3
	Değer	203,7	395,2	—	022,0	—	—

1) Kristal cam eşya dahil

2) Şişe - kavanoz

3) Sekürit, oto camı ve levha kristal dahildir

4) Kapı camı dahildir

5) Profilit ve karo camı

6) Bütünleşmiş haldeki değer ve miktar

7) Flouresans lamba hariçtir

TABLO : 269 — İhracat Tahminleri

Mal grupları				(Bin ton) (Milyon TL.) (1965 fiyatları ile)			
		1962 (1)	1967 (2)	I Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967=100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
Ev eşyası	Miktar	—	0,3	—	0/8	266,7	21,7
	Değer	—	2,0	—	5,2		
Sınai kaplar	Miktar	—	10,4	—	13,9	132,7	5,9
	Değer	—	8,0	—	11,1		
Pencere camı	Miktar	0,1	11,8	—	22,0	186,4	13,2
	Değ-er	0,2	12,2	—	23,2	—	
Diğerleri	Miktar	—	—	—	0,1	—	—
	Değer	—	—	—	2,0	—	—
Toplam	Miktar	0,1	22,5	—	36,8	163,1	10,7
	Değer	0,2	22,2	—	41,5	—	

Not: İhracata yzredilen üretim fcibrika satış fiyatı

TABLO : 270 — Üretim Hedefleri

(Bin ton
(Milyon TL.)
(1965 fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
Ev egyası	Miktar	12,3	17,7	7,5	28,5	161,0	10,0
	Değer	96,6	139,0	—	225,0	—	—
Sınai kaplar	Miktar	17,9	67,6	30,3	100,0	147,9	8,2
	Değer	28,1	106,1	—	158,0	—	—
Pencere camı	Miktar	22,1	58,0	21,1	82,3	142,1	7,3
	Değer	72,5	190,0	—	271,0	—	—
Emprime ve telli cam	Miktar	—	—	—	14,6	—	—
	Değer	—	—	—	49,1	—	—
Cam inşaat malzemesi	Miktar	—	5,0	—	6,2	124,0	4,3
	Değer	—	12,5	—	35,5	—	—
Cam elyaf mamulleri	Miktar	—	—	—	2,1	—	—
	Değer	—	—	—	15,0	—	—
Cam tülü	Miktar	—	3,3	—	13,2	400,0	32,0
	Değer	—	14,9	—	60,4	—	—
Cam boru	Miktar	—	—	—	2,1	—	—
	Değer	—	—	—	9,5	—	—
Diğerleri	Miktar	1,5	1,5	—	1,5	100,0	—
	Değer	4,5	4,5	—	4,5	—	—
Toplam	Miktar	53,8	153,1	23,4	250,6	163,7	10,4
	Değer	201,7	467,0	—	808,0	—	...

b. ÜRETİM VE İTHALAT :

(1) Üretim :

İkinci Plan döneminde büyük üretim ünitelerinde yapılacak tevsi-atla bazı yıllar talebin çok üzerinde kapasite sağlanmış olacaktır. Talep artışları rahatça karşılanabileceği gibi ihracat imkânları da yaratılmış olacaktır. Yurt içi üretim tahminleri Tablo 270 te verilmektedir.

(2) İthalât :

İkinci Plan döneminde, emprime ve telli cam ile yurt içinde üretil-miyen sair müteferrik eşya dışında ithalât beklenmemektedir. Telli ve emprime cam ithalâtının 1968 yılında 9 milyon TL., 1969 yılında 10 mil-yon TL. olarak gerçekleştireceği tahmin edilmektedir.

c. YATIRIM:

İkinci Plan döneminde, 115 milyon TL. sı dış para ihtiyacı olmak üzere toplam olarak 240 milyon TL. sı yatırım yapılacaktır. Bu yatırımların 89 milyon TL. sı Birinci Plan döneminde başlayan işlerle ilgilidir. Öngörülen yatırımların gerçekleştirilmesiyle, ev eşyasında, sını kaplarda, pencere camında, telli ve emprime camda, cam inşaat malzemesinde ve cam yününde yeni kapasite artışları sağlanmış olacaktır. Yatırım tahminleri Tablo 271 de gösterilmiştir.

TABLO : 271 — Yatırım Tahminleri

(Milyon T. L.)

1965 fiyatları ile

	Toplam yatırımlar
	(1)
1963 - 1967 dönemi	173,9
1968 - 1972 dönemi	240,0

d. Dış ticaret dengesi :

İkinci Plan döneminde cam ve camdan mamul eşya sanayii dış ticaret dengesinde lehte gelişme beklenmektedir. Nitekim ithalâtdaki yılda ortalama yüzde 18 azalmaya karşılık ihracatta yüzde 12 artış olacağı tahmin edilmiştir. Dış ticaret dengesi Tablo 272 de gösterilmiştir.

TABLO : 272 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon T. L.)

1965 fiyatları ile

	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat FOB	22,9	40,0	175,1	12,0
İthalât (CİF)	23,3	10,0	42,9	— 18,5
Fark	— 0,4	+ 30,0	—	—

3. TEDBİR :

Gelişmekte olan ihracatın hızlandırılması için gerekli pazar araştırmaları yapılacak ve etkili teşvik tedbirleri alınacaktır.

ÇİMENTO SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER:

(1) Çimento üretim kapasitesi ihracat imkânları da gözetilerek makul ölçüde yurt içi talebin üzerinde programlanacaktır.

(2) Üretim imkânının yaratılmasında, yatırım ve birim maliyetlerinin en aza indirilmesini sağlayan teknoloji tercih edilecektir.

(3) Yatırımların coğrafi dağılımında bölgesel üretim - talep dengesi ve dağıtım masrafları özellikle gözönünde bulundurulacak ve çimentonun tüketiciye en düşük fiyatla intikal ettirilmesine çalışılacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde, daha fazla çimento tüketimine yol açan yeni inşaat tekniklerinin kullanılması, çimentodan yapılan gereçler üretiminin hızla gelişmesi, beton ve tuğla konut üretiminin büyük ölçüde artması gibi nedenlerle, yurt içi talep yılda ortalama yüzde 14,5 oranında gelişmiştir.

Aynı dönemde, kuru metoda dönüştürme, tevsi ve yeni tesis kuruluşu ile ilgili yatırımların tahminlerin üzerinde gerçekleştirilmesi ve bir kısım fabrikalarda alınan tedbirlerle mevcut kapasitenin üzerinde faaliyette bulunulması, öngörülen üretim hedeflerinin yüzde 8,4 oranında aşılmasını mümkün kılmıştır. Bu dönemde çimento üretimi, yılda ortalama yüzde 13,6 artış göstermiştir.

Yurt içi talep ve üretim plan hedeflerinin üzerinde gerçekleşmesine rağmen, çimento talebinde üretime oranla daha hızlı bir artış meydana gelmesi ithalâta gidilmesini zorunlu kılmıştır. Birinci Plan döneminde, 1967 yılında 200 bin ton çimentonun ithal edileceği varsayımıyla toplam 600 bin ton ithalât yapılmış olacaktır.

Birinci Planda Çimento Sanayiinde yapılacak yatırım toplamı 1961 sabit fiyatlarıyla 130 milyon TL. olarak tahmin edilmesine karşılık sadece 1963 - 1966 döneminde gerçekleştirilen yatırım 374,7 milyon TL. olmuştur. Aynı yıl fiyatlarıyla 1967 yılı yatırımlarının uygulanmasıyla yatırım toplamı 554,7 milyon TL. sına yükselecektir. Toplam yatırımların yüzde 25 i, özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak bu gerçekleşme program hedeflerinin altında bulunmaktadır, özel sektör yatırım projelerinin büyük bir kısmının gerçekleştirilememesi veya gerçekleşmenin gecikmesi yurt içi üretim dengesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Çimento sektöründe, Birinci Plan döneminde ortaya çıkan yurt içi üretim ve talep dengesizliği İkinci Plan döneminde büyük ölçüde yeni üretim kapasitelerinin yaratılmasını zorunlu kılmaktadır.

Sektörde, hammadde istenilen nitelikte ve yeterlikte yurt içinden sağlanmaktadır. Diğer girdilerden enerji, tesisler itibariyle değişik fiyatlarla maliyetlere etkisi, kraft kâğıdı

ise ithal konusu olması ve fiyatının yüksekliği yönünden önemli sorunlar yaratmaktadır.

Çimento fabrika satışlarında tek fiyat uygulanmasına rağmen, taşıma maliyetlerinin ve ticaret hadlerinin tüketiciye intikal fiyatları bölgeler itibariyle çok değişik olmaktadır. Bu problem, tevsi ve yeni tesis kuruluşu ile ilgili yatırımların yer seçiminde taşıma giderlerinin asgari kılınması esası dikkate alınmak suretiyle giderilecektir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP :*

(1) *Yurt içi talep :*

İkinci Plan döneminde, yurt içi talepte yıllık ortalama yüzde 15,0 oranında bir artış olacağı tahmin edilmiştir. Yurtiçi talep tahminleri Tablo 273 de gösterilmiştir.

(2) *İhracat :*

İkinci Plan döneminde gerçekleştirilmesi öngörülen yatırım projelerinin sağlayacağı üretim artışlarıyla, aynı dönemde yurt içi talepte beklenen artışlar arasındaki fark ihracat potansiyeli olarak kabul edilmiştir. Bu potansiyelin mümkün olan ölçüde değerlendirilmesi yönünde, devam etmekte olan yurt dışı pazarlama çalışmaları ve elde edilen sonuçlara göre yıllık uygulama programlarında gerekli tedbirler alınacaktır. Mevcut bilgiler çerçevesinde 1972 yılı ihracatının 25 milyon TL. civarında olacağı tahmin edilmektedir.

b. *ÜRETİM VE İTHALÂT :*

(1) *Üretim :*

İkinci Plan dönemi başlangıç yılı itibariyle toplam üretim imkânı 4 400 bin ton olup yüzde 46,0 sı özel sektöre ait bulunmaktadır. Mevcut. kapasitenin 20 bin tonu beyaz çimentodur.

Çimento üretim tahminleri doğrudan doğruya mevcut projelere dayanmaktadır. Yatırımların yıllar itibariyle üretime etkisinin hesaplanmasında, projelerde belirtilen kapasite kullanma oranları gözönünde tutulmuştur.

Birinci Plan döneminde realize edilemeyen özel sektör projelerinin İkinci Plan döneminde gerçekleştirileceği kabul edilmiştir.

Yurt içi üretim tahminleri Tablo 274 de gösterilmiştir. İkinci Plan döneminde yılda ortalama yüzde 17,6 oranında bir artış olacağı tahmin edilmektedir. Ortaya çıkan üretim ve tüketim tahminleri arasındaki farkın ihracata yöneltileceği ve stok ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılacağı öngörülmüştür.

(2) *İthalât :*

Birinci Plan dönemi sonunda yurt içi talebi karşıyabilecek yeterlikte üretim kapasitesi yaratılmış olduğundan ikinci Plan döneminde ithalât beklenmemektedir.

TABLO : 273 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(Bin Ton)
(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
Portlan çimento	Miktar	2327	4600	14,5	9250	201,0	15,0
Çimento	Değ-er	360,6	713,0	—	1 430,0		

TABLO : 274 — Üretim Tahminleri

(Bin Ton)
(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
Portlan çimento	Miktar	2323	4400	13,6	9900	225	17,6
Çimento	Değ-er	360	682	13,6	1540	225	17,6

c. *YATIRIM:*

İkinci Plan döneminde beklenen talep artışlarının karşılanması, Çimento sanayii yatırımlarının hızlandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu dönemde 950 milyon TL. yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir.

Birinci Plan döneminde başlayıp ikinci Plan döneminde devam edecek yatırımlar toplamı 374 milyon TL. dir. İdame yatırımlarının 70 milyon TL. olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 275 — Yatırım tahminleri

(Milyon T. L.)

1965 fiyatları ile

Toplanan yatırımlar

	Toplanan yatırımlar
1963 - 1967 dönemi	632,9
1968 - 1972 dönemi	950,0

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ :*

Çimento Sanayii dış ticaret dengesi Tablo 276 da gösterilmiştir.

TABLO : 276 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon T. L.)

1965 fiyatları ile

	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	H. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
ihracat (FOB)	—	25,0	—	—
ithalât (CiF)	— 20,0	—	—	—
Park	— 20,0	+ 25,0	—	—

3. TEDBİRLER :

a. Çimento sanayiinde yapılacak yatırımların verimliliğini artırmak amacıyla yatırımcı kuruluşlar arasında gerekli proje öncesi haberleşme ve işbirliği sağlanacaktır,

b. Standartların ve kalitenin elverişliliği nispetinde teknolojik katkı maddelerinin kullanılması suretiyle üretim imkânları artırılabilecektir.

PIŞMIŞ KILDEN VE ÇİMENTODAN YAPILAN GEREÇLER SANAYİİ

1. İLKELEER VE GELİŞMELEER :

a. İLKELEER :

(1) Yurt içi talep yurt içi üretimle karşılanacak, 1968 yılında beklenen yüksek alüminli ateş tuğlası ithalâtı dışında ithalât yapılmayacaktır.

(2) Fiziki niteliklerinden fedakârlık yapılmaksızın ekonomik maliyetler yönünden elverişli olan yapı malzemelerinin kullanımı teşvik edilecektir.

b. GELİŞMELEER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde, pişmiş kilden yapı gereçleri sanayii kapsamına giren tuğla ve kiremit üretiminde yetersizlik ortaya çıkmamış, talep artışları istenilen ölçüde karşılanmıştır. Ateş tuğlasında, üretim kalitesinin ıslahı ve yeni tesislerin kurulmasıyla ilgili tedbirlerin uygulanmasındaki gecikme ithalâtı zorunlu kılmıştır, özellikle krom - magnezit ve magnezit ateş tuğlası talebi tamamen ithal yoluyla giderilmiştir.

Pişmiş kilden gereçler sanayii yatırımları, Planda, 1965 fiyatlarıyla 37 milyon TL. öngörülmüş ve bu yatırımların 33 milyon TL. sinin 1963-1964 yıllarında gerçekleştirileceği kabul edilmiştir. Fakat Filyos ve Konya krom - magnezit fabrikaları yatırım projelerinde yapılan değişikliklerin gecikmelere yol açması nedeniyle aynı yıllarda ancak 18 milyon TL. yatırım yapılabilmektedir. 1967 yılı Programı uygulamasıyla pişmiş kilden yapı gereçleri sanayii yatırımları 138 milyon TL. sına yükselecektir.

Mevcut tesislerdeki teknolojik yapı önemli bir sorun yaratmaktadır. Genellikle üretim yaş usulle yapılmakta, bu durum kaliteyi olumsuz yönde etkilemekte, kayıplara yol açmakta ve standardizasyonu güçleştirmektedir.

Çimentodan gereçler sanayii Birinci Plan döneminde büyük ölçüde gelişme göstermiştir. Planın başlangıç yılında 6 500 ton civarında olan asbestli boru üretim kapasitesi 85 bin tona yükselmiş, ayrıca prefabrike hafif yapı elemanlarında 150 bin M² yeni kapasite yaratılmıştır. Beton direk ve oluklu levha üretim kapasitesinde bu dönemde büyük bir artış olmamıştır.

Kamu kesimindeki asbestli çimento boru fabrikasının 30 bin tonluk kapasitesi dışında, 1963 - 1967 dönemi üretim kapasitesi artışları özel sektör tarafından sağlanmıştır. Nitekim Birinci Plan döneminde öngörülen yatırımların gerçekleşme oranı yüzde 125,0 olmuştur. Bu dönemde 1967 yılı uygulamasıyla 50 milyon TL. civarında yatırım yapılmış olacaktır. Yatırımların 40 milyon TL. sı özel sektörece gerçekleştirilmiştir..

Bu değere bilinmemesi nedeniyle 1963 ve 1964 yılları yatırımları dahil bulunmamaktadır. Kamu kesimi yatırımı 10 milyon TL. dir ve Ankara Asbestli Çimento Fabrikasının kuruluşuyla ilgilidir.

Ateş tuğlası ve çimentodan gereçler üretiminde bulunan tesisler, genellikle, sipariş üzerine çalışma özelliğindedirler. Mamuller, çoğunlukla ilk elden ihtiyaç sahiplerine satılmakta, bu durum piyasada çeşitli fiyat farklarının doğmasını önlemektedir. Birinci Plan döneminde bu mamullerin fiyatlarında aşırı artışlar olmamıştır.

Kurulu üretim kapasitesinin değerlendirilmesi, pişmiş kilden ve çimentodan yapı gereçleri sanayilerinin ortak sorunlarından birini teşkil etmektedir. Ayrıca ateş tuğlasında kalite ve standardizasyon, çimentodan gereçlerde amyant teminindeki tıkanıklıklar çeşitli sorunlar doğurmaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP :

(i) Yurt içi talep :

Talep tahminlerinin yapılmasında, tuğla ve kiremit için inşaat sektörü yatırımları, ateş tuğlası için tüketici sanayilerdeki kapasite artışlarının yaratacağı ek talep esas alınmıştır. Bu dönemde özellikle ateş tuğlasında yılda ortalama yüzde 11 oranında artış beklenmektedir. Yurtiçi talep tahminleri Tablo 277 de gösterilmiştir,

Çimentodan gereçler, büyük ölçüde, halen kullanılmakta olan pişmiş kilden gereçler ve diğer bazı malları ikame ettiklerinden talebi kesin olarak tahmin edilememektedir. İkinci Plan döneminde talebin en önemli etkeni, tüketicilerin bu sektörün mallarını ikame etme konusundaki eğilimleri olacaktır. Talep tahminlerinin yapılmasında geçmiş yıllardaki tüketim gerçekleştirmelerinden faydalanılmış, mevcut kapasitenin genellikle kullanılacağı varsayılmıştır.

(2) İhracat :

Pişmiş kilden yapı gereçleri üretimi, mevcut durumunda, ihracata elverişli bulunmamaktadır. Ateş tuğlası, üretim niteliği ve maliyetler yönünden elverişli olmakla beraber, yurt içi talep ve üretim dengesi muvacehesinde ihracı bu dönem için mümkün görülmemektedir.

Çimentodan gereçlerde ise İkinci Plan döneminde ihracat beklenmemektedir.

b. ÜRETİM VE İTHALÂT :

(1) Üretim:

Pişmiş kilden ve çimentodan gereçler üretiminde bulunan tesisler, genellikle sipariş üzerine çalışma özelliğinde bulduklarından yurt içi talebin yurt içi üretime eşit olacağı kabul edilmiştir.

(2) İthalât:

Yatırımlarda meydana gelen gecikmenin 1968 yılı için yarattığı ateş tuğlası ithal zorunluluğu dışında İthalât beklenmemektedir. Söz konusu ithalâtın 10 000 ton civarında olacağı ve bir kısmının tüketici sektörlerdeki makina ve teçhizatla birlikte ithal edileceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 277 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)

Mal grupları	Birim		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
			(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
İnşaat tuğlası	Milyon adet	Miktar	817,4	1430,0	12,0	1 960,0	137,0	6,5
		Değer	147,1	258,0	—	053,0	—	—
Kiremit	Milyon adet	Miktar	140,0	250,0	12,3	350,0	140,0	7,0
		Değer	56,0	100,0	—	140,0	—	—
Ateş tuğlası	Bin ton	Miktar	32,2	62,0	14,2	105,0	169,3	11,0
		Değer	35,5	68,0	—	116,0	—	—
Asbestli çimento tooru	Bin ton	Miktar	6,5	40,6	44,7	62,0	153,0	9,0
		Değer	12,3	77,0	—	110,0	—	—
Beton direk	Bin adet	Miktar	18,0	35,0	14,5	60,0	171,4	11,3
		Değer	10,8	21,0	—	36,0	—	—
Oluklu levha	Bin M ²	Miktar	—	300,0	—	650,0	183,3	13,0
		Değer	—	3,9	—	7,0	—	—
Hafif betondan yapı manı	Bin M ²	Miktar	—	80,0	—	55,0	163,0	13,0
		Değer	—	4,5	—	8,0	—	—
Hafif beton Mok	Bin M ²	Miktar	—	45,0	—	95,0	172,7	11,4
		Değer	—	7,6	1	16,0	—	—
		Miktar	—	—	—	—	—	—
		Değer	261,7	540,0	15,5	786,0	145,4	8,0

c. YATIRIM:

Pişmiş kilden ve çimentodan gereçler sanayiinde ikinci Plan döneminde 60 milyon TL. yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir. Tablo 278 de gösterilen bu yatırımların 14 milyon TL. sı devam eden işler mahiyetindedir. Bu yatırımlar daha çok mevcut tesislerdeki kapasite artışlarıyla ilgilidir. Yatırımların yaratacağı dış para ihtiyacının 20 milyon TL. olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO : 278 — Yatırım Tahminleri
(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)

	Toplam yatırım
1963 - 1967 Dönemi	191,2
1968 - 1972	60,0

d. DIŞ TİCARET DENGESİ :

Sektörde İkinci Plan dönemi sonunda ihracat ve ithalât beklenmediğinden dış ticaret dengesi verilmemiştir.

3. TEDBİR :•

Çimentodan yapılan gereçlerin karşılaştırmalı ekonomik maliyetler gözönüne alınarak, kamu sektörünce hazırlanan şartnamelere konulması sağlanacaktır.

DEMİR ÇELİK SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Esas itibariyle demir - çelik üretimi ile ilgili kamu kaynakları ile kurulmuş ve kurulacak demir - çelik tesislerinin projelendirilmesi, tesisi ve işletilmesi ile ilgili işlerin tümü tek bir organizasyonda toplanacaktır.

(2) Gelişen ekonominin kritik malları olan demir - çelik ürünleri maliyetlerinin düşürülmesi sağlanacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde Türkiye Demir - Çelik sanayinde önemli sayılabilecek gelişmeler olmuştur.

Yurtiçi mamul talep tahminleri Tablo 279 da gösterilmiştir.

Demir - çelik mamullerini tüketen sanayiler, geçmiş yıllara oranla daha hızlı ve daha yoğun bir şekilde kullanmaya doğru gelişmişlerdir. Bu dönemde, yeni bir entegre tesis olan Ereğli Demir - Çelik Fabrikaları işletmeye alınmış (Mart 1965), Karabük tesisleri genişleme yatırımları tamamlanmış ve özel sektör kuruluşlarının, bu sektöre ilgileri artmıştır. Böylece 5 yıl için planlanmış olan 1 milyar 870 milyon liralık yatırım, yüzde 26 fazlasıyla 2 milyar 352 milyon liralık olarak gerçekleşmiş (1961 yılı fiyatlarıyla) dolayısıyla yurt içi üretim imkânları önemli ölçülerde artmış bulunmaktadır.

Ancak, tesislerin işletmeye alınışındaki gecikmeler ve bazı işletme problemleri nedenleriyle üretim artışları programlanan miktarlara ulaşamamış ve tahminlerden fazla ithalat yapılmıştır.

1967 yılında Türkiye Demir - Çelik Sanayii, Karabük ve Ereğli'deki iki büyük entegre tesis, Kırıkkale, Metaş, elektrometal gibi hürdadan çelik üreten birkaç küçük ve modern tesis ile genellikle çok küçük kapasitelerde, eski teknoloji tesislerden kurulu bir bünyeye sahip bulunmaktadır. Hızla artan demir - çelik mamulleri talebinin yurt içi üretim imkânlarıyla en iyi şekilde karşılanabilmesi için ilgili kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlayacak bir örgüte olan ihtiyaç şiddetle hissedilir olmuştur. Bu yolda yapılacak çalışmalar sektörün verimliliğini artıracaktır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP:

Demir - çelik mamulleri talep tahminleri Tablo 279, yan mamuller talep tahminleri Tablo 280 de, toplam yurt içi talep değeri ise Tablo 281 de gösterilmiştir. Bu tahminler İstatistik ve sektörlerarası analizler çerçevesinde elde edilmiştir. Anamallar ayrıntısında

özellikle yassı madda mamulleri ve çeşitli döküm parçaları olan talebin, yuvarlaklar, teller, ağır profiller talebinden daha hızlı gelişeceği, tüketici sektörlerdeki gelişme tahminlerinin sonucu olarak hesaplanmıştır.

Tablo 279 da özetlenen mamul talepleri ve yurt içi üretim imkânları gözetilerek ikinci Planın yatırım üretim ve ithalât hedefleri tespit edilmiştir. Üretim hedeflerinin gerektireceği yan mamul talepleri Tablo 280 de görülmektedir.

Tablo 279 ve Tablo 280 de belirtilen fizikî tahminlerin 1965 fiyatları üzerinden değerleri Tablo 281 de gösterilmiştir.

Birinci Plan döneminde fert başına demir - çelik mamulleri tüketimi 15 kilogram artarak 1962 yılındaki 18 kilogramdan 1967 yılında 33 kilografa çıkmıştır. Bu miktarın 1972 yılında 52 kilografa çıkacağı tahmin edilmektedir.

b. ÜRETİM VE İTHALAT :

(1) Üretim:

Demir - çelik mamulleri ve yan - mamulleri yurtiçi üretim tahminleri Tablo 282 ve Tablo 283 de anamallar ayrıntısında gösterilmiştir. İkinci Plan döneminde programlanan yatırımların süratle tamamlanman halinde 1972 üretim hedeflerinin aşılması mümkündür.

(2) İthalat

Tablo 281 de görülen mamul üretim hedeflerine varabilmek için yan mamullerden pik ve kütüğün kısmen ithalinin gerekeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca Tablo 279 ve Tablo 282 arasındaki anamal ayrıntısındaki farkların da bu dönemde ithalâtla karşılanacağı kabul edilmiştir. İthalat tahminleri Tablo 287 de gösterilmiştir.

TABLO : 879 — Yurt İçi Mamul Talep Tahminleri

(Bin ton)¹

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeoca 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(6)	(6)
Yuvarlaklar	203.5	324.0	10	580.0	175	12
Ağır projeler	20.0	32.0	10	60.0	187	13
Hafif projeler	47.0	9.0	14	160.0	173	12
Demiryolu malzemesi	11.2	33.0	24	70.0	212	16
Teller	38.7	62.0	10	108.0	176	12
Levhalar	6.5	16.0	20	27.0	170	11
Sıcak çekilmiş saclar	61.4	80.0	16	148.0	185	13
Soğuk çekilmiş saclar		52.0	16	169.0	325	26
Galvanizli saclar	21.3	28.0	9	61.0	205	13
Teneke	11.8	17.0	8	26.0	153	10
Şerit ve çemberler	11.8	17.0	8	26.0	153	9
Dikişli çelik boru ve aksamı	22.1	55.0	20	95.0	173	12
Çekme çelik boru ve aksamı	30.4	25.0	—3	25.0	100	0
Makina yapı ve takım çelikleri	34.9	59.0	11	108.0	184	13
Dökme boru ve aksamı	181.1	39.0	16	69.0	177	12
Pik döküm parçaları	55.4	115.0	16	205.0	179	13
Çelik döküm parçaları	—	14.5	—	40.0	275	22
Temper, sfero v. b. döküm parçaları	—	2.0	—	12.0	600	44
Diğerleri	1.5	2.5	11	4.0	156	9
Toplam	609.4	1 090.0	12.3	2 035.0	187	13.4

TABLO : 280 — Yurtiçi Yarı - Mamul Talep Tahminleri

(Bin ton)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endöks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Toplam yüksek fırın Ürünleri	230.9	1050	35	2050	195	14
Her çeşit pik	97.5	160	15	330	206	16
Çelikhaneye verilen sıvı maden	151.4	890	42	1 720	193	
Külçe - çelik ingot	281.9	1100	32	2180	198	15
KUtük	215.1	520	19	1000	192	14
Plâtina	26.9	25	15	56	100	o
Pilmaşın	43.2	60	9	115	174	12
Çelik bant	33.1	78	19	135	173	12

TABLO : 281 — YURTIÇİ TALEP TAHMİNLERİ

(Milyon TL.) (1965 fiyatlarıyla)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış.	1972	Endeks 1972 1967=100	H. Plan yıllık % artış.
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Mamul talebi	1 015,3	2273	17,5	4290	189	13,6
Yarı - mamul talebi	263,3	547	15,8	1180	216	16,6
Toplam	1 278,6	2820	17,2	5470	194	14,2

TABLO : 282 — Üretim hedefleri

(Bin ton)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış.	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış.
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Yuvarlaklar	170,0	324	14	580	176	12
Ağır profiller	46,0}	25	17	25	100	0
Hafif profiller	—	75	—	100	133	6
Demiryolu malzemesi	13,7	10	3	10	100	0
Teller	38,0	60	10	108	184	13
Levhalar	3,5	13	30	30	226	18
Sıcak çekilmiş saçlar	22,2	80	29	120	166	11
Soğuk çekilmiş saçlar	—	50	—	120	240	19
Galvanizli saçlar	—	—	—	40	—	—
Teneke	—	35	—	68	194	17
Şerit ve çemberler	—	—	—	15	—	—
Dikişli çelik boru ve aksamı	21,1	60	25	111	185	13
Çekme çelik boru ve aksamı	—	—	—	22	—	—
Makina yapı ve takım çelikleri	27,0	40	10	80	200	15
Dökme boru ve aksamı	22,0	28	5	35	127	5
Pik döküm parçaları	50,0	115	18	205	179	12
Çelik döküm parçaları	—	14	—	35	259	21
Temper, sfero v. b. döküm parçaları	—	2	—	10	500	38
Diğerleri	1,2	2	11	4	166	11
Toplam	414,7	933	18	1618	174	12

TABLO : 283 — Üretim Hedefleri

(Bin ton)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Toplam yüksek fırın ürünü	221,0	950	34	1450	180	13
Her çeşit pik	70,6	160	18	170	106	2
Çelikhaneye verilen sıvı maden	151,4	790	41	1280	162	10
Külçe - çelik, Ingot	278,7	980	29	1650	168	11
KUtük	194,6	420	17	600	143	8
Plâtina	20,0	55	22	55	100	0
Pilmaşın	25,0	66	21	155	175	12
Çelik bandı	—	75	—	150	200	15

TABLO : 284 — Üretim hedefleri

(Milyon T. L.)

(1965 fiyatları)

Mal grupları	1962	1967	I Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Demir çelik mamulleri toplam değeri	960	1980	16	3750	189	14
Sektör içi ara mal (Yan ma-mul) satışları değeri	140	440	26	750	170	11
Sektörün toplam üretimi değeri	1100	2420	17	4500	185	13

TABLO : 285 — İthalât tahminleri

(Bin ton)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Yuvarlaklar	2,5	—	—	—	—	—
Ağır profiller	—	24	15	35	—	—
Hafif profiller	10,5	—	—	60	—	—
Demiryolu malzemesi	1,1	23	182	60	214	16
Teller	0,7	2	17	—	—	—
Levhalar	—	3	—	—	—	—
Sıcak çekilmiş saçlar	0,1	—	—	28	—	—
Soğuk çekilmiş saçlar	40,6	2	—	49	—	—
Galvanizli saçlar	21,3	28	6	22	78	—
Teneke	25,6	7	—	—	—	—
Şerit ve çemberler	11,8	17	7	11	64	—
Dikişli çelik boru ve aksamı	—	—	—	—	—	—
Çekme çelik boru ve aksamı	30,4	25	—	10	40	—
Makine yapı ve takım çeliği	7,9	19	16	28	153	9
Dökme boru ve aksamı	0,6	11	155	34	305	25
Pik döküm parçaları	—	—	—	—	—	—
Çelik döküm parçaları	—	—	—	3	—	—
Temper. sfero, v.b. döküm parçaları	—	—	—	2	—	—
Diğerleri	—	—	—	—	—	—
Toplam	153,1	161	1	344	210	17

TABLO : 286 — İthalât tahminleri

(Bin ton)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Toplam yüksek fırın ürünü	—	—	—	—	—	—
Her çeşit püç	8,9	—	—	160	—	—
Celikhanevo verilen sıvı maden	—	—	—	—	—	—
Külçe - çelik, ingert	—	—	—	—	—	—
Kütük	7,3	100	68	400	400	32
Platna	1,0	—	—	—	—	—
Filmasın	18,2	—	—	—	—	—
Çelik band	23,1	—	—	—	—	—

TABLO : 287 — İthalât Tahminleri

(Milyon TL J
1965 fiyatları (Cif))

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endöks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Yan m mamuller toplamı	123,3	107,0	— 3	430,0	402	33
Mamuller toplamı	325,3	293,0	— 3	640,0	184	13
Genel toplam	448,6	400,0	— 3	070,0	242	19

İkinci Plan döneminde de, yapılması zorunlu olan ithalâtın toplam def eri yaklaşık olarak yeni bir entegre demir - çelik tesisi yatırımlarına eğittir. Bu da, yurt içi üretim imkânlarını artırma çalışmalarının hayati önemini göstermektedir.

c. *YATIRIMLAR :*

İkinci Plan döneminde demir - çelik sektöründe kamu ve özel sektör tarafından yapılacağı tahmin edilen yatırımlar 1965 yılı fiyatlarıyla Tablo 288 de gösterilmiştir. Bu yatırımların yaklaşık olarak yüzde 55 inin makina ve teçhizat olacağı tahmin edilmektedir.

1963 - 1972 döneminde bu sektörde en önemli iki yatırım : Üçüncü Entegre Demir - Çelik Tesislerinin kuruluşu ile Ereğli Demir - Çelik Fabrikalarının genişletilmesi olacaktır.

TABLO : 288 — Yatırım Tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

	Toplam yatırımlar
1963 - 1967 dönemi	2 752,1
1968 - 1972 donemi	4 200,0

TABLO : 289 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon TL,)
(1965 fiyatlarıyla)

	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	—	—	—	—
İthalât (CİF)	400	970	242	19
Farfc	— 400	— 970	242	19

1972 yılı içinde işletmeye alınacağı tahmin edilen Üçüncü Demir -Çelik Tesislerinde pik, kütük, demiryolu malzemesi, ağır ve hafif profiller üretilecektir. Tesislerin kuruluş amacı, piyasanın ihtiyacı olan pik ve kütüğü bol miktarlarda üretmek, aynı zamanda büyük yatırımları gerektiren ray ve ağır profiller talebini karşılamaktır. Tesislerin 1972 yılı sonunda işletmeye alınacağı tahmin edilmektedir.

Mart 1965 te işletmeye alınmış olan Ereğli - Demir ve Çelik Fabrikalarının kuruluşunda, aynı zamanda genişleme imkânları da gözetilerek geniş alt yapı yatırımları yapılmıştır. İkinci Plan döneminde yassı hadde mamullerine talep çok hızlı gelişecektir. Bu talebin geniş ölçüde ve ayrıca kütük ve pik talebinin kısmen Ereğli Demir - Çelik Fabrikalarında yapılacak ek yatırımlarla ve teknolojik tedbirlerle karşılanacağı tahmin edilmektedir.

d. DIŞ TiCARET DENGESİ :

Demir-Çelik Sanayiinin dış ticaret dengesi Tablo 289 da görülmektedir.

3. TEDBİRLER :

a. Türkiye Demir - Çelik Sanayii uruluşları arasında gerekli koordinasyonun sağlanması, yurt içi sanayiinin gelişmesiyle ilgili teknik ve ekonomik araştırmaların yapılabilmesi, demir - çelik istatistik bilgilerinin toplanması, standart ve yayın gibi faaliyetin yürütülmesi için kamu ve özel sektörün katılmasıyle bir «Demir - Çelik Birliği» kurulacaktır.

b. Sektörün mamul ve yarı mamul maliyetlerinin dünya maliyetleri seviyesine indirilmesi için gerekli tedbirler araştırılacaktır.

c. Makina ve teçhizat sektörlerinin artan makina yapı ve takım çeliği ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu ürünlerin üretimi teşvik edilecektir.

DEMİRDEN BAŞKA METLLER SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER

a. İLKE :

Cevher ihracatından metal yan mamul ve mamul ihracatına yönelmek amaçtır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde demirden başka metaller sanayiinde bağlıca. iki gelişmeden söz edilebilir.

(1) 1964 yılı başında 240 sterlin/ton olan dünya bakır borsası fiyatları hızla artarak 1965 yılı sonunda 700 sterlin / tona yükselmiş ve daha sonra 450 sterlin / ton civarında kararlı bir düzeyde kalmıştır. Bakır fiyatlarının bu şekilde yükselişi sonunda yurt içi bakır fiyatları da yükselmiş ve yurt içi tüketiminin kapkacak imalinde kullanılan bakır paylan azalmıştır. Bu dönemde yurt içi bilister bakır üretimi artınlamadığı halde ihracat, özellikle fiyat yükselişleriyle çok artmıştır. Bakır fiyatlarındaki hızb. yükseliş yurt içi bakır üretiminin artırılması konusundaki dikkatleri yoğunlaştırmış ve mevcut rezervlerin en iyi şekilde değerlendirilmesi amacıyla çalışmalar programlanmıştır. Ancak bu dönemde yapılan çalışmalar programlara uygun olarak yürütülmemiş ve mevcut fırsatlar değerlendirilememiştir.

(2) Alüminyum, sanayide ve inşaatta daha geniş kullanma alanları bulmuş dolayısıyla talep çok hızlı bir şekilde artmıştır. Yurt içinde alüminyum yan - mamullerini işliyen özel kuruluşlar çoğalmış ve alüminyum ithalâtı daha çok külçe olarak yapılmaya yönelmiştir. Bir taraftan talebin hızlı artışı, diğer taraftan potansiyel talep alanlarının, çokluğu, yurdumuzda cevherden itibaren alüminyum mamulleri üretecek tesisler kurmanın ekonomik olacağı düşüncesini kuvvetlendirmiş ve yeni geliştirilen boksit rezervlerinin alüminyum üretimine elverişliliğiyle, bu yoldaki çalışmalar hızlandırılmıştır.

Diğer metaller arasında ferro - krom üretimi hemen tamamen ihracata yönelmiş olduğu için önemlidir. Ancak Birinci Plan döneminde yalnızca mevcut tesisin zararlarını azaltma yolları aranmıştır. Oysa. önemli krom ihracatçısı olan memleketimizin daha çok ferro - krom ihracatı için kendine pazarlar araması, dolayısıyla yeni üretim imkânları yaratacak çalışmalara girmesi, kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi anlayışını getirmiş olacaktır. Bu yoldaki çalışmaların ikinci Plan döneminde önemle ele alınacağı ve gerekli yatırımların yapılacağı kabul edilmiş bulunmaktadır.

Ayrıca, karşılaştırılmah maliyet hesaplarının elverişli sonuçlar verdiği hallerde ferro - mangan, kurşun, çinko v.b. gibi metallerin üretim imkânları araştırılacaktır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP:*

(1) *Yurt içi talep :*

Demirden başka metaller yurt içi talebi mamuller için Tablo 290 da görülmektedir. Bu mamullerden bakır ve bakır alaşımları mamullerinin tamamı yurt içi üretimle karşılanacaktır. Söz konusu üretim için gerekli yarı mamul talepleri Tablo 291 de gösterilmiştir.

Diğer metaller mamullerinden çinko, kalay, nikel mamullerinin tamamı ve ferro – alyajların büyük bir kısmı, İkinci Plan döneminde ithal edilecektir. Tablo 296 ithalât tahminlerini göstermektedir.

Kurşun mamulleri talebinin tamamı yurt içi üretimle karşılanacak ve bu üretim için gerekli külçe kurşunun önemli bir payı ithal edilecektir.

İkinci Plan döneminde alüminyum mamulleri ihtiyacı büyük ölçüde yurt içi üretimle karşılanacak ve bu üretim için gerekli külçe alüminyum ithal edilecektir. Ancak, 1972 yılında entegre - alüminyum tesislerinin işletmeye alınacağı programlandığından 1972 yılı külçe alüminyum talebinin büyük bir payının yurt içi üretimle karşılanacağı öngörülmektedir.

(2) *İhracat :*

İkinci Plan dönemi sonunda ulaşılması beklenen blister bakır, ferro - krom ve alümina ihracat seviyeleri Tablo 292 de gösterilmiştir.

b. *ÜRETİM VE İTHALAT ;*

(1) *Üretim :*

Sektörün Birinci Plan dönemindeki üretim artışları ve İkinci Plan dönemi üretim tahminleri mamuller için Tablo 293 ve yan mamuller için Tablo 294 de, üretim değerleri' toplamı ise Tablo 295 de gösterilmiştir.

Tablolardan görüleceği gibi, bakır ve bakır alaşımları mamulleri üretimi Birinci Plan döneminde tamamen talebe bağlı olarak gelişmiştir. Alüminyum ve kurşun mamullerinde ise yan mamul ithal edilmiş yurt içinde mamul hale getirilmiştir. Ayrıca yurt içinde hurdadan ve yüksek tenörlü cevherden de bu miktar külçe kurşun üretilmiştir.

TABLO: 290 — Yurtiçi Mamul Talep Tahminleri

(Bin ton)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bakır ve baskır alıştıırılan mamulleri toplamı :	20,1	26,5	6	42,5	160	10
Çubuk, profil ve borular	2,6	4,0	9	9,5	236	19
Teller	3,2	5,8	13	10,0	174	12
Levha, band ve şeritler	14,3	16,7	3	23,0	138	7
Diğer metaller mamulleri toplamı :	14,9	28,4	13	61,1	212	16
Alüminyum mamulleri	5,2	14,0	22	35,0	250	20
Kursun mamulleri	2,3	5,4	19	13,0	250	20
Cinko mamulleri	5,9	7,0	4	8,0	126	5
Kalay mamulleri	1,3	1,5	3	1,6	106	B
Nikel mamulleri	0,1	0,3	29	0,4	133	6
Ferro - Alvaılar	4,4	12,0	25	22,0	193	13
Diğerleri	0,1	0,2	15	0,3	150	9

TABLO : 291 — Yurtiçi Yarı - Mamul Talep Tahminleri

(Bin ton)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bakır ve bakır alaşımları yarı - mamulleri blister "bakır	11,8	12,0		23,0	2-11	16
Elektrolitik bakır	4,0	8,6	16	21,0	246	20
Bakır, pirinç, tombak ve bronz takoz (1)	17,4	19,0	2	30,0	159	10

(1) Bakır, pirinç, tombak ve bronz takoz talebinin önemli bir kısmı mühimmat imalatına gitmektedir. Üretim için ise bol miktarda hurda kullanılmaktadır.

TABLO : 292 — İhracat tahminleri

Mal grupları		(Milyon TL.) (1965 fiyatlarıyla)					
		1962 (1)	1967 (2)	I. Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967=100 (ö)	II. Plan yıllık % artış (6)
Bilister bakır	Bin ton	14,0	17,0	4	35,0	206	16
	Milyon Tl.	79,0	177,5	18	370,0	202	15
Alumina	Bin ton	—	—	—	75,0	—	—
	Milyon Tl.	—	—	—	50,0	—	—
Ferro-krom	Bin ton	—	7,5	—	20,0	267	22
	Milyon Tl.	—	22,5	—	60,0	267	22
Toplam	Milyon Tl.	79,0	200,0	21	480,0	240,0	19

Not: İhracatta arzedilen üretim fabrika satış fiyatı.

TABLO : 293 — Mamul Üretim Hedefleri

Mal grupları		(Bin ton)					
		1962 (1)	1967 (2)	I. Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967=100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
Bakır ve bakır alaşımları mamulleri toplamı		20,1	26,5	6	42,5	160	10
Culbuk, profil ve borular		2,6	4,0	9	9,5	236	19
Teller		3,2	5,8	13	10,0	174	12
Levha, band ve şeritler		14,3	16,7	3	23,0	138	7
Diğer metaller mamulleri toplan		4,6	22,9	33	65,0	285	23
Alüminyum mamulleri		2,6	10,0	30	32,0	320	26
Kurşun mamulleri		2,0	5,4	22	13,0	240	19
Çinko mamulleri		—	—	—	—	—	—
Kalay mamulleri		—	—	—	—	—	—
Nikel mamulleri		—	—	—	—	—	—
Ferro - krom		—	?,«	—	20,0	26T	22
Diğerleri		—	—	—	—	—	—

TABLO : 294 — Yan - Mamul Üretim Hedefleri

(Bin ton)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bakır ve bakır alaşımları yanı - mamulleri :						
Bilister bakır	25,8	29,0	5	58,0	200	15
Elektrolitik bakır	4,0	8,5	16	21,0	247	20
Bakır pirinç tombak ve 'bronz takoz (1)	17,4	19,0	2	30,0	159	10
Diğer metaller yan mamulleri :						
Alumina	—	—	—	125,0	—	—
Külçe alüminyum	—	—	—	25,0	—	—
Külçe kurşun	1,1	2,2	15	2,5	114	3

(1) Bakır, pirinç, tombak, bronz takoz ile külçe kurşunun yurt içi üretiminde bol miktarda hurda kullanılmakta-dır. İkinci Plan döneminde de hurdadan üretime devam edileceği varsayılmıştır.

TABLO : 295 — Üretim Hedefleri

(Milyon TL.)

1965 üretici fiyatları

Mal grupları	1962	1967	I Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Mamuller toplara üretim değeri	310	580	13	960	165	11
Sektör içi ara mal satışları	100	200	15	500	250	26
Toplam	410	780	14	1460	187	13

TABLO :296 —İthalat Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan Yıllık % artış
		(19)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Külçe alüminyum	Bin ton	2,6	4,0	32	8	72	— 6
	Milyon Tl.	14,0	60,5	34	44,0	72	— 6
Alüminyum mamulleri	Bin ton	2,6	4,0	9	3,0	75	— 6.
	Milyon Tl.	18,2	32,0	12	24,0	75	— 6
Külçe kurgun	Bin ton	1,2	2,6	17	8,5	326	27
	Milyon Tl.	6,6	15,0	18	47,0	313	26
Çinko mamulleri	Bin ton	5,9	7,0	4	8,8	125	5
	Milyon Tl.	23,6	30,0	5	36,0	120	4
Kalay mamulleri	Bin ton	1,3	1,5	3	1,6	107	2
	Milyon Tl.	47,3	60,0	5	65,0	109	2
Nikel mamulleri	Bin ton	0,1	0,3	25	0,4	133	7
	Milyon Tl.	2,5	7,5	25	10,0	133	7
Ferro alyajlar	Bin ton	4,4	12,0	22	22,0	183	13
	Milyon Tl.	7,1	20,0	23	36,0	180	13
Diğerleri	Bin ton	0,1	0,2	15	0,3	150	9
	Milyon Tl.	2,0	5,0	20	8,0	160	10
Toplam		121,2	230,0	14	270,0	117	3

Üretimdeki bu durum İkinci Plan döneminde de, 1972 yılına kadar değişmeyeceği varsayılmaktadır. 1972 yılında sektörün ilti büyük projesinin, (Karadeniz Bakırlı Piritleri ve Entegre Alüminyum Sanayii) tamamlanarak tesislerin işletmeye alınacağı, böylece, İkinci Plan döneminin son yıllarında yurt içinde cevherden itibaren tüm alüminyum üretileceği, sonuç olarak bakır ve alümina ihracat imkânlarının ekonomi için çok önemli sayılabilecek miktarlara varacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca üretilen blister bakırın elektrolitik bakır haline getirilebilmesi ve nadir metallerin değerlendirilmesi için; gerekli tesislerin 1972 yılı sonunda tamamlanması beklenmektedir, Ferro - Krom üretiminde artışlar da öngörülmektedir.

c. *YATIRIMLAR:*

İkinci Plan döneminde demirden başka metaller sektöründe yapılacağı tahmin edilen yatırımlar 1965 yılı fiyatlarıyla Tablo 297 de gösterilmiştir. Bu yatırımların yaklaşık olarak yüzde 60 inin makina ve teçhizat olacağı tahmin edilmektedir.

Sektörün İkinci Plan dönemi yatırımları Karadeniz Bakırları Projesi ile Entegre Alüminyum tesisleri projesi gibi iki büyük projeye dayandırılmış bulunmaktadır.

Bu iki büyük projenin yanında bu dönemde yarı mamullerden mamul üretecek küçük özel kuruluş yatırımlarına ilginin artacağı ve Ferro -Krom üretimini artıracak yeni kapasitelerin ilâve edileceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 297 — Yatırım Tahminleri

	(Milyon T. L.) 1965 fiyatları ile Toplam yatırımlar
1963 - 1967 dönemi	114,6
1968 - 1972 dönemi	1 500,0

d. *TİCARET DENGESİ :*

Demirden başka metaller sanayiinin 1967 ve 1972 dış ticaret dengeleri Tablo 298 de görülmektedir.

TABLO : 298 — Dış Ticaret Dengesi

	(Milyon TL.) (1965 fiyatları)		Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	1967 (1)	1972 (2)	1967=100 (3)	(4)
İhracat (FOB)	200,0	480,0	240	19,2
İthalât (CIF)	230,0	270,0	118	3,0
Fark	— 30,0	210,0		

3. *TEDBİR:*

Ferro - mangan, kurşun, çinko vb. gibi metallerin yurt içi üretim imkânları değerlendirilecek, sonuçların elverişli olduğu hallerde projeler hazırlanacak ve uygun görülen projelerde süratle uygulamaya geçilecektir.

MADENİ EŞYA SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Bu sanayiinin gelişmesinde özellikle yatırım malları ile ara mallar üretimine yönelinecektir. Bu yönelimde ileri teknoloji ve geniş yatırım gerektiren üretim alanlarına öncelik verilecektir.

(2) Av ve diğer atıcılık sporlarında kullanılan malzemeler ile yan sanayii niteliğindeki bazı İkincil üretim hizmetleri dışında silah ve mühimmat üretimi kamu sektörü tarafından yapılacaktır.

(3) İkinci Plan dönemi yatırım faaliyetlerinde önemi artacak olan madenî inşaat ve çelik konstrüksiyon grubunda projecilik ve mühendislik hizmetlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Madenî eşya sanayiinde Birinci Plan dönemi içinde büyük bir gelişme görülmektedir. Bu alanda Planın öngördüğü yatırımlar gerçekleştirilmiş, üretim gerek miktar, gerekse çeşit İtibariyle süratle artmıştır. Büyük sermayeli şirketlerin kurulması ve rekabet yaratacak kadar fazla sayıda üretim kuruluşlarının meydana çıkması sonucu kalitede oldukça büyük bir gelişme görülmektedir.

Bu sektör mallarına olan talep yıllara göre oldukça istikrarlı bir artış göstermekte ve plan tahminlerini aşmış bulunmaktadır.

1967 tüketimi Plan tahminlerinin yüzde 35 üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Sektördeki üretim miktarı da Plan tahminlerini aşmış bulunmaktadır. 1967 üretimi Plan tahminlerinin yüzde 31 üzerinde gerçekleşmiştir. En fazla üretim artışı metal konstrüksiyon, (kalorifer radyotör ve kazanları gibi yatırım malları ile lamba ve sobalar, ev ve mutfak eşyası gibi dayanıklı tüketim mallarında görülmektedir. Üretimin bu ölçüde artmasında, «Yatırımlarda Yerli Mamuller Kullanma Yönetmeliğinin» payı olmuştur.

Sektör bütün bu gelişmelere rağmen aşağıda özetlenen sorunlarla karşı karşıyadır.

Gerek ithal yoluyla, gerekse yurt içi kaynaklardan sağlanan hammaddenin üreticiye maliyeti yüksektir.

Yurt içi üretimin maliyeti yüksektir. Bu yüksekliğin önemli etkenlerinden biri hammadde fiyatları, diğeri ise perakende ve norm dışı imalâtın yaygın olmasıdır.

Sektörde mühendis ve teknisyen seviyesinde yeterli miktarda kalifiye eleman sağlanamamaktadır. Bu sorun yatırımların zamanında gerçekleştirilememesine, kuruluşların üretim verimliliğinin düşmesine yol açmaktadır.

Sektör anamallarının önemli bir ihrac potansiyeli olduğu halde yurt dışı pazarlama faaliyetlerinin sınırlı olması, bu potansiyeli oldukça kısıtlamaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP :*

(1) *Yurt içi talep :*

Tablo 299 da ikinci Beş Yıllık Plan dönemi için talep tahminleri gösterilmiştir.

Yatırım malları talebinde madenî inşaat ve konstrüksiyon grubu büyük bir önem taşımaktadır. Keban enerji nakil hatlarında kullanılacak olan 45 bin tonluk çelik konstrüksiyon, bu grubun ağırlık merkezini teşkil etmektedir.

Sektör anamalları içinde büyük bir ağırlık taşıyan silâh ve mühimmat talebinin, Birinci Plan dönemindeki gelişmeyi muhafaza edeceği varsayılmıştır.

(2) *İhracat :*

Sektörün ikinci Plan dönemindeki ihracat tahminleri Tablo 300 de verilmiştir.

Dönem içinde fiyat ayarlamaları, dış pazarların analizi ve kalite geliştirilmesiyle ihrac potansiyelinden gerektiği kadar faydalanılacağı varsayılmaktadır.

İhracı öngörülen mallar genellikle birkaç kısımda toplanmaktadır, özel süs eşyası, hediyelik eşya ile yurt içi Üretiminde ihtisaslaşmaya gidilmiş olan çalpara (Bando ve orkestra zilleri) çelik ve diğer madeni konstrüksiyon, zincirler, ev ve mutfak eşyaları ihracat potansiyelinin ağırlığını teşkil etmektedir.

c. *ÜRETİM VE İTHALAT :*

(1) *Üretim :*

Sektörün İkinci Plan dönemindeki üretim hedefleri Tablo 301 de verilmiştir.

En yüksek üretim artış hızı madenî inşaat ve çelik konstrüksiyon grubunda gerçekleşecektir. Kurulacak :baraj hidro - elektrik santralleri, fabrikalar ve enerji hatlarının metal konstrüksiyon kısımları yurt içinde üretilecektir. Bu üretim, grubun gelişme hızını büyük ölçüde etkileyecektir. Yurt içi üretim kapasitesi bu gruptaki üretim artışını gerçekleştirmeye yeterlidir.

LPG kullanımının gelişmesi, akaryakıt ve madenî yağlar için kurulacak yeni tesisler, depo ve tridonlar grupundaki artışı etkileyen ana unsurlardan birkaçıdır.

Çivi, civata, somun ve perçin gibi ara mallar grubunun büyük gelişme göstereceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 299 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yatırım malları	737,8	1 092,2	8,5	2 014,0	185	13,7
2. Ara mallar	222,9	358,2	9,9	793,0	221	17,2
3. Tüketim malları	658,7	804,6	4,3	1 373,0	171	11,4
Toplam	1 619,4	2 254,0	7,0	4 180,0	185	13,7

TABLO : 300 — Madenî Eşya Sektörü İhracat Tahminleri

(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları ile)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yatırım malları	0,2	1,8	55,0	16,0	890,0	55,0
2. Ara mallar	0,1	0,8	51,6	7,0	875,0	54,0
3. Tüketim malları	0,3	2,4	51,6	17,0	708,0	48,0
Toplam	0,6	5,0	53,0	40,0	800,0	51,6

Mot: İhracata arz edilen üretim, fabrika satış fiyatı üzerindedir.

TABLO : 301 — Madeni Eşya Sektörü Üretim Hedefleri

(Milyon T.L.)
(1965 üretici fiyatları)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yatırım malları	590,0	940,0	9,7	1 830,0	195,0	14,3
2. Ara mallar	200,0	320,0	9,9	710,0	222,0	17,3
3. Tüketim malları	650,0	800,0	4,3	1 380,0	172,0	11,5
Toplam	1 440,0	060,0	7,5	3 920,0	190,0	13,7

TABLO : 302 — Madeni Eşya Sektörü İthalât Tahminleri

(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları) (CIF)

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endöks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yatırım malları	148,0	154,0	1,1	200,0	130	5,4
2. Ara mallar	23,0	39,0	12,5	90,0	230	18,0
3. Tüketim malları	9,0	7,0	-4,8	10,0	143	7,4
Toplam	180,0	200,0	2,1	300,0	150	8,4

Tüketim mallarında en fazla artış göstermesi beklenen grup lamba, soba ve ocaklardır. 'Sobalar grubunda, petrol ürünleri ve LPG yakanların kömür yakanlara kıyasla daha hızlı gelişeceği tahmin edilmektedir.

Bu sektörde tüketimi hızla artan alüminyum mamul ve yarı mamul halde ithal edilmektedir. Bu ithalâtın İkinci Plan döneminde de devam etmesi beklenmektedir.

(2) *İthalât :*

İkinci Plan döneminde madenî eşya sektörü kapsamına giren malların ithalât tahminleri Tablo 302 de gösterilmiştir.

Talebin genellikle yurt içinde ekonomik sınırlarda üretilmesi mümkün olmayan kısmının ithal edilmesi öngörülmektedir. Bunun yanı sıra yurt içi üretimi mümkün olmakla beraber yeterli kapasite bulunmayan mallardan, bu kapasite kuruluncaya kadar, zorunlu miktarda ithalât yapılabilecektir.

Genellikle tüketim malları ithalâtı kısıtlı olacaktır. Bu mallara olan talebin yurt içi üretimle karşılanması öngörülmektedir. Ancak burada olta iğneleri, traş ve tuvalet aletleri gibi yatırım malı niteliğindeki dayanıklı tüketim mallarından tümünün yurt içi üretimi gerekli görülmiyenlerin ve bazı tip ve model geliştirme amacıyla örnek olarak kullanılacak tüketim mallarının, zorunlu miktarı aşmamak şartıyla, ithali mümkündür.

c. *YATIRIMLAR :*

Madenî eşya sanayiinde İkinci Plan döneminde yapılacağı tahmin edilen yatırımlar Taftlo 303 de gösterilmiştir. Bu tabloda kamu sektörü yatırımları içinde silah ve mühimmat üretimi konusu dışındaki yatırımlar görülmektedir.

Öngörülen yatırımların el aletleri, vasıflı civata, somun, perçin, makina ve takım bıçakları gibi alanlara ve yeni mamul türlerinin üretimine yönelmesi beklenmektedir. Ayrıca mevcut tesislerde dar boğaz giderici ve kapasite artırıcı yatırımların yapılacağı tahmin edilmektedir.

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ :*

Sektörün dış ticaret dengesi Tablo 304 de gösterilmiştir.

TABLO : 303 — Yatırım Tahminleri

(Milyon T.L.)

(1965 fiyatlarıyla)

Toplam yatırımlar

1963 - 1967 dönemi	667,7
1968 - 1972 dönemi	1 150,0

TABLO : 304 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları ile)

	1967	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	5,0	40,0	300	51,5
İthalât (CİF)	200,0	300,0	150	8,4
Fark	— 195,0	— 260,0	133	5,9

3. TEDBİRLER :

- a. Madenî eşya sanayiinde ana malların standartlaştırılması ve tiplendirilmesi konusundaki çalışmalar sonuçlandırılacak ve geçerli bir kontrol sistemi kurulacaktır.
- b. İhracatın geliştirilmesi için etkili teşvik tedbirleri uygulanacaktır.
- c. Turistik eşya üretimine yönelmiş faaliyetler teşvik edilecektir.

MAKİNA İMALÂT SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1). İkinci Beş Yıllık Plan döneminde motor sanayiinin kurulması gerçekleştirilecektir.

(2) Makina imalât sanayii, sanayileşme hareketinin temel ve yan etkileri çok olan bir sektördür. Bu sektörde, teknik ve finansman imkânları büyük kuruluşlara yönelmek esastır, İkinci Plan döneminde ele alınacak üretim dallarında özel sektör etkin bir rol oynayacak ve özel sektörün gerçekleştiremediği yatırımlarda kamu sektörü öncülük edecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Birinci Plan döneminde özellikle yatırım malları üretimine ağırlık verilmesi öngörülmüştür, fakat gerekli yatırımlar gerçekleştirilemediği için-bu plan ilkesi tam anlamında uygulanamamıştır. Bunun yanında buzdolabı, çamaşır makinası, v.b. tüketim mallarının üretimi Plan tahminlerini oldukça aşmış bulunmaktadır.

Sektör ana mallarında ortalama tüketim artış hızı yüzde 8 civarındadır. Tüketimin en fazla geliştiği yıllar 1963 ve 1966 yıllarıdır. Arz imkânlarının kısıtlı olmasından ve yatırımların programlanan hızlarda gerçekleşmemesinden dolayı tüketim artışları istikrarlı bir seyir takibetmemiştir.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde yurt içi üretimi Planda öngörülen değerin çok altında gerçekleşmiştir. 1967 üretim değerinin Plan dilimindeki değerin yüzde 72 si civarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bununla beraber sektörün ortalama yıllık üretim artış hızı yüzde-23,2 civarındadır. Bu hızın en yüksek olduğu yıllar 1963 ve 1965 yıllarıdır.

Makina imalât sektöründe talebin yaklaşık olarak yüzde 65 i ithalâtle karşılanmaktadır. Her ne kadar yurt içi üretim artışı geniş çapta. ithalât ikamesi yaratmaktaysa da toplam talep içindeki ithalât oranında, büyük bir değişiklik görülmemektedir.

Birinci Plan döneminde öngörülen yatırımların ancak ortalama yüzde 18 kadarı gerçekleştirilebilmiştir. Bu sektöre yatırım çekilememesinin, en önemli nedenleri kurulacak üretim ünitelerinin yüksek finansman, kalifiye işgücü ve gelişmiş teknoloji gerektirmeleri ve standart mal grupları için talebin belirli bir seviyeye ulaşamamış olmasıdır. Kamu sektörü yatırımlarının gecikmesindeki temel neden ise kuruluşların gereği kadar yatırım teşebbüsü ve gerçekleştirme gücüne sahip olmamalarıdır.

Sektörde yurt içi kaynaklardan veya ithal yoluyla sağlanan hammaddenin, üreticiye maloluş fiyatı yüksektir. Hammaddesini kendi ithal eden üreticilerde bu fiyat daha düşük olabilmektedir.

Yurt içinde çeşitli kaynaklarda üretilen hammadde kalitesi de yeteri kadar homojen değildir. Bu bakımdan üretimde bazı teknolojik güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Makina imalât sanayii ileri üretim teknolojisi gerektiren bir sektördür, ileri teknolojiler de tecrübeli ve kalifiye işgücüne ihtiyaç göstermektedir. Bu işgücünün yeterli sayıda bulunmaması hem yatırımların zamanında gerçekleştirilememesine, hem de üretim çeşitlerinin sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Sektörde kapasitenin kullanılma oranı genellikle düşüktür. Birkaç büyük kuruluş dışında, teknik anlamda verim artırıcı üretim planlaması yapılmamaktadır. Bunun nedenleri genellikle üretim kapasitesinin küçük ünitelere bölünmüş olmasında toplanmaktadır. Bu küçük ünitelerde, malî güçlerinin kısıtlı olması nedeniyle, proje, kalite kontrol v. b. mühendislik hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Bu nedenle verim ve kalite çoğu zaman istenilen standardın altında kalmaktadır.

Sektörde özellikle ihraç potansiyeli olan malların pazarlanması için yeterli bir pazarlama tekniği ve faaliyeti uygulanamamaktadır. Aynı şekilde, yatırımların faydalı alanlara yönelmesini sağlayacak pazar araştırması ve fizibilite etütleri gibi çalışmalardan çok az miktarda faydalanılmaktadır. Bu tip araştırma yapan ve proje hazırlayan kuruluşların sayısı çok azdır. Ayrıca bu etütlerin önemi sektörde henüz anlaşılammıştır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEFLERİ VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP :

(1) Yurt içi talep :

Makina imalât sektöründe İkinci Beş Yıllık Plan dönemi içindeki yurt içi talep tahminleri Tablo 305 de gösterilmiştir. Bu sektörün yatırım malı talep seviyesi diğer sektörlerde öngörülen yatırımlardan büyük ölçüde etkilenmektedir. Taşıt onanm ve imalât sektöründe beklenen gelişme hızı, özellikle İkinci Plan döneminde yurt içinde otomobil üretimine başlanacağı varsayımı, sulama ve koy elektrifikasyonu faaliyetlerinin göstereceği artış gibi unsurlar içten yanmalı motorlar grupunda-ki talep hızını oldukça yükseltmiştir.

Aynı şekilde metalürji, demir - çelik ve kimya sektörlerinde dönem içinde beklenen gelişme, buhar kazanları ile ağır sanayi makinalarında talep artış hızını önemli ölçüde etkilemektedir.

Üretim aramallanndaki talep artış hızı, yurt içi üretim artışına uygun olarak, yüzde 21,4 civarında tahmin edilmektedir.

Tüketim mallarına talebin, İkinci Plan döneminde yılda yüzde 12,4 oranında artması beklenmektedir. Bu artışa yol açan unsurlar, gelecek dönem içinde fertlerin satmalma gücündeki artış, nüfus artışı, malların satış fiyatlarında beklenen düşüklük, mal çeşitlerinin

TABLO : 305 — Yurt İçi Talep tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Buhar ve gazojen teçhizatı, buhar kazanları	35,0	161,0	35,8	510,0	316	26,0
2. inşaat, yol, toprak, maden v. b. makinaları	280,0	350,0	4,5	920,0	263	21,4
3. İçten yanmalı motorlar ve ve diğer güç üreten makinalar	220,0	248,0	2,3	545,0	220	17,1
4. Ağır sanayi makina ve teçhizatı	122,0	196,0	10,0	680,0	347	28,3
5. Takım tezgâhları, el aletleri v. b	95,0	125,0	5,7	285,0	227	17,9
6. Kompresör, vantilatör, pompa ve türbinler	90,0	186,0	15,5	570,0	306	25,0
7. Besin ve içki makinaları	68,0	129,0	13,6	240,0	186	14,0
8. Klima, ısıtma cihazları te- sis ve makinaları	26,0	86,0	27,1	135,0	157	9,5
9. Tekstil makinaları	130,0	198,0	8,8	310,0	157	9,5
10. Rulmanlı yataklar, dişli ve dişli kutuları, transmisyon parçaları	72,0	186,0	20,8	470,0	253	20,4
11. Tüketim malları	266,0	438,0	10,5	785,0	179	12,4
12. Diğerleri	740,0	851,0	2,2	1 300,0	152	8,8
Toplam	2 144,0	3 154,0	8,0	6 710,0	212	16,2

TABLO : 306 — İhracat Tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

Mal grupları	1962	1967	I. Plan	1972	Endöks	II. Plan
	(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967 = 100	yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Buhar ve gazojen teçhizatı	—	—		7,6	—	
2. inşaat, yol, toprak ve ma- den makinaları	—	—	—	6,0	—	
3. içten yanmalı motorlar ve diğer güç üreten makinalar	—	—	—	6,0	—	
4. Ağır sanayi makina ve teç- hizatı	—	—	—	—	—	
5. Takım tezgâhları, el alet- leri, teçhizat ve tertibatı	0,03	7,0	—	15,0	215	16,6
6. Kompresör, vantilatör, tür- bin, pompa, v. b.	—	1,0	—	8,0	800	51,7
7. Besin ve içki makinaları	—	—	—	3,4	—	
8. Klima, ısıtma tesis ve ma- kinaları	—	—	—	2,5	—	
9. Tekstil makinaları	—	—	—	3,0	—	
10. Üretim aramaları	—	—	—	7,0	—	
11. Tüketim malları	—	6,0	—	16,0	267	21,7
12. Diğerleri	—	1,0	—	10,0	1000	58,5
Toplam	0,03	15,0	—	84,0	560	41,0

Not: İhracata arz edilen üretim fabrika satış fiyatı.

artışı (Birinci dönemin en önemli tüketim malı olan buzdolaplarının yanında dikiş, çamaşır, bulaşık makinaları gibi çeşitlerin de geliştirilmiş olması) gibi unsurlardır.

(2) *İhracat :*

Makina imalât sektöründe ikinci Plan dönemi içindeki ihracat tahminleri Tablo 306 da görülmektedir.

Birinci Plan döneminde başhyan tüketim malı (Buzdolabı, dikiş ma-kinası, v. b.) ve diğer anamalların (Ağaç tezgâhları, v. b.) ufak çaptaki ihraç imkânlarının, devam edegelmekte olan çabalar sonucunda, gelişmesi beklenmektedir.

Bunların yanı sıra yurt içi işçilik ücretlerinin düşüklüğünden yararlanarak dış memleketler hesabına yapılacak fason imalât ile Orta Doğu ülkelerine ulaştırma ücretlerinin düşüklüğünden yararlanarak yapılacak ağır makina veya makina parçası ihracatı önemli bir ihraç potansiyeli doğuracaktır.

b. *ÜRETİM VE İTHALÂT:*

(1) *Üretim:*

Sektörde İkinci Plan dönemi sonunda tahmin edilen üretim hedefleri Tablo 307 de verilmiştir. Tablodan da görüleceği gibi, üretim artış hızları her İki Plan döneminde de aynıdır. Birinci dönemde bu yüksek artış hızını sağlayan üretim, birçok anamalda bir başlangıç ve tecrübe aşaması niteliğindedir. İkinci dönemdeki üretim, bu aşamanın üzerine kurulmuş olacaktır. Bu üretim önemli ölçüde ithalât İkamesi yaratacak bacımdadır.

Üretim hedeflerinde yatırım mallarına büyük ağırlık verilmiştir. Bu arada montaj sanayiinin girdileri kapsamındaki ara üretim mallarının üretim hedefleri bu alanlardaki talebin tümünü karşılayacak düzeydedir. Örneğin, İkinci Plan döneminin son yıllarında karayolu taşıtlarıyla tarım aletleri sektörlerinin motor ve dişli kutusu talepleri yurt içi üretimle karşılanabilecektir.

(2) *İthalât :*

Makina sektöründe ithalâtın Birinci Plan döneminde gerçekleşme durumu ile İkinci Plan dönemindeki gelişmesi Tablo 308 de verilmiştir. Birinci Plan döneminde toplam ithalâta yüzde 2,1 oranında bir artış görülmektedir.

TABLO : 307 — Üretim Hedefleri

(Milyon T, L.)
1965 fiyatları ile

Mal grupları	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1987=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Buhar ve gazojen teçhizatı	—	78,0	—	230,0	294	24,0
2. inşaat, yol toprak ve ma- den makinaları	6,4	86,0	68,0	330,0	382	30,6
3. içten yanmalı . motorlar ve diğer güç üreten makinalar	2,5	17,0	47,0	280,0	1650	75,0
4. Ağ-ırsanayi makina ve teçhizatı	—	41,0	—	200,0	486	37,4
5. Takım tezgâhları, el alet- leri, teçhizat ve tertibatı	8,2	49,0	38,3	110,0	224	17,5
6. Kompresör, vantilatör, tür- bin, pompa	13,0	24,0	30,0	220,0	916	55,8
7. Besin ve içki makinaları	18,0	36,0	14,8	130,0	361	29,2
8. Klima, ısıtma tesis ve ma- kinaları	—	39,0	—	70,0	179	12,3
9. Tekstil makinaları	5,0	45,0	55,0	210,0	466	37,0
10. Üretim ara malları	—	53,0	—	240,0	454	35,4
11. Tüketim malları	252,0	410,0	10,3	730,0	178	12,2
12. Diğerleri	156,7	437,0	22,6	750,0	172	11,3
Toplam	462,0	1315,0	23,2	3500,0	267	21,7

TABLO : 308 —İthalât Tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile (CIF)

Mal grupları	1962	1967	I Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Buhar ve gazojen teçhizatı	35,0	83,0	18,8	287,6	347	28,0
2. inşaat, yol, toprak ve ma- den makinaları	273,6	264,0	— 1,0	596,0	226	17,7
3. İçten yanmalı motorlar ve diğer güç üreten makinalar	217,5	231,0	1,2	271,4	117	3,2
4. Ağır sanayi makina ve teçhizatı	122,0	155,0	2,1	480,0	310	25,5
5. Takım tezgâhları, el alet- leri, teçhizat ve tertibatı	87,1	83,0	— 1,0	191,0	231	18,2
6. Kompresör, vantilatör, tür- bin, pompa	77,0	163,0	16,1	358,0	219	17,0
7. Besin ve içki makinaları	50,0	93,0	13,2	113,4	121	3,9
8. Klima, ısıtma tesis ve ma- kinaları	26,0	47,0	7,2	67,5	144	7,6
9. Tekstil makinaları	125,0	153,0	1,2	102,7	67	—7,7
10. Üretim ara malları	72,0	133,0	13,1	236,4	179	12,4
11. Tüketim malları	14,0	34,0	19,4	71,0	210	16,0
12. Diğerleri	583,3	415,0	— 6,6	600,0	144	7,5
Toplam	1 682,5	1 854,0	2,1	3 300,0	178	12,2

İkinci Plan döneminde yurt içinde üretilmeyen yatırım malları öncelikle İthal edilecektir. Bunların başında ağır sanayi makina ve teçhizat ile inşaat ve yol makinaları grubu gelmektedir. Takım tezgâhları grupundaki ithalâta, kurulacak olan motor fabrikalarının büyük otomatik seri imalât tezgâhları önemli bir yer kaplamaktadır. Bu gruptaki tezgâhların çeşitlerinin çokluğu, durmadan gelişmekte olmaları tümünün yerli üretimine imkân vermemektedir. Bu bakımdan tezgâh talebinin büyük bir kısmı ithalâtle karşılanacaktır.

Ayrıca, yerli üretimi belirli bir süre içinde kalite, miktar ve fiyat bakımından beklenen seviyeye ulaştırmıyan malların düzenleyici amaçlarla ithalâtına izin verilecektir.

c. *YATIRIMLAR :*

Makina imalât sektöründe İkinci Plan dönemi yatırım tahminleri Tablo 309 da verilmiştir.

İkinci Plan döneminde en fazla yatırım, içten yanmalı motorlar ve üretim ara malları için öngörülmüştür. İçten yanmalı motorlar konusunda karayolları taşıtlarına ait motor projeleri, yatırımların önemli bir payını teşkil etmektedir.

TABLO : 309 — Yatırım Tahminleri

	(Milyon T. L.) (1965 fiyatları ile) Toplam yatırımlar
1963 - 1967 Dönemi	301,7
1968 - 1972 Dönemi	1 550,0

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ:*

Sektörün dış ticaret durumu Tablo 310 da görülmektedir.

TABLO : 310 — Dış Ticaret Dengesi

	(Milyon T. L.) (1965 fiyatları ile)			
	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
ihracat (FOB)	14,0	84,0	600,0	43,2
ithalât (CiF)	1 854,0	3 300,0	178,0	12,2
Fark	— 1 840,0	— 3	174,8	11,8

3. *TEDBİRLER :*

a. T. C. Devlet Demiryolları, T. Şeker Fabrikaları A. O., Türkiye Demir - Çelik işletmeleri Genel Müdürlüğü tesislerinde tam ve verimli kullandılmıyan çeşitli makina imalât üretim kapasiteleri mevcuttur. Bu kapasiteleri değerlendirmek ve isabetli yönlerde geliştirmek amacıyla geniş bir organizasyon çalışması yapılacaktır.

b. Özellikle su motorları, derin kuyu tulumbaları imalâtı teşvik edilecek ve geliştirilecektir.

TARIM ALETLERİ VE MAKİNALARI İMALÂT SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

İkinci Plan dönemi içinde tarım alet ve makinalarının yerli parça oranı büyük ölçüde artırılacak ve bu amaçla yerli girdileri üretecek sanayi kollarının gelişimi teşvik edilecektir. Yerli girdi üretecek sanayilerin gelişmesi için özellikle traktör ve biçer - döğer üretiminde tip ve modeller tesbit edilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Sektör kapsamına giren anamallarda en önemli gelişme traktörlerde olmuştur. Traktörün montaj sanayii kapsamına girmesiyle birlikte komple traktör ithalâtı durdurulmuş, yalnız yurt içinde üretilmiyen 56 - 65 beygirlik traktörler, bahçe tipi küçük traktörler ve paletli traktörlerin ithalâtına müsaade edilmiştir. Bu yolla yapılan yıllık ithalât - sayıca -yıllık talebin yüzde 2 ilâ 5 i kadardır.

Traktör montajında yüzde 55 gibi büyük oranda ithal malı girdisi kullanılmaktadır. Bu bakımdan traktör arzı kısıtlı ve kontrollüdür.

Traktör montajı konusunda 1966 yılına kadar müsaade almış bulunan yedi kuruluş vardır. Bunlardan dördü fiili üretim yapmaktadır. 1967 yılında mevcut yedi kuruluştan ikisinin daha üretime başlayacağı tahmin edilmektedir.

1966 yılı sonunda lastik dahil, ortalama yüzde 40 in üzerinde döviz tasarrufu oranına erişilmiştir. 1967 yılı için en az döviz tasarruf oranı yüzde 45 olacaktır. 14 Nisan 1964 tarihli Montaj Sanayii Yönetmeliğinde 1967 yılı için yüzde 60 döviz tasarruf oranı öngörülmektedir. Ancak gerekli yatırımların zamanında gerçekleştirilememiş olması dolayısıyla, öngörülen bu orana erişilmesi imkânsız görülmektedir.

Bu alanda mevcut kuruluşların sayısının fazlalığı, tüm üretim miktarının küçük parçalara bölünmesine yol açmaktadır. Bu yolla her kuruluşa düşen üretim hacmi, şimdiki durumda büyük yatırımlara girmeyi verimli kılmaya yeterli değildir. Ayrıca her kuruluşun çeşitli tipler üzerinde faaliyet göstermesi de döviz tasarruf oranının artışı kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır.

Birinci Plan döneminin son iki yılında yurt içinde biçer - döver üretime başlanmıştır. 1966 yılında 20 tane biçer - döver üretilmiş, 1967 yılı içinde 50 tane üretilmesi programlanmıştır. Bu üretim hacminde yüzde 4.0 döviz tasarruf oranına ulaşılmıştır.

Traktör ve biçer - döver üretiminde yerli parça oranı yan sanayi kapasitesine paralel olarak artmış bulunmaktadır. Bu oranın memleket sanayiine ciddi bir katkı yapacak şekilde artırılması, ancak motor, dişli kutuları, hareket sistemi ve ön düzen, direksiyon sistemi parçaları gibi ana inputların yurt içi üretimi üe saf l anmasına dayanmaktadır.

Diğer tarım makina ve aletlerinin üretiminde büyük bir gelişme görülmektedir. Bunların üretim teknolojisinin diğer birçok makina türüne kıyasla kolay oluşu, artış hızının yükselmesinin başlıca nedenidir. Ancak üretim hacmi, birçok anamallarda yurt içi talebini karşılayacak seviyeye gelmemiştir. Talep, yalnız yılın belirli mevsimlerinde ortaya

çıkılmaktadır. Bu talebin yerli üretimle karşılanması ya yıl içinde devamlı üretim yapıp stok edilmesi veya diğer makina sektöründen yerli üretim kapasitesinin belirli mevsimlerde bu tür üretime ayrılmasıyla mümkündür. Her iki alternatif de şimdiki durumda üretici için sakıncalı olmaktadır.

Tarım araç ve makinalarının fiyatlarında 1962 yılından bu yana yılda yüzde 6 ilâ 22 arasında değişen bir artış görülmektedir. İthal edilmekte olan araç ve makinalarla montaj sanayii inputlarının maliyetlerinin yükselmesi, ithalâtın kısıtlı olması ve yerli üretim hacminin düşüklüğü nedeniyle yurt içi satış fiyatlarının artması bu fiyat artışını büyük ölçüde etkilemektedir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP TAHMİNLERİ:*

(1) *Yurt içi talep :*

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde tarım alet ve makinalarının yurt içi talep tahminleri Tablo 311 de verilmiştir. Bu tahminler tarımda ma-Mnalaşmaya hız verileceği varsayımına dayanmaktadır.

(2) *İhracat :*

Tarım alet ve makinaların alanında ihracat imkânları sınırlı görüldüğünden, ihracat projeksiyonları verilmemiştir.

b. *ÜRETİM VE İTHALÂT :*

(1) *Üretim:*

Sektörün ikinci Plan dönemi içindeki üretim tahminleri Tablo 312 de gösterilmiştir. Bu tahminlerde, Birinci Plan döneminde yerli yapımına başlanan alet ve makinalarda kalitenin geliştirilmesi ve üretim kapasitesinin yurt içi talebi karşılayacak düzeye getirilmesi öngörülmektedir.

Üretimin, alınacak tedbirlerle, belirli mevsimlere bağlı kalmadan yıl boyunca dengeli bir şekilde devam edeceği varsayılmıştır.

Üretim ünitelerinin anamallar üzerinde ihtisaslaşacağı ve seri imalâta yöneleceği varsayılarak bu yolla üretim hacminin kuruluşlar arasında fazla bölünmemeleri öngörülmektedir.

(1) *İthalat:*

Sektör anamallarının dönem içindeki ithalât tahminleri Tablo 313 de gösterilmiştir. Yurt içinde ekonomik sınırlar içinde üretilemeyen ve talebin tümü yurt içi üretimiyle karşılanamayan anamalların ithal edileceği varsayılmıştır. Komple traktör ithalinde uygulanmakta olan kıstaslar dönem içinde de devam edecektir.

TABLO : 311 — Yurt içi Talep Tahminleri

(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Traktör	Miktar	257,4	6 600,0	20,0	15 600	326	18,2
	Değer	119,3	233,5	14,5	558,5	239	19,0
Traktör pulluğu	Miktar	115,8	6 200,0	40,0	13 954	225	17,6
	Değer	5,4	15,0	23,3	33,6	224	17,4
Traktör mibzeri	Miktar	200	2 528	66,0	3 680	146	7,8
	Değer	2,8	34,1	75,0	50,5	148	8,0
Biçer - döğer	Miktar		450		800	178	12,0
	Değer	4,8	45,7	57,0	65,6	144	7,6
Traktör treyleri	Miktar	2 412	3 500	7,7	12 627	361	29,3
	Değer	9,6	22,4	18,5	80,8	334	27,1
Hayvanla çekilen mibzerler	Miktar	1 350	12 000	55,0	21 000	175	11,8
	Değer	1,7	14,4	53,0	25,2	175	11,8
Hayvanla çekilen orak makinası	Miktar	—	410	—	200	49	— 13,3
	Değer	—	0,5	—	0,3	60	— 9,8
Diğerleri	Değer	13,3	54,4	32,4	130,5	240	19,2
Toplam	Değer	156,9	420,0	21,6	946,0	226	17,8

TABLO : 312 — Yurt İçi Tahminleri

(Milyon T. L)
(1965 üretici fiyatları ile)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Traktör	Miktar	2 574	6 500	20,4	15 000	230	17,4
	Değer	90,7	228,8	20,4	528,0	230	17,4
2. Traktör pulluğu	Miktar	1 158	6 000	38,8	13 904	231	17,5
	Değer	2,8	14,4	38,6	33,4	231	17,5
3. Traktör mibzeri	Miktar	200	2 500	66,0	3 550	142	7,2
	Değer	2,7	33,9	66,0	48,3	142	7,2
4. Biçer - döğer	Miktar	—	50	••	600	1 200	64,0
	Değer	—	5,7	••	45,6	800	51,5
5. Traktör treyleri	Miktar	2 412	3 500	7,7	12 627	360	29,2
	Değer	9,6	22,4	17,5	80,8	360	29,2
6. Hayvanla çekilen mibzerler	Miktar	1 350	12 000	55,0	21 000	175	11,8
	Değer	1,7	14,4	53,0	25,2	175	11,8
7. Hayvanla çekilen orak makinası	Miktar	—	410		200	49	— 13,3
	Değer	—	0,5	••	0,3	60	— 9,8
8. Diğerleri	Değer	14,2	52,9	30,0	123,4	224	17,4
Toplam	Değer	121,7	373,0	25,2	885,0	236	18,8

TABLO : 313 — İthalât Tahminleri

(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları (CIF))

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Traktör	Miktar	—	100	—	600	600	43,3
	Değer	28,6	4,0	— 32,5	30,0	750	49,5
Traktör pulluğu	Miktar	....	200	—	50	25	— 24,0
	Değer	2,6	0,6	— 25,5	0,2	33	— 20,0
Mibzer	Miktar	...	28	—	130	464	36,0
	Değer	0,1	0,2	15,0	2,2	1 100	62,0
Bıçer - döver	Miktar	...	400	—	200	50	— 17,0
	Değer	4,8	40,0	54,0	20,0	50	— 17,0
Diğerleri	Değer	1,85	2,2	3,2	7,6	345	28,0
Toplam	Değer	37,98	47,0	4,4	60,0	128	5,1

c. *YATIRIMLAR:*

Sektörde dönem içinde yapılması tahmin edilen yatırımlar Tablo 314 de gösterilmiştir. Traktör ve biçer - döğer üretimi için gerekli dişli kutusu, motor, dövme parçalar gibi input yatırımların ve diğer bazı tarım alet ve makina yatırımlarının büyük bir kısmı makina ve madeni eşya sektörü kapsamına girmektedir.

Bu nedenle sektörün yatırımı üretime oranla çok düşük görülmektedir.

Yurt içinde üretilmesi ekonomik olmıyan girdilerin ithal yoluyla «ağlanmasına devam edilecek, talep miktarı yeterli seviyeye ulaştığında yeril Üretime başlanacaktır.

TABLO : 314 — Yatırım Tahminleri
(Milyon T. L.)
1965 fiyatları

	Toplam yatırımlar
1963 - 1967 Dönemi	33,8
1968 - 1972	150,0

d. *DIŞ TiCARET DENGESİ:*

Tarım aletleri ve makinalan sanayiinin 1967 ve 1972 dış ticaret durumu Tablo 315 de görülmektedir.

TABLO : 315 — Dış Ticaret Dengesi
(Milyon T. L.)
1965 fiyatları

	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat	—	—	—	—
İthalât (CİF)	47,0	60,0	127,6	5,0
Fark	— 47,0	— 60,0		

ELEKTRİK, MAKİNA CİHAZ VE MALZEMELERİ İMALAT SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER:

(1) ikinci Plan döneminde enerji üretimi ve dağıtımı için elektrik makinalarının ve sınıai motorların imalini hedef tutan yatırımlara öncelik verilecektir.

(2) Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri imal eden tesislerin, İkinci Plan döneminde ihracata yönelmesi öngörülmektedir. Bu amaçla kalitelerin yükseltilmesi ve fazla kapasitelerin bu yönde değerlendirilmesi sağlanacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Yurdumuzda elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sanayiinin kurulması Planlı Dönemden önce, genel olarak dayanıklı tüketim mallarının imalâtı ile başlamıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yatırım malı niteliğindeki ana malların üretimine öncelik verilmiştir. Ancak, kurulması öngörülen tesislerden telefon santralleri fabrikası ve elektrik motorları tesislerinde 2-3 yıllık bir gecikme doğmuştur.

Sektör mallarına olan talebin 1962 yılında yüzde 51 i, 1963 te yüzde 49 u, 1964 te yüzde 57 si, ve 1965 te yüzde 62 sinin yurt içi üretimi» karşılanması sağlanmıştır. Üretimdeki artış yanında, 1962 de yüzde 41 olan yatırım malı üretimi 1965 te yüzde 52 ye ulaşarak önemli bir yapısal değişiklik göstermiştir. Ayrıca, birçok anamalda kalite yükseldiği gibi ihracat yapılabilecek bir düzeye ulaşılmıştır.

Elektrik makina, cihaz ve malzemelerinin Birinci Beş Yıllık Plan dönemindeki üç yıllık ortalama artış yüzdesi 13,8 olarak gerçekleşmiştir. Planlı dönemin diğer iki yılında da bu artış nispetinin devam edeceği tahmin edilmektedir. Sektör mallarına olan talep, döviz kısıtlıkları ve ithalât güçlüklerinden baskı altındadır.

Elektrik makina, cihaz ve malzemelerinin kullanıldığı değişik işletme ve tesislerde yeril mamullerin kullanma oranları incelendiğinde, bu alandaki gelişme daha açık olarak görülmektedir.

TABLO : 316 — Elektrik Makina ve Teçhizatın Tesislerde Kullanma Oranları (1966 Yılında Tahminlere Dayanmaktadır.)

Elektrik makina ve teçhizatının kullanıldığı yerler	Yerli kullanma orarı %
Köy ve şehir şebekelerinin kuruluşunda	90
Enerji nakil hatlarında 35 KV. ta kadar	90
Enerji nakil hatlarında 35 KV. tan yukarıda	80
Bir binanın ışık tesisatında	100
Bir fabrikanın ışık ve kuvvet tesisatında	95
Trafo - merkezleri, 35 KV. 200 KVA. ya kadar	85
Trafo - merkezleri] 35 KV. 200 KVA. dan yukarı	80
Yeraltı kablosu	75

Ayrıca, yurt içinde imal ve montajı yapılan elektrik makina cihaz ve malzemelerine sağlanan döviz tasarrufları yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

İmalât sanayiinin diğer bölümlerinde olduğu gibi, elektrik makina, cihaz ve malzemelerinde de kalite kontrolünün olmayışı temel bir sorun olarak devam etmektedir. Ayrıca, standartların üretime paralel olarak hazırlanmaması ve ithal edilen mallara uygulanmaması çözümü gerekli problemlerin başında gelmektedir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ:

a. TALEP :

(1) Yurt içi talep :

Elektrik makina, cihaz ve malzemelerine olan yurt içi talep Tablo 317 de gösterilmiştir.

(2) ihracat:

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sanayiinin baza mamullerinde, yurt içi talebin üzerinde bir üretim kapasitesine ulaşmıştır. Ayrıca, kalite ve fiyat yönünden dış pazar ile yarışacak bir düzeye ulaşılabilir. Dış pazar sınırlı olmakla beraber, ikili anlaşmalar yoluyla önemli gelişmeler olacağı tahmin edilmektedir. Elektrik makina cihaz ve malzemeleri dış talep tahminleri Tablo 318 de değer olarak gösterilmiştir.

b. ÜRETİM VE İTHALAT :

(1) Üretim:

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sektörü üretim tahminleri, yurt içi talep ve ihracat tahminlerine göre düzenlenmiştir. Ayrıca, kurulu ve kurulmakta olan tesisler ile kurulması öngörülenlerin üretime bağlıacağı yıl dikkate alınmıştır. Sektörün üretim, tahminleri Tablo 319 da gösterilmiştir.

(2) İthalât :

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri ithalâtı, İkinci Plan döneminde mamulden, özellikle sektör içinden sağlanan yan mamule dönüşecektir. Sektör ithalâtı anagruplara göre Tablo 320 de gösterilmiştir.

TABLO : 317 — Yurt içi Talep Tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

Mal grupları	1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
	(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
1. Elektrik makinaları	50,0	133,8	21,8	330,7	247	19,8
2. Elektrik kabloları	49,7	90,2	14,7	186,0	187	13,3
3. Dağıtım Şb. cihazları	35,0	60,0	11,3	94,3	157	9,4
4. iç tesisat malzemesi	5,9	16,5	22,7	39,0	236	18,7
5. Dayanıklı tüketim malları	28,5	59,0	15,2	98,0	166	10,6
6. Akümülatör ve piller	75,7	103,0	6,3	164,4	159	9,7
7. Ölçü aletleri	4,8	14,8	25,2	39,8	268	21,9
8. Telli haberleşme cihazları	15,8	17,8	2,3	60,0	337	27,5
9. Diğerleri ve yan mamuller	146,6	307,4	15,9	714,8	232	18,3
Toplam	412,0	802,5	14,2	1 727,0	215	16,6

TABLO : 318 — İhracat Tahminleri

(Milyon T. L.)
1965 fiyatları ile

Mal grupları	1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
	(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
1. Elektrik makinaları	—	2,2	—	4,3	195	14,3
2. Elektrik kabloları	—	18,8	—	60,0	319	26,0
3. Dağıtım Şb. cihazları	—	—	—	3,7	—	—
4. iç tesisat malzemesi	—	1,0	—	5,0	500	38,0
5. Dayanıklı tüketim malları	—	4,0	—	14,0	350	28,5
6. Akümülatör ve piller	—	1,5	—	5,6	373	30,0
7. ölçü aletleri	—	—	—	1,2	—	—
8. Telli haberleşme cihazları	—	—	—	5,0	—	—
9. Diğerleri	—	2,0	—	6,2	310	25,5
10. Yarı mamul ihracatı	—	3,0	—	20,0	666	46,1
Toplam	—	32,2	—	125,0	384	30,8

TABLO : 319 — Üretim Hedefleri

(Milyon T. L.)

1965 üretici fiyatları ile

Mal grupları	1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
	(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
1. Elektrik makinaları	4,5	76,0	76,2	195,0	256	20,7
2. Elektrik kabloları	26,0	104,0	32,0	244,0	234	18,5
3. Dağıtım Şb. cihazları	5,0	47,0	56,5	91,0	193	14,1
4. iç tesisat malzemesi	5,5	17,0	25,3	44,0	258	20,9
5. Dayanıklı tüketim malları	25,0	63,0	20,3	112,0	177	12,1
6. Akümülatör ve piller	73,0	104,0	7,2	170,0	163	10,3
7. Ölçü aletleri	—	6,0	—	36,0	600	43,0
8. Telli haberleşme cihazları	1,0	4,0	32,0	65,0	1625	74,3
9. Diğerleri	43,0	97,0	17,6	395,0	407	32,2
Toplam	183,0	518,0	23,1	1 352,0	261	21,2

TABLO : 320 — İthalât Tahminleri

(Milyon T. L.)

1965 fiyatları ile

Mal grupları	1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
	(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967-100	yıllık % artış
1. Elektrik makinaları	45,5	60,0	» 5,6	140,0	233	18,4
2. Elektrik kabloları	23,7	5,0	— 26,8	2,0	40	— 16,3
3. Dağıtım Şb. cihazları	30,0	13,0	— 15,5	7,0	53	— 11,6
4. iç tesisat malzemesi	0,4	0,5	4,6	—	—	—
5. Dayanıklı tüketim malları	3,5	—	—	—	—	—
6. Akümülatör ve piller	2,7	0,5	— 29,0	—	—	—
7. ölçü aletleri	4,8	8,8	12,8	6,0	56	— 10,9
8. Telli haberleşme cihazları	14,8	13,8	— 1,8	—	—	—
9. Diğerleri	48,8	125,0	20,7	60,0	48	— 13,6
Mamul mal ithalât toplamı	174,2	236,1	6,7	184,0	78	— 3,9
10. Yar. mamul ithalat	54,8	90,4	10,5	286,0	316	25,9
Genel toplam	229,0	317,0	6,6	500,0	157	9,7

c. *YATIRIMLAR :*

İkinci Plan döneminde yapılacak yatırımların yüzde 11 i devam eden, yüzde 10 u idame yatırımları olarak ayrılmaktadır. Yeni yatırımlarla, ağır elektrik makinaları, dağıtım şebekesi cihazları ve ölçü aletleri imalatı öngörülmektedir. Ayrıca, elektrik kabloları ile dayanıklı tüketim malları imalatında ihracat için kapasiteyi artıracak ve kaliteyi yükseltecek yatırımlar yapılacaktır. Plan dönemindeki temel yatırımlara kamu kuruluşlarının proje hazırlıkları ve finansmanı yönünden öncülük etmesi öngörülmüştür. Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sanayii yatırımları Tablo 321 de gösterilmiştir.

TABLO : 321 — *Yahnin Tahminleri*

(Milyon T. L.)

(1965 fiyatlarıyla)

	Toplana yatırımlar
1963 - 1967 dönemi	272,0
1968 - 1972 dönemi	450,0

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ :*

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri ithalatı, önemli ikame yatırımları olmasına rağmen İkinci Plan döneminde artış gösterecektir, ihracatın artırılması imkânları sınırlı olduğundan, sektörün dış ticaret dengesindeki açık devam edecektir. Sektörün dış ticaret durumu Tablo 322 de gösterilmiştir.

TABLO : 322 — *Dış Ticaret Dengesi*

1965 fiyatları ile

(Milyon T. L.)

	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
ihracat (FOB)	26,0	100,0	384	30,8
ithalat	317,0	500,0	158	9,6
Paric	— 291,0	— 400,0	137	6,5

3. *TEDBİRLER :*

a. Elektrik ölçü aletlerinin bütününe kapsıyacak entegre bir tesisin kuruluşu gerçekleştirilecektir,

b. Elektrik makina, cihaz ve malzemelerinin mamul ithalatı azalmakta, sektör içinden sağlanan yan mamul ithalatı artmaktadır. Bu dönemde yan mamul imal edecek yatırımlar teşvik edilecektir.

c. İthal yoluyla sağlanan elektrik makina, cihaz ve malzemelerinde kalite kontrolü yapılacak ve standartlara uygunluğu aranacaktır.

ELEKTRONİK SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Elektronik sanayiinin İkinci Plan döneminde dayanıklı tüketim mallarından, diğer elektronik cihazların imalâtına yönelmesi esastır.

(2) Elektronik sanayiinde araştırmalar yoğunlaştırılacak ve devlet tarafından desteklenecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Yurdumuzda elektronik cihazların imalatı, 1958 yılında ithalâta kota sisteminin uygulanmasından sonra hızlanmıştır. Başlangıçta, radyo, pikap ve teyp gibi dayanıklı tüketim malları imalâtında kullanılan devre elemanlarının ithaliyle montaj işleri yapılmıştır. Özellikle kamu kuruluşlarının kullandığı diğer elektronik cihazların montajı 1962 yılından sonra başlamıştır.

Dayanıklı tüketim mallarının ve diğer elektronik cihazların montajında, 1964 yılında yürürlüğe giren «Montaj Sanayii Talimatı» yerli parça imalâtını artırmış ve gelişmeyi hızlandırmıştır. Elektronik cihazların yerli montajında maliyet unsurlarının dağılımı Tablo 323 de gösterilmiştir.

Genel olarak radyo, pikap ve teyp imalâtında payı yüksek olan firmalar ileri bir teknoloji uygulamaktadır. Üretimdeki payı az ve sayıca fazla olan kuruluşlar atelye seviyesinde olup, montajcılıktan ileriye gitmemektedir. Diğer elektronik cihaz imalâtçıları gelişme safhasında olup, araştırmaya gereken yeri vermemektedirler.

Dayanıklı tüketim malları ve diğer elektronik cihazların imalâtı kalifiye eleman, tecrübeli elektronik mühendisi ve araştırmacıya ihtiyaç göstermektedir. Bu endüstri için her kademe teknik elemanın yurdumuzda yetiştiği, fakat yeterli olmadığı, meslek veya yurt dışına kaydığı anlaşılmaktadır.

Elektronik sanayiinin dayanıklı tüketim malları grupundaki fazla kapasite 1966 yılına kadar değerlendirilememiştir. Ayrıca, kamu kuruluşlarının elektronik cihaz alımında, yurt içi imkânlarını gereği gibi değerlendirememeleri kapasitenin kullanımını ve seri imalâtı olumsuz etkilemektedir.

TABLO : 323 — Elektronik cihazlarda maliyet unsurlarının dağılımı (1)

1965 yılı için birim %

Cihaz grupları	İthal malzeme	Yerli malzeme	İşçilik masrafları	Mühendislik giderleri	Sağlanan kâr	Yurtiçi değerlerin toplamı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Radyo	32,6	32,4	15,4	0,6	19,0	67,4
Amplifikatör	25,9	37,3	15,2	1,6	20,0	74,1
Diafon	24,4	35,3	14,6	1,7	24,0	75,6
Çeşitli elektronik cihazlar	26,0	15,3	16,6	10,4	31,7	74,0

Kaynak : Türkiye elektronik sanayiinin etüdü, PTT 1967

(1) Elektronik cihazın CIF değerinin, maliyet unsurlarına oranından bulunmuştur.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP:

(1) Yurt içi talep :

Özellikle kamu kuruluşlarının kullandığı elektronik cihazların önemli kısmı yardım yotiyile sağlanmaktadır. İkinci Plan döneminde bu tip cihazların bir kısmının yurt içinde imal edileceği, diğerlerinin de ithal edileceği kabul edilmiştir. Bu bakımdan, 1972 yılı yurt içi talebi, 1962 ye göre oldukça yüksek gözükmektedir. Elektronik cihazlara olan yurt içi talebi Tablo 324 de gösterilmiştir.

(2) İhracat :

Elektronik cihazların ihracatı sınırlı olmakla beraber, dayanıklı tüketim mallarında fazla kapasitenin bu yolda değerlendirilmesi imkân dahilindedir. İhracat tahminleri Tablo 325 te gösterilmiştir.

b. ÜRETİM VE İTHALAT :

(1) Üretim :

Elektronik cihazların üretimde özellikle dayanıklı tüketim mallarının dışındakilerde, 1969 yılından sonra önemli artışlar beklenmektedir. Elektronik cihazların üretim tahminleri Tablo 326 da gösterilmiştir.

(2) İthalât :

Elektronik cihazlardan yardım yoliyle gelenler de dahil edilirse, sektör ithalâtının yüzde 60 ı mamullere ayrılmaktadır. Ancak, İkinci Plan döneminin sonunda bu oran yüzde 33 e düşecektir. Elektronik cihazların 'ithalât tahminleri Tablo 327 de gösterilmiştir.

TABLO : 324 — Yurtiçi Talep Tahminleri

(Milyon TL)
(1565 fiyatlarıyla)

	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. HP ve VHF telsiz cihazları	—	41,6	—	86,8	208	15,8
2. Alıcı - verici radyo telefon ve teloraf cihazları	—	3,4	—	15,0	441	34,6
3. Kuranportör teçhizatı	2,3	—	—	21,0	—	—
4. Gücü 10 KW. tan küçük verici radyo	0,7	0,5	— 4,9	2,7	640	40,0
5. Radyo verici istasyonları	7,8	—	—	4,0	—	—
6. Çeşitli elektronik cihazlar	—	28,0	—	56,0	200	14,8
7. Muhtelif ölçü aletleri	—	2,5	—	7,3	292	23,8
8. Amplifikatör	0,3	1,6	11,6	2,2	137	6,5
9. Ankara - İstanbul - İzmir R/L	—	9,8	—	—	—	—
10. Radyo (Cereyanlı ve pilli)	132,7	169,4	7,4	334,0	176	12,0
11. Pikap	3,0	6,8	14,1	7,5	120	5,2
12. Teyp	—	0,4	—	17,5	324	26,4
13. Diğerleri	6,5	9,0	6,6	45,0	500	38,0
14. Yarı mamul	84,7	60,0	— 4,9	212,0	353	28,6
Toplam	238,0	357,0	8,5	611,0	227	17,9

TABLO : 325 — İhracat Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 iyyatlarıyla)

	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. HF ve VHF telsiz cihazları	—	—	—	1,0	—	—
2. Amplifikatör	—	—	—	0,5	—	—
3. Radyo (Cereyanlı ve pilli)	—	4,5	—	6,0	133	5,8
4. Pikap	—	—	—	0,5	—	—
5. Teyp	—	—	—	0,5	—	—
6. Diğerleri	—	—	—	2,0	—	—
7. Yarı mamul	—	1,5	—	3,5	233	18,4
Toplam	—	6,0	—	14,0	233	18,4

TABLO : 326 — Üretim Hedefleri

(Milyon TL.)
(1965 yatlarıyla)

	1862	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967-100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. HF ve VHF telsiz cihazları	—	6,3	—	72,5	1 155	63,0
2. Alıcı - verici radyo telef, ve t<	—	—	—	10,0	—	—
3. Kuranportör teçhizatı	—	—	—	17,0	—	—
4. Gücü 10 K w. olan (küçük ve- rici radyo	—	0,5	—	2,7	540	40,0
5. Radyo verici istasyonları	—	—	—	—	—	—
6. Çegitli elektronik cihazlar	—	—	—	16,0	—	—
7. Muhtelif ölçü aletleri	—	—	—	2,3	—	—
8. Amplifikatör	—	1,6	—	2,7	168	10,9
9. Ankara - istanbul - izmir R/L	—	—	—	—	—	—
10. Radyo (Cereyanlı ve pilli)	130,0	189,4	7,7	340,0	179	12,3
11. Pikap	3,0	5,8	14,1	8,0	138	6,6
12. Teyp	—	5,4	—	18,0	333	27,0
13. Diğerleri	1,0	3,0	24,6	10,0	333	27,0
14. Yarı mamul	—	—	—	15,5	—	—
Toplam	134,0	212,0	9,6	515,0	243	19,4

TABLO : 327 — İthalât Tahminleri

Mal grupları	(Milyon TL.) (1965 fiyatları)					
	1962 (1)	1967 (2)	I. Plan yıllık % artış (3)	1972 (4)	Endeks 1972 1967 = 100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
1. HF ve VHF telsiz cihazları	—	35,3	—	15,0	43	— 15,5
2. Alıcı - verici radyo, telefon telgraf cihazları	—	3,4	—	5,0	147	8,0
3. Kuranportör teçhizatı	2,3	—	—	4,0	—	—
4. Gücü 10 K w. dan küçük ve- rici radyo	0,7	—	—	—	—	—
5. Radyo verici istasyonları	7,5	—	—	4,0	—	—
6. Çeşitli elektronik cihazlar	—	28,0	—	40,0	143	7,4
7. Muhtelif ölçü aletleri	—	2,5	—	5,0	250	20,1
8. Amplifikatör	0,3	—	—	—	—	—
9. Ankara-Istanbul-İzmir R/L	—	9,8	—	—	—	—
10. Radyo (Cereyanlı ve pilli)	2,7	—	—	—	—	—
11. Pikap	—	—	—	—	—	—
12. Teyp	—	—	—	—	—	—
13. Diğerleri	5,5	6,0	1,8	37,0	616	43,8
14. Yarı mamul	84,7	60,0	— 4,9	200,0	333	—
Toplam	104,0	145,0	6.8	310,0	213	16,4

c. *YATIRIMLAR :*

İkinci Plan döneminde özel sektörün kaliteyi yükseltici ve yerli parça oranını artırıcı nitelikte yatırımlar yapacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, elektronik alanda araştırmaya yönelik yatırım yapılması, öngörülen gelişmeye ulaşmak için zorunlu görülmektedir. Elektronik sektörü, yatırım tahminleri Tablo 328 de gösterilmiştir.

TABLO : 328 — *Yatırım Tahminleri*

(Milyon T. L.)

1965 fiyatları ile

Toplam yatırımlar

	Toplam yatırımlar
1963 - 1967 dönemi	29,5
1968 - 1972 dönemi	150,0

(1) *Dış ticaret dengesi :*

İkinci Plan döneminde elektronik cihazların mamul ve yarı mamul ithalâtı artacaktır, ihracatta önemli gelişmeler beklenmediğinden sektörün dış ticaret dengesinde açık devam edecektir. Sektörün dış ticaret. durumu Tablo 329 da gösterilmiştir.

TABLO : 329 — *Dış Ticaret Dengesi*

(Milyon TL.) (1965 fiyatları)

	1967	1972	Endeks	II. Plan
			1972	yıllık
	1967=100	% artış		
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	4,5	10,0	222	17,3
İthalât (CIF)	145,0	310,0	213	16,4
Fark	— 140,5	— 300,0	213	16,4

3. *TEDBİRLER :*

a. Elektronik cihazlarda kullanılan devre elemanlarının üretimi için yapılacak yatırımlar teşvik edilecektir.

b. İkinci Plan döneminde televizyon sistemlerinin kuruluşuna geçmeden önce televizyon vericileri ile ilgili etütlere paralel olarak, yurt şartlarına en uygun televizyon tipleri tespit edilecek ve yurt içi üretim programları hazırlanacaktır.

KARAYOLLARI TAŞITLARI İMALÂT SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKE :

(1) İkinci Beş Yıllık Plan döneminde binek otomobilinde yerli imalât gerçekleştirilecektir.

(2) İkinci Plan döneminde karayolu taşıtları imalât sanayii için, karayolu taşıtları talebinin karşılanmasında yurt içi imkânların tam olarak kullanılması ve taşıt imalindeki girdileri üreten yan sanayiinin gelişmesi sağlanarak imalât ve onarımın en az döviz sarfiyle gerçekleştirilmesi hedef alınmıştır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Karayolu taşıtları imalât sanayii kamyon, kamyonet, otobüs ve her cins binek arabaları imalât, montaj ve onarımını kapsamaktadır. Bu koldaki montaj sanayii kota sistemine geçişte başlamıştır. 1966 yılında bu sanayi kolunda çalışan firma adedi 14 tür. Bu firmaların sermayeleri toplamı 250 milyon ve yatırımları toplamı da 100 milyon çevresindedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kamyon ve otobüste talebin yurt içinde imal ve montaj suretiyle karşılanması ve 1967 için tespit edilen yerli imalât oranına kademeli olarak ulaşılması hedef alınmıştır. Binek otomobilinde ise daha çok bir lüks tüketim malı olması yüzünden talebin kısıtlanması ve bedelsiz ithalattan yararlanılması esas alınmıştır. Gerçekten kamyon ve otobüste hatta bir kısım arazi binek otolarında Plan dönemi içinde montaj ve kısmi imal yapılmış, ithalât özel tipte araçlar için kullanılmıştır. Buna rağmen yerli malzeme oranını artırıcı en önemli tedbirlerden biri olan Montaj Sanayii Yönetmeliğinin uygulanmasının geç kalması Planın öngördüğü yüksek yerli parça oranına erişilememesine sebep olmuştur. Bunun diğer bir nedenini montaj sanayiinin Türkiye'deki kuruluş ve gelişmesinde aramak gereklidir.

Planda ve yıllık programlarda montaj sanayiinin gelişmesini ve yan sanayiinin kurulmasını sağlamak amacıyla montaj yerlerinin sayısının dondurulması öngörüldüğü halde bu hüküm uygulanamamıştır. Bu durum kurulu kapasitenin tam olarak kullanılamaması sonucunu yaratmıştır. Şöyle ki, yerli imalât oranının artırılamaması, kotalardan bu sanayi koluna tahsis edilen dövizle daha az sayıda taşıt montajı yapılmasına sebep olmuştur. Bir taraftan döviz tahsisinin yetersizliği bir taraftan da firma sayısının çok fazla olması yüzünden düşük üretim miktarları için yerli parça oranını artırıcı yatırımlar beklenen hızla gelişmemiştir.

Buna rağmen, taşıt ithalinin yasaklanması ve yukarıda bahsedilen nedenle üretimin talebin altında kalması yüzünden taşıtların piyasa fiyatı önemli oranda yükselmiş ve bu koldaki montaj sanayiine yatırım yapılmasını çekici bir duruma getirmiştir.

Karayolu taşıtları imalât sanayiinin problemlerinde biri de mevcut taşıt parkının durumundan ileri gelmektedir. Örneğin, 1965 yılı taşıt parkı incelendiğinde kamyonunda 79, otobüste 44 ve binek arabalarında 53 değişik marka tespit edilmiştir. Ayrıca bu markaların her birinin değişik tipleri ve yıllara göre değişen modellerinin de olduğu gözönüne alınırsa binin çok üstünde değişik karakterde taşıt bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu rakamın büyümesi onarım masraflarının yüksek seviyede teşekkül etmesini gerektirmiş ve yedek parça ithalâtı da aynı oranda artış göstermiştir. Kamyon ve otobüs montajının en büyük gerekçesinden biri bu yapıyı aynı yedek parçadan kullanan taşıt sayısı olarak azaltması idi. Fakat montaj yerlerinin artması ve tiplendirmenin yapılmamış olması montajdan beklenileni vermemiştir. Bu konu yan sanayiinin gelişmesinin tek faktörü olması bakımından da ayrıca önem kazanmaktadır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. TALEP :

(1) Yurt içi talep :

Karayolu taşıt talep tahminlerine karayolu ulaştırmasından hesaplanan yolcu ve yük taşınması talebi esas alınmıştır. Tablo 330 da bu yoldan hesaplanan yurt içi talep tahminleri görülmektedir. Tablo 1965 fiyatları ile düzenlenmiştir. Buna rağmen bugün mevcut arz kıskıklığı yüzünden yüksek olan fiyatların gittikçe düşeceği de tahmin edilmektedir.

(2) İhracat :

Bu sanayi dalında ikinci Plan döneminde büyük bir ihracat potansiyeli görülmemektedir. Ancak sınırlı miktarlarda şasi ve otobüs ihracı tahmin edilmektedir. Bir yandan sanayiinin yurt içi sorunları çözümlenirken bir yandan da, dış pazarlarda yapılacak çalışmaların hızlandırılması ve desteklenmesi gerekmektedir.

b. ÜRETİM VE İTHALÂT :

(1) Üretim :

Bu sanayi kolunda montaj ve kısmi imal ve onarım için üretim tahminleri geçmiş yıllar üretimleri ile birlikte Tablo 331 de verilmiştir. Plan döneminde geçmişte elde edilen yüzde 8,5 luk üretim artış hızının yüzde 11,4 e çıkarılacağı tahmin edilmektedir. Otomobil hariç, elde mevcut montaj kapasitesi üretim hedeflerinin oldukça üstündedir, önümüzdeki dönemde kapasite artırmaktan çok üretimin yerli parça oranını artıracak yönde bir gelişme beklenmektedir.

TABLO : 330 — Yurtiçi Talep

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967 =	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kamyon	Adet	14817	7 500	— 14,6	12 000	160	8,9
Kamyonet	Değer	445	488	2,0	780	160	8,9
Otobüs	Adet	3329	2 000	— 10,6	3 900	195	14,2
Binibüs	Değer	391	316	— 4,4	616	195	14,2
Binek ve	Adet	4050	16 000	31,5	31 000	194	14,1
Arazi binek	Değer	90	288	26,0	844	293	24,2
Diğerleri							
Büyük onarım ve tamirat		905	1 168	5,2	1 215	10	0,8
Toplam		1831	2 260	4,3	3 455	15	8,4

TABLO : 331 — Üretim Hedefleri

(Milyon TL.)
(1965 üretici fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kamyon	Adet	7 354	7 500	...	12 000	160	9,9
Kamyonet	Değer	88	488	...	780	160	9,9
Otobüs	Adet	2 230	2 000	— 2,4	3 900	195	14,2
Minitöüs	Değer	352	316	— 2,4	616	195	14,2
Binek ve	Adet	877	6 000	...	16 500	275	22,4
Arazi binek	Değer	25	168	...	462	275	22,4
Diğerleri							
Büyük onarım ve tamirat		785	902	2,9	1 372	152	8,8
Toplam		1 250	1 874	8,5	3 230	172	11,4

TABLO : 332 — İthalât Tahminleri

(Milyon TL.)
1965 fiyatları (CIF)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967 = 100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kamyon	Adet	1-3463	—	—	—	—	—
Kamyonet	Değer	357	—	—	—	—	—
Otobüs	Adet	1 099	—	—	—	—	—
Minibüs	Değer	39	—	—	—	—	—
Binek ve	Adet	3 173	10 000	...	14 500	...	...
Arazi binek		65	120	...	174	...	...
Diğerleri							
Büyük onarım ve tamirat		120	265	...	51	....	....
Toplam		581	385		225	....	....

(2} İthalât :

Başlıca mallara göre ithalât ihtiyacı Tablo 332 de verilmiştir.

Tablodan görüldüğü gibi ithalât ancak binek arabalarında bedelsiz ithalâtle yapılacaktır. İthalâtın geri kalan kısmı önemli girdileri de kapsamaktadır.

c. YATIRIM :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde 350 milyon TL. lık yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir. Yatırımlar Tablo 333 de verilmiştir.

Bu sanayi kolunun yerli parça oranının artırılarak gelişmesi daha çok diğer sanayi kollarındaki gelişmeye bağlı olacaktır.

TABLO : 333 — Yatırım Tahminleri

	(Milyon T.L.) (1965 fiyatları)
	Toplam yatırımlar
1963 - 1967 dönemi	151,6
1968 - 1972 dönemi	350,0

d. DIŞ TİCARET DENGESİ :

Bu sektörün dış ticaret dengesine etkisi Tablo 334 de verilmiştir.

TABLO : 334 — Dış Ticaret Dengesi

	(Milyon TL.) (1965 fiyatları)			
	1967	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İthalât (CIF)	385	225	—	—
İhracat (POB)	—	—	—	—
Fark	— 385	— 225	—	—

Bu sektörde ihracat imkanı görülmemektedir. Ancak ithalâtın 1972 de 225 milyon T.L. seviyesine ineceği ve ödemeler dengesine olan baskının gittikçe azalacağı tahmin edilmektedir. Bu miktarın içinde üretim için gerekli baza girdiler dikkate alınmıştır.

3. TEDBİRLER :

a. Talebi karşılamak için firma başına düşen üretim miktarlarını düşürmemek büyük üretim verimliliğinden yararlanmak için firma sayısını bu ölçülere uygun sınırlar içinde tutacak birleştirici ve sınırlayıcı tedbirler alınacaktır.

b. Montaj için döviz tahsislerinde yerli parça oranını artıncı ve talebi karşılayıcı bir üretim imkânı sağlamayı esas olacak bir tahsis düzeni uygulanacaktır.

c. Motor ve aktarma cihazlarının yerli imalâtle yapımı teşvik edilecek ve gerçekleştirilecektir.

DEMİRYOLU TAŞITLARI İMALÂT SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER:

(1) TCDD bünyesindeki imalâtçı kuruluşlar, işletme bünyesinden ayrılarak Ulaştırma Bakanlığı bünyesi içinde bağımsız hale getirilecektir. Üretici kuruluşların her birinin çeşitli anamal üretim yoluyla üretim duplikasyonu yaratmaları önlenecek, aynı gruptan olan anamalların Üretimi aynı kuruluştaki yapılacak; kuruluşlar ürettiği anamallar üzerinde ihtisaslaşacaklardır. Demiryolu taşıtlarının üretim ve onarım faaliyetleri kesin olarak birbirinden ayrılacaktır.

(2) .Yurt içinde diğer üreticiler tarafından üretilmekte olup fiyat ve kalite bakımından ihtiyacı karşılayan anamalların üretimi TCDD yeterk edilecek ve yaratılacak boş kapasite vagon ve lokomotif imalâtına yöneltilecektir.

(3) Yük vagonu imalâtında kitle ulaştırmasına uygun yüksek, kapasiteli dört veya daha fazla dingilli vagonlara öncelik verilecek ve ortalama vagon başına taşıma kapasitesi yükseltilecektir. Vagon tipleri asgari sayıya indirilecek ve işletme malzemelerinde yeknesaklık sağlanacaktır.

(4) Lokomotif tipleri asgaride tutulacak ve imal edilen lokomotifler arasında standardizasyon sağlanacaktır. Lisans anlaşması çerçevesinde programlanan ithalât dışında lokomotif ithali yapılmaması esastır. Ancak TCDD dışındaki büyük kuruluşların özel tipteki lokomotif ihtiyacı TCDD tarafından uygun fiyat ve istenilen nitelikte temin edilemeyeceği bildirildiği takdirde ithal yolu ile sağlanması cihetine gidilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Demiryolu taşıtlarının esasını teşkil eden yük ve yolcu vagonlarının seri şekilde imali Birinci Plan döneminde ele alınmış ve ilk defa olarak önemli kabul edilebilecek sayılarda yolcu ve yük vagonu imali bu dönem içinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Adapazarı ve Sivas fabrikalarının ilâve bina ve tezgâh yatırımları ele alınarak büyük çapta tamamlanmıştır. Bu yatırımlarla fabrikaların eksik yönleri tamamlanmış, gerek yurt içi talep ve gerekse ihracat imkânlarını karşılayabilecek bir kapasite yaratılmıştır.

Demiryolu taşıtlarının en önemli bölümlerini teşkil eden lokomotifler, Türkiye Demiryollarının ilk kuruluşundan bugüne kadar ithal yolu ile sağlanmıştır. İlk lokomotif imalâtı 1961 yılında tamamlanan mevcut lokomotif tiplerine uygun iki adet büyük buhar lokomotifi yapılması ile gerçekleştirilmiştir. Ancak buharlı lokomotiflerin sistem itibarı ile

ömrünü tamamlamış olması bu tip lokomotif imalinin Birinci Plan döneminde tekrar ele alınmasını lüzumsuz kılmıştır.

Birinci Plan döneminde lokomotif parkının yenilenmesi ve modernizasyonu amacıyla iki gafhali bir program hazırlanmıştır. Bu programın birinci safhasını teşkil eden 40 adet dizel lokomotifini ithali 1965 yılı len 50 adet dizel lokomotifinin lisans yolu ile yurt içi imali gerçekleştirilmiştir. Programın ikinci safhasında öngörülmemiştir.

Vagon üretimi TCDD nm yenileme ve trafik ihtiyaçlarına göre ayarlanmaktadır. Birinci Plan döneminde üretim mevcut kapasitesinin altında gerçekleşmiştir. Vagon üretimini etkileyen en önemli faktör yurt dışından ithali gereken mamul ve yarı mamul malzemenin teminindeki önemli gecikmelerdir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a, *TALEP :*

(1) *Yurt içi talep :*

Demiryolu taşıtları talep tahminleri Tablo 335 de görülmektedir. Bu tahminler taşıt parkının yenilenme ihtiyaçları ve trafik artışlarının: gerektireceği yeni kapasiteler dikkate alınarak yapılmıştır.

TCDD yük vagonu parkı 1965 yılı sonu itibariyle 16 000 vagonun teşekkül etmektedir. Halihazır vagon parkının adet itibariyle yüzde 23,7 ve toplam kapasite itibariyle yüzde 16,8 ini meydana getiren 3796 vagon 1972 yılı 'sonunda 50 yaşını doldurmuş olacaktır. Büyük bir kısmı küçük tonajlı ve frensiz vagonlardan meydana gelen bu grubun ikinci Plan döneminde hurdaya çıkarılması ve yerlerine daha büyük kapasiteli toplam 2 220 vagon konulması öngörülmüştür.

İkinci Plan dönemindeki yük trafiğini karşılamak üzere 73 000 tonluk ek taşıma kapasitesi yaratılması gerekmektedir. Bu kapasite içinde 2 086 yeni vagonun parka ilâvesine ihtiyaç vardır. İşletme ihtiyaçları için de 200 adet furgon talebi gözönüne alındığında İkinci Plan dönemi içinde 3 617 adet yük vagonunun servise verilmesi gerekecektir.

1965 yılı sonu itibariyle TCDD parkında 1 180 adet yolcu vagonu bulunmaktadır. Bunların adet itibariyle yüzde 55 ine yakın kısmım, şehir içi taşımalarında ve kısa mesafelerde kullanılan banliyö karakteristiğine-uygun vagonlar meydana getirmektedir.

İkinci Plan dönemi sonuna kadar ahşap karoserli vagonlar ile 40 yaşını doldurmuş vagonların servis dışı bırakılması öngörülmüştür. Banliyö vagonlarından bu tarife uygun 370 adedi bu dönemde hurdaya çıkacaktır.

Şehirlerarası uzun mesafe ulaştırmasında kullanılan 530 adet vagonun da gene bu tarife uyan 144 adedinin plan dönemi içerisinde servis dışı bırakılması öngörülmüştür. Yenileme ve yeni kapasite ihtiyacı olarak 1972 yılı sonuna kadar 306 adet yolcu vagonu tespit edilmiştir. İkinci Plan döneminde iç talep 210 adet yolcu vagonu olarak tespit edilmiştir.

1965 yılı sonu itibariyle TCDD parkında 858 adet buhar lokomotifi :mevcut bulunmaktadır. Bu lokomotiflerin yüzde 19,8 ini teşkil eden 170 adedi manevra ve geri kalan yüzde 80,2 yi teşkil eden 688 adedi yol hizmetlerinde kullanılmaktadır.

Manevra hizmetlerinde kullanılan 170 adet buharlı lokomotifin en yenisi 33 yaşında olup ortalama yaş 50,7 yıldır. Manevra lokomotiflerinin, kullanıldıkları hizmet şekline göre teknik ömürleri, yol lokomotiflerinden daha uzun kabul edilebilir. 1972 sonu itibariyle 50 yaşını geçmiş lokomotif adedi 111 olacaktır, işletme masraflarının azaltılması bakımından bu lokomotifin tamamının servis dışı bırakılması lüzumludur. Ancak gerek yeni talep ve gerekse yenileme talebi için ikinci Plan döneminde 40 adet manevra lokomotifine ihtiyaç vardır.

688 yol lokomotifinin 198 adedi 1972 yılı sonunda teknik ömür sınırı olan 35 yaşını doldurmuş bulunacaktır. İkinci Plan döneminde gerek bu lokomotiflerin yenilenmesi ve gerekse artan trafik için gerekli kapasitenin yaratılması bakımlarından 98 adet yüksek takatli dizel lokomotifine ihtiyaç bulunmaktadır.

(2) *İhracat :*

TCDD tarafından imal edilen yük vagonları genel olarak U.I.C. (Uluslararası Demiryolları Birliği) standartlarına uygundur. Yurt içi talep tahminleri ve mevcut üretim kapasitesi dikkate alındığında yolcu ve yük vagonları konusunda ihracat imkânları görülmektedir. Ancak, yerli malzeme fiyatlarının yüksek olması maliyetleri artırmaktadır. Maliyet düşürücü tedbirler alındığı ve özellikle RCD (Kalkınma için Bölgesel İşbirliği) ve Orta - Doğu Ülkelerinde etkin pazarlama çalışmaları yapıldığı ölçüde ihracat imkânları artacaktır.

Tablo 336 da ihracat tahminleri görülmektedir.

TABLO : 335 — Yurtiçi Talep Tahminleri

Mal grupları		(Milyon TL.) (1965 fiyatları)					
		1962 (1)	1967 (2)	I. Plan yıllık % artış (3)	197 (4)	Endeks 1972 1967 = 100 (5)	II. Plan yıllık % artış (6)
Lokomotifler	Miktar	2	—	••	36	••	••
	Değer	3,5	—	••	91,5	••	••
Motorlu trenler	Miktar	7	—	••	—	—	—
	Değer	27,0	—	••	—	—	—
Elektrikli trenler	Miktar	—	—	—	5	••	••
	Değer	—	—	—	25,8	••	••
Yolcu vagonları	Miktar	6	68	62,5	42	62,0	— 9,1
	Değer	5,0	53,0	60,0	31,5	59,5	— 9,8
Yük vagonları	Miktar	152	788	39,1	620	78,7	— 5,4
	Değer	6,4	69,5	70,0	71,2	102,5	1,0
Onarım	Değer	93,3	143,5	9,5	160,0	112,0	2,3
Diğerleri	Değer	25,7	52,3	15,4	58,0	110,0	1,9
Toplam	Değer	160,9	218,3	6,3	438,0	201,0	15,0

TABLO : 336 — İhracat Tahminleri

(Milyon TL.)
(1965 fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967 = 100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Lokomotifler	Miktar	—	—	—	—	—	—
	Değer	—	—	—	—	—	—
Yolcu vagonları	Miktar	—	—	—	—	—	—
	Değer	—	—	—	—	—	—
Yük vagonları	Miktar	—	12	—	120	1 000	58,7
	Değer	—	1,0	—	12,0	1 200	64,2
Toplam	Değer	—	1,0	—	12,0	1 200	64,2

Not: İhracata arzedilen üretim fabrika satış fiyatı

b. ÜRETİM VE İTHALÂT :

(1) Üretim :

2 nci Plan dönemi demiryolu taşıtları üretim hedefleri Tablo 337 de verilmiştir. Tablonun incelenmesinden de görüleceği gibi lokomotif üretiminde yalnız yurt içi talebin karşılanması gözönünde tutulmuştur. Eskişehir'de kurulmakta bulunan lokomotif fabrikasının kapasitesi de bu üretim hedeflerine uygun olarak seçilmiş bulunmaktadır.

Bu fabrikanın RCD (Bölgesel kalkınma için işbirliği) çerçevesine alınarak genişletilmesi ve kapasitenin o işbirliğine üye memleketlerin talebini de karşılayacak seviyeye getirilmesi söz konusu olabilir.

Fabrikanın bugünkü kapasiteyle, dönemin ortalarında fiilî üretime başlaması beklenmektedir.

Yolcu vagonları Adapazarı Fabrikasında üretilecektir. Dönemin başlarında üretim kapasitesi tek vardiyada haftada bir vagon olacaktır. Bu kapasite, yıllık talebi rahatlıkla karşılayacak durumdadır.

Her tip yük vagonunun imalâtı Sivas fabrikalarında toplanacaktır. Ancak sınırlı miktarda özel tip vagon üretimi gerektiği takdirde diğer fabrikalarda yapılabilecektir. Dönem içinde üretilecek vagonlar daha yüksek taşıma kapasiteli olacaktır. Bu bakımdan vagon fiyatlarında yükselme beklenmektedir. Bu durum Tablo 337 de gösterilmiştir.

(2) İthalât :

ikinci Plan dönemi içinde TCDD Genel Müdürlüğü için mamul demiryolu taşıtı ithal edilmeyecektir. Ancak, Etibank, Türkiye Demir - Çelik Fabrikaları gibi mevcut ve kurulacak büyük kuruluşların ihtiyacı olan özel tipdeki taşıtların TCDD tarafından istenilen nitelikte imali mümkün görülmezse, ithal yoluna gidilecektir.

Bunun dışında, yurt içi demiryolu taşıtları üretimi için gerekli montaj parçaları yerlileri yapılmaya kadar ithal yoluyla sağlanacaktır. İthalât tahminleri Tablo 338 de görülmektedir.

c. YATIRIMLAR :

Genel olarak yük ve yolcu vagonları imalâtı ile ilgili yatırımlar Birinci Plan döneminde tamamlanmıştır. Lokomotif imalâtı ile ilgili yatırımlardan bina yatırımları tamamlanmış olmasına rağmen tezgah yatırımları 1967 yılı dördüncü ayına kadar gerçekleştirilememiştir. Lokomotif imali ile ilgili tezgâh ve teçhizat yatırımlarının ancak 1968 yılı ikinci yarısında tamamlanacağı tahmin edilmiştir.

İkinci Plan dönemi içinde yapılacak yatırımların ağırlığını lokomotif fabrikası ile idame yatırımları teşkil etmektedir. Vagon imal kapasitesi, eldeki talep tahminlerine göre, yeterli görülmektedir. Bu bakımdan miktarlarda kapasiteyi aşan yeni ihraç talepleri doğmadıkça, kapasite artırıcı yatırımlara gidilmesi öngörülmektedir.

TABLO : 337 — Üretim Hedefleri

(Milyon T.L.)
(1965 üretici fiyatları)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Lokomotifler	Miktar	—	—	—	36	—	—
	Değer	—	—	—	91,5	—	—
Motorlu trenler	Miktar	—	—	—	—	—	—
	Değer	—	—	~	—	—	—
Elektrikli trenler	Miktar	—	—	—	5	—	—
	Değer	—	—	—	25,8	—	—
Yolcu vagonları	Miktar	—	68	—	42	62,0	— 9,1
	Değer	—	53,0	—	31,5	59,5	— 9,8
Yük vagonları	Miktar	152	800	—	740	90,0	— 2,1
	Değer	6,4	70,5	61,5	83,2	118,0	3,4
Onarım	Değer	93,3	143,5	9,0	160,0	112,0	2,3
Diğerleri	Değer	16,7	43,0	20,8	58,0	134,0	6,0
Toplam	Değer	116,4	310,0	21,6	450,0	145,0	7,8

TABLO : 338 — İthalat Tahminleri

(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları) (CIF)

Mal grupları		1962	1967	I. Plan	1972	Endeks	II. Plan
		(1)	(2)	yıllık % artış	(4)	1972 1967=100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Lokomotifler	Miktar	2	(1)	—	(1)	—	—
	Değer	3,5	36,0	58,0	31,8	91,0	— 1,9
Motorlu trenler	Miktar	7	—	—	—	—	—
	Değer	27,0	—	—	—	—	—
Elektrikli trenler	Miktar	—	—	—	—	—	—
	Değer	—	—	—	—	„	—
Yolcu vagonları	Değer	6	(1)	—	(1)	—	—
	Değer	5,0	2,7	— 11,5	1,7	63,0	— 9,0
Yük vagonları	Miktar	—	(1)	—	(1)	—	—
	Değer	—	12,0	...	10,8	90,0	— 2,1
Onarım	Değer	—	—	—	—	—	—
Diğerleri	Değer	9,0	9,3	1,2	5,7	61,2	— 9,4
Toplam		44,5	60,0	6,1	50,0	83,5	—3,5

(1) Üretim için montaj parçaları.

Taşıt parkındaki modernizasyon ve cer sistemlerindeki yenilikler paralel olarak onanın kapasitesinin yeniden ele alınması ve yeni cer sistemlerine göre tertibi gerekmektedir. Bu maksatla yeni yatırımlara gidilmesi öngörülmektedir.

Sektör yatırım tahminleri Tablo 339 da verilmiştir.

TABLO : 339 — Yatırım Tahminleri

(Milyon T.L.)

(1965 fiyatları)

Toplamyatırımlar

	Toplamyatırımlar
1963 - 1967 dönemi	136,7
1968 - 1972 dönemi	110,0

d. DIŞ TİCARET DENGESİ :

Tablo 340 da sektörün dış ticaret dengesi görülmektedir. Bu tabloda mevcut ihrac potansiyeli ile mevcut üretim programı için gerekli ithalât dikkate alınmıştır. Yeni ihracat imkânlarının dogmasıyle ithalâtle ihracat arasındaki farkın azalması beklenmektedir.

TABLO :340 — Dış Ticaret Dengesi

(Milyon T.L)

(1965 fiyatları)

	1967	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)	1,0	12,0	1200	64,2
İthalât (CİF)	60,0	50,0	83,5	3,5
Fark	59,0	38,0	64,6	8,3

3. TEDBİRLER :

a. Yük vagonlarında vagon ölü ağırlığını (Dara) azaltacak şekilde hafif metal konstrüksiyonlara dönülecektir.

b. Vagonlar üzerindeki değişen parçalarda yeknesaklık sağlanacaktır.

c. Vagon konstrüksiyonunda yakın gelecekte otomatik kancaya gidilmesini mümkün kılacak tedbirler alınacaktır.

d. Vagon imalâtında ahşap kullanılması terk edilecektir.

e. Yolcu vagonlarının ihracını mümkün kılacak modern konstrüksiyonlara öncelikle gidilecektir.

f. Yolcu vagonu imalâtında vagon ağırlığını azaltacak hafif metal ve plastiklerden azamî istifade yollarına gidilecektir.

g. Mevcut ve nispeten yeni durumda olan yolcu ve yük vagonlarının kullanma oranını artıracak ve bakım masraflarını azaltacak şekilde modernizasyonlarına başlanacaktır.

GEMİ İNŞAAT SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER :

(1) Turt içi gemi inşaat kapasitesi artırılacak ve modernleştirilecektir.

(2) Gemi taleplerinin yurt içi üretimle karşılanması esastır. Ancak, Türk ticaret filosunun genişletilmesi ve gençleştirilmesi amacıyla ve gemi inşa sanayimizin gelişmesini engellemek şartıyla kuru yük gemisi, büyük tanker ve özel tipteki deniz araçlarının ithalâtı yapılabilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Gemi inşaat sanayiinde Birinci Planda öngörülen ilkeler ve tedbirler çoğunlukla uygulanmış bulunmaktadır, özellikle 1000 DWT nin altındaki gemilerde üretim Plan tahminlerine yaklaşmıştır.

1965 yılında Camialtı Tersanesinin kapasitesi 15 000 - 18 000 DWT lik gemiler inşa edebilecek şekilde artırılmaya başlanmıştır. 1966 yılında Deniz Kuvvetleri Gölcük Tersanesinin askerî hizmetler dışındaki kapasitesi de ticarî gemi inşasına ayrılmıştır,. Bu gelişmeler sonucu, Planda öngörülen büyük gemilerin inşasına sınırlı ölçüde yönelmiştir. Ancak mevcut kapasite, yeteri kadar verimli kullanılamamaktadır. Bunun dışında gelişen talep seviyesi yeni tersanelerin kurulmasını gerektirmektedir.

Yıllık programlarda öngörülen özel sektör tersane yerlerinin tayini ve bu tersanelerin kurulması dönem içinde gerçekleştirilememiştir. Bu husus özellikle küçük gemilerin üretim kapasitesinde bir dar boğaz yaratmaktadır.

Gemi talebi, genellikle filodaki yaşlı gemilerin yenilenmesi yönünde gelişme göstermektedir. Bununla beraber, son yıllarda petrol rafinerilerinin faaliyetine paralel olarak büyük (25 000 DWT nin üstünde) tankerler için yeni talepler ortaya çıkmaktadır.

Küçük gemi talepleri yurt içi üretimiyle karşılanabilmektedir. Ancak 6 000 DWT dan daha büyük gemilere olan talep kullanılmış gemi ithaline yönelmiş olup yurt içi tezgahlara çekilememiştir. Denizcilik Bankası Nakliyatının 2 adet 12 500 DWT luk talebi bir tanesi Camialtı, diğeri Gölcük Tersanesinde inşa edilerek karşılanacaktır.

Mevcut talebin dış piyasadan kullanılmış gemi ithaline yönelmesinin nedenleri, bu tür gemilerin fiyatlarının yenilere kıyasla ucuzluğu, yurt içinde gemi inşa süresinin uzunluğu, gemi inşa kredi fonunun yakın zamana kadar hacim ve mevzuat bakımından yeterli seviyeye çıkarılamamış olmasıdır.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP* :(1) *Yurt içi talep* :

İkinci Plan döneminde yurt içi gemi talebi iki yönden incelenmiştir :

(a) Mevcut ticaret filosundaki yaşlı ve rantabilitesini kaybetmiş gemilerin servisten çıkması sonucu doğacak ikame talebi,

b. Artan taşıma potansiyeli dolayısıyla mevcut filonun genişletilmesi yönünde doğacak talep, bu iki yönden toplam gemi talebi Tablo 341 de gösterilmiştir.

TABLO : 341 — İkinci Plan Dönemi Ek Gemi Talebi Tahminleri

(Adet)

Gemiler (DWT)	1968 - 1972 Toplam (1)
30 000 ve yukarısı tanker	3
10 000 - 15 000 kuruyük	9
10 000 tanker	3
6 000 - 7 500 kuruyük	9
6 000 - 7 500 tanker	5
4 000 - 6 000 kuruyük	8
2 000 - 4 000 kuruyük	14
Yolcu gemisi (3 000 gross T.)	2
Araba vapuru {1 000 gross T.)	3
2 000 in altında	80
Digerileri (Römorkör, saç mavna,, duba, vb.)	126

(2) *İhracat* :

Gemi inşaat sektöründe büyük bir ihraç potansiyeli görülmemektedir. Bunun nedenleri inşaat kapasitesinin yetersiz oluşu ve dış pazar rekabetinin çok yoğunlaşmış bulunmasıdır. Bununla beraber yabancı gemilerin yurt içinde onarımı bu sektör için küçük çapta bir döviz geliri sağlamakta, diğer bir deyimle ihracat hacmi yaratmaktadır.

Bunun dışında özel tipte nehir gemileri, mavnalar, kotra ve gezi motorları için evvelki yıllarda başlamış olan ihracatın geliştirileceği tahmin edilmektedir.

c. ÜRETİM VE İTHALAT :

(1) Üretim :

Mevcut üretim kapasitesi İkinci Plan döneminde artırılabacaktır. Camialtı Tersanesinin ek kızak inşaatı ve mevcut kızağın uzatılması işi dönem baslarında bitirilmiş olacaktır. Bunun yanında özel sektör tersane bölgesi seçimi sonuçlandırılacak ve bu bölgede özel sektörün kuracağı tersaneler 1969 yılı içinde işletmeye girebilecek durumda olacaktır. Bunun dışında kamu sektörü tarafından büyük bir tersane kurulacaktır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığının Gölcük Tersanesinde kapasitenin askeri amaçlarla kullanılan kısmı dışında yüksek tonajlı ticarî gemi yapımına devam edilecektir.

Bu varsayımlardan hareketle bulunan İkinci Plan dönemi yurtiçi gemi üretimi tahminleri Tablo 342 de gösterilmiştir.

Yurt içi gemi inşaat fiyatları, diğer memleketlerdeki fiyatlarla kıyaslanabilir seviyede, birçok hallerde de bu fiyatların altındadır. Şimdiki durumda uygulanmakta olan ucuz hammadde sağlama rejimi devam ettiği sürece yerli üretim fiyatları yabancı tezgâhlarla kolaylıkla rekabet edebilir.

TABLO : 342 — İkinci Plan Döneminin Gemi Üretim Tahminleri

Gemiler (DWT)	(Adet)
	1968 - 1972 Toplam (1)
10 000 - 15 000 kuruyük	9
10 000 tanker	3
6 000 - 7 500 kuruyük	9
6 000 - 7 500 tanker	5
4 000 - 6 000 kuruyük	8
2 000 - 4 000 kuruyük	14
Yolcu gemisi (3 000 gross T.)	2
Araba vapuru (1 000 gross T.)	3
2 000 in altında	80
Diğerleri {Romorkr, saç mavna, duba v.b.)	126

Yurtiçi gemi inşaat ve onarımının ikinci Plan dönemi içindeki üretim değeri Tablo 343 de gösterilmiştir.

(2) İthalât :

İkinci Plan döneminde de, Birinci dönemde olduğu gibi, gemi ithalâtı kısıtlı olacaktır. Bu kısıtlı ithalât Tablo 344 de gösterilmiştir. Bu tabloda gösterilenin, çok acil, öncelikli durumların ve özel tiplerin, dışında, gemi ithaline izin verilmiyecektir.

TABLO : 343 — Gemi İnşaat Sektörü Üretim Değerleri

(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları ile)
Endeks 1972
1967=100

	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Gemi yapımı değeri	413	122,0	30,7	375,0	307	25,0
Gemi onarımı değeri	11,4	18,0	12,1	45,0	250	20,1
Toplam	53,2	140,0	27,2	420,0	300	24,5

TABLO : 344 — İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi Gemi İthalatı

		(Milyon TL.) (Miktar : Adet) (1965 fiyatları)	
		1967	1972
İthal edilen gemiler		(1)	(2)
25 000 DWT nin üzerinde	Miktar	2	—
Tanker	Değer	75,0	—
Özel tipte deniz taşıtları	Miktar	—	3
	Değer	—	60,0
Toplam		75,0	60,0

c. YATIRIMLAR:

İkinci Beş Yıllık Plan dönemi bu sektör için büyük yatırımların yapıldığı bir dönem olacaktır. Özel sektör tersane yerlerinin seçiminin yüi iğinde sonuçlandırılması halinde bu tersanelerin kuruluşu için yılı başında yatırıma başlanacağı tahmin edilmektedir.

Aynı şekilde Denizcilik Bankasının kuracağı tersanenin yatırımlarına da 1968 yılında başlanacaktır.

Yatırım tahminleri Tablo 345 de verilmiştir.

TABLO : 345 — Yatırım Tahminleri

		(Milyon T.L.) (1965 fiyatları)
		Toplam yatırımlar
		(1)
1963 - 1967 dönemi		85,0
1963 - 1972 dönemi		350,0

d. DIŞ TİCARET DENGESİ :

Gemi inşaat sanayi sektöründe dış ticaret dengesi Tablo 346 da gösterilmiştir. Bu sektörde önemli bir İhracat bahis konusu değildir. Bu bakımdan dış ticaret, Planda öngörülen miktardaki ithalattan ibarettir.

TABLO : 346 — Dış Ticaret Dengesi

		(Milyon TL.) (1965 fiyatları)			
		1967	1972	1972 Endeks 1967 = 100	Yıllık II. Plan % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)
İhracat (FOB)		—	—	—	—
İthalât (CİF)		75,0	60,0	80	— 4,3
Fark		— 75,0	— 60,0	80	— 4,3

3. TEDBİRLER :

a. Gemi inşaat kredi fonu, Plan dönemi içindeki talep durumu da dikkate alınarak artırılacaktır. Bu kredilerin verilme şartları ve faiz miktarı yeniden gözden geçirilecek, talep sahibini yurt içi gemi inşaatına çekecek en uygun şekilde getirilecektir.

b. Gemi inşaat sanayiinin gelişmesi gözönünde tutularak 3339 Sayılı Kanun yeniden gözden geçirilecektir.

c. Yurt içinde gemi inşa ettiren hakiki ve hükmi şahıslara, bu gemilerle yapılacak taşımalarda teşvik edici vergi hükümleri uygulanması imkânları araştırılacaktır.

d. Kamu sektörü tersanelerinin Denizcilik Bankasından bağımsız bir kuruluş haline getirilmesi dönemin ilk yıllarında gerçekleştirilecektir.

UÇAK İMALAT VE ONARIM SANAYİİ

1. İLKELER VE GELİŞMELER :

a. İLKELER:

(1) Askeri ve sivil kuruluşlar, hizmet ve işletme amaçlarını aksatmadan birbirlerindeki fazla onanm kapasitelerinden karşılıklı faydalanacaklardır.

(2) Mevcut büyük bakım ve onanm kuruluşları gerek kanunî formalite, gerekse iş programları bakımından yurt içi talebi karşılayacak seviyede tutulacaktır. Bunların dışında yeni kapasite yaratıcısı kuruluşlar teşvik edilmeyeceklerdir.

(3) Bazı özel parçaların revizyonu dışında sivil uçak bakım ve onarımının tümünün yurt içinde yapılmasına çalışılacaktır.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Yurt içinde fabrika seviyesinde uçak onarımı, yalnız Türk Havayolları A. O. ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı atelye ve fabrikalarında yapılmaktadır. Her iki kuruluş - bir arada mütalaa edildiğinde, - Türkiye'de mevcut bütün sivil ve bir kısım askerî uçakların her türlü bakım ve onarımını yapabilecek yeteneğe sahip durumdadır. Türk Havayolları A. O. nun İstanbul Yeşilköy'deki Teknik Müdürlük atelyelerinde Ortaklığa ait piston ve türbin motorlu uçaklarının, Hava Kuvvetleri Komutanlığının Eskişehir ve Kayseri fabrikalarında askerî uçakların bakım ve onarımı yapılmaktadır. Kayseri fabrikasında aynı zamanda bir döner sermaye kuruluşu üe, sivil uçakların da onarımı mümkün olmaktadır.

Evvence uçak üretim ve onanımında büyük ölçüde faaliyet göstermekte olan Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu Uçak Fabrikası yavaş yavaş diğer üretim konularına yönelmiş olup uçak onanım yeteneğini kaybetmiş bulunmaktadır.

Türk Hava Kurumuna ait bakım ve onanım atelyelerinde Kurumun planörlerinin büyük onarımı ile hafif uçaklarının küçük bakım ve onarımları yapılmaktadır.

Türk Havayolları filosuna katılacak olan jet yolcu uçaklarının ve bunların motorlarının bakım, onanım ve revizyonu için gerekli tesislerin kurulmasına başlanmıştır.

Hava Kuvvetleri Komutanlığı Eskişehir Uçak Fabrikasında bir jet motorları revizyon atelyesi kurulmasına başlanmıştır. Bu atelyede ük devrede Hava Kuvvetleri filosundaki belirli tip jet motorlarının revizyon talepleri karşılanacak, sonradan gerekli ilâve yatırımlarla diğer jet motorlarının da revizyonu mümkün olacaktır. Bu kuruluşun döner

sermaye karakterini taşıması, diğer yakın ülkelerdeki askerî ve sivil talep potansiyelini yurt içine çekmeye imkân verecektir.

Halen Hava Kuvvetleri döner sermaye kuruluşlarında yapılan bakım ve onanm hizmetlerinin maliyeti kesinlikle belirtilmemiştir. Bu hizmetler karşılığı alınan ücretler ise diğer memleketlerdekine kıyasla yüksek görülmektedir.

Tümü dış memleketlerden ithal edüen yedek parçaların yeterli bir atok seviyesinde tutulabilmesi konusunda özellikle Türk Hava Yolları için, bazı formalite gecikmeleri yüzünden, tıkanıklıklar meydana gelmektedir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

a. *TALEP:*

(1) *Yurt içi talep :*

Bu sektörde talep, komple uçak ve bakım onanm talebi olarak iki yönden incelenmiştir. Komple uçak talebi aşağıdaki kategorilerde mütalâa edilmektedir.

— Jet yolcu uçağı: Türk Havayolları A. O. nun filosunun son Jet uçağı 1970 yılının sonunda işletmeye girmiş bulunacaktır. Bu uçağın ödemesi 1972 yılı programında yer alacaktır.

— Ziraî mücadele uçakları: Artan tarım faaliyetini karşılamak ve mevcut filodan çıkarılan uçakların yerini almak üzere kamu ve özel kuruluşlarca kullanılacaktır.

— Hava taksi uçakları: Plan döneminde geliştirilecek olan hava takai işletmelerinde çift motorlu kısa menzilli uçaklar kullanılacaktır.

— Helikopterler : Kamu ve özel sektör tarafından havadan zirai mücadele, can ve mal emniyetiyle ilgili faaliyetler ve diğer ticari maksatlarla kullanılacaktır.

— Eğitim uçakları ve diğer özel uçaklar: Türk Hava Kurumu ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı askeri yardım dışı ile özel sektör kuruluş ve şahıslar tarafından, uçuş eğitimi ve özel sportif maksatlarla kullanılacaktır.

— Planörler: Türk Hava Kurumu tarafından eğitim ve sportif maksatlarla kullanılacaktır.

Bakım ve onanm talebi, mevcut sivil uçakların işletilmesi sonucu doğmaktadır.

İkinci Plan döneminde sektördeki talep tahminleri Tablo 347 de gösterilmiştir.

*TABLO : 347 — Uçak Onarım ve İmalat Sektörü Yurtiçi
Talep Tahminleri*

*(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları ile)*

	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bakım ve onarımı	10,3	16,0	9,0	30,0	188	14,4
Komple uçak	8,0	110,0	69,0	140,0	127	4,9
Toplam	18,3	126,0	47,0	170,0	135	6,2

(2) İhracat :

Uçak imalât ve onaran sektöründe İkinci Plan döneminde kesin bir ihracat imkânı görülmektedir. Bununla beraber Hava Kuvvetleri Komutanlığı Eskişehir Jet Motorları Revizyon Atelyesinde NATO, CENTO gibi kuruluşların ve bu kuruluşlara üye memleketlerin askerî jet uçaklarının motor revizyonlarının yapılması mümkün görülmektedir. Bu amaçla gerekli temas ve çalışmaların yapılması ile olumlu bir sonuca varılması mümkündür.

Aynı şekilde Hava Kuvvetleri Komutanlığı Kayseri İkmal Merkezi ile Türk Havayolları Yeşilköy Bakım ve Revizyon atölyelerinin fazla kapasitelerini dış ülkelerdeki potansiyel talebe arzetmeleri mümkün görülmektedir.

*b. ÜRETİM VE İTHALÂT :**(1) Üretim :*

Sektörde Plan döneminde komple uçak üretimi öngörülmektedir. Ancak Üçüncü Plan dönemine hazırlık olmak üzere uzun vadeli talep projeksiyonları ve imalât etütleri yapılacaktır.

Bakım ve onaran hizmetlerinin tümü, bazı özel komponent revizyonları dışında, yurt içinde yapılacaktır. Bakım ve onarım amacıyla sivil uçakların yurt dışına gönderilmesi öngörülmektedir.

Bakım ve onarımdan ileri gelen üretim hizmetleri değeri Tablo 348 de gösterilmiştir.

(2) İthalât :

Sektörde İkinci Plan döneminde bakım ve onarım ithalâtı yoktur. Birinci Plan döneminin ilk üç yılında Türk Havayolları filosundaki turbo-prop uçakların türbin motorları yurt dışında revizyon görmekte iken 1965 yılında Yeşilköy'de bir revizyon atelyesi kurulmasından sonra bu motorların revizyonları yurt içinde yapılmaya başlanmıştır.

Komple uçak talebinin yurt dışından ithal yoluyla karşılanması öngörülmektedir.

Sektördeki ithalât tahminleri Tablo 349 da gösterilmiştir.

TABLO : 348 — Uçak İmalât ve Onarımı Üretim Tahminleri

(Milyon T.L)

(1965 fiyatları ile)

Endeks

II. Plan

1972

yıllık

1967=100

% artış

	1962	1967	I Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Uçak onarımı	8,7	16,0	13,5	30,0	188	14,4

TABLO : 349 — Uçak İmalât ve Onarım Sektörü İthalat Tahminleri

(Milyon T L.)

(1965 fiyatları ile) (CIF»

	1962	1967	I. Plan yıllık % artış	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bakım ve onarım	16,6	—	—	—	—	—
Komple uçak	8,0	110,0	69,0	140,0	127	4,9
Toplam	9,6	110,0	62,5	140,0	127	4,9

c. *YATIRIMLAR :*

İkinci Plan döneminde bu sektörde kapasite artırıcı yeni yatırımlara gidilmeyecektir. Bu ilke dolayısıyla sektördeki yatırım miktarı çok düşük olacaktır. En önemli yatırım projesi, Türk Havayolları, A. O. nın Birinci Plan dönemi sonunda bağlanmış bulunan bakım hangarı projesidir. Bunun dışında ufak bazı idame yatırımları yapılacaktır. Sektörün yatırım tahminleri Tablo 350 de verilmiştir.

TABLO : 350 — *Yatırım Tahminleri*

(Milyon T.L.)

(1965 fiyatları ile)

	Toplam yatırımlar
	(1)
1963 - 1967 dönemi	17,0
1968 - 1972 dönemi	15,0

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ :*

Sektörde önemli oranda bir ihracat beklenmemektedir. Dolayısıyla sektörün dış ticaret açığının Tablo 349 da görüldüğü üzere 1967 de 110,0 ve 1972 de 140,0 milyon TL. olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

3. *TEDBİRLER :*

a. Gerek uçucu, gerek teknisyen eleman yetiştirilmesine öncelik verilecek, bu amaçla mevcut eğitim kuruluşları modernleştirilecek ve yeterli seviyeye getirilecektir.

b. Uçuş hizmetlerinin bakım ve onarımından ileri gelen aksamaların azaltmak için :

(1) Yedek parça ithal talepleri öncelikle karşılanacaktır.

(2) Bakım ve onarım sistemleri modern İletmecilik anlayışı ile bağdaşacak şekilde yeniden gözden geçirilecektir. Bu amaçla, gerektiğinde, yabancı uzmanlardan faydalanma yoluna gidilecektir.

c. Hava Kuvvetleri Kumandanlığı ile Türk Havayolları A, O. nın bakım ve onarım kuruluşlarındaki fazla kapasitenin dış memleketlere arzı imkânları araştırılacaktır. Bu kuruluşlar dışından gelen talepler için belirli bir maliyet fiyat sistemi kurulacaktır.

KÜÇÜK SANAYİİ VE EL SANATLARI

İmalât Sanayii sektörünün değişik bölümlerindeki tablolar, aynı konularda üretimde bulunan küçük sanayi ve el sanatlarıyla ilgili kuruluşlara ait bilgi ve rakamlar da dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Bu nedenle aşağıda, küçük sanayi ve el sanatlarının, üretimi konusu dışındaki temel sorunlarına yer verilmiştir.

1. KÜÇÜK SANAYİ :

Küçük sanayi teşebbüslerinde, büyük sanayideki ölçüde olmasa bil* benzer bir teknik işbölümü vardır. Çünkü, küçük sanayide de seri üretim tekniği, işletme faaliyetlerinin esasını teşkil eder. Mamuller için bir örnek almanın ve kalitenin önemi büyüktür. Üretim faaliyeti ücretle tutulmuş işçiler tarafından yürütülür. Devamlı çalışma bahis konusudur.

a. İLKELER :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde küçük sanayi, büyük sanayi ile işbirliği halinde ve büyük sanayi konusunu dışında kalan sahalarda geliştirilmesi öngörülmüştür.

Mevcut küçük sanayi teşebbüslerinin, değişen ekonomik ve sınai ortama uydurulmasına, yaşama ve gelişme şansı olanların mevcut imkânlardan geniş ölçüde faydalandırılmasına ve gelişmelerinin hızlandırılmasına çalışılacaktır.

Yaşama imkânlarından yoksun küçük sanayi işletmelerinin ise suni tedbirlerle desteklenmesi yerine başka sahalara yöneltilmesine gayret edilecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

1965 yılı sonunda Türkiye'de 20 461 küçük sanayi işletmesinin faaliyette bulunduğu tespit edilmiştir. Küçük sanayi işyerleri sayısı Tablo 351 de gösterilmiştir.

Yapılan araştırmalarda ortaya çıkan bir gerçek, küçük sanayide geniş ölçüde fazla kapasitenin mevcut olduğudur. Küçük sanayideki fazla kapasitenin en önemli nedeni teknoloji seçimindeki bilgisizliktir.

TABLO : 351. — Küçük Sanayi İşyerleri Sayısı

Küçük sanayi konuları	1962	1964	1965
	(1)	(2)	(3)
Makina İmalât sanayii	73	118	154
Kimya sanayii	18	18	18
Elektrik makina ve aletleri sanayii	94	120	182
Tarım aletleri ve makinaları	714	830	1022
Madenî eşya	1857	2086	2494
Kâğıt ve ambalaj sanayii	84	114	165
Yapı malzemesi sanayii	1184	1389	1752
Orman ürünleri sanayii	1859	2240	2835
Dokuma ve giyim sanayii	3282	3547	4466
Deri ve kösele sanayii	1508	449	413
Lastik sanayii	210	259	332
Plâstik sanayii	26	36	45
Depolama (Modern depolama hava tesisi) sanayii	19	19	22
Otomobil tamirhanesi	2596	3013	3508
Diğer tamirhaneler	1801	2380	3053
Toplam	14325	16618	20461

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

Küçük sanayi konusunda yatırım yaparken karar verme durumundaki kişiler teknoloji seçimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarından ve bu konuda kendine yardım edebilecek kuruluşlar bulunmadığından hatalı kararlarla kıt kaynakları israf etmektedirler.

Küçük sanayi işletmeleri sanayileşme hareketlerine paralel olarak tamirat fonksiyonunu terk edip normal üretim metotlarını benimseme zorunluluğuyla karşılaşınca büyük sarsıntı geçirmiştir; bu safhada karsılarına çıkan teknik resim okuma, standardizasyon, spesifikasyon, kalite kontrolü gibi temel sorunlar, kendilerinden beklenen üretim düzenine girmelerine mâni olmuştur.

Meslekî ve teknik eğitim eksikliği nedeniyle bir yandan küçük sanayi kesiminde büyük bir makina ve teçhizat parkı atıl dururken, öte yandan küçük sanayiciler belli konulardaki talebi, istenilen nitelik ve nicelikte karşılayamamaktadırlar.

Küçük sanayi işletmelerinin büyük sanayii tamamlayıcı, büyük sanayii besleyici bir üretim düzenine girebilmesi; büyük sanayi pazarından tâli kontrat (sub-contract) yoluyla geniş ölçüde yararlanabilmesi için, büyük sanayide uygulanan üretim metodu - teknolojinin yakından takibi zorunludur.

Küçük sanayi ile büyük sanayi arasında işbirliğinin gerçekleşmesi halinde, büyük sanayinin gelişmesine paralel olarak özellikle makina imalâtı konusundaki üretimin artacağı tabiidir.

Küçük sanayide 1965 yılında istihdam durumunu gösteren rakamlar Tablo 352 de verilmiştir.

Küçük sanayide üretimin özelliğinden ötürü, usta, kalfa ve çırakların toplamı işçi toplamından fazladır. Küçük sanayideki işçilerin, dokuma ve giyim sanayii hariç, pek çoğu düz işçidir ve sınai ütime yardımcı kaba işlerde düşük ücretle çalışmaktadır.

Bugün için küçük sanayim temel sorunu, üretim metodunun seri üretimin zorunlu kıldığı şekilde ıslahıdır. Bu ise, küçük sanayide çalışanların mesleki ve teknik eğitiminin sağlanmasına bağlıdır.

TABLO : 352— Küçük Sanayide istihdam (1965)

(Adet)

	Usta	Kalfa	Çırak	İşçi	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Makina imalât sanayii	306	280	697	392	1 675
Kimya sanayii	25	9	7	641	682
Elektrik makina ve aletleri sanayii	146	86	292	77	601
Tanım aletleri ve makinaları	1 207	827	1 554	545	4 133
Madenî eşya	2 517	2 107	4 669	394	9 687
Kâğıt ve ambalaj sanayii	223	265	359	327	1 174
Yapı malzemesi sanayii	1 992	1 173	2 614	5 544	11 323
Orman ürünleri sanayii	2 981	958	2 885	2 937	9 761
Dokuma ve giyim sanayii	4 555	17 518	9 602	19 597	51 273
Deri ve kösele sanayii	974	750	222	2 216	4 162
Lâstik sanayii	546	567	616	787	2 516
Plâstik sanayii	95	73	92	99	359
Depolama (Modern depolama - soğuk hava tesisi) sanayii	16	2	3	340	361
Otomobil tamirhaneleri	4 434	3 237	7 237	6 201	21 109
Diğer tamirhaneler	3 350	1 705	2 366	3 902	11 323
Toplam	23 367	29 557	33 216	43 999	130 339

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı

c. TEDBİRLER :

(1) Küçük sanayi geliştirme merkezinin İkinci Beş Yıllık Plan dönemi başında faaliyete geçmesi sağlanacaktır.

(2) Sanayi Bakanlığı teşkilâtı, küçük sanayii ve büyük sanayii geliştirme programlarını entegre bir şekilde uyguluyacak ve uygulamada koordinasyon sağlayacak şekilde düzenlenecektir.

(3) Küçük sanayiinin kredi sorunu, esnaf kredisi ve küçük sanat kredisi sorunlarından ayrı olarak ve özelliği gözönünde bulundurularak ele alınacaktır.

(4) Küçük sanayi faaliyetlerinin finansmanında “kontrollü kredi” uygulamasına geçilecektir.

(5) Küçük sanayide gelişmenin hızlandırılması için yaygın eğitim ve öğretim metotlarından geniş ölçüde yararlanılacaktır.

(6) Teknoloji seçiminde küçük sanayiciye yol gösterecek teşkilât kurularak, kıt kaynakların fazla kapasiteyi artırıcı yönde israfı önlenecektir.

(7) Küçük sanayi faaliyet konusu olan bir kısım üretimin büyük sanayie geçmesiyle, İkinci Beş Yıllık Plan döneminin sonuna doğru belli küçük sanayi dallarında fazla kapasite sorununun öneminin artması beklendiğinden, sorumlu kamu kuruluşları ve meslek kuruluşları bu konuda küçük sanayicilere yardımcı olacak uzun vadeli tedbirleri alacaktır.

(8) Küçük sanayiciler için teknik haber ve araştırma hizmetlerinin sağlanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

(9) Küçük sanayide; pazarlama yardımları, büyük sanayi ile işbirliğinin sağlanması, kamu satılmalarında küçük sanayi ürünlerine öncelik verilmesi, kalite kontrol düzeninin kurulması, küçük sanayiciler arasında işbirliğinin, kooperatifleşmenin temini gibi temel sorunlar bir bütün olarak ele alınacaktır.

(10) Köy işleri ve Sanayi Bakanlıklarındaki küçük sanayi ile ilgili üniteler birleştirilecektir.

(11) Tarım araçları imal eden küçük sanayi gelişmesi üzerinde önemle durulacaktır.

2. EL SANATLARI:

El sanatları genel anlamda, bir ustanın, başlı başına kendi sorumluluğu altında, ister evinde veya atelyesinde ister seyyar bir şekilde, ya yalnız başına veya ailesi efradından olan veya olmıyan kalfa ve çıraklarla birlikte, her hangi bir sanatı, piyasa için el emeği ve ihtisas kullanarak yapması veya kendi meslekî sorumluluk ve idaresi altında yaptırmasıdır.

Küçük sanatlar ile ev ve köy sanatlarının el sanatları değimi içinde toplandığı kabul edilmektedir.

a. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

1965 yılı sonunda Türkiye'de el sanatlarıyla uğrasan (192 242) işyeri vardır. Elsanatlarında işyerleri sayısı Tablo 353 de gösterilmiştir.

El sanatlarında belli bir üretim metodu mevcut değildir. Teknoloji ise el sanatlarıyla uğrasanlar için tamamen yabancı bir konudur. Üretimin bazı hallerde çok basit usullerle yapılması, zaman ve emek kaybına sebep olmakta ise de, üretimin sağhyacağı gelir, bir ek gelir, yan gelir niteliğini taşıdığından üretici bu duruma önem vermemektedir.

Pazar sorununun henüz ele alınmamış olması karşısında, talebin darlığı nedeniyle sanatkarlar sürekli ve dengeli bir üretim düzenine girememektedirler.

b. TEMEL İLKELELER :

El sanatlarının gelişmesi teşvik edilecektir. Ancak seri üretime konu olabilecek el sanatları mamullerinin, kademeli bir şekilde küçük ve büyük sanayie geçmesi sağlanırken sanatkârların bu geçiş devrini mümkün olduğu kadar sarsıntısız atlatmaları için gerekli tedbirler alınacaktır.

Özellikle tarımsal nüfusa ek gelir sağlama, tanım ürünleri ve artıkları değerlendirme konularında ortaya koyduğu imkânlar gözönünde bulundurularak el sanatlarının gelişmesi teşvik olunacaktır.

c. TEDBİRLER:

(1) El sanatlarının geliştirilmesiyle ilgili her türlü çalışmayı programlamak ve yürütmek üzere Milletlerarası kuruluşların teknik yardım projelerinden yararlanılarak enstitü geklinde bir merkezi teşkilat meydana getirilecektir.

(2) Küçük sanat erbabının temel sorunlarının çözümünün bir bütün olarak ele alınması ve el, ve ev kö'y sanatlarının gelişmesinin hızlandırılması amacıyla sorunlu kuruluşlarca uzun vadeli projeler hazırlanacaktır.

(3) El sanatları ile uğraşanların kademeli olarak örgütlenmelerinin temini için derhal çalışmalara başlanacaktır.

(4) Merkezî ve alt kuruluşlar hammadde ve kredi temini teknik yardım konusunda, sanatkârlara yardımcı olacaklardır.

(5) El sanatlarında yaygın mesleki ve teknik eğitim verecek, düzen kurulacak, özellikle çiraklık müessesesinin bir nizamla bağlanması sağlanacaktır.

(6) Millî Eğitim Bakanlığınca mahalli küçük sanat ürünlerinin seldi, desen ve renk yönünden araştırılması ve geliştirilmesi sağlanacaktır.

(7) Ticaret Bakanlığınca Türk el sanatları mamulleri için bir iç ve dış pazar araştırması yapılacaktır.

(8) El sanatlarında pazar imkanı olan üretimin finansmanı için gerekli kredi yardımı Ziraat Bankasınca yapılacaktır.

TABLO : 353 — El Sanatlarında İşyerleri Sayısı

	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)
Demirci	10600	11812	12264
Bakırcı	6655	7128	7832
Sobacı - tenekeci	6860	7892	8313
Torna - freze, plânya tesviyeci	3327	4014	4897
Dökümcü	723	737	896
Kaportacı	891	1136	1293
Kuyumcu - ziynet eşyası	1063	1179	1339
Doğramacı	6982	7929	8866
Mobilyacı	3658	4333	3561
Araba imalcisi	2891	3161	3553
Mermerci	170	197	232
Sıhî tesisatçı	926	1134	1385
Tuğlacı	2243	2316	2875
Taşçı	2516	3096	22255
Kundura imalcisi	20147	21114	22383
Semerci	2187	2246	2474
Debbag	2120	1974	1939
El dokuma tezgahları	12914	12195	10127
Halıcı - kilimci	14428	16991	19961
Terzi	26511	29419	31935
Fırıncı	6417	7179	7978
Şekerci	2124	2430	2810
Pastırmacı	310	407	507
Cam eşya imalâtı	178	197	226
Seramik - çinici	226	259	305
Matbaacı	877	985	1117
Klişeci	81	89	107
Deniz taşıtları imalcisi	132	145	172
Urgancı	7390	6982	6970
Sabuncu	585	675	772
Sair el sanatları	16594	17693	20898
Toplam	162 636	177 066	192 242

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı.

Sınai üretimin gelişmesiyle el sanatlarında, özellikle küçük sanatlar alanında bulunan üretim konularının yavaş yavaş bu alandan çıktıkları görülmektedir.

El sanatlarında 1965 yılında toplam 580 bin usta, kalfa, çırak ve işçi çalışmakta idi. El sanatlarında istihdam Tablo 354 de gösterilmiştir.

Çalışma ile ilgili rakamların değerlendirilmesinde el sanatlarındaki istihdamın, genellikle «tam çalışma» niteliğini taşımadığı gözönünde bulundurulmalıdır.

Patron aynı zamanda usta olduğundan ve çok kere usta tek başına veya bir çırakla çalıştığından usta sayısının fazlalığı dikkati çekmektedir.

Usta, kalfa ve çıraklar için belli bir ücret düzeni mevcut değildir. Bunların emeği çok kere ürünün satışından sonra değerlendirilmektedir.

Meslekî ve teknik eğitimin bellibaşlı yolu çıraklık sistemine dayanmaktadır. Uzun yıllardır uygulanan çıraklık sisteminin ise bazı temel prensipleri unutulmuştur.

Üretici pazar durumu hakkında bilgi sahibi olmadığından üretimini planlıyamamakta, çok iyi pazar şansı bulunan üretimle uğraşanlar bile yeter hammaddeyi temin için lüzumlu finansmanı sağlayamamaktadır.

Geleneksel desen, renk ve şekillerin unutulması sürüm imkânı yüksek el sanatları mamullerinin değerini düşürmektedir.

TABLO : 354 — El Sanatlarında İstihdam (1965)

	(Adet)				Toplam
	Usta	Kalfa	Çırak	İşçi	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Demirci	13 410	7 268	9 455	2 081	32 214
Bakırcı	7 900	4 031	4 700	1 242	17 873
Sobacı - tenekeci	8 270	4 193	5 408	979	18 850
Torna, pres, plânya - tesviye	5 697	4 336	4 066	830	14 881
Dökümcü	912	585	972	453	2 922
Kaportacı	1 305	1 277	1 888	202	3 972
Kuyumcu - ziynet eşyası	1 563	1 188	842	899	4 492
Doğramacı - mobilyacı	10 341	7 740	7 670	14 079	39 810
Araba imalcisi	4 758	3 091	3 607	2 616	14 072
Mermerci	3 497	2 570	2 285	1 144	10 496
Sıhî tesisatçı	308	129	78	64	579
Tuğlacı	1 483	531	307	723	3 044
Taşçı	2 601	1 733	1 530	11 296	17 160
Kundura imalcisi	3 988	969	450	3 732	9 138
Semerci	24 566	11 412	11 013	13 429	60 420
Debbağ	2 504	7 614	696	216	11 030
El dokuma tezgâhlan	1 872	1 771	691	1 355	5 689
Halıcı kilimci	20 594	9 474	4 881	61 146	96 065
Terzi	32 080	18 927	21 748	13 793	86 548
Fırıncı	8 202	9 507	4 006	17 233	39 048
Şekerci	2 943	2 628	1 603	1 414	11 588
Pastırmacı	540	253	297	632	1 722
Cam eşya imalâtı	231	159	167	110	667
Seramik çinici	398	164	186	551	1 299
Matbaacı	1 260	720	656	1 837	4 473
Klişeci	121	29	75	8	233
Deniz taşıtları imalcisi	219	102	180	408	903
Urgancı	6 894	912	4 014	351	1 2171
Sabuncu	488	564	432	2 041	3 725
Sair el sanatları	24 100	5 610	6 266	3 385	39 361
Toplam	204 409	112 343	101 332	162 419	580 503

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

BÖLÜM X

İNŞAAT

a. İLKELER VE GELİŞMELER :

(1) İlkeler:

(a) İkinci Plan döneminde, özellikle konut ve kamu idaresi binalarında maliyet düşüşü ve inşa sürelerinin kısaltılması için standartlaşmaya gidilecektir. Bölgesel malzeme özelliklerine ve iklim şartlarına göre yapı unsurlarının ve projelerin iktisadiliği sağlanacak, gerektiğinde tip projeler yapılacaktır.

(b) Bölgeler ve mevsimlere göre değişen işsizlik dikkate alınarak, alt yapı yatırımlarında işgücü yoğun metotlarla geliştirilecektir.

(2) Gelişmeler:

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde inşaat sektörü için öngörülen tedbirlerde çok az bir gelişme olmuştur.

(a) 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve ihale Kanununu değiştiren tasan komisyonlarda görüşülmekte olup halen kanunlaşmamıştır.

(b) Fiyat analizi, tip sözleşmeler, genel şartname, teknik şartname ve benzeri basılı dokümanların bugünkü şartlara uygun, hale getirilmesi ele alınmış olmasına rağmen sonuçlandırılmamıştır.

(c) Muhasebe! Umumiye Kanunu yatırımların uygulanmasını hızlandıracak ve mali kontrolü kolaylaştıracak yönde değiştirilememiştir.

(d) İnşaatçı kamu kuruluşlarındaki idari ve teknik personel dağılımındaki dengesizlik Birinci Plan döneminde de devam etmiştir.

(e) Resmi inşaat sektörünün zararlarının bağlı olduğu müessesese karşılanması hakkındaki tedbir gerçekleştirilmemiştir.

(f) Özel teknik büroların teşviki çeşitli kamu kuruluşlarınca farklı esaslar içinde ele alınmış ve bu büroların gelişmesi sağlanamamıştır.

a. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN TAHMİNLERİ:

(1) Katma değer:

İnşaat sektörü üretimi diğer sektörlerde yapılan yatırımların bir fonksiyonudur. Yurt yüzeyine yaygın ve çok çeşitli olan bu üretimin bütünü kavnyacak şekilde izlemeye imkân verecek istatistikler yoktur. Gayrisafi millî hasıla serilerinde inşaat sektörü katma değeri 1965 piyasa fiyatları ile Tablo 355 de tahmin edilmiştir.

TABLO : 355 — İnşaat Sektörü Katma Değeri

	1962	1967	1972	Yıllık artış hızı %	
				1962—1972	1967—1972
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Katma değer	3,1	4,5	6,5	7,8	7,6

(2) Yatırımlar :

İnşaat Üretimi için yapılacak makina teçhizat şantiye binaları gibi yatırımlar diğer sektör yatırımları içinde mütalaa edilmiştir. İkinci Plan döneminde yapılması öngörülen bütün yatırımların gerçekleşebilmesi için inşaat sektöründe bugünkü imkânlarla ilâve olarak 3,5 milyar değerinde yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir. Bu miktarın 2,3 milyarlık payının ithalât ile karşılanacağı hesaplanmıştır.

c. TEDBİRLER :

(1) 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve ihale Kanunu, Devlet - müteahhit münasebetlerini, ikinci Beş Yıllık Plan döneminde olumlu bir düzene kavuşturacak şekilde düzenlenecektir.

(2) Bugün yurt yüzeyinde bulunan faal ve âtil makina parkının değeri hakkında birçok rakam serisi vardır. Bu farklı seriler farklı sonuçlar ortaya koymaktadırlar. Bu duruma son vermek amacıyla Bayındırlık Bakanlığı özel ve kamu sektörünün makina teçhizat parkı artışını devamlı ve yıllık olarak izliyecek; neticeleri ve kullanım ile ilgili problemleri ve tedbirleri Devlet Planlama Teşkilâtına bildirecektir.

(3) İnşaat ile ilgili basılı dokümanları gözden geçirmek üzere kurulan bakanlıklar ve kurumlararası yetkili komisyon, Devlet - müteahhit ilişkilerini düzenleyen, hukuki anlaşmazlıkların azalmasını sağlayan belgeleri öncelikle ele alacak ve sonuçlandıracaktır. Böylece bütün kuruluşlardaki uygulama ve usul ayrılıklarını giderme yönünde sürekli tedbirler alınacak, sözü edilen komisyonun devamlılığı sağlanacaktır.

(4) İnşaatçı kamu kuruluşlarının reorganizasyonu, bunlardaki dağılıkların giderilmesi çalışmalarına ikinci Beş Yıllık Plan döneminde de devam edilecektir. İdari ve teknik personel dağılımındaki dengesizlik konusunda tedbir alınacaktır. Taşra ve merkez kuruluşlarındaki mühendis sayısı ayarlanarak merkezde yığılmaya mani olunacaktır. Ayrıca orta sınıf teknik personel azlığı giderilecektir.

(5) Yatırım programlarının gerçekleştirilmesi için kamu kuruluşları özel sektörün teknik gücünden geniş ölçüde faydalanacaktır. Müteahhitlik mesleğinin gelişebilmesi ve müesseseseleşmesi, ve özel sektör kuruluşlarının kendilerine yönelen fonksiyonları gerektiği şekilde yürütmeleri için teşkilâtlanmaları ve yeterli teçhizatla donatılmaları teşvik edilecektir.

Bu arada, müşavir mühendislik, mimarlık firmalarının genişlemesi ve kendilerine verilecek işleri tekniğine uygun olarak yapabilmesi için gereken tedbirler düşünülecek, gerekirse ihale usullerinde ve diğer muamelelerde icap eden değişiklikler yapılacaktır.

(6) Rasyonel olarak çalışmayan Devlet elindeki inşaat şirketleri tasfiye edilecek yeni Devlet inşaat şirketleri kurulmayacaktır.

(7) Türk müteahhitlerinin dış

(8) ülkelerde iş almaları halinde Devlet destekleyici tedbirler alacaktır.

GENEL ENERJİ

a. İLKE :

Türkiye'nin enerji ihtiyacı dar boğazlar yaratılmıyacak şekilde karşılanacaktır.

b. GELİŞMELER:

Birinci Beş Yıllık Plan dönemi başında taşkömürü eş değeri olarak 22 milyon ton olan toplam enerji tüketimi dönem sonunda 30 milyon tona çıkmıştır. Ticari yakıtların tüketim miktarında meydana gelen hızlı artışlar dclayısıyle, ticari olmıyan yakıtların kullanımında miktar olarak önemli bir değışiklik olmamasına rağmen toplam enerji içindeki payında azalma olmuştur.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde odun ve tezek gibi ticari olmıyan yakıtların kullanım miktarlarının mutlak değerlerinin azaltılması buna karşılık ticari yakıt tüketim miktarının artırılarak aradaki farkın kapatılması esas olacaktır.

c. İKİNCİ BRŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

Süratle gelişen imalât sanayii sektörünün bol ve ucuz enerjiye olan ihtiyacı ortadadır. Ayrıca şehirleşme enerji talebi artışlarını daha da hızlandırmaktadır.

Hızla yükselen talebi karşılamak için petrol ürünlerinin İkinci Beş Yıllık Plan döneminde daha fazla kullanılması gerekeceğı tahmin olunmaktadır.

TABLO : 556 — Muhtelif Enerji Kaynaklarının Tüketim Tahminleri

(Taşkömürü eş değerli olarak) (Bin ton)

	<u>Taş K.</u>	<u>Linyit</u>	<u>Petrol</u>	<u>Hidrolik</u>	<u>Odun</u>	<u>Tezek</u>	<u>Diğerleri</u>	<u>Toplam</u>
	(1)	(2)	Ürünleri (3)	enerji (4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1962	3983	1996	3571	562	6521	5365	—	21998
1967	5000	3500	9000	1000	6700	5400	—	30600
1972	6000	5600	15700	2750	5000	4000	3500	42550

TABLO : 557 — Enerji Kullanımında Muhtelif Kaynakların Payları

(Yüzde olarak)

	<u>Taş K.</u>	<u>Linyit</u>	<u>Petrol</u>	<u>Hidrolik</u>	<u>Odun</u>	<u>Tezek</u>	<u>Diğerleri</u>
	(1)	(2)	ürünleri (3)	enerji (4)	(5)	(6)	(7)
1962	18,1	9,1	16,2	2,6	29,6	24,4	—
1967	16,3	11,4	29,4	3,3	21,9	17,7	—
1972	14,1	13,1	36,9	6,5	11,8	9,4	8,2

*TABLO : 358 — Enerji Yatırımları (Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)*

	1968 - 1972 toplamı
1. Genel enerji	0,1
2. Kok, H. gazı	0,1
3. Elektrik enerjisi	8,7
Toplam	8,9

d. TEDBİRLER :

Kömür, petrol ve hidrolik enerji yanında tabii gazda dünya memleketlerinin enerji dengelerinde önemli bir yer almıştır. Türkiye'de henüz üretime elverişli tabii gaz rezervine raslanmamıştır. Bu konudaki aramalara İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ağırlık verilecektir. Bu arada tabii gazın, geniş üretim imkânlarına sahip komşu ülkelerden ithali üzerinde durulacaktır. Enerji kaynakları fiyatlarında yapılacak ayarlamalar genel enerji dengeleri çerçevesinde karara bağlanacaktır.

KOK HAVAGAZI

a. GELİŞMELER :

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde yurt içi metalürjik kok talebi iç kaynaklardan karşılanmıştır. Demir-Çelik Fabrikalarının ürettikleri metalürjik kok fazlası ile havagazı fabrikalarından aramal olarak elde edilen kok da halka intikal ettirilmiştir. Yine bu dönemde Eskişehir, Bursa gibi bazı şehirlerimizde havagazı fabrikalarının kurulması düşünülmüşse de, küçük kapasiteli tesislerin verimli çalışamayacağı hesaplanması ve L. P. G. rekabeti yüzünden vazgeçilmiştir. Nitekim Birinci Beş Yıllık Planda 1967 yılı için 242 milyon Nm havagazı ile 16 000 ton L. P. G. olarak öngörülen yurt içi talep, 1967 yılında yaklaşık olarak 130 milyon Nms havagazı ve 100 000 ton L. P. G. olarak gerçekleşmiştir.

b. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(1) Üretim ve talep :

1967 -1972 dönemi içerisinde talep ve üretimin yılda ortalama yüzde 11,4 oranında yükseleceği beklenmektedir. Kurulacak olan Üçüncü Demir Çelik Fabrikasının üretime geçmesi metalürjik kok üretimini artıracaktır.

Isıtma koku konusunda İkinci Plan döneminde düşük graviteli petrolden petrol koku üretiminin gerçekleşmesiyle yılda 6 000 K. çal eş değerinden 400 000 ton kok üretilmesi mümkün olacaktır.

(2) Yatırım :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde 25 milyon T. L. sı kok fabrikalarına ve 75 milyon T. L. sı havagazı tesislerine olmak üzere 100 milyon T. L. lık yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir. (Metalürjik kok fabrikası yatırımları Demir - Çelik sektöründe görülmektedir.)

TABLO: 359 — Üretim Ve Katma Değer Tahminleri

Değer: 1965 üretici fiyatları ile

	1962		1967		I. Plan Yıllık % artış	1972		II. Plan yıllık % artış
	Miktar Ton	Değer T. L.,	Miktar Ton	Değer T. L.		Miktar Ton	Değer T. L.	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Metaltirjik kok	280 300	66 345 000	1080000	309 160 000	36,0	1 000 000	486 643 000	9,8
Isıtma koku	472 000	61 163 000	250 000	27 863 000	—	1 000 000	111 450 000	—
Havagazı (Mil. Nm ³)	100,0	35 300 000	150	65 000 000	13,0	220	95 326 000	8,0
Toplam	—	162 808 000	—	402 023 000	19,8	—	693 418 000	11,5
Katma değer	—	50 000 000	—	130 000 000	21,0	—	210 000 000	10,0

(1) Metalürjik kok konusunda yurt içi talep yurt içi üretime eşittir. Isıtma koku ve havagazı konusunda ise gerçek talep hesaplanmadığından üretilen ısıtma koku ve havagazı miktarı talep olarak kabul edilmiştir.

ELEKTRİK SEKTÖRÜ

a. İLKELER VE GELİŞMELER :

(1) İlkeler:

(a) Elektrik enerjisi talebinin karşılanmasında darboğaz yaratmamak için, üretim, iletim ve dağıtım imkânları mevcut talep seviyesinin üzerinde olacak şekilde geliştirilecektir.

(b) Enterkonnekte şebekenin hızla geliştirilmesi esas olacaktır.

(c) Enerji ihtiyacının karşılanmasında öncelik su kaynaklarının geliştirilmesine verilecektir.

(2) Gelişmeler ve sorunlar :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içinde elektrik sektörüne 5 milyar T. L. civarında yatırım yapılması öngörülmüştür. Aynı dönem içinde yatırımların yaratacağı üretim, dağıtım, ve iletim kapasitelerinin yıllık ortalama yüzde 13 lük bir tüketim artışı sağlayacağı tahmin edilmiştir. Ancak özellikle üretim tesislerinde Plan döneminde gecikmeler sanayi ve diğer büyük tüketicilere istedikleri yerde ve nicelikte elektrik enerjisi temin edilmesi imkânlarını kısıtlamış ve artış oranı yüzde 12 çevresinde kalmıştır.

Birinci Beş Yıllık Plan dönemi başlarında, mevcut fazla kapasite ve yağış durumunun olumlu etkisi dolayısıyla büyük üretim kapasiteleri eklenilmeden elektrik enerjisi talebi artışı belirli bir sınır içinde karşılanabilmiştir. Ancak Plan dönemi sonunda yeni kapasiteler devreye girdiği halde 1968 - 1969 yıllarında talebin karşılanmasında sıkıntı çekilecektir. 1962-1963 yularında sırası ile 1448 ve 1480 MW. olan alınabilir net güç 1967 de 2 186 MW. a yükselmektedir.

Elektrik sektöründe organizasyon bozukluğu ve koordinasyon noksanlığı önemli bir problem olarak devam etmektedir. Kanunlaşmak durumunda olan Türk Elektrik Kurumunun kısa bir süre sonra bu sorunun Çözümlemesinde olumlu etkileri alacağı beklenmektedir. Sektörde gerek Birinci Plan dönemi içinde gerekse ondan evvelki uygulamalarda yatırım gecikmeleri ve üretim, iletim dağıtım tesisleri arasındaki yatırım dengesizliği önemli tikanlıklar yaratmıştır. Ayrıca elektrik sektörü bugün vergi ve faizlerin düzensizliği, teknik eleman yetersizliği, işletmelerdeki idarî ve malî güçlükler ve ekonomik standartlar ve normalizasyon eksiklikleri ile karşı karşıyadır.

b. *İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

(1) *Talep ve üretim :*

Talep ve üretim tahminleri sektörün gelişmesini yönlendirecek genel ilkeler ışığı altında yapılmıştır. Amaç sanayileşmeyi engelliyebilecek elektrik enerjisi sıkıntısını ortadan kaldırmak olmuştur. Talep ve brüt üretim Tablo 360 ve 361 de verilmiştir.

(2) *Katma, değer:*

1967 yılında sektörün yarattığı katma değer 800 milyon TL. civarındadır. 1972 yılında yaratılacak katma değer 1 milyar 540 milyon TL. sına ulaşacağı tahmin olunmaktadır.

c. *YATIRIM :*

Üretim imkânları ve yatırımların planlanmasında ikinci Plan dönemi içinde herhangi bir yıl enerji sıkıntısına düşülmemesi gözönüne alınmıştır. Ayrıca, özellikle hidrolik imkânların projelendirilmesi ile tesisine kadar geçen sürenin genellikle 8-10 yıl arasında olduğu düşünülerek 1975-1976 da devreye girecek tesislerin bu plan döneminde ihtiyaç gösterdikleri yatırım payları da düşünülmüştür. Plan dönemi içinde elektrik sektörüne 8,7 milyar TL. hk yatırım yapılacaktır. Bu miktarın yıllara göre tahsisi Tablo 362 de verilmiştir.

d. *TEDBİRLER:*

(1) Halen elektrik sektöründe faaliyet göstermekte olan çeşitli kuruluşların bünyelerine göre geniş ölçüde fark eden vergi ve resimlerle faizler gözden geçirilerek günün şartlarına uygun bir hale getirilecektir.

(2) Organize sanayi bölgelerinde ve tanımlanacak sanayi dallarında özel tariflerin uygulanmasına gidilecektir.

(3) Nükleer enerji kaynaklarından faydalanma imkânları araştırılacak ve nükleer enerji santralleri kurulmasına çalışılacaktır.

TABLO : 360 — Elektrik Talep ve Üretimi

	(Milyon Kwh.)					
					Endeks	Yıllık artış
	1962	1963	1967	1972	1972 1967=100	%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
Talep	3 059	3 406	5 255	10 100	192	14
İç ihtiyaç ve şebeke kaydı	500	577	995	1 750	176	12,8
Brüt üretim	3 559	3 983	6 250	11 850	190	13,9

TABLO : 361 — Elektrik Talep ve Üretimi

	(Milyon Kwh.)					
					Endeks	Yıllık artış
	1962	1963	1967	1972	1972 1967=100	%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
Talep	645	719	1 100	2 131	192	14
İç ihtiyaç ve şebeke kaydı	105	121	210	369	176	12,8
Üretim	750	840	1 320	2 500	190	13,9

TABLO : 362 — Elektrik Sektörü Yatırımları

	(Milyon TL.)						
							1968-1972
	1967	1968	1969	1970	1971	1972	Dönemi Toplamı
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	
Elektrik yatırımları toplamı	1 250	1 700	1 700	1 750	1 750	1 800	8 700

ULAŞTIRMA - HABERLEŞME

a. ULAŞTIRMA:

(1) İLKELER VE GELİŞMELER :

(a) İlkeler:

(i) Ulaştırma sektörü, Planda öngörülen ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleşmesini mümkün kılacak ve destekliyecek yönde geliştirilecektir. Sektör programlarının düzenlenmesinde, talebin asgari maliyetlerle ve güven içerisinde karşılanması esas olacaktır.

(ii) Ekonomik gelişmeyi kolaylaştırmak ve sektörün dengeli bir şekilde gelişmesini sağlamak amacıyla her alt sistemin benzer şartlar altında rekabet etmesi esastır.

(iii) Ulaştırma sektöründe sistemi kullananların yapım ve bakım harcamalarına, amortisman, bakım ve idame masraflarını karşılayacak ölçüde katılmaları sağlanacaktır.

(iv) Sektör, değişen şartlara uyabilen, gelişen, dinamik bir yapıya sahip kılınacaktır. Ancak modernizasyon sadece teknik imkânları kapsıyacak şekilde ele alınmayacak; ulaştırma sisteminin bütünüyle modernizasyon işletme, idare, organizasyon, planlama ve araştırma konularını da içine alacaktır.

(v) Ulaştırma sistemlerinde emniyet sağlanacak kazaların önlenmesi esas olacaktır.

(b) GELİŞMELER VE SORUNLAR ;

(i) Taşıma :

İkinci Beş Yıllık Plan dönemine girerken, taşıma sektörünün genel durumu, az farkla, Birinci Beş Yıllık Plan dönemi başındaki yapıyı muhafaza etmektedir.

Taşıma faaliyetleri çok sayıda özel ve kamu kuruluşlarının veya kişilerin eliyle yürütülmektedir. Mevcut sistem etkin bir ekonomik yapıya kavuşturulamamış olmasına rağmen taşıma imkânları bakımından, diğer sektörlerin bugünkü talebini karşılayabilecek güce sahiptir.

Taşıma hizmetleri ve bu hizmetlerle ilgili faaliyetler çok çeşitli kişi ve kuruluşlar eliyle yürütülmekte, tek elden koordinasyon sağlanamamaktadır. İşletmeciler ve yapımçı kuruluşlar arasındaki ilişkiler düzenlenememiştir.

Karayolu taşımacılığı, özellikle yük taşımasında, bir düzensizlik içindedir. Aşırı rekabet taşıma ücretlerinin normalin çok altına düşmesine ve dolayısıyla aşırı yüklenme yapılmasına yol açmaktadır. Taşıma talebi yüksek bir hızla, denizyolu ve demiryolundan karayoluna kaymaktadır. Öte yandan karayollarını kullananlarca yol yapım ve bakım

masraflarına yeterince katılmamama sı bu eğilimi hızlandırmaktadır. Yük taşımada, şirketleşme yönünden olumlu adımlar atılmamış olması, bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümünü güçleştirmektedir. Karayolu taşımacılığında lisans alma zorunluluğu söz konusu olmadığından, mesleğe giriş ve çıkış şartları tanımlanmamıştır. Sürücülerin ehliyet alırken özel bir eğitime tabi tutulmaması ve trafik denetiminin yetersizliği, araç sayısı başına kaza oranının çok yükselmesine sebep olmuştur. Ayrıca, taşınan yolcunun, yükün ve sürücünün sigortası yoktur.

Devlet Demiryolları işletmesi özellikle sistemdeki aksaklıklar, etkin bir işletme düzeninin kurulamamış olması ve trafiğin karayolu taşımacılığına kayma eğiliminde olması gibi nedenlerle devamlı olarak açık vermektedir.

Denizyolu iç ve dış hatlar yolcu taşımada önemini kaybetmeye devam etmektedir, önemini kaybeden hatlarda sefer yapmaya devam edilmemesi, işletme açıklarının büyümesine sebep olmaktadır. Türk Deniz Ticaret Filosu genel olarak yaşlı ve hızı düşük gemilerden kuruludur. Birinci Plan döneminde, dış ticaret mallarımızın en az yüzde ellisinin ticaret filomuz ile taşınması ve mevcut filonun gençleştirilmesi hedefleri gerçekleştirilememiştir.

T.H.Y. modern bir havayolu işletmeciliğinin gerektirdiği düzene erişememiştir. Hava alanları gelirleri giderlerine oranla düşüktür. Yer hizmetlerinin tek elden ve düzenli bir şekilde yapılması temin edilememiştir.

(u) *Alt yapı:*

Devlet karayolu ağı uzunluk olarak büyük ölçüde tamamlanmıştır. Ancak fiziki ve geometrik standartlar yeterli seviyeye getirilememiştir. Devlet yollarının yüzde 70 i, il yollarının yüzde 84 ü standartlara uygun değildir. Aşırı yüklemeyi önlemek üzere ağırlık kontrollerinin yapılmaması mevcut alt yapının hızla bozulmasına sebep olmaktadır.

Köy yolları yapımına Birinci Plan döneminin son yıllarında daha büyük bir önem verilmiştir. Ekonomik bir çözüm olan «Grup köy yolları» yapımına bu dönemde başlanmıştır. Köyyolları yapımı konusunda ilgili kuruluşlar arasında yeterli işbirliği sağlanamamıştır. Bu durum makina teçhizat ve işgücü yönünden mevcut yapım kapasitesinin en iyi bir şekilde kullanılmasını güçleştirmektedir.

Birinci Plan'döneminde demiryollarında yenileme, onarım ve kaynak yapımı gibi işler yeni hat yapımı ile beraber yürütülmüştür. Ancak hatların büyük bir kısmının alt yapısı eski, geometrik standartları yetersiz ve şehirlerarası bağlantılar, uzundur. Vagon ve lokomotifler büyük ölçüde eskidir. Bunlar, TCDD işletmesinin devamlı açık vermesinin yapısal nedenleri olmaktadır.

Limanlar yeterli kapasiteye sahiptir. Teçhizat noksanları tamamlandığında, bu konuda bir tıkanıklık söz konusu olmayacaktır. Birinci Plan döneminde çok sayıda barınak ve liman ele alınmıştır. Limanların tek elde toplanması, idare, işletme ve planlamanın bir kuruluş eliyle yapılması gerçekleştirilememiştir. Bu durum liman kapasitelerinin dengesiz bir şekilde kullanılmasına yol açmaktadır.

Hava alanlarındaki durum, iç ve dış trafiğe açık hava alanlarının fizikî durumlarının gözden geçirilmesini ve bu konuda bir çalışma yapılmasını faydalı kılmaktadır. Birinci Plan döneminde hava trafik emniyeti teçhizatı önemli ölçüde sağlanmış olmakla beraber önümüzdeki yıllarda eksikliklerin tamamlanmasına ihtiyaç vardır.

(2) *İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

(a) *Talep tahminleri :*

Şehirlerarası ve şehir içi taşımalarda, kamu hizmetlerine arzedilmiş taşıtların iç hatlar yolcu taşıma tahminleri Tablo 363 de, iç hatlar yük taşıma tahminleri Tablo 364 de gösterilmiştir. Birinci Plan döneminde, şehirlerarası yolcu taşımasında, en büyük gelişme yüzde 16,8 artış hızıyla karayolu sisteminde olmuştur. Şehirlerarası yük taşımasında, havayolu ihmal edülirse, yine en büyük gelişme yüzde 18,0 artış hızıyla kara-yolundadır. Bu hızlı ilerleyişin en önemli nedeni, Birinci Plan döneminde, gerek alt yapının gerekse taşıt parkının geçmişe oranla büyük gelişmeler göstermesi olmuştur. Karayollarında, İkinci Plan döneminde geçmişteki kadar olmasa bile yine de büyük bir gelişmenin meydana geleceği tahmin edilmektedir.

Demiryolu ve denizyolu sistemlerinin yolcu ve yük taşımasındaki paylan Birinci Plan döneminde tahmin edilen seviyenin altında kalmıştır. Bunun nedeni alt yapı eksikliği, taşıt parkı eksikliği ve özellikle kamu işletmecilerinin; işletme, idare, organizasyon alanlarındaki düzensizlikleri kadar karayolu taşımasındaki büyük gelişme olmuştur. İkinci Plan döneminde, yolcu taşımasında, demiryollarında yüzde 4,1 artış, denizyollarında yüzde 4,1 azalma beklenmektedir. Bu oranlar, yük taşımasında, yüzde 4,9 ve yüzde 7,3 artış olarak tahmin edilmektedir.

Havayolu yolcu ve yük taşımasında, jet yolcu uçaklarının servise girmesi dolayısıyla, önemli artışlar beklenmektedir.

Limanlarda yükleme boşaltma miktarları ile ilgili tahminler Tablo 367 de, hava alanları trafiği Tablo 368 de gösterilmiştir. İkinci Plan döneminde limanlarda yüzde 7,2, hava alanları trafiğinde yüzde 6,1 artma beklenmektedir.

Dış hatlar yolcu taşıma tahminleri Tablo 365, yük taşıma tahminleri Tablo 366 da gösterilmiştir. Dış hat taşımasında ağırlık, deniz yolu yük taşımasındadır ve İkinci Plan döneminde bu alanda yüzde 2.9 civarında bir artış beklenmektedir.

TABLO : 363 — İç Hatlar Yolcu Taşıma Tahminleri (Milyon yolcu X Km.)

Ulaştırma, tipi		I. Plan					Endeks	II. Plan
		1963	1967	yıllık % artış	1968	1972	1972 1967=100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu	Şehirlerarası	19 369	36 100	16,8	40 200	60 400	167,3	10,7
	Şehir içi	1 184	1 045	— 3,0	1 070	1 200	114,8	2,9
Demiryolu	Şehirlerarası	3 005	3 639	4,9	3 779	4 428	121,6	4,1
	Şehir içi	626	710	3,3	730	880	123,9	4,8
Denizyolu	Şehirlerarası	213	178	— 4,6	172	147	82,6	— 3,9
	Şehir içi	965	1 025	1,5	1 040	1 150	112,2	2,6
Havayolu	Şehirlerarası	124	203	13,2	226	356	175,3	12,0
	Şehir içi	—	—	—	—	—	—	—
Toplam	Şehirlerarası	22 711	40 120	15,2	44 377	65 331	162,8	10,0
	Şehir içi	2 775	2 780	0,01	2 840	3 230	116,2	3,3

Not : (1) Karayolu ve denizyolu şehir içi üretim tahminleri sadece kamu sektörüne yapılan taşımaları kapsamaktadır.

(2) Karayolu şehir içi üretim miktarları sadece, Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerine aittir.

TABLO : 364 — İç Hatlar Yük Taşıma Tahminleri (Milyon ton X Km.)

Ulaştırma tipi		I. Plan					Endeks	II. Plan
		1963	1967	yıllık % artış	1968	1972	1972 1967=100	yıllık % artış
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu		6 717	12 500	18,0	14 400	25 900	207,2	15,8
Demiryolu		4 111	6 201	10,8	6 477	7 849	126,5	4,9
Denizyolu :	Şehirlerarası	1 889	3 420	16,8	3 680	4 880	142,6	7,3
	Şehir içi	65	80	0,4	81	103	128,8	6,2
Havayolu		1,1	2,4	21,2	3,2	5,0	208,3	11,8
Toplam	Şehirlerarası	12 418,1	22 123,4	15,4	24 560,2	38 634,0	174,6	12,0
	Şehir içi	65	80	5,4	81	103	128,8	6,2

Not: (1) Karayolu ve demiryolu sektörlerinde şehirlerarası üretim miktarları verilmiştir.

(2) Denizyolu şehirlerarası ve şehir içi üretim tahminleri sadece kamu sektörüne yapılan taşımaları kapsamaktadır.

TABLO : 365 — Dış Hatlar Yolcu Taşıma Tahminleri (Milyon yolcu X Km.)

Ulaştırma tipi	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(5)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu	—	72	...	83	130	180,6	11,8
Demiryolu	—	—	—	—	—	—	—
Denizyolu	145	114	— 6,2	119	144	126,3	4,9
Havayolu	49	118	40,0	201	280	148,9	8,7
Toplam	194	374	17,8	403	554	148,1	8,3

Not: Karayolu hariç, diğer sistemlerdeki miktarlar sadece kamu tektörünce yapılan taşımaları göstermektedir.

TABLO : 366 — Dış Hatlar Yolcu Taşıma Tahminleri (Milyon ton X Km.)

Ulaştırma tipi	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu	3	15	50,0	21	100	666,7	48,0
Demiryolu	52	350	65,1	408	780	222,8	17,6
Denizyolu	7 204	8 100	3,0	8 400	9 400	116,0	2,9
Havayolu	0,4	0,8	18,8	1,4	2,5	312,5	15,6
Toplam	7 259,4	8 465,8	4,0	8 830,4	10 282,5	121,5	3,9

Not: Karayolu hariç, diğer sistemlerdeki miktarlar sadece kamu sektörünce yapılan taşımaları göstermektedir.

TABLO : 367 — Limanlarda, Yükleme - Boşaltma Tahminleri

(Bin ton)

Ulaştırma tipi	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967-100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Derince	295	420	9,2	467	617	146,9	7,2
Ereğli (Karadeniz)	452	2 972	63,5	3043	4 250	143,0	8,7
Giresun	58	50	— 3,8	56	63	126,0	5,8
Haydarpaşa	958	836	— 3,2	878	1 094	130,9	5,7
İstanbul (Haydarpaşa hariç)	795	805	0,4	825	915	113,7	2,7
İskenderun	697	911	6,9	1 002	1 482	162,7	10,2
İzmir	674	850	6,0	895	1 070	125,9	4,6
Mersin	370	580	11,9	630	838	144,5	7,4
Samsun	361	1 115	32,6	1 170	1 840	165,0	12,0
Trabzon	224	225	0,05	233	275	122,2	4,3
Zonguldak	1 510	1 700	3,0	1 750	2 020	118,8	3,7
Toplam	6 397	10 464	13,0	10 949	14 464	138,2	7,2

Not: (1) Ereğli, Giresun, Trabzon, ve Zonguldak hariç diğer limanlar için 300 rüsum tonilâtonun altındaki küçük gemilerle yapılan yükleme - boşaltma, bu limanların tekeli dışında olduğundan, tablodaki miktarlara dahil edilmemiştir.

(2) Ereğli, İstanbul, İzmir, Zonguldak, Giresun, Trabzon ve Mersin limanlarında yapılan akar yakıt ve kereste yükleme - boşaltma miktarları tabloda gösterilmemiştir.

(S) İstanbul (Haydarpaşa hariç) limanında yapılan kömür yükleme - boşaltma miktarları tabloda gösterilmemiştir. Bu limanda yılda ortalama 1 milyon ton civarında kömür yükleme - boşaltması olmaktadır.

(it) Zonguldak ve Ereğli limanlarının yükleme - boşaltma miktarlarının büyük oluşu Zonguldak için kömür, Ereğli için kömür ve maden cevheri yükleme - boşaltma miktarlarının büyük oluşundan ileri gelmektedir.

TABLO : 368 —Hava Alanları Trafikliği

(Trafik - I iniş + I kalkış)

	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
I - Türk uçakları (Sivil + askerî)							
1. Yeşilköy Hava Alanı	14 878	21 000	9,0	23 000	33 000	157,1	9,5
2. Esenboğa Hava Alanı	10 161	14 210	8,7	15 550	221 00	155,5	11,6
3. Diğer hava alanları	19 537	24 550	5,9	25 800	30 850	125,6	4,6
Toplam	44 576	59 760	7,6	64 350	85 950	143,8	7,5
I - Yabancı uçaklar (Sivil + askerî)							
1. Yeşilköy Hava Alanı	13 989	13 900	— 2,2	14 100	15 300	110,0	2,1
2. Esenboğa Hava Alanı	9 961	9 200	— 1,8	9 450	10 800	117,4	3,5
3. Diğer hava alanları	3 560	3 200	— 2,2	3 250	3 950	123,4	5,0
Toplam	27 450	26 300	— 1,0	26 800	30 050	114,3	3,0
Genel toplam	72 026	86 060	4,6	91 550	116 000	134,8	6,1

*(b) KAPASİTE:**(1) Taşıtlar ve taşıma kapasitesi :*

Şehirlerarası ve şehir içi taşımalarda kamu hizmetine arzedilmiş taşıtların yolcu taşıma kapasitesi Tablo 369 da ve yük taşıma kapasitesi Tablo 370 de gösterilmiştir. Yolcu taşıma kapasitesinde bütün sistemlerde genel olarak bir artış tahmin edilmesine rağmen, şehirlerarası denizyolu yolcu taşımada bir düşme söz konusudur. Bu düşüşün nedeni iç hatlarda karayolu, dış hatlarda havayolu taşımada rekabeti olmaktadır.

İkinci Plan döneminde yılda ortalama kamyon - kamyonet sayısında, yüzde 2,6, otobüs - minibüs sayısında yüzde 5,7, binek otomobili ve jeep sayısında yüzde 11,2 gelişme beklenmektedir. Bu oranlar Birinci Plan. döneminde sırasıyla yüzde 5,1, yüzde 7 ve yüzde 12,3 olmuştur.

Demiryollarında taşıt kapasitesinin artırılması; ekonomik ömrünü dolduran buharlı lokomotifler yerine yurt içinde imal edilen dizel lokomotiflerinin ikame edilmesi, yolcu trenlerinde birinci mevki kaldırılarak, bugünkünden daha konforlu 6 ve 8 kişilik ikinci ve üçüncü mevki konulması, mevcut moto - trenlerden farkı, ayrı lokomotif ve vagonlu, yatar koltuklu mototrenlerin servise girmesi, yeni yapılacak yük vagonlarının büyük taşıma kapasiteli olması yoluyla sağlanacaktır.

Denizyolu taşımada, servise girecek büyük tonajlı yeni tankerlerle, ithal edilecek ham petrolün büyük bir kısmı taşınabilecektir. Yurt içinde imal edilecek kuruyük gemileri ve gemi inşa sanayiinin gelişmesini engellemek amacıyla yapılabilecek kuruyük gemisi ithalatı ile de-Türk Ticaret Filosunun gençleştirilmesi ve taşıma kapasitesinin artması sağlanacaktır.

Havayollarında, mevcut uçak filosu, büyük oranda yurt içi taşımada kullanılacak; yeni jet yolcu uçakları ile dış seferler daha emniyetli ve süratli hale getirilecektir.

TABLO : 369 — Taşıtların Yolcu Taşıma Kapasiteleri

(Milyon yolcu X Kim.)

Ulaştırma tipi	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu :							
Şehirlerarası	40 900	60 100	10,0	65 500	88 600	147	7,9
Şehir içi	2 830	2 490	— 3,3	2 550	2 840	114	2,8
Demiryolu :							
Şehirlerarası	5 120	5 690	2,2	5 700	6 240	112	2,3
Şehir içi	2 109	2 315	2,4	2 405	2 825	122	4,2
Denizyolu :							
Şehirlerarası	900	902	0,05	838	758	84	—2,6
Şehir içi	2 405	2 650	2,0	2 670	2 690	105	1,2
Havayolu :							
Şehirlerarası	314	813	27,3	851	1 059	130	5,6
Şehir içi	—	—	—	—	—	—	—
Toplam :							
Şehirlerarası	47 234	67 405	9,3	72 889	96 557	143	7,3
Şehir içi	7 344	7 355	0,05	7 525	8 355	114	2,7
Genel toplam	54 578	74 760	8,2	80 414	104 912	140	6,8

Not: (1) Tabloda şehirlerarası karayolu taşıması kapasitesi teorik, diğerleri arzedilen kapasitelerdir.

(2) Karayolu ve denizyolu şehir içi taşıma kapasiteleri sadece kamu sektörünü kapsamaktadır.

(3) Karayolu şehir içi kapasitesi sadece Ankara, İstanbul ve İzmir'e aittir.

TABLO: 370 — Taşıtların Yük Taşıma Kapasiteleri . (Milyon ton X Km.)

Ulaştırma tipi	I. Plan		I. Plan yıllık % artış	II. Plan		Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	1963	1967		1968	1972		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu	16 800	24 400	9,7	27 300	43 000	176	12,0
Demiryolu	10 900	13 633	5,8	14 437	17 987	132	5,7
Denizyolu							
Şehirlerarası	20 514	22 364	2,2	22 850	24 950	112	2,2
Şehiriçi	83	102	5,4	102	129	126	6,0
Havayolu	8	21	27,5	21	26	124	5,5
Toplam							
Şehirlerarası	48 222	60 418	5,8	64 608	85 963	142	7,4
Şehiriçi	83	102	5,3	102	129	126	6,0
Genel toplam	48 305	60 520	5,8	64 710	86 092	142	7,4

Not: (1) Karayolu ve demiryolu bölümlerinde şehirlerarası kapasite verilmiştir.

(2) Denizyolu şehirlerarası ve şehiriçi kapasiteleri sadece kamu sektörünü kapsamaktadır.

Karayolu taşıt parkı Tablo 371 de, demiryolu taşıtları Tablo 373 de, denizyolu taşıtları Tablo 373 de, uçak sayılan Tablo 374 de gösterilmiştir.

TABLO : 371 — Karayolu Taşıt Parkı

	(Adet)									
	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamyon - kamyonet	80695	84477	95460	97647	98650	100 150	102 150	104650	107 650	111 150
Otobüs - minibüs	19269	20739	22210	23708	25230	26780	28370	30000	31700	33500
Binek otomobili ve jeep	72034	79114	91520	106 282	121 280	136 780	153 280	171 280	191 280	213 780
Toplam	171 998	184 330	209190	227 637	245160	263 710	283 800	305 930	330 630	358 430

Not: Tablodaki adetlere askeri araçların sayıları dahil değildir.

		TABLO : 372 — Demiryolu Taşıtları								(Adet)	
		1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1.	Buharlı lokomotifler										
	a) Normal hat lokomotifleri										
	{.!} Uzak servis yapanlar										
	Kömürlü	572	570	557	528	508	490	476	465	454	450
	Fuel - Oil	192	193	205	230	240	250	258	264	270	270
	(2) Manevra servisi yapanlar										
	Kömürlü	81	79	74	74	70	60	52	44	38	32
	Fuel - Oil	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22
	b) Dar hat lokomotifleri										
	Kömürlü	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
2.	Dizel lokomotifleri										
	a) Normal hat										
	(1) Uzak servis yapanlar	8	8	48	48	48	55	68	87	116	146
	(2) Manevra servisi yapanlar	59	59	59	59	59	71	81	87	93	93
3.	Elektrik lokomotifleri										
	a) Normal hat	3	3	3	3	3	3	3	8	8	13
4.	Elektrikli trenler										
	a) Normal hat (dizi)	30	30	30	30	30	30	30	30	30	35
5.	Motorlu trenler										
	a) Normal hat (dizi)	31	31	31	31	31	30	29	28	27	26
6.	Motorlu vagonlar ve romörkleri										
	a) Normal hat	70	70	70	69	69	68	68	67	67	67
7.	Yolcu vagonları										
	a) Normal hat	1216	1 162	1 164	1177	1 198	1 250	1 200	1 148	1 096	1 042
	b) Dar hat	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
8.	Yük vagonları										
	a) Normal hat	16086	15 873	15 968	16 203	16 300	16 375	16 435	16 485	16 502	16 512
	b) Dar hat	33	33	33	28	28	28	28	28	28	28
9.	İdari hizmet										
	a) Normal hat	2344	2 333	2 423	2 440	2 470	2 490	2 505	2 515	2 525	2 535
	b) Dar hat	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
10.	Çeşitli özel ve kamu kuruluşlarına ait vagonlar										
	a) Normal hat	451	399	422	419	420	425	430	435	440	445
11.	Çeşitli özel ve kamu kuruluşlarına ait sarmıçlı vagonlar										
	a) Normal hat	1014	1 035	1 130	1 129	1 125	1 122	1 120	1 118	1 117	1 116

TABLO : 373 — Deniz Taşıtları

	1967			1968			1969			1970			1971			1972		
	Sayı	Gros ton	DWT	Sayı	Gros ton	DWT	Sayı	Gros ton	DWT	Sayı	Gros ton	DWT	Sayı	Gros ton	DWT	Sayı	Gros ton	DWT
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
Kamu sektörü																		
Yük	28	115 904	167 477	30	133 904	192 477	30	133 904	192 477	32	151 904	217 477	33	156 904	223 977	34	161 904	230 477
Yolcu (Mix)	24	112 002	54 346	24	112 002	54 346	24	112 002	54 346	25	114 982	54 896	25	114 982	54 696	26	477 962	55 446
Tanker	5	43 383	65 725	6	79 383	125 725	7	115 383	185 725	7	115 383	185 725	8	121 383	193 725	9	127 383	205 725
Toplam	57	271 289	287 548	60	325 289	372 548	61	361 289	432 548	64	332 269	458 008	66	393 269	471 593	69	407 249	491 648
Ozel sektör																		
Yük	103	249 559	354 818	104	251 059	357 065	106	257 059	355 068	106	269 459	382 818	110	273 959	368 818	113	282 959	401 318
Yolcu																		
Tanker	21	126 133	198 486	21	126 133	198 456	23	135 133	213 486	34	171 133	273 486	26	180 133	288 436	27	186 133	293 483
Toplam	124	375 692	533 304	125	377 192	555 551	129	392 192	578 551	132	440 592	656 304	136	451 092	677 304	140	469 092	699 804
Toplam																		
Yük	131	365 463	522 295	134	384 963	549 545	136	390 963	597 545	140	421 363	601 295	143	430 863	612 795	147	4 14 863	631 795
Yolcu	24	112 002	54 346	24	112 002	51 346	24	112 002	54 346	25	114 982	54 896	26	114 982	54 896	26	117 962	55 446
Tanker	26	169 516	264 211	27	205 516	324 211	30	250 516	399 211	31	286 516	459 211	34	301 516	484 211	36	313 516	504 211
Genel toplam	181	646 981	840 852	185	702 481	929 102	190	753 481	1 011 102	196	822 661	1 115 402	202	847 361	1 151 902	209	876 341	1 191 452
Kamu sektörü																		
Şehiriçi vapuru	66	32 841		66	32 841		67	33 341		68	33 840		69	34 340		69	34 340	
A ruba vapuru	16	14 196		16	14 196		17	15 196		18	16 096		18	17 096		19	18 096	
Toplam	82	47 037		82	47 037		84	48 337		86	49 936		87	51 436		88	52 136	

Not: (1) Denizcilik Bankası ve D. B. Deniz nakliyat dışındaki kamu kuruluşlarının kendi hizmetleri için kullandıkları gemiler tablaya dahil edilmemiştir.

(2) 300 gros tonun altındaki gemiler tabloya dahil edilmemiştir.

TABLO : 374 — Uçaklar

	(Adet)					
	1967 (1)	1968 (2)	1969 (3)	1970 (4)	1971 (5)	1972 (6)
Heron						
C - 47	2	2	2	2	2	2
DC - 3	10					
F - 27	8	8	8	8	8	8
Viscount	4	4	4	4	4	4
Jet	2	3	3	4	4	4
Toplam	26	17	17	18	18	18

Not: (1)1958 yılından beri hizmete konulmayan 7 heron uçağı 1966 yılında satılmıştır.

(2) DC-3 uçaklarından 5 adedi Hava Kuvvetlerine ve 2 adedi Habesistan Hava Yollarına satılmıştır.

5 DC - 3 uçağı çalışır durumda, değildir. Geri kalan DC - 3 uçakları da servisten çıkarılacak ve imkan bulunursa satılacaktır.

(II) Alt yapı kapasitesi:

Çeşitli ulaştırma sistemlerinde alt yapı kapasitesi ile ilgili tahminler Tablo 375, 376, 377 ve 378 de gösterilmiştir.

TABLO : 375 — Karayolu Şebekesi

Yol tipleri	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	(Km.) II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
I. Devlet yolları							
a. Sert satırlı yollar :							
(1) Parke	198	189	— 1,3	200	240	126,9	4,7
(2) Beton asfalt	1 125	1 312	4,0	1 650	3 000	228,6	15,9
(3) Bitümlü kaplama	8 603	12 893	10,6	14 500	20 500	159,0	9,0
b. Gevşek satırlı yollar :							
(1) Stablize çakıl	19 292	14 134	—7,4	12 820	7 900	55,9	— 11,4
(2) Kıırma taş	285	286	0,0	270	200	69,9	— 7,2
c. Toprak yollar :							
(1) İDrenajlı toprak tesviye	1 226	709	— 12,9	600	200	28,2	— 24,0
(2) Toprak tesviye	1 293	1 294	0,0	1 100	300	24,3	— 27,8
d. Ham yollar :	2 514	1 923	— 6,9	1 600	400	20,8	— 29,3
Devlet yolları toplamı	34 536	32 740	— 1,4	32 740	32 740	100,0	0,0
2. İl yolları :							
a. Üst yapıllı yollar :							
(1) Çimento beton	—	—	—	—	—	—	—
(2) Bitümlü kaplama	380	858	22,6	1 000	1 800	209,7	16,9
(3) Parke	—	30	....	30	40	133,0	6,8
(4) Kıırmataş	1 292	1 600	0,5	1 600	1 600	100,0	0,0
(5) Stablize	12 977	10 174	— 6,0	10 790	13 180	129,5	5,6
b. Toprak tesviye yollar :							
(1) Drenaj yapıllı	—	1 261	—	1 200	800	66,7	— 9,9
(2) Drenaj yapılsız	4 313	2 216	— 15,6	2 008	1 200	54,2	— 12,0
c. Ham yollar :	4 953	9 481	17,6	9 000	7 000	73,8	— 6,1
II. İl yolları toplamı	23 915	25 620	1,8	25 620	25 620	100,0	0,0
3. Köy yolları :							
a. Kablamalı (I. sınıf)	—	—	—	3100	17 500	564,0	54,1
b. Kablamalı (II. sınıf)	13 888	28 500	20,6	28500	28 500	100,0	0,0
c. Tesviye	13 873	17 479	7,5	17379	15 979	90,8	— 1,5
d. Ham yollar	20 230	104 021	50,6	101 021	88 021	84,8	— 3,5
Köy yolları toplamı	47 991	150 000	33,0	150 000	150 000	100,0	0,0

Tablo 375 ile ilgili olarak aşağıdaki kısımların belirtilmesinde fayda görülmüştür.

— Karayolları Genel Müdürlüğü genellikle mevcut yol şebekesi üzerinde çalışmaktadır. Yeniden yapılan yol modern standartlara uygun olarak yapıldığından, eski güzergâha göre daha kısa olmaktadır. Bu nedenle mevcut yol şebekesi bir önceki yıla göre daha kısa olmakta, buna karşılık bir miktar yeni yol yapılmaktadır. Böylece Devlet ve il yolları şebekesinde toplam uzunluk bakımından bir değişiklik söz konusu olmamaktadır.

— Birinci Plan döneminde Devlet, il ve köy yolları tammlanmadaki farklılıklar yüzünden, çeşitli zamanlarda Devlet yollarından il yollarına veya bunun tersine transferler olmuş ve bu nedenle Devlet, il ve köy yolları toplam uzunluklarında tutarsızlıklar meydana gelmiştir. Yine aynı nedenle tabloda Birinci Plan dönemine ait değerlerden, bu dönem içinde ne miktar yol yapıldığının tespiti imkânsız olmaktadır.

— Köy yollarında, özellikle ham yollar miktarı harita üzerinden yapılan ölçüye göre verildiğinden, takribi olmaktadır. Kaplamalı yol miktarında Birinci Plan döneminde 14 612 Km. artış olduğu halde, daha büyük malî imkânlarla, ikinci Plan döneminde 14 400 Km; artış oluşunun nedeni; çok çabuk bozular kalitesiz bir kaplama yerine bakım masrafı az, ömrü daha fazla olan daha yüksek standartlı yol yapımının tercih edilmesidir.

— İkinci Plan döneminde, köy yolları yapımında, grup köy yollarına ağırlık verilecektir. Bu yeni şebeke 45 - 50 bin Km. civarında olacaktır. Bu şebekeye ait kati envanter henüz tamamlanamadığından tabloda verilmemiştir.

TABLO : 376 — Demiryolu Şebekesi

(Km.)

			I. Plan			Endeks	II. Plan
	1963	1967	yıllık % artış	1968	1972	1967=100	yıllık % artış
Anayollar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Normal hatlar	7 874	7 971	0,4	8 156	8 187	102,7	0,3
Dar hatlar	37	37	0,0	—	—	—	—
Toplam	7 911	8 008	0,4	8 156	8 187	102,2	0,1

Not: 1967 yılı sonunda 8 008 km. olarak verilen şebeke uzunluğuna ilâveten 115 km. ikinci ve üçüncü hat, 1 474 Km. istasyon ve manevra hattı, 240 km. iltisak hattı vardır. Böylece toplam hat uzunluğu 9 873 km. olmaktadır. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, Gebze - Arifiye ve Cebeci - Kayaş çift hat demiryolunun bitirilmesi ile ikinci ve üçüncü hat üstünlüğü 211 Km. olacaktır.

TABLO : 377 — Liman Kapasiteleri (1965 yılı sonuna göre)

LİMAN	Kapalı ambar sahası (m ²) (1)	Açık sahalar (m ²) (2)	Silo stoklama kapasitesi (Ton) (3)	Rıhtım boyu (M) (4)	Yıllık kapasite (1000 ton)		Yıllık kapasite (1000 ton)	
					Karışık (5)	Dökme (6)	Özel teçhizat kapasitesi (7)	
Derince	2 368	26 370	10 000	201	315	500	Silo:	
Ereğli (Karadeniz)	18 600	102 000	—	1 015	315	—	Hububat :	130 (Gemiden)
							Kömür :	540 (Gemiye)
							Yeni liman konveyyör	
							Cevher :	2 500 (Gemiden)
							Kömür :	3 600 (Gemiden)
Giresun	1 075	47524	—	653	315		Silo:	
Haydarpaşa	17 436	26775	50 000	1 195	1 265	500	Hububat :	2 600 (Gemiden)
İstanbul (Haydarpaşa hariç)	121 074	84810	—	1 730	2 850	1 000	Kömür :	1 000 (Gemiden)
İskenderun	10 161	98175	20 000	600	950	750	Konveyyör :	
							Hububat :	972 (Gemiye) <u>Akaryakıt</u>
							Cevher :	1 134 (Gemiye)
							Kömür:	202 (Gemiden) 1 440
İzmir	25 755	74547	20 000	4 229	2 215	500	Silo:	
							Hububat :	2 160 (Gemiye) <u>Akaryakıt</u>
								8 640
								1080 (Gemiden)
Mersin	11 040	39150	100 000	2 218	1 900	500	Silo	
Samsun	13 400	12000	35 000	956	790	500	Hububat :	17 280 (Gemiye)
							Konveyyör :	
							Cevher:	2 500 (Gemiye)
							Kömür :	1 440 (Gemiden)
Trabzon	5 700	105 446	10 000	410	315	500		
Zonguldak	1 560	52 225	—	1 150	260		Kömür :	1 800 (Gemiye)

Not: 1. Dökme ve karışık mal yükleme - boşaltma kapasitesi, arzedilen kapasite olarak verilmiştir.

2. İkinci Plan döneminde tabloda adı geçen limanlara ilâveten Antalya, Hopa, Bandırma limanları da servise açılacaktır. Ayrıca İskenderun Limanının tevsii bu dönemde tamamlanacağından kapasitede artış olacaktır.

Tablo : 378 — Hava Alanları

(Adet)

Uçak tipi	1963			1967			1972		
	Sivil havaalanları		Sivil uçak- ların Kull. askeri alan	Sivil havaalanları		Sivil uçak- ların Kull. askeri alan	Sivil havaalanları		Sivil uçak- ların Kull. askeri alan
	Elverişli	Çalışan		Elverişli	Çalışan		Elverişli	Çalışan	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	
C - 47 (ve benzerleri)	24	24	9	25	13	9	25	13	10
DC - 3 (ve benzerleri)	24	24	9	25	13	9	25	13	10
F - 27 (ve benzerleri)	16	7	8	8	8	8	8	8	9
Viscount (ve benzerleri)	10	5	8	4	4	8	4	4	9
DC - 7 (ve benzerleri)	3	2	7	3	3	7	3	3	8
Caravelle (ve benzerleri)	3	2	7	3	3	7	3	3	8
Boeing - 707 (ve benzerleri)	3	2	7	3	3	7	3	3	7

Not: Ağrı, Gaziantep, Aydın, Urfa, İskenderun, Kars, Kastamonu, Kayseri meydanları toprak pistlidir.

(c) *YATIRIMLAR :*

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ulaştırma sektörüne toplam olarak 16,74 milyar liralık yatırım yapılması öngörülmüştür.

Karayolu ulaştırması ile ilgili yatırımlar, toplam ulaştırma yatırımları içerisinde en büyük kısmı meydana getirmektedir. (Yüzde 72.7). Bu yatırımlar mevcut karayolu şebekesinin fiziki ve geometrik standartlarının yükseltilmesine ve grup köy yollarının genişletilmesi amacına yönelecektir. Bu alanda, Devlet yollarında, 1 700 Km. beton asfalt, 7 600 Km. bitümlü kaplama; il yollarında, 950 Km. bitümlü kaplama, 3 000 Km. stablize yol yapılacaktır. Köy yollarında, 17 500 Km. kaplamalı yol yapımı programlanmıştır, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde İstanbul çevre yolları ve boğaz geçişi projesi İstanbul - İskenderun arasında bir sürat yolunun yapımı ve özellikle turizm bakımından önem arz eden Güney - Batı Anadolu yollarının tamamlanması projeleri ele alınacaktır.

Demiryolu yatırımları, toplam ulaştırma yatırımlarının yüzde 18,8 ini kapsamaktadır. Bu yatırımlar ile, devam etmekte olan; büyük projeler öncelikle ele alınacaktır. Ayrıca mevcut demiryol şebekesinin ekonomik ömrünü doldurmuş kısımları, trafik baz alınarak öncelik sırasına konulmak suretiyle, takviye edilecektir. Demiryollarında kullanılan teçhizatın modernizasyonuna önem verilecektir.

Denizyolu ulaştırmasında, devam eden, liman ve barınak inşaatlarına devam edilecek, mevcut tıkanıklıklar giderilecektir. Ayrıca tanker filosu yeni gemilerle takviye edilecektir.

İkinci Plan döneminde iki jet yolcu uçağı hava ulaştırma filosuna eklenecektir.

TABLO: 379 — Ulaştırma Sektörü Yatırımları

(Milyon TL.)
(1965 fiyatlarıyla)

	I. Plan dönemi			II. Plan dönemi			
	toplamı	1968	1969	1970	1971	1972	toplamı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu	6 380,0	2 070,0	2 230,0	2 400,0	2 625,0	2 845,0	12 170,0
Demiryolu	1 562,0	485,0	600,0	705,0	700,0	660,0	3 150,0
Denizyolu	779,7	183,0	193,0	191,0	166,0	167,0	900,0
Havayolu	220,7	153,0	124,0	63,0	128,0	52,0	520,0
Toplam	8 922,4	2 891,0	3 147,0	3369,0	3 619,0	3 724,0	16740,0

(3) *Tedbirler :*

(a) Ulaştırma ile ilgili genel politikanın düzenlenmesi ve gerekli kararların alınmasını sağlayacak bir örgütlenme meydana getirilecek ve genel politikanın tespiti, çeşitli sistemler arasında koordinasyonun sağlanması tek bir elde toplanacaktır,

(i) Karayolu ve karayolu taşıt emniyeti, trafik kontrolleri, sürücülere, ehliyet verilmesi ve karayolu işletmesi ile ilgili bütün diğer görevleri tek elde toplıyan ayrı bir kuruluş olarak «Karayolları Ulaştırması ve Trafik Genel Müdürlüğü» kurulacaktır.

(ii) Yapım hariç, limanlarla ilgili diğer hizmetlerin tek elden yapılmasını sağlayacak olan Ulaştırma Bakanlığına bağlı ayrı bir kuruluş olarak «Limanlar Genel Müdürlüğü» kurulacaktır.

(iii) Her alt ulaştırma sisteminde yolcuya, sürücüyü, yükü ve taşıtı kapsıyacak şekilde -bir sigorta sistemi geliştirilecektir.

(b) İşletilmekte olan hatların durumu incelenerek ve bu konuda verilecek kararda hattın işletilmesinin ekonomik olup olmadığı ve alternatif ulaşım imkânlarının durumu gözönünde tutulacaktır.

(c) Büyük çapta tıkanıklıklara ve dar boğazlara sahip olan İstanbul ilinin ulaştırma sorunu, İstanbul Ana İmar Planı çerçevesinde, Ulaştırma Bakanlığı Koordinasyonu ile, ilgili kuruluşlarca ele alınacak ve uzun vadeli planı hazırlanacaktır.

(d) Karayolu taşımacılığına başlama ve işi terketme şartları düzenlenecektir, özellikle yük taşınması alanında şirketleşme teşvik olunacaktır.

(e) Büyük şehirlerde problemler yaratan şehir içi trafiğinin düzenlenmesi için çalışmalar yapılacaktır.

(f) Hava alanlarında, yer hizmetlerinin, tek elden ve daha düzenli bir şekilde yapılması gerçekleştirilecektir.

(g) Hava - taksi servisi konusunda araştırmalar yapılacak ve yeterli potansiyelin bulunduğu yerlere bu servisin başlaması desteklenecektir.

b. HABERLEŞME :

(1) *İLKELER VE GELİŞMELER :*(a) *İlkeler :*

(i) Haberleşme sistemi gelişen ekonomik faaliyet seviyesinin gerektirdiği güce kavuşturulacaktır.

(ii) Haberleşme hizmetleri, zorunlu durumlar hariç, tek elde yürütülecektir.

(iii) Haberleşme hizmetlerinin daha geniş bir kitleye, daha ucuz. olarak götürülmesi sağlanacaktır.

(b) Gelişmeler ve sorunlar :

Birinci Plan döneminde telgraf işletmesinde bir kapasite darlığı söz konusu olmamıştır. Mevcut kapasite, ikinci Plan döneminde de, bu konuda, talebi karşılayacak seviyededir. Ancak telefon şebekesi kapasitesi talebi karşılayacak seviyeye getirilmemiştir. Birinci Plan döneminde, bu konuda, kapasiteyi artırıcı yatırımlar ele alınmıştır. Yatırımlar tamamlandığında, talebi geniş çapta karşılamak imkânı doğacaktır. Ancak bugün telefon talebinin kapasite yetersizliğinden tam olarak karşılanamaması, PTT dışında telsiz telefon tesislerinin kurulmasına yol açmaktadır. Bu durum PTT tesisleri olan yerlere de bu tesislerin -kurulmasına, dolayısıyla kaynakların israfına ve PTT gelirlerinin azalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, PTT şebekesine bağlı olan telefon santral ve makinaları çok değişik model ve markadan meydana gelmektedir. Abonelere PTT ce sağlanan telefon santral ve makinalarında bir standart temin edilmesine rağmen, diğerlerinde bu söz konusu olmamaktadır. Bu durum ise adı geçen makinaların bakım ve onarım işlerinde büyük güçlükler doğmasına sebep olmaktadır.

PTT hizmetlerinden bütün yerleşme birimlerinin tam olarak yararlanması- ve hizmetlerin hızla buralara 'götürülmesi henüz sağlanamamıştır.

*(4) İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :**(a) Talep :*

Posta trafiği Tablo 380 de gösterilmiştir. Posta trafiğinin her alt bölümünde artış beklenmekle beraber, en yüksek artışın yurtiçi ve yurt dışına giden mektup postalarında olacağı tahmin edilmektedir. İkinci Plan döneminde büyük zaman kaybına sebep olan manuel işlem yerine, özellikle büyük şehirlerin merkezlerinde mekanizasyona gidilecektir. Bu arada posta maddelerinin varış merkezlerine daha kısa bir sürede ulaşması için gerekli tedbirler alınacaktır. En düşük artış hızının yurt dışından gelen kolilerde oluşu, gümrük tarifelerindeki yükseklik ve gümrüklerde çıkarılan güçlükler nedeniyle olmaktadır.

Telgraf ve teleks trafiği tahminleri Tablo 381 de gösterilmiştir. Telgraf trafiğinin artış hızının düşük oluşu şehirlerarası telefon haberleşmesinde bekleme sürelerinin azaltılması, bağlantıların artırılması ve teleks abone sayısının hızla yükselmesinden ileri gelmektedir.

Şehirlerarası ve şehiriçi telefon trafiği büyük bir hızla artmakta, eldeki kapasite yetersiz kalmaktadır. Bu konuda kapasiteyi artırıcı yatırımlar devam etmektedir. Birinci Plan dönemi sonunda 282 bin olan telefon abone sayısının, İkinci Plan dönemi sonunda 190 bin abone ilâvesiyle 472 bin olacağı tahmin edilmektedir. Buna rağmen 1972 yılında ihtiyacın tümü karşılanmış olmayacaktır. Bu dönemde şehirlerarası konuşmalarda bekleme süresinin 10 dakikaya indirilmesi sağlanacaktır. Telefon trafiği tahminleri Tablo 382, telefon abone sayısı Tablo 383, telefon abone talepleri Tablo 384 ve telefon aboneleri talep gerçekleşmesi Tablo 385 de gösterilmiştir.

TABLO : 380 — Posta Trafiği Tahminleri

Ana maddeler			I. Plan		(Bin adet)			
	1963	1967	yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	
1. Yurtiçi								
a. Mektup postası (a)	287 342	458 761	12,4	527 575	895 132	195,1	14,1	
b. Koliler (b)	1 591	1 909	4,7	2 004	2 400	125,7	4,7	
c. Havaleler	6 071	7 584	5,6	8 000	9 900	130,5	5,5	
2. Yurt dışı								
a. Giden								
(1) Mektup postası	23 544	44 622	17,1	51 316	89 200	199,9	14,8	
(2) Koliler (b)	58	98	14,0	103	125	127,5	5,0	
b. Gelen	21 201	41 827	18,4	43 400	53 100	126,9	5,2	
(1) Mektup postası								
(2) Koliler (b)	85	88	0,9	91	100	113,6	2,4	
(3) Havaleler	1	550	••	600	1 000	181,8	13,6	

(a) Mektup postasına adli bildirimler dahildir.

(b) Adi, kıymetli bir arada.

TABLO: 381 — Telgraf ve Teleks Trafiği Tahminleri

Ana maddeler			I. Plan		Endeks		II. Plan	
	1963	1967	yıllık % artış	1968	1972	1972 1967=100	yıllık % artış	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	
1. Yurtiçi telgraf (Bin adet)	8 937	8 000	-2,8	8 000	8 200	102,5	0,7	
2. Yurt dışı telgraf (Bin adet)								
a. Giden	449	490	2,2	520	600	122,4	3,7	
b. Gelen	458	550	4,7	540	620	112,7	3,5	
3. Teleks aboneleri sayısı (Adet)	170	450	27,6	485	1 072	238,2	22,0	

TABLO : 382 — Telefon Trafiği Tahminleri

	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Şehirli konuşmaları (Bin adet)	281 338	420 000	10,5	440 000	520000	123,8	4,3
2. Şehirlerarası konuşmaları (Bin adet)	15 301	24 000	28,3	25 000	35000	145,8	8,8
3. Şehirlerarası iptal (Bin adet)	2 457	3 000	5,2	3 000	4200	140,0	8,8
4. Şehirlerarası talep (2+3) (Bin adet)	17 758	27 000	11,1	28 000	39200	140,0	8,8
5. Milletlerarası konuşmalar (Bin dak.)							
a. Giden	769	1 030	7,6	1 075	1255	121,8	4,0
b. Gelen	526	700	7,4	730	850	121,4	3,9

TABLO : 383 — Telefon Abone Sayısı

Ana maddeler	1963	1967	I. Plan yıllık % artış.	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Otomatik santral							
Telefon abonesi	159 410	220 000	8,4	245 000	400 000	181,8	13,0
2. Manuel santral							
Telefon abonesi	40 041	62 000	11,6	65 000	72 000	116,1	2,6

TABLO : 384 — Telefon Abone Talepleri (Bekliyen telefon abone sayısı)

Ana Maddeler	1963	1967	I. Plan		1972	Endeks	II. Plan
			yıllık % artış	1968		1972	1972 1967=100
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Otomatik santraller	179 833	135 000	— 7,0	140 000	60 000	35,1	— 23,0
2. Manuel santraller	5 531	4 500	— 5,0	4 000	—	0,0	...

TABLO : 585 — Telefon Aboneleri Talep Gerçekleşmesi

Ana Maddeler	1963	1967	I. Plan		1972	Endeks	II. Plan
			yıllık % artış	1968		1972	1967=100
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Bekliyen abone							
a. Otomatik santral telefon abonesi	179 833	195 000	— 7,0	140 000	50 000	37,5	— 22,8
b. Manuel santral telefon abonesi	5 531	4 500	— 5,0	4 000	—	0,0	..
c. Toplam	185 364	137 500	— 6,8	144 000	50 000	36,0	— 23,2
2. Çalışan abone sayısı							
a. Otomatik santral telefon abonesi	159 410	220 000	8,4	245 000	400 000	181,8	13,0
b. Manuel santral telefon abonesi	40 041	62 000	11,6	65 000	72 000	116,0	2,6
c. Toplam	199 451	282 000	9,1	310 000	472 000	167,0	11,0
3. Toplam talep (1+2)	384 815	421 500	2,4	454 000	522 000	124,0	3,6

(b) Kapasite :

Haberleşme hizmetlerinde en önemli tıkanıklık telefon işletmesi kapasitesinin yetersizliğinde olmaktadır. Birinci Plan döneminde, bu konuda, kapasiteyi artırıcı yatırımlar ele alınmıştır: İkinci Plan döneminde de bu çalışmalar devam edecektir. Ancak talep büyük ölçüde karşılanmasına rağmen 1972 yılında yine de 50 000 adet civarında bekliyen abone olacağı tahmin edilmektedir. 1967 yılı sonunda bu miktar 139 500 olarak tahmin edilmiştir.

PTT işyerleri sayısı İkinci Plan döneminde de artmaya devam edecektir.

Telgraf tesislerinde telgraf trafiğinin azalması nedeniyle fazla kapasite vardır.

PTT işyerleri Tablo 386, telgraf işletme tesisleri Tablo 3S7 ve telefon işletme kapasitesi Tablo 388 de gösterilmiştir.

(c) Yatırımlar:

Haberleşme yatırımları Tablo 389 da gösterilmiştir.

TABLO : 386 — PTT İşyerleri

	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
İş yerleri							
1. Merkezler	833	853	0,7	865	900	105,5	1,0
2. Şubeler (a)	418	615	10,0	700	1 100	178,8	11,9
3. Acentalar	138	280	19,4	303	405	144,6	7,5
4. Pul satıcılığı	1 711	2 370	8,5	2 561	3 325	140,3	6,7
Toplam	3 100	4 118	7,3	4 429	5 730	139,1	6,6

Not: (a) Şubeler toplamına PTT işlemi yapan muayene merkezleri ve mevsimlik geçici şubeler dahildir.

TABLO: 387 — Telgraf İşletme Tesisleri

	1963	1967	I. Plan yıllık % artış	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış
Ana maddeler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Telgraf sebekesine bağlı ver sayısı (Adet)	1 204	1 500	5,5	1 600	2 000	133,3	5,7
2. Telemle telgraf geçiren yer sayısı (Adet)	44	74	12,3	78	87	117,6	2,8
3. Telgraf kuranportörleri							
a. Kanal sayısı							
(1) Millî (Adet)	324	384	4,3	400	475	123,5	4,3
(2) NATO (Adet)	376	486	6,7	518	671	133,0	6,7
b. <Kanal uzunluğu							
(1) Milli (Km.)	100 518	104 600	1,0	106 000	110 000	105,0	1,0
(2) NATO (Km.)	102 745	136 400	7,4	147 000	195 000	143,0	7,4
4. Zamandas telgraf devreleri (Km.)	24 611	48 000	18,2	56 800	110 000	231,0	18,2
5. Tek demir hat telgraf devreleri (Km.)	13 872	5 000	— 22,5	3 500	—	0,0	...

TABLO: 388 — Telefon işletme Kapasitesi

(Adet)

	1963	1967	I. Plan yıllık % artış.	1968	1972	Endeks 1972 1967=100	II. Plan yıllık % artış.
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Santraller							
a. Otomatik santraller							
(1) Santral adedi	71	74	1,1	74	74	100,0	0,0
(2) Toplam hat kapasitesi	163 700	225 200	8,3	280 000	440 000	195,4	11,9
(3) Çalışan abone sayısı	159 410	220 000	8,4	245 000	400 000	181,8	13,0
b. Manuel santraller							
(1) Santral adedi	599	888	10,3	930	1 300	146,4	8,0
(2) Toplam hat kapasitesi	60 002	71 200	4,4	74 000	80 000	112,4	2,0
(3) Çalışan abone sayısı	40 041	62 000	11,6	65 000	72 000	116,1	2,6
2. Şebekeler (Kurşunlu kablo)							
a. Ter adedi	95	250	27,4	320	840	336,0	27,3
b. Toplam hat kapasitesi	304 091	520 300	14,4	600 000	1 000 000	192,2	13,6
3. Otomatik ve manuel santral toplamı							
a. Toplam hat kapasitesi	223 702	296 400	7,3	354 000	520 000	175,4	10,0
b. Çalışan hat sayısı	199 451	282 000	9,1	310 000	472 000	167,4	11,0

TABLO : 389 — Haberleşme Yatırımları

(Milyon TL.)

(1965 fiyatlarıyla)

Haberleşme	I Plan dönemi toplamı	1968	1969	1970	1971	1972	II. Plan dönemi toplamı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Haberleşme	573,2	165,0	175,0	190,0	205,0	225,0	960,0

(3) *Tedbirler:*

(a) Birinci Plan döneminde ele alınan ve şehiriçi konuşmalarında çift terimli tarife uygulanması, ücretsiz telefonların sayılarının azaltılması, icra yolu ile telefon haklarının haczedilememesi gibi konuları da kapsıyan yeni PPT Teşkilât Kanunu Tasarısı, en kısa süre içinde kesin hale getirilerek Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacaktır.

(b) Haberleşme hizmetleri ile ilgili, hazırlanmakta ve hazırlanmış olan diğer kanun tasarıları en kısa sürede kesin hale getirilerek Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacaktır.

(c) Özel kanun veya kararnameye bağlı olanlar dışında, kamu veya özel kuruluşlarca telli veya telsiz haberleşme tesisleri kurulmasının PTT Genel Müdürlüğünün denetim ve iznine bağlı olması ve bu yolla kurulmuş veya kurulacak tesislerden yıllık bir ücret alınması ile ilgili çalışmalar kesin hale getirilecektir.

(d) Zorunlu hallerde ithal edilecek telefon santral ve makinaları için standartlar tespit edilecek ve PTT Genel Müdürlüğünden bu standartlara uygunluğuna dair bir belge alma zorunluğu konulacaktır.

(e) Büyük apartman ve İşhanlarında özel telefon kullanmak yerine, santral kullanılması teşvik edilecektir.

b. RADYO VE TELEVİZYON :

(1) *İLKELER VE GELİŞMELER :*(a) *İlkeler:*

(1) İkinci Beş Yıllık Plan dönemi içerisinde yurdumuzda televizyon yayınına geçilecektir.

(11) Yurdun her tarafında, en az bir millî ve bir de bölgesel radyo yayınının dinlenmesi sağlanacaktır.

b. *Gelişmeler ve sorunlar :*

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitim ve ulusal bütünlüğün sağlanması konusunda etkili bir araç olan radyolardan daha iyi yararlanılması ve yurdun her köşesinde en az bir radyo istasyonunun dinlenmesinin sağlanması öngörülmüştür.

Birinci Plan döneminde, verici gücü zayıf ve yetersiz olan radyo şebekesi, çeşitli bölgelerde kuvvetli yeni vericiler kurmak yolu ile güçlendirilmiş ve yurt içi ve dışında iyi bir dinleme sağlanması ele alınmıştır. Bu yönde kurulması öngörülen istasyonlar; Erzurum Uzun Dalga, İzmir, Mersin, Diyarbakır, İstanbul, Antalya Orta Dalga radyolarıdır.

Günümüzde Radyo ve Televizyon Kurumu vericilerinin yayın alanı 283 bin Km² ve bu alanda yerleşmiş olan nüfus 14 milyon kişidir. Böylece yurdumuzun yüzölçümü bakımından yüzde 36,8 i nüfusumuzun yüzde 42,6 sı mevcut vericilerden faydalanabilmektedir. Birinci Plan döneminde kurulması öngörülen radyolar yayına geçtiklerinde bu oranlar, sırasıyla, yüzde 65 ve yüzde 71 e yükselecektir.

Bütün yurt düzeyinin radyo vericileri ile kaplanamaması, yabancı radyoların bazı bölgelerde dinlenmesi alışkanlığının doğmasına yol açmıştır. Bu durum, özellikle, Doğu ve Güney - Doğu illerimizde yaygın haldedir.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunca yapılan millî yayınlar dışında, özel olarak kurulmuş, küçük gücde, 50 civarında verici istasyon bulunmaktadır. Ancak bu vericilerle yapılan yayınların hiç bir resmi kuruluş tarafından denetimi yapılmamaktadır.

Günümüzde ruhsatlı radyo sayısı 2,5 milyon adet civarındadır. Ancak, en az 1,5 milyon adet civarında ruhsatsız radyo bulunduğu tahmin edilmektedir.

Televizyon alıcısı sayısının ise, İstanbul ve çevresinde 3000, Güney bölgelerimizde 4000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

(2) İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN YATIRIMLARI :

Yapılacak yatırımlar ile İkinci Beş Yıllık Plan dönemi sonunda yurdun yüzölçümü bakımından yüzde 78 i ve toplam nüfusun yüzde 86 sının, radyo yayınları üe kapsamı mümkün olacak ve televizyon verici istasyonlarının kurulması üe yayına geçilecektir.

(3) TEDBİRLER:

- (a) Türkiye radyolarının haber alma kaynakları artırılacaktır.
- (b) Dış ülkelere, özellikle Türk işçilerine, yapılan yayınlar yeterli seviyeye getirilecektir.
- (c) Ruhsatsız radyo alıcısı kullanılmasını önlemek için gerekli tedbirler alınacaktır.
- (d) Yurt içinde, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu vericileri dışındaki, bütün radyo vericilerinden yapılan yayınlar Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu denetimine tabi olacaktır.
- (e) Televizyon sistemlerinin kuruluşuna geçmeden önce bu sistemlerin hangi bölgelerde ne büyüklükte kurulacağını ve hangi kademelerde geliştirileceğini göstermek amacıyla yürütülen etütler tamamlanacaktır.

TABLO : 390 — Mevcut ve Birinci Plan Döneminde Kurulmasına Başlanılan TRT Tesisleri

İstasyonlar	Dalga boyu		Çıkış gücü (Kw)	Kaplama	durumu	Yıllık yayın saati		Yayına başlama yılı
	(m)	(kHz)		Alan	Nüfus	1967	1972	
	(1)	(2)	(3)	Bin Km ²	Bin kişi	(6)	(7)	(8)
Ankara UD	1 648	182	240	193	8 192	6 540	—	1938 ve 1959
Ankara İl OD	282,2	1063	2	5	1 056	3 375	4 000	1961
Ankara I. KD	Muhtelif	Muhtelif	2	—	—	5 480	—	1938
Ankara II. KD	Muhtelif	Muhtelif	100	—	—	4 380	—	1950
İstanbul OD	428	701	150	75	4 446	6 540	6 540	1949
İstanbul il OD	311,5	963	2	5	2 302	3 375	4 000	1961
İzmir İl OD	290,4	1033	2	5	832	4 000	4 000	1961
Adana İl OD	233,5	1285	2	5	394	4 250	4 250	1962
Gaziantep il OD	248	1210	2	5	267	4 250	4 250	1962
Antalya OD	231,6	1295	2	4	129	4 250	4 250	1962
Kars İl OD	257,5	1165	2	5	139	4 250	4 250	1963
Van 11 OD	254,7	1178	2	7	92	4 250	4 250	1964
Erzurum UD	1 224	245	100	193	6 367	5 450	6 540	1967
İzmir OD	309	971	100	99	3 340	4 360	6 540	1967
Mersin OD	477	629	300	82	4 074	2 180	6 540	1967
Diyarbakır OD	283	1061	300	43	1 037	—	6 540	1968
Ankara KD	—	Not: (2)	250	—	—	—	5 310	1968
İstanbul OD	295	1016	1 000	151	9 078	—	6 540	1969
Antalya OD	—	Not: (2)	600	98	3 068	—	6 540	1969

- (1) Faaliyet halinde bulunan Erzurum KD (1 Kw), Diyarbakır KD (1 Kw) ve İskenderun KD (1 Kw) radyoları; Erzurum UD (100 Kw), Diyarbakır OD (300 Kw) ve Mersin OD (300 Kw) radyoları faaliyete geçince çalıştıyacaktır.
- (2) Yapılacak frekans ölçülerinden sonra kati frekanslar tespit edilecektir.

TABLO : 391 — Radyo ve Televizyon Yatırımları

(Milyon T.L.)
(1965 fiyatları ile)

	1. Plan						II. Plan
	Dönemi						Dönemi
	Toplamı	1968	1969	1970	1971	1972	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Radyo - Televizyon	132,8	40,0	50,0	60,0	70,0	80,0	300,0

TURİZM

a. İLKELER VE GELİŞMELER :

(1) İLKELER:

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında izlenecek turizm politikasının» temel ilkeleri şunlardır.

(a) İkinci Plan süresince turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel fonksiyonlarından tam olarak yararlanılacaktır.

(b) Özellikle dış turizm gelirleri, yabancı turist sayısı ve ortalama tüketimleri artırılarak yükseltilecek ve iç turizm hareketleri geliştirilecektir.

(c) Turizm yatırımları turistik potansiyeli yüksek bölgeler içindeki belli yörelerde (Yerlerde) yoğunlaştırılacak, kitle turizmine uygun konaklama ve ulaşım imkânları sağlanacak, bu yatırımlar kredi yoluyla, malî ve hukukî tedbirlerle desteklenerek, fizikî plana göre yapılmaları gerçekleştirilecektir

(d) Sektördeki fiyat politikası uluslararası rekabet şartlarına göre düzenlenecektir.

(e) Sektördeki teşkilâtlanma yeniden düzenlenecek, turistik tanıtımaya ve kredi politikasına yeni bir yön verilecektir.

(f) Turizm sektöründeki yatırım politikasında altyapı tesisleri ve buna yardımcı imkânlar, örnek tesisler kamu sektöründe ele alınacak, diğer turistik yatırımlar özel sektöre yapılacaktır.

(2) GELİŞMELER VE SORUNLAR ;

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında turizm tesis yatırımlarının özel sektör tarafından, altyapı yatırımlarının ise kamu sektöründe yapılması; Marmara, Ege ve Antalya bölgelerinin öncelikle ele alınması turizm politikasının ilkeleri olarak belirtilmişti.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında turizm sektörüne, her yıl toplam yatırımların yüzde 1,4 oranındaki bir bölümünün ayrılması öngörülmüştür. Fakat yıllık programlarda bu oran yükseltilmiş ve ortalama olarak yıttık toplam yatırımların yüzde 2,04 ü turizm sektörüne ayrılmıştır. Bu yatırımlar planlı dönemin ilk üç yılında ortalama olarak yüzde 81 oranında gerçekleşmiştir.

Birinci Planda tanımlanan hedefler ilk üç yılda genel olarak gerçekleşmişlerse de, öngörülen tedbirler, uygulamadaki aksaklıklar nedeni ile, zamanında alınamamıştır. Nitekim; beklenen talep artışı gerçekleşmiş, Plânda 1967 yılı için öngörülen yabancı turist sayısına 1966 yılında yaklaşık olarak erişilmiş, ancak dış turizm gelirlerinin tümünün

resmî kanallardân yurda girmesi sağlanamamış; ayrıca sektördeki arz kapasitesi, nitelik ve nicelik yönlerinden gerekli gelişmeyi gösterememiştir.

Bugünkü duruma göre, çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşları arasında turizm alanında çok gerekli koordinasyon henüz sağlanamamış bulunmaktadır. Turizm tanıtması ticarî nitelik taşımamakta, politik ve kültürel tanıtımdan ayrı olarak yürütülmemektedir. Turizm eğitimi ve öğretimi çalışmaları, turizm kredisi politikası için gerekli örgütlenme tam olarak kurulamamış, turizmi teşvik edici malî ve hukukî tedbirler yeterli duruma getirilememiştir.

c. İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(1) *TALEP VE ÜRETİM HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

(a) *Turist sayısı:*

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde yerli turist sayısında beklenen gelişmeler Tablo 392 de gösterilmiştir. Buna göre iç turizm hareketlerinde, İkinci Plan döneminde yılda yüzde 10 oranında bir artış olacağı tahmin edilmektedir.

Yurt dışına çıkan vatandaşların sayısı ile ilgili tahminler de aynı tabloda yer almaktadır. Pasif dış turizm hareketlerinin yılda ortalama olarak yüzde 10 oranında artacağı tahmin edilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Türkiye'ye gelecek yabancı turist sayısı tahminleri Tablo 392 de gösterilmiştir. Bu turistlerin sayısında yılda yüzde 25 oranında bir artış beklenmektedir.

(b) *Turizm gelir ve giderleri :*

İç turizm gelir tahminlerinin yapılmasında yerli turist sayısı ve geceleme projeksiyonlarından yararlanılmış ve bu turistlerin geceleme başına 1965-1969 yılları arasında 40 TL, 1970-1972 yıllarında ise 50 TL, tüketimde bulunacakları kabul edilmiştir.

Dış turizm gelirleri, yabancı turist sayısı projeksiyonları temel alınarak ve her bir turistin ortalama olarak 1965 -1967 yılları arasında 8 gün, 1968 -1970 arasında 9 gün ve 1971 -1972 arasında da 10 gün yurdumuzda kalacağı varsayımına göre hesaplanan geceleme sayılarına dayanılarak bulunmuştur. Yabancı turistlerin yapacakları tüketim harcamaları için 1965 -1967 yıllarında geceleme başına yaklaşık olarak 6 dolar, 1968 -1969 da 8 dolar, 1970-1972 de 9 dolar sarfedecekleri kabul edilmiştir.

TABLO : 392 — Talep Tahminleri (Yerli ve Yabancı Turist Sayısı)

(Bin adet)

	1963	1967	I. Plan	1068	1969	1970	1971	1972	Endeks	II. Plan
	(1)	tahminî	% artış	(4)	(5)	(5)	(7)	(8)	1967 = 100	yıllık
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(5)	(7)	(8)	(9)	(10)
Yerli turist sayısı (iç turizm)	860,0	1 260,0	10	1 400,0	1 530,0	1 680,0	1 850,0	2 000,0	159	10
Yurt dışına çıkan vatandaşlar (Pasif dış turizm)	84,4	225,0	27,5	247,0	272,0	300,0	330,0	363,0	162	10
Gelen yabancı turist sayısı: (Aktif dış turizm)	155,0	470,0	32,0	588,0	735,0	920,0	1 150,0	1 435,0	305	25
Toplam talep yerli ve yabancı turist sayısı	1 015,0	1 730,0	14,2	19 880	2 265,0	2 600,0	3 000,0	3 435,0	195	14,7

Dış turizm giderleri ise, yurt dışına çıkan Türk vatandaşlarının sayısı ile ilgili projeksiyonlara dayanılarak tahmin edilmiştir.

Yukarıdaki kabullere dayanılarak hesap edilen iç ve dış turizm gelir ve gider tahminleri ve net turizm gelirleri Tablo 393 de gösterilmiştir,

(1) *YATIRIMLAR:*

(a) *Gerekli Kapasite:*

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kurulması gereken yeni konaklama kapasitesi, mevcut kapasite, gelecek yabancı turist sayısı tahminleri ve iç turizm hareketlerinde beklenen gelişmeler gözönüne alınarak hesaplanmıştır.

Yapılan hesaplar 1964 yılı sonunda, Türkiye'de 41878 yataklı bir konaklama kapasitesinin iç ve dış turizme hizmet ettiğini ortaya koymuştur. Bu konaklama kapasitesinin ne ölçüde artırılması gerektiği, yıllara ve beklenen yerli ve yabancı turist sayısına göre tespit edilmiş ve Tablo 394 de gösterilmiştir. Tablo 395 ise her yıl için ayrı ayrı yatak kapasitesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Tablo 396 da konaklama tesisleri kapasitesi, tesis sınıf ve tiplerine göre ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Yapılan hesaplamalar ve izlenecek turizm politikasına göre, tesis yatırımlarının yüzde 87 sinin "kitle turizmine" uygun işletmelere (3 ve 4 üncü sınıf oteller, motel, pansiyon, kamp ve tatil köyü) ayrılması gerektiğini ortaya koymuştur. Yeni kapasitenin, turistik yönden zengin bölge yerlerde yoğunlaştırılması da öngörülmüştür.

TABLO : 393 — Turizm Gelir ve Giderleri

(Milyon T.L. ve \$)
(1965 fiyatları)

	1963	1967 tahmini	I. Plan % artış	1968	1969	1970	1971	1972	Endeks 1972 1967 = 100	II. Plan yıllık % artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(5)	(7)	(8)	(9)	(10)
İç turizm geliri T.L.	200,0	385,6	17,4	415,1	456,6	627,9	690,7	759,7	198	15,8
Dış turizm giderleri T.L.	184,5	270,0		405,0	450,0	495,0	540,0	585,0		
Dış turizm giderleri \$	20,5	30,0	8,4	45,0	50,0	55,0	60,0	65,0		10,0
Dış turizm geliri T.L.	69,3	216,0		405,0	495,0	693,0	990,0	1215,0	540	32
Dış turizm geliri \$	7,7	24,0	34,0	45,0	55,0	77,0	110,0	135,0		
Toplam turizm geliri T.L.	269,3	601,6	23,0	820,1	951,6	1 320,9	1 680,7	1974,7	323	24,5
Net dış turizm geliri T.L.	— 115,2	— 54,0	27,0	0	45,0	198,0	450,0	630,0	—	—
Net dış turizm geliri \$	— 12,8	— 6,0		0	5,0	22,0	50,0	70,0		

TABLO : 394 — Yerli ve Yabancı Turistler İçin Gerekli Yatak Projeksiyonu

Bölgeler	Çekim	1968	1969	1970	19.71	1972
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Akdeniz	210	34 648	40 680	51 091	61 199	73 798
Ege	210	12 101	15 949	22 556	30 032	40 137
Marmara	210	7 069	9 904	14 792	18 996	28 742
İç - Anadolu	180	23 882	26 062	20 020	31 642	34 368
Doğu - Anadolu	180	1 893	3 267	2 894	3 559	4 421
Gaziantep						
Diyarbakır	180	1 893	3 267	2 894	3 559	4 421
Doğu - Karadeniz	180	3 046	3 536	4 290	5 094	6 109
Toplam	—	84 532	102 665	127 537	154 081	191 996

TABLO : 395 — Yıllık Yatak İhtiyacı

Yıl	Toplam yatak projeksiyonu	1964 sonunda mevcut yatak	Yapılması gerekli miktar	Mevsim başında
				hazır bulun- durulacak yatak
	(1)	(2)	(3)	(4)
1968	84 532	41 878	42 654	42 654
1969	102 666	41 878	60 787	18 133
1970	127 537	41 878	85 659	24 872
1971	154 081	41 878	112 203	26 544
1972	191 996	41 878	150 118 '	37 915

TABLO : 396 — Konaklama Tesisleri Sınıf ve Tiplerine Göre Yatak Projeksiyonu

	O t e l				M o t e l		Ev pansiyon	Kamp	Diğer	Toplam
	Lüks I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	I. Sınıf	II. Sınıf				
	% 3 (1)	% 10 (2)	% 15 (3)	% 15 (4)	% 10 (5)	% 10 (6)	%10 (7)	% 12 (8)	% 15 (9)	% 100 (10)
1968	1 279	4 265	6 398	6 398	4 265	4 265	4 265	5 121	6 398	42 654
1969	543	1 813	2 719	2 719	1 813	1 813	1 813	2 181	2 719	18 133
1970	746	2 487	3 730	3 730	2 487	2 487	2 487	2 988	3 730	24 872
1971	796	2 654	3 981	3 981	2 654	2 654	2 654	3 189	3 981	26 544 '
1972	1 077	37 91	1 387	5 387	3 791	3 791	3 791	6 513	5 387	37 915

(b) Yatırım programı:

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde turizm sektöründe yapılacak yatırımlar, temel turizm yatırımları; tamamlayıcı turizm yatırımlar; altyapı, mahallî hizmetler ve ulaştırma yatırımları olarak üç bölümde ele alınmıştır.

Turizm yatırımlarının yıllara göre dağılımı Tablo 397 de gösterilmiştir.

Turizm yatırımlarının bölgelere dağılımı ise Tablo 399 da gösterilmiştir»

(3) POLİTİKA TEDBİRLERİ :

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde turizm sektöründe öngörülen yatırımların gerekli seviyeyi bulmaları ve beklenen gelişmeyi sağlamak için aşağıda sıralanan genel politika tedbirlerinin alınması gereklidir.

(a) Turizm ve Tanıtma Bakanlığının sadece turizm sektörü ile uğraşmasını sağlayacak şekilde teşkilatlanması gerçekleştirilecek bugünkü kuruluş kanununda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

(b) İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Türkiye'nin turizm tanıtması sadece Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından ve gerekli durumlarda diğer kamu kuruluşları ile işbirliği sağlanarak yapılacaktır.

TABLO : 397 — Yıllara Göre Turizm Sektörü Yatırımları
(Milyon T, L.)
(1965 fiyatları ile)

Yıllar	Tesis yatırımları	Lokanta yatırımları	Eğlence - Rekreasyon tesisleri yatırımları	Tıbbî turizm yatırımları	Tarihî ve arkeolojik değerler yatırımları	Toplam
1968	540,0	100,0	25,0	15,0	36,0	716,0
1969	220,0	40,0	25,0	15,0	36,0	336,0
1979	310,0	58,0	25,0	15,0	36,0	444,0
1971	340,0	62,0	25,0	15,0	36,0	478,0
1972	460,0	90,0	25,0	15,0	36,0	626,0
5 yıllık toplam	1 870,0	350,0	125,0	75,0	180,0	2 600,0

TABLO : 398 — Turizm Sektörü Yatırımları Tamamlayıcı Harcamalar
(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)

Yıllar	Eğitim yatırımı ve giderleri	Tanıtma giderleri	Alt yapı ve mahalli hizmet yatırımları	Turizmle ilgili ticaret hizmetleri yatırımları	Toplam
1968	20,0	6,0	200,0	11,0	237,0
1969	14,0	9,0	200,0	13,0	236,0
1970	15,0	12,0	200,0	20,0	247,0
1971	17,0	16,0	200,0	25,0	258,0
1972	18,0	20,0	200,0	30,0	268,0
Toplam	84,0	63,0	1000,0	99,0	1 246,0

Not: Bu yatırımlar dolaylı olarak turizmle ügüidir veya cari giderler niteliğindedir, diğer çeşitli sektör yatırımları içinde yer almaktadırlar.

*TABLO : 399 — Turizm Sektörü Yatırımlarının Bölgesel Dağılımı
(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)*

Bölgeler	Beş yıllık					
	1963 (1)	1969 (2)	1970 (3)	1971 (4)	1972 (5)	toplam (6)
Marmara	200,0	75,0	100,0	75,0	150,0	600,0
Ege	142,0	47,0	135,0	204,0	232,0	760,0
Akdeniz	300,0	170,0	170,0	160,0	200,0	1000,0
İç - Anadolu	30,0	20,0	15,0	15,0	20,0	100,0
Doğu - Anadolu	12,0	7,0	7,0	7,0	7,0	40,0
Gaziantep - Diyarbakır	12,0	7,0	7,0	7,0	7,0	40,0
Doğu - Karadeniz	20,0	10,0	10,0	10,0	10,0	60,0
Toplam	716,0	336,0	444,0	478,0	626,0	2600,0

(c) Turizm faaliyetlerinin gelişebilmesi için çevre sağlığı ve gıda kontrolüne önem verilecek, bu amaçla soğuk hava zincirinin kurulması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

(d) Kamu sektörü elindeki turistik işletmelerin aynı elden yönetilmesi ve belirli bir işletme politikasının izlenmesi için «Turizm İşletmeleri Kurumu» kurulacak veya mevcut örgütlerden birine bu görev verilecektir.

(e) Turizm kredileri arttırılacak, sadece bu konuda çalışacak bir teşekkülün kurulması sağlanacak ve turizm sektöründeki kredi politikası bu örgütçe yürütülecektir. Turistik Öncelik bölgeleri arasında farklı faiz oranları uygulanmasına da çalışılacaktır.

(f) Çeşitli kamu kuruluşları tarafından yürütülen turizm eğitimi ve öğretimi çalışmalarının koordine halde ele alınabilmesi için bir «Turizm Eğitimi ve Öğretimi Millî Merkezi» kurulacaktır.

(g) İkinci Beş Yıllık Plan süresinin başlarında Türkiye'nin turizm yönünden fizikî planı bütün turistik öncelik bölgelerini kapsıyacak şekilde tamamlanacak, turizm yatırımları bu plana uygun olarak gerçekleştirilecektir.

(h) İkinci Plan döneminde uluslararası alanda ve özellikle Akdeniz ülkeleri ile ortak turizm tanıtması konusunda çeşitli işbirliği imkânları aranacaktır.

(i) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde tabu, tarihî ve arkeolojik değerlerin, anıt ve eserlerin korunması, değerlendirilmesi, onarımı çalışmalarında Planda öngörülen bölgelere ve turistik konaklama tesislerinin yoğunlaştırılacağı yerlere öncelik tanınacaktır.

(k) Yıllık programların hazırlanışında ulaştırma ve turizm faaliyetleri arasındaki bağlantı daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

(4) İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ ETKİLERİ :

(a) Ödemeler dengesi etkisi :

Dış turizm gelirlerinin Türkiye'nin ödemeler dengesi yönünden beklenen etkisi Tablo 393 de gösterilmiştir. Yapılan tahminlere göre dış seyahat gelir - giderleri farkı 1968 yılından itibaren artan bir şekilde net gelir sağlayacak ve sektörün ödemeler dengesine olan olumlu etkisi 1972 yılında net 70 milyon dolar (630 milyon TL.) bulacaktır-

(b) İstihdam etkisi:

İkinci Plan döneminde uygulanacak turizm programının, özellikle turizm endüstrisinin el emeği yoğun, otomasyon imkânlarının çok sınırlı olarak uygulanabileceği bir sektör oluşu nedeni ile istihdam seviyesini geniş ölçüde yükselteceği beklenmektedir. Nitekim turizm sektöründe, 1968-1972 döneminde sınırlı iş hacmi olarak 40 milyon günlük ve devamlı iş hacmi olarak ta 150 bin kişilik bir istihdam etkisinin ortaya çıkacağı tahmin olunmaktadır.

TABLO : 400 — Turizm Sektörü Gelir Tahminleri

(Milyon T. L.)

(1965 fiyatları ile)

	G e l i r		
	İç turizm	Dış turizm	Toplam
	(1)	(2)	(3)
1968	415	405	820
1969	457	495	952
1970	628	693	1 321
1971	690	990	1 680
1972	760	1 215	1 975
1968 - 1972			
Toplamı	2 950	3 798	6 748

DİĞER HİZMETLER SEKTÖRLERİ

a. MALİ KURUMLAR :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gelişen ve değişen şartlara göre, ekonominin harcama potansiyelinin artırılması veya azaltılması, ekonominin muhtaç olduğu yatırım ve işletme fonlarının yaratılması, toplanması ve ihtiyaç sahiplerine iletilmesi konularında malî kurumların gösterecekleri başarı, Plan hedeflerinin gerçekleşmesini olumlu yönde etkileyecektir.

(1) İLKELE VE GELİŞMELER :

(a) İkinci Beş Yıllık Plan döneminde malî kurumların, ekonominin ihtiyaç duyacağı fonların yaratılması, toplanması ve ihtiyaç sahiplerine iletilmesine ilişkin faaliyetleri bir bütün olarak, koordine şekilde yürütülecektir.

(b) Para yaratan malî kurumlar, genel para ve kredi politikasının sınırları dışına çıkmıyacaklardır.

(c) Para yaratmayan malî kurumlarla, yarı malî kurumların mevcut ve artan imkânlarının, kamu sektörü ve özel sektöre kullandırılmasında, Plan hedeflerinin gerçekleştirilmesi amacı güdülecektir.

(d) Hizmet gören mali kurumların teşkilatlanmasının daha hisli bir şekilde gelişmesi sağlanacaktır.

(2) GELİŞMELER VE SORUNLAR :

(a) Para yaratan mali kurumlar :

(i) Bankalar:

Son yıllarda, Türk banka sisteminde küçük ve çok sayıda banka yerine, az sayıda, büyük bankaların hâkim olacakları konusunda önemli gelişmeler görülmektedir.

Tecrübeler, Türk bankacılığının hemen tamamen mevduata dayanması nedeniyle, sınırlı fonlarla yeni kredi müesseselerinin kurulamayacağını; kaynağın artış hızının sınırlı bulunması nedeniyle, yeni kuruluşlara gitmekle kredi sisteminde gelişme sağlanmayacağını ortaya koymuştur.

Bu nedenlerle ve sabit masraflar, personel masrafları gibi diğer etkenler de dikkate alınarak, banka sistemindeki büyümeler olumlu karşılanmaktadır. Fakat bu hareketin tekeli sonuçlar meydana getirecek yönde gelişmesini önleyecek tedbirlerin alınması zorunludur.

(ii) Merkez Bankası:

Merkez Bankasının kamu sektörüyle olan ilişkilerinin, özel sektörle olan ilişkilerinden daha süratli gelişmesi banka sisteminde etken bir rol oynaması imkânını ortadan kaldırmaktadır.

Kredi hacminin ekonomik faaliyetlere uygun şekilde gelişmesini, kredilerin sektörler arasında ekonomik gelişmenin icaplarına göre dağılımını sağlamak amacıyla, Merkez Bankasının daha kararlı bir kredi politikası takibi zorunludur.

(iii) *Banka Kredilerini Tanzim Komitesi:*

Banka Kredilerini Tanzim Komitesi nicelik ve nitelik yönünden kredi kontrolü yapabilmek için geniş yetkileri sahip olduğu halde, bu yetkileri zamanında ve gereğince kullanmamaktadır.

Kuruluş ve çalışma düzeninin günün şartlarına uydurulması ve komitenin teknik gücünün artırılması zorunludur.

(w) *Bankalar Yeminli Murakıplığı:*

Bankalar Kanunu ile diğer kanunların bankalarla ilgili hükümlerinin uygulanması Maliye Bakanlığına bağlı bankalar yeminli murakıplanca denetlenmektedir.

Fakat uygulama, bu denetleme düzeninin, uyarıcı, aksaklıkları önceden görüp gerekli tedbirleri almayı sağlayacak imkânları ortaya koyucu bir şekilde gelişmediğini göstermektedir.

(v) *Bankalar Birliği :*

7129 sayılı Bankalar Kanunu gereğince kurulan ve Türkiye'de faaliyette bulunan bütün bankaların üye olmakla yükümlü buldukları Bankalar Birliği, bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın temini ve haksız rekabeti önleyici tedbirleri almak ve uygulamak amacını gütmektedir.

Birlik, belli mesleki yayınlar dışında bankacılık sisteminin gelişmesini etkileyecek bir çalışma düzenine girememiştir.

(b) *Para yaratmayan malî kurumlar:*

(i) *Yatırım ve kalkınma bankaları :*

Planlı dönemin başında yatırım bankalarına önem verilmiş, Bankalar Kanununa eklenen maddeler, kalkınma ve yatırım bankalarının kuruluş ve faaliyetleri hakkında yeni hükümler getirmiştir.

Üzerinde durulan Özel Yatırım Bankasının Birinci Beş Yıllık Plan döneminde faaliyete geçmesi mümkün olamamışta-. Bunun en önemli nedeni, banka için yeterli kaynakların sağlanmasında karşılaşılan güçlüklerdir. Yapılan araştırmalar mevduat, gibi devamlı artış gösteren bir kaynaktan tam yararlanamadığı sürece, sınırlı fonlarla böyle bir kuruluşun başarılı olamayacağını göstermektedir.

1964 yılında faaliyete geçen Devlet Yatırım Bankası ise, İktisadî Devlet Teşekküllerinin karara bağlanmış yatırımları için gerekli paralardan kendi imkânları ile ve diğer şekillerde karşılanamayan kosnu finanse etmektedir.

(u) Sigorta sistemi:

Son yıllarda yerli ve yabancı sigorta şirketlerinin sayılarında devamlı artış kaydedilmiştir.

Faaliyete geçen yerli sigorta şirketleri genellikle belli bir kredi müessesesinin teşebbüsüyle kurulmuştur. Bankalar, sermaye payının çoğuna sahip oldukları bir sigorta şirketiyle birlikte çalışmayı tercih etmektedirler.

Sigorta şirketlerinin sayılarının artması, mevcut dar sigorta portföyünün gelişmesinde pek az etkili olabilmekte; daha ziyade portföyün parçalanması veya belli poliçelerin el değiştirmesi sonucunu vermektedir. Portföyün küçük parçalar halinde dağılması ise sigorta yükünü çoğaltıcı yönde etki göstermektedir.

Bir yandan, en yaygın ve hasar oram yüksek sigorta şekli olan yangın sigortası ile, çeşitli kanunlarla mecburî hale getirilen kaza sigortası gibi sigorta şekillerinin direk prim istihsalindeki payları süratle artarken, öte yanda fon yaratma yönünden ve sosyal nedenlerle önem taşıyan hayat sigortası konusundaki duraklama dikkati çekmektedir.

Hayat branşının memleketimizde gelişmemesinin en önemli nedeni, satınalma gücü bakılmadan kıymetli para ile prim ödiyerek ne kıymete düşeceği bilinmeyen hayat sigortası kapitaline sahip olmanın kimseye cazip görünmemesidir.

(c) Hizmet gören mali kurumlar:

Memleketimizde hizmet gören tek malî kurum, menkul kıymetler ve kambiyo borsasıdır.

Malî hizmetlerle bankalar da ilgilinmekte, örneğin az da olsa, tahvil ve hisse senetleri alım satımına aracılık etmektedirler.

1929 yılında kurulan memleketimizin tek menkul kıymetler ve kambiyo borsası istanbul'da faaliyet göstermektedir. Borsada hisse senetleri üzerinde yapılan muameleler önemli miktarlara yükselememiştir.

*(3) TEDBİRLER :**(a) Para yaratan malî kurumlar:**(i) Bankalar:*

Banka sayılarının artması teşvik olunmıyacak, küçük bankaların birleşmek suretiyle daha kuvvetli kuruluşların ortaya çıkmasına yol açacak imkânlar araştırılacaktır.

Bankacılığımızın, «muhtelit sisteme» dayandığı, bankaların en önemli kaynaklarının mevduat olduğu ve mevduat artış şartları dikkate alınarak, sınırlı fonlarla özel ihtisas bankaları kurulmasından kaçınılacaktır.

Bankalar Kanununda, ekonomik gelişmenin gereklerine ve geçmiş uygulamanın ortaya çıkardığı ihtiyaçlara uygun değişiklikler zamanında yapılacaktır.

(u) Merkez Bankası:

Merkez Bankasının kamu ve özel sektöre verdiği avans ve krediler arasında hacim ve seyyaliyet bakımından ekonomiye uygun bir denge sağlanacaktır.

Merkez Bankasının bankalar sistemini uyarıca yönde denetlemesi sağlanacaktır.

(iii) *Banka Kredilerini Tanzim Komitesi :*

Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin bankacılık ve para kredi konusunda temel politikayı izliyecek güçde, yüksek seviyede bir ihtisas kuruluşu halinde yeniden düzenlenmesi sağlanacaktır.

(iv) *Bankalar Yeminli Murakıplığı :*

Malî durumu sarsılan bankalar uyarılacak ve bu kuruluşlara yol gösterme amacı güdülecek; bankaların sistem ve kuruluş yönlerinden denetlenmesine önem verilecektir.

(v) *Bankalar Birliği:*

Bankalar Birliğinin, sistemin sorunları ve geliştirilmesi konusunda devamlı araştırmalar yapacak şekilde teşkilâtlanması sağlanacaktır.

Bankalar Birliği sistem içinde meslekî eğitim sorununu ele alacak, eğitim programları düzenleyip, uygulayacaktır.

(b) *Para yaratmayan malî kurumlar:*

(i) *Yatırım ve kalkınma bankaları:*

Yatırım ve kalkınma bankalarının kaynakları artırılacak, yeterli ve devamlı artış gösteren kaynak bulunmadan yeni yatırım ve kalkınma bankaları kurulması teşvik olunmayacak, mevcut yatırım ve kalkınma bankalarının yurt içinde yayılması imkânları sağlanacaktır.

özel sektörün Plan ile öngörülen hedeflere ulaşabilmesi için yeterli kaynaklara sahip Özel Sektör Yatırım Bankası kurulacaktır.

(ii) *Sigorta sistemi:*

Şirket sayılarının artması, aynı portföyün gün geçtikçe parçalanmasına yol açtığından, sigortacılık yapmak üzere yeni şirketlerin kurulması ve yabancı şirketlerin çalışma izni almaları teşvik edilmeyecek; sigorta şirketlerinin aralarında birleşmelerine yol açacak imkânlar sağlanacaktır.

Mevcut durumda sigortacılıkta kâr hadlerinin yüksek olması birleşmeleri engellemektedir. Birinci portföyü çok düşük parçalara bölünse bile neticede her parçanın ilgili şirkete bıraktığı kâr yeterli ölçüde olduğundan, şirketler portföyü artırmak için gerekli gayreti göstermemektedir.

Bu nedenle, büyük zorunluluk olmadan gerek tarifelerde, gerekse idare harçlarında yükseltmeye gidilmeyecektir.

Bankaların sigorta alanındaki faaliyetlerinin, sadece sigortacılık yapmak amacıyla meydana gelen kuruluşların gelişmesini engellememesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

Mükerrer sigorta inhisarı devam edecek, fakat inhisarın bugünkü şekli gözden geçirilerek yeni bir reasürans teşkilâtı ortaya konulacaktır.

Sigorta şirketlerinin düşük konservasyon yoluna gitmelerini önliyecek tedbirler alınacaktır.

Devletin reasürans inhisarının işletmeciliğini yapmak üzere, özel bir kanunla teşkilâtlandırılacak ve özel hukuk hükümleri dahilinde yöneltilecek, yönetiminde sigorta şirketlerinin de iştirak edecekleri ve kârdan pay alacakları fakat kamu temsilcilerinin yönetiminde söz sahibi olacakları, bir enstitü kurulacaktır.

İnhisar sisteminin sigorta endüstrisi üzerinde düzenleyici, denetleyici fonksiyonunun yürümesi için (guote - part) treteleri sistemine devam olunacaktır.

Sigorta şirketlerinin ihtiyari pooler kurmaları teşvik olunacaktır.

Sigorta murakabe sisteminde yeniden düzenleme ve basitleştirmeye gidilecek, ilk kademe, Sigorta Reasürans Şirketleri Birliğine verilecek denetleme sorumluluğu ile endüstrinin kendi kendine kontrolü imkânı yaratılacak, İkinci kademe Devlet kontrolünü yürütme yetki ve sorumluluğu, Ticaret Bakanlığında toplanacaktır.

Kamu kuruluşlarında uygulanan (Dahilî fon) sisteminin ıslahı için gerekli çalışmalara başlanacaktır.

Hayat sigortalı yoliyle biriken fonların artırılması ve kalkınmasının finansmanına yöneltilmesi yolunda çalışmalara başlanacaktır.

Ziraî sigorta sisteminin kamu yardımıyle geliştirilmesi sağlanacaktır.

(ııı) Küçük ferdi tasarrufların değerlendirilebilmesi için tasarruf sandıklar ve posta tasarruf sandıklarının kurulmasını sağlayacak çalışmalara başlanacaktır.

(c) *Hizmet gören mali kurumlar :*

Menkul kıymetler ve kambiyo borsalarının büyük şehirlerde kurulması ve gelişmesini sağlayacak çalışmalara başlanacaktır.

b. KAMU HİZMETLERİ:

Bu bölümde şehir ve köy içmesuyu, idare binaları ve genel idare, belediye hizmetleri, harita tapu kadastro ve imar planları ile ilgili faaliyetler ele alınmıştır.

(I) *İÇMESUYU :*

(a) *İlkeler:*

(i) Belediyeler, ihtiyaçlarını finanse edecek şekilde güçlendirilecektir.

(ii) Köy içmesulan konusunda yatırımlara halkın katılması teşvik edilecektir.

(iii) Malzemelerin standart tiplere göre yapımı sağlanacak ve içmesuyu tesisleri modern işletmecilik esaslarına göre düzenlenecektir.

(b) *Gelişmeler ve sorunlar :*

Türkiye'de gittikçe artan şehirleşme hareketinin sonucu olarak şehirlerimizin ihtiyaç duydukları içmesuyu miktarı hızlı bir artış göstermiştir. Buna bağlı olarak duyulan yatırım ihüyacındaki artış belediye gelirlerinin yetersizliği dolayısıyla iller Bankasının finansman kaynaklarından borçlanma isteklerini de artırmıştır. Diğer yandan

şehirler göç hareketine rağmen köy sayısında azalma olmayışı ve hatta artış olması, köylerin de içmesuyu ihtiyacını artırmış bulunmaktadır.

Diğer yandan belediyelerin gelirlerinin ihtiyaçları oranında artmayışı, yurt içi malzeme imalatının standartlaştırılmamış olması ve içmesuyu tesislerinin modern işletmecilik esaslarından yoksun olması, sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır.

(c) İkinci Beş Yıllık Plan hedef ve tahminleri:

(1) TALEP TAHMİNİ :

Yurdumuzda halen içmesuyu yetersiz olan 19 437 ve içmesuyu olmayan 22 362 mahalle ve köye, içmesuyunu yeteri kadar karşılamayan 7 874 954 kişiye (Şehir nüfusunun yüzde 96,7 si) sıhhi ve temiz içmesuyu sağlanması gerekmektedir.

(ii) Yatırımlar:

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde şehir kasaba ve köylerimize içmesuyu götürmek için yapılması öngörülen yatırımlar Tablo 403 gösterilmiştir.

TABLO : 401 — Şehir İçme Suyu

(Bin T. L.)

	1968	1969	1970	1971	1972	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Yapılacak yatırımlar	350 000	350 000	350 000	350 000	350 000	1 750 000
Suya kavuşacak belediye adedi	115	115	115	115	115	575

TABLO : 402 — Köy İçme Suyu

(Bin T. L.)

	1968	1969	1970	1971	1972	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Yapılacak yatırım	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000	1 000 000
Suya kavuşacak köy sayısı	2 500	2 500	2 500	2 500	2 500	12 500

Tabloların incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, 575 şehir büyüklüğündeki yerler içmesuyuna kavuşturulacaktır. Bu programın gerektirdiği yatırım 1 milyar 750 milyon liradır. Öte yandan, aynı dönemde içmesuyuna kavuşturulacak köy sayısı ise 12 500 ü bulmaktadır. Böylece 1972 yılında, içmesuyu bulunan köy sayısı 35 978 e yükselmektedir. Aynı yılda susuz köy sayısının toplam köy sayısına oranı yüzde 20 ye düşecektir. Köy içmesularının, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gerektirdiği yatırımlar 1 milyar liradır. İçmesuları bulunmayan köylerin tamamının suya kavuşturulması 1982 yılında gerçekleştirilecektir.

*TABLO : 402 — İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi İçme Suyu Yatırımları
(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)*

Kuruluşlar	1968 (1)	1969 (2)	1970 (3)	1971 (4)	1972 (5)	Toplam (6)
İller Bankası G. Müdürlüğü	200	200	200	200	200	1 000
Köy İşleri Bakanlığı 100 000 den büyük -şehirler	200	200	200	200	200	1 000
	150	150	150	150	150	750
Toplam	550	550	550	550	550	2 750

(iii) Tedbirler:

Sektörde kullanılan malzemenin Türk Standartları Enstitüsü tarafından tespit edilecek standartlara göre imali ve ithalâtın ikame edilebilmesi için gerekli teşvik tedbirleri alınacaktır.

Şehirlerdeki büyük içmesuyu tesislerinde modern işletmecilik esaslarının uygulanması için gerekli tedbirler öncelikle alınacak, yerine ve zamanına göre kademeli tarifeler uygulanacaktır.

c. İDARE BİNALARİ VE GENEL İDARE :

(1) İlkeler ve gelişmeler :

Yatırımların verimini artıracak maliyet ve fizik standartların tespiti yapılacak, yatırım ihtiyaçlarının karşılanması için talepleri merkezî bir kuruluşta toplanması sağlanacaktır.

(2) GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Hızla gelişen şehirleşme hareketinin sonucu olarak bir yandan mevcut şehirler büyümekte bir yandan da yeni şehirler kurulmaktadır. Bunun sonucu olarak kamu hizmetleri, bu hizmetlerin ulaştığı birimler bakımından devamlı bir gelişme göstermektedir. Bu durumda idare binalarına ve genel idare yatırımlarına duyulan ihtiyaç da artmaktadır.

(3) İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde idare binaları ve genel idare ile ilgili olarak yapılması öngörülen yatırımlar Tablo 404 de gösterilmiştir.

(4) TEDBİRLER:

(1) Bakanlıkların taşra teşkilâtı, hükümet konakları içinde vazife görecekle, her kuruluş ayrı bina yapımına gitmiyecektir. Bu amaçla kuruluşların ihtiyaçlarına göre tip veya ekonomik standardı projeler hazırlanacaktır.

Ancak, bu konudaki ihtiyaçların en az yatırımla en verimli şekilde karşılanmasını sağlayacak maliyet ve fizik standartlarının tespiti gerçekleşmediği gibi, her kuruluşun ayrı ayrı bina talebinde bulunması yatırımların verimini azaltmaktadır.

TABLO : 404 — İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi İdare Binaları ve Genel İdare Yatırımları

*(Bin T. L.)
1965 fiyatları*

Yatırım konuları	1968	1969	1970	1971	1972	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Ankara'da bakanlık ve genel müdürlük binaları inşaatı için	15 000	15 000	15 000	15 000	15 000	75 000
Adalet binaları	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000	25 000
Ceza evleri	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000	25 000
Dışişleri Bakanlığını yurt içi etüt proje ve inşaatları)	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	10 000
Hükümet konakları	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000	60 000
Genel idare	35 000	35 000	35 000	35 000	35 000	175 000
Toplam	74 000	74 000	74 000	74 000	74 000	370 000

(ii) İl hükümet konakları için tip veya ekonomik standartlı projeler tespit edilecektir.

(iii) İl ve ağır ceza teşkilâtı olan ilçelerdeki adliye sarayları için tip veya ekonomik standartlı projeler tespit edilecektir.

(iv) İnşaat projelerinin hazırlanmasında ve inşaat sahası arsanın temininde, ileriki yıl ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde nüve proje sistemi uygulanacaktır.

(v) İdare binalarının bakımına önem verilecek ve bakımın etkin ve düzenli bir şekilde sağlanması için gerekli teşkilât kurulacaktır.

d. BELEDİYE HİZMETLERİ :

(1) İlkeler ve gelişmeler :

(a) Temel ilkeler :

(i) Belediyelerin gelir kaynakları günün ihtiyaçlarına uygun hale-getirilecektir.

(ii) Mecburî ve ihtiyari görev ayrımı yeni baştan düzenlenecektir.

b. GELİŞMELER VE SORUNLAR :

Türkiye'de başlayan hızlı şehirleşme hareketi ve bunun yanında ortaya çıkan gecekondular problemi, belediyelerin zaten sınırlı olan finansman kaynaklarını büsbütün yetersiz hale getirmiştir. Gelirlerin ihtiyaçlardan çok daha yavaş artması belediyeleri kendi görevlerini yapamaz duruma düşürmüştür. Ayrıca 1580 sayılı Kanunla belediyelere verilen görevlerin günün şartlarına uymayışı da belediyeleri çözümlü güç sorunlarla karşılaştırmaktadır.

(3) İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(a) Yatırımlar :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde itfaiye, kanalizasyon ve diğer yatırımlar Tablo 405 de gösterilmiştir.

TABLO : 405 — İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi Yatırımları
(Milyon T. L.)
(1965 fiyatları ile)

Yıllar	İtfaiye yatırımları (1)	Kanalizasyon ve diğer yatırımlar (2)	Toplam (3)
1968	10	110	120
1969	15	124	139
1970	20	140	160
1971	25	156	181
1972	30	170	200
Toplam	100	700	800

(b) Tedbirler :

(i) Belediyelerin genellikle programlı, uzun süreli işlere ayıracakları ödenekler yetersizdir. Belediyeye ait hizmetlerin, bu arada kanalizasyon hizmetinin uygun beldelerde, objektif esaslara bağlı usullerle istifade edenlerden alınması bir zaruret olarak kabul edilmelidir. Halkın bu hizmetlere gönüllü katılması teşvik edilecektir.

(u) Bu tip hizmetler için gerekli tesis ve gereçlerin standardizasyonu gibi tedbirlere önem vererek maliyet düşürücü yollara gidilecektir.

e. İMAR PLANLARI :

(1) İLKELE VE GELİŞMELER :

(a) İlkelere :

(i) Sanayileşmenin, şehirleşmenin ve şehirleşmeye bağlı sorunların en etkili şekilde çözüme ulaştırılması için imar planı yapımı çalışmaları geliştirilecek bu konuda, gelişme potansiyeli yüksek şehirlerin imar planlarının hızla hazırlanmasına öncelik verilecektir,

(b) Gelişmeler ve sorunlar :

Şehirselleşme nüfusla şehir sayılarının artışı, Türkiye'de imar planlarına duyulan ihtiyacı hızla artırmıştır. Bir yandan yeni şehirlerin imar planı yapımı talepleri artarken bir yandan da büyüyen şehirlerin imar planlarının yenilenmesi bu konudaki ihtiyaç miktarını hızla yükseltmiştir.

(3) İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(a) Yatırımlar :

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yapılacak imar planları yatırımları Talbo 406 da gösterilmiştir.

*TABLO : 406 — İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi İmar Planları Yatırımları
(Bin T. L.)*

Yıllar	Yatırım (1)
1968	6000
1969	6000
1970	6000
1971	6000
Toplam	30000

(b) Tedbirler:

(i) Çeşitli ölçülere göre çeşitli ayrıntıda imar planları yapımına esas olacak tip üniteler tespit edilecektir.

(ii) İmar planları ile bölge planlaması arasında sıkı bir ilişki kurulacaktır.

(iii) İmar planları ile mücavir saha planlaması birlikte ele alınacaktır .

(iv) İmar planı yapımı dolayısıyla arsaların değerinde meydana gelen artışlar satış sırasında vergilendirilecek ve arsa sahiplerinin alt yapı ve kamu hizmetleri giderlerine katılmaları sağlanacaktır.

(v) Şehirleşme ve sanayileşmenin imar planı yönünden değerlendirilmesi ve imar planı yapılacak şehirlerin çok yönlü bir kriterler sistemine göre seçilmesi için araştırmalar yapılması ile envanter ve istatistikler düzenlenmesi en kısa zamanda geliştirilecektir.

(vi) Konu ile ilgili kuruluşlar hizmet içi eğitim programları düzenliyecekler ve personellerinin üniversitelerin ilgili derslerine devamı imkânlarını araştıracaklardır.

f. HARİTA, TAPU, KADASTRO :

(1) İLKELER VE GELİŞMELER :

(a) İlkeler :

Tarım reformu konusunda alınacak tedbirlerden istenilen sonucun elde edilmesi ve bu çalışmaların çiftçilerimizce benimsenip desteklenmesi her şeyden önce toprağın mülkiyet durumunun hukukî yönden kesin ve açık bir şekilde tespitini zorunlu kılar. Bunu sağlamak için İkinci Beş Yıllık Plan döneminde kadastro ve tapulama işlerinin daha -hızlı bir tempoda yürütülmesine önem verilecek ve yurt kadastrosunun 20 yılda bitirilmesini sağlamak hedef alınacaktır.

(b) Gelişmeler ve sorunlar :

Türkiye'de arazi mülkiyet durumunun henüz tespit edilememiş olması, Kalkınma Planlarının uygulanması sırasında çeşitli sektörlerde dar boğazların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Öte yandan, bu durum arazi vergisi, miras ve intikal vergisi gibi vergilerden, alım satım şurasında ödenmesi gereken vergi, resim ve harçlardan önemli oranda gelir kaybına yol açmaktadır. Ayrıca mülkiyetin hukukî dayanaktan yoksun olması, yurt düzeyinde asayiş bozucu olayların da kaynağını teşkil etmektedir.

(c) İkinci Beş Yıllık Plan hedef ve tahminleri:

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, 20 yılda yurdun kadastrounu tamamlama ilkesine uyularak 400 milyon liralık yatırım yapılması öngörülmüştür.

TABLO : 407 — İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi Harita, Tapu ve Kadastro Yatırımları

Yatırım yapılacağı yıl	(Milyon T. L.) (1965 fiyatları ile)
	Yatırım tutarı (1)
1968	80
1969	80
1970	80
1971	80
1972	80
Toplam	400

Yukarıda öngörülen yatırımların gerçekleşmesi halinde ulaşılabilecek hedefler Tablo 408 de verilmiştir.

TABLO : 408 — Kadastro Hizmetleri İle İlgili Hedefler

Hedefler	Birim	Miktar
	(1)	(2)
1/5000 ölçekli topoğrafik harita	Km ²	90 000
Tapulama (Arazi kadastro)	Km ²	80 000
Şehir kadastro	Parsel	600 000
Şehir harita alımı	Adet	400

(d) Tedbirler :

(1) Tapulama yapılan yerlerdeki taşınmaz mallarla ilgili anlaşmazlıkların kısa zamanda sonuçlandırılması için ihtiyaca yeter miktarda bağımsız tapulama mahkemeleri kurulması imkânları incelenecektir.

(2) Yatırım giderlerinin gerektirdiği cari giderler öncelikle karşılanacak, cari ve yatırım giderlerinin her birinin kendi içinde de denge sağlanacaktır.

(3) Elektronik bilgi işlem sistemi sektörün ihtiyacını karşılayacak duruma ve kapasiteye çıkarılacaktır.

(4) Konu ile ilgili teknik tüzük, yönetmelik ve izahnameler ile istatistik ve envanterlerin düzenlenme, zamanlama ve ilkelerinde standartlaştırmaya gidilecektir.

(5) Arazi ekiplerinde çalışan personelin önce tapulama hizmetlerinde, sonra kadastro hizmetlerinde ve daha sonra tapu fen çalışmalarında görevlendirilmesi yoluyla personel devir hızı azaltılacak ve ihtisaslaşma artırılacaktır.

(6) Tapulama, kadastro hizmetleri ile harita alımı işlerinin, kuruluşların görevleri içinde süratle yürütülmesini sağlamak üzere mevzuat gözden geçirilecektir.

BÖLÜM XI

İKİNCİ BEŞ YILLIK PLANIN UYGULAMA DÜZENİ

1. BEŞ YILLIK PLAN - YILLIK UYGULAMA PROGRAMLARI:

Türk toplum ve ekonomisi için uzun vadeli amaçları belirten İkinci. Beş Yıllık Plan, bu amaçlara varabilmek için genel ve sektörel gelişme-hızlan, tasarruf ve yatırımların hacmi, kaynakların çeşitli alternatif faaliyet sahaları arasındaki dağılımı, ithalat ve ihracat tahminleri, kamu gelir harcamadan gibi hedefleri tutarlı bir çerçeve içerisinde tanımlayan genel bir dokümandır.

Beş yıllık bir dönemi kapsıyan Planın değişen ekonomik ve sosyal, şartlara uydurulabilmesi, meydana gelebilecek tıkanıklıkların giderilebilmesi veya yeni gelişme fırsatlarının değerlendirilebilmesi, ekonomik ve sosyal, düzendeki kararsızlık, belirsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi uygulamadaki geri kalmaların düzeltilebilmesi, çelişen kısa ve uzun vadeli amaçlar arasındaki tercihler gibi nedenler daha kısa süreli yıllık programların hazırlanmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca, genel gelişme hedef ve şeklini ortaya koyan Plan direktiflerinin uygulama sahasına konabilmesi Planda belirtilemeyecek ayrıntıda tedbirlerin geliştirilmesi, kaynak tahsislerinin yapılmasını zorunlu bir hale getirmektedir.

1968 - 1972 döneminde, Birinci Beş Yıllık Plan döneminde başlamış olan yıllık program hazırlama usulü devam edecektir. Böylece yıllık programlar ile başlangıç varsayımlarını düzeltmek, tahminlerdeki yanlışları gidermek ve yeni verilere göre hedefe erişmek için İkinci Beş Yıllık Planda gerekli değişiklikleri yapmak imkân dahilinde girecektir. Yıllık programlar Beş Yıllık Planın yıllara bölünmesi ile değil, her yıl ileriye aynı açıdan bakılması suretiyle hazırlanacaktır. Yıllık programların hazırlanışında aşağıdaki ilkeler gözönünde tutulacaktır.

1. Yıllık programların hazırlanmasında temel ilke, Planın sosyal ve ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek ve özellikle beş yılda gayrisafi millî hasılayı yüzde 40,3 artırmak olacaktır.

2. Genel yatırım seviyesinin hesaplanmasında gayrisafi milli hasılanın, her yıl yüzde 7 artacağı varsayılacak ve bu suretle hesaplanacak gayrisafi milli hasıla seviyesine Planda öngörülmüş olan yatırım - gayrisafi milli hasıla oranı uygulanacaktır. Gayrisafi milli hasılanın herhangi bir yıl yüzde 7 den fazla artması tahmin edildiği takdirde yatırım seviyesi, gerçekleşmesi beklenen gayrisafi millî hasılaya göre tespit edilecektir.

3. Yatırımların sektörler arasındaki dağılımında Planın öngördüğü genel gelişme hederi esas alınacaktır. Bununla birlikte yıllık programlar ile yatırımların sektörler arasındaki dağılımında, uygulamada meydana gelebilecek dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve yeni çıkabilecek yatırım fırsatlarını değerlendirmek üzere gerekli değişiklikler yapılabilecektir.

4. Yatırımların Planda öngörülen kamu ve özel sektörler arasındaki dağılımı sınırlayıcı olarak kabul edümiyecektir. Değişen şartlara göre her iki yönde de, karma ekonomi politikası bölümünde belirtilen esaslar çerçevesinde değişiklik yapılabilecektir,

5. Kamu gelir hedeflerinin gerçekleşmemesi yatırımların kısılmasına yol açmıyacak, gerekli dengeleme cari harcamalarda yapılacaktır. Gelir hedeflerinin asılması halinde ise artan gelirin kullanımında öncelik yatırım harcamalarına verilecektir. Bu fazla kaynaktan gerektiğinde karma ekonominin kuralları çerçevesinde özel kesime yatırım amacı ile transfer yapılabilecektir. Tahsisler yapılırken Planın sonraki yıllarındaki finansman ve sektörel gelişim ile ilgili dengelerinin bozulmaması gözönünde tutulacaktır.

2. YILLIK PROGRAMLARLA UYGULAMA :

a. HABERLEŞME DÜZENİ :

Gerçeklere daha yakın Plan ve programların hazırlanabilmesi, doğru kararların verilerek en yararlı seçimlerin yapılabilmesi ve etkili bir uygulamanın sağlanabilmesi büyük ölçüde bütün Devlet mekanizmasının Plan hazırlama ve uygulamasının gereklerine göre düzenlenebilmesine ve çalışabilmesine bağlıdır.

Planlı kalkınma, ekonomik karar birimleri arasında direktif ve bilgi akımını sağlayacak özel bir düzenin kurulmasını gerektirir. Bu durum, haberleşme kanallarının bürokrasiyi artırmadan etkili bir şekilde işler hale getirmesini zorunlu kılmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, Devlet Planlama Teşkilâtı ile ekonomik karar birimleri arasındaki ilişkileri ve haberleşme kanallarını düzenlemek üzere bir araştırma yapılacak ve özellikle genel ekonomi politikasının yürütülmesini ve başlıca sektörel gelişmeler ile ilgili bakanlıkların Plan ve programların ilke ve hedefleri çerçevesinde, uzun ve kısa vadeli araştırma ve tutarlı projeksiyonlar yapabilecek, proje fikirlerini geliştirebilecek ve .program uygulamasını yakından izliyebilecek bir teknik güce kavuşturulmalarının gerekleri araştırılarak bu kuruluşlar ile Devlet Planlama Teşkilâtı arasındaki haberleşme akımı düzenlenecektir.

Bu organizasyon çalışması yapılırken Devlet Planlama Teşkilâtı ile en alt kademedeki icracı birimler arasında direktif ve bilgi akımının bürokrasiyi artırmaması esas olacaktır.

Genel ekonomik ve sosyal gelişmede gittikçe artan bir rol oynayan özel sektör ile Devlet Planlama Teşkilâtı ilişkileri de düzenlenecektir. Devlet Planlama Teşkilâtı sadece Plan ve programlarla değil fakat daha özel çalışmalarla da Özel sektöre beklenen gelişmenin yönleri ve yatırım fırsatları konusunda bilgi aktaracak ve yardımcı olacaktır. Bu amaçla özel sektör ile Devlet Planlama Teşkilâtı arasında temaslar artırılacaktır.

3. PROGRAMLARDA UYGULAMA ARAÇLARI :

Yukarıda genel hatları ile belirtilen haberleşme düzeni çerçevesinde yıllık programların hazırlanması ve uygulanmasında gözetilecek ilke ve tedbirler aşağıda belirtilmiştir.

PROJELER :

a. Kamu teşebbüsleri beklenen piyasa şartlarına göre üretim ve fiyat konularında mevcut kanunlar çerçevesinde karar vermekte ve iş programları hazırlamakta serbest olacaklar, ancak yıllık programların ve uygulama durumunu üçer aylık raporlar halinde ilgili Bakanlık ve Devlet Planlama Teşkilâtına bildireceklerdir.

b. Mahallî idareler hariç, kamu sektörünün bütün yatırım projeleri Devlet Planlama Teşkilâtına gönderilecektir. Ayrıca bütün mahallî idareler bilgi vermek üzere yatırımlarını başlıca sektörlerle göre Devlet Planlama Teşkilâtına bildireceklerdir. Genel bütçeden yatırım maksadıyla mahallî idarelere kaynak transferi ve döviz tahsisi gerektiğinde Devlet Planlama Teşkilâtının görüşü alınacaktır.

c. Özel sektör ile Devlet Planlama Teşkilâtı arasındaki haber alma daha sistematik ve yaygın bir hale getirilecektir.

d. Kamunun özel bir araştırmayı gerektiren nitelikteki çalışmaları proje haline getirilecek ve uygun görüldüğü takdirde yatırımlar içinde yer alacaktır.

e. Devlet Planlama Teşkilâtı kalkınma bakımından yararlı gördüğü konularda proje fikirlerini geliştirerek bunları özel ve kamu sektörünün bilgisine iletacaktır.

f. Özellikle imalât sanayiinde karma ekonomi kurallarına uygun olarak özel teşebbüs projelerinin desteklenmesi için, tespit edilecek büyüklüğün üzerindeki özel sektör projeleri yıllık programların hazırlanması sırasında dikkate alınabilmek üzere Planlama Merkez Teşkilâtınca incelenebilecek, Plan hedeflerine uygun projeler; teşvik araçlarından yararlandırılacak, döviz ihtiyaçları öncelikle karşılanacaktır.

Yatırım faaliyetlerinin organizasyonu:

Bütün yatırımcı kuruluşların yatırım faaliyetleri etken bir şekilde düzenlenerek özellikle aşağıdaki noktalarda geliştirilecektir.

a. Yatırımları uygulayıcı teşekküllerin gereksiz bir şekilde genişlemesi önlenecektir. Mevcut ve cari harcamaların yükselmesine yol açan bölge müdürlüklerinin azaltılmasına çalışılacaktır. Yatırım faaliyetlerinin bir bölgede devamlılık göstermemesi halinde bölge müdürlükleri kurulması yerine projenin devanunca özel proje görev gruplarının kurulması tercih edilecektir. Bir ilden küçük faaliyet sahalarının kapsanması halinde bölge müdürlükleri kurulmayacaktır.

b. Büyük projelerin uygulama ve kontrolunda da yerli ve yabancı müşavirlik firmalarından yararlanılması tercih edilecektir.

c. Tanımlanacak büyüklüğün üzerindeki proje yerinin seçimi çalışmaları ilgili kuruluşlar ile birlikte Merkez Planlama Teşkilâtınca yapılarak kesin karar Yüksek Planlama Kurulunca verilecektir.

d. Ekonomiyi bütünüyle etkileyen veya birden fazla Bakanlığa ilgilendiren araştırma ve yatırım projelerinde bakanlıklararası koordinasyon Devlet Planlama Teşkilâtınca sağlanacaktır.

e. İlgili dairelerce yatırım tekliflerinin dikkatle hazırlanması ve yıl içinde mümkün olduğu kadar az değişikliğe başvurulması esas olacaktır.

f. Rasyonel olarak çalışmayan Devlet elindeki inşaat şirketleri tasfiye edilecektir. Bu tip yeni şirketler kurulmayacaktır.

EKONOMİK VE MALİ TEDBİRLER :

Plan ve yıllık programlar ile belirtilen hedeflere varılabilmesi geliştirilen tedbir ve politikaların dikkatle uygulanmasını gerektirir. Bu konuda aşağıdaki hususlara dikkat edilecektir.

a. Tedbirlerin, az, açık ve özel olması esas olacaktır. iyi tanımlanamamış veya genel bir dilek niteliğinde olan, nasıl gerçekleştirilebileceği belirtilmemiş tedbirlere programlarda yer verilmeyecektir. Önemli ve birbirinden farklı faaliyet ve kararları gerektiren ve bir araştırmaya dayanarak alınacak tedbirler bir proje haline getirilecektir. Gerekirse bu konuda yeterli malî kaynak sağlanacaktır.

b. Yukarıdaki nitelikte hazırlanacak olan tedbirlerin süratle uygulanması esastır. İlgili kuruluşlar bu tedbirlerin uygulama durumunu yatırımlar ile birlikte üçer aylık raporlar halinde ayrıntılı olarak Devlet Planlama Teşkilâtına bildirecektir.

c. Ekonomik ve sosyal politikalarla ilgili önemli kanunlar Yüksek Planlama Kurulundan geçirilerek Bakanlar Kuruluna sevkedilecektir.

DIŞ TİCARET :

a. Dış ticaret ve özellikle ihracat, turizm ve işçi gelirlerinin artırılmasını engelliyen koordinasyon noksanlıkları vardır. Bu durumu gidermek için Devlet Planlama Teşkilâta daha etken bir görev yüklenecektir.

b. Yatırım kotalarının hazırlanmasında, tespit edilecek bir büyüklüğün üzerindeki projeler için özel bir kota ayrılacaktır. Bu kotadan sağlanacak dövizlerin kullanımında özel ve kamu yatırımı yapürniyacaktır. Bu kota karma ekonomi kurallarına uygun olarak özel ve kamu sektörü projelerinin döviz ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılacaktır. Bu kotadan yapılacak tahsislerde Devlet Planlama Teşkilâtı görüşü esas alınacaktır.

c. Dış kredilerle finanse edilecek yatırım projeleri de özel veya kamu tarafından gerçekleştirileceklerine göre değil, fakat verimlilik ve ekonomiye yararlılık esasına göre seçileceklerdir. Bu konudaki öncelik, dış finansmana götürülecek kamu ve özel sektör projelerinin her yıl Haziran ayına kadar Devlet Planlama Teşkilâtına gönderilmesi üzerine adı geçen kuruluşça tespit edilecektir.

KALKINMA FONU :

Ekonomik gelişme ve özellikle sınai gelişme ile ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin etken bir şekilde düzenlenmesi, en yeni teknolojik gelişmelerin izlenebilmesi için Devlet Planlama Teşkilâtı bütçesi içinde yatırım harcamaları bölümünde bir kalkınma fonu tesis edilecektir. Bu fonun kullanılış usulü yıllık programlarda belirtilecektir.

FİNANSMAN VE MALİ DURUM :

a. Devlet Planlama Teşkilâtı ile Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ve Merkez Bankası arasında yakın ilişki kurulacak ve işbirliği sağlanacaktır.

b. Maliye Bakanlığı genel ve katma bütçe gelir ve harcamaları konusunda yıl içinde tahminler yaparak finansman durumunu Devlet Planlama Teşkilâtına bildirecektir. Yeni tahsisler veya harcamalarda yapılacak kısıtlamalar bu tahminlere dayandırılacaktır.

c. İktisadî Devlet Teşebbüslerinin yatırım projeleri yanında kaynak yaratma durumları da yakından izlenecektir. Bu kuruluşlar kaynak yaratma durumlarını üçer aylık raporlar halinde ilgili Bakanlık ve Devlet Planlama Teşkilâtına bildireceklerdir.

d. İktisadî Devlet Teşebbüsleri dahil olmak üzere bütün kamu kuruluşları, cari harcamalarını kısmak amacıyla çalıştırmakta oldukları elemanlarla ilgili olarak iş değerlendirmesi çalışmaları yapacaklar ve fazla işgücünün ortadan kaldırılması için İkinci Beş Yıllık Planın insangücü bölümünde açıklanan esaslar çerçevesinde uzun vadeli personel politikası tespit edeceklerdir.

e. İktisadî Devlet Teşebbüslerinin yatırım projelerinin uygulanmasında gecikmelere yol açan projelerin Devlet Planlama Teşkilâtı ve Devlet Yatırım Bankasıyla ayrı ayrı incelenmesi düzeni, gecikmeleri ortadan kaldıracak şekilde düzeltilecektir.

f. Ekonomik ve sosyal gelişme ile ilgili bütün önemli konular Planlama Merkez Teşkilâtınca incelendikten sonra Yüksek Planlama Kurulu kanalıyla Bakanlar Kuruluna iletilecektir.

İSTATİSTİK :

Planlı bir ekonomide elde yeterli ve güvenilir istatistiklerin bulunması büyük bir önem taşımaktadır. Eldeki veriler yeterli ve güvenilir olmadığı takdirde Plandan ve planlı ekonomiden beklenen sonuca erişmek imkânı ortadan kalkar.

Devlet istatistik Enstitüsü ve diğer istatistik toplıyan kuruluşların, istatistikî veriler konusunda öncelikle Devlet Planlama Teşkilâtının ihtiyacını gözönünde tutmaları gerekir.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde Plan ve programların hazırlığı için gerekli millî gelir, millî muhasebe, fiyat endeksleri, yatırımlar, üretim endeksleri çalışmaları sonuçlandırılmamıştır. Bundan dolayı İkinci Beş Yıllık Plan döneminde istatistikler konusunda bir hamlenin yapılması kaçınılmaz olmaktadır. Bunu sağlamak için de Devlet Planlama Teşkilâta ve Devlet İstatistik Enstitüsü arasındaki işbirliği artırılacak ve Devlet İstatistik Enstitüsünün öncelikle Devlet Planlama Teşkilâtınca ihtiyaç duyulan istatistikleri hazırlaması sağlanacaktır. Bu amaçla yıllık programlarda o yıl hangi istatistik serilerine ihtiyaç duyulacağı belirtilecek ve Devlet İstatistik Enstitüsü çalışmalarını buna göre ayarlayacaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde istatistikler konusunda aşağıdaki çalışmaların Devlet Planlama Teşkilâtı ile işbirliği halinde süratle bitirilmesi zorunlu görülmektedir.

MİLLÎ GELİR VE MİLLÎ MUHASEBE HESAPLARI :

a. 1958 den bu yana iki ayrı seri halinde devam eden millî gelir serilerinin süratle bir seri haline getirilmesi gerekir. İki ayrı serinin varlığı gerek yurt içinde, gerek yurt dışında önemli sakıncalar doğurmaktadır.

Tek millî gelir serisine ulaşmak bu konudaki çalışmaların birinci aşamasıdır. İkinci aşamada süratli bir millî muhasebe sisteminin kurulması gereklidir. Çünkü bugün özellikle OECD ülkeleri millî muhasebe hesaplarını kurmuşlardır. Bu hesaplar planlama için zorunludurlar. Millî muhasebe sistemi kurulduğunda millî geliri şimdiki gibi yalnız üretim yoluyla hesaplamanın yanında gelir ve harcama yönlerinden de hesaplamak imkânı elde edilecektir.

YATIRIM HESAPLARI:

b. Türkiye'de iki millî gelir serisi olduğu gibi iki yatırım serisi vardır. Bu iki serinin de süratle bir seri haline getirilmesi zorunludur. Ayrıca özel sektör yatırımları ile ilgili olarak zamanında bilgi sağlanması teknikleri geliştirilecektir.

ÜRETİM ENDEKSLERİ :

c. Tarım ve sanayi sektörleri için son yıllardan birini temel alan üretim endeksleri yapılacaktır.

FİYAT ENDEKSLERİ :

d. Türkiye'de mevcut fiyat endeksleri kapsamaları ve hesaplanış metotları olarak yetersizdirler. Yeni endeksler ilgili çalışmalar yapılmadığı takdirde fiyatlar genel seviyesinde gelişmeleri güvenilir bir şekilde izleme imkânı ortadan kalkacaktır. Bu nedenle, fiyat endeksleri yeni kapsam ve metotlara göre hesaplanacaktır.

Ayrıca deflasyon endekslerinin de hazırlanması gerekmektedir. Eldeki çoklukları karşılaştırılabilir hale getirmek için bunların belli deflasyon endeksleri ile düzeltilmeleri gerekmektedir. Ancak Türkiye'de bu çeşit endeksler yoktur. Bunun için:

- İthal malları fiyat endeksleri,
- İhraç malları fiyat endeksleri,
- Yatırımlar fiyat deflâtörü,
- Kamu cari harcamaları ve kamu gelirleri fiyat deflâtörlerinin hazırlanması İkinci Beş Yıllık Plan döneminde tamamlanacaktır.

STOK VE KAPASİTE İSTATİSTİKLERİ :

e. Türkiye'de stok ve kapasite ile ilgili bilgi yok denecek kadar azdır. Bundan dolayı stok değişimleri incelenememektedir. Kapasite ile ilgili bilgilerin olmaması yatırım kararları üzerinde tereddütlere sebep olmaktadır. Bu konuda çalışmalara başlanacak, stok ve kapasite istatistikleri hazırlanacaktır.

YENİDEN DÜZENLEME ÇALIŞMALARI

Birinci Beş Yıllık Plana geçilirken merkezî idare ile bunun taşra, birimleri ve mahallî idareler açısından esas olarak Osmanlı İmparatorluğundan devralınan sistemleri yeni şartlara uydurulmak üzere yapılan değişikliklerle ortaya çıkmış kuruluşlarla karşılanmıştır. Keza İktisadî Devlet Teşebbüsleri bakımından da 1930 larda ana hâüarı tespit edilmiş kuruluş ve çalışma düzenleriyle karşılaşılmıştır.

Zamanla Devlet görevlerinin mahiyet ve şumulünün değişmesi, Planlı Kalkınmanın başarıya ulaşmasının kamu kuruluşlarının kendisinden bekleneni tam olarak yapmasına bağlılığının en önemli unsur olarak belirmesi merkezî idarede mahallî idarelerde ve İktisadî Devlet Teşebbüslerinde uzun süreli ve köklü yeniden düzenleme tertip ve tedbirlerine başvurulmasını gerekli ve zorunlu kılmıştır.

İLKELER:

Merkezî idarenin yeniden düzenlenmesi idare birimlerinin aşırı büyümesine engel olmak için bir yandan bakanlıkların merkez kuruluşlarının fonksiyonel esasa göre teşkilâtlanmasına çalışırken öte yandan görev ve yetkilerin kademeler arasında en uygun şekilde ayarlanmasını sağlayıcı kanunlar çıkarılacaktır. Gerçek ihtiyaç objektif ve ilmî esaslara göre tespit edilmedikçe yeni bölge kuruluşlarına gidilmesi önlenecektir.

Malî ve idarî denetimin verimini artırmak, kaynak israfını önlemek ve uygun bir istihdam politikasının uygulanmasını kolaylaştırmak için değişik hukukî statüde kamu kuruluşu ortaya çıkarılmasından kaçınılacaktır.

Ekonomik ve sosyal kalkınma gayretlerine mahallî idarelerin katkılarını artırmak ve kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde mahallî kuruluşların ilgi ve sorumluluklarını geliştirmek yolunda mahallî idare birimleri günün ihtiyaçlarına uygun düşecek malî bünye ve teşkilât düzenine kavuşturulacaktır. Bu arada, merkezî idare tartından, kısıtlayıcı ve mahalli teşebbüsleri önleyeci bir idarî vesayet yerine yol gösterici ve millî hedeflerle ahenkli kılıcı bir idarî vesayet temel anlayış olarak kabul edilecektir.

İktisadî Devlet Teşekküllerinin yeniden düzenlenmesi çalışmalarının 440 sayılı Kanunda öngörülen anlayış içinde, bu işle görevlendirilen komisyonca zamanında tamamlanması sağlanacaktır. Her kuruluşun organizasyon ve işletmecilik konularında iç bünyelerinde gerekli iyileştirme tedbirlerini devamlı olarak almaları esas olacaktır.

DURUM:

Plan uygulamasıyla tespit edilen iktisadî ve sosyal hedeflere tam olarak ulaşılabilmesi için başlıca idarî ve iktisadî kamu birim ve kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi başta gelen bir faktör olarak görülmüştür.

Kaynakların en verimli alanlara tahsisini sağlayan ve harcamalarda denetim imkânı yaratan Planlı faaliyet aynı zamanda bir Anayasa tercihi bulunduğundan, yeniden düzenleme çalışmalarının Plan tatbikatiyle birlikte yürütülmesi uygun görülmüştür.

Yeniden düzenleme konusunda belli başlı iki çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri Merkezî İdare ile Merkezî İdarenin taşra birimlerinin ve mahallî idarelerin düzenlenmesiyle, diğeri ise İktisadî Devlet Teşekküllerinin yeniden düzenlenmesiyle ilgilidir.

Merkezî Hükümet Teşkilâtı ile mahallî idarelerin yeniden düzenlenmesini ele alan «İdareyi ve İdarî Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonu» çalışmalarını tamamlayarak alınacak tedbirlere mesnet olacak temel ilkeleri Bakanlar Kurulunca onaylamak üzere takdim etmiştir.

İktisadî Devlet Teşekküllerinin yeniden düzenlenmesiyle ilgili olarak 1958 yılından ve bilhassa 1960 dan beri girişilen faaliyetlerin sonunda çıkartılan İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakleri hakkındaki 440 sayılı Kanun bir «İktisadî Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu» nün kurulmasını hükme bağlamıştır. Bu Komisyona başlıca, -teşekküllerin kuruluş kanunlarını 440 sayılı Kanuna intibak ettirmek, mevcut iktisadî kuruluşlara verilecek hukukî bünye hakkında teklifte bulunmak, faaliyet sahalarını tespit etmek, teşekküllerin mali bünyelerinde alınması gerekli tedbirleri tespit etmek, mevcut iştiraklerin devir ve tasfiyesi hususlarında teklifte bulunmak, muhasebe usullerinin ıslahı ve yeknesaklaştırılması için esaslar tespit etmek ve teşekküllerin bünyelerinde yapılacak teknik, idarî ıslahat hususlarında tavsiyelerde bulunmak ve yeniden değerlendirme esaslarını tespit etmek görevleri verilmiştir.

Kanunda Komisyonun bu görevlerini iki yılda tamamlaması öngörülmüştür. Komisyon çalışmalarına 1964 başlarında başlamış ancak görevlerini iki yılda tamamlayamamıştır. Bunun üzerine iki yıllık bir süre uzatılması sağlanmıştır.

Halen, başlıca teşekküllere ait kuruluş kanun taşanları tamamlanarak ilgili mercilere sunulmuştur. İştiraklerin devir ve tasfiyesi, yeniden değerlendirme, muhasebe usulleri, teknik ve idarî ıslahat konularındaki çalışmalar ilerlemiş olup Komisyon görevlerinin Mart 1968 de tamamlanması beklenmektedir.

Uzun süredir devam eden yeniden düzenleme çalışmalarında Plan uygulaması ve tatbikatın gözetimi ile koordinasyon açısından iki önemli husus ortaya çıkmaktadır.

1. Yeniden düzenleme çalışmalarının önem ve gereği açık olmakla beraber, reorganizasyon diğeri bir deyimle teşkilât iyileştirmesi, idare ve teşkilât kademelerinde yer alan insan unsurunun kusur ve noksanlarını tam olarak telâfi etmeye yeterli bir husus değildir.

2. Türk kamu idaresinde ve iktisadî kuruluşlarında yıldan yıla müşahede edilen cari masraf artışları yüksek olmuştur. Planlı dönemde de durum önlenememiştir. Böyle bir gidiş yatırımlar için gerekli finansmanın bulunmasını güçleştirdiği gibi hizmetlerin maliyetini de artırmaktadır.

Diğer yandan yatırım giderleri içerisinde de aslında cari masraf mahiyetinde olan harcamalar da önemli nispetlere varmaktadır. Ayrıca kamu eliyle yürütülen yatırımların konularının olağandan daha uzun sürelerde bitirilmesi yatırımlar içindeki cari masraf mahiyeti! harcamaların daha da ağırlıklı olmaları sonucunu doğurmaktadır.

Bu hususlar israfıl bir idareye ve yüksek maliyetli kamu iktisadî faaliyetlerine sahip olmanın başlıca sebepleridir.

Masraf artışlarına sebep olan diğer bir husus da muvakkat bir süre için meydana getirilen kuruluşların zamanla devamlı hale getirilmeleri ve buna göz yumulmasıdır.

Yatırımcı kuruluşların bölgeler itibariyle ve hatta memleket çapındaki iş hacimleri yıldan yıla değişiklikler göstermektedir. Bu hacim değişikliklerine göre idarî ve teknik kadroların ayarlanması mümkün olmadığı gibi artış temposu devam etmektedir. Ayrıca bölge kuruluşları açısından idareler arasında önemli dublikasyon yer almaktadır.

Bütün bu durumlar, masrafların belirli sınırlar içinde tutulması şeklindeki en belli başlı Plan ilkesinin nazarı ve tesirsiz kalması sonucunu yaratmaktadır.

Bu halin önlenmesi ancak, her türlü düzenleme, teşkilatlanma ve bölge birimleri meydana getirilmesinde, düşünülen tasarrufun masraf olarak nasıl bir yük getirdiğinin baş kriter olarak gözönünde tutulmasıyla mümkün olacaktır.

TEDBİRLER:

1. Bakanlar Kurulunca onaylanan ilkelere göre gerekli kanun tasarıları ilgili bakanlık ve kuruluşlarca hazırlanacak, bu faaliyetler, üniversiteler temsilcileriyle kamu idaresi ve organizasyon alanlarında tecrübe sahibi yöneticilerden meydana gelecek bir «Danışma Kurulu» nün istişari yardımı ile Hükümet içinden tanımlanacak bir siyasî sorumlunun nezaret ve koordinatörlüğünde yürütülecektir.

2. Yatırımcı kuruluşlarca meydana getirilen bölge birimleri arasındaki görev ve dublikasyonlarının önlenmesiyle sağlanacak tasarruf imkânlarından titizlikle faydalanılacaktır.

3. Birinci Beş Yıllık Plan bu yeniden düzenleme tedbirlerinin ana yönlerini de belirtmiştir. Her üç alanda da yaygın incelemelere girişilerek alınacak düzenleme tedbirlerinin esas ve ilkeleri tespit edilmiştir. Bu esas ve ilkelere göre alınacak tatbikat tedbir ve düzeni çalışmaları İkinci Beş Yıllık Plan dönemine düşmektedir. Tatbikata henüz geçilmemiş olması, uzun sürede düşünülüp ele alınacak hususların Birinci Beş Yıllık Planda öngörülmüş olması karşısında, Plan çerçevesinde öngörülecek tedbirler yerine, tatbikat tecrübelerinden yararlanması ve beliren durumlara göre ayarlamayı mümkün kılmak üzere, bu esas ve ilkelere göre yapılacak tatbikat çalışmalarına ilişkin tedbirlerin yıllık programlarla getirilmesi daha uygun olacaktır.

PLAN HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ

Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl 1968 -1972

Karar Sayısı: 6/7648

Yüksek Planlama Kurulunun 26/10/1966 tarihli ve 24 sayılı ekli raporu ile sunulan {İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hedefleri ve Stratejisi) incelenmiş ve ilişik şekilde kabulü 30/9/1960 tarihli ve 91 sayılı kanununun 12 nci maddesinin «b» fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 17/1/1967 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CÜMHURBASKANI
C. SUN AY

Başbakan S. DEMIREL	Devlet Bakanı R, SEZGİN	Devlet Bakanı K. OCAK	Devlet Bakanı A. F. ALIŞAN
Adalet Bakanı H. DİNÇER	Millî Sa. Bakanı A, TOPALOĞLU	İçişleri Bakanı F. SÜKAN	Dışişleri Bakanı V. F. SÜKAN
Maliye Bakanı C. BİLGEHAN	Millî Eğit- Balkanı O. DENGİZ	Bayındırlık Bakanı E, ERDİNÇ	Ticaret Bakanı S. T. MÜFTÜOĞLU
Sağ.ve Sos. Y. Bakanı E. SOMUNOĞLU	Güm- ve Tek. Bakanı İ. TEKİN	Tarım Bakanı B. DAĞDAŞ	Ulaştırma Bakanı S. ÖZTÜRK
Çalışma Bakanı A. N. ERDEM	Sanayi Bakanı M. TURGUT	En. ve Tabii Kay. Bakanı İ. DERİNER	Turizm ve Tanıt Bakanı N. KÜRŞAD
İmar ve İskan Bakanı H. MENTEŞEOĞLU		Köy İşleri Bakanı S. O. AVCI	

YÜKSEK PLANLAMA KURULU RAPORU

Tarih : 26/10/1966

No. : 24

Konu : İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hedef ve Stratejisi

Yüksek Planlama Kurulu 29/6/1966, 30/6/1966 ve 4/8/1966 tarihlerinde Başbakan Süleyman Demirel'in başkanlığında toplanarak Planlama Mezkez Teşkilâtınca tevdi olunan «İkinci Beş Yıllık Plan Hedefleri ve Stratejisi Hazırlık Çalışmaları» tasarısını incelemiş, 30/9/1960 tarih ve 91 sayılı kanununun 12 nci maddesi (a) fıkrası hükmü uyarınca «İktisadi ve Sosyal hedeflerle politikanın tayininde esas teşkil edecek hususları» ekli

dokümanda tesbit etmiş ve aym kanununun 13 üncü maddesi uyarınca ikinci Beş Yıllık Kalkınma Planının bu esaslar dahilinde hazırlanması için Planlama Müsteşarlığına direktif olarak tevdi edilmek üzere söz konusu esasları kapsayan dokümanın öncelikle müzakere edilerek karara bağlamak için yine aynı kanununun 12 nci maddesi (b) fıkrası hükmü uyarınca Bakanlar Kuruluna şevkini kararlaştırmıştır.

İmza
Başkan
Süleyman DEMİREL
Başbakan

İmza
Üye
İhsan GÜRSAN
Maliye Bakanı

İmza
Üye
Bahri DADAŞ
Tarım Bakanı

İmza
Üye
Mehmet TURGUT
Sanayi Bakanı

İmza
Üye
Orhan ÇAPÇI
Devlet Planlama T Müsteşar Vek.

İmza
Üye
Baran TUNCER
Devlet Planlama Teşkilâtı İktisadi
Planlama Dairesi Başkanı

İmza
Üye
Evner ERGUN
Devlet Planlama Teşkilâtı Sosyal
Planlama Dairesi Başkanı

İmza
Üye
Cevdet AKARUN
Devlet Planlama Teşkilâtı
Koordinasyon Dairesi Başkanı

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı Hedefleri ve Stratejisi

Planlı kalkınmanın genel amaçları :

1. Hür ve medeni bir ortamda, güvenlik, refah ve mutluluğa erişmek çabası içindeki Türk Milleti, demokrasi içinde yaşamayı; iktisadi ve sosyal kalkınmayı demokratik yollarla, karma ekonomi düzeni içinde gerçekleştirmeyi; adalete ve tam çalış.m.a esasına bağlı, herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine ulaşmayı gaye edinmiştir.

2. Bu hedeflere hızla ulaşmada kalkınma planlaması en tesirli bir vasıta. *Kalkınma Planı*, demokratik planlamanın -özü demek olan Milletın ana tercihleri ve arzularına uygun olarak hazırlanacaktır.

3. Kamu ve özel teşebbüsün yanyana bulunduğu Türk Ekonomisinde *karma ekonominin* kuralları gözönünde bulundurularak, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici ve destekleyici, fertlerin teşebbüs gücünü ortaya çıkarıcı ve geliştirici ölçüde olacaktır.

Karma ekonomi düzeninde, Devlet faaliyeti ve kamu sektörü mutluluk ve refaha ulaşmada halkın çabasına yardımcı olacak, onu destekliye cektir. Bu anlayış içinde kamu

ve özel teşebbüs, birbirine rakip ve diğerini köstekleyici değil, birbirini tamamlayan iki unsur olacaktır. Karma ekonominin kuralları, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında, bu iki sektöre kesin olarak yön verecek nitelikte ortaya konacaktır.

4. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türkiye'de bir yandan adam başına geliri hızla ve devamlı olarak artırmayı hedef alırken, öte yandan çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli gelişme sağlamak, çok sayıda vatandaşa iş imkânları açmak, kalkınmanın nimet ve külfetlerinin fırsat eşitliğine, sosyal adalet ilkesine göre paylaşılarak iktisadi ve sosyal düzenimizde istikrar içinde müsbet bir gelişme elde etmek gayelerine göre hazırlanacaktır.

5. Kalkınmanın, Anayasa'mızda teminat altına alınmış hak ve hürriyetler korunarak, halkın geçim seviyesi erişilenin altına düşürülmeden gerçekleştirilmesi esastır. Bu anlayış içinde *sosyal adalet* ilkesi, fakirlikte fertlerin eşitliği değil, artan gelir ve yükselen refahtan dengesizlikleri giderici yönde herkesin adaletli bir pay alarak yaşama seviyesini yükseltmek ve fertlerin, kalkınmanın gerektirdiği fedakârlıklara, kendi güçleri oranında katılmalarını sağlamaktır. Tam çalışma esasına göre istihdam imkânlarının genişletilmesi, müterakki vergiler, halk kütlelerinin yararına genişleyen ve dengeli dağılan kamu hizmetleri, kişilerin yetişme ve gelişmelerinde fırsat eşitliği ve gelir farklarını azaltıcı yöndeki diğer politikalar sosyal adaletin gerçekleştirilmesinde kullanılacak başlıca vasıtalar olacaktır. Bu vasıtalar kullanılarak erişilecek sosyal adaletin tam olarak gerçekleşmesi, toplumun yaşama standardının tabanının, insanlık haysiyetine yaraşır bir *osfari yaşama seviyesi* ne çıkarılmasıyla sağlanacaktır.

6. Toplumun daha yüksek bir refah seviyesine ulaşabilmesi için önümüzdeki yıllarda millî gelirdeki artışların, millî tasarrufları artırma yoluna gidilerek, artan oranlarda yatırımlara ayrılması gerçekleştirilecektir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hedefleri :

7. Türk ekonomisinde yüksek seviyede bir gelişme hızını sağlamak ve bunu devam ettirmek ikinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ının ana hedefidir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ının uygulanacağı 1968-1972 yılları arasındaki beş yıllık süre sonunda milli gelirin yüzde 40 artması hedef olarak alınmıştır. Bu artış yılda ortalama yüzde 7 ilk bir gelişme hızına tekabül etmektedir. Türkiye'de yüksek seviyede nüfus artışı hızı dikkate alındığında yüzde 7 gelişme hızı hedefi, fert başına gelirlerde yüzde 4. ün biraz üstünde bir artış anlamına gelmektedir.

Yılda ortalama yüzde 7 lik bir gelişme hızı, Türk ekonomisi yönünden mecburî ve ulaşılabilir bir hedef olarak görülmektedir. Türk Milletinin, üyesi bulunduğu batı topluluğu ile arada maddi refah yönünden var olan açığı uzun dönemde de olsa kapatılabilmesi için bu seviyede bir hız asgari bir hedef niteliğindedir, öte yandan özellikle planlı dönemde Türk ekonomisinde meydana gelen gelişmeler yüzde 7 lik ortalama, bir hızın ulaşılabilir bir seviye olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır.

Türk ekonomisinin ortalama yüzde 7 lik bir gelişme hızını sağlaması ve devam ettirebilmesi için lüzumlu gayretlerin İkinci Plan döneminde, Birinci Plan dönemine

oranla daha fazla olması gerekmektedir. Bu Plan döneminde tahmin edilen gelişme hızı hedefine ulaşabilmek için gayrisafi milli hasılanın yaklaşık olarak yılda ortalama yüzde 22.5 unun yatırımlara ayrılması gerekmektedir. Bu, aynı zamanda yatırımların yıldan yıla ortalama yüzde 14 oranında artırılmasını mecburî kılmaktadır.

8. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında, Türk ekonomisinin dış kaynaklara, bağılılığının zamanla azaltılması ikinci hedef olarak alınmıştır. Düşük bir çelişme hızına katlanılabildiği takdirde dış ödemeler dengesinde normale ulaşmak her zaman mümkündür. Önemli olan, yüksek bir seviyede gelişme hızına ulaşip bunu devam ettiren, dış ödemelerde denge sağlamaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, bir yandan artan yatırım seviyesi ve gelişen ekonomik faaliyetler, İthalâtı artırırken, öte yandan daha önceki yıllarda alınan dış borçların geriye ödenmesi, ödemeler dengesi üzerindeki yükü artıracaktır. Bu sebeplerle İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ortaya çıkan döviz açığı, dış borçlanmaya devamı gerektirecektir.

Ödemeler dengesi açığının diğer bir yönü de, Kalkınma Planının gerektirdiği yatırımların karşılanması için bir tasarruf kaynağı olmasıdır. Adam başına gelirin düşük olduğu Türkiye'mizde, yukarı seviyede bir gelişme hızının gerektirdiği tasarrufların tamamının yurt içi kaynaklarla sağlanması kaynakların aşın derecede zorlanması sonucunu doğurur. Bu sebeple Birinci Beş Yıllık Plan döneminde olduğu gibi, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de dış alemden ülkemize kaynak transferi zaruri olacaktır.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde cari işlemler dengesi açığının mutlak değer olarak tutan Birinci Beş Yıllık Plana oranla önemli ölçüde değişmeyecek, ancak bu açığın millî gelire oranı düşecektir. Böylece dış âlemden kaynak aktarması Birinci Beş Yıllık Planla karşılaştırıldığında nisbi olarak azaltılacak ve İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gayrisâfi milli hasılanın yüzde 2 si çevresinde kalması sağlanacaktır. İkinci Beş Yıllık Planda hedef olarak alınan gelişme hızının sağlanabilmesi için gerekli, gayrisafi millî hasılanın yüzde 22.5 seviyesindeki yatırımların, gayrisâfi millî hasılanın yüzde 20.5 kadar kısmı yurt içi tasarruflarla, yüzde 2 si de dış tasarruflarla karşılanacaktır. Buna göre toplam tasarruf ihtiyacının yüzde 91 i iç, yüzde 9 u dış kaynaklardan sağlanmış olacaktır.

Bu oranlardaki dış kaynak borçlanma ile sağlanacaktır. Kalkınma hamlelerimizin ve ilerdeki dönemlerde Türk ekonomisinin çok büyük güçlüklerle karşı karşıya kalmaması için bu kredilerin, kalkınma kredisi niteliğinde, uzun vadeli, düşük faizli ve ödemesiz dönemli olması icabedecektir.

Türk ekonomisinin, ödemeler dengesinde normal vaziyete Üçüncü Beş Yıllık Plan döneminde yaklaşabileceği ve ancak bu dönemden sonra kalkınma kredisi niteliğinde olmayan kredilerle, kalkınma faaliyetlerini devam ettirmesi beklenmektedir.

Planlı kalkınmada gözetilecek temel ilkeler :

9. İkinci Beş Yıllık Plan dönemi için hedef olarak alınan büyüklükler ve Türk toplumunun kalkınma için yapmış olduğu tercihler yur dun bütün kaynaklarının hızla

kalkınmaya yöneltilmesini ve üretim faktörlerinin çeşitli kullanma alternatifleri arasında en verimli sonucu verecek bir dağılımın meydana gelmesini gerektirmektedir.

Türkiye'de, iktisadi kalkınmayı hızlandıracak ve tahakkuk ettirebilecek gelişme imkanları çok çeşitli ve yaygındır. Kaynakların belirli konulara teksif edilmesi yerine dengeli olarak çeşitli alanlara dağıtılması gelişmeyi hızlandıracak ve tarım, madencilik, sanayi, turizm ve enerji gibi çeşitli faaliyet dallarının geniş gelişme gücü ortaya çıkacaktır. Bu sebeple İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ekonominin bütün sektörleri için temel ilke, çeşitli sektörleri, gelişme gücünü en iyi değerlendirecek hızlı ve dengeli bir gelişmenin sağlanması olacaktır.

10. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde, seçilen dengeli kalkınma stratejisi uygulanması genel gelişmeyi hızlandıracak, ancak bütün sektörlerde üretim aynı oranda artmayacaktır. Türk ekonomisini İkinci Beş Yıllık Plan dönemi sonunda daha sağlam bir yapıya kavuşturmak gayesi, zamanla talepte ortaya çıkan değişimler ve sektörlerin gelişme güçlerinin farklılığı milli gelirin bileşiminde önümüzdeki yıllarda köklü değişiklikler getirecektir. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sanayi ekonomisinin sürükleyici sektörü olması temin edilmiş olacaktır. Sanayileşme, bu dönemde hızlı bir kalkınmayı gerçekleştirebilmek ve bu hızı artırarak devam ettirebilmek için şarttır. Türkiye'nin tabii kaynakları ve diğer faktörler, hızlı sanayileşmenin karşılaştırmalı üstünlükler ilkesine göre mümkün olduğunu göstermektedir. Bu dönemde kurulacak ağır sanayi tesisleri bir yandan tarım sektörünün modernleştirilmesine ve tarımdan sanayie kaynak aktarılmasına yardımcı olacak, öte yandan küçük sanayi gelişmesine elverişli bir ortam yaratacaktır. Hızla artacak sanayi üretimi, bugünkü tesislerde sağlanacak teknolojik gelişmeden çok, yeni kapasitelerin yaratılması sonucu olacağından önümüzdeki yıllarda bu sektöre artan oranlarda yatırım yapılacak, yüksek bir gelişme hızı sağlayabilmek için, sanayi tesislerinde modern teknolojiler kullanılacaktır. İhracatta sınai mamullerin payının artırılması ve İthalât ikamesi imkânları bulunan temel malların Türkiye'de yapılması esas alınacaktır. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sanayi üretiminin ve sanayide çalışan nüfusun artması sonucu geleneksel tanm ürünlerine istinat eden ekonominin tümünde bünyevi bir değişme meydana gelecektir. Türk ekonomisinde sanayileşme tarımdaki verimliliğin artmasını, tanm ürünlerinin değerlendirilmesini sağlayıcı yönde gerçekleştirilecek, böylece tarım sektörü de sağlam bir bünyeye kavuşmuş olacaktır.

11. Hızlı nüfus artışı tesiriyle gittikçe büyüyen insan gücü ile mevcut insan gücüne istihdam yaratmak, ekonominin hızla gelişmesinden ayrı seçilecek bir hedef değildir. Planlı kalkınmanın genel hedefleri istihdamı artırmayı bu gelişmenin bir neticesi olarak değerlendirmeyi mecburi kılmaktadır. Bu bakımdan İkinci Beş Yıllık Plan'da istihdam konusu bağımsız bir hedef olarak alınmayacak, ekonominin büyümesiyle birlikte istihdam meselesinin büyük olduğu bölgeler özellikle gözetilecektir.

Seçilen yüzde 7 kalkınma hızına ve bu hızın gerçekleşmesine bağlı olarak iktisadi ve sosyal faaliyet hacminin genişlemesi sonucu artan iş imkânları oranında istihdam en yüksek seviyeye çıkarılacak, ekonominin istihdamı artırıcı yönde genişlemesi özel tedbirlerle desteklenecek, istihdam meselesinin büyük olduğu bölgeler özellikle gözetilecektir.

12. Gelişen ekonomide kıt bir kaynak olan *yetişmiş insangücünün verimli kullanılması* için her kademedede yeterliliğe dayanan bir çalışma politikası ile yetişenler yetiştikleri sahalarda kullanılacak güvenlik veren bir çalışma ortamı, insangücünün en tesirli olacağı işte çalışması için sağlam bir sosyal hareketlilik sağlanacak ve çalışanların nitelikleri ve meslekî bilgileri yükseltilecektir.

Ekonomik gelişmenin gerektirdiği insangücünün nitelik ve niceliğine oranla, bugünkü çalışan nüfusun çeşitli meslek kollarına bölünüşünde gösterdiği dengesizlikler ortadan kaldırılmağa çalışılacaktır. Ortaya çıkan yeni iş imkanlarına göre yurtda iktisadi sektörler ve çalışma kademeleri arasında insangücünün dengeli bir dağılıma sağlanacaktır.

13. Kalkınma için bütün imkân ve kaynakların en iyi kullanılması yolundaki gayretlere halkın adaletli ve fırsat eşitliği ilkesine göre katılmasını sağlamak, fertlerin bu gayretler neticesinde artacak gelir ve refahtan sosyal adalete uygun bir pay alarak yaşama seviyelerini yükseltmek ikinci Beg Yıllık Plan'ın gelir dağıdım* bakımından temel ilkesidir.

Ekonomide istenen gelişmeyi sağlamak için önümüzdeki yıllarda millî gelirdeki artışların büyük ölçüde yatırımlara ayrılması gereklidir. Bunu temin etmek için, tasarruflarda sağlanacak gerekli artış gelir dağılımındaki farkları azaltıcı yönde olacaktır.

14. Yatırımların yurt içinde dengeli dağılmasını sağlayarak çeşitli bölgeler arasındaki gelişme farklarını azaltmak, sosyal adalet içinde bölgelerarası dengeli gelişmenin bir icabıdır.

Bu sebeple, yatırımların yurt sathına dağılımı yönünden projelerin hazırlanmasında İktisadi faaliyetleri az gelişmiş mıntakalara yöneltmek için birden fazla kuruluş yeri üzerinde durulacaktır. Bu bölgelerin tabii kaynaklarını ve işgücü potansiyelini değerlendirecek projeler öncelikle ele alınacak, kamu hizmetleri, alt yapı yatırımları ile sosyal nitelikteki yatırımlarda bu bölgelere ve özel sebeplerle geri kalmış mıntakalara öncelik verilecektir, özel teşebbüs yatırımlarının bu bölgelere yöneltilmesi için teşvik edici tedbirler alınacak, çeşitli bölgelerin gelişme imkanlarını ortaya çıkarmak ve karşılaştıkları meselelere çözüm yolu bulmak gayesiyle çok yönlü ve teferruatlı çalışmalar yapılacaktır ve yatırımların verimliliğinden fedakarlık gerektirmeyen durumlarda kamu sektörünün istihsale matuf yatırımlarının buralara gitmesi temin edilecektir.

15. Kalkınma gayretleri içinde şehirleşme, iktisadi ve sosyal gelişmenin, özellikle sanayileşmenin bir sonucu olarak desteklenmesi gereken bir oluşturdur. Şehirleşmeden ekonomiyi iten bir güç olarak yararlanılacaktır. Yerleşme meseleleri, işgücü verimi ile sosyal ve ekonomik yapının gereklerini gözönünde tutarak, dengeli bir şehirleşmeyi gerçekleştirecek yönde çözülecektir. Düzenli bir şehir - köy yerleşmesinin gerçekleşmesi tarımda ve sanayide üretim faaliyetlerinin normal ölçülerde gelişmesine bağlıdır. Bu sebeple, bu faaliyetlerin geliştirilmesi çabalarında nüfus hareketleri, düzensiz nüfus yığılmalarının önlenmesi ve yerleşme meseleleri gözönünde tutulacaktır. Şehirlerin iktisadi faaliyetlerinin ve sosyal hayatlarının gereklerini yerine getirerek düzenli ve yurt içinde büyük şehirlerin dengeli bir şekilde gelişmesi desteklenecektir.

Şehirleşme hareketinde iktisadi yükün azaltılması, kaynakların iyi değerlendirilmesi ve gelişmenin düzenli olması için şehirlerin gelişme sahaları üzerinde kamu kontrolü sağlanacak, bu sahaların kullanışı ve alt yapı, gerçekçi ve uzun süreli planlarla geliştirilecektir. Şehir gelişmesine yön veren planlar yatırımları kısıtlayıcı olmadan ve konut meselesini halledici yönle, hızla uygulanabilir nitelikte yapılacaktır.

Dağınık yerleşme birimlerinde kaynaklardan ve hizmetlerden en iyi faydalanmayı temin etmek için ekonomik ve sosyal gelişmenin sonucu olarak elverişli bir yerleşme düzeninin gerçekleşmesi desteklenecektir.

Şehirlerde belirli bir düzene erişilmesi ve o çevrenin ekonomik ve sosyal faaliyetlerine gelişme imkânları açılması için gereken alt yapı gerçekleştirilecek ve kamu hizmetleri bu anlayış içinde iyileştirilecektir. Böylece değeri artan sahalardan istifade edenlerin alt yapı giderlerine katılmaları sağlanacaktır.

16. Gelişen Türk konomisinde fiyatların her yıl aynı seviyede kalması beklenemez. Ancak fiyat seviyesinin devamlı olarak yükselmesi, bir yandan gelişmeyi engelleyen faktörlerin ortaya çıkmasına yol açtığı gibi, sosyal yönden de katlanılması güç sonuçlar doğurur. Öte yandan ekonomik faaliyetlerde duraklama veya gerileme niteliğini taşıyan fiyat hareketleri de ekonomik gelişme için arzu edilmeyen bir husustur.

Bu anlayış içinde iktisadi ve sosyal düzenin korunmasında en önemli vasıtalarından biri olan fiyat istihramının devamı sağlanacaktır. Fiyat hareketleri çok yakından takip edilecek, enflasyonist ve deflasyonist temayüller ortaya çıktığında zaman geçirilmeksizin dikkatle ve modern iktisat kaidelerine uygun bir şekilde icabeden tedbirler alınarak dengeyi bozucu fiyat oynamaları önlenecektir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde takip edilecek politikalar :

17. Yurdumuzda nüfus artış hızı iktisadi gelişme meselesini güçleştirmektedir. Nüfus, millî gelirinkine yakın bir hızla arttığı müddetçe iktisadi gelişmenin bir ölçüsü olan fert başına gelir seviyesinde kalkınmadan beklenen gelişme olmamakta, sadece demografik yatırımların artması sonucu doğmaktadır, iktisadi gelişme hızı kalkınmanın ana hedeflerinden biri olarak seçildiğinden buna uygun bir nüfus politikası güdülecektir.

Nüfus yapısını iyileştirmek ve nüfus artış hızının baskısını azaltmak için yapılan; ailelerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmalarını saghyan aile planlamasının tanıtılması ve yayılması genişletilecek, toplumun beslenme seviyesini yükseltmek için beslenme şartları iyileştirilecektir.

18. İktisadi gelişmeyi sağlamak ve arzu edilen kalkınma hızına erişmek için imkânları ve kaynakları en iyi bir şekilde kullanmak esastır. Bu kaynakların başında gelen insan faktörünün geliştirilmesi, eğitim yolu ile belirli bilgi ve kabiliyetlerle teçhiz edilmesi gerekmektedir.

Eğitimin gayesi fertlere, çevrelerini tanımak, şuurulu davranmak, toplum, yapısı değişmelerine uyabilmek, refah ve mutluluklarını artırmak kabiliyetini veren sosyal bir

hizmet sağlanmasıdır. Eğitim yolu ile fertler, toplum içinde ve çalışma sahalarında gerekli bilgi, alışkanlık ve kabiliyetlerle teçhiz edilecektir. Eğitimin ekonomi ile münasebetleri göz önünde tutularak öğretim üretimle, beden çalışması fikri çalışma üe ahenkli kılınacaktır. Fertlerin devamlı değişen bir dünya için hazırlanması gerçekleştirilecektir. Fertlerin temel eğitim üstünde Devletçe sağlanan çeşitli eğitim imkânlarından istifadeleri, fırsat eşitliği ilkesine göre düzenlenecektir. Kaynakların sınırlılığına göre eğitim imkânları bakımından çeşitli eğitim kademelerinde seçimler yapılacaktır.

19. Eğitim kademelerinde ferdi toplum içindeki görevlerinde tesirli kılan, bilgi yetenek, kabiliyet ve alışkanlıklarla donatacak olan ilköğretim, İkinci Beş Yıllık Plan süresi sonuna kadar ilkokul çağındaki bütün nüfusa teşmil edilmiş olacaktır.

İlköğretim faaliyetlerinin nicelik ve niteliği, daha yüksek öğretim kademelerine devam yönünden şehir ve köy farklarını azaltıcı ve öğrenime devam etmeyenler bakımından belirli kabiliyetleri ve kavrayışları geliştirici yönde düzenlenecektir.

20. İlköğretimden sonraki kademelerde verilecek eğitim, kalkınma hamlelerinin gerektirdiği insangücünün nicelik ve nitelik bakımından yetiştirilmesi hedefine yöneltilecektir. Buna uygun olarak genel ve teknik öğretim dengesi gerek üst okullara geçişler bakımından tıkanıklık yaratmıyacak, gerekse eğitim kademelerinden dışa akışlarda söz konusu şahısların belirli kabiliyetlerle teçhiz edilmelerini sağlayacak şekilde kurulacaktır. Yüksek öğretim kademesinde bu gayelere uygun müsbet bir gelişme sağlanacak, eğitim faaliyetleri yanında üniversitelerin ve araştırma kurumlarının araştırma güçleri ekonomik ve sosyal gelişmenin icaplarını karşılar yönde artırılacaktır.

21. Örgün eğitim yanında, vatandaşlık haklarının kullanılması ve görevlerinin yerine getirilmesi yönünden gerekli olan okur yazarlık eğitimi ile toplumun bilgi seviyesini yükseltmek ve çeşitli çalışma konularında ve özellikle sanayide verimliliği artırmak üzere yaygın eğitim çalışmalarına ve yetiştirme programlarına öncelik verilecektir.

22. Toplumun yaşama düzenini geliştirmek ve yaratıcı gücünü artırmakta kültür faaliyetleri son derece önemlidir. Kültür faaliyetlerinde kullanılan vasıtalar, topluma bu faydayı sağlayacak yönde geliştirilerek geniş halk kütlelerine yöneltilecektir.

23. Yurdumuzda, gelirleri yalnız ücretlerden doğan ve emeği ile geçinenlerin sosyal adalet ilkesine göre, toplumun diğer guruplarının sahip oldukları hakları Anayasa'nın öngördüğü düzende teşkilâtlanarak elde etmeleri, sanayideki ve belli ölçüde hizmetler sektöründeki bu gibi teşkilâtlanmanın köy ve kasabalarda çalışanları da kapsaması desteklenecektir.

Bu anlayış içinde emeği ile geçinenlerin, iş yolu ile bir gelir sağlamaları yanında ücret politikası yolu üe de adil bir gelirin dağılımı elde etmeleri sağlanacaktır. Bunun gerçekleşmesi için, en az ücretlerin tesbiti ve toplu iş sözleşmesi uygulaması devam edecek, ücret politikası ekonominin genel gelişmesi ve verim artışı nazarı itibara alınarak tesbit edilecektir.

Yaygın eğitim, çalışma şartlarının iyileştirilmesine, verimin artırılmasına, köylerden, şehirlere gelenleri yeniçevre ve çalışma sahalarına intibak ettirmek gayesine yönelecektir, özellikle tarım sektöründe meslek edinenlerin çalışma şartlarının kanunlarla düzenlenmesi, sanayi ve hizmet sektöründe çalışma şartlarının iyileştirilmesi sağlanacaktır.

24. Fertlerin iktisadi ve sosyal bakımdan geleceğe güvenle bakabilmeleri için kendilerine veya ailelerine gelir devamlılığı sağlanmasında, üretim faaliyetlerinde fertlerin sürekli yer almasında, millî gelirin adaletli dağılımında sosyal güvenlik sistemi temel vasıtalardan biri olacaktır. Buna paralel olarak sosyal sigortalar sistemi geliştirilecektir.

Korunmaya muhtaç çocukların, işgücünü kaybeden sakatların ve yaşlıların durumlarını mail imkânlar ölçüsünde düzelterek sosyal yardım tedbirleri de sosyal güvenliğin tamamlayıcı vınsurları olarak ele alınacaktır.

Şehirlerde çalışanlarla, köylerde işçiliği meslek edinenlerin ve küçük çiftçilerin hastalık ve ihtiyarlık, maluliyet ve ölüm sigortaları şümulüne alınmalarına, mevcut sosyal sigorta kollarına işsizlik sigortası kolunun eklenmesine çalışılacaktır.

25. Ana hedefi halkın refah seviyesini yükseltmek olan kalkınma gayretlerinde toplumun ruh ve beden sağlığı korunacak, hasta olanlara eşit tıbbi bakım imkânları verilecek, halkın sağlık hizmetlerinden daha fazla faydalanması temin edilecektir.

Bu gaye, Devletin tedavi hekimliği yanında özellikle koruyucu hekimliği geniş halk kitlelerine götürmesiyle gerçekleştirilecektir. Bu konuda vasıta olarak, Birinci Beş Yıllık Plan döneminde olduğu gibi İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de sosyalleştirme programları kullanılacaktır.

26. Sağlık personelinin sayıca yetersiz oluşu ve bölgeler arasında dengesiz dağılışı neticesinde sağlık hizmetlerinin istenen ölçüde yapılmasının engelleyen hususlar ortadan kaldırılacaktır.

Yukarda açıklanan hedeflere ulaşılması için çevre sağlık şartlarının iyileştirilmesi ve sağlık konusunda halkın eğitilmesi sağlanacaktır. Sağlam bir nüfus yapısının elde edilmesi için çocuk sağlığı ve yaşlıların bakımı, çeşitli sosyal bozuklukların giderilmesi özel koruma ve sosyal hizmet programları ile gerçekleştirilecektir.

27. Milletçe refah ve kudretimizin başlıca kaynağı ve hedefi olan köylü nüfusun imkânlarını değerlendirmek ve ihtiyaçlarını desteklemek için alınacak iktisadi ve sosyal tedbirlere öncelik verilecektir.

Bu arada köylerimizin süratle suya, ışığa, yola, sağlık ve eğitim hizmetlerine ve modern tarım teknik vasıtalarına kavuşturulması ve üretim gücünün yükseltilmesi, millî kalkınmamızın imkânlarını geliştirecek en tesirli tedbirler olarak ele alınacaktır.

Tarım sektöründe İkinci Beş Yıllık Plan döneminde alınacak tedbirler ve uygulanacak politikalar, üretimin hava şartlarına bağılılık derecesini azaltmak; Türk halkının önümüzdeki yıllarda artacak olan besin ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılamak, tarımsal üretim metodlarını modernleştirerek verimliliği artırmak, tarımsal ürünlerin,

ihracatını geliştirmek; Yurdumuzda üretilen her çeşit ürünlere olan ihtiyacın tamamının Yurt içinde karşılanmasını temin etmek esasına göre hazırlanacaktır.

28. Tarım sektöründe Kooperatifleşme küçük ve orta çiftçilerin modern üretim metodlarını uygulayabilmeleri bakımından gereklidir. Tarımda modern girdilerin kullanılması ve üretimin pazarlanması kooperatifleşme üe desteklenecek, tarımsal yayım bu konuda tesirli bir vasıta olarak kullanılacaktır.

Sun'i gübre kullanılması İkinci Beş Yıllık Plan döneminde tarımsal üretimi büyük ölçüde artırabilmenin en önemli vasıtalarından biri olarak görülmektedir. Gübre kullanımı belirli ürün ve gelişme potansiyeli yüksek bölgelere teksif edilecektir. Seçilen hedeflere varabilmede, uygulanacak tarım kredileri politikasının rolü büyük olacaktır. Çiftçiye verilen kredilerin artırılması yanında kredinin şekli ve verileceği sahalarda önemlidir. Kredilerin belirli büyüklük altındaki çiftçilere yalnızca kooperatifler aracılığı ile verilmesi desteklenecektir.

Sulama, konusunda yeni yatırımlara gidilmekle beraber, daha çok, yapılmış ve yapılacak yatırımlardan tam masasıyla faydalanma hususu, takip edilecek politikanın temeli olacaktır. Bu politikanın uygulanmasında vasıtalar arasındaki münasebetin gözden kaçınılmasına ve bunlar arasında optimum bileşimin sağlanmasına dikkat edilecektir.

29. Tarımsal üretimi artırabilmek, fiyat dalgalanmalarını azaltmak ve çiftçiye daha yüksek bir gelir seviyesine eriştirebilmek gayesi üe fiyat politikası İkinci Beş Yıllık Plan dönemide gözden geçirilerek geliştirilecektir. Gerek Türkiye'deki gerekse başka ülkelerdeki denemeler üretimi artırmada ve çiftçinin gelirini yükseltmede, yüksek fiyat politikasının mahzurlarının faydalarından çok olduğunu; bu sebeple tarım metodlarını modernleştirebilmek için bu konudaki çabaların çiftçiye modern girdilerin daha ucuza sağlanmasına yöneltilmesi gerektiğini göstermektedir. Tarımsal üretimi ve çiftçi gelirini artırmak için uzun sürede tarımda kullanılan geleneksel teknolojiden kurtulmak gerekir. Bu gaye ile daha çok modern girdiler kullanarak, teknolojik gelişme ve verimlilik artışı sağlanacaktır. Bu anlayışta fiyat politikası sadece tabii şartlara yakından bağlı olan arz dalgalanmalarının yol açabileceği fiyat kararsızlıklarını önlemek ve belirli ürünlerin kalitesini yükseltebilmek gayesi üe kullanılacaktır.

30. *Hayvancılık* konusunda bugüne kadarki gelişmeler, Türkiye'nin sahip olduğu gücü tam olarak kullanamadığını göstermektedir. Hayvanların daha iyi beslenmesi, hastalıkların kontrolü, melezleme, pazarlama imkanlarının geliştirilmesi, araçların azaltılması ve ihracatın kontrol altına alınması en önemli meseleler olarak İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ele alınacaktır.

31. Kapasite altında işleme, ormancılık ve orman ürünleri konusunda da vardır. Bugüne kadar özellikle orman korunması yönünde gelişen çalışmalar yanında orman içi ve dışı ağaçlandırma, işletme ve ihracata yönelme konularında durulacaktır.

Balıkçılık konusunda teşkilatlanma, soğuk hava zincirinin kurulması, avlanma metodlarının modernleştirilmesi ve finansman kolaylıkları sağlanması İkinci Beş Yıllık

Plân döneminde ele alınacaktır. Su ürünlerinin işlenmiş ve dondurulmuş olarak ihracına öncelik, yurt içinde tüketimin artırılmasına önem verilecektir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sanayi sektörüne verilecek sürükleyicilik vasfı, yatırımların önemli bir kısmının bu sektöre yönelmesini ve çeşitli tedbir ve politikaların bir arada ve tutarlı olarak uygulanmasını gerektirmektedir. Bu dönemde özellikle yatırım ve ara mallan üreten temel, stratejik endüstriler kurulacaktır. Lüks tüketim malı üreten sanayi kollarının gelişmesi teşvik edilmeyecektir. Ödemeler dengesindeki baskılan hafifletilebilmek için mümkün olan sanayi kollarında veya çeşitlerinde ihracatın artırılmasına ve Tizun sürede milletlerarası üstünlük sağlayabilecek sahalarda ithalât ikamesine önem verilecektir. Bugün ham madde olarak ihraç edilen özellikle tarımsal ürünlerin işlenmiş veya yarı işlenmiş olarak ihracı geliştirilecektir. Türk sanayiini uzun dönemde Ortak Pazar sanayileriyle rekabet edebilir bir duruma getirebilmek için gerekli tedbirler alınacak işgücü yoğunluğu yüksek olan sanayi dallarına özel destek sağlanacaktır. Tarım sektörünün gelişmesi ve bu sektörde verimliliğin artırılması için yatırım ve ara mallarının yurt içinde yeter miktarlarda elde edilmesi lüzumu gözönünde bulundurularak, sanayi sektöründe bu mallan üretecek kollara öncelik verilecektir.

34. Sanayi yatırımlarının verimliliğini artırabilmek, dolayısıyla yatırımların bu sektöre kaymasını desteklemek için sanayi gerektirdiği alt yapı yatırımlarını yapmak, sanayie ucuz girdiler saklamak, sınai tesislerin kurulması ile ilgili muameleleri basitleştirmek, çeşitli konularda müteşebbislere birgi vermek, sınai tesislere ucuz ve elverişli arsa sağlamak şarttır. Bunların yanında sanayi sıkıntısını çektiği uzun ve orta vadeli kredi konusu ile faiz meselesi, problemleri temelden çözecek bir tarzda yeniden ele alınacaktır. Bazı bölgelere aşın derecede toplanma temayülünde olan sanayi yurda dengeli olarak yayılmasının teminine çalışılacak, ekonomik gelişme gücü yüksek olan yerlerde yeni sanayi merkezleri kurulacaktır. Küçük ve dağınık tasarrufların sanayicinin elinde değerlendirilmesi için sermaye piyasasının hızla kurulması ve işlemeye geçmesi gerçekleştirilecektir.

Sanayi yatırımlarının, özellikle Kalkınma Planında öncelik verilen ve üretimi ihracata yönelmiş sahalara, yapılmasını sağlamak için yukarıda söz konusu edilen politikalara ek olarak vergi politikası selektif bir şekilde kullanılacaktır.

Türkiye'de yeni kurulan ve gelişmekte olan çeşitli sanayi kollarının normal bir süre korunabilmesi için, dış ticaret politikası tesirli bir vasıta olarak kullanılacaktır. Ancak hem yüksek tekeli kârlara engel olmak, hem de maliyetlerin düşürülmesini sağlamak amacıyla konulan himayenin gerektiğinden daha uzun olmasından kaçınılacaktır.

35. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde geniş bir organizasyonu, üstün teknolojileri ve büyük sermayeyi gerektiren stratejik yatırımların yapılması gerekmektedir. Türk toplumunun benimsediği karma ekonomi kuralları içinde bu alanda doğrudan doğruya yatırımcı olarak kamu sektörüne büyük görevler düşmektedir. Ekonominin temel ve stratejik alanlarında kamu sektörünün yatırımlarının aksamaması için bütün tedbirler

alınacak, özellikle bu teşebbüslerde, projecilik, finansman ve iyi işletmecilik meseleleri hızla çözülecektir.

36. Küçük sanayi, büyük sanayi ile işbirliği içinde ve büyük sanayii destekleyici bir şekilde çalışması teşvik edilecektir. Bu maksatla küçük sanayiye karşılaştığı kredi, yer temini ve benzeri güçlükler ortadan kaldırılacaktır. Bu alanda çalışan müteşebbislerin süratle teşkilâtlanması sağlanacaktır.

37. Sanayileşme konusunda özel yabancı sermayeden faydalanabilmek için, uygulama, mevzuatın ruhuna uygun olarak yapılacak ve bu teşebbüsler Türk ekonomisine en faydalı sahalara yöneltilecektir. Özel yabancı sermayenin Türk müteşebbisinin teknik bilgi, tecrübe ve sermaye yetersizliği sebepleriyle ele alamadığı sanayi dallarına kabul edilmesine özel bir dikkat gösterilecektir. Böylece özel yabancı sermayeden ek bir tasarruf ve teknoloji kaynağı olma yönlerinden faydalanılacak, öte yandan yerli sanayim, gelişmesi engellenmemiş olacaktır.

38. *Madencilik* konusunda yurdun yeraltı kaynaklarının nitelik ve nicelik yönünden güvenilir bir kesinlikle ortaya çıkartılmasına çalışılacaktır. Yeraltı servetlerini arama ve çıkarma faaliyetleri hızlandırılacaktır.

Sanayiye yeraltı kaynaklarından sağlanan ham madde ve enerji ihtiyacı öncelikle yerli üretimle karşılanacaktır.

Bu sahalarda ham madde yerine, işlenmiş ve yan işlenmiş maddelerin ihracına yönelmek için gerekli politikalar yürütülecektir.

Tüklenen servet niteliğinde o'an yeraltı kaynaklarından uzun dönem ihtiyaçları da gözönünde bulundurularak en verimli şekilde faydalanmak ve yeraltı servetinin katma değerinin yüksek nisbetle, yurt içinde kalmasını sağlamak gaye olacaktır.

39. *Enerji, ulaştırma ve diğer alt yapı* ile ilgili faaliyetler, ekonomik gelişmeye destek ve öncü olacak şekilde düzenlenecektir. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde sanayi sektörüne verilmek istenen hız, ancak, bol ve müstakar enerjinin varlığı ile mümkündür. Bu konuda mevcut enerji kaynaklarından en yüksek verimi sağlayacak tedbirler alınırken, mesela, nükleer enerji gibi geleceğin enerji kaynaklarından da faydalanma İmkânları araştırılacaktır.

40. *Turizm* konusundaki faaliyetler çok yönlü olarak modern turizm sanayii anlayışı içinde ele alınacak; bu gaye ile gerekli yatırım ve organizasyon çalışmalarına öncelik verilecek; Batı ve Orta Avrupa'dan güney ve güney doğuya doğru kayma eğiliminde olan turist akımından özellikle faydalanmak için gerekli konaklama kapasiteleri hızla artırılacaktır. Bu konuda özel sektör desteklenecek, gerekirse kamu sektörü yatırımcı olarak önderlik edecektir.

41. Konut alanında, Türk toplumunun gelecekte ulaşması istenen yaşama şartları gözönünde tutularak, bu şartların gereği olan nicelik ve nitelikte konut yapma faaliyetleri uzun süreli programlarla düzenlenecektir. Şehir nüfusunun hızla artışı, bu meselelerin hallinde, şehirlere öncelik verilmesini gerektirmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde toplam yatırım içinde konut kesiminin nisbetini yükseltmeden çok sayıda konut yapımı sağlanacaktır. Bunun için: yurt şartlarına uygun,

ekonomik standartta halk konutlarına yönelinecektir. Gecekondu meselesi kendi evini yapma gücünden faydalanılarak halledilmeğe çalışılacak, Devlet ev yapacakların ve evlerini iyileştireceklerin gayretlerini teknik yardım ve malzeme yardımı yapmak suretiyle destekliyecektir.

42. Üretken yatırımlara yönelilmeyen ve tüketime giden küçük tasarrufların değerlendirilerek konuta ayrılan malî kaynakların artırılması imkânından istifade yolları bulunacaktır. Bu maksatla, konuta ayrılabilir tasarrufların toplanıp bu sektör içinde en iyi şekilde kullanılmasını sağlayacak teşkilâtlar kurulacak, kamu ve özel sektör münasebetleri buna göre düzenlenecektir. Devlet, konut pazarlarındaki gereken yerini, düzenleyici, kendi evini yapmanı destekleyici olarak alacaktır.

Konutların niteliği ve arzının özellikleri yönünden çeşitli gelir gruplarının ihtiyaç ve temayüllerine uygun konut yapımı teşvik edici ve sınırlayıcı tedbirlerle düzenlenecektir.

43. Arsanın konut maliyetini artırıcı tesirinin azaltılması ve spekülasyonunun önlenmesi gayesiyle kamu elindeki arsa stoku çoğaltılacak, bu arsalar tek elden, ucuz konut yapımını destekleyici yönde vekira ile toplumun kullanımına sunulacaktır.

44. Kalkınmanın gerçekleştirilmesi, herşeyden önce gerekli yatırımların yapılmasına bağlıdır. Millî gelirdeki artışların, artan oranda tasarruf edilerek, yatırımlara yöneltilmesi İkinci Beş Yıllık Planda takip edilecek *tasarruf politikasının* esasını teşkil eder.

Toplam tasarrufları, seçilen kalkınma hızına göre gerekli seviyeye çıkarmada, sosyal ve ekonomik dengenin korunması esastır. Bu, bir yandan enflasyonun bir tasarruf vasıtası olarak kullanılmamasını gerektirirken, öte yandan gerçek tasarrufların sosyal adalet ilkesine uygun olarak sağlanmasını mecburi kılar.

45. Halkın gönüllü olarak yapacağı tasarrufun artması için, gerekli düzenlemeler yapılacak ve malî kuruluşların bünyeleri iyileştirilecektir. Sosyal sigorta kurumlarının, tasarrufları artırıcı yöndeki faydalı faaliyetleri genişletilecektir.

46. Kamu tasarrufunu artırmak için en önemli metod vergileme yoludur. Vergilemede yeni kaynaklar yanında bugünkü vergi sisteminden en yüksek verimin elde edilmesi üzerinde de önemle durulacaktır. Bunun yanında gelir dağılımının iyileşmesi ve vergi ödeme gücü olan fert ve sektörlerin vergüleme dışında kalmamalarına çalışılacaktır.

Tasarruf politikası ilkelerine uygun olarak vergi kaybının önlenmesi için gerekli gayretler sarfedilecektir.

47. Kamu gelirlerinin artan oranlarda yatırımlara ayrılması için, kamu cari harcamalarındaki artışların sınırlı tutulmasına çalışılacaktır.

İktisadi Devlet Teşekküllerinin öz kaynakları artınlacak, bu kuruluşların diğer kamu tasarrufları üzerindeki baskısı azaltılacaktır.

Kamu hizmetlerinden özelliğine göre elverişli olanların masraflarına, fayda sağlayanların ödeme güçlerine göre katılmaları sağlanarak kamu tasarruflarını artırma imkânları aranacaktır.

48. *Ödemeler dengesi politikasının* gayesi, gelişmekte olan ekonomimizde mahdut döviz kaynağı yüzünden doğabilecek darboğazların önceden tesbit edilip tesirlerinin azaltılması ve belirli bir sürede ortadan kaldırılmasıdır. Bunun için döviz kaynaklarının artırılması ve elde edilen kaynakların rasyonel kullanılması sağlanacaktır.

49. *İhracat* gelirlerini çoğaltmak için, tipleştirme, standartlaştırma, pazarlama, kredi v.b. konulardaki çalışmalara hızla devam edilecektir.

İkinci Plan döneminde bu tedbirler yanında, özellikle dış talebin yüksek ve sürekli olduğu bilinen sahalarda üretim, teşkilâtlanma ve pazarlama sahalarını içine alan ihracat projeleri üzerinde durulacaktır. Bu projeler genellikle ihracata olan tesirleri yönünden birer bütün olarak ele alınacak ve daha yüksek seviyede bir ihracat hacmine ulaşabilmek için çeşitli safhalarda halledilmesi gerekli meseleler birlikte göz-önünde tutularak kısa dönemle sonuç alınmasına çalışılacaktır.

50. *İthalât* alanında uygulanması öngörülen politika, döviz kaynağının daha tesirli bir şekilde kullanılması hedefine yönelecektir.

Ortak Pazarla olan münasebetlerimizin İkinci Beş Yıllık Plan döneminde ortaya çıkaracağı hususlar gözönünde tutularak sanayi mamulleri ihracatına elverişli ortam ve şartları yaratabilmek gayesiyle sınırlayıcı ve koruyucu ithalat uygulamasında tutarlı bir politika takip edilecektir.

İthalat kısıtlamaları ve tarife rejimi makul himaye sınırları içerisinde tutulacak, rekabet mekanizmasının fiyat ve kalite iyileştirilmesini sağlayıcı bir vasıta olarak kullanılmasına çalışılacaktır.

İthalât rejimimizde İthal muamelelerinin çabuklaştırılması, dağıtım usullerinin iyileştirilmesi, önceliklerin tesbiti yönlerinde gelişme temin edilecektir.

51. Kalkınma gayretlerine, milletimizin topyekûn katılması yurt ölçüsünde bir kalkınmanın gerçekleşmesi için şarttır. Bu gaye ile, küçük toplum birimlerinde kalkınma İsteklerinin artırılması, bu yöndeki mahalli gayretlerin kamu desteği ile düzenlenmesi sağlanacaktır. *Fertlerin ve küçük toplum birimlerinin teşebbüs arzusunun ve gelişmeye gönülünü olarak katkılarının artırılması* istikametinde çalınma programları düzenlenecektir. Bu programların toplum birimlerinin içinden doğması, geniş kapsamlı olması, *toplum kalkınması* metodu ve kamu hizmetlerini götüren bugünkü teşekküllerin gayret ve işbirliği ile vali ve kaymakamların önderliğinde yürütülmesi gerçekleştirilecektir.

Yukarıda açıklanan hedeflere varmak için eğitim, ana vasıta olacaktır. Küçük toplum birimleri ile doğrudan doğruya temas etmekte olan kamu teşkilâtında toplum kalkınması metoduna- uygun değişikliklerin sağlanması, onların önderliği ile halkın uyarılması, eğitilmesi ve teşkilâtlanması eğitim yoluyla elde edilecektir.

Bugünkü kamu hizmetlerinden daha iyi sonuçlar alınması yapılacak yatırımlarda ve harekete geçirilecek mahalli gayretlerde önceliklerin ihtiyaçlara göre seçilmesi gözönünde bulundurulacaktır. Bütün bu çalışmalarda, halk için görülen hizmetlerin gönüllü katılan halkla birlikte geliştirilmesi gaye olacaktır. Küçük toplum birimlerinde

uyanana ilgileri artıracak özel imkânlar verilecek, köy birlikleri ve kooperatifler desteklenecektir.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde *yeniden düzenleme çalışmaları*, bu konuda geçmiş yıllardaki aksaklıkları giderecek ölçüde ele alınacaktır.

52. *Merkezi idarenin yeniden düzenlenmesi* idare birimlerinin aşırı büyümesine engel olmak için bir yandan bakanlıkların merkez kuruluşlarının fonksiyonel esasa göre teşkilatlanmasına çalışılırken öte yandan görev ve yetkilerin kademeler arasında en uygun şekilde ayarlanmasını sağlayıcı kanunlar çıkarılacaktır.

Gerçek ihtiyaç objektif ve ünü esaslara göre tesbit edilmedikçe yeni bölge kuruluşlarına gidilmesi önleneyecektir.

Malî ve idari denetimin verimini artırmak, kaynak israfını önlemek ve uygun bir istihdam politikasının uygulanmasını kolaylaştırmak için değişik hukuki statüde kamu kuruluşu ortaya çıkarılmasından kaçınılacaktır.

53. *Ekonomik ve sosyal kalkınma gayretlerine mahallî idarelerin* katkılarını artırmak ve kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde mahallî kuruluşların ilgi ve sorumluluklarını geliştirmek yolunda mahallî idare birimleri günün ihtiyaçlarına uygun düşecek malî bünye ve teşkilât düzenine kavuşturulacaktır. Bu arada, merkezi idare tarafından kısıtlayıcı ve mahalli teşebbüsleri önleyici bir idari vesayet yerine yol gösterici ve millî hedeflerle ahenkli kılıcı bir idari vesayet temel anlayış olarak kabul edilecektir.

54. *İktisadi Devlet Teşekküllerinin yeniden düzenlenmesi* çalışmalarının 440 sayılı kanunda öngörülen anlayış içinde, bu işle görevlendirilen komisyonca zamanında tamamlanması sağlanacaktır. Her kuruluşun organizasyon ve işletmecilik konularında iç bünyelerinde gerekli iyileştirme tedbirlerini devamlı olarak almaları esas olacaktır,

55. *Tarım reformu*, tarımsal bünyenin temelindeki aksaklıkları gidermeye yönelmiş tedbirler dizisi olarak kabul edilecektir.

Tarım reformu konusunda alınacak tedbirlerden istenilen sonucun elde edilmesi ve bu çalışmaların çiftçilerimizce benimsenip desteklenmesi herşeyden önce toprağın mülkiyet durumunun hukuki yönden kesin ve açık bir şekilde tesbitini mecburi kılar. Bunu sağlamak için İkinci Beş Yıllık Plan döneminde kadastro ve tapulama işlerinin daha hızlı bir tempoda yürütülmesine önem verilecektir.

Devletin hüküm ve tasarrufunda veya özel mülkiyetinde olup şahıslara kiralanan; orman ve mer'a hudutları içindeki bozuk kültür arazisinin ıslahı ve bataklıkların kurutulması sonucu elde edilen; belirli bir büyüklüğün üstünde kalan ve düzenli işletilmeyen şahıs arazilerinin istimlak veya pazarlıkla satın alınmasıyla temin edilen kültür arazisinin mülkiyetinin topraksız ve az topraklı çiftçilere uygun şartlarla devrini mümkün kılan mevzuat çıkarılacaktır.

Küçük aile işletmelerinin makine, donatım ve kredi elde etmek için gerekli malî güçte olmamaları gözönünde bulundurularak, bu gibi ihtiyaçları karşılamada ve ürünlerin pazarlanmasını sağlamada kooperatifçilik önemli bir vasıta olarak kullanılacaktır.

Tarımdaki verim artışı ileri tekniklerin uygulanmasını gerektirecektir. Bu durumda çiftçilere vâde ve faiz bakımından uygun şartlarla kredi verilmesi üzerinde durulacaktır.

Toprağın iyileştirilmesini, değerinin azalmasının önlenmesini ve geliştirilmesini de mümkün kılmak üzere uzun süreli yazılı sözleşme ile kiralamayı sağlayan, kira miktarlarını ayarlayan, kiracının zamanla işlediği toprağa sahip olması mekanizmasını hedef olarak alan bir kiracılık müessesesinin düzenlenmesi ele alınacaktır.

Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına dair Kanun

Kanun, No : 933

Kabul tarihi: 88/7/1967

[Resmî Gazete ile neşir ve ilanı : 11/8/1967 — Sayı : 12671]

Finansman

Madde 1 — A) Kalkınma Planı hedeflerine uygun olarak geliştirilmesi öngörülen iktisadi faaliyet sektörlerine planın bölgelerarası dengeli kalkınma ilkesi de gözönünde tutularak, genel ve katma bütçelerden ödünç verme şeklinde transferler yapmak amacı ile fonlar tesis edilebilir.

Bu fonların ve dış kaynaklardan aynı amaçla yapılacak tahsislerin kullanılış esasları ve şartları yıllık programlarda gösterilir.

Maliye Bakanlığı bütçesinde her yıl «Gelişme Ve Teşvik Fonları» isimli bir bölüm açılır. Fonlar bu bölümün maddelerinde gösterilir.

Bu transferler, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle tespit edilecek milli bankalar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların birlikleri, istihsal ve satış (ezcümle ihracat) kooperatifleri ile bunların birlikleri aracılığı ile yapılır.

B) Planın uygulanmasına ilişkin yıllık programlarda, sermaye ve idare hâkimiyeti mahdut sayıda özel kimilere ait olmamak kaydı ile Devlet ve Kamu iktisadi Teşebbüsleri sermayesinin, iştiraki ile kurulması öngörülen karma teşebbüslerin sermayelerindeki Devlet hisseleri için ge-refeü ödenekler, Genel Bütçe Kanununun Maliye Bakanlığı kısmında açılacak bir bölümün maddelerinde gösterilir.

Bu karma teşebbüslerin nitelikleri, yukarıdaki fıkradan faydalanma şartları ve bunlar üzerindeki Devlet denetiminin nasıl yapılacağı yıllık programlarda gösterilir.

Teşvik ve tanzim

Madde 2 — Kalkınma Planı ve yıllık programlara uygun olarak yatırımların teşvik ve tanzimi maksadiyle :

A) 6 Ocak 1961 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa 28 Şubat 1963 tarihli ve 202 sayılı kanunla eklenen 3 üncü maddenin 3 üncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

Yatırım indiriminin nispeti yukardaki fıkraya göre indirimden istifade edecek yatırım miktarnın azamî %80 nidir. Bölgelere ve iktisadi faaliyet sektörlerine göre uygulanacak nispetler, bu haddi aşmamak üzere yıllık programlarda belirtilir.

Yatırım mallarında ve hanı maddelerde Gümrük Vergi ve Resimleri ile ithalden alınan diğer vergi ve resimler toplamında iktisadi faaliyet sektörlerine göre kısmî veya tam muafıklar ihdası veya bu vergiler ve resimler toplamının 'kısmen veya tamamen iadesi konulan, Bakanlar Kurulu kararnamele ile düzenlenir.

Sanayi bölgeleri ve turistik bölgeler tesis ve tanzimi ve bu maksatla, gerektiğinde arazi istisnâları, Bakanlar Kurulu kararnamele ile yapılır.

Bu bölgelerde icabında kanalizasyon, elektrik, su ve yol gibi altyapı tesisleri yaptırıldıktan sonra gayrimenicul, buralarda plan ve program hedeflerine uygun olarak tesis kuracaklara tayin edilecek vade ve faiz nispetlerinde ilgili bakanlıklarca devredilir. Bu fıkranın uygulanmasındaki esaslar Bakanlar Kurulu kararnamesi ile düzenlenir.

D) Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, İş Kanunları, Mahallî idareler Kanunları ile diğer mevzuatta her türlü yatırımlara, (ezcümle sanayi kuruluş ve İşletmesine) ait ruhsat formalitelerini ahenkleştirmek, çabuklaştırmak ve yeftloili mercileri bir arada çalıştırmak için Bakanlar Kurulu gerekli tedbîrleri, icabında kararnamele, çıkararak alır.

B) Bakanlar Kurulu standart ve kalite kontrolü konularında tatbikatı geliştirici tedbirler almaya yetkilidir. Bu kontrolleri hizmetin icaplarına göre sıhhatli ve süratli bir tarzda yapılabilmesini sağlamak amadyle, mesai saatleri dışında ve ek mesai ücreti ödenmek şartıyla veya mukaveleli personel çalıştırmak hususunda 'kararname çıkarmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Madde 3 — Kalkınma Planı ve programlarına uygun olarak ihracatın teşviki ve döviz gelirlerinin artırılması maksadıyla :

A) İhracatı teşvik edilecek maddeleri ihraç edenlerin tanıtma, pazar araştırması ve ilk yerleşme faaliyetlerine yardımcı olmak amaciyle; ihracatçılara, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların birlikleri veya ihracatçı birlikleri veyahut istihsal ve satış (ezcümle ihracat) kooperatifleri ve bunların birlikleri eliyle birinci maddenin (A) bendinin İkinci ve üçüncü fıkraları uyarınca tesis edilecek bir fondan ödünç verilebilir. Bu fonun kullanılmasında ve ödünç verme işlemlerinde uygulanacak esas, şart ve usuller, ödünç alanın ödünç verme mukavelesindeki hükümlere uymasını sağlayacak tedbirler ve denetleme yolları ile bu fondan hangi ihraç mallarının yararlanacağı, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile tespit edilir.

Yukarıdaki fıkra hükümleri, yurt dışında iş alacak Türtc müteşebbislerinin tanıtma ve ilk yerleşme faaliyetlerine yardımcı olunması amaciyle de uygulanabilir. Ancak, bu konu Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile düzenlenirken, bu müteşebbislerin dış memleketlerde aldıkları işlerin şümülü ve yurda getirecekleri döviz miktarı dikkate alınır.

B) 27 Haziran 1963 tarihli ve 261 sayılı kanunun birinci maddesi ile ihraç malları hakkında Bakanlar Kuruluna verilen yetkiler aşağıdaki hallerde de kullanılabilir;

1. İthal ihtiyacını ikame edecek ve Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile tespit edilecek mallar hakkında;

2. Döviz geliri sağlayan ve Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile tespit edilecek hizmetler hakkında;

3. Yurt içinde yabancı turistlerce yapılacak harcamalar hakkında,

C) İhracatın Kalkınma Planı ve yıllık programlar dairesinde geliştirilmesi ve düzenlenmesi için gerekli tedbirler Bakanlar Kurulu Kararnameleri ile alınır.

Madde 4 — 6 Ocak 1961 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa 28 Şubat 1963 tarihli ve 202 sayılı kanunla eklenen 2 nci ve 3 üncü maddeler; 2 Mayıs 1949 tarihli ve 5383 sayılı Gümrük Kanununa bağlı Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin değiştirilmesi hakkında 25 Mayıs 1964 tarihli ve 474 sayılı kanunun 2 nci, 3 üncü ve 5 inci maddeleri; 5 Temmuz 1963 tarihli ve 261 sayılı kanunun 1 inci maddesiyle işbu kanunun 2 nci maddesinin «A» ve «B» bendleri ile 3 üncü maddesinin «B» bendinin «d» numaralı fıkrası gereğince öngörülen teşvik tedbirleri ve diğer kanunlarda öngörülen teşvik tedbirlerini uygulamak ve bu amaçla gerekli belgeleri müteşebbislere vermekle görevli olmak üzere, Başbakanlığa bağlı bir «Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu» kurulmuştur.

Bu büroda, ilgili bakanlıklardan yeteri kadar personel, kadroları ile çalıştırılır ve geçici süreH görevler için mukaveleli uzman istihdam edilebilir.

Madde 5 — Kalkınma Planı ve yıllık programlara göre şehirleşmenin gelişmesini düzenlemek amacı ile mahalli idarelere yardım yapılması için Genel Bütçe Kanununda açılacak bir bölümdeki ödenek ile dış kaynaklardan yapılacak tahsislerin kullanılması Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle olur.

Bakanlar Kurulu yukardaki fıkranın uygulanmasında, hızlı sanayileşme ortamı olan ve bunun yükünü taşıyan mahallî idarelerin elektrik, su, yol, kanalizasyon gibi alt - yapı tesislerinin planlanmasını ve yapılmasını sağlamaya; gerektiğinde müstakbel gelişme sahaları için arsa istimlak etmek üzere kararname çıkarmaya yetkilidir.

Bu arsaların mahalli idarelere devrine dair esaslar ve usuller Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle tespit edilir.

Çeşitli hükümler

Madde 6 — 18 Ocak 1954 tarihli ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun 8 inci maddesinin (a) bendi ile kurulmuş olan komite kaldırılmıştır. Kanunun bu komiteye vermiş olduğu görevleri Devlet. Planlama Merkez Teşkilâtı ifa eder.

Aynı kanunun 8 inci maddesinin (b) bendinde zikredilen itiraz mercii Yüksek Planlama Kuruludur.

Madde 7 — Kalkınma Planının uygulanmasında özel ihtisas ve kabiliyet gerektiren Maliye, Ticaret, Sanayi, Ulaştırma, Bayındırlık ve Tarım Bakanlıktan müsteşar, müsteşar muavini, daire başkanı, daire başkan muavini, genel müdür ve genel müdür muavini görevlerine, meslek kıdemi ve müktesep maaş derecesi hakkında aranılan şartlar dikkate

alınmaksızın atanmalar yapılabilir. Bu atamada, görevliye tayin edildiği kadronun maaşı müktesep hak teşkil etmeksizin ödenir.

Bu atamalarla ilgili esaslar, Devlet Personel Dairesinin mütalaası alınarak Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle tespit edilir.

Madde 8 — Kalkınma Planının uygulanması ile ilgili olarak geçici süreli önemli işlerin ve projelerin yürütülmesinde mukaveleli personel istihdamı esâsları, Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle düzenlenir.

Bu kanunun 2 nci maddesinin (E) bendinin ve 4 üncü maddesinin uygulanması ile ilgili olarak geçici görevlerde mukaveleli personel istihdam edilebilir. 30 Eylül 1960 tarihli ve 91 sayılı Kanunun 1» uncu maddesi bu şekilde istihdam edilecekler hakkında da uygulanır.

Madde 9 — Bu kanunun 2 nci maddesinin «C» bendi ve 5 inci maddesi gereğince yapılan kamulaştırmalarda 8 Eylül 1956 tarihli ve 6830 sayılı istimlâk Kanununun 23 üncü maddesi hükmü uygulanmaz.

Madde 10 — Kalkınma Planı ve yıllık programlar gereğince yaptırılacak yatırımların müşavirlik, mühendislik, mimarlık ve benzer! proje ve kontrollük hizmetlerinin yaptırılması, 10 Haziran 1934 tarihli ve 2490 sayılı Kanun hükümlerine tabi değildir.

Bu hizmetlerin görülmesine ait esaslar Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle düzenlenir.

Madde 11 —5 Temmuz 1963 tarihli ve 261 sayılı Kanunun 2 net maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 12 — 10 Haziran 1930 tarihli ve 1705 sayılı Kanuna aşağıdaki ek madde eklenmiştir:

Ek Madde — Orman Genel Müdürlüğünün kendi istihsal ettiği mal ve maddeleri ihraç edebilmesi için ihracat ruhsatnamesi aranmaz.

Madde 13 — Bu kanunda söz konusu kararnamelerin ve 5 Temmuz 1963 tarihli ve 261 sayılı Kanunun 1 inci maddesinde yazılı kararnamelerin çıkarılmasından önce Yüksek Planlama Kurulunun mütalaası alınır.

Madde 14 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 15 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

7/8/1967

No.	Başlığı	Düster Tertip	Cilt	Sayfa	Resmi Gazete Sayı	
Sözügeçen Kanunlar :						
193	Gelir Vergisi Kanunu	0/1/1961	4	1	860	10700
302	6327 Sayılı Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Kanunu bir madde eklenmesi hakkında Kanun	9/1/1961	4	1	976	10702

İNDEKS

A

- Açık İşsizlik S. 48, 127
Aile Plânlaması S. 47, 52, 226
Aktif Nüfus S. 127
Ana-Çocuk Sağlığı S. 215, 220, 227
Ara Malları S. 8, 9
Araştırmacı S. 201
Araştırma Harcamaları S. 200
Arazi Kullanımı S. 270
Arsa S. 273, 280, 285
Asgari Geçim ve Götürü Gelir İndirimi Vergisi S. 78
Az Gelişmiş Bölgeler S. 57, 269, 271

B

- Balıkçılık S. 246, 304, 305,337
Bankalar S. 35, 37, 83, 86, 103, 112, 114, 603, 605
Banka Kredileri S. 37, 39, 604
Basım Sanayii S. 409
Bedelsiz İthalât S. 79, 519
Belediyeler S. 268, 610, 611
Beslenme ve Besin Kontrolü S. 221, 224, 307
Bilim ve Araştırma S. 197
Bitkisel Üretim S. 310, 313, 388
Borç ve Faiz Ödemeleri S. 119
Bölgelerarası Denge S. 76
Bölgelerarası Dengeli Gelişme S. 4, 263
Bölgesel Gelişme S. 263, 268
Bölge Okulu S. 164
Bölge Plânlaması S. 271
Bulaşıcı Hastalıklar S. 215, 220, 224
Burs S. 59, 158, 172, 176, 204, 259
Bütçe S. 22
Büyük Su Projeleri S. 298, 304, 309
Büyüme Hızı S. 7, 8, 292

C

- Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayii S. 484
Carî Harcamalar S. 21, 22, 76, 105
Carî İşlemler S. 90, 293
Carî İşlemler Açığı S. 16, 28, 90

Ç

- Çalışan Nüfus S. 128
 Çalışma Sorunları S. 135
 Çevre Sağlığı S. 215, 220, 225
 Çiftçi Kuruluşları S. 308
 Çimento S. 9, 459
 Çimentodan Yapılan Gereçler Sanayii S. 459, 463
 Çocuk Ölümleri S. 51, 255
 Çocuk Suçluluğu S. 231, 233
 Çocuk ve Kadın Oranları S. 51

D

- Daimi Hizmetliler S. 210
 Deflasyonist S. 23, 66, 111
 Demirden Başka Metalik Cevherler Madenciliği S. 357
 Demirden Başka Metaller Sanayii S. 476
 Demir Cevheri Madenciliği S. 356
 Demir - Çelik S. 9, 467
 Demir -Çelik ve Metalürji S. 93
 Demiryolu Taşıtları İmalât Sanayii S. 520
 Deri -Kösele S. 93, 414
 Deri ve Deriden Mamul Eşya Üretimi S. 414
 Devlet Gelirleri S. 22
 Devlet Memurları Kanunu S. 136, 212
 Devlet Personeli Sendikaları Kanunu S. 138
 Devlet Spor İlişkileri S. 192
 Devlet Tiyatroları S. 188, 190
 Dış Açık S. 13, 29, 112
 Dış Borç Faiz Ödemeleri S. 28, 94
 Dış Borçlar S. 31, 42, 79, 84, 94
 Dış Ekonomik ilişkiler S. 22, 90, 118
 Dış Finansman S. 31, 79, 95, 122
 Dış Kaynaklar S. 31, 122
 Dış Ödemeler Dengesi S. 26, 31, 119, 292, 293
 Dış Tasarruflar S. 15, 65, 68, 72, 95, 293
 Dış Ticaret S. 12, 41, 90, 107, 325, 333, 620
 Dış Ülkelere Eğitime Gönderilecek Elemanlar S. 199, 204
 Dış Yardım S. 4, 15, 28, 42, 66, 90, 94, 119
 Diğer Görünmeyenler S. 94
 Diğer Harcamalar S. 16
 Dokuma ve Konfeksiyon S. 93, 393
 Döner Sermayeli idareler S. 76, 78, 80
 Döviz Gelirleri S. 29, 31, 93, 119, 120
 Döviz Rezervleri S. 66, 121

E

- Eğitim S. 59, 77, 158, 201, 214, 224, 228, 234, 286, 299
 Eğitim Yapıları S. 177

Ekonomik Birleşmeler S. 123
 Ekonomik Tedbirler S. 620
 Ekonominin Genel Dengesi S. 13
 Ekonominin Genel Gelişmesi S. 7
 Elektrik Makinaları ve Araçları S. 93
 Elektrik Makina ve Cihaz Malzemeleri İmalât Sanayii S. 503
 Elektrik Sektörü S. 558
 Elektronik Sanayii S. 508
 Enerji S. 294, 553
 Enflasyonist S. 8, 26, 33, 66, 105, 111
 Enfrastrüktür ve off Shore Gelirleri S. 94
 Enfrastrüktür ve off Shore İhracatı S. 26
 Erozyon S. 309
 Esnaf ve Sanatkârlar S. 214
 Eski Eserler ve Müzeler S. 188
 Eski Türk Sanatları ve Türk Folkloru S. 188
 Et Tüketimi S. 329
 Evlât Edinme S. 231

F

Faiz S. 114
 Fert Başına Gelir S. 8, 56, 226, 241, 298
 Fert Başına Tüketim S. 16
 Filmcilik S. 189, 190
 Finansman S. 621
 Fiyat Endeksleri S. 622
 Fiyat İstikrar S. 32, 110, 111
 Fiyatlar S. 32
 Fiyat Politikası S. 80, 103, 109, 110, 308

G

Gayri Safi Millî Hasıla S. 3, 4, 7, 8, 13, 16, 19, 21, 33, 41, 56, 66, 71, 73, 78, 90, 105, 294, 363, 617
 Gazete Sayısı (Yayını) S. 59, 187, 404
 Gebeliği Önleyici İlâç S. 227, 228
 Gece-Kondu S. 50, 251, 273
 Geçici Hizmetliler S. 210
 Geçinme Endeksleri S. 33
 Gelir Artışı S. 11, 22, 47
 Gelir Dağılımı S. 56, 110, 239, 241
 Gelir Hedefleri S. 16
 Gelir Reformu S. 21, 80
 Gelir Vergisi S. 78, 109
 Gelişme Hedefleri S. 65, 106
 Gelişme Hızı S. 7, 11, 41, 66, 67, 70, 77
 Gelişmiş Bölgeler S. 57
 Gemi İnşaat Sanayii S. 529
 Genel Bütçe S. 78
 Genel ve Katma Bütçeli Daireler S. 21, 76, 77

Gençlerin Sağlığı S. 215
 Gençlik Sorunları S. 254
 Gıda Sanayii S. 386
 Girdi - Çıktı Modeli S. 293
 Gizli İşsizlik S. 48, 58, 127, 133, 243, 248
 Görünmeyen işlemler S. 25, 28, 93, 121
 Grev ve Lokavt S. 60, 138
 Gübre S. 91, 92, 242, 303, 313, 325
 Gümrük ve Kambiyo S. 121, 366

H

Haberleşme S. 58, 59, 243, 298, 561, 581
 Halk Eğitimi S. 180, 233
 Halk İçin Sağlık Eğitimi S. 220
 Hammadde S. 9, 122
 Ham Petrol S. 358
 Harcamalar S. 292, 625
 Harcama Hedefleri S. 16, 22, 70, 77, 79, 80
 Harita, Tapu, Kadastro S. 612
 Hava Alanları S. 563
 Hayvancılık S. 298, 305, 313, 328, 335
 Hizmet İçi Eğitim S. 136, 181
 Hizmet Sektörleri S. 9, 43, 48, 131, 135, 209, 299
 Hububat S. 322, 327

I

İç Borçlanma S. 79
 İç Finansman S. 12
 İç Tasarruflar S. 4, 41, 65, 73, 90, 94, 102, 293
 İçki Sanayii S. 379
 İçme Suyu S. 57, 60, 607
 İdare Binaları S. 609
 İhracat S. 25, 26, 28, 31, 41, 65, 90, 91, 118, 119, 317, 331, 343, 373
 İhracatta Vergi İadesi S. 116, 366
 İkincil Ürünler Üretimi S. 346
 İktisadî Devlet Teşekkülleri S. 19, 22, 37, 76, 78, 80, 103, 111, 375
 İktisadî Devlet Teşekküllerinin Yeniden Düzenlenmesi S. 19, 623
 İlâç Sanayii (Kontrolü) S. 221, 428
 İlköğretim S. 158, 160, 164, 201
 İlk Öğretmen Okulları S. 167
 İmalât Sanayii S. 12, 43, 101, 294, 298, 363
 İnsangücü S. 3, 47, 57, 145, 157, 159, 176, 199, 201, 214, 224, 228, 234, 286
 İnşaat S. 67, 551
 Islâh ve Ceza Evleri S. 231
 İstatistik S. 116, 621
 İstihdam S. 3, 127, 201, 214, 224, 234, 248, 286
 İş Başında Eğitim S. 182, 186
 İş Güvenliği S. 136, 141

İş Kanunu S. 138, 212
 İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları S. 143
 İş Sözleşmeleri S. 136
 İşçi Dönüşü S. 142
 İşçi Gelirleri S. 28, 31, 90, 93
 İşçi - İşveren İlişkileri S. 135, 140
 İşçi Sağlığı S. 136, 215, 220, 224
 İşgücü S. 47, 55, 57, 135
 İşletme Kredisi S. 115
 işsizlik Sigortası S. 209, 213
 İthalât S. 24, 26, 41, 65, 90, 121, 317, 323, 331
 İthalât İkamesi S. 32

K

Kaba Ölüm ve Doğum Oranı S. 50
 Kadastro ve Tapulama S. 246 .
 Kadınların Eğitimi S. 180
 Kâğıt Sanayii S. 404
 Kalkınma Fonu S. 620
 Kalkınma Hızı S. 4, 40, 65
 Kalkınma Kredisi S. 4, 94, 119
 Kamu Harcama Hedefleri S. 76, 10
 Kamu Cari Harcamaları S. 12, 15, 16, 103
 Kamu Gelirleri S. 16, 19, 72, 77, 102, 103, 292,
 Kamu Maliyesi S. 16
 Kamu Sektörü S. 11, 12, 15, 19, 39, 70, 80, 99, 102, 157, 198, 268, 292, 398,
 603
 Kamu Sektörünün Dengesi S. 73, 79, 108
 Kamu Sektörünün Finansmanı S. 73
 Kamu Tasarrufları S. 15, 22, 72, 102
 Kamu Yatırma Harcamaları S. 21, 263
 Kâr Transferleri S. 28, 94
 Karayolları Taşıtları İmalât Sanayii S. 515
 Karma Ekonomi S. 99, 103
 Karşılık Paralar S. 78
 Kaynaklar S. 13, 70, 106, 292
 Kaynak Dağılımı S. 106, 109, 110
 Katma Bütçe Gelirleri S. 80
 Kır Nüfusu S. 49, 56, 59
 Kız ve Erkek Teknik Öğretim S. 159, 167, 180
 Kimya Sanayii S. 93, 428
 Kira S. 286
 Kitaplıklar S. 188, 198 .
 Kok ve Havagazı S. 556
 Konsolide Bütçe S. 21, 78
 Konsorsiyum S. 31
 Konut S. 50, 67, 273, 299, 459, 551
 Konut Kredisi S. 281
 Konut Yatırımları S. 12, 104, 105, 280, 285

Kooperatifler S. 209, 235, 242, 247
 Korunmaya Muhtaç Çocuklar S. 209, 229
 Koruyucu Hekimlik S. 215
 Kömür Madenciliği S. 356
 Köy Elektriği S. 245, 248
 Köy İçme Suyu S. 245, 248, 607
 Köy Nüfusu S. 235, 337, 243, 248
 Köy Konutları S. 244, 277, 283
 Köy ve Köylü Sorunu S. 235
 Köy Yolları S. 57, 235, 245, 248, 562
 Krediler S. 15, 36, 37, 114, 115, 117, 543, 604
 Kredi Politikası S. 12, 35, 104, 114
 Kredi Sigortası S. 117
 Kredi ve Kefalet Kooperatifleri S. 83
 Kullanılacak Odun Üretim Tahmini S. 346
 Küçük Sanayi ve El Sanatları S. 541
 Küçük Su Kaynakları S. 310
 Kültür Faaliyetleri S. 187, 190, 257
 Kütüphane Binaları S. 189

L

Lâstik Sanayii S. 419
 Liberasyon Listesi S. 25
 Limanlar S. 562
 Liseler S. 166
 Lise Seviyeli Meslek Okulları S. 166, 169
 Lüks Konut Yapımı S. 104, 273

M

Madencilik S. 27, 91, 93, 294, 298, 350
 Madeni Eşya Sanayii S. 483
 Mahallî İdareler S. 21, 22, 76, 78
 Mahallî İdare Gelirleri S. 80, 619
 Makinalaşma S. 326
 Makina İmalât Sektörü S. 91, 93, 489
 Makro Büyüklükler S. 65
 Makro Model S. 65
 Merkez Bankası S. 113, 115, 371, 603, 605
 Malî Kurumlar S. 603
 Malî Tedbirler S. 620
 Mamul Madde S. 91, 121
 Meralar S. 309, 311, 335
 Meslekî Teknik Öğretim S. 160, 161
 Meslekî ve Teknik Eğitim S. 58, 169, 542
 Metalürji S. 91
 Mevduat Sigortası S. 115, 117
 Meyvalar S. 322, 335
 Milletlerarası Teknik ve Bilimsel Dayanışma S. 202
 Millî Gelir S. 56, 113, 226, 622
 Millî Gelir Artışı S. 33, 47, 91

MÜH Muhasebe Hesapları S. 622
 Millî Plân S. 271
 Montaj Sanayii S. 372

N

Nüfus S. 40, 42, 47, 55, 56, 67, 128, 137, 226, 237, 265, 298
 Nüfus Artışı S. 8, 47, 50, 52, 56, 77, 104, 226, 237, 274, 314
 Nüfus Başına Tüketim S. 66
 Nüfus Plânlaması S. 255
 Nüfus Politikası S. 47

O

Ormancılık S. 304, 305, 342
 Orman Ürünleri S. 93, 342, 398
 Okul Öncesi Eğitim S. 163
 Okul Sağlığı S. 215
 Okuma S. 187
 Ortaokul Seviyeli Meslek Okulu S. 165, 176
 Orta Öğretim S. 59, 165
 Okur- Yazar Nüfus S. 49, 180, 226, 255

Ö

Ödemeler Dengesi S. 3, 22, 31, 41, 79, 90, 94, 118
 Ölüm Oranları S. 52
 Örgün Eğitim S. 163, 181, 236
 Özel Sektör S. 8, 11, 12, 15, 37, 70, 83, 86, 101, 102, 116, 198, 379, 386, 398, 603, 619
 Özel Sektörün Finansmanı S. 83, 86
 Özel Tiyatrolar S. 189
 Özel Tüketim S. 16
 Özel Yabancı Sermaye S. 26, 28, 79, 94, 119

P

Pamuk S. 322
 Para Arzı S. 33, 112, 114
 Para Piyasası S. 105
 Para Politikası S. 32, 80, 111, 113, 114
 Para ve Kredi Politikası S. 33, 111
 Pazarlama S. 118, 120, 122, 239, 291, 327, 373
 Petro Kimya S. 91
 Petrol S. 350, 441
 Petrol Mamulleri S. 9, 131
 Petrol Ürünleri Sanayii S. 441
 Pilot Prnie S. 251
 Pişmiş Kilden Yapılan Gereçler Sanayii S. 463
 Plân Dönemi S. 25, 26, 99, 105, 212, 271, 303
 Plân Hedefleri S. 7, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 21, 24, 31, 102, 123, 342, 343
 Plânın Finansmanı S. 29, 105, 108
 Plânlı Kalkınma S. 94, 102
 Plâstik İşleme Sanayii S. 424

Proje Hazırlıkları S. 292, 619
Proje Kredileri S. 26, 31, 84, 94, 117

R

Radyo S. 189, 190, 243, 589
Radyo Alıcısı S. 59
RCD (Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği) S. 123
Rehabilitasyon Merkezleri S. 143, 229, 231
Ruh Sağlığı S. 221

S

Sağlık S. 58, 77, 215, 255, 299
Sağlık Kurumları S. 218
Sağlık Lâboratuvarları S. 219, 223
Sağlık Ocakları S. 216, 218, 223
Sağlık Personeli (elemanları) S. 147, 150, 153, 155, 216
Sağlık Teşkilâtı S. 215
Sağlık Yapılan S. 221, 225, 227
Sahne Sanatları ve Müzik S. 188, 190
Sanayileşme S. 42, 55, 57, 60, 104, 121, 229, 263, 266, 270, 294, 298, 489, 611
Sanayi Bitkileri S. 56
Sanayi Mamulleri S. 27, 366, 367
Sanayi Sektörü S. 3, 7, 8, 9, 43, 48, 56, 57, 67, 86, 90, 118, 135, 209, 266, 294, 363
Sanayi Ürünleri S. 27, 93, 119
Sebzeler S. 323
Sektör Çalışmaları S. 65, 291, 292
Sektörlerde Gelişme S. 291, 294
Sendikalar Kanunu S. 137
Serbest Piyasa S. 39, 101, 103
Sermaye Hareketleri S. 28, 79, 94
Sermaye - Hasıla Katsayısı S. 72, 134
Sermaye - Hasıla Oranı S. 11, 293
Sermaye Piyasası S. 72, 80, 104, 363
Seramik Sanayii S. 449
Sevk ve İdareciler S. 150
Sigorta (Sosyal Sigortalar) S. 103, 115, 121, 209, 210, 229
Sigorta Sistemi S. 605, 606
Sosyalleştirme S. 216, 218, 219, 221, 223, 244
Sosyal Adalet S. 106
Sosyal Güvenlik S. 60, 104, 145, 209, 229
Sosyal Refah Hizmetleri S. 229, 232
Spor S. 192, 257
Spor Kulüpleri S. 194, 196
Spor Tesisleri S. 194
Su Ürünleri S. 337
Sulama S. 92, 235, 242, 296, 303
Sulanan Arazi S. 57, 242
Sun'i Gübre S. 57
Standartlaştırma S. 373

Ş

Şehirleşme S. 3, 50, 55, 57, 60, 104, 233, 263, 269, 274, 553, 607, 611
 Şehir Konutları S. 275, 282
 Şehir Nüfusu S. 49, 266, 273
 Şehir Plânlaması S. 270

T

Tahsisli İthal Malları S. 25, 121
 Tasarruf S. 4, 29, 40, 66, 106
 Tasarruf Açığı S. 72
 Tasarruf Bonosu Geliri S. 79
 Tasarruf Mevduatı S. 114
 Tasarruf Politikası S. 102
 Tasarruf - Yatırım Politikası S. 107
 Taşıtlar S. 568
 Taşıma S. 561
 Taş Ocakçılığı S. 91, 93, 359
 Taşkın Kontrolü S. 309
 Tarım S. 3, 8, 9, 48, 56, 61, 67, 71, 109, 128, 131, 209, 241, 294, 302
 Tarım Aletleri ve Makinaları İmalâtı Sanayii S. 58, 497
 Tanım Eğitimi S. 161, 326
 Tarım Kredisi S. 242, 247, 308
 Tanım Mücadelesi S. 242, 326
 Tanım Reformu S. 302, 612
 Tarım Sektöründe Çalışanlar S. 137, 143, 212
 Tarımsal Gelir S. 9
 Tarımsal Üretim S. 3, 4, 7, 9, 42, 235, 302
 Tarımsal Yayım S. 313, 326
 Tedavi Kurumları S. 219, 223
 Teknik Elemanlar S. 148
 Teknik Öğretim S. 58, 159, 161
 Teknik Yardım S. 202, 204
 Televizyon S. 589
 Temel Eğitim S. 163
 Teşkilatlanmamış Kredi Piyasası S. 36, 83, 103, 114, 115
 Tohum S. 326
 Toplam Kaynaklar S. 15, 16, 65, 68
 Toplam Tasarruflar S. 103, 106
 Toplu Sözleşme S. 60, 138, 140
 Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu S. 143
 Toplum Kalkınması S. 250, 258
 Toprak Dağılımı S. 241
 Toprak Muhafaza S. 311, 348
 Topraksız ve Az Topraklı Çiftçi S. 246
 Toprak ve Su Kaynakları S. 309, 311
 Toptan Eşya Fiyat Endeksi S. 32
 Turizm S. 31, 121, 299, 593
 Turizm Gelirleri S. 28, 93, 594
 Tüketim Harcamaları S. 16, 71
 Tüketim Malları S. 8, 24
 Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşması S. 123

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu S. 172, 198, 374
 Tütün S. 322, 375
 Tütün Mamulleri Sanayii S. 375
 Transfer Harcamaları S. 19, 22, 77, 105

U

Uçak îmalât ve Onarım Sanayii S. 535
 Ulaştırma S. 67, 298, 561
 Uygulama S. 618, 619

Ü

Ücret Politikası S. 140
 Üçüncü Beş Yıllık Plân S. 94, 350, 363
 Üretim Artışı S. 93
 Üretim Kapasiteleri S. 103

V

Vasıtalı Vergiler S. 19, 77, 106, 107
 Vasıtasız Vergiler S. 19, 77
 Vergi Dışı Gelirler S. 78, 106, 107
 Vergi Gelirleri S. 19, 77, 80, 106
 Vergi Politikası S. 12, 80, 102, 103, 105, 106
 Vergi Reformu S. 108
 Vergi Sistemi S. 105, 107, 108
 Vergileri Taksitleme Sistemi S. 84

Y

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu S. 117
 Yağlı Tohum S. 313, 322, 327
 Yardımcı Sağlık Personeli S. 218, 223
 Yakacak Odun Üretim Tahmini S. 346
 Yaşlıların Bakımı S. 231
 Yatırımlar S. 4, 11, 13, 15, 16, 47, 70, 71, 106, 122, 265, 293, 372, 617
 Yatırımların Dış Finansmanı S. 12
 Yatırım Dağılımı S. 107, 296
 Yatırım Harcamaları S. 12, 70, 76, 200, 620
 Yatırım İndirimi S. 84, 116, 366
 Yatırım Malları S. 8, 9, 24, 366
 Yatırım - Tasarruf Dengesi S. 72, 292 .
 Yatırım ve Kalkınma Bankaları S. 604
 Yaygın Eğitim S. 162, 179, 181, 236, 247, 257, 287
 Yem Üretimi S. 323, 327
 Yeniden Düzenleme Çalışmaları S. 623
 Yerleşme Sorunu S. 263, 269, 286
 Yıllık Programlar S. 617
 Yıllık Uygulama Programları S. 617, 618
 Yol S. 60
 Yurt Dışı Kaynaklar S. 102
 Yurt Dışındaki işçiler S. 50, 52, 104, 121, 135, 141, 143
 Yurt içi Gelirleri S. 67
 Yurt içi Tasarruflar S. 102
 Yüksek Öğretim S. 170, 198
 Yüksek Teknik Öğretim S. 161